

Økonomiske analyser

1/2003

22. årgang

Innhold

Perspektiver	3
Konjunkturtendensene	6
Internasjonal økonomi	6
Konjunkturutviklingen i Norge	12
Norsk økonomi i 2002	33
Den økonomiske politikken	33
Produksjonsevne og konsummuligheter	44
Produksjons og markedsforhold	58
Arbeidsmarked	93
Lønns- og prisutviklingen	101
Husholdningene	110
Utenriksøkonomi og disponibel inntekt for Norge	120
Befolkningsutviklingen	124
Reviderte nasjonalregnskapstall for 2000 og 2001	130
Forskningspublikasjoner	133
Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser og Economic Survey de siste 12 måneder	137
Tabell- og diagramvedlegg	
Konjunkturindikatorer for Norge	1*
Nasjonalregnskap og prognoser for Norge og utvalgte OECD-land	17*
Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og prognoser	58*

Redaksjonen ble avsluttet tirsdag 18.mars 2003.

Spørsmål om konjunkturutviklingen i:

- Norge: Torbjorn.Eika@ssb.no, tlf. 21 09 48 07
- utlandet: Andreas.Benedictow@ssb.no, tlf. 21 09 47 98

Andre spørsmål: Torstein.Bye@ssb.no, tlf. 21 09 49 44
Erling.Holmoy@ssb.no, tlf. 21 09 45 80
Torbjorn.Haegeland@ssb.no, tlf. 21 09 45 97
Morten.Soberg@ssb.no, tlf. 21 09 44 14

Konjunkturtendensene og artiklene er tilgjengelig på internett: www.ssb.no/oa/

Redaksjonen: Ådne Cappelen (ansv.), Helge Brunborg, Annegrete Bruvoll, Torbjørn Eika, Erik Fjærli, Kristian Gimming, Audun Langørgen og Li-Chun Zhang

Redaksjonssekretær: Aud Walseth, tlf.: 21 09 47 57 (artikkelstoff),

Lisbeth Lerskau, tlf.: 21 09 48 06 (konjunkturoversikter mv.) telefaks: 21 09 00 40

Redaksjonens adresse: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, P.b. 8131 Dep., N-0033 Oslo

Salg- og abonnementservice: N-2225 Kongsvinger, tlf.: 62 88 55 00, telefaks: 62 88 55 95, e-post: salg-abonnement@ssb.no

Trykk: Lobo Media as./2300

Økonomiske analyser

utgis av Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå. Forskningsavdelingen ble opprettet i 1950 og har ca. 70 ansatte. Ca. 40 prosent av virksomheten finansieres av eksterne oppdragsgivere, hovedsakelig forskningsråd og departementer. Avdelingen er delt i 8 grupper og ledes av forskningsdirektør Ådne Cappelen.

- Gruppe for skatt, fordeling og konsumentatferd
Forskningsleder Thor Olav Thoresen
- Gruppe for energi og miljøøkonomi
Forskningsleder Annegrete Bruvoll
- Gruppe for makroøkonomi
Forskningsleder Per Richard Johansen
- Gruppe for arbeidsmarked og bedriftsatferd
Forskningsleder Torbjørn Hægeland
- Gruppe for offentlige finanser
Forskningsjef Nils Martin Stølen
- Gruppe for kommunal og regional økonomi
Forskningsleder Audun Langørgen
- Gruppe for økonomisk vekst og effektivitet
Forskningsleder Brita Bye
- Gruppe for petroleum og miljøøkonomi
Forskningsleder Knut Einar Rosendahl

**Økonomiske analyser utkommer med 6 nummer i året.
Neste utgave publiseres midt i april 2003.**

Standardtegn i tabellen	Symbol
Oppgave mangler	..
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	0
Foreløpige tall	*

Økonomisk utsyn

Perspektiver

2002 ble et turbulent år for norsk økonomi. Nedgangstider internasjonalt med fallende renter, sviktende aksjemarkeder, krigsfrykt og stigende oljepriser påvirket også utviklingen her hjemme. Oljefondets verdi sank i stedet for å vokse, og avkastningen ble langt fra som forventet. Sviktende lønnsomhet og aktivitet i det som for kort tid siden ble omtalt som den nye økonomien, satte sine tydelige spor i arbeidsmarkedet. Fortsatt høy lønnsvekst og stram pengepolitikk bidro til en rekordstor svekkelse av konkurranseevnen for andre år på rad, med utflaggings- og nedleggingsmeldinger i konkurranseutsatt næringsvirksomhet. Lavkonjunktur ute og tap av markedsandeler for norske bedrifter førte til at produksjonsveksten i norsk økonomi nær stanset opp gjennom 2002 etter flere år med lav vekst. Dette på tross av fortsatt klar vekst i innenlands etterspørsel. At året ble avsluttet med nedtappede vannmagasiner og svært høye strømpriser føydde seg inn i rekken av negative meldinger. På den annen side ble 2002 et år med rekordhøy vekst i husholdningenes disponible realinntekter og pristigningen ble holdt i sjakk. Høy og relativt jevnt fordelt velstand, fortsatt lav ledighet og solide nasjonale og offentlige finanser gjør at vi også etter dette året er blant de aller best stilte.

2002 ble også et prøvelsens år for den økonomiske politikken. Pengepolitikken har nå i to år formelt forfulgt et inflasjonsmål, i praksis tilnærmet siden 1999. Norges Bank setter renten med sikte på at veksten i konsumprisindeksen, justert for endringer i avgifter og uten energivarer, vil holde seg nær 2,5 prosent om lag to år frem i tid. Valget av et inflasjonsmål på om lag et halvt prosentpoeng over det som ligger til grunn for pengepolitikken hos våre viktigste handelspartnere, ble begrunnet med en generelt noe mer ekspansiv finanspolitikk, som følge av den nye handlingsregelen for innfasing av petroleumsinntekter i norsk økonomi. Regelen ble innført samtidig med inflasjonsmålet, og finanspolitikken har hittil i meget høy grad vært utformet i samsvar med denne. Handlingsregelen innebærer at staten fortsatt vil spare alle løpende inntekter fra petroleumsutvinningen samtidig som den forventede realavkastning kan trekkes inn på inntektsiden i statsbudsjettet. På denne måten vil både det som akkumuleres i Petroleumsfondet og gjenværende petroleumsreserver kunne komme alle fremtidige generasjoner til gode. Samtidig er det viktig å understreke at denne formuen bare vil kunne gi et moderat bidrag til endringer i de nålevende og kommende generasjoners forbruksmuligheter.

Ekspansiv finanspolitikk stimulerer etterspørselen etter alle typer varer og tjenester. Med høy utnyttelse av ressursene i økonomien, kan økt etterspørsel etter skjermede produkter bare dekkes ved en overføring av arbeidskraft og andre ressurser fra internasjonalt konkurranseutsatt næringsliv til skjermet sektor. Den økte etterspørselen etter internasjonalt konkurranseutsatte produkter kan dekkes ved økt nettoimport. Markedskreftenes måte å sørge for at ressurser flyttes fra konkurranseutsatt til skjermet produksjon skjer via en sterkere norsk pris- og kostnadsvekst og/eller en styrking av den norske kronen i forhold til handelspartnernes valuta. En slik realappresiering av den norske kronen bidrar til svekket konkurranseevne for den delen av næringslivet som konkurrerer med utenlandske bedrifter på enten eksport- eller hjemmemarkedet. I grunnlaget for omleggingen av retningslinjene for den økonomiske politikken i 2001 ble det altså antatt at en særnorsk årlig ekstra-inflasjon på om lag en halv prosent, med tilsvarende

svekkelse av konkurranseevnen, ville være nødvendig og tilstrekkelig for å realisere strukturendringene som følge av den noe mer ekspansive finanspolitikken som handlingsregelen innebærer. Dermed skulle det ikke være behov for noen nominell styrking av kronen.

En sammenligning mellom forutsetningene for, og intensjonene bak, politikkomleggingen i 2001 med den faktiske utviklingen gjennom 2001 og 2002, viser et stort sprik. En sterkere krone ga en realappresiering som var langt større enn en halv prosent per år. Nedgangen i industriens eksport, produksjon og sysselsetting gjennom siste del av fjoråret indikerer at svekkelsen av konkurranseevnen nå har begynt å materialisere seg. På den annen side har kronen igjen svekket seg inn i 2003. Om dette er for lite og for sent i forhold til det sjokket viktige deler av det konkurranseutsatte næringslivet har vært utsatt for, gjenstår å se. Prognoser indikerer at vi vil få en ikke ubetydelig avskalling i tiden framover.

Valutakursbevegelsene de siste år har vært vanskelig både å forutse og å forklare, selv i ettertid. I premissene for fastleggingen av inflasjon som det operative målet for pengepolitikken, ble det lagt til grunn at dette skulle bidra til en stabil kroneverdi. Det er bred enighet om visse kvalitative sammenhenger, for eksempel at en økning i forskjellen mellom det norske og det internasjonale rentenivået isolert sett bidrar til en rask styrking av kronekursen. Men den kvantitative styrken i effektene, og hvor raskt de slår gjennom innenlands og i konkurranseevnen, er vanskelig å anslå med særlig nøyaktighet. Denne erkjennelsen bør blant annet lede til at usikkerhet tillegges større vekt i utformingen av den makroøkonomiske politikken og i særlig grad av pengepolitikken. Handlingsrommet i rentepolitikken synes mindre enn tidligere antatt.

Uansett årsak: Det er grunn til stor grad av bekymring over den svekkelsen av konkurranseevnen som konkurranseutsatt virksomhet har hatt de seneste årene. Mangelfull mobilitet på arbeidsmarkedet fører til at oppsagte i industri og andre deler av det konkurranseutsatte næringsliv blir arbeidsledige. Erfaringer har vist at arbeidsledighet i stor grad fører til permanent yrkespassivitet, som langtidsledig, uføretrygdet eller førtidspensjonist. Dessuten har selv midlertidige svingninger i arbeidsledigheten både velferdsmessige og realøkonomiske kostnader. Disse kostnadene må imidlertid balanseres mot faren for konservering av en ineffektiv næringsstruktur. Argumentene ovenfor tilsier at pengepolitikk har langsiktige realøkonomiske konsekvenser.

I et lengre tidsperspektiv er imidlertid ønskene fra forbrukere, velgere og politikere, som krever økt produksjon og sysselsetting i skjermet sektor, så mange og krevende at full sysselsetting ikke burde framstå som et problem for Norge. Den virkelige utfordringen er å oppnå full sysselsetting samtidig som en tilstrekkelig stor del arbeider i lønnsomme, internasjonalt konkurranseutsatte bedrifter. En viktig grunn til at økonomisk politikk samtidig bør være opptatt av full sysselsetting og av aktiviteten i det konkurranseutsatte næringslivet er at enhver økonomisk bærekraftig utvikling må oppfylle kravet om at det må være langsiktig balanse i utenriksøkonomien. Dette betyr at et land - i likhet med en familie - i det lange løp ikke kan bruke mer enn det tjener. Men med Norges forventede overskudd i utenriksøkonomien i årene framover, framstår ikke dette som en åpenbar binding av politikken. Handlingsregelen for innfasing av petroleumsinntekter i norsk økonomi kan tolkes som et forsøk på å innføre en slik bindingen.

Hvis det ikke kan overlates til markedskreftene alene å sørge for at norsk økonomi unngår balanseproblemer i utenriksøkonomien, følger det at den økonomiske politikken også må være opptatt av konkurranseevne og av hvordan den samlede ressursbruken fordeler seg på skjermet og konkurranseutsatt virksomhet. Det er vanskelig å se at den finanspolitiske handlingsregelen over tid innebærer en uansvarlig rask innfasing av petroleumsinntekter i norsk økonomi. I forhold til det operative målet synes også pengepolitikken å ha svart til forventningene. Omleggingen av pengepolitikken har etter alt å dømme bidratt til en mer stabil infla-

sjonsutvikling enn vi ellers ville hatt, dog på bekostning av mindre stabilitet i produksjon og sysselsetting. På den annen side er erfaringene med å sikre stabile konkurransevilkår for norske bedrifter ikke tilsvarende gode.

Høyere lønnsvekst enn det som er forenlig med inflasjonsmålet, svekker konkurranseutsatt næringsliv mer enn forutsatt ved handlingsregelens langsiktige innfasing av oljepenger i norsk økonomi. Det er imidlertid trolig et problem med dagens pengepolitikk at den kan forsterke denne svekkelsen av konkurranseevnen. Mekanismen er i korte trekk: Norges Bank vil øke renten for å motvirke inflasjonsimpulsen gjennom lavere etterspørsel og - ikke minst - gjennom den styrkingen av kronen som kan følge av at rentedifferansen overfor utlandet øker. Mens styrkingen av kronen bidrar til lavere prisvekst på importerte produkter og videre generelt lavere prisvekst, svekkes inntjeningen i norske kroner for konkurranseutsatte bedrifter. Dermed har inflasjonsstyringen gjennom økt rente forsterket den svekkelsen av konkurranseevnen som ble skapt av høy lønnsvekst. Det er med andre ord grunn til å regne med en systematisk negativ sammenheng mellom styringsmålet for pengepolitikken, inflasjonen, og det mer fundamentale målet knyttet til konkurranseevnen til det internasjonalt eksponerte næringslivet.

Denne virkningen av pengepolitikken står i klar motstrid til hvordan vi tidligere håndterte hensynet til konkurranseevnen for norske bedrifter. Pengepolitikken var rettet mot stabile valutakurser, og historisk ble om nødvendig alle tilgjengelig stabiliseringspolitiske virkemidler tatt i bruk for å sikre konkurranseevnen: Inntektspolitikk, finanspolitikk (utgifter, skatter og avgifter) ved behov for ytterligere innsats, og endog det å sette markedet ut av funksjon (reguleringer og pris- og lønnslover). Skal inflasjonsmålet vise seg å være et hensiktsmessig styringsmål i en liten åpen økonomi som den norske, forutsetter det at det over tid er en like god eller bedre måte å sikre konkurranseevnen for det konkurranseutsatte næringslivet, som et direkte valutakursmål.

En finanspolitikk primært innrettet mot en bærekraftig økning i bruken av oljepenger i norsk økonomi, sammen med en pengepolitikk innrettet mot å muliggjøre en slik innfasing gjennom et noe høyere inflasjonsmål enn hos våre samhandelspartnere, synes i utgangspunktet å være vel gjennomtenkt. I praksis har vi imidlertid foreløpig ikke lyktes. De siste års reallønnsvekst og tap av konkurranseevne ligger klart over det som lar seg forene med langsiktig balanse i norsk økonomi og en rimelig fordeling av petroleumsformuen mellom nåværende og framtidige generasjoner. Jo senere utviklingen snus, jo større blir kostnadene ved å få økonomien tilbake på rett spor. Samtidig står vi overfor stadige utfordringer i den kortsiktige styringen av en liten åpen økonomi som den norske. Stigende arbeidsledighet vitner nå om dette. I noen grad er dette to sider av samme sak. Et hovedproblem synes å ligge i koblingen mellom det operative inflasjonsmålet, renten som virkemiddel og tilbakevirkningen på kronekursen, og til bruken av finanspolitikken i konjunkturpolitikken.

Hvis hensynet til konkurranseevnen tillegges fundamental betydning, noe både den langsiktige forvaltningen av petroleumsformuen og den kortsiktige konjunkturreguleringen forutsetter, har dagens pengepolitikk betydelige begrensninger. Handlingsrommet for en selvstendig norsk rentepolitikk har i praksis vist seg å være mindre enn de fleste regnet med, noe de siste rentenedsettelsene bærer bud om. Fortsatt vekt på konkurranseevnen og kortsiktig økonomisk stabilitet som prioriterte mål stiller imidlertid da større krav til finans- og inntektspolitikken. Det er lett å øke de offentlige utgifter og vise lønnsmoderasjon i nedgangstider. Evnen og viljen til å stramme til i finanspolitikken og ikke utnytte forhandlingsstyrken i oppgangstider har imidlertid hittil ikke vært like framtrædende. Men det vil være en nødvendig pris å betale hvis en samtidig skal vektlegge konkurranseevnen og den langsiktige forvaltning av petroleumsformuen og sikre målet om høy sysselsetting og lav ledighet.

Konjunkturtendensene

Internasjonal økonomi

Internasjonalt var det store variasjoner i den økonomiske utviklingen i 2002. Etter den svake utviklingen i 2001 tiltok den økonomiske veksten i USA og deler av Asia i fjor, mens den falt ytterligere i EU, Japan og Sør-Amerika. Fra forsommeren 2002 ble imidlertid utsiktene for et internasjonalt oppsving svekket. Svak investeringsvekst i store deler av OECD-området og kraftige fall i aksjemarkedene verden over bidro til avmatningen. Arbeidsledigheten økte på begge sider av Atlanteren. Den svake utviklingen i Japan og Tyskland forsterkes nå av styrkingen av henholdsvis yen og særlig euro mot dollar, og bidrar til at et internasjonalt oppsving lar vente på seg. Usikkerhet knyttet til situasjonen i Irak bidrar også til å dempe veksten.

Inflasjonen er lav over store deler av verden. I euroområdet ventes prisstigningen i år å falle under den europeiske sentralbankens (ESB) øvre grense på 2 prosent for første gang siden 1999, godt hjulpet av appresieringen av euro. I Japan har prisnivået falt de fire siste årene, og det ser ikke ut til å endre seg i år. I USA tiltok konsumprisveksten i andre halvår, men underliggende inflasjon har avtatt. Økningen i oljepriisen har isolert sett bidratt til å trekke opp prisstigningen internasjonalt, men hvis det kommer en relativt rask avklaring av situasjonen i Irak, ventes oljepriisen å falle. Hvis derimot en avklaring lar vente på seg, eller en krig skulle føre til lavere produksjonskapasitet i Irak, kan vi få en lengre periode med høye oljepreiser.

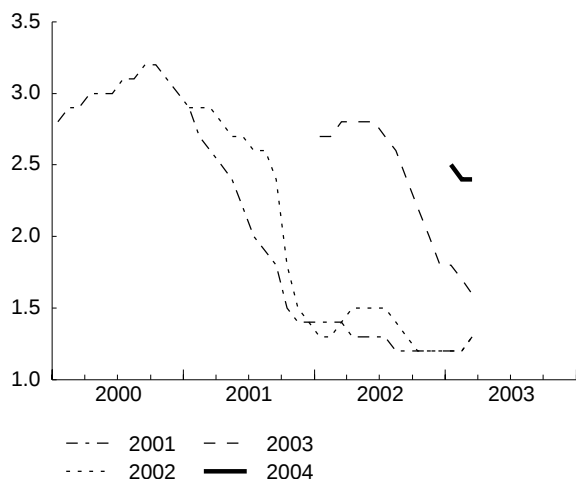
Det er knyttet stor usikkerhet til den videre utviklingen internasjonalt, noe som reflekteres i lave renter i USA og Europa. Consensus Forecasts har nedjustert sine vekstanslag for både euroområdet og USA. Euro-

området synes avhengig av økt internasjonal etterspørsel for å få fart på økonomien igjen. Faren er ikke over for at den amerikanske økonomien kan gå inn i en ny periode med negativ BNP-vekst, som i 2001, en såkalt «double dip». I så fall kan verdensøkonomien stå foran en lengre nedgangskonjunktur enn tidligere antatt. Vi regner det imidlertid fortsatt som mest sannsynlig at veksten vil ta seg noe opp mot slutten av året, først i USA og etter hvert i Europa, mens veksten i Japan fortsatt blir svak.

Også Irak-konflikten skaper usikkerhet. I skrivende stund ligger det an til at et amerikanskledet angrep på Irak vil starte innen kort tid. Selv om Irak-krisen har påvirket og vil påvirke både oljepriisen og børsene rundt om i verden, har vi i våre prognoser lagt til grunn at dette vil være en lokal konflikt, med små realøkonomiske konsekvenser for internasjonal økonomi. Det er i tråd med erfaringene fra Irak-krigen i 1991. Konjunkturedgangen i USA på begynnelsen av 1990-tallet hadde satt inn allerede før Irak invaderte Kuwait sommeren 1990, og det er ikke lett å se at forløpet i særlig grad ble påvirket av krigen. Dersom krigen denne gang skulle bli langvarig, og særlig dersom den skulle føre til konflikter utenfor regionen, kan konsekvensene bli større. Men også her må en være varsom med å overdrive de konjunkturmessige virkningene: Verdensøkonomien stoppet ikke opp selv om USA førte krig i Vietnam i nesten 15 år; den økonomiske veksten fortsatte og konjunkturopp- og nedgang fulgte hverandre som før.

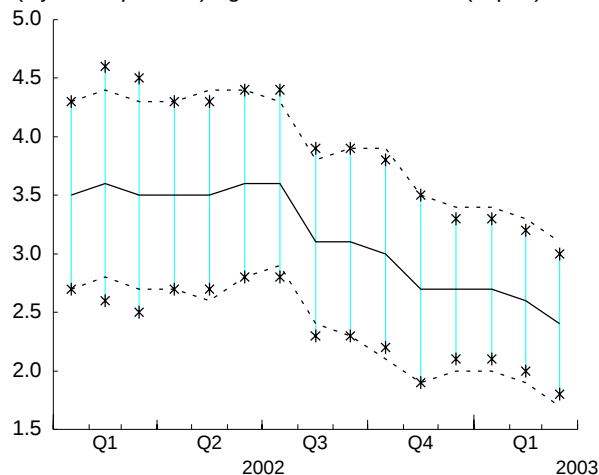
Erfaringene fra Vietnam-krigen peker imidlertid mot muligheten for helt andre typer effekter av stor betyd-

BNP-vekstanslag for Norges handelspartnere for årene 2001 - 2004 gitt på ulike tidspunkter
Prosent

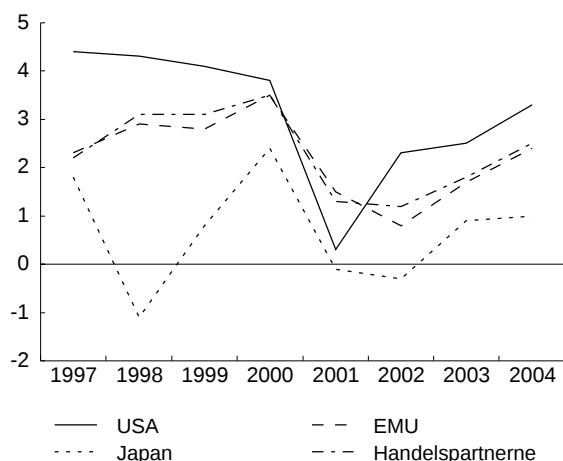
Kilde: Consensus Forecasts.

BNP-vekstanslag for USA for 2003 på ulike tidsp.
Gjennomsnittsanslag (linje) med +/- 2 standardavvik (stjernenepunkter) og +/- 2 "normalt" avvik (stiplet)

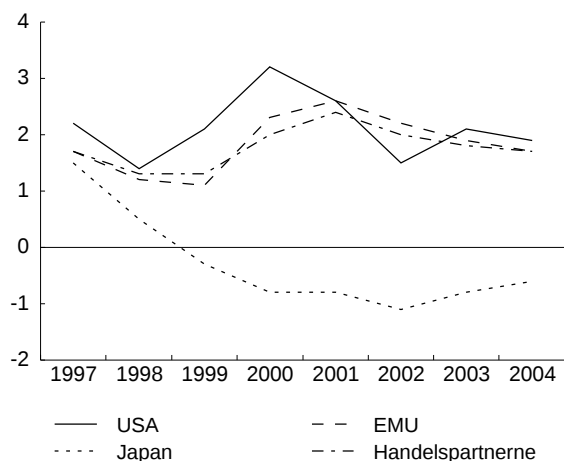
Kilde: Consensus Forecasts.

BNP-vekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

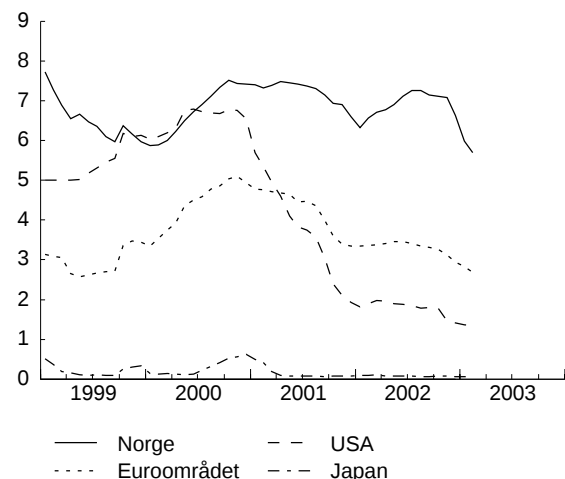
Kilder: Gj.sn. av anslag fra NIESR i januar 2003, Consensus Forecasts i mars 2003 og EU-komm. og OECD i nov. 2002.

Konsumprisvekst for USA, Japan, euroområdet og Norges handelspartnere

Kilder: Gj.sn. av anslag fra NIESR i januar 2003, Consensus Forecasts i mars 2003 og EU-komm. og OECD i nov. 2002.

Internasjonale renter 3-måneders eurorente

Kilde: Norges Bank.

ning for verdensøkonomien: Den bidro til at fastkurs-samarbeidet mellom industrilandene - Bretton Woods-avtalen - brøt sammen og ble erstattet med flytende valutakurser mellom de store valutaene. Dette var altså en effekt av krigen som virket gjennom endringer i internasjonalt, politisk samarbeid. Vi har i denne analysen sett bort fra at også den pågående Irak-konflikten kan få tilsvarende politiske virkninger med påfølgende økonomiske konsekvenser.

USA

Etter ni år med robust vekst begynte nedturen i 2000. Boblen i aksjemarkedet sprakk, og særlig teknologi-aksjer falt kraftig. I andre halvår 2000 avtok BNP-veksten, og økonomien kom inn i en resesjon i 1. kvartal 2001, med negativ BNP-vekst. Den amerikanske sentralbanken kuttet rentene kraftig gjennom 2001, men BNP fortsatte å falle tre kvartaler på rad. Utviklingen snudde i 4. kvartal samme år, og 1. kvartal 2002 viste økonomien sterk vekst, støttet av høy produktivitetsvekst, lave renter, ekspansiv budsjettpolitikk, høyt privat forbruk og lageroppbygging. Frem mot sommeren avtok imidlertid veksten igjen. Tilliten til amerikansk økonomi ble svekket gjennom avsløringer av regnskapsjuks, uinnfridde resultatløfter og konkurser. Investeringsene avtok, aksjekursene fortsatte å falle og den amerikanske dollaren begynte å svekke seg. I tillegg forsvant vekstimpulsene fra lagerinvesteringer. Den tiltakende konflikten med Irak bidro til å øke usikkerheten. Høyt konsum i husholdningene bidro til at veksten tok seg opp i 3. kvartal, men i 4. kvartal avtok aktiviteten igjen. Til tross for stor usikkerhet og store svingninger, ble BNP-veksten i 2002 sett under ett 2,4 prosent, mot 0,3 prosent i 2001. Veksten var likevel godt under gjennomsnittet for andre halvdel av 1990-tallet.

Ubalansene i den amerikanske økonomien er fremdeles til stede. Det høye husholdningskonsumet har gitt et viktig bidrag til å holde veksten oppe, men har sammen med høye boliginvesteringer bidratt til høy gjeld i husholdningene. Sterk prisstigning på boliger har dessuten skapt bekymring for at det er en boble under oppbygging i boligmarkedet. Store underskudd på offentlige budsjetter og på driftsbalansen ser dessuten ut til å vedvare de nærmeste årene. Dårlige resultater i bedriftene og geopolitisk usikkerhet bidrar også til å skape en avventende holdning i næringslivet.

Noe av den svake utviklingen skyldes også den høye oljeprisen, som har blitt presset opp av den spente situasjonen i Irak. Høye oljepriser setter de allerede hardt prøvede flyselskapene under ytterligere press. Bensinprisene har steget kraftig i USA den siste tiden. For forbrukerne betyr høyere bensinpriser et merkbart innhugg i disponible inntekter. Lavere aksjekurser har dessuten rammet husholdningenes formuer og kan sammen med økende arbeidsledighet bidra til lavere konsumvekst i tiden fremover.

Industriproduksjonen viste en svak utvikling i fjor høst, og ordreinngangen er beskjeden. Kapasitetsutnyttelsen er fortsatt lav. Det tyder på begrenset behov for nye investeringer. I motsatt retning trekker det at investeringer under den forutgående høykonjunkturen i særlig grad var knyttet til IKT-utstyr, som kan ha relativt kort levetid. Vi legger til grunn en moderat økning i investeringene i løpet av året. Lagerbeholdningene er dessuten lave. Det kan bety at produksjonen vil øke raskt ved tegn til økende etterspørsel.

Dollaren styrket seg kraftig gjennom andre halvdel av 1990-tallet. Avkastningen på investeringer i USA var god, utlendingers investeringsvillighet var stor og dollaren styrket seg til tross for det økende underskuddet på den amerikanske driftsbalansen. Det langvarige og kraftige fallet i aksjekursene og det lave rentenivået har ført til at utlendingers investeringer i USA har begynt å avta. I begynnelsen av 2002 begynte dollaren å svekke seg. Siden har den svekket seg med rundt 12 prosent mot handelspartnerne, og 20 prosent mot euro. Med fallet i dollaren falt avkastningen på dollarinvesteringer ytterligere. Det er derfor en risiko for at fallet i dollaren vil akselerere. En mer moderat korreksjon i dollaren, slik vi har sett så langt, kan bidra til å bedre driftsbalansen gjennom en styrking av konkurranseevnen. Et kraftig fall kan imidlertid virke destabiliserende på økonomien, men har så langt blitt unngått, blant annet fordi flere asiatiske land har intervenert for å unngå styrking av egne valutaer. Depresieringen vil også bidra til å holde deflasjonsspeklet på avstand. Vi legger til grunn at dollaren vil svekkes ytterligere noe, og at den flater ut på 1,12 mot euro i løpet av prognoseperioden, mot om lag 1,06 den 18. mars i år.

Den amerikanske sentralbankens styringsrente ble satt ned med ytterligere 0,5 prosentpoeng i februar, til 1,25 prosent, det laveste nivået på 40 år. Omfattende skattelette vil bidra til å holde innenlands etterspørsel oppe fremover. Det er uklart hvor store økonomiske kostnader en krig mot Irak vil innebære for den amerikanske staten. Krigen vil bidra til å øke budsjettunderskuddet, som isolert sett vil ha en ekspansiv effekt på økonomien, i hvert fall på kort sikt. I Gulfkrigen i 1991 ble store deler av kostnadene dekket av andre land i alliansen. Denne gangen må USA bære størsteparten av kostnadene selv, med mindre de dekkes gjennom inntekter fra irakisk olje. De makroøkonomiske konsekvensene av en kortvarig krig i Irak antas imidlertid å være begrenset.

Den ujevne utviklingen gjennom fjoråret viser at konjunkturoppsvinget ikke har satt seg. Det har kommet til dels svake tall for USA den siste tiden, og veksten ser ut til å bli relativt beskjeden i 1. kvartal 2003. Ledigheten har økt, og forventningsindikatorer antyder svak fremtidsstro blant konsumentene. Consensus Forecasts har nedjustert anslaget for BNP-vekst for 2003. Faren for at den amerikanske økonomien faller

inn i en «double dip» er ikke over. I så fall kan verdensøkonomien stå foran en lengre periode med svak vekst. Vi legger til grunn at veksten tiltar noe i andre halvår 2003. Det forutsetter at husholdningenes konsum holder seg og at investeringene tar seg noe opp. Hvis det kommer en relativt rask avklaring i Irak, tilliten til økonomien øker og investeringene tar seg mer opp enn forutsatt, kan det komme et sterkere oppsving enn vi har lagt til grunn.

Europa

Etter at BNP-veksten falt kraftig i euroområdet gjennom 2001, tok veksten seg noe opp utover i 2002, først og fremst drevet av økt eksport. Det begynnende oppsvinget dabbet imidlertid av, og veksten for 2002 sett under ett ble svak. Store fall i aksjemarkedene og laber investeringsaktivitet er viktige faktorer bak den svake veksten. Økt oljepris og dyrere matvarer bidro også til lavere etterspørsel. Tilliten til økonomien er redusert, både i næringslivet og i husholdningene. Utover høsten stagnerte også utlandets etterspørsel. Svak vekst og avtakende inflasjonspress har ført til at den europeiske sentralbanken har redusert styringsrenta. Euroen har styrket seg kraftig det siste året, noe som har forverret industriens konkurranseevne betydelig. Geopolitisk usikkerhet og høye oljepriser har bidratt til stagnasjonen.

Arbeidsledigheten steg i euroområdet gjennom fjoråret, og var 8,3 prosent i gjennomsnitt for 2002. I desember var ledigheten 8,5 prosent, og den ventes å stige noe også i år. Forskjellene er store mellom ulike land, og spenner fra i overkant av 10 prosent i Tyskland og Spania til rundt 3 prosent i Nederland. Kraftig nedgang i aksjemarkedet har antakelig bidratt til å holde investeringer tilbake. Økningen i oljeprisen bidro til at prisveksten steg noe i februar, til 2,3 prosent på årsbasis. Appresieringen av euroen vil imidlertid fortsette å trekke i retning av lavere inflasjon gjennom lavere import- og produsentpriser. Den moderate økonomiske utviklingen virker i samme retning. Hvis ikke oljeprisene fortsetter å trekke opp inflasjonen, ser den ut til å falle under ESBs øvre grense på 2 prosent frem mot sommeren. Det bidrar til å holde realdisponibel inntekt oppe, noe som understøtter husholdningenes konsum.

Stabilitet- og vekstpakten har kommet under betydelig press. Lavere vekst enn ventet i 2002 ble fulgt av lavere skatteinntekter og høyere utgifter enn forventet. EU-kommisjonen aktiverte i fjor høst en såkalt «excessive deficit procedure» for Tyskland og Portugal, som begge hadde underskudd på mer enn 3 prosent av BNP. Det innebærer i første omgang at landene må gjøre ikke rentebærende innskudd hos EU-kommisjonen, knyttet til størrelsen på BNP og budsjettunderskuddet, som kan konverteres til bøter hvis ikke underskuddet er korrigert i løpet av to år. Frankrike og Italia mottok en advarsel fordi EU-kommisjonen fryktet at de vil overskride budsjettsskranken i 2003 og

Makroøkonomiske anslag ifølge ulike kilder

Årlig endring i prosent

	BNP-vekst						Konsumprisvekst					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
USA												
NIESR	4,1	3,8	0,3	2,4	2,6	3,1	1,6	2,5	2,0	1,4	1,8	1,5
ConsF	4,1	3,8	0,3	2,4	2,4	3,7	2,2	3,4	2,8	1,6	2,3	2,1
EU-kom	4,1	3,8	0,3	2,3	2,3	2,8	2,2	3,4	2,8	1,6	2,3	2,3
OECD	4,1	3,8	0,3	2,3	2,6	3,6	2,2	3,4	2,8	1,6	1,9	1,8
Japan												
NIESR	0,8	2,4	-0,3	-0,2	0,7	0,9	-0,5	-1,1	-1,5	-1,5	-0,7	0,0
ConsF	0,8	2,4	0,3	0,3	0,6	0,7	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-0,6	-0,6
EU-kom	0,7	2,4	-0,1	-0,6	1,2	1,4	-0,3	-0,7	-0,6	-1,0	-1,0	-0,8
OECD	0,7	2,6	-0,3	-0,7	0,8	0,9	-0,3	-0,7	-0,7	-1,1	-1,1	-1,1
EMU												
NIESR	2,8	3,5	1,4	0,8	1,4	2,2	1,2	2,2	2,5	2,2	1,7	1,3
ConsF	2,8	3,5	1,4	0,8	1,1	2,1	1,1	2,1	2,4	2,2	1,8	1,6
EU-kom	2,8	3,5	1,5	0,8	1,8	2,5	1,1	2,4	2,5	2,3	2,0	1,8
OECD	2,8	3,6	1,5	0,8	1,8	2,7	1,1	2,4	2,5	2,4	2,2	2,0
Handelspartnere												
NIESR	3,0	3,6	1,3	1,2	1,7	2,4	1,2	1,8	2,1	1,9	1,5	1,4
ConsF	3,1	3,5	1,3	1,3	1,6	2,4	1,3	2,2	2,5	2,1	2,1	1,8
EU-kom	3,1	3,5	1,2	1,2	2,0	2,5	1,2	2,0	2,4	1,9	1,9	1,8
OECD	3,1	3,5	1,2	1,2	2,1	2,7	1,4	2,1	2,5	2,1	1,9	1,8

Kilder: NIESR fra januar 2003, Consensus Forecasts fra mars 2003, EC fra november 2002 og OECD fra november 2002. Alle prisanslagene fra NIESR gjelder konsumdeflatoren.

2004. Bekymring for at vekst- og stabilitetspakten skal bidra til å forlenge lavkonjunkturen har tvunget EU-kommisjonen til å vurdere en mer fleksibel tolking. Det er kommet forslag i retning av at land som har lav offentlig gjeld skal kunne operere med moderate budsjettunderskudd i perioder med svak vekst. Det er imidlertid få land i euroområdet som har lav gjeld sett i forhold til maksimumsgrensen på 60 prosent av BNP under stabilitet- og vekstpakten, og en slik endring vil ikke være til hjelp for noen av landene omtalt ovenfor. Det forventes derfor ikke økte stimulanter fra finanspolitikken i euroområdet fremover.

Den europeiske sentralbanken var lenge noe tilbakeholden med rentekuttene, ettersom inflasjonen har ligget over målet de siste årene. Appresieringen av euroen har imidlertid bidratt til å lette på inflasjonspresset, og ESB har siden desember i fjor kuttet styringsrenta med 0,75 prosentpoeng, senest 6. mars da renta ble satt ned til 2,5 prosent. Den store usikkerheten internasjonalt gjør det særlig vanskelig å fastslå når en ny oppgang vil slå rot. I lys av den senere tidens utvikling, er vekstutsiktene for 2003 noe svekket i forhold til vurderingene ved utarbeidingen av Konjunkturtendensene i desember. Euroområdet er i stor grad avhengig av drahjelp fra resten av verdensøkonomien. Utviklingen fremover avhenger derfor i stor grad av om det kommer et oppsving i USA.

Tyskland opplevde i fjor den svakeste veksten på 10 år, på 0,2 prosent. Husholdningenes konsum, investeringer og industriproduksjon viste en svak utvikling,

og arbeidsledigheten steg til 10,3 prosent i januar 2003. Tyskland utgjør en tredjedel av euroøkonomien og er en viktig handelspartner for de fleste landene i regionen. Den svake veksten får dermed negative ringvirkninger for resten av euroområdet. Tyskland sliter med strukturelle problemer, mange peker særlig på arbeidsmarkedet. I tillegg står den tyske økonomien overfor en økonomisk politikk som ikke er tilpasset konjunktursituasjonen. Pengepolitikken som føres av den europeiske sentralbanken har i lengre tid vært for stram for den tyske økonomien, mens finanspolitikken begrenses av Stabilitet- og vekstpakten. I tillegg har Tyskland, som har relativt stor handel med land utenfor euroområdet, blitt særlig hardt rammet av styrkingen av euroen. Det har nylig kommet signaler om innstramning av tysk finanspolitikk, noe som på kort sikt vil dempe vekstutsiktene. Strukturelle reformer er også på trappene. Det vil eventuelt bidra til økt vekst på lenger sikt.

Utenfor euroområdet har Storbritannia så langt klart seg relativt godt gjennom den internasjonale nedgangssperioden. Den økonomiske veksten har vært høyere enn i euroområdet, og arbeidsledigheten har holdt seg lav. Høyt konsum i husholdningene, understøttet av kraftig prisstigning i boligmarkedet, har sammen med offentlig etterspørsel vært den viktigste drivkraften de siste årene. Veksten i husholdningskonsumet har i stor grad vært lånefinansiert, blant annet ved belåning av bolig. Prisstigningen i boligmarkedet var på 23 prosent i 2002, og er ikke opprettholdbar. Det er følgelig en betydelig risiko for en korreksjon i boligprisene.

Mens servicesektoren ekspanderer, har industrien hatt en negativ utvikling de siste årene. Pundet begynte å svekke seg rundt årsskiftet, og i midten av mars var svekkelsen på rundt fem prosent mot handelspartnere. Det bidrar til noe lysere utsikter for industrien. Den kraftige prisstigningen i boligmarkedet har skapt et dilemma for pengepolitikken. Behovet for å dempe boligprisveksten må veies opp mot frykten for å kvele den relativt skjøre økonomiske veksten. Mot slutten av fjoråret kom inflasjonen over målet på 2,5 prosent, blant annet drevet av stigende husleier og oljepris, men ventes å falle tilbake under målet på to års sikt. Consensus Forecasts nedjusterte i februar sine vekstanslag noe for Storbritannia for 2003 og 2004, men veksten ventes å øke moderat i år og neste år.

Også Sverige og Danmark har så langt klart seg bedre gjennom den internasjonale lavkonjunktoren enn euroområdet. I Sverige tok økonomien seg godt opp i 2. kvartal i fjor, etter et år med lav vekst. Utover høsten ser det imidlertid ut til at veksten dabbet noe av igjen. Avmatningen internasjonalt har ført til at eksporten har gått ned. Samtidig har investeringene falt, og konsumveksten er dempet. Riksbanken satte på bakgrunn av dette ned renta med til sammen 0,5 prosentpoeng i 4. kvartal, og styringsrenta er nå 3,75 prosent. Også i Danmark har den svake utviklingen internasjonalt bidratt til å dempe vekstutsiktene den siste tiden. Høy innenlandsk etterspørsel og lave renter, som i stor grad følger euroområdet, har bidratt til å holde veksten oppe. Det ser likevel ut til at den svake konjunkturutviklingen i Tyskland er i ferd med å slå igjennom. BNP-veksten var svak i andre halvår, og industriproduksjonen falt. Arbeidsledigheten har steget siden i sommer, og tilliten til økonomien har avtatt, både i husholdningene og i næringslivet.

Japan

Den japanske økonomien fortsetter å slite tungt. Fjoråret var det fjerde på rad med fallende priser, og BNP vokste med bare 0,3 prosent. Husholdningenes tillit til økonomien er svak. Fallende priser og lønninger og en aldrende befolkning med høy pensjonssparing bidrar til å holde forbruket nede. Industriproduksjonen falt for andre året på rad i fjor, og arbeidsledigheten fortsetter å stige. En kultur som motvirker konkurser holder liv i en stor mengde uprofitable foretak, og banksektoren har opparbeidet store mengder dårlige lån. Renta ser ut til å ha slått seg til ro på null. Ekspansiv finanspolitikk, blant annet til offentlige byggeprosjekter, har ikke fått tilstrekkelig fart på innenlandsk etterspørsel, mens offentlig gjeld stiger til nivåer som vekker bekymring. Økonomiske reformer ble lovet allerede i 2001, men effektive tiltak ser ut til å la vente på seg. Den japanske sentralbanken har intervenert i valutamarkedet gjentatte ganger for å motvirke en styrking av yenen mot amerikanske dollar. Det har likevel vært tendenser til appresiering siden slutten av 2002, noe som bidrar til å svekke japansk eksportindustri.

Den japanske økonomien vil fortsatt preges av lav vekst og deflasjonstendenser de nærmeste årene. Innenlandsk etterspørsel ventes å holde seg lav. Eksporten blir derfor viktig for utviklingen fremover. Dersom veksten i USA og resten av verdensøkonomien tar seg opp, ventes den japanske BNP-veksten å stabilisere seg i et lavt, men positivt lende de nærmeste årene.

Utviklingen i oljemarkedet

Spotprisen på Brent Blend steg fra om lag 25 dollar per fat i slutten av november i fjor, til om lag 34 dollar fatet i midten av mars. Som gjennomsnitt over årets første 10 uker har prisen vært i underkant av 32 dollar per fat, mot om lag 25 dollar fatet i 2002. De siste dagene har oljeprisen falt kraftig, til i overkant av 27 dollar fatet 18. mars.

Det høye oljeprisnivået må sees på bakgrunn av Irak-konflikten. Petroleum Intelligence Weekly (PIW) anslår at frykten for krig og dermed den fremtidige forsyningssikkerheten gjør at oljeprisen har ligget 3-6 dollar per fat over det den ellers ville gjort.

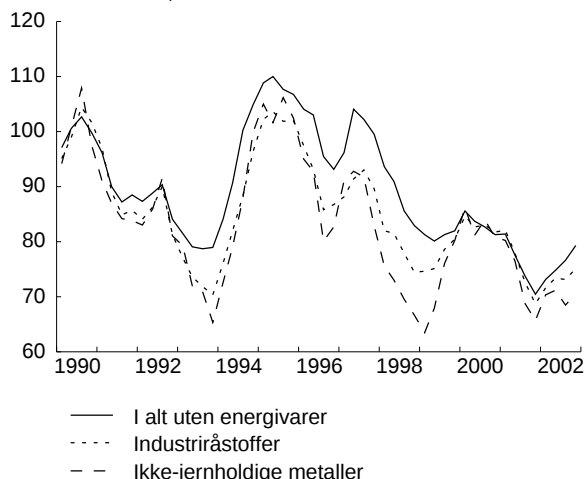
Det viktigste bidraget til *økningen* i oljeprisen de siste tre månedene var imidlertid streiken i Venezuela, som førte til at landets oljeproduksjon falt med om lag 2 millioner fat per dag i desember i fjor og januar i år i forhold til nivået i de foregående månedene. Dette førte til at spesielt oljeeksporten til USA ble rammet, og som en konsekvens var de amerikanske lagrene av råolje i januar de laveste på 27 år. I tillegg førte en kald vinter i Nord-Amerika og i Nordøst-Asia til at lagrene av fyringsolje i disse regionene ble lavere enn gjennomsnittet for de siste fem årene.

OPEC vedtok å øke produksjonskvotene fra 1. januar og 1. februar i år med til sammen 2,8 millioner fat per dag. Selv om kartellet allerede produserte mer enn sine kvoter, var målsettingen at den effektive økningen i produksjonen skulle kompensere for bortfallet av oljeproduksjonen i Venezuela og bidra til å bedre lagersituasjonen, spesielt i USA. Siden mesteparten av produksjonsøkningen kommer fra Midt-Østen og i særlig grad Saudi-Arabia, vil det ta fra fire til seks uker før oljen når Nord-Amerika.

International Energy Agency (IEA) forventer at den globale oljeetterspørselen vil øke med 1,1 millioner fat per dag fra 2002 til i 2003. Økningen er spesielt ventet å komme i Nord-Amerika, samt i Asia og Midt-Østen. IEA forventer at produksjonen utenfor OPEC øker med 1,3 millioner fat daglig, da spesielt i det tidligere Sovjetunionen og til dels i Nord-Amerika, Latin-Amerika og Afrika. Dette vil føre til at residual- etterspørselen som er rettet mot OPEC blir noe mindre i år, og dermed vil kartellet miste markedsandeler til andre produsenter.

Indekser for råvarepriser på verdensmarkedet. 1990 - 2002

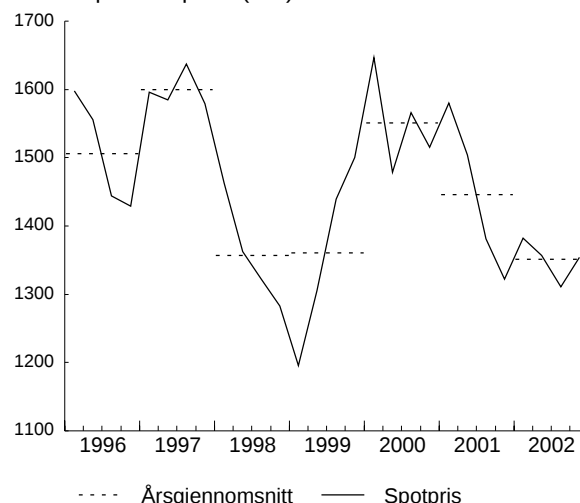
På dollarbasis, 1990 = 100

Kilder: HWWA-Institut für Wirtschaftsforschung og AIECE.

Spotprisen på aluminium. 1996-2002

Dollar per 100 pund (lbs.)

Kilde: IMF.

Venezuela har maktet å øke produksjonen i løpet av februar til om lag 75 prosent av nivået før streiken i oljesektoren. I følge PIW vil det sannsynligvis ta flere måneder før de kan produsere sin tildelte kvote. Irak produserer om lag 2,5 millioner fat daglig innenfor olje-for-mat-avtalen med FN. Dersom resten av OPEC fastholder sine produksjonskvoter i månedene fremover, ser det ut til at lagrene av råolje vil øke med noe over 2 millioner fat per dag 2. og 3. kvartal sett under ett. Dette er en periode der lagrene vanligvis øker med mellom 0,5 og 1 millioner fat daglig før etterspørselen etter fyringsolje tiltar på den nordlige halvkule. Selv om oljeprisen har vært over 30 dollar fatet siden årsskiftet, ser det derfor ut til å være mer enn nok olje i markedet i tiden fremover. Det er årsaken til at OPEC har suspendert sin prismekanisme som sier at dersom oljeprisen har vært over 28 dollar fatet for en kurv av OPEC-oljer i tjue dager, skal kartellet sørge for produksjonsøkninger slik at oljeprisen bringes tilbake til det ønskede intervall mellom 22 og 28 dollar per fat.

Dersom det skulle bryte ut full krig i Irak, vil det sannsynligvis føre til at landets oljeeksport på om lag 1,7 millioner fat per dag stanser helt opp. OPEC har signalisert at de vil sørge for å kompensere for dette bortfallet. Ifølge IEA er dette produksjonstapet om lag like stort som den ledige kapasiteten i OPEC på kort sikt. I tillegg har IEA forsikret markedet om at de i løpet av kort tid er i stand til å tilføre markedet mellom 10 og 15 millioner fat daglig fra sine strategiske lagre dersom det skulle være nødvendig. Dersom en eventuell konflikt ikke blir langvarig og ikke berører oljeproduksjonen i andre land i Midt-Østen enn Irak, ser det ut til å være tilstrekkelig med olje i markedet til å unngå enda høyere oljepriser over en lengre periode. En slik utvikling er betinget av at det ikke oppstår produksjonsstans av betydning i andre land, som for eksempel som følge av konflikter rundt valget som

finner sted i Nigeria i april. Med slike forutsetninger lagt til grunn, ser det ut til at OPEC vil makte å føre oljeprisen ned under 28 dollar fatet. Uansett vil oljeprisen være spesielt høy for en del av inneværende år, slik at gjennomsnittsprisen for hele 2003 ser ut til å kunne ligge i øvre del av OPEC sitt ønskede intervall.

For de nærmeste to årene hersker det spesielt stor usikkerhet med hensyn til oljeproduksjonen i Irak. Dersom landets produksjon videreføres om lag på dagens nivå og residualletterspørselen som er rettet mot resten av OPEC ikke øker, vil kartellet forsette å miste markedsandeler til andre land. Dersom land som Algerie, Nigeria og Libya, som ivrer for kvoteøkninger, ikke vinner frem med sitt syn, ser det ut til at OPEC kan makte å videreføre sin politikk som innebærer en oljepris på om lag 25 dollar per fat i gjennomsnitt.

Andre råvarepriser

Råvareprisene eksklusive energivarer steg gjennom fjoråret. Det må imidlertid sees i sammenheng med svekkelsen av amerikanske dollar. Målt i euro falt råvareprisene noe i løpet av året. Aluminiumsprisene steg i begynnelsen av 2002, men falt tilbake i 2. og 3. kvartal, før de tok seg noe opp mot slutten av året. Svak etterspørsel har sammen med økt tilbud bidratt til den svake prisutviklingen for aluminium. Vi har lagt til grunn at aluminiumsprisene vil stige noe i løpet av prognoseperioden, målt i dollar, basert på at etterspørselen tar seg opp internasjonalt.

Konjunkturutviklingen i Norge

Foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) tyder på at produksjonsveksten i norsk økonomi nær stanset opp gjennom 2002. På årsbasis ble veksten fra 2001 til 2002 på henholdsvis 1,3 og 1,0 prosent for Fastlands-Norge og Norge i alt. Mye av dette skyldes imidlertid vekst gjennom 2001; fra 4. kvartal 2001 til 4. kvartal 2002 økte BNP for Fastlands-Norge med bare 0,5 prosent, mens samlet BNP-vekst falt med 0,1 prosent. Det reelle bildet er riktig nok ikke fullt så dystert, idet produksjonen i 2002 ble påvirket av innføringen av to ekstra feriedager, dvs. at noe av velferdsøkningen ble tatt ut i økt fritid. Til sammen kan dette ha trukket BNP-veksten for Fastlands-Norge ned med noen tiendedels prosentenheter fra 2001 til 2002.

På den annen side innebar en produktivitetsvekst på vel 3 prosent at utførte timeverk falt med 2,0 prosent gjennom året, og også tallet på sysselsatte viste nedgang gjennom året. Selv om vi også fikk en utflating av arbeidsstyrken økte arbeidsledigheten. Ifølge SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU) økte arbeidsledigheten med 11 000 personer fra desember 2001 til desember 2002; sesongjustert nådde ledigheten da 4,1 prosent av arbeidsstyrken. I samme periode økte Aetats tall for registrerte ledige med 14 000 personer, og med 15 000 personer når personer på arbeidsmarkedsstiltak inkluderes. Aetats tall har fortsatt å vise økning inn i 2003.

Den svake produksjonsutviklingen skyldes først og fremst de samlede virkningene av lavkonjunkturen blant våre viktigste handelspartnere og tap av markedsandeler for norske bedrifter. Den kraftige kronestyrringen de siste årene, sammen med høy lønnsvekst over flere år, har bidratt til en betydelig svekkelse av norske bedrifters konkurranseevne. Mens Fastlands-Norges etterspørsel hadde en vekst på 2,7 prosent gjennom 2002 og samlet innenlandsk anvendelse en vekst på hele 3,7 prosent, falt eksporten markert gjennom året, og importveksten ble relativt høy, særlig for tradisjonell vareimport.

For 2003 venter vi at fallet i eksporten vil gi nedgang regnet på årsbasis. Innenlandsk etterspørsel vil holde seg bedre oppe, dels på grunn av fortsatt konsumvekst, men særlig på grunn av økte oljeinvesteringer. Fastland-Norges investeringer vil derimot falle. På grunn av sammensetningseffekter på etterspørselssiden vil importveksten holde seg relativt lav, og BNP for Fastlands-Norge vil kunne vise en beskjeden vekst på 0,7 prosent. For 2004 og 2005 vil både eksporten og den innenlandske etterspørselen ta seg opp, men det vil også importveksten. Det ligger likevel an til en BNP-vekst på opp mot 2,5 prosent begge årene. Samlet BNP ventes derimot å vise en svakere vekst, ned

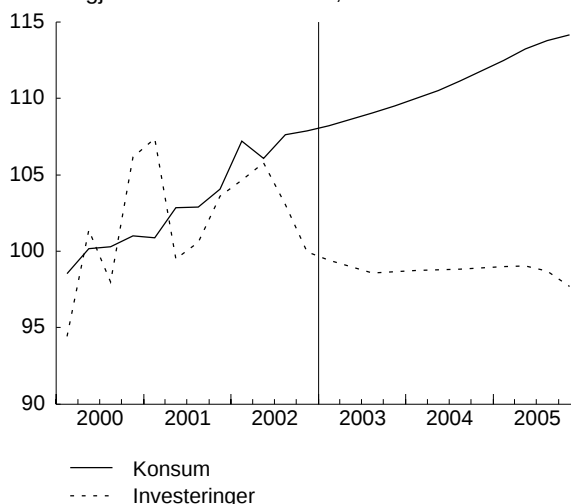
mot 1,5 prosent. Arbeidsledigheten vil fortsette å øke gjennom 2003 til 4,8 prosent av arbeidsstyrken i 2004, for deretter å falle svakt i 2005.

Finanspolitikken

Tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) anslår veksten i offentlig forvaltnings konsum til 4,5 prosent i 2002. Det er særlig offentlig forvaltnings økte utgifter til produktinnsats som har bidratt til dette, mens utviklingen i utførte timeverk trekker veksten ned. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning var om lag konstante fra 2001 til 2002. Omorganiseringen av sykehusene gjør det mindre relevant å fordele veksten på stat og kommune i 2002. Usikkerheten i tallene på dette området kan også ha påvirket fordeling av de samlede utgiftene på konsum og investeringer. Samlet økte konsum og investeringer i offentlig forvaltning med knapt 4 prosent fra 2001 og 2002.

Fra og med 4. kvartal 2002 ble investeringsavgiften avvirket. Provenyeffektene kommer særlig i 2003, og bidro derfor til å begrense det budsjettmessige handlingsrommet for statsbudsjettet for 2003. I årene framover er det beregnet at handlingsregelen for bruk av avkastning av petroleumsformuen isolert sett vil gi mindre rom for økt strukturelt og oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet enn i de foregående årene, slik at impulsene fra finanspolitikken kan bli mer beskjedne enn i foregående år. Vi legger til grunn at offentlig forvaltnings konsum og investeringer bare vil vokse med 1,2 prosent i 2003 og 1,6 prosent i 2004 med svak eller ingen vekst i investeringsutgiftene. Dette er på linje med anslagene i Nasjonalbudsjett 2003. Det vedtatte statsbudsjettet for 2003 er forsøkt

Offentlig forvaltning
Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2001-2002

Vekst fra forrige periode. Prosent

	2001	2002	Sesongjustert			
			02.1	02.2	02.3	02.4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	3,3	1,3	0,4	0,7	1,6
Konsum i offentlig forvaltning	2,7	4,5	3,0	- 1,1	1,5	0,2
Bruttoinvesteringer i fast kapital	- 4,2	-3,3	- 1,8	5,6	- 6,3	2,6
- Fastlands-Norge	0,7	-4,2	- 1,1	- 0,5	- 1,0	- 0,5
- Utvinning og rørtransport	- 1,0	-4,4	- 8,1	- 12,0	8,8	2,3
- Tjenester tilk. utvinning	..	..	..	..	..	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	2,3	1,3	- 0,1	0,6	0,9
Eksport	4,1	-0,5	- 5,7	4,9	- 2,5	- 1,4
- Råolje og naturgass	5,2	0,2	- 8,1	10,7	- 3,6	- 1,2
- Tradisjonelle varer	3,7	1,3	- 1,4	1,0	- 0,5	- 3,5
Import	0,9	1,7	- 1,4	4,4	- 2,5	2,6
-Tradisjonelle varer	2,9	4,7	4,3	- 2,2	1,6	3,3
Bruttonasjonalprodukt	1,9	1,0	- 0,5	0,8	- 0,6	0,2
- Fastlands-Norge	1,7	1,3	0,3	0,0	0,3	0,0
Arbeidsmarkedet¹						
Utførte timeverk	- 1,0	- 1,0	- 1,2	1,2	- 0,1	- 0,3
Sysselsatte personer	0,5	0,3	- 0,1	0,1	- 0,1	- 0,1
Arbeidsstyrke	0,7	0,6	- 0,1	0,2	- 0,1	0,2
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,6	3,9	3,8	3,8	3,8	4,1
Priser						
Konsumprisindeksen (KPI) ³	3,0	1,3	1,0	0,4	1,4	2,2
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,6	2,3	2,4	2,6	2,4	2,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	- 2,9	-8,7	- 1,4	- 3,1	- 1,8	0,1
Importpriser tradisjonelle varer	- 0,2	- 8,0	- 2,2	- 2,5	- 1,0	- 0,8
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	238,5	211,1	58,0	55,0	48,3	49,9
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	7,1	6,9	6,5	6,9	7,2	7,0
Utlånsrente, banker	8,8	8,4	8,5	8,3	8,1	8,6
Råoljepris i kroner ⁴	220,2	197,4	186,1	205,2	202,3	196,1
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	100,2	91,6	97,2	92,5	89,1	87,7
NOK per ECU/euro	8,05	7,51	7,8	7,5	7,4	7,3

¹ Tallene for 2001 og 2002 er fra nasjonalregnskapet. Kvartalstallene er basert på AKU, idet nasjonalregnskapets kvartalstall for sysselsetting og timeverk er for korte for sesongjustering.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

innarbeidet etter beste skjønn i våre beregninger, men slik at de utgiftøkningene som følger av KNR-tall for 2002 forutsettes videreført i 2003.

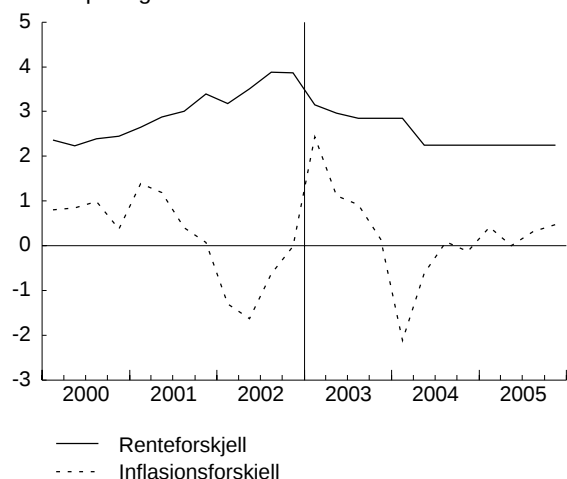
Finanspolitikken i 2004 vil dels bli bestemt av det handlingsrommet som bruk av realavkastningen av Petroleumsfondet tilsier, og dels av den alminnelige økonomiske situasjon framover. Verdien av Petroleumsfondet ved utgangen av 2002 ble om lag ti prosent mindre enn anslått i Nasjonalbudsjettet 2003. En svekkelse av kronekursen vil bidra til at fondet øker gjennom 2003. Det er også grunn til å regne med at overskuddet på statsbudsjettet i 2003 vil bli høyere enn tidligere lagt til grunn, som følge av den høye oljeprisen.

Grove anslag antyder en verdi av Petroleumsfondet på vel 780 mrd. kroner ved utgangen av 2003. I så fall vil

en mekaniske anvendelse av handlingsregelen tilsi at det neppe er grunnlag for et større (strukturelt og oljekorrigert) underskudd på statsbudsjettet i 2004 enn planlagt for 2003. Ytterligere, midlertidige svekkelser av budsjettbalansen må derfor begrunnes enten med at man vil bruke litt lenger tid med å innarbeide Petroleumsfondets kurstap eller at konjunktursituasjonen tilsier dette. Vi har ikke lagt inn slike forutsetninger i vår beregning. Gjennomføringen av det såkalte barnehageforliket mellom opposisjonspartiene, som bl.a. påvirker konsumprisene, er imidlertid innarbeidet i beregningene.

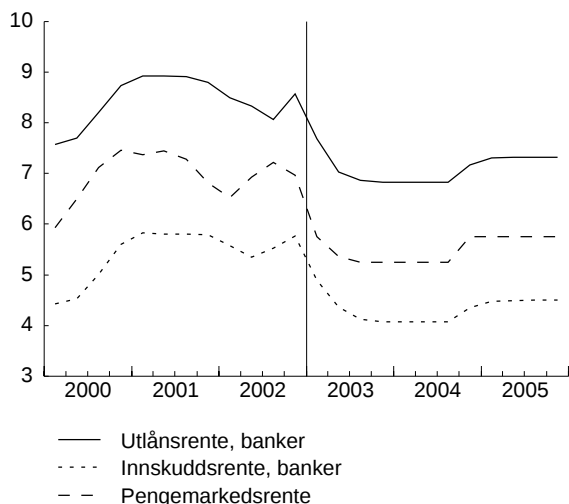
Det er lagt til grunn en sterkere vekst (2,6 prosent) i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester til konsumformål i 2005, men fortsatt knapt noen vekst i offentlige bruttoinvesteringer. Skattesatser er justert i takt med inntektsveksten, og volumavgifter med pris-

Rente- og inflasjonsforskjell mellom norske kroner og ECU/euro Prosentpoeng

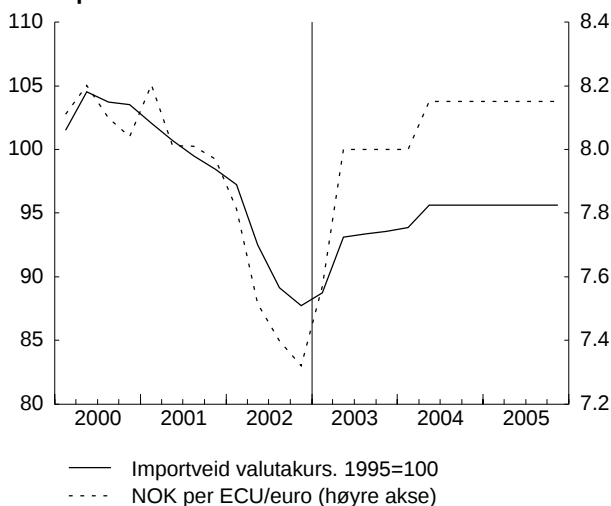
Kilder: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Utlånsrente og innskuddsrente Kvartalstall. Prosent

Kilder: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen i importveid valutakurs og NOK per ECU/euro.

Kilder: Norges Bank.

veksten i 2004. Det er lagt til grunn at økningen i Petroleumsfondet gjennom 2004 gir rom for en budsjettsvekkelse på vel 5 mrd. kroner i 2005 i form av lavere direkte skatter for personer og høyere vekst i konsum i offentlig forvaltning i om lag likt omfang.

I vår referansebane er følgelig finanspolitikken i store trekk konjunkturnøytral, vurdert ut fra endringen i budsjettbalansen. For 2003 og 2004 under ett er budsjettsvekkelsen i tråd med handlingsregelen slik at «merforbruket» i 2003 antas å bli innhentet i 2004. Handlingsregelen gir således isolert sett grunnlag for bare små stimulanser til økonomien i disse to årene. Økningen i budsjettunderskuddet i 2005 - også i tråd med handlingsregelen - gir en noe sterkere ekspansiv effekt på økonomien dette året. Sammen med en mer ekspansiv pengepolitikk og et antatt konjunkturoppsving i utlandet, bidrar det til at veksten i norsk økonomi øker og ledigheten synker igjen etter en topp i 2004.

Hva som er den mest hensiktsmessige doseringen og timingen av finanspolitikken de nærmeste årene er ikke lett å avgjøre på nåværende tidspunkt. En mer langvarig stagnasjon i verdensøkonomien enn antatt her tilsier kanskje at man bruker rommet for ekspansjon i finanspolitikken i 2005 allerede i 2004, med en reversering når økonomien tar seg opp igjen. Politiske ambisjoner mht. nivået på arbeidsløsheten kan dessuten tilsi at man ønsker å bruke muligheten for å drive motsyklisk finanspolitikk i noe større grad enn lagt til grunn her. Vi har illustrert virkningene av et mulig alternativ i en egen beregning.

Lavere rente og svakere krone

Siden desember i fjor har Norges Bank satt ned styringsrenta med 1,5 prosentpoeng. Foreløpig siste rentekutt kom 6. mars, og styringsrenta er nå 5,5 prosent. Tremåneders pengemarkedsrente har falt fra 7,1 prosent i begynnelsen av desember i fjor til 5,5 prosent 18. mars. Det er det laveste nivået siden 1998.

Den norske krona har svekket seg siden januar, etter å ha styrket seg kraftig de siste årene. Trolig er større utenlandske aktørers syn på kronekursen fremover endret, og perioden med rekordsterk krone kan være over. Rentekuttene den siste tiden, og antydninger om ytterligere lettelse i pengepolitikken framover, har bidratt til dette.

Rentedifferansen mot handelspartnerne er redusert siden i fjor høst. Det kan ha bidratt til kronesvekkelsen den siste tiden. Rentenivået i USA og euroområdet er nå svært lavt, med styringsrenter på henholdsvis 1,25 og 2,5 prosent. Det kan dessuten komme ytterligere rentekutt begge steder fram mot sommeren. Det vil i så fall bidra til å øke sannsynligheten for ytterligere rentekutt i Norge.

I løpet av 2002 styrket den importveide kronekursen seg med rundt 13 prosent. Utviklingen snudde rundt årsskiftet, samtidig med at renteforventningene endret seg betydelig. Siden januar har den importveide kronekursen svekket seg med om lag 7 prosent. Mot euro har krona svekket seg med 8 prosent i den samme perioden, og én euro kostet 7,9 kroner 18. mars. Vi venter at krona vil svekke seg ytterligere fremover, og legger til grunn en svekkelse til 8,15 kroner mot euro i løpet av 2004.

Kronekursen er viktig for renteutviklingen fremover. Hvis kronekursen fortsetter å falle kraftig, svekkes grunnlaget for nye rentekutt. Dersom krona ikke svekker seg så mye, er det rom for ytterligere rentekutt fram mot sommeren. Vi legger til grunn at tremåneders pengemarkedsrente faller til 5,25 prosent i 2. kvartal og holder seg på dette nivået ut året. Det tilsvarende en noe mindre rentenedgang enn det som for tiden er priset inn i markedet for fremtidige rentekontrakter. Videre legger vi til grunn at renta tar seg opp til 5,75 prosent mot slutten av 2004, etter som veksten i norsk økonomi tar seg opp.

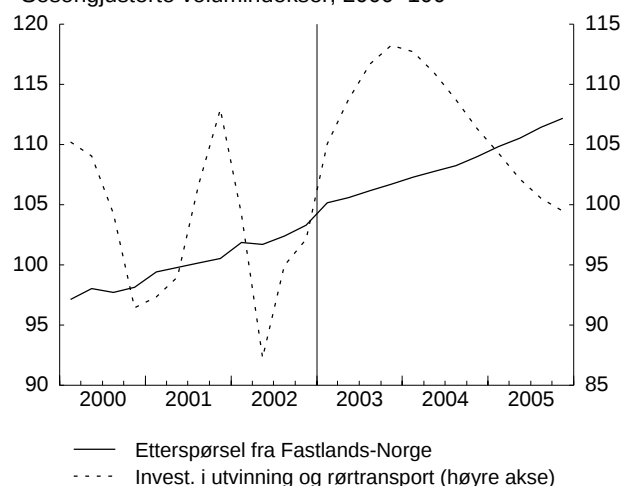
Økte impulser fra oljeinvesteringene i 2003

Oljeproduksjonen fra norsk sokkel ble lavere i 2002 enn i 2001, noe som både skyldes produksjonsbegrensningene som ble gjennomført i første halvår av 2002 og uventet produksjonsstopp på flere utvinningsfelt utover høsten. For 2003 forventes en ytterligere nedgang i produksjonen, som så antas å holde seg uendret i 2004. Oppstart av produksjon på flere nye gassfelt gjennom 2002 førte til en kraftig vekst i den samlede gassproduksjonen. I 2002 ble det produsert ca. 20 prosent mer gass enn i det foregående året. Vi forventer en ytterligere økning gjennom 2003 og 2004, og legger til grunn at produksjonen blir omlag 8 prosent høyere i 2004 enn i 2002.

I hovedtrekk økte oljeprisen gjennom 2002, og ble i snitt for året 25 USD pr. fat. I norske kroner tilsvarende dette ca. 200 kroner pr. fat. I 1. kvartal 2003 har prisen på Brent Blend stort sett ligget over 30 USD per fat, men har falt de siste dagene. Fra og med 2. kvartal og ut prognoseperioden legger vi til grunn en konstant pris på 25 USD. For 2003 innebærer dette en gjennomsnittspris på knapt 27 USD fatet. Med de forutsetninger vi har gjort om dollarkursen, vil dette gi en gjennomsnittspris i norske kroner i 2003 på vel 190 kroner, og vel 180 kroner per fat i 2004 og 2005.

Bruttoinvesteringene tilknyttet petroleumsvirksomheten ble noe lavere i 2002 enn det vi la til grunn i vår forrige konjunkturrapport, noe som blant annet skyldes en del utsatte investeringer. Noe av utsettelsene begrunnes med økt usikkerhet som følge av den lave funnraten gjennom året. De foreløpige årstall for 2002 viser en nedgang i bruttoinvesteringene (målt i faste priser) på nær 5 prosent i forhold til året før.

Etterspørsel fra Fastlands-Norge og investeringer i oljevirksomheten
Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I samsvar med SSBs siste investeringstelling, legger vi for 2003 til grunn et høyere anslag enn tidligere. Det skyldes i hovedsak at vi forventer at utsettelsene i 2002 blir gjennomført i løpet av inneværende år, og at vi har oppjustert investeringsanslagene for landanlegg, og da spesielt investeringene forbundet med terminalanlegget tilknyttet Snøhvit-feltet på Melkeøya. Også investeringene i feltutbygging er oppjustert. For året som helhet, forventer vi at de totale oljeinvesteringene blir over 16 prosent høyere enn i 2002. Investeringene i forbindelse med Snøhvit er av en slik karakter at en større andel av investeringene enn normalt vil bli importert, fordi vi har relativt liten eksportise på LNG-anlegg her i landet. Dette bidrar til at vi ikke forventer fullt så sterke impulser rettet mot norsk økonomi som det totale vekstanslaget antyder.

For 2004 legger vi til grunn omtrent samme totale investeringsnivå som i 2003, og med samme importandel. Det antas da at leteaktiviteten tar seg opp, og at investeringene tilknyttet felt i drift vil øke ytterligere. Investeringene tilknyttet Melkeøya fases etter hvert ut, noe som forventes å gi et nivå på landinvesteringene i 2004 omtrent på nivå med 2002, og en klar nedgang i forhold til 2003. For 2005 forventes det en generell nedgang i oljeinvesteringene, nivået antas da å ligge vel 8 prosent lavere enn i 2004.

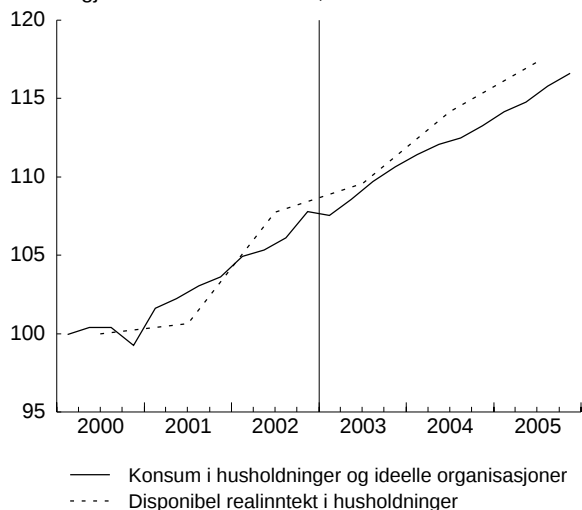
Inntekt og konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner

Realdisponibel inntekt i husholdninger og ideelle organisasjoner steg med hele 7,0 prosent fra 2001 til 2002. Høye lønnstillegg og kraftig økning i utbetalt aksjeutbytte er hovedforklaringene på den uvanlig høye inntektsveksten. Konsumet steg med 3,3 prosent i volum, og spareraten økte fra 4,1 i 2001 til 7,4 i 2002.

Årsaker til at spareraten økte kan være at husholdningene brukte noe tid på å tilpasse seg det høyere inn-

Inntekt og konsum for husholdninger

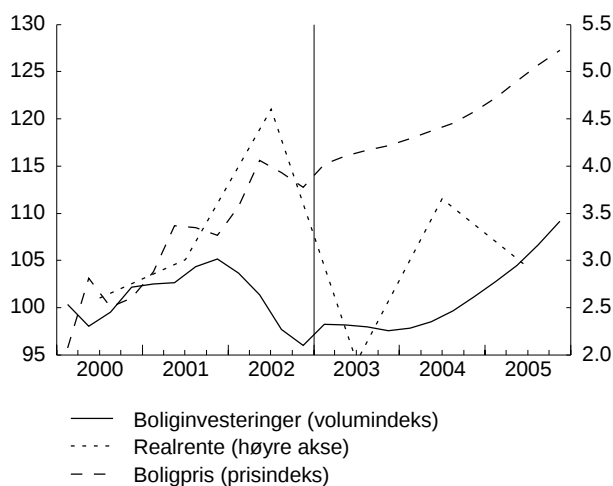
Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boliginvesteringer og boligpris

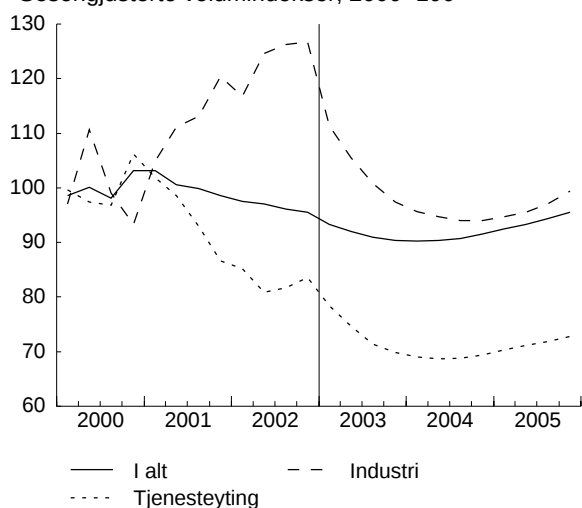
Sesongjusterte indekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Investeringer i Fastlands-Norge

Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tekstnivået, stigende arbeidsledighet og forventninger om en svakere økonomisk utvikling. I tillegg er det sannsynlig at konsumtilbøyeligheten av utbetalt aksjeutbytte er relativt lav. Dessuten var gjennomsnittlig realrente etter skatt om lag 1,6 prosent høyere i 2002 enn i 2001, og dette trekker også i retning av høyere sparing og lavere konsum. Konsumdeflatoren som brukes i nasjonalregnskapet til å regne om fra nominelle til reelle størrelser er mer omfattende enn konsumprisindeksen, samtidig som vektene oppdateres løpende. Veksten i konsumdeflatoren var i fjor 0,7 prosent, mens veksten i konsumprisindeksen var 1,3 prosent. Uansett prismål var det altså lav vekst i konsumprisene i 2002, og dette bidro til at veksten i kjøpekraft ble så sterk.

I 2003 forventes det en mer moderat lønnsvekst, og dette vil innebære en lavere inntektsvekst. Den lavere nominelle renta i 2003 vil trekke i motsatt retning, da husholdningene og de ideelle organisasjonene samlet sett har høyere renteutgifter enn renteinntekter. Vi forventer at disponibel realinntekt vil vokse med 1,7 prosent i 2003. Konsumet forventes å vokse med 3,0 prosent i volum. Disse anslagene innebærer at spareraten synker til 5,8. Konsumet vokser altså mer enn inntektene, og dette speiles i utviklingen i nettofinansinvesteringer. Målt nominelt, økte husholdningene, inkluderte de ideelle organisasjonene, sine nettofinansinvesteringer fra 0,7 milliarder i 2001 til 29,3 milliarder i 2002. I 2003 antas det en reduksjon på om lag 26 prosent.

Denne utviklingen, der konsumet svinger mindre enn inntektene, er i tråd med hva en kan forvente. En beslektet forklaring på den høye konsumveksten i forhold til inntektsveksten i 2003, er at realrenta etter skatt forventes å bli vel 2,5 prosentpoeng lavere i 2003 enn i 2002. Dette skyldes både en lavere nominell rente og en markant høyere vekst i konsumprisene. Konsumdeflatoren i nasjonalregnskapet forventes å øke med 2,6 prosent i 2003 og konsumprisindeksen med 3,2 prosent.

Realinntektsveksten tar seg i vår prognosebane opp igjen i 2004. Vårt anslag er en vekst på 4,2 prosent i disponibel realinntekt. Konsumet vokser med 2,9 prosent i volum, igjen i tråd med en konsumbane som svinger mindre enn inntektsbanen. Spareraten forventes å øke til 7,0. Prognosen for veksten i konsumdeflatoren og konsumprisindeksen er for 2004 henholdsvis 1,1 prosent og 1,3 prosent. Den betydelig lavere prisveksten forklarer langt på vei hvorfor realinntektene forventes å vokse såpass mye sterkere i 2004 enn i 2003. For 2005 antar vi at konsum- og inntektsveksten er om lag like.

Boliginvesteringene og boligprisene

Veksten i boligbyggingen gjennom 2001 stoppet opp tidlig i 2002, og falt deretter gjennom resten av året. Antall igangsatte boliger viste en svakt synkende ten-

dens i månedene fram til desember i fjor, og boliginvesteringene ifølge KNR sank med 3,9 prosent på årsbasis. Det ble igangsatt vel 22 400 boliger, en nedgang på 10,6 prosent fra året før. Målt i areal representerer dette en nedgang på 11,3 prosent. Det meste av nedgangen var i Oslo og Akershus. Antall boliger under arbeid var likevel 9,4 prosent høyere i 2002 enn året før, men med en nedadgående trend. Veksten i hyttebygging fortsatte i 2002.

Også veksten i boligprisene bremsset opp i fjor sommer. Korrigert for sesongvariasjoner har boligprisene ligget relativt stabilt gjennom høsten 2002 og inn i 2003. Prisene i 2002 var likevel i gjennomsnitt 5,8 prosent høyere enn i 2001. Til sammenligning økte byggekostnadene med 3,3 prosent, også med en noe avtakende vekst gjennom året. Det virker som byggeprisene nå har nådd et nivå som bremser etterspørselen, samtidig som vi er inne i en konjunkturedgang. Høy generell prisvekst, utsiktene til økt arbeidsledighet og moderat lønnsvekst synes mer enn å oppveie positive impulser fra utsiktene til lavere realrente. Samtidig har omfanget av næringsbygninger ombygd til boliger økt de siste 10 år. Man kan derfor ha overvurdert behovet for nye boliger.

Med økende arbeidsledighet og utsikter til et moderat lønnsoppgjør forventer vi bare svak vekst i boligprisene i år, og lavere enn veksten i konsumprisene. En lavere realrente vil virke i motsatt retning. Nedgangen i prisveksten og økt gjennomsnittlig formidlingstid for boliger, trekker i retning av lavere aktivitet i boligmarkedet. Vi antar at boliginvesteringene vil falle utover i 2003, og anslår en reduksjon på knapt 4 prosent, som i 2002. I 2004 tror vi at veksten vil ta seg opp til nær 3 prosent, for så å øke ytterligere til knappe 6 prosent i 2005. Også veksten i bruktboligprisene ventes å ta seg opp i 2005. Forløpet kan tilskrives høy realinntektsvekst i 2004 og omslag nedover i arbeidsledigheten i 2005.

Investeringsnedgang i fastlandsbedriftene

Helt siden konjunkturtoppen ble nådd i 1998, har bruttoinvesteringene i fastlandsbedriftene bidratt til å dempe den samlede veksten i innenlandsk etterspørsel. Dette er hva en skulle forvente ut fra et normalt konjunkturforløp. Særlig markert har nedgangen vært i 2002. Investeringsnedgangen har skjedd til tross for en betydelig økning i industriinvesteringene de foregående årene, som i 2002 er anslått til å ha økt med om lag 8 prosent. Det kan tenkes at mange bedrifter har valgt å utsette investeringer til investeringsavgiften falt bort, noe den gjorde fra og med 4. kvartal i fjor. Dette bidrar isolert sett til å dempe et videre fall i investeringene.

I 2003 vil industriinvesteringene synke. Det skyldes dels situasjonen industrien er i for tiden med presset lønnsomhet, og dels at store prosjekter er ferdige eller i avslutningsfasen. Vi regner derfor med et til dels

betydelig fall i industriinvesteringene fram til slutten av 2004, i tråd med SSBs investeringstelling. Deretter forventes den internasjonale konjunkturoppgangen å bidra til en svak vekst i industriinvesteringene igjen. Investeringene i kraftforsyning forventes fortsatt å bidra til vekst i de samlede investeringene de nærmeste årene. For en rekke tjenesteytende næringer regner vi ikke med særlig vekst i investeringene. For næringsbygg er det grunn til å forvente nedgang; høye investeringer i foregående år har økt kapasiteten betydelig og svakere utleiepriser for næringsseiendommer er observert en tid.

Samlet sett legger vi fortsatt til grunn at investeringene i fastlandsbedriftene vil synke om lag i samme takt i 2003 som i foregående år, men at investeringsnedgangen gradvis vil avta gjennom 2004 og snu til oppgang i 2005, regnet på årsbasis.

Økte kostnader og sterkere priskonkurranse gir redusert eksport

Målt i faste priser økte den tradisjonelle vareeksporten med 1,3 prosent fra 2001 til 2002, etter en vekst på 3,7 prosent året før. De fleste undergruppene viste imidlertid negativ volumvekst; økningen skyldtes så å si utelukkende at veksten i eksport av verkstedprodukter (utenom skip og plattformer) økte med 7,2 prosent, etter en økning på hele 15,5 prosent året før.

Utviklingen i eksporten av tradisjonelle varer de to siste årene må sees på bakgrunn av svak vekst i de norske eksportmarkedene - rundt en halv prosent årlig - på grunn av den internasjonale lavkonjunkturen. Samtidig har de norske bedriftenes konkurranseposisjon svekket seg markert, dels som følge av høy lønnsvekst, men særlig som følge av sterkere krone, noe som bidrar til å redusere det internasjonale prisenivået omregnet til norske kroner. Mens økte lønnskostnader bidrar til å presse prisene på norske produkter opp, regnet i norske kroner, bidrar sterkere krone til å presse prisene ned. De siste årene har valutaeffekten dominert; prisene på tradisjonell vareeksport falt med 2,9 prosent fra 2000 til 2001 og ytterligere 8,7 prosent fra 2001 til 2002. Sett under ett, tilsvarte dette om lag svekkelsen av utenlandske valutaer mot norske kroner disse to årene, både ifølge industriens konkurransekursindeks (henholdsvis -3,2 og -7,4 prosent i 2001 og 2002) og den importveide kursindeksen (henholdsvis -3,1 og -8,5 prosent). Prisnedgangen var særlig sterk for konjunkturfølsomme, råvarebaserte produkter.

Basert på sesongjusterte tall flatet prisnedgangen for tradisjonell vareeksport ut gjennom fjoråret, mens volumutviklingen slo om til nedgang, særlig i 4. kvartal. For 2003 og utover legger vi til grunn at eksportmarkedsveksten tar seg opp, i tråd med forutsetningen om at den internasjonale oppgangen fester seg. Samtidig innebærer forutsetningen om at krona svekkes det kommende året at de siste årenes tap av kon-

Makroøkonomiske hovedstørrelser 2002-2005. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår
 Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regnskap	Prognoser					
		2003			2004		2005
		SSB	FIN	NB	SSB	NB	SSB NB
Realøkonomi							
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,3	3,0	3,5	2 3/4	2,9	3 1/4	2,4 3
Konsum i offentlig forvaltning	4,5	1,6	0,5	3/4	1,8	2	2,6 2
Bruttoinvestering i fast realkapital ¹	-3,3	-0,3	3,2	1	-0,3	1/4	0,2 1 1/2
Utvinning og røtransport ²	-4,4	16,7	12,2	20	-0,6	0	-8,1 0
Fastlands-Norge	-4,2	-5,2	0,1	-4	-0,3	1/2	3,4 2
Bedrifter	-6,0	-7,2	-1,0	-6	-2,2	-1	3,4 1
Bolig	-3,9	-3,8	2,2	-3	2,8	2	5,9 5
Offentlig forvaltning	0,1	-1,9	0,3	1/4	0,2	2	0,3 2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ³	2,3	1,3	2,7	1 1/4	2,1	2 1/2	2,6 2 1/2
Lagerendring ⁴	-0,2	0,0	..	..	0,0	..	0
Eksport	-0,5	-2,3	0,8	-1	1,2	1 1/2	0,8 1 1/2
Råolje og naturgass	0,2	-1,8	-2,1	-2	0,7	4	-1,8 0
Tradisjonelle varer	1,3	-2,2	2,7	-3	3,1	-1	4 2
Import	1,7	1,5	2,9	1	1,3	1 1/4	1,7 3 1/2
Tradisjonelle varer	4,7	0,1	3,2	1 1/4	1,5	1 1/4	3,1 3 1/2
Bruttonasjonalprodukt	1,0	0,1	1,9	1	1,7	2 1/4	1,5 1 3/4
Fastlands-Norge	1,3	0,7	1,8	1 1/4	2,3	2	2,5 2 1/4
Arbeidsmarked							
Sysselsatte personer	0,3	0,0	0,4	- 1/2	-0,5	0	0,5 1/2
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,9	4,3	4,0	4 1/2	4,8	4 3/4	4,6 4 3/4
Priser og lønninger							
Lønn per normalsårsverk	5,4	4,6	5,0	5	4,6	4 1/2	4,4 4 1/2
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	3,2	2 1/4	3 1/4	1,3	1	2,3 2 1/4
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE)	2,3	2,3	..	1 3/4	2,1	2	2,4 2 1/4
Eksportpris tradisjonelle varer	-8,7	3,8	..	-5	7,6	1 1/4	2 1 3/4
Importpris tradisjonelle varer	-8,0	1,5	..	..	6,1	..	1,9
Bolig	5,8	2,3	..	..	2,0	..	4,7
Utenriksøkonomi							
Driftsbalansen, mrd. kroner	211,1	175,5	178,9	205	157,1	155	153,4 120
Driftsbalansen i prosent av BNP	13,8	11,3	..	14	9,9	10	9,4 8
MEMO:							
Husholdningenes sparerate (nivå)	7,4	5,8	6,6	5	7,0	5 1/4	7,4 5 1/2
Pengemarkedsrente (nivå) ⁵	6,9	5,4	6,7	5,6	5,4	5,5	5,8 5,5
Utlånsrente, banker (nivå) ⁶	8,4	7,1	..	..	6,9	..	7,3
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	197,4	191,0	180,0	..	181,0	..	182
Eksportmarkedsindikator	0,7	3,9	..	..	5,9	..	3
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-8,5	0,6	..	-3 3/4	3,2	0	0,5 0

¹ Norges Banks anslag inkluderer lagerendring.² Finansdepartementets og Norges Banks anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.³ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.⁴ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁵ NB har som teknisk forutsetning for sine framskrivninger at bankens renter på prognosetidspunktet holdes uendret i prognoseperioden.⁶ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.⁷ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend⁸ Positivt fortegn innebærer depresiering.

Kilder: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr. 1, 2002-2003 (FIN), Norges Bank, Inflasjonsrapport 1/2003 (NB).

kurranseevne reverseres noe, men likevel ikke nok til at norske bedrifter unngår å tape markedsandeler. Endelig står en i de neste årene overfor ferdigstillelse av ny kapasitet innen aluminiumsproduksjon, som isolert sett vil bidra til økt eksport. Det innebærer at volumet av den tradisjonelle vareeksporten trolig vil falle i 2003, for så å vokse med 3-4 prosent i 2004 og 2005. Også prisene antas å øke, først og fremst som følge av en konjunkturbestemt oppgang i diverse råvarepriser.

Moderat importvekst, trass i økte importandeler

Også på importsiden fører svekkelsen av norske bedrifters konkurranseevne til tap av markedsandeler. Prisene på tradisjonell vareimport falt med 8 prosent regnet i norske kroner fra 2001 til 2002, dvs. svakt i underkant av nedgangen i den importveide valutakursen. Samtidig økte importvolumet med 4,7 prosent, vesentlig sterkere enn den samlede anvendelsen av

varer og tjenester (1,2 prosent) og norsk produksjon (bruttoproduksjonsvekst i alt på 0,9 prosent, 1,2 prosent for Fastlands-Norge).

Sett på bakgrunn av den spesielt svake utviklingen i eksport og investeringer, to etterspørselskomponenter med tradisjonelt høyt importinnhold, var økningen i importandeler trolig sterkere enn det som følger av utviklingen i importen sett i forhold til samlet anvendelse og produksjon og en underliggende trend på grunn av økt varebytte med utlandet. Også på import-siden sto verkstedprodukter (utenom skip og plattform) for en vesentlig del av økningen, her må importandelene ha økt betydelig.

Til tross for tap av markedsandeler for norske bedrifter, legger vi for 2003 til grunn en nær flat importutvikling. Det skyldes til dels en direkte nedgang i eksporten og Fastlands-Norges investeringer, men også at sammensetningen av importen til oljevirksomhet antas å vri seg fra det som regnes som tradisjonelle varer til direkte import til oljevirksomhet. Således viser den samlede vareimporten en noe sterkere vekst. Fall i investeringene bidrar til å holde importveksten nede nær veksten i samlet etterspørsel og produksjon også i 2004, men i 2005 øker importveksten igjen.

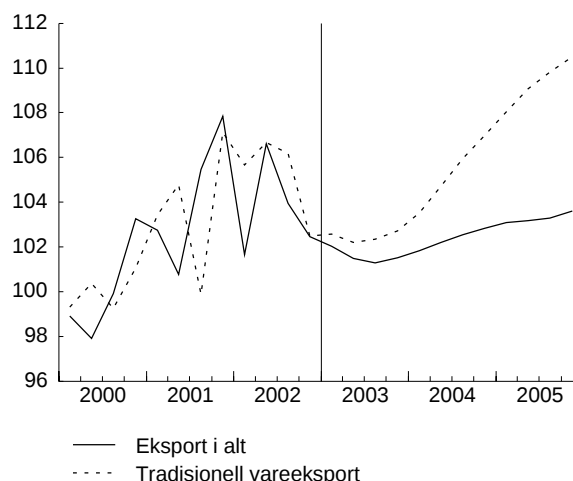
Svak BNP-vekst i 2003, men høyere deretter

BNP i alt økte med 1 prosent fra 2001 til 2002 og veksten i fastlandsøkonomien var bare litt høyere. Svak vekst i etterspørselen fra fastlandsøkonomien både i 2001 og 2002 har bidratt til å dempe vekstimpulsene. Dette vil fortsette i 2003. Nedgang i kraftproduksjonen er antatt å ville trekke veksten i fastlandsøkonomien ned med 0,3 prosentpoeng i 2003 og tilsvarende opp i 2004. Lavere kraftproduksjon bidrar til høye strømpriser i 2003, som reduserer veksten i husholdningenes realinntekter og etterspørsel.

En markert internasjonal konjunkturoppgang har latt vente på seg. Vi har igjen nedjustert våre anslag for markedsveksten i utlandet i 2003, noe som bidrar til lavere vekst for tradisjonell eksport og eksporten av enkelte tjenester. Kronekursen har riktignok svekket seg i det siste, noe som bidrar til å redusere norske eksportørers tap av markedsandeler. Samlet sett legger vi imidlertid til grunn at eksporten faller fra 2002 til 2003. Nedgangen i oljeproduksjonen bidrar også til dette. Sammen med en svakere vekst i innenlandsk etterspørsel fra fastlandsøkonomien, bidrar dette til å trekke veksten ytterligere ned i 2003. I motsatt retning trekker sterk vekst i petroleumsinvesteringene. Samlet sett anslår vi nå BNP-veksten for Fastlands-Norge til bare 0,7 prosent i 2003.

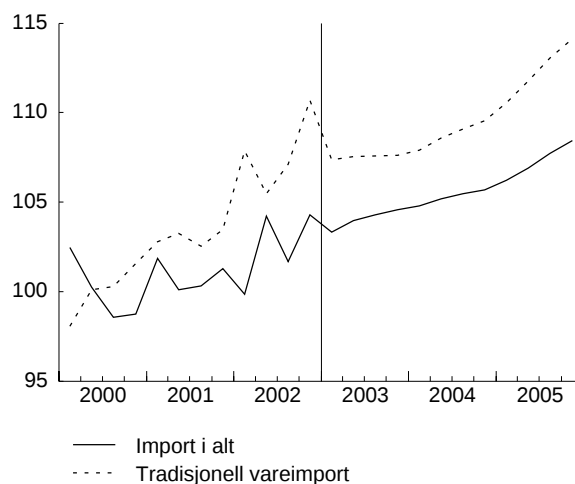
Den lave produksjonsveksten gjør at sysselsettingsveksten stopper opp, og inntektsveksten i husholdningene blir vesentlig lavere enn i 2002. Arbeidsledigheten

Eksport
Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Import
Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

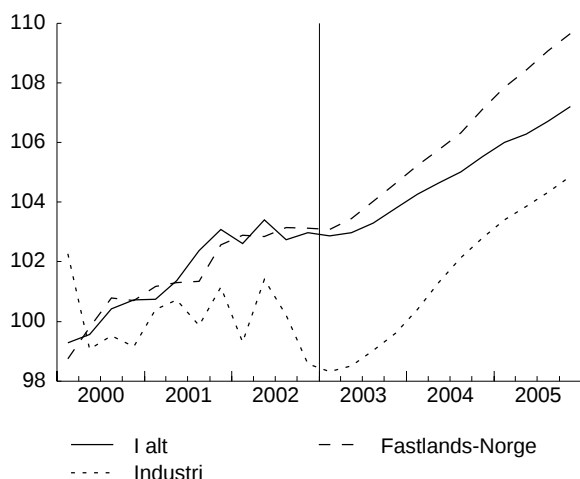
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

øker videre, noe som igjen har effekter i boligmarkedet. I motsatt retning trekker her våre forutsetninger om en kraftigere rentenedgang enn tidligere lagt til grunn samt litt høyere inflasjon i 2003, som begge trekker realrenta mer ned. Det gjør at husholdningenes sparerate kan synke, slik at konsumveksten ikke endres så mye i forhold til i 2002. Samlet er imidlertid bildet at norsk økonomi nå synes å stå overfor en noe sterkere konjunkturedgang i 2003 enn tidligere beregnet.

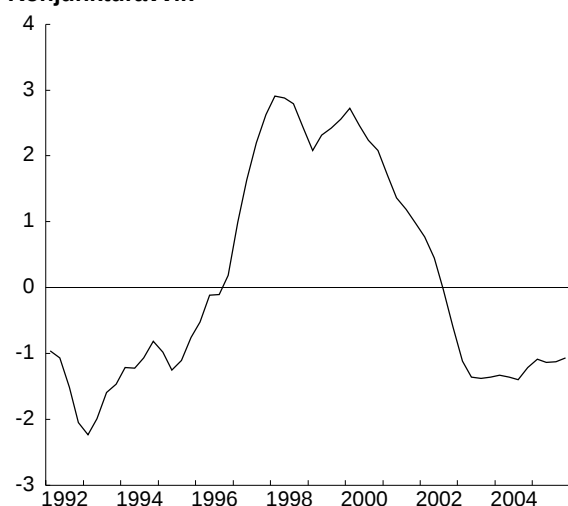
For 2004 er våre vekstanslag ikke mye endret fra forrige konjunkturoversikt. Oppgangen i produksjon som forventes dette året, henger både sammen med det internasjonale oppsvinget som øker tradisjonell eksport og at en rekke negative impulser fra innenlandsk

Bruttonasjonalprodukt

Sesongjusterte volumindekser, 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Konjunkturavvik

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

etterspørsel blir noe svakere. Av særlig betydning er lavere strømpriser og økt kraftproduksjon, som gjør at konsumprisveksten blir lav i 2004. Dermed øker husholdningenes realinntekter mer og konsumveksten øker noe. Likeledes snur boliginvesteringene fra nedgang i 2003 til økning mot slutten av 2004. Nedgangen i industriinvesteringene antas å bli redusert. Impulsene fra finanspolitikken er antatt å bli om lag de samme i 2004 som i 2003, mens rentenedgangen gjennom 2003 sammen med kronedepresieringen har positive effekter på etterspørsel og konkurranseevne. Samlet sett får vi derfor en vekst i 2004 mer på linje med antatt trendvekst i BNP for Fastlands-Norge.

Anslag for 2005 antyder at veksten da kan bli enda litt sterkere. En mer ekspansiv finanspolitikk i tråd

med handlingsregelen bidrar til dette. I tillegg kan vi da oppleve et omslag i fastlandsbedriftenes investeringer, etter mange år med nedgang. Sysselsettingsveksten vil øke og arbeidsledigheten kan synke litt. Hvis disse anslagene slår til, vil således konjunkturbunnen kunne bli passert mot slutten av 2004. Det er imidlertid grunn til å understreke at anslagene er svært usikre og avhenger ikke minst av at det forventede oppsvinget i internasjonal økonomi faktisk materialiserer seg.

Fortsatt økende ledighet

Arbeidsledigheten målt ved arbeidskraftundersøkelsen (AKU) har steget jevnt siden årsskiftet 1998/99. Den registrerte ledigheten var mer stabil fram til midten av 2001 for så å stige kraftig fram til nå. Sees hele perioden under ett, har imidlertid både den registrerte ledigheten og antall ledige i AKU økt med om lag 30 000 personer. Som et gjennomsnitt for 2002 var AKU-ledigheten på 3,9 prosent, målt som andel av arbeidsstyrken. Tilsvarende viste den registrerte ledigheten at 3,2 prosent av arbeidsstyrken var helt uten arbeid i 2002. I tillegg deltok i gjennomsnitt 9300 personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak, en nedgang fra 10 100 året før. Økningen i den registrerte ledigheten gjennom 2002 var bred. Ledigheten økte innenfor alle yrkesgrupper, i alle fylker og blant både kvinner og menn i alle aldersgrupper.

Antall personer i yrkesaktiv alder vil fortsette å stige med om lag 10 000 årlig. En endring av befolkningens sammensetning mot aldersgrupper med lavere yrkesdeltakelse, og et svakere arbeidsmarked bidrar imidlertid til en svakere utvikling i arbeidsstyrken, slik at yrkesandelen i 2003 er anslått å synke for første gang siden 1993. Toppen i yrkesdeltakingen ser altså ut til å være nådd i 2002, da 74,2 prosent av alle personer i alderen 16-74 år enten var sysselsatt eller ledige. Dette er den høyeste yrkesandelen som noen gang er registrert i Norge, og er også svært høy i internasjonal sammenheng. Den langvarige veksten i sysselsettingen forventes å stoppe opp i 2003, og i 2004 forventes det nedgang på årsbasis, for første gang siden 1992.

Fortsatte lønnsomhetsproblemer for industrien vil bidra til videre sysselsettingsnedgang i industrien, og ringvirkninger av problemene i industrien vil bidra til lav sysselsettingsvekst i de fleste andre delene av økonomien også. Det vil imidlertid fortsatt bli vekst i den offentlige sysselsettingen, dog noe svakere i 2003 og 2004 enn i de senere år. Trenden med økende AKU-ledighet forventes dermed å fortsette til 2004. Målt som andel av arbeidsstyrken antas ledigheten å bli på 4,3 prosent i 2003 og 4,8 prosent i 2004. I løpet av 2004 ser det imidlertid ut til at norsk økonomi passerer konjunkturbunnen for denne gangen, slik at ledigheten forventes å synke til 4,6 prosent som et gjennomsnitt for 2005.

Svak lønnsomhet og økt ledighet gir lavere lønnsvekst

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall steg lønn per normalårsverk med 5,3 prosent i 2002, mot 5,0 prosent i 2001. Dette ga en reallønnsvekst på 4,0 prosent i 2002, bare 0,2 prosentpoeng lavere enn i rekordåret 1998. For industrien, bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, transport, hotell- og restaurantvirksomhet samt forretningsmessig tjenesteyting, var veksten i lønn per normalårsverk mellom 5,0 og 5,3 prosent, altså om lag som gjennomsnittet for økonomien totalt. I finansiell tjenesteyting var lønnsveksten 6,0 prosent, og i offentlig forvaltning var veksten i lønn per normalårsverk på 6,3 prosent.

En lønnsvekst på 5,3 prosent i industrien var høyere enn man kunne forvente, tatt i betraktning lønnsomhetsproblemene i industrien gjennom 2002. Den høye lønnsveksten gjaldt særlig industrifunksjonærene, for NHO-bedriftene lå funksjonærenes lønnsvekst i overkant av 6 prosent. Anslagsvis 0,5 prosentpoeng av denne lønnsveksten kan imidlertid tilskrives strukturelle endringer, som følge av en redusert andel funksjonærer med lav lønn. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) anslår at industriarbeiderne i NHO-bedrifter fikk ett prosentpoeng lavere lønnsvekst enn de heltidsansatte industrifunksjonærene i 2002.

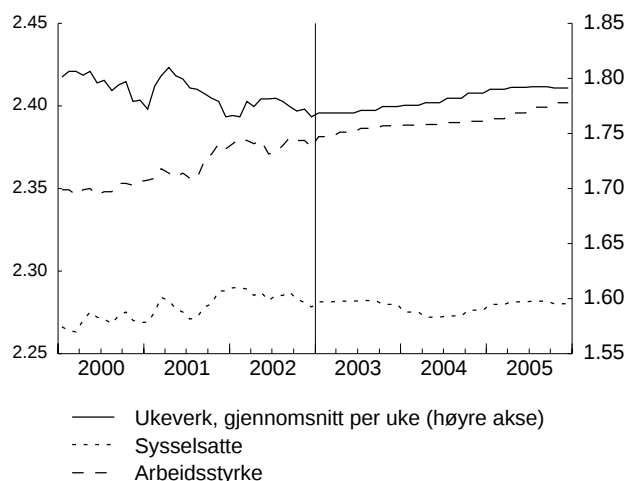
Industriarbeiderne i NHO-bedrifter har hatt en lønnsvekst på 61,7 prosent siden 1991, mens funksjonærene i NHO-bedriftene fikk en lønnsvekst på 75,4 prosent. I samme periode var lønnsveksten for stats- og kommuneansatte henholdsvis 64,8 og 61,2 prosent. Da mange ansatte i stat og kommune har kvalifikasjoner som tilsvarende funksjonærer i privat sektor, kan den høye lønnsveksten for disse gruppene i 2002 delvis tilskrives et ønske om gjeninnhenting av forskjellen i lønnsutvikling i de senere år.

Overhenget til 2003 fra lønnstillegg som ble gitt i 2002, anslås av TBU å bidra til en årslønnsvekst på 2½ prosent i 2003, mot et overheng på 1¾ prosent til 2002. Samtidig er det allerede avtalt en del tillegg for 2003, noe som bidrar med anslagsvis ½ prosentpoeng til årslønnsveksten i år. En forventet vekst i lønn per normalårsverk på 4,6 prosent for 2003, som i våre prognoser, innebærer således lave tillegg i årets mellomoppgjør. Overhenget til 2004 kan dermed bli klart lavere enn til 2003. Det bidrar til et større rom for tariffestede tillegg fra hovedoppgjøret dette året, selv med en total lønnsvekst på linje med den i 2003. Veksten i lønn per normalårsverk anslås til 4,6 prosent i 2004 og 4,4 prosent i 2005.

En årlig lønnsvekst for perioden 2003-2005 på rundt 4 ½ prosent reflekterer lønnsomhetsproblemene i industrien i 2001 og 2002, og økningen i ledighet siden årsskiftet 1998/99. Anslagene forutsetter at lønnsveksten i industrien blir normgivende for de

Arbeidsstyrke, sysselsetting og ukeverk

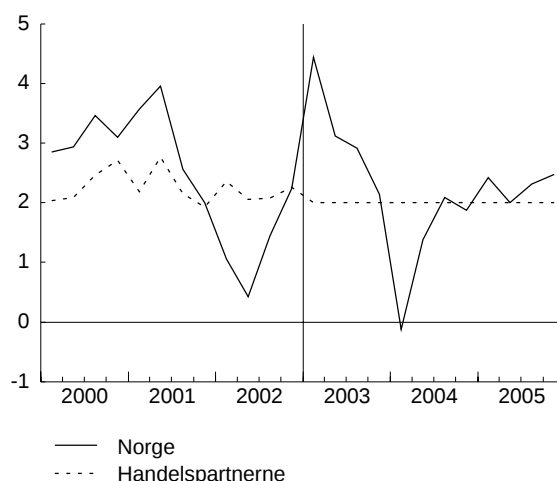
Millioner. Sesongjustert og glattet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Konsumprisindeksen

Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

øvrige sektorene i økonomien. En slik lønnsvekst, kombinert med våre øvrige anslag, demper sysselsetningsnedgangen i industrien gjennom å bedre lønnsomheten i sektoren. Etter et år med fortsatt mager lønnsomhet i industrien i 2003, styrkes således lønnsomheten i 2004 og 2005. Lav lønnsvekst og høy produksjonsvekst i 2004 og 2005 bidrar i tillegg til å øke den samlede sysselsettingen, slik at arbeidsledigheten kommer ned i 2005.

Konsumprisene - el-prisene styrer

Til tross for flere år med vekst i norske timelønnskostnader på over 6 prosent årlig, steg konsumprisindeksen (KPI) bare med 1,3 prosent fra 2001 til 2002. Prisstigningen var 0,1 prosentpoeng lavere i 1996, men en må ellers tilbake til 1960 for å finne en lavere prisstigning. Styrkingen av kronekursen og fravær av inflasjonsimpulser fra utlandet var viktige faktorer

bak den lave prisveksten. Avgiftslette og reduserte energipriser bidro imidlertid også markert til den lave prisstigningen. Veksten i KPI justert for reelle avgifts-
endringer og uten energivarer (KPI-JAE) var således 2,3 prosent i 2002.

Prisstigningstakten endret seg en god del gjennom fjoråret. I første halvår bidro avgiftsendringer klart til å trekke prisstigningstakten ned. Gjennom 2001 endret elektrisitetsprisene seg nesten ikke, mens det normale er at de faller om våren og i begynnelsen av sommeren og at de øker utover høsten. I fjor fikk man et langt mer normalt forløp. Elektrisitetsprisene bidro dermed til å redusere prisstigningstakten i sommerhalvåret. Mot slutten av fjoråret og inn i 2003 økte imidlertid prisstigningstakten som en direkte følge av høyere elektrisitetspriser. I januar i år steg elektrisitetsprisene enda mer, og var da 82,5 prosent høyere enn i januar 2002. Dette ga et bidrag på 3,2 prosentpoeng til KPI-veksten på 12-månedersbasis, som kom opp i 5,0 prosent, den høyeste prisstigningstakten siden januar 1989. En viss nedgang i elektrisitetsprisene medvirket til at prisstigningstakten i februar kom ned i 4,8 prosent, og prisveksten antas å falle markert utover våren.

Den importveide kronekursen styrket seg med hele 8,5 prosent fra 2001 til 2002. Dette bidro klart til å redusere veksten i KPI. Kronestyrkingen bidro til å redusere norske produsenters produktinnsats generelt og prisveksten for importerte konsumvarer falt med 1,5 prosent. At prisnedgangen på disse varene ikke var større kan føres tilbake til tre forhold:

- Langsiktige kontrakter gitt i norske kroner samt markedsmessige vurderinger, medfører at det tar tid før valutakursendringer slår fullt ut i importpriser.
- En betydelig andel av kostnadene knyttet til norske importerte konsumvarer er norske (avansen i varehandelen og avgifter).
- Avansen i varehandelen øker på kort sikt, ved at en utsetter prisreduksjonene som følger av lavere importpriser.

I prognoseberegningene svekkes kronekursen svakt fra i fjor til i år, og ytterligere noe gjennom de to neste årene. Dette vil isolert sett bidra til å trekke importpriser og konsumprisveksten opp. Tidsforsinkelser kan imidlertid medvirke til at disse effektene blir forholdsvis beskjedne i år, men de kan få noe større betydning til neste år hvor vi anslår importprisveksten for tradisjonelle varer til 6 prosent. Denne veksten er ikke bare en følge av valutakursutviklingen. Konjunkturoppgang i utlandet antas å drive opp prisene på industrielle råvarer, og også prisene på ferdigvarer kan komme til å øke noe mer enn i de foregående årene. Veksten i KPI-JAE antar vi kommer til å ligge noe under 2,5 prosent i år og til neste år, men anslås til om lag 2,5 prosent i 2005.

Elektrisitetsprisen vil åpenbart komme til å spille en viktig rolle for den samlede prisutviklingen i tiden som kommer. Et betydelig fall i el-prisene de neste månedene vil sansynligvis bidra til å senke prisstigningstakten markert. Gjennom høsten i år vil elektrisitetsprisene trolig bare i liten grad bidra til ytterligere endringer i prisstigningstakten, inntil man i desember får effekten av den høye prisen i desember i fjor. På årsbasis regner vi nå med at KPI-veksten vil bli 3,2 prosent.

Ved inngangen av 2004 må en anta at prisstigningstakten blir rekordlav, kanskje negativ, som følge av de ekstremt høye el-prisene i denne perioden i år (se egen boks for nærmere omtale av elektrisitetsprisprognosen og usikkerheten i el-prisanslaget). Innføringen av maksimalpriser på barnehageplasser, som vi antar vil bidra til å redusere KPI med 0,4 prosent, vil ytterligere forsterke dette bildet. Prisstigningstakten vil imidlertid forholdsvis raskt øke som en refleks av el-prisutviklingen i år. En reduksjon i oljeprisen i tiden fremover vil også bidra til å trekke prisstigningstakten ned en tid fremover. På årsbasis anslås KPI-veksten til 1,3 prosent i 2004 og 2,3 prosent i 2005.

Utenriksøkonomi - store, men avtakende overskudd

Foreløpige anslag viser at overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet var 211 mrd. kroner i 2002. Dette utgjør nesten 14 prosent av nominelt BNP. Overskuddet var vel 30 mrd. kroner lavere enn i 2001. Dette skyldes i all hovedsak et bytteforholdstap, da eksportprisene og særlig oljeprisen målt i norske kroner har falt mer enn importprisene.

Vi regner nå med at oljeprisen i norske kroner vil synke litt fra 2002 til 2003. Vi legger videre til grunn en svak utvikling i prisene på tjenesteeksporten slik at vi også i 2003 vil oppleve et bytteforholdstap, og da større enn i 2002. I tillegg regner vi med en klart høyere importvekst enn eksportvekst i 2003. Dette skyldes dels forutsetninger om petroleumseksporten, men også tap av konkurranseevne bidrar til dette. Samlet sett anslås derfor overskuddet på driftsbalansen til 176 mrd. kroner neste år, som etter våre beregninger vil utgjøre vel 11 prosent av nominelt BNP.

Våre oljeprisanslag innebærer ytterligere nedgang i bytteforholdet i 2004, og i samme retning trekker en betydelig økning i importprisene på årsbasis, som følge av en svakere kronekurs i 2004 enn som gjennomsnitt for 2003. Dette gjør at bytteforholdstapet er anslått å ville bli betydelig i 2004, noe som reduserer overskuddet på handelsbalansen. Mindre underskudd på rente- og stønadsbalansen motvirker dette litt, men overskuddet på driftsbalansen er nå anslått å ville bli vel 157 mrd. kroner i 2004, eller 10 prosent av BNP. For 2005 viser beregningene bare små endringer i overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet.

Virkninger av ekspansiv finanspolitikk

Arbeidsledigheten ligger an til fortsatt å øke de nærmeste par årene. Nedgangskonjunkturen gikk i løpet av 2002 over i en lavkonjunktur, om enn foreløpig ikke særlig dyp. Tradisjonelle virkemidler for å redusere dybden i en lavkonjunktur er en mer ekspansiv finanspolitikk. Innføringen av den finanspolitiske handlingsregelen og en pengepolitikk rettet inn mot inflasjonsmål, begrenser muligheten for en samlet ekspansiv politikk. Ifølge den finanspolitiske handlingsregelen er det imidlertid mulig å drive en stabiliserende finanspolitikk. Hvis en skal holde seg innenfor handlingsregelen, forutsetter imidlertid en slik finanspolitisk ekspansjon en tilsvarende finanspolitisk tilstramming i den kommende oppgangs konjunkturen. Hvis ikke vil finanspolitikken bidra til en raskere økning i bruken av oljepenger enn det langsiktige forvaltningsperspektivet i handlingsregelen tilsier.

I det følgende presenteres beregninger med SSBs makro-økonometriske modell KVARTS som kaster lys over virkninger av noen mulige ekspansive tiltak, gitt innretningen og arbeidsdelingen i den økonomiske politikken mellom finanspolitikk og pengepolitikk. Spørsmålet som stilles er i hvilken grad en mer ekspansiv finanspolitikk i en avgrenset periode vil måtte føre til en økning i renta for å sikre at inflasjonsmålet nås to år fram i tid. Dessuten, hvis renta må økes, hvor mye høyere må den settes for å unngå for høy inflasjon? Blir det i så fall noen effekter igjen på produksjon og arbeidsløshet som kan redusere den økningen i ledigheten som er lagt til grunn i våre prognoser, og som her betraktes som vår referansebane?

Beregning A

I denne beregningen økes offentlig konsum med om lag 2,5 milliarder per kvartal i seks kvartaler fra og med 3. kvartal 2003 til og ut 2004. Deretter vender de offentlige utgiftene tilbake igjen til referansebanen. Hensikten med denne midlertidige økningen i offentlige utgifter er å redusere ledighetsveksten i den perioden hvor lavkonjunkturen forsterkes ifølge referansebanen. Utgiftsøkningen gjennomføres ved en proporsjonal endring i offentlig sysselsetting og kjøp av produktinnsats fra privat sektor. Renta forutsettes å være uforandret fra referansebanen, mens valutakursen endres i tråd med valutakursrelasjonen som er presentert i en egen boks.

Denne formen for ekspansiv finanspolitikk slår raskt ut i redusert arbeidsledighet. Tradisjonelle multiplikatormekanismer fører til økte inntekter i husholdningene, slik at også husholdningenes etterspørsel øker. Næringslivsinvesteringene øker også noe som følge av økt aktivitetsnivå. Motstykket er at den kostnadmessige konkurranseevnene målt ved relative lønnskostnader i industrien i forhold til handelspartnerne målt i felles valuta, svekkes som følge av den økte lønnsveksten, men svekkelsen motvirkes delvis av at krona også svekkes. Inflasjonen øker imidlertid noe, både som følge av økt lønnsvekst på grunn av

lavere ledighet og etter hvert av en svekket kronekurs som følge av økningen i det norske prisnivået. Inflasjonen øker i 2004 og 2005 med 0,1 prosentpoeng begge år.

I den neste beregningen antas det at sentralbanken mener en slik økning i prisveksten bryter med inflasjonsmålet, og reagerer med å sette opp renta.

Beregning B

Vi foretar her nøyaktig den samme finanspolitiske ekspansjonen som i beregning A, men pengemarkedsrenta økes umiddelbart med 0,25 prosentpoeng. Ifølge beregningene er dette tilstrekkelig til å nøytralisere virkningen på inflasjonen etter to år. Forutsatt at inflasjonen i referansebanen var på inflasjonsmålet i dette året, er denne renteendringen det som er nødvendig for en rigid oppfylging av inflasjonsmålet.

Renteøkningen bidrar isolert sett til å dempe husholdningenes etterspørsel, samtidig som valutakursen påvirkes. Etter om lag fire kvartaler blir kursen på norske kroner sterkere enn i referansebanen og det er i hovedsak dette som bringer inflasjonen tilbake til målsettingen. I forhold til den finanspolitiske ekspansjonen uten renterespons, blir de ekspansive effektene her litt mindre. Forverringen av den kostnadmessige konkurranseevnen blir litt større i 2004 og 2005, som følge av styrkingen av krona. Pengepolitikken virker her altså til å forsterke den svekkelsen av konkurranseevnen som den finanspolitiske ekspansjonen initierer.

Disse to beregningene antyder at det kan være mulig å føre en stabiliserende finanspolitikk også når Norges Bank fører en motvirkende pengepolitikk for å nøytralisere inflasjonseffekten på to års sikt. Effekten av rentereaksjonen er at den kostnadmessige konkurranseevnen svekkes mer, mens inflasjonen naturlig nok reduseres, men likevel slik at økningen i ledigheten de nærmeste to årene blir redusert. Andre former for ekspansivitet i de offentlige budsjetter er imidlertid langt mindre effektive i forhold til et kortsiktig stabiliseringspolitisk mål for ledighetsnivået. Ifølge en artikkel av Johansen og Holm i Økonomiske analyser 4/2001 vil skatte- og eller avgiftslette rettet mot husholdningene i liten grad redusere ledigheten innenfor en så kort tidshorisont som her analyseres.

De tallmessige virkningene er selvsagt avhengige av hvordan modellen som er brukt er utformet på noen sentrale områder. Størst usikkerhet er kanskje knyttet til valutakursresponsen av inflasjons- og renteendringer, se omtalen i egen boks. Også effekten av økt rente på innenlands etterspørsel er viktig for konklusjonene, og usikkerhet omkring denne effekten bidrar til at man skal tolke disse beregningene med varsomhet.

A. Virkninger av ekspansiv finanspolitikk. Ingen renterespons. Avvik i prosent fra referansebanen der annet ikke fremgår

	2003	2004	2005
Offentlig konsum	1,1	2,3	-0,1
Konsum i husholdninger	0,1	0,6	0,6
Bto. investeringer i F.-Norge	0,1	1,0	1,7
Ledighetsrate, pst.poeng	-0,3	-0,4	0,1
BNP Fastlands-Norge	0,3	0,8	0,3
Inflasjon (KPI-JAE), pst.poeng	0,0	0,1	0,1
Importveid valutakurs ¹	0,0	0,2	0,3
Lønn per normalårsverk	0,3	0,9	0,5
Relative timelønnskostnader i industrien i felles valuta	0,3	0,5	0,1

¹ Positivt tall betyr en svakere krone

B. Virkninger av ekspansiv finanspolitikk, med renterespons. Avvik i prosent fra referansebanen der annet ikke fremgår

	2003	2004	2005
Offentlig konsum	1,1	2,3	0,0
Konsum i husholdninger	0,1	0,4	0,3
Bto. investeringer i F.-Norge	0,1	0,7	0,9
Ledighetsrate, pst.poeng	-0,3	-0,4	0,2
BNP Fastlands-Norge	0,3	0,7	0,1
Inflasjon (KPI-JAE), pst.poeng	0,1	0,1	0,0
Importveid valutakurs ¹	0,1	0,0	-0,2
Lønn per normalårsverk	0,3	0,9	0,4
Relative timelønnskostnader i industrien i felles valuta	0,2	0,7	0,5
Pengemarkedsrenta, pst.poeng	0,1	0,3	0,3

¹ Positivt tall betyr en svakere krone

Sammenheng mellom rente og valutakurs

Valutakurser er priser som sørger for likevekt i etterspørsel etter og tilbud av valuta. Etterspørsel og tilbud av valuta kan ha en tendens til å endres slik at valutakursene på lang sikt tenderer til å bidra til balanse i utenriksøkonomien.

En balansert utenriksøkonomi vil normalt innebære at prisutviklingen i et land ikke kan være uavhengig av prisutviklingen i et annet land om man ønsker å oppnå en stabil valutakurs. Teorien om kjøpekraftsparitet sier at prisene i Norge i et lengre perspektiv må følge prisene i utlandet målt i norske kroner i et én-til-én-forhold. Ifølge teorien om kjøpekraftsparitet må derfor Norge over tid ha samme inflasjon som i utlandet for at valutakursen skal være uendret.

Det er mange grunner til at kjøpekraftsparitet ikke gjelder på kort sikt. Transportkostnader og det at innenlandske og utenlandske varer ikke er helt like er grunner til avvik i kjøpekraftsparitet på kort sikt. Men selv om kjøpekraftsparitet ikke er oppfylt hele tiden, kan den likevel gjelde på lengre sikt.

Valuta blir ikke bare omsatt for å gjøre opp for eksport og import, men også i forbindelse med finansielle investeringer over landegrensene. Ved store forskjeller i pengemarkedsrenten i to land vil investorene plassere penger i landet med høy rente og eventuelt låne penger i landet med lav rente. Denne forflytningen av penger kan eventuelt motvirkes av en forventet endring i valutakursen mellom de to landene. Teorien om udekket renteparitet tilsier at en eventuell rentedifferanse mellom to land oppveies av en forventning om en motsvarende endring i bytteforholdet mellom landenes valuter, slik at avkastningen blir den samme uansett i hvilket land man plasserer pengene.

I praksis vil heller ikke udekket renteparitet gjelde kontinuerlig. Et avvik i forventet avkastning kan være nødvendig for at markedsaktørene skal flytte midlene sine slik at etterspørselen etter et lands valuta er lik tilbudet av det samme landets valuta.

Empiriske undersøkelser har i liten grad funnet støtte for kjøpekraftsparitet og udekket renteparitet hver for seg (unnatt når meget lange dataserier analyseres). Det kan derfor være nødvendig å kombinere disse to teoriene for å kunne forklare og predikere valutakursutviklingen.

I en empirisk analyse av valutakursen mellom Norge og handelspartnerne konkluderer Bjørnland og Hungnes (2002, 2003) med at varige avvik fra kjøpekraftsparitet kan bli forklart av rentedifferansen helt tilbake til 1980-tallet. Med andre ord vil en høy rentedifferanse mot utlandet gi en permanent styrking av valutakursen. Disse resultatene understreker den langsiktige betydningen av rentedifferansen når man skal utarbeide prognoser for valutakursutviklingen fremover. En valutakursmodell som ignorerer langtidseffekten av renter på valutakursen og kun fokuserer på kjøpekraftsparitet på lang sikt, gir en betydelig dårligere prognose.

Ifølge valutakursmodellen i Bjørnland og Hungnes (2003) vil en permanent økning i renten i utlandet på ett prosentpoeng føre til en svekking av kronen på 1,7 prosent etter fire år. Dette sammenfaller også med den langsiktige effekten. En reduksjon i innenlandsk rente på ett prosentpoeng vil ha noenlunde samme effekt på kort sikt, og helt lik effekt på lang sikt.

Et permanent lavere prisnivå på ett prosentpoeng i utlandet vil på lang sikt føre til en svekking av kronen på ett prosentpoeng. De to første årene etter skiftet vil kronen svekke seg med om lag 1,7 prosent. Denne overreaksjonen på valutakursen må ses i sammenheng med at vi ser på en umiddelbar endring i prisnivået fra et kvartal til det neste. Et så raskt utslag i forskjellig prisutvikling i utlandet kan gi grunnlag for forventninger om større avvik i prisutviklingen fremover, og dermed slå umiddelbart ut i valutakursen. Tre år etter skiftet er valutakursen tilbake på sitt nye langsiktige nivå. Et permanent høyere prisnivå i Norge på ett prosentpoeng vil ha omtrent den samme effekten, både på kort og lengre sikt.

Valutakursen er åpenbart en størrelse som er vanskelig å predikere utviklingen av. Den senere tids store svingninger har muliggjort store tap og gevinster på slik spekulasjon. Den som har funnet den "riktige" modellen kan derfor bli svært rik. Det finnes konkurrerende teoretiske og empiriske tilnærminger. For å kunne tallfeste effekten på norsk økonomi av ulike tiltak, er dette en størrelse som man må tallfeste. Å velge at et tiltak ikke endrer valutakursen kan være minst like feil - som å velge en modell som ikke er perfekt.

Hvis vi erstatter valutakursutviklingen gitt i referansebanen med den ovenfornevnte likning, får vi følgende resultat hva gjelder valutakurs: Eurokursen svekkes gradvis fra 1. kvartal i år og ut beregningsperioden. Ved utgangen av 2005 er kursen i denne beregningen oppe i 8,08, altså rett i underkant av det som er forutsatt i referansebanen. Fordi svekkelse av kronen i denne beregningen går over lengre tid, blir prisstigningen noen lavere i 2003 og 2004 og svakt høyere i 2005. En sterkere krone virker isolert sett kontraktivt på økonomien, og jevnt over vokser alle etterspørselskomponenter som bestemmes i modellen litt mindre enn i referansebanen. Arbeidsledighetsraten er om lag 0,1 prosentpoeng høyere i de tre årene.

Kilder:

Bjørnland, H. C. og H. Hungnes (2002). Fundamental determinants of the long run real exchange rate: The case of Norway, Discussion Papers 326, Statistics Norway.

Bjørnland, H. C. og H. Hungnes (2003). The importance of interest rates for forecasting the exchange rate, Discussion Papers 340, Statistics Norway.

Kraftmarkedet i 2003 og 2004

Gjennom høsten 2002 og forvinteren 2003 har strømprisene i det norske og nordiske kraftmarkedet vært uvanlig høye på grunn av lite nedbør og en etter årstiden lav magasinbefylling. Det har så langt vært stor oppmerksomhet rettet mot at vi kunne komme i mangel på vann til kraftproduksjon våren 2003, se for eksempel Aune og Bye (2002)¹. Etter hvert er fokus rettet mot høsten 2003 og vinteren 2003/2004.

Ved inngangen til 2003 var magasinbeholdningen 8,0 prosent under magasinbeholdningen på samme tidspunkt i 1994. Siden 1990 er 1994 det året hvor fyllingsgraden i magasinene har vært lavest når på det tidspunktet da vårflommen har kommet. På grunn av redusert etterspørsel, i hovedsak på grunn av høye priser og relativt mildt vær, og høy import, har vannbeholdningen bedret seg. I uke 11 er fyllingsgraden kun 1,9 prosent lavere enn i 1994 på samme tidspunkt. Det virker nå som den mest prekære situasjonen for våren 2003 er over og at fokus bør rettes mer mot utviklingen sommer/høst 2003 og vinteren 2003/2004. Magasinbeholdningen vil i vår være på et svært lavt nivå, og det må store nedbørmengder til for at den skal komme opp på et normalnivå i løpet av året.

I uke 11 er magasinbeholdningen samlet for hele landet 26,5 prosent av fulle magasiner. Dette er 22 prosent under medianverdien for magasinbeholdningen i perioden 1990-1999 og utgjør 18,5 TWh mindre vann i magasinene enn normalt. Samtidig er det mindre snø i fjellet enn normalt, mens grunnvannsstanden er omtrent som normal. Det er knyttet stor usikkerhet til snømålinger og målinger av grunnvannstand. Anslag fra byråer som beregner dette, antyder at grunnvannstanden for Norge er om lag 1 TWh over normalen, mens snømengden for Norden samlet er om lag 10 TWh under normalen. For Norge er snømengden om lag 7 TWh under normalen for året.

Statnett og NVE lager jevnlig usikkerhetsberegninger for utviklingen i vannmagasinbeholdningen ved hjelp av modellen Samlast for å illustrere hva ulike nedbørforhold, tilsigsforhold, etterspørselsforhold og handelsforhold kan ha av betydning. Figuren viser den siste beregningen gjort på denne modellen. Den viser at ved normal utvikling i nedbør og tilsigsforhold, vil magasinbeholdningen høsten 2003 kunne ligge på om lag 70 prosent av normal fylling. Ved ekstremt mye nedbør og tilsig kan magasinbeholdningen ligge opp mot normalnivå på vel 90 prosent. Ved ekstremt lave tilsig kan beholdningen komme ned på om lag 50 prosent fylling til høsten.

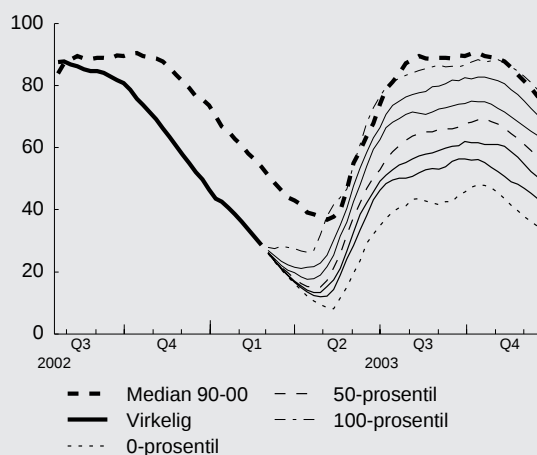
Ved inngangen til 2003 var magasinbefyllingen om lag 20 TWh (24 prosent under det normale). Så langt i år har tilsigene til magasinene vært om lag som normale. Med en forutsetning om normale tilsig også gjennom resten av året, vil en kunne produsere om lag 118 TWh vannkraft og likevel gå inn i 2004 med samme magasinbefylling som ved inngangen til 2003. Nå er imidlertid snømengden i fjellet noe mindre enn normalen, tilsvarende om lag 7 TWh vannkraftproduksjon. På den annen side vil det bli produsert noe termisk kraft og vindkraft, samlet i størrelsesorden 1 TWh. Dette tilsier at en totalproduksjon på 112 TWh i Norge er forenlig med at magasinbefyllingen er den samme ved slutten av 2003

som ved begynnelsen av 2003. Produksjon fra eventuelle nye verk vil neppe bidra vesentlig på 2 års sikt.

Totalforbruket i Norge i 2002 var på 120 TWh. Samtidig var de gjennomsnittlige systemprisene på Nordpool i 2002 vel 20 øre/kWh. Så langt i år har den gjennomsnittlige spotprisen ligget på vel 42 øre/kWh. Vi anslår på usikkert grunnlag at kjøperprisene, eksklusive avgifter, i gjennomsnitt er om lag 58 øre/kWh i årets første kvartal. Det betyr at kraftselskapene opererer med en gjennomsnittlig margin på 16 øre/kWh i de kontrakter som er realiserte. Den ordinære marginen ligger mellom 3 og 4 øre/kWh. Dette skjer typisk i et marked med sterkt stigende priser hvor kontraktene endres med 14 dagers varsel. Hvis kraftselskapene da legger seg over en forventet stigende utvikling og utviklingen snur kan marginene bli svært høye. Et effektivt konkurransemarked vil på sikt bidra til å redusere disse marginene ned mot et normalnivå, men det er et åpent spørsmål når dette vil skje. Med den oppmerksomhet prisutviklingen i kraftmarkedet har hatt er det grunn til å anta at det vil skje gradvis fram mot sommeren 2003.

I terminmarkedet på Nordpool ligger prisene fra midten av mars fram til og med utgangen av april på om lag 29 øre/kWh, for sommeren 2003 (f.o.m. mai t.o.m. september) på knappe 24 øre/kWh og for høsten 2003 (f.o.m. oktober t.o.m. desember) på drøye 25 øre/kWh. Høye marginer i 1.kvartal, fortsatt noe høyere enn normalt i 2.kvartal og normale marginer i siste halvår medfører en prisstigning inklusive alle avgifter med noe i overkant av 30 prosent fra 2002 til 2003. Det meste av denne vil være tatt ut med en enda sterkere prisstigning i første og andre kvartal i år. Med en priselastisitet i etterspørselen på 0,05, se Aune og Bye (2002), tilsier dette en nedgang i forbruket i alminnelig forsyning på noe i overkant av 1,5 TWh på årsbasis. Med de høye kraftprisene man har sett så langt, har elektrokjelforbruket blitt kraftig redusert så langt i år. For resten av året indikerer terminprisene at kraftprisene faller en del, men de vil fremdeles ligge klart høyere enn i 2002. Dette tilsier at elektrokjelforbruket også resten av 2003 vil ligge lavere enn

Simulerte vannmagasiner - prosent fylling
Prosentiler for sannsynlige utfall

Kilder: NVE og Statnett.

¹ Aune, F og T. Bye (2002): Kraftkrise i Norge. Økonomiske analyser 6/2002, Statistisk sentralbyrå

Forts.

Forts.

i 2002. For 2003 sett under ett kan elektrokjelforbruket ende opp om lag 3 TWh lavere enn i 2002. Hvis vi antar et samlet tilbakesalg og reduksjon av kraftforbruk på grunn av høye priser og lave konjunkturer fra den kraftintensive industrien på om lag 3 TWh på årsbasis, i tillegg til noe lavere nettap på grunn av lavere samlet kraftforbruk, kan vi få en samlet nedgang på rundt 8 TWh i kraftforbruket i 2003 sammenlignet med 2002. For de to første månedene i 2003 ligger forbruket om lag 1,7 TWh under forbruket for de samme månedene i 2002. Resten av året må da forbruket ligge vel 6 TWh under fjorårets forbruk. Med disse forutsetningene blir det totale forbruket om lag 112 TWh med samme temperaturforhold som i 2002. Temperaturene i 2002 var noe høyere enn normalt, og ved en antagelse om temperaturer som i et normalår, kan totalforbruket av kraft i 2003 bli 115 TWh.

I 2002 var det en samlet netto eksport fra Norge på om lag 10 TWh. Høye priser gjennom hele 2003 skulle tilsi at mange av de termiske kraftverkene i Danmark, Sverige og Finland kan produsere gjennom hele sommeren. For kullkraftverkene er dette avhengig av et visst bidrag gjennom etterspørsel etter varme (disse verkene produserer en kombinasjon av varme og elektrisitet). Dette betyr at produksjon ved termiske verk kan hjelpe til med lageroppbygging av vann i de norske og svenske vannmagasinene - altså import. Tilsvarende vil en kunne få import til Norge gjennom høsten og vinteren. Importen her er imidlertid noe mer usikker, siden den er avhengig av magasinutviklingen i de svenske magasinene og etterspørselsutviklingen i Sverige. For 2003 kan en derfor forvente at det blir netto import av kraft i stedet for netto eksport slik situasjonen var i 2002. Et rimelig anslag kan være 10 TWh netto import. I løpet av de to første månedene i 2003 har nettoimporten vært om lag 1,7 TWh, på tross av at etterspørselen også har vært høy i Sverige disse to månedene. Så langt i mars er importen også høyere enn normalt.

Med 10 TWh netto import vil en måtte produsere 105 TWh innenlands i 2002 for å dekke opp den totale etterspørselen. Med normal nedbør resten av året, kan vi som beskrevet ovenfor få tilsig til magasinene på om lag 111 TWh. Med etterspørselsutviklingen beskrevet ovenfor vil

det da kunne være 7 TWh mer vann i magasinene ved inngangen til 2004 enn ved inngangen til 2003 (en fyllingsgrad på om lag 58 prosent ved starten av 2004 mot knapt 50 prosent i 2003). En slik magasinoppfylling er som vist ovenfor, konsistent med normale nedbørsforhold og de priser som registreres på Nordpool. Det er også noen prosent over NVE og Statnett sin 50-prosentil prognose for utviklingen i norsk magasinbefylling fram mot utgangen av 2003, se figur. Null prosentilen viser utviklingen i magasinbeholdningen ved ekstremt dårlige tilsig, 100 prosentilen viser utviklingen ved ekstremt høye tilsig, og 50 prosentilen er utviklingen ved normale tilsig. Magasinbeholdningen vil være noe bedre ved inngangen til 2004 enn ved inngangen til 2003 ved normale tilsig, men fortsatt vil markedet være stramt. Hvis magasinene skal bygges opp til mediannivå i løpet av 2003, må en derfor ha betydelig mer enn normalt med nedbør resten av året. Med normale nedbørsforhold framover vil en tilbakevending til magasinbefyllinger på mediannivå ta lengre tid.

Kraftmarkedet har siden 1990, da kraftmarkedet ble deregulert, vært gjennom en del år med nedbørsituasjoner og/eller magasinbefyllinger som har avveket betydelig fra det normale. I 1994 var magasinbefyllingen når vårflommen kom betydelig lavere enn normalt, men situasjonen normaliserte seg ganske raskt. I 1996 håndterte kraftmarkedet tørråret gjennom prissignaler til produsenter og forbrukere - forbruket falt til tross for konjunkturoppgang og produksjonen økte. I 2000 var nedbørmengdene langt over det normale, noe som resulterte i lave kraftpriser og eksport av store mengder kraft som substituerte mer kostbar og forurensende produksjon i utlandet. Tilsvarende har markedet vist at det har taklet ekstremsituasjonen i 2002 og 2003 så langt. Kraftprisene har økt kraftig og utløst forbruksreduksjoner og import av kraft. I 1994 og 1996 kom magasinbeholdningene tilbake til normale forhold relativt raskt ved at en fikk mye nedbør i påfølgende periode eller år. Det gjenstår å se om dette vil skje i 2004 og 2005. Terminmarkedet på Nordpool omsetter også kontrakter for disse to årene. For 2004 er prisen i terminmarkedet 21 øre/kWh, i 2005 20 øre/kWh og i 2006 19 øre/kWh. Dette betyr at markedet forutsetter en gradvis tilbakevending til normalsituasjonen. Da må en også forvente at marginene kraftselskapene krever er tilbake til det "normale", men det er avhengig av en effektiv konkurranse i markedet.

Stor usikkerhet, men små systematiske feil i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte prognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser for to år fram i tid i februar, juni, september og desember hvert år. Nedenfor gir vi en samlet evaluering av disse femten årene med prognosevirksomhet. Evalueringen begrenses til veksten i konsumprisindeksen (KPI), veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker spesielt om anslagene har avveket systematisk fra foreløpige tall fra nasjonalregnskapet, og spredningen i avvikene. Vi benytter også analysen til å si noe om usikkerheten i de tilsvarende anslagene for 2003 og 2004.

Verken ledigheten eller KPI blir revidert etter at den offentliggjøres. Det er imidlertid ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar/mars året etter regnskapsåret («Utsynsregnskapet»), og de endelige tallene som normalt sett først er klare to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med enkeltstående tellinger eller omlegginger av beregningsprinsipper o.l. for nasjonalregnskapet. Vi benytter foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet av fire grunner. For det første foreligger det ikke endelige regnskapstall for årene etter 2000. Anslagene for disse årene må derfor sammenlignes med foreløpige regnskapstall uansett. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige - ikke endelige - regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje kan endringer i basisår mellom Utsynsregnskapet og de etterfølgende regnskapene medføre at

tallene ikke er sammenlignbare. For det fjerde ble det ved hovedrevisjonene i 1995 og 2002 foretatt endringer i definisjoner, noe som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til de samme størrelsene.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 1, 2 og 3 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og tall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og ledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen, men sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Intervallene er likevel valgt fordi man ved å gjøre en rimelig antakelse om at alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (normalfordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige, kan regne ut sannsynligheten for at fremtidige avvik ligger innenfor intervallet. Under denne forutsetningen er sikkerheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent.

I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten to år frem i tid 0,4 prosentpoeng over faktisk vekst, slik denne anslås ifølge foreløpige regnskapstall. I de påfølgende kvartalene ligger anslagene i gjennomsnitt 0,2, 0,1, 0,4 og 0,1 prosentpoeng under de faktiske tallene. For de tre siste prognosene er det ingen slik skjevhet. Samlet sett er avvikene små relativt til normal vekst i BNP. Gjennomsnittlig anslag på veksten i KPI er enda bedre, og bommer med maksimum 0,3 prosentpoeng. I gjennomsnitt ligger anslagene på ledigheten over de endelige tallene på samtlige prognosetidspunkter, men dog ikke mer enn 0,2 prosentpoeng. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene og at det er relativt få observasjoner med i analysen (mellom 10 og 15), kan det sies å være kun små systematiske feil i anslagene for alle de tre hovedstørrelsene.

Det har vært stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten offentliggjort i februar året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslagene i 1991 og 1993 bommet mest, med henholdsvis 2,6 og 1,8 prosentpoeng. Av de 13 anslagene vi har laget på dette tidspunktet ligger 6 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Allerede ved neste offentliggjøring er imidlertid variasjonen mellom anslag og regnskapstall betydelig mindre, og ett år før offentliggjøringen av regnskapstallene bommer kun 4 av 15 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. I de tre siste rapportene før foreløpige regnskapstall foreligger, er de fleste anslag mindre enn 0,5 prosentpoeng unna.

Vi finner et lignende mønster i anslagene for veksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og endelig regnskap, men anslagene fra og

med juni samme år er meget treffsikre. Etter dette er ingen anslag mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Dette avspeiler at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslag på ledigheten gitt i juni året før og regnskapet viser en markert nedgang sammenlignet med anslaget gitt kvartalet før. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar året før, mot 0,4 prosentpoeng i prognosen gitt i juni samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før regnskapet foreligger. Etter dette ligger ingen prognoser mer enn 0,3 prosentpoeng fra regnskapstallet.

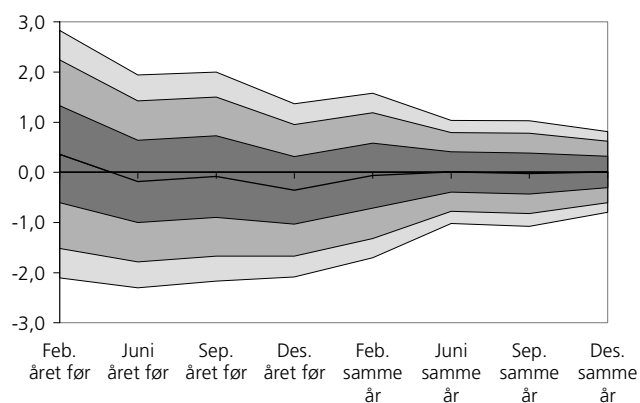
Prognosene for 2003 og 2004 er usikre

I figurene 3, 4 og 5 vurderes usikkerheten i anslagene for 2003 og 2004 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 0,7 prosent i 2003 og 2,3 prosent i 2004. Basert på analysen over, er vi 50 prosent sikre på at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 0,1 og 1,3 prosent i 2003 og mellom 1,3 og 3,3 prosent i 2004. Vi er 80 prosent sikre på at den prosentvise veksten vil ligge mellom -0,6 og 2,0 i 2003 og mellom 0,4 og 4,2 i 2004. Et intervall på til sammen 3,3 prosentpoeng i 2003, og 5,0 prosentpoeng i 2004, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sikkerhet.

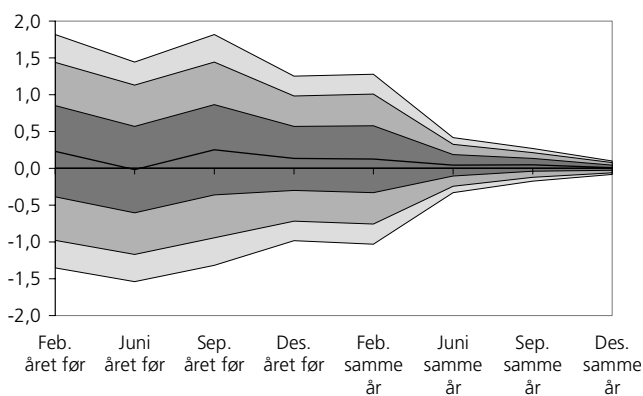
Veksten i KPI var på 1,3 prosent i 2002. For 2003 og 2004 anslår vi veksten til henholdsvis 3,2 og 1,3 prosent. Vi er 50 prosent sikre på at anslagene for 2003 og 2004 bommer med mindre enn henholdsvis 0,5 og 0,6 prosentpoeng. Med 80 prosent sikkerhet bommer vi med mindre enn 0,9 prosentpoeng i 2003 og 1,2 prosentpoeng i 2004. Vi er 90 prosent sikre på at intervallet mellom 2,0 og 4,4 dekker den faktiske KPI-veksten i 2003, og at intervallet mellom -0,3 og 2,9 dekker KPI-veksten i 2004.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 4,3 prosent i 2003 og 4,8 prosent i 2004. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2003 kan betraktes med en stor grad av sikkerhet, behefter det seg betydelig usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sikkerhet ligge under 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for 2003. I 2004 derimot er det 80 prosent sikkerhet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 1,1 prosentpoeng over og under anslaget. Intervallet som dekker ledighetstallet for 2004 med 90 prosent sikkerhet spenner seg fra 3,4 til 6,2, et intervall på hele 2,8 prosentpoeng.

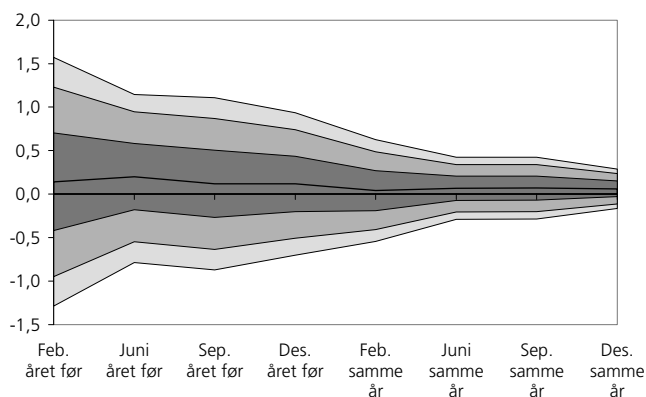
Figur 1. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse.
Intervallene viser hhv. 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

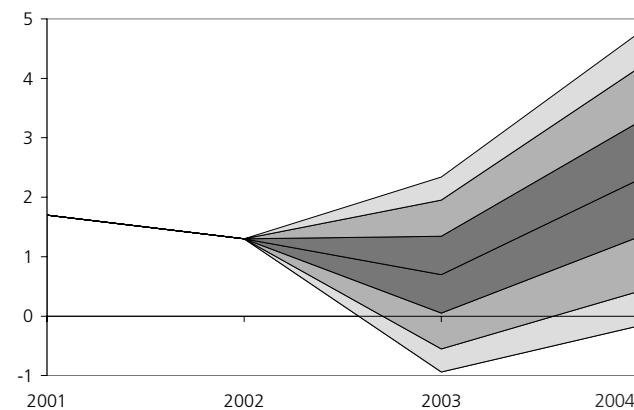
Figur 2. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse
Intervallene viser hhv. 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

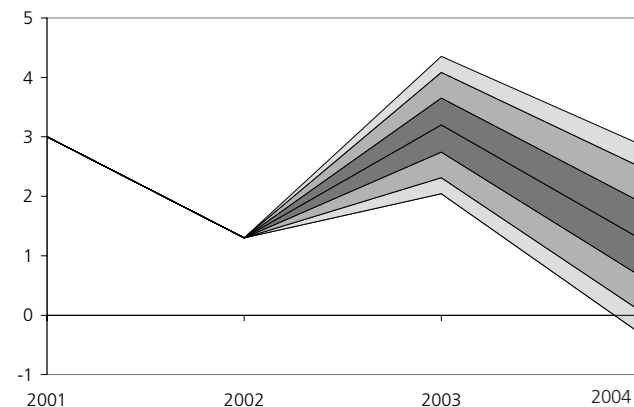
Figur 3. Anslag på arbeidsledighet. Avvik fra regnskapstall og spredningene i disse
Intervallene viser hhv. 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

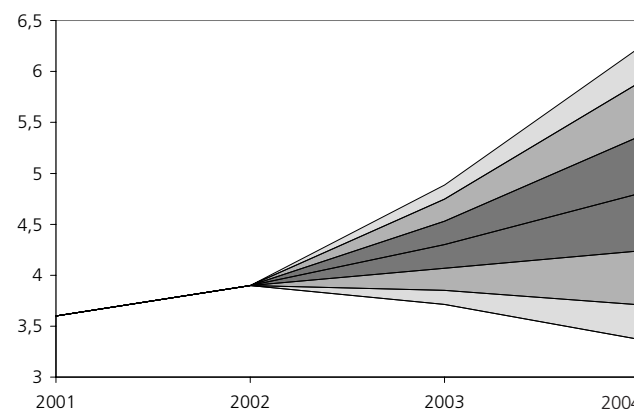
Figur 4. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge.
Regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene med hhv. 50, 80 og 90 prosent sikkerhet

Figur 5. Anslag på prosentvis endring i KPI
Regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene med hhv. 50, 80 og 90 prosent sikkerhet

Figur 6. Anslag på arbeidsledighet
Regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene med hhv. 50, 80 og 90 prosent sikkerhet

Hvordan traff SSBs framskrivinger utviklingen i 2002?

I SSBs konjunkturanalyser er det gjennom de to foregående årene presentert anslag for den makroøkonomiske utviklingen i 2002 åtte ganger regnet fra og med Økonomiske analyser 1/2001. I flere av konjunkturanalysene er det presentert alternative beregninger som imidlertid ikke omtales nærmere. Her omtales bare de framskrivingene som er presentert i detalj i konjunkturoversiktene og som kan oppfattes som vår prognosebane.

Framskrivingene for 2002 slik de framsto stort sett gjennom hele 2001 var for optimistiske. Anslagene for veksten i verdensøkonomien ble stadig nedjustert og anslagene for prisveksten internasjonalt likeså. Dette førte til en stadig nedjustering av eksportveksten av tradisjonelle varer. For eksporten av olje og gass var imidlertid tendensen motsatt. Også oljeinvesteringene ble stadig nedjustert, mens anslagene for konsumveksten samlet sett, var om lag uendrede. Som følge av dette ble samlet BNP-vekst ikke endret så mye gjennom 2001, mens anslaget for veksten i BNP Fastlands-Norge ble gradvis nedjustert. Gjennomgående bidro dette til lavere anslag for sysselsetningsveksten og økte anslag for arbeidsledigheten. Men i store trekk må en kunne si at både utviklingen i sysselsetting og ledighet var meget godt fanget opp i våre prognoser fra slutten av 2001.

Prisveksten målt med KPI-veksten ble imidlertid nedjustert delvis som følge av nedjustert anslag på veksten i importprisene, mens økte anslag for lønnsveksten trekker i motsatt retning. Når konsumveksten ikke ble endret i særlig grad skyldes det blant annet at rentene ble vurderte for lavt, mens reallønnsveksten ble oppjustert. Samlet sett ble derfor anslagene for veksten i husholdningenes realdisponible inntekter påvirket av feil i to faktorer som trakk i

hver sin retning og som kan forklare hvorfor konsumvekstanslagene ble lite endret og stort sett var gode både i 2001 og 2002. Merk at innføringen av et inflasjonsmål for pengepolitikken medfører at vi fra og med ØA 4/01 også publiserer et inflasjonsanslag for KPI justert for avgifter og energivarer (KPI-JAE).

Det skjer et ganske tydelig skift i konjunkturoppfatningen våren 2002. Renteanslaget økes, anslagene for markedsveksten internasjonalt reduseres ytterligere og det samme skjer med eksportvekstanslaget. Dette gir seg også utslag i lavere investeringsvekst i fastlandsøkonomien. Lønnsanslaget økes med om lag ett prosentpoeng etter at lønnsoppgjøret i 2002 stort sett er kjent. Virkningene av dette på inflasjonsprognosen motvirkes imidlertid av en ytterligere nedjustering av importprisveksten som følge av kronestyrkingen slik at anslagene på KPI-veksten er svært nær utfallet gjennom hele 2002.

Mot slutten av fjoråret skjer det en ytterligere nedjustering av olje og gassproduksjonen slik at anslaget for samlet BNP-vekst blir nedjustert. Økte oljepriser bidrar til at overskuddet på driftsbalansen tross dette økes våren 2002. I noen grad skyldes dette også at importveksten nedjusteres i takt med nedgangen i samlet etterspørsel. I forbindelse med framleggingen av foreløpige regnskapstall for 2002 oppjusteres anslaget for offentlig forvaltnings utgifter til konsumformål kraftig, men her er det grunn til å påpeke at det knytter seg spesiell usikkerhet til disse tallene i år pga. store strukturelle endringer i offentlig forvaltning knyttet til sykehusreformen.

Samlet sett var således prognosene for 2002 i begynnelsen av 2001 ganske optimistiske. Den svake internasjonale utviklingen og overgangen til en ny pengepolitikk gir seg gradvis utslag i nedjusterte vekstanslag.

SSBs framskrivinger for 2002

Vekstrater i prosent der ikke annet fremgår

	ØA1/01	ØA3/01	ØA4/01	ØA6/01	ØA1/02	ØA3/02	ØA4/02	ØA6/02	ØA1/03
Konsum i husholdninger mv.	2,7	3,2	3,2	2,9	3,0	3,1	2,9	3,0	3,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,9	2,9	2,5	1,6	1,7	1,8	2,5	2,6	4,5
Bruttoinvestering i fast kapital	1,9	3,8	5,1	1,9	0,8	0,9	-0,1	-2,2	-3,3
Oljevirkosomhet	7,4	5,4	4,6	2,8	-3,8	0,5	3,2	-1,2	-4,4
Fastlands-Norge	0,6	3,5	4,6	-0,4	-0,2	-1,3	-1,9	-4,4	-4,2
Eksport	3,4	2,7	3,0	2,5	3,7	1,6	1,0	0,1	-0,5
Råolje og gass	0,9	0,3	1,8	3,2	5,4	2,4	2,9	1,1	0,2
Tradisjonelle varer	5,2	4,5	3,5	2,7	2,1	0,8	1,6	3,5	1,3
Import	5,0	6,3	5,5	4,1	3,7	3,7	1,8	0,9	1,7
Tradisjonelle varer	4,3	5,3	6,3	4,0	3,5	3,2	2,4	1,6	4,7
BNP i alt	1,8	1,9	2,5	1,8	2,3	1,5	1,3	1,1	1,0
BNP Fastlands-Norge	1,8	2,1	2,6	1,5	1,6	1,2	1,2	1,3	1,3
Sysselsatte personer	0,4	0,5	0,8	0,0	0,4	0,1	0,1	0,3	0,3
AKU-ledighet (nivå)	3,6	3,3	3,4	3,9	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9
Lønn per normalårsverk	3,8	4,2	4,4	4,1	4,3	5,0	5,2	5,4	5,4
Konsumprisindeksen	1,4	1,8	1,7	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3
KPI-JAE			2,0	2,4	2,4	2,3	2,4	2,3	2,3
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,7	-2,0	-2,8	-4,7	-3,1	-4,1	-8,9	-10,0	-8,7
Importpris tradisjonelle varer	-0,9	-0,9	0,6	-2,2	-2,6	-6,7	-6,8	-7,2	-8,0
Pengemarkedsrente (nivå)	6,1	6,6	6,5	6,0	6,1	7,3	7,0	6,9	6,9
Utlånsrente (nivå)	8,1	8,8	8,4	7,4	7,5	8,6	8,6	8,5	8,4
Driftsbalanse, mrd. kroner	161,4	202,3	170,8	167,3	170,9	205,0	221,3	207,0	211,1
Eksportmarkedsindikator	6,4	5,8	5,4	4,3	4,0	4,0	1,9	0,8	0,7
Råoljepris, kroner per fat	190,0	227,0	218,9	192,5	174,4	199,7	195,5	196,6	197,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser

Sesongjustert. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2001	2002	01.1	01.2	01.3	01.4	02.1	02.2	02.3	02.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	641 829	663 207	158 880	159 819	161 091	161 996	164 044	164 673	165 891	168 504
Konsum i husholdninger	615 225	636 070	152 305	153 163	154 467	155 244	157 237	157 997	159 220	161 499
Varekonsum	342 546	354 686	84 913	84 989	85 719	86 959	87 884	88 256	88 128	90 420
Tjenestekonsum	263 866	270 238	65 456	65 884	66 100	66 613	67 096	67 218	67 729	68 402
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 131	28 901	6 780	6 852	6 984	6 398	6 777	7 112	7 591	7 164
Utlendingers kjøp i Norge	-18 317	-17 755	-4 844	-4 563	-4 336	-4 727	-4 520	-4 589	-4 228	-4 487
Konsum i ideelle organisasjoner	26 605	27 137	6 575	6 656	6 624	6 752	6 807	6 675	6 671	7 006
Konsum i offentlig forvaltning	288 592	301 495	70 911	72 289	72 331	73 140	75 358	74 565	75 666	75 840
Konsum i statsforvaltningen	115 101	163 689	28 587	28 811	28 730	28 991	40 830	40 633	41 004	41 291
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	88 521	135 944	21 934	22 156	22 101	22 351	33 910	33 656	34 082	34 364
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	26 579	27 745	6 653	6 655	6 629	6 640	6 919	6 976	6 922	6 927
Konsum i kommuneforvaltningen	173 491	137 805	42 324	43 478	43 600	44 149	34 528	33 932	34 661	34 549
Bruttoinvestering i fast kapital	261 191	252 558	67 911	65 157	64 519	63 387	62 267	65 762	61 602	63 203
Utvinning og rørtransport	54 837	52 405	12 779	13 007	14 067	14 929	13 723	12 074	13 136	13 435
Tjenester tilk. utvinning	-797	5 442	264	1 081	308	-2 450	98	4 868	277	199
Utenriks sjøfart	10 886	6 697	4 581	2 016	1 449	2 840	896	1 493	1 337	2 970
Fastlands-Norge	196 265	188 013	50 287	49 053	48 694	48 068	47 551	47 326	46 851	46 599
Fastlands-Norge ekskl. offentlig forvaltning	156 189	147 901	39 815	39 353	38 886	37 965	37 347	37 010	36 801	36 850
Industri og bergverk	21 163	22 887	4 916	5 203	5 300	5 638	5 467	5 837	5 916	5 936
Annen vareproduksjon	16 070	16 906	4 036	3 860	4 132	3 935	3 937	4 295	4 288	4 174
Boligtjenester	49 475	47 547	12 223	12 245	12 440	12 542	12 363	12 087	11 653	11 449
Andre tjenesteytende næringer	69 481	60 562	18 640	18 045	17 013	15 851	15 581	14 792	14 944	15 291
Offentlig forvaltningsvirksomhet	40 077	40 112	10 472	9 700	9 809	10 104	10 203	10 316	10 050	9 749
Lagerendring og statistiske avvik	27 193	27 708	6 064	10 306	5 517	4 501	8 686	4 504	5 698	7 509
Bruttoinvestering	288 384	280 266	73 976	75 463	70 036	67 888	70 953	70 266	67 299	70 712
Innenlandsk sluttanvendelse	1218805	1244967	303 767	307 571	303 458	303 024	310 356	309 504	308 856	315 056
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	1126687	1152714	280 079	281 161	282 117	283 204	286 953	286 564	288 407	290 943
Ettersp. fra off. forvaltningsvirksomhet	328 668	341 607	81 383	81 989	82 139	83 244	85 561	84 881	85 715	85 589
Eksport i alt	713 743	709 902	176 034	172 636	180 674	184 742	174 169	182 664	178 102	175 524
Tradisjonelle varer	222 201	225 163	55 358	56 076	53 448	57 325	56 543	57 082	56 821	54 851
Råolje og naturgass	322 590	323 206	79 566	75 550	84 373	83 261	76 513	84 730	81 674	80 677
Skip og plattformer	15 716	10 003	2 699	3 214	4 464	5 340	3 487	3 306	2 054	1 157
Tjenester	153 236	151 531	38 411	37 795	38 389	38 816	37 626	37 546	37 554	38 840
Samlet anvendelse	1932548	1954869	479 801	480 207	484 132	487 766	484 525	492 168	486 958	490 581
Import i alt	435 146	442 536	109 782	107 906	108 133	109 166	107 632	112 359	109 598	112 398
Tradisjonelle varer	282 860	296 144	70 556	70 896	70 393	71 027	74 063	72 405	73 544	75 995
Råolje	1 852	1 021	418	402	347	685	184	236	366	234
Skip og plattformer	14 365	11 175	4 659	2 130	3 519	4 058	767	6 616	1 540	2 253
Tjenester	136 068	134 196	34 149	34 478	33 875	33 395	32 617	33 101	34 148	33 916
Bruttonasjonalprodukt	1497402	1512334	370 019	372 301	375 999	378 601	376 893	379 809	377 360	378 183
Fastlands-Norge (markedsverdi)	1119859	1134895	278 684	279 049	279 175	282 521	283 405	283 282	284 094	284 036
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	377 543	377 438	91 335	93 252	96 824	96 080	93 489	96 527	93 266	94 147
Fastlands-Norge (basisverdi)	971 575	984 464	241 454	242 232	242 220	245 219	246 015	246 161	246 346	245 926
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	754 528	765 140	187 982	187 923	187 769	190 449	190 662	191 734	191 587	191 219
Industri og bergverk	145 143	144 126	36 239	36 351	36 048	36 506	35 840	36 604	36 169	35 582
Andre vareproduserende næringer	100 576	102 518	25 596	24 830	24 172	25 544	25 633	25 385	26 111	25 393
Tjenesteytende næringer	508 808	518 496	126 146	126 742	127 549	128 399	129 189	129 745	129 307	130 244
Offentlig forvaltningsvirksomhet	217 047	219 324	53 473	54 309	54 451	54 770	55 353	54 427	54 759	54 707
Korr. poster	148 284	150 432	37 230	36 817	36 955	37 302	37 390	37 122	37 748	38 110

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser

Sesongjustert. Faste 2000-priser. Prosentvis vekst fra forrige periode

	Ujustert		Sesongjustert							
	2001	2002	01.1	01.2	01.3	01.4	02.1	02.2	02.3	02.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	3,3	2,4	0,6	0,8	0,6	1,3	0,4	0,7	1,6
Konsum i husholdninger	2,6	3,4	2,4	0,6	0,9	0,5	1,3	0,5	0,8	1,4
Varekonsum	2,8	3,5	2,9	0,1	0,9	1,4	1,1	0,4	-0,1	2,6
Tjenestekonsum	2,4	2,4	0,9	0,7	0,3	0,8	0,7	0,2	0,8	1,0
Husholdningenes kjøp i utlandet	-1,1	6,5	-2,2	1,1	1,9	-8,4	5,9	4,9	6,7	-5,6
Utlendingers kjøp i Norge	-3,8	-3,1	-13,9	-5,8	-5,0	9,0	-4,4	1,5	-7,9	6,1
Konsum i ideelle organisasjoner	1,7	2,0	1,2	1,2	-0,5	1,9	0,8	-1,9	-0,1	5,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,7	4,5	-0,1	1,9	0,1	1,1	3,0	-1,1	1,5	0,2
Konsum i statsforvaltningen	2,5	42,2	1,2	0,8	-0,3	0,9	40,8	-0,5	0,9	0,7
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,5	53,6	2,5	1,0	-0,2	1,1	51,7	-0,7	1,3	0,8
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,7	4,4	-2,9	0,0	-0,4	0,2	4,2	0,8	-0,8	0,1
Konsum i kommuneforvaltningen	2,8	-20,6	-1,0	2,7	0,3	1,3	-21,8	-1,7	2,1	-0,3
Bruttoinvestering i fast kapital	-4,2	-3,3	3,3	-4,1	-1,0	-1,8	-1,8	5,6	-6,3	2,6
Utvinning og rørtransport	-1,0	-4,4	1,0	1,8	8,1	6,1	-8,1	-12,0	8,8	2,3
Tjenester tilk. utvinning	-118,6	-782,5	-15,2	309,6	-71,5	-894,8	-104	..	-94,3	-28,3
Utenriks sjøfart	-40	-38,5	84,9	-56	-28,1	96	-68,5	66,7	-10,4	122,1
Fastlands-Norge	0,7	-4,2	0,0	-2,5	-0,7	-1,3	-1,1	-0,5	-1,0	-0,5
Fastlands-Norge ekskl. offentlig forvaltning	0,1	-5,3	-0,3	-1,2	-1,2	-2,4	-1,6	-0,9	-0,6	0,1
Industri og bergverk	13,6	8,1	12,5	5,8	1,9	6,4	-3,0	6,8	1,3	0,3
Annen vareproduksjon	-2,2	5,2	2,0	-4,4	7,1	-4,8	0,1	9,1	-0,2	-2,6
Boligtjenester	3,7	-3,9	0,3	0,2	1,6	0,8	-1,4	-2,2	-3,6	-1,8
Andre tjenesteytende næringer	-5,1	-12,8	-4,1	-3,2	-5,7	-6,8	-1,7	-5,1	1,0	2,3
Offentlig forvaltningsvirksomhet	2,9	0,1	1,1	-7,4	1,1	3,0	1,0	1,1	-2,6	-3,0
Lagerendring og statistiske avvik	-22,4	1,9	-20,0	69,9	-46,5	-18,4	93	-48,1	26,5	31,8
Bruttoinvestering	-6,3	-2,8	0,9	2,0	-7,2	-3,1	4,5	-1,0	-4,2	5,1
Innenlandsk sluttanvendelse	0,4	2,1	1,4	1,3	-1,3	-0,1	2,4	-0,3	-0,2	2,0
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	2,3	1,3	0,4	0,3	0,4	1,3	-0,1	0,6	0,9
Ettersp. fra off. forvaltningsvirksomhet	2,7	3,9	0,0	0,7	0,2	1,3	2,8	-0,8	1,0	-0,1
Eksport i alt	4,1	-0,5	-0,5	-1,9	4,7	2,3	-5,7	4,9	-2,5	-1,4
Tradisjonelle varer	3,7	1,3	2,3	1,3	-4,7	7,3	-1,4	1,0	-0,5	-3,5
Råolje og naturgass	5,2	0,2	2,7	-5,0	11,7	-1,3	-8,1	10,7	-3,6	-1,2
Skip og plattformer	51,5	-36,4	-19,4	19,1	38,9	19,6	-34,7	-5,2	-37,9	-43,7
Tjenester	-1,0	-1,1	-8,6	-1,6	1,6	1,1	-3,1	-0,2	0,0	3,4
Samlet anvendelse	1,7	1,2	0,7	0,1	0,8	0,8	-0,7	1,6	-1,1	0,7
Import i alt	0,9	1,7	3,1	-1,7	0,2	1,0	-1,4	4,4	-2,5	2,6
Tradisjonelle varer	2,9	4,7	1,2	0,5	-0,7	0,9	4,3	-2,2	1,6	3,3
Råolje	2,5	-44,9	-42,8	-3,8	-13,7	97,4	-73,1	28,3	54,9	-36,1
Skip og plattformer	-45,4	-22,2	65,2	-54,3	65,2	15,3	-81,1	762,8	-76,7	46,3
Tjenester	6	-1,4	3,0	1,0	-1,8	-1,4	-2,3	1,5	3,2	-0,7
Bruttonasjonalprodukt	1,9	1,0	0,0	0,6	1,0	0,7	-0,5	0,8	-0,6	0,2
Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,7	1,3	0,5	0,1	0,0	1,2	0,3	0,0	0,3	0,0
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	2,7	0,0	-1,3	2,1	3,8	-0,8	-2,7	3,2	-3,4	0,9
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,6	1,3	0,5	0,3	0,0	1,2	0,3	0,1	0,1	-0,2
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	1,8	1,4	1,1	0,0	-0,1	1,4	0,1	0,6	-0,1	-0,2
Industri og bergverk	0,5	-0,7	1,3	0,3	-0,8	1,3	-1,8	2,1	-1,2	-1,6
Andre vareproduserende næringer	-3,2	1,9	0,1	-3,0	-2,7	5,7	0,4	-1,0	2,9	-2,8
Tjenesteytende næringer	3,2	1,9	1,3	0,5	0,6	0,7	0,6	0,4	-0,3	0,7
Offentlig forvaltningsvirksomhet	1	1,0	-1,7	1,6	0,3	0,6	1,1	-1,7	0,6	-0,1
Korr. poster	2,1	1,4	0,3	-1,1	0,4	0,9	0,2	-0,7	1,7	1,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser

Sesongjustert. Prisindekser. 2000=100

	Ujustert		Sesongjustert							
	2001	2002	01.1	01.2	01.3	01.4	02.1	02.2	02.3	02.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,4	103,1	102,0	103,0	102,2	102,4	101,7	102,8	103,1	104,1
Konsum i offentlig forvaltning	107,3	111,6	105,2	106,5	107,6	109,3	109,1	110,8	112,1	114,6
Bruttoinvestering i fast kapital	103,6	102,4	103,8	103,4	103,4	104,2	102,0	102,6	103,0	101,7
Fastlands-Norge	103,4	102,7	103,4	103,3	103,4	103,8	101,8	103,0	103,4	102,3
Innenlandsk sluttanvendelse	103,7	104,9	103,3	103,2	103,9	104,8	103,4	104,1	105,6	106,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	103,8	105,2	103,1	104,0	103,8	104,4	103,7	104,9	105,5	106,6
Eksport i alt	97,7	90,2	103,4	104,1	96,2	88,3	91,9	92,2	87,7	89,1
Tradisjonelle varer	97,1	88,7	100,3	99,3	95,8	92,8	91,6	88,8	87,2	87,3
Samlet anvendelse	101,5	99,6	103,4	103,5	101,0	98,5	99,3	99,6	99,1	100,2
Import i alt	100,0	93,8	102,6	101,5	98,8	97,5	96,2	94,5	92,9	92,0
Tradisjonelle varer	99,8	91,9	102,9	101,7	98,5	96,5	94,4	92,0	91,1	90,3
Bruttonasjonalprodukt	101,9	101,2	103,6	104,1	101,7	98,8	100,2	101,2	100,9	102,6
Fastlands-Norge (markedsverdi)	103,8	106,3	102,4	104,2	103,8	104,9	104,6	105,8	106,6	107,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Makroøkonomiske hovedstørrelser

Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2001	00.4	01.1	01.2	01.3	01.4	02.1	02.2	02.3	02.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,4	0,7	0,9	1,0	-0,8	0,2	-0,6	1,1	0,3	1,0
Konsum i offentlig forvaltning	7,3	4,1	3,1	1,2	1,1	1,6	-0,2	1,6	1,1	2,3
Bruttoinvestering i fast kapital	3,6	-1,2	1,8	-0,4	0,0	0,8	-2,2	0,6	0,4	-1,3
Fastlands-Norge	3,4	-0,7	2,4	-0,1	0,0	0,5	-2,0	1,2	0,4	-1,0
Innenlandsk sluttanvendelse	3,7	1,1	1,4	-0,1	0,7	0,8	-1,3	0,6	1,5	0,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	3,8	1,4	1,7	0,9	-0,2	0,6	-0,7	1,2	0,6	1,0
Eksport i alt	-2,3	-7,7	-3,0	0,6	-7,5	-8,3	4,1	0,3	-4,8	1,6
Tradisjonelle varer	-2,9	-8,7	-3,5	-0,9	-3,6	-3,1	-1,4	-3,1	-1,8	0,1
Samlet anvendelse	1,5	-1,9	-0,3	0,2	-2,4	-2,5	0,8	0,4	-0,6	1,1
Import i alt	0,0	-6,2	-0,1	-1,1	-2,7	-1,3	-1,4	-1,8	-1,7	-0,9
Tradisjonelle varer	-0,2	-8,0	0,8	-1,1	-3,2	-2,0	-2,2	-2,5	-1,0	-0,8
Bruttonasjonalprodukt	1,9	-0,7	-0,3	0,5	-2,3	-2,8	1,4	1,0	-0,3	1,7
Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,8	2,4	0,8	1,8	-0,3	1,0	-0,2	1,1	0,7	1,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Teknisk merknad

Kvartalsberegningene: Beregningene foretas på et mindre detaljert nivå enn de årlige nasjonalregnskapsberegningene og etter et mer summarisk opplegg.

Basisår og kjeding: I det kvartalsvise nasjonalregnskapet beregnes for tiden alle størrelser i faste priser med basis i prisene i 2000, og med vektorer fra dette året. Valg av basisår påvirker fastpristallene og dermed de årlige volumendringsratene (vekstratene). For sammenligningens skyld er det i alle tabeller gitt vekstrater med 2000 som basisår (felles omregningsår). Prisomregningen er foretatt på kvartalsregnskapets sektornivå.

Norsk økonomi i 2002

Den økonomiske politikken

Finanspolitikken i 2002

Den diskresjonære finanspolitikken

Finansdepartementet benytter endringen i det såkalte strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet, målt som andel av BNP, som indikator for etterspørselsimpulsen fra den diskresjonære delen av finanspolitikken, dvs. den delen av statens inntekter og utgifter som påvirkes av eksplisitte finanspolitiske vedtak, som for eksempel bevilgninger, endringer i skattesatser. Begrepet strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd avviker fra differensen mellom alle statens utgifter og inntekter ved å trekke ut netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten, og ved å korrigere for at visse inntekter og utgifter kan være påvirket av spesielle forhold som bidrar til å forstyrre bildet av hovedlinjen i den diskresjonære delen av finanspolitikken. En av korreksjonene, aktivitetskorrigeringen, søker å fjerne endringene i inntekter og utgifter som kan tilskrives avvik mellom den faktiske økonomiske aktiviteten og aktivitetsnivået i en nøytral konjunktursituasjon. Eksempelvis vil skatteinntekter være spesielt høye og utgiftene til arbeidsledighets-trygd spesielt lave i en høykonjunktur. Det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddsbegrepet er forklart nærmere i egen boks og tabell.

2002 var det første året hvor finanspolitikken fulgte den såkalte handlingsregelen som ble lansert i St.meld. nr. 29 (2000-2001). Handlingsregelen innebærer at staten kan bruke den forventede realavkastningen av kapitalen i Statens petroleumsfond ved inngangen til budsjettåret, mens alle løpende petroleumsinntekter spares i Petroleumsfondet. Forventet realavkastning av Petroleumsfondet anslås med utgangspunkt i en rate på 4 prosent. Med bruken av denne avkastningen menes det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet. Det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet ble i Nasjonalbudsjettet

2003 anslått til 27,6 milliarder kroner i 2002. Til sammenligning var det tilsvarende budsjettunderskuddet for 2000 og 2001, målt i løpende verdi, henholdsvis 18,9 og 21,6 milliarder kroner.

Ifølge Nasjonalbudsjettet 2003 utgjorde det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet 2,3 prosent av Finansdepartementets anslag på trend-BNP for fastlands-Norge i 2002. Til sammenligning var den tilsvarende andelen for årene 2000 og 2001 henholdsvis 1,8 og 1,9 prosent. Endringene i forhold til året før i denne indikatoren tyder på at finanspolitikken var moderat kontraktiv i 2000, tilnærmet konjunkturnøytral i 2001, og moderat ekspansiv i 2002.

Selv om retningslinjene for finanspolitikken tidligere ikke var like klart beskrevet som de er blitt etter innføringen av handlingsregelen, hadde ikke overgangen til handlingsregelen i seg selv stor ekspansiv effekt i 2002 når en vurderer den faktiske bruken av oljepenger målt ved det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet. En del av begrunnelsen for handlingsregelen var nettopp at overgangen ikke skulle være destabiliserende. Med forbehold om hvordan finanspolitikken tilpasses eventuelle betydelige avvik mellom forventet og faktisk avkastning av petroleumsfondet, innebærer heller ikke overgangen til handlingsregelen noen radikal økning i bruken av «oljepenger» i norsk økonomi i årene framover. Ifølge framskrivninger fra Finansdepartementet (Nasjonalbudsjettet 2003) innebærer regelen at bruken av «oljepenger» økes fra om lag 2 prosent av trend-BNP for fastlands-Norge i 2001 til om lag 4 prosent i 2010. Uttrykt faste 2003-kroner, betyr det at det planlagte strukturelle, oljekorrigerte underskuddet øker fra 30,7 milliarder i 2003 til 55,3 milliarder kroner i 2010. Målt ved forholdet mellom dette underskuddet og trend-BNP for fastlands-Norge ble det brukt betydelig mer oljepenger i de fleste år på 1980- og 1990-tallet enn det handlings-

Beregning av det strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet

Millioner kroner

	2000	2001	2002	2003
Oljekorrigert overskudd på statsbudsjettet	-7 943	-1 640	-42 305	-34 791
- Overføringer fra Norges Bank utover beregnet trendnivå	5 834	6 012	4 365	-4 330
- Netto renteinntekter fra Norges Bank og utlandet utover trendnivå	-763	1 470	-711	-1 070
- Sæskilte regnskapsforhold	-6 712	2 586	-21 796	0
- Aktivitetskorreksjoner	12 624	6 861	3 405	1 301
= Strukturelt oljekorrigert budsjettoverskudd	-18 926	-21 570	-27 568	-30 692
Målt i prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge	-1,8	-1,9	-2,3	-2,5
Endring fra året før i prosentpoeng ¹	0,4	-0,1	-0,4	-0,1

¹ Tilsvarende den tidligere olje-, rente og aktivitetskorrigerte budsjettindikatoren.
Kilde: Finansdepartementet. St.m. nr. 1 (2002-2003).

Noen sentrale begreper

Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer uttrykker den transaksjonsbaserte endringen i forvaltningens netto fordringer overfor husholdninger, foretak og utlandet. De fremkommer som differansen mellom offentlig forvaltnings totale inntekter og utgifter. Nasjonalregnskapets definisjon er: Nettofinansinvesteringer = Bruttosparing - Bruttorealinvestering i fast realkapital - Netto kjøp av tomt og grunn - Netto kapitaloverføringer.

Nettofinansinvesteringene for offentlig forvaltning er summen av nettofinansinvesteringene i stats- og kommuneforvaltningen. Nettofinansinvesteringene i offentlig forvaltning oppgis i påløpt verdi. Dersom nettofinansinvesteringene i stats- og kommuneforvaltningen oppgis i bokførte verdier, må det derfor korrigeres for forskjellen mellom bokførte og påløpte skatter. Bokført skatt er skatt som er innbetalt i en gitt periode, mens påløpt skatt er den skatt som er utlignet, men ikke nødvendigvis innbetalt i den samme perioden.

Det strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser endringene i overskuddet på statsbudsjettet korrigert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten, overføringer fra Norges Bank utover beregnet trendnivå, netto renteinntekter fra Norges Bank og utlandet utover beregnet trendnivå, særskilte regnskapsmessige forhold, samt virkninger på inntekter og utgifter av avvik mellom den faktiske økonomiske aktiviteten og aktivitetsnivået i en nøytral konjunktursituasjon. Korreksjonene gjøres av Finansdepartementet. For å få et anslag på hvor mye av endringen i budsjettbalansen som skyldes det sistnevnte forhold, gjøres følgende "aktivitetskorreksjon": For skatter og avgifter beregnes den isolerte effekten på budsjettbalansen av at veksten i produksjonen avviker fra trendutviklingen. Det blir også utført særskilte beregninger av hvordan budsjettet påvirkes av at førstegangsregistreringen av biler avviker fra en trendmessig utvikling. I tillegg korrigeres dagpengeutbetalingene ved å ta utgangspunkt i avvik fra et trendberegnet ledighetsnivå. Ved høyere ledighet enn dette, korrigeres balansen for beregnede ekstrautgifter til ledighetstrygd, og tilsvarende ved lavere ledighet.

Diskresjonær finanspolitikk er eksplisitte finanspolitiske vedtak som påvirker statens inntekter og utgifter direkte.

Indikatoren for *den underliggende realveksten i statsbudsjettets utgifter* er basert på statsbudsjettets utgifter fra trukket utgifter til petroleumsvirksomheten, dagpenger og renteutgifter. I tillegg er det korrigert for regnskapsmessige forhold som påvirker sammenliknbarheten av budsjettallene for påfølgende år.

regelen innebar for 2002 og for årene framover. Eksempelvis utgjorde bruken av oljepenger stort sett over 5 prosent av trend-BNP for fastlands-Norge i første halvdel av både 1980- og 1990-årene. I disse årene hadde staten ikke etablert et petroleumsfond. Handlingsreglen trekker opp en plan for langsiktig forvaltning av petroleumsformuen som innebærer at det spares betydelig mer av «oljepengene» enn det som stort sett ble gjort tidligere, og på lang sikt skal

ikke bruken økes til mer enn permanentinntekten av petroleumsfondet.

Fallet i verdien av Statens petroleumsfond i 2002 har vist at det kan være vanskelig å kombinere disiplin i forhold til handlingsregelens budsjettbegrensning og jevnt etterspørselsbidrag fra finanspolitikken. Samtidig kan denne erfaringen tydeliggjøre et mulig problem når det gjelder samvirke mellom penge- og finanspolitikk som man ikke var tilstrekkelig oppmerksom på i forkant av omleggingen av den økonomiske politikken i 2001. Problemet består i at rentesettingen normalt vil få konsekvenser for ekspansiviteten i finanspolitikken ved en bokstavelig praktisering av handlingsregelen. I tilfeller der inflasjonsstyringen krever økt rente, vil typisk kronekursen styrkes. Det reduserer verdien av petroleumsfondet målt i norske kroner, og det er denne kroneverdien som er utgangspunktet for beregningen av forventet avkastning av fondet. Norges Bank anslår at kroneverdien av fondskapitalen ved utgangen av 2002 ville vært om lag 100 milliarder kroner høyere dersom kronekursen ikke hadde styrket seg gjennom 2002. Med forventet realavkastning på 4 prosent tilsier handlingsregelen at dette verdifallet isolert sett gir en innstramming av det oljekorrigerte budsjettunderskuddet på 4 milliarder kroner. Det er en justering som ligger i nærheten av den årlige ekspansive impulsen handlingsregelen er forventet å gi i årene framover. Denne finanspolitiske innstrammingen kommer da i tillegg til den pengepolitiske innstrammingen som utløser styrkingen av valutakursen. Og effekten kommer automatisk hvis handlingsregelen følges, ikke som følge av bevisst stabiliseringspolitikk. Den har heller ingen tilknytning til verdien av fondets internasjonale kjøpekraft. En usikker sammenheng i dette resonnementet er betydningen av Norges Banks renteendringer på den norske kronekursen. Styrkingen av kronekursen i 2002 kan også ha hatt andre årsaker enn rentedifferansen i forhold til det utenlandske rentenivået. På den annen side er betydningen av denne effekten beskjeden nå i forhold til hva den vil være etter hvert som petroleumsfondets kapital øker. Ifølge Finansdepartementets framskrivning i Nasjonalbudsjettet 2003 vil fondskapitalen i 2010 være over 90 prosent av BNP, over det dobbelte av dagens forholdstall.

Mens det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet i 2002, som nevnt, ble anslått til 27,6 milliarder kroner i Nasjonalbudsjettet 2003, er det samlede overskuddet på statsbudsjettet, inklusive netto petroleumsinntekter, nå foreløpig anslått til 122,2 milliarder kroner for 2002. Anslaget i Nasjonalbudsjettet 2003 på netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten var 169,6. Det oljekorrigerte budsjettunderskuddet ble derfor anslått til 47,4 milliarder kroner i 2002. Av dette skyldes 21,6 milliarder særskilte regnskapsforhold som først og fremst knytter seg til ekstraordinær nedbetaling av fylkeskommunal gjeld etter at

Offentlige inntekter og utgifter i Norge sett i et internasjonalt perspektiv

Skattenivået i et land bestemmer i stor grad landets muligheter til å finansiere offentlige konsum og å drive omfordelingspolitikk. Beskatningen vil i praksis også påføre samfunnet et økonomisk effektivitetstap som normalt øker med skattenivået. Som summarisk mål på skattenivået brukes ofte de samlede skatter og avgifter som andel av bruttonasjonalprodukt (BNP). Nedenfor brukes målet til å sammenligne skattenivået i ulike land og til å måle utviklingen over tid. I tillegg vil det bli presentert tall som belyser i hvilken grad det er slik at land med høyt skattenivå også har høyt offentlig konsum målt som andel av BNP.

Ett problem som kompliserer sammenligninger av skattenivået i Norge med skattenivået i andre land er den norske petroleumsssektorens store bidrag til BNP. Denne sektoren er kjennetegnet ved en betydelig grunnrente som skatlegges særskilt. Dessuten er statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) i sektoren fritatt for skatt. Kombinasjonen av store skattefritak og betydelige bidrag til BNP gjør at petroleumssektoren trekker totale skatter som andel av BNP ned.

St. meld. nr. 1 2001-2002 (boks 4.1 side 113) presenterer en metode for å korrigere for den ekstraordinære avkastningen på ressursene anvendt i petroleumsssektoren og den spesielle skattleggingen av sektoren. Metoden tar utgangspunkt i samlet BNP for Fastlands-Norge og utenriks sjøfart, og legger til en anslått normalavkastning på arbeid og kapital brukt i petroleumsssektoren. I beregningene av skattene summerer man samlede påløpte skatter for Fastlands-Norge og utenriks sjøfart og beregnet skatt (etter vanlige regler for bedriftsbeskatning) på normalavkastningen på egenkapitalen til selskapene i petroleumsssektoren og på kapitalen i SDØE. Linjen "petroleumskorri-

gert" i tabell 1 viser hvilken skatteandel denne metoden gir. Den petroleumskorrigerte skatteandelen er høyere enn andelen for hele økonomien med ukorrigerte tall, og at avvikene varierer fra år til år. For begge metodene gjelder det imidlertid at påløpte skatter som andel av BNP har økt med omkring 2,5 prosentpoeng fra 1995 til 2001, men har ligget tilnærmet konstant på omlag 45,5 prosent fra 1999. Realverdien av offentlige inntekter har dermed økt fra 1995 til 2001, og dette har gitt økte muligheter til å finansiere offentlig utgifter og drive omfordelingspolitikk. Alternativt kan offentlig sparing økes.

Et annet problem som oppstår når man skal sammenligne skatteandeler over tid eller mellom land, er valget mellom å bruke påløpte (tabell 1) eller bokførte (tabell 2) skatter i beregningene. For Norge finnes anslag basert på begge metodene, mens man i internasjonale sammenligninger fra OECD, som er den viktigste kilden ved internasjonale sammenligninger, bruker bokførte skatter. Bokførte skatter gir uttrykk for hvor store skatteinntekter offentlig sektor faktisk har fått innbetalt på sine konti i løpet av året, og disse skattene har dermed umiddelbar effekt på offentlige og private budsjetter. Påløpte skatter viser hvor mye skatt man skal betale på den inntekten man har opptjent i løpet av året, og på grunn av at det kan være forskyninger i tidspunktene for når skatten påløper og når den skal betales, vil påløpte skatter kunne gi et bedre bilde av skattenivået i et land. Reglene for skattlegging av petroleumsssektoren i Norge er et eksempel på dette. Petroleumsssektoren betaler halvparten av de beregnede skattene i det året de påløper og resten i året etter. Dette betyr at dersom inntektene fra petroleumsssektoren endres, vil bokførte petroleumsskatter endre seg relativt mindre enn bruttoproduktet i petroleumsssektoren. Endringer i inntektene fra sektoren vil dermed bidra til spesielt store svingninger i skatt som andel av BNP dersom skattene er basert på bokførte verdier.

Tabell 1. Påløpte skatter i alt som andel av BNP. Prosent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Norge ¹	42,5	43,0	42,7	42,7	43,0	43,4	44,9
Petroleumskorrigert ²	42,9	44,0	44,7	44,4	45,7	45,4	45,5

¹ Alle skatter og avgifter dividert med samlet BNP

² Se forklaring i teksten.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Tabell 2. Bokførte skatter i alt som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

Land	1975	1985	1990	1995	1999	2000	2001
Sverige ²	42,3	48,5	53,6	47,6	52,0	53,6	50,8
Danmark	40,0	47,4	47,1	49,4	51,2	48,8	49,0
Finland	36,8	40,1	44,8	45,0	46,8	46,9	46,3
Norge	39,3	43,3	41,8	41,5	41,6	40,3	44,9
Storbritannia	35,3	37,7	36,8	34,8	36,4	37,4	37,4
Tyskland ³	35,3	37,2	35,7	38,2	37,8	37,9	36,4
USA	26,9	26,1	26,7	27,6	28,9	29,6	-
Uvektet gj.snitt							
EU 15	33,2	38,8	39,5	40,0	41,5	41,6	-
OECD	30,5	33,9	35,1	36,1	37,1	37,4	-

¹ Bruttonasjonalprodukt i markedspriser.

² Nye opplysninger til OECD etter at Revenue Statistics 2001 ble publisert.

³ Sammenslått Tyskland begynner i 1991.

Kilde: Revenue Statistics of OECD Member Countries, 2001 Edition og tidligere utgaver.

Norge har hatt betydelige svingninger i inntektene fra petroleumsssektoren de seinere årene, og av tallene for Norge i tabell 1 og 2 framgår det at valget mellom de måtene å måle skatter på kan ha stor betydning for skatteandelene. For året 2001 gir imidlertid de to metodene samme skatteandeler idet reglene for skatteleggingen av petroleumsssektoren bidro til en sterk økning i bokførte skatter dette året. Merk at det ikke er perfekt sammenfall mellom årene i de to tabellene.

Tabell 2 gir også grunnlag for å sammenligne skatteandelen i ulike land, basert på bokførte skatter. Her er det ikke korrigert for de ovennevnte spesielle forholdene knyttet til petroleumsssektoren. Skatteandelen i Norge ligger under skatteandelen i de andre nordiske landene, men over andelen i land som Tyskland, Storbritannia og USA. Mens Tyskland, Storbritannia og USA har omtrent det samme skattenivået på 2000-tallet som i 1975, har Sverige, Danmark og Finland hatt en relativt sterkt økning i skattenivået. I Norge har veksten vært mer moderat.

Tabellene 3 og 4 belyser hvordan landene med høyt skattenivå i tabell 2 faktisk fordeler bruken av inntektene på inntektsoverføringer og offentlig konsum. Tabell 3 viser subsidier og stønader til private som andel av BNP for de

Forts.

Forts.

samme landene som er i tabell 2, med unntak av USA som det ikke har vært mulig å framskaffe tall for. Det er en klar tendens til at land med høyt skattenivå også har store overføringer til private. Dette betyr at i disse landene gir tall for kun skattene et misvisende bilde av hvilken kjøpekraft som trekkes inn fra privat sektor for å finansiere offentlig ressursbruk. Både Sverige, Danmark og Finland er klare eksempler på dette, mens Storbritannia har "lavt" skattenivå og "lavt" nivå på subsidier og stønader til private målt som andel av BNP. Norge ligger omtrent midt på treet blant landene i tabellen når det gjelder nivået på skatteandeler og overføringer. Tyskland derimot, skiller seg ut ved at de har "lavt" skattenivå, men relativt høyt nivå på overføringene til private.

Mens subsidier og stønader til private påvirker husholdenes velferd via endringer i deres kjøpekraft, påvirker offentlig konsum husholdenes velferd via produksjon av varer og tjenester som husholdene bruker, enten individuelt eller kollektivt. Av tabell 4 framgår det at også når det gjelder offentlig konsum, kollektivt og individuelt, målt i prosent av BNP er det en klar tendens til at land med høye skatteandeler bruker disse ressursene til økt offentlig konsum.

Ved internasjonale sammenligninger av skatteandeler bør det ideelt sett også tas hensyn til at andelene påvirkes blant annet av hvorvidt trygder og andre overføringer er skattepliktige. Et annet moment er at innslaget av brukerbetaling innen sektorer som helse/omsorg og undervisning varierer betydelig over land, og at stor bruk av egenandeler isolert sett reduserer behovet for skatteinntekter. Konjunktursituasjonen i det enkelte land har også betydning for skattenivået idet endringer i konjunktorene slår relativt forskjellig ut for BNP og nivået på samlede skatter og avgifter.

Tabell 3. Subsidier og stønader til private i alt som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

Land	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Sverige	25,1	23,6	22,3	21,5	20,9	19,9	19,7
Danmark	22,9	22,4	21,3	20,7	20,1	19,3	19,0
Finland	24,9	23,5	21,7	20,1	19,6	17,9	18,0
Norge	19,4	15,5	17,7	18,5	18,1	16,1	-
Storbritannia	16,2	15,7	15,1	14,3	14,0	13,8	14,4
Tyskland	20,2	21,3	21,1	20,8	20,7	20,5	20,6

¹ Bruttonasjonalprodukt i markedspriser.

Kilde: National Accounts of OECD Countries, 2002 utgave, volum II

Tabell 4. Offentlig konsum, kollektivt og individuelt, som andel av BNP¹ for ulike land. Prosent

Land	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Sverige	26,3	27,1	26,5	26,7	26,7	26,2	26,7
Danmark	25,8	25,9	25,5	26,0	25,9	25,1	25,5
Finland	22,8	23,2	22,4	21,7	21,7	20,6	21,2
Norge	20,9	20,3	19,9	21,4	21,3	19,0	-
Storbritannia	19,6	19,3	18,4	18,0	18,5	18,8	19,2
Tyskland	19,8	19,9	19,5	19,2	19,2	19,0	19,1

¹ Bruttonasjonalprodukt i markedspriser.

Kilde: National Accounts of OECD Countries, 2002 utgave, volum II.

staten overtok ansvaret for spesialisthelsetjenesten. Betydningen av aktivitetskorreksjonen var imidlertid markert mindre enn i de to foregående år: for 2002 er den i Nasjonalbudsjettet 2003 anslått til 3,4 milliarder kroner, mens den beløp seg til henholdsvis 12,6 milliarder i 2000 og 9,9 milliarder i 2001. Finansdepartementets aktivitetskorreksjon tilsier at budsjettunderskuddet har vært mindre enn det ville vært i en mer normal konjunktursituasjon i alle de tre siste årene, men at avviket har avtatt.

Etterspørselsvirkningen av ulike budsjettposter

Balansen på statsbudsjettet, også det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet, er en svært grov indikator på den samlede etterspørselsvirkningen av finanspolitikken. Særlig på *kort sikt* vil etterspørselsvirkningen avhenge av hvordan et økt underskudd framkommer. Beregninger utført på SSBs makroøkonometriske modell MODAG viser at den prosentvise økningen i BNP for Fastlands-Norge er om lag ti ganger sterkere på kort sikt når budsjettsvekkelsen skyldes økt offentlig konsum og investeringer sammenlignet med avgiftslettelse. På kort sikt er BNP-effekten, regnet per krone, ved lettelse i inntektsbeskatningen også under tredjeparten av det man oppnår ved økt offentlig konsum og investeringer. (Det vises til Økonomiske analyser 4/2001 for nærmere omtale av beregningene.) I beregningene skyldes forskjellen først og fremst at husholdningene vil spare en del av skattelettelsen. Dermed blir den umiddelbare etterspørselsøkningen mindre enn når offentlig forvaltning bruker hele beløpet tilsvarende skattelettelsen direkte til ansettelser og kjøp av varer og tjenester. I tillegg er konsum og investeringer i offentlig forvaltning normalt mer arbeidsintensivt enn konsumet i husholdningene, bl.a. fordi den direkte og indirekte importandelen er vesentlig lavere. I begge tilfeller forsterkes de umiddelbare virkningene på henholdsvis offentlig og privat etterspørsel av indirekte virkninger via inntektsveksten som følger av økt sysselsetting.

På *lengre sikt* vil virkningene på det makroøkonomiske aktivitetsnivået av økt offentlig kjøp av varer og tjenester og skattelette være likere. En økende del av skattelettelsen vil benyttes til økt privat forbruk over tid, og de minst lønnsomme bedriftene i konkurranseutsatt sektor vil etter hvert presses ut som følge av ekstra lønns- og prisvekst. Videre vil betydningen av ulikt importinnhold i ulike typer forbruksøkning spille mindre rolle på lengre sikt når økt import må motsvares av tilsvarende eksportøkning fra norske bedrifter for å ha langsiktig balanse i utenriksøkonomien. Et beslektet moment er at den finanspolitiske ekspansjonen før eller senere må finansieres gjennom en tilstrømming av politikken, eller avbrytes fordi konjunktursituasjonen tiliser dette. Det bør imidlertid understrekes at slike makroøkonomiske forskjeller i utslaget på for eksempel BNP er av underordnet betydning for det mer grunnleggende spørsmålet om hvor stor andel

av fellesskapets ressurser som bør disponeres til offentlig konsum eller direkte overføres til husholdningenes private konsum.

I det foreløpige nasjonalregnskapet er realveksten i offentlig konsum fra 2001 til 2002 anslått til 4,5 prosent, mens offentlig forvaltnings bruttoinvesteringer i fast realkapital holdt seg på om lag samme nivå som i 2001, målt i faste priser.

Offentlig forvaltnings totale utgifter, som i tillegg til konsum og investeringer også omfatter bl.a. kapitalutgifter og overføringer, økte nominelt fra 614,5 til 662,3 milliarder kroner fra 2001 til 2002, dvs. med 7,8 prosent, og utgjorde om lag 43,2 prosent av BNP i 2002 mot 40,2 prosent i 2001. I Finansdepartementets beregning av den *underliggende* veksten i statens utgifter trekker en fra utgifter til petroleumsvirksomheten, dagpenger, renteutgifter og virkningen av spesielle regnskapsmessige forhold fra statsbudsjettets utgifter. Den underliggende veksten i statens utgifter fra 2001 til 2002 er foreløpig anslått til 7 prosent nominelt og 2,4 prosent reelt.

De samlede bokførte skatte- og avgiftsinntektene til stats- og kommuneforvaltningen er anslått å reduseres nominelt fra 662,8 til 655,3 milliarder kroner fra 2001 til 2002. Målt som andeler av BNP tilsvarer dette en reduksjon fra 43,4 prosent til 42,8 prosent. Av dette økte statskassens skatteinntekter fra 542,1 til 550,1 milliarder fra 2001 til 2002. Statens påløpte skatteinntekter i 2002 i alt anslått til 577,6 milliarder kroner, hvorav 102,8 milliarder er skatter og avgifter på petroleumsvirksomhet og 474,8 milliarder er skatter og avgifter fra Fastlands-Norge. Bokførte skatteinntekter til kommuneforvaltningen er anslått å reduseres fra 107,7 milliarder i 2001 til 91,2 milliarder i 2002.

Automatiske stabilisatorer

Aktivitetskorreksjonen av det oljekorrigerte budsjettunderskuddet er også en indikator på betydningen av såkalte *automatiske stabilisatorer* i norsk økonomi. I motsetning til aktivitetsstyring gjennom den diskresjonære finanspolitikken, skjer den automatiske stabiliseringen ved at offentlige utgifter og inntekter endres *uten* at det treffes nye finanspolitiske vedtak. De viktigste eksemplene på automatiske stabilisatorer er indirekte og direkte skatter, samt trygde- og overføringsordninger som gir den enkelte kompensasjon ved bortfall av inntekt. Selve eksistensen av slike regler bidrar til at endringer i etterspørsel i mindre grad blir selvforsterkende. Når aktivitetsnivået i økonomien ligger over det normale, vil skatte- og avgiftsgrunnlagene være større og overføringene til for eksempel leddighetstrygd være mindre enn ved et normalt aktivitetsnivå. De ovennevnte beregningene på SSBs makroøkonometriske modell MODAG viser at ulike etterspørselsimpulser i ulik grad dempes gjennom automatisk stabilisering. Ved en gitt økning i offentlig konsum og investeringer kommer grovt regnet halvparten av

utgiftsveksten tilbake til det offentlige via økte skattegrunnlag og reduserte overføringer til arbeidsledige. Ved reduksjon i skattene er tilbakevirkningen på offentlige inntekter svakere, i størrelsesorden 20 prosent.

Hvor mye oljepenger ble brukt i 2002?

Samtidig som det strukturelle oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet (som andel av BNP) er en grov indikator på etterspørselsvirkningen av finanspolitikken, er det også et mål på hvor mye av de løpende petroleumsinntektene som Regjeringen *planlegger* å bruke når statens inntekter og utgifter, utenom netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten, følger en trendmessig utvikling. Den *faktiske* bruken av petroleumsinntektene tilsvarer det beløpet som må tilbakeføres fra petroleumsfondet for å dekke underskuddet på statsregnskapet utenom netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten, dvs. det oljekorrigerte underskuddet. Saldert budsjett for 2002 innebar en planlagt bruk av petroleumsinntektene, målt ved det oljekorrigerte budsjettunderskuddet, på 36,9 milliarder. Anslaget på det faktiske oljekorrigerte budsjettunderskuddet er nå 47,4 milliarder kroner.

Utviklingen i offentlige finanser

Den statsfinansielle utviklingen bestemmes av det samlede overskuddet på statsbudsjettet og Statens petroleumsfond. Dette overskuddet måler differansen mellom alle statens inntekter og utgifter når nettoinntektene (netto kontantstrøm) fra petroleumsvirksomheten og renteinntekter regnes med. Ifølge de siste anslag falt det samlede overskuddet fra 220,6 til 127,7 milliarder kroner fra 2001 til 2002. Et viktig bidrag til nedgangen kom fra et fall i netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten på 73,6 milliarder kroner. Overføringene til private og utlandet økte med 21,4 milliarder kroner, fra 250,1 til 271,5 milliarder kroner. Et annet stort, men regnskapsteknisk, bidrag kom fra den ekstraordinære nedbetalingen av fylkekommunal gjeld som følge av statlig overtakelse av sykehusene.

Kapitalen i Statens petroleumsfond ved utgangen av 2002 var 609 milliarder kroner, 4,7 milliarder mindre enn ved utgangen av 2001. Til sammenligning var anslaget i Nasjonalbudsjettet 2003 fra oktober i fjor 58 milliarder kroner høyere. Det er dette anslaget som ligger til grunn for det planlagte strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet for 2003. Tilførselen til petroleumsfondet fra overskuddet på statsregnskapet var 125,7 milliarder kroner i 2002. Fondets aksjepor-tefølge hadde en negativ avkastning i 2002 på 24,4 prosent, mens avkastningen på obligasjonsporten var 9,9 prosent. Den viktigste årsaken til fallet i kroneverdien av petroleumsfondet var at verdien av de valutaer fondet er investert i, sank med i gjennomsnitt 15 prosent i forhold til den norske kronen. Endringer i kronekursen har imidlertid ikke betydning for fondets internasjonale kjøpekraft. Med uendrede valutakurser

gjennom året ville verdien av fondets portefølje ha økt med om lag 100 milliarder kroner. Dette gir et mer korrekt bilde av hvordan fondets internasjonale kjøpekraft har utviklet seg i 2002.

Statens formue påvirkes også av utviklingen i statlige realinvesteringer og verdien av de foretak staten eier direkte eller har aksjer i. Av enda større betydning for den løpende utviklingen er imidlertid reduksjonen i gjenværende olje- og gassreserver. De høye petroleumsinntektene som i flere år har skapt store overskudd på statsbudsjettet, representerer ikke inntekter i sin helhet i egentlig forstand, men en omveksling av formue fra naturressurser til finansformue.

For offentlig forvaltning, som i tillegg til statsbudsjettet og Statens petroleumsfond også omfatter andre stats- og trygderegnskap og kommuneforvaltningen, er overskuddet målt ved de *påløpte* netto finansinvesteringene anslått til 162,2 milliarder i 2002. Av dette utgjorde Statsforvaltningens samlede påløpte netto finansinvesteringer 137,7 milliarder kroner. Foreløpige regnskapstall viser at kommuneforvaltningens påløpte nettofinansinvesteringer var 10,8 milliarder. Dersom en imidlertid korrigerer bort det ekstraordinære statlige tilskuddet til nedbetaling av fylkeskommunal gjeld som følge av statens overtakelse av sykehusene, viser de foreløpige regnskapstallene et samlet underskudd for kommunene på 10,9 milliarder kroner i 2002.

Finanspolitikken i 2003

Budsjettforliket mellom regjeringspartiene og Fremskrittspartiet innebærer samlet sett et strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd for 2003 på 30,7 milliarder kroner, det samme som i Regjeringens forslag til Nasjonalbudsjettet 2003. Dette forslaget er avledet fra handlingsregelen for finanspolitikken. Et av premissene for forslaget var et anslag på Petroleumsfondets kapital ved utgangen av 2002 på 666 milliarder kroner. En mekanisk anvendelse av handlingsregelen ville resultert i at Regjeringen i Nasjonalbudsjettet 2003 ville foreslått en *reduksjon* i bruken av oljepenger fra 2002 til 2003 på om lag 2 milliarder kroner målt i 2003-priser. Til sammenligning anslo Nasjonalbudsjettet 2003 veksten i det oljekorrigerte budsjettunderskuddet fra 2001 til 2002 til om lag 5 milliarder kroner. Den forventede veksten for de nærmeste år i dette målet på bruk av oljepenger er av om lag samme størrelsesorden. Mekanisk anvendelse av handlingsregelen ville derfor ha bidratt til ustabilitet i den samlede etterspørselsutviklingen. Det ville stride mot de retningslinjer om jevn innfasing av petroleumsinntekter som er en av begrunnelsene for handlingsregelen. Regjeringens forslag innebar i stedet en reell økning i bruk av oljepenger på om lag 2 milliarder kroner fra 2002 til 2003. I dette ligger at en del av statens tap av finansformue også skal redusere økningen i det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet for 2004 i forhold til det som ville vært situasjonen uten tapet av formue i 2002. Dette utgjør vel 2 milliarder kroner i lavere bruk i 2004 enn tidligere antatt hvis kursutviklingen og anslag på fondets verdi justeres opp mye i løpet av 2003.

Hovedtall for statsbudsjett og Statens petroleumsfond. 2000-2002. Anslag fra nasjonalbudsjettet 2003¹

Milliarder kroner

	2001 ²	2002 ³	2003
Totale inntekter	758,4	709,9	717,6
Inntekter fra petroleumsvirksomhet	268,9	189,6	188,9
Inntekter ekskl. petroleumsinntekter	489,5	520,3	528,7
Skatter fra Fastlands-Norge.	429,6	467,8	482,1
Andre inntekter	60,0	52,5	56,6
- Totale utgifter	516,8	582,6	579,6
Utgifter til petroleumsvirksomhet	25,7	20,0	16,2
Utgifter utenom petroleumsvirksomhet	491,2	562,6	563,5
= Overskudd før overføring til Statens petroleumsfond	241,6	127,3	138,0
- Kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten	243,2	169,6	172,8
= Oljekorrigert overskudd	-1,6	-42,3	-34,8
+ Tilbakeført fra Statens petroleumsfond	0,4	42,3	34,8
= Overskudd på statsbudsjettet før lånetransaksjoner	-1,2	0,0	0,0
+ Netto avsatt i Statens petroleumsfond	242,8	127,3	138,0
+ Renter og utbytte, Statens petroleumsfond	17,2	22,3	24,0
= Samlet overskudd på statsbudsjettet og i Statens petroleumsfond	258,8	149,6	162,0

¹ Tall for 2001 og 2002 kan avvike fra tilsvarende tall fra SSB pga. ulikt informasjonsgrunnlag og definisjonsforskjeller.

² Anslag på regnskap 2001, 2001-kroner.

³ Vedtatt budsjett 2002, 2001-kroner.

Kilde: St.m. nr. 1 (2002-2003).

Målt som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge, antas det i Nasjonalbudsjettet 2003 at det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet vil øke med 0,1 prosentpoeng fra 2002 til 2003. Det oljekorrigerte underskuddet antas å falle fra 42,3 milliarder kroner i 2002 til 34,8 milliarder kroner i 2003. Den forventede nedgangen skyldes blant annet at rundt halvparten av underskuddet i 2002 kunne tilskrives regnskapsmessige forhold knyttet til nedbetaling av gjeld i fylkeskommunene som følge av statlig overtakelse av sykehuse- ne. Den reelle underliggende veksten i statsbudsjettet utgifter anslås til om lag ½ prosent i forhold til anslag på regnskap for 2002. Fra 2001 til 2003 vil den gjennomsnittlige reelle årlige utgiftsveksten være om lag 1,5 prosent.

Andre hovedtrekk ved statsbudsjettet for 2003 er:

- Reduksjon av bokførte skatter med om lag 10,6 milliarder kroner. Av dette er om lag 10 milliarder kroner en konsekvens av budsjettvedtak fra 2002.
- Det oljekorrigerte budsjettunderskuddet for anslås til 34,8 milliarder kroner, vel 4 milliarder kroner mer enn det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet.
- Netto avsetning til Statens petroleumsfond anslås til 138 milliarder kroner. I tillegg kommer avkastningen på fondskapitalen.
- Netto finansinvesteringer i offentlig forvaltning anslås til 157 milliarder kroner, tilsvarende om lag 10 prosent av BNP.

Avtalen mellom regjeringspartiene og Fremskrittspartiet om statsbudsjettet for 2003 innebar blant annet følgende endringer i forhold til Regjeringens budsjettforslag:

- Økt minstefradrag fra 23 til 24 prosent, som innebærer at om lag 1 million skattytere får lavere skatt.
- Høyere avskrivningssatser for maskiner, og reduksjon i enkelte avgifter.
- Økt grunnpensjon for gifte og samboende pensjonistpar.
- Kommunenes inntekter øker med 1 milliard kroner, hvorav 287 millioner kroner for å styrke barnehage-sektoren.
- Styrking av samferdselsbudsjettet og økt låneramme for oppussing av skolebygg.

Samlet sett innebærer dette en netto svekkelse av budsjettet på 4,4 milliarder kroner. Det dekkes inn ved:

- Redusert bevilgning til Statens Pensjonskasse på 2,2 milliarder kroner.
- Redusert bevilgning til tilfeldige utgifter (Ymsepos-ten) på knapt 0,6 milliarder kroner.
- Diverse utgiftsreduksjoner og inntektsøkninger som utgjør knapt 1,7 milliarder kroner.

Pengepolitikken og den finansielle utviklingen

Pengepolitikken

Målsettingen for den norske penge- og valutapolitikken er fastlagt i Regjeringens forskrift om pengepolitikken av 29. mars 2001. Der heter det blant annet at «Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.» Videre sies det at pengepolitikken skal sikte mot «stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen.»

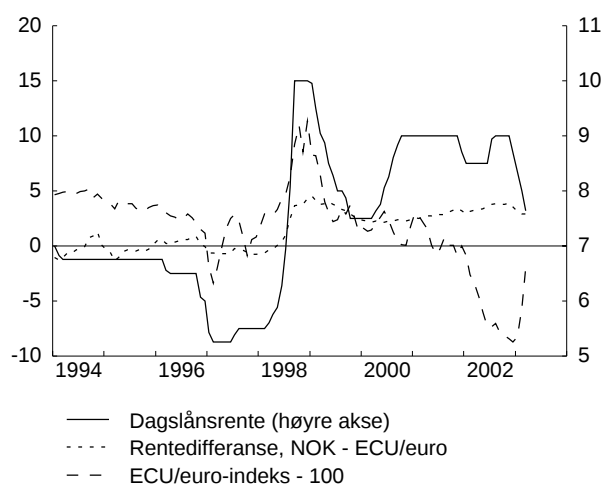
Den underliggende inflasjonen som pengepolitikken skal styre, vil være vanskelig å måle. Den praktiske løsningen har vært at Statistisk sentralbyrå også publiserer en konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Målt med KPI-JAE har tolv-måneders-veksten i prisene ligget mellom 2 og 3 prosent gjennom fjoråret, med unntak av desember da denne indeksen bare var 1,8 prosent høyere enn samme måned året før. Også i januar i år viste denne indeksen en tolv-måneders-vekst på 1,8 prosent, mens årsveksten var 2,0 prosent i februar 2003. Året sett under ett steg KPI-JAE med 2,3 prosent fra 2001 til 2002, mens den samlede konsumprisindeksen steg med 1,3 prosent.

Ved inngangen til 2002 måtte man betale 8 kroner for én euro. Gjennom fjoråret styrket kronen seg kraftig, og ved utgangen av året var det nok å betale 7,30 norske kroner for én euro. Også mot andre valutaer styrket kroneverdien seg kraftig gjennom 2002. En viktig årsak til denne styrkingen av kroneverdien, var den høye og vedvarende rentedifferansen mellom Norge og utlandet. Rentedifferansen kan ha hatt særlig sterk effekt på kronekursen i 2002 da det betydelige fallet i internasjonale aksjemarkeder førte til at investorer reduserte sine posisjoner i disse markedene, og flyttet midlene til rentebærende midler. Norske rentebærende papirer har da framstått som attraktive på grunn av den høye renten i Norge.

Kroneverdien har etter nyttår svekket seg kraftig, og målt mot euro er den nesten tilbake på det nivået den var ved inngangen av 2002. Denne svekkelsen av kronekursen må ses i sammenheng med redusert rentedifferanse de siste månedene, samt forventninger om ytterligere reduksjon i rentedifferansen.

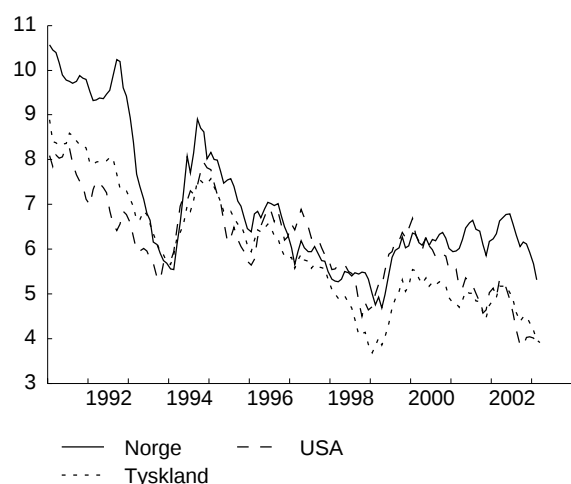
I første halvdel av 2002 lå pengemarkedsrenten rundt 6,7 prosent, mens Norges Banks utlånsrente (folierenten) var 6,5 prosent. I juli 2002 økte Norges Bank folierenten til 7,0 prosent, og begrunnet dette med beregninger som tilsa at tolv-måneders-veksten i prisene så ut til å bli 2,75 på to års sikt. Som følge av renteøkningen, steg pengemarkedsrenten til i over-

Norges Banks dagslånsrente, rentedifferanse og valutakurs mot ECU/euro. 1994 - 2003

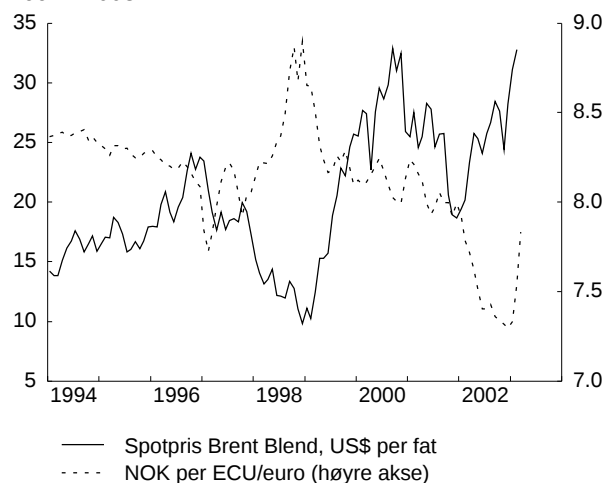
Kilde: Norges Bank.

Renter på obligasjoner med om lag 10 års gjenstående løpetid. 1991 - 2003

Kilde: Norges Bank.

NOK per ECU/euro og spotpris Brent Blend 1994 - 2003

Kilde: Norges Bank.

Importveid kronekurs

I underkant av 40 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. import og eksport unntatt olje, gass, skip og plattformer) utgjør handel med land som er med i EUs pengeunion. Euro-kursen gir derfor kun i begrenset grad informasjon om norske kroners internasjonale verdi, og derigjennom dens innvirkning på norsk økonomi. Euro-kursen bør derfor suppleres med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler handelsmønstret. Eksempler på slike indikatorer er importveid kronekurs, eksportveid kronekurs, handelsveid kronekurs og industriens effektive kronekurs. Figuren viser utviklingen i euro-kursen og importveid kronekurs, der vektene i sistnevnte er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer.

kant av 7,1 prosent. I desember 2002 revurderte Norges Bank sitt syn på inflasjonsutsiktene og la til grunn et mer pessimistisk syn på utviklingen i norsk økonomi, spesielt som følge av den internasjonale konjunkturutviklingen. Folierenten ble redusert med 0,5 prosentpoeng. Ved hvert av årets to første rentemøter i Norges Bank (januar og mars 2003) ble folierenten satt ned ytterligere 0,5 prosentpoeng, slik at den nå er 5,5 prosent. Pengemarkedsrenten har falt tilsvarende folierenten, og i begynnelsen av mars var den på 5,5 prosent.

Finansiell utvikling

Etter at renten på norske statsobligasjoner gjennom mesteparten av 1990-tallet i stor grad ga samme avkastning som tilsvarende tyske og amerikanske obligasjoner, har renten på norske statsobligasjoner de siste 3 årene vært høyere enn på tyske og amerikanske. Gjennom 2002 var avkastningen på norske statsobligasjoner med 10 års gjenstående løpetid om lag 1,5 prosentpoeng høyere enn tilsvarende tyske og amerikanske obligasjoner. Avkastningen var oppe i 6,8 prosent i mai og juni 2002, og falt til under 6 prosent i desember. Avkastningen har falt kraftig de første månedene i 2003, og lå i underkant av 5 prosent i begynnelsen av mars.

For statsobligasjoner med kortere gjenstående løpetid har rentedifferansen vært enda større, samtidig som den effektive renten på norske obligasjoner falt mer gjennom annet halvår i fjor. For statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid var rentedifferansen mellom norske og tilsvarende tyske og amerikanske på om lag 2,5 prosentpoeng gjennom 2002, og avkastningen på de norske statsobligasjonene falt fra 7,1 prosent i juni til 5,6 prosent i desember 2002. Ved inngangen til mars har avkastningen falt ytterligere til 5,3 prosent.

Finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlåns- og innskuddsrenter følger stort sett utviklingen i pengemarkedsrenten. Ved inngangen av 2002 var bankenes gjennomsnittlige utlånsrente på 8,7 prosent. Den falt gjennom 1. kvartal og var 8,3 prosent ved utgangen

Makroøkonomiske virkninger av ny pengepolitikk

Det er nå to år siden Norge innførte et inflasjonsmål for Norges Banks rentesetting, sammen med den finanspolitiske regelen om bruk av realavkastningen av Petroleumsfondet. På denne bakgrunn kan det være interessant å spørre om hva virkningene har vært av de nye handlingsreglene, og hva virkningene vil kunne bli framover. Med hjelp av SSBs makroøkonomiske modell KVARTS er dette spørsmålet belyst ved å beregne et kontrafaktisk forløp for norsk økonomi for årene 2001-2005, basert på at rentefastsettelsen skal bidra til å holde krona stabil mot europeiske valutaer, slik det var i det tidligere pengepolitiske regimet. Dessuten forutsettes det at en ikke hadde innført den eksplisitte regelen for bruk av oljepenger, som signaliserte en mer ekspansiv finanspolitikk i årene framover og dermed et rom for realappresiering av krona. Det antas likevel at finanspolitikken også i den kontrafaktiske banen hadde fått den utforming den faktisk har fått og er antatt å få i 2003-2005, noe som ikke er urimelig i lys av at regelen så langt bare har åpnet for en beskjedent økt bruk av oljepenger. Forskjellen mellom finanspolitikken i den faktiske og kontrafaktiske banen ligger dermed i at selve innføringen av regelen kan hatt en signaleffekt som blant annet kan ha påvirket den faktiske og forventede rentesettingen, og dermed valutakursen. Denne signaleffekten er ikke eksplisitt beregnet, men inngår eventuelt som en del av forskjellen i renter og valutakurs mellom de to banene.

Noen vil vise til erfaringene fra høsten 1998 og mene at det ikke ville vært mulig å videreføre det gamle regimet for pengepolitikken. På den annen side var erfaringene fra perioden 1993-2000 sett under ett at det var mulig å stabilisere kronas verdi over tid. Denne beregningen legger altså de sistnevnte erfaringene til grunn, og forutsetter at det til enhver tid ville vært mulig å stabilisere kursen med en passende renterespons etter sjokk i priser, eurorenter og i driftsbalansen overfor utlandet (herunder oljepriser), de variablene som etter SSBs analyser var av betydning for norske renter under det tidligere regimet. Det betyr at det ikke er lagt til grunn sjokk av typen Asia-krisen, som trolig var medvirkende til svekkelsen av krona i 1998; tilsvarende sjokk har vi da heller ikke opplevd i 2001-2002. På den annen side er det påvist effekter av andre internasjonale hendelser i disse årene av betydning for kronekursen, for eksempel at reduserte muligheter for kursgevinster i andre internasjonale finansmarkeder i seg selv kan ha ført til at den høye rentedifferansen mellom Norge og utlandet er blitt tillagt større vekt enn tidligere. Slike ekstraordinære effekter er det ikke tatt hensyn til i den kontrafaktiske analysen.

Konkret forutsettes det at pengepolitikken i den kontrafaktiske banen hadde vært innrettet mot å holde eurokursen slik den var i 1. kvartal 2001 (8,20 NOK). I så fall ville den importveide valutakursen fulgt den prikkede kurven i figur a, i stedet for den heltrukne kurven, som viser faktisk/prognostisert utvikling ifølge de faktiske tall og prognoser som presenteres i denne publikasjonen. Figuren viser at det ville skjedd en betydelig appresiering av krona også med stabil kurs mot euro. Årsaken er i hovedsak virkningen på den importveide valutakursen av svekket dollar mot euro. Figuren viser også at forskjellene i valutakurs mellom de to banene i 2004 og 2005 er små; det følger av forutsetningene om svekkelse av krona til 8,15 mot euro, som er lagt til grunn for prognosene for norsk økonomi i denne publikasjonen.

Siden modellens relasjoner er tallfestet over perioder med valutakursmål for pengepolitikken, er den egentlig mer velegnet til å svare på hvordan norsk økonomi hadde utviklet seg under et slikt regime, enn med dagens regime. Når modellen brukes til å lage prognoser under dagens regime, er en nødt til å vurdere hvordan regimeendringen har endret aktørenes atferd, sett i forhold til modellens beskrivelse. I en tidligere versjon av modellen var det problemer med å forklare at nedgangen i importprisene som fulgte av den kraftige kronestyrkingen i fjor bare i beskjedent grad slo gjennom i konsumprisene. Med en reestimert ligning klarer modellen å forklare denne utviklingen, samtidig som relasjonene også gir en god beskrivelse av atferden under det tidligere valutakursregimet.

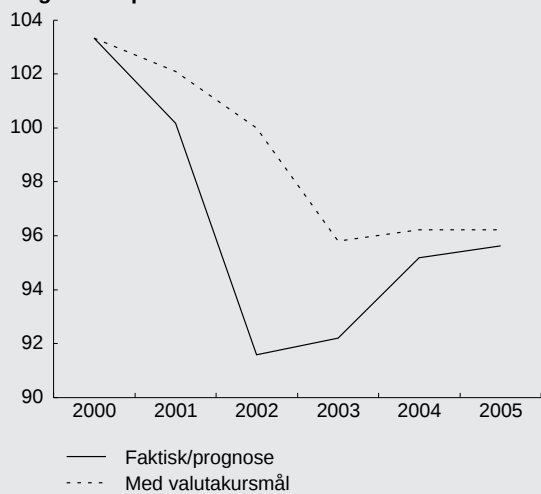
KPI-veksten i den kontrafaktiske banen er vist ved den prikkede kurven i figur b. Den viser at Norge uten den kraftige appresieringen mot euro ville hatt en høyere prisvekst i både 2001 og 2002, men om lag samme prisvekst som følger av SSBs prognoser for 2003-2005. Figur c viser at den underliggende inflasjonstakten, målt ved KPI-JAE, ville vist en tilsvarende utvikling sett i forhold til den faktiske, og at dette ville gitt en vesentlig mer fluktuerende inflasjonstakt enn det det nye regimet gir.

Lønnsoppgjøret i 2002, i særdeleshett, ga tillegg betydelig utover det som følger av normal lønnsdannelse ifølge tallfestede relasjoner KVARTS, og med konsekvenser også for lønnsveksten i 2003. Mindre vekt ble - direkte og indirekte - lagt på industriens konkurranseevne. Et slikt avvik fra normal lønnsdannelse kan ha vært knyttet til at en ved innføringen av de nye handlingsreglene betonte så sterkt behovet for en svekkelse av industriens konkurranseevne i årene framover. Eller det kan skyldes at endret mål for pengepolitikken kan ha endret lønnstakerorganisasjonenes prioriteringer, vekk fra konkurranseevne og over mot økt vekt på konsumreal-lønn. For å anslå betydningen av en mulig sammenheng mellom politikken i 2001 og det observerte avviket fra en normal lønnsdannelse, er det beregnet en alternativ kontrafaktisk inflasjonsbane, basert på forutsetningen om at avvik i lønnsdannelsen i 2001-2002 var forårsaket av endringen i regimet. Denne alternative banen er vist ved stiplede kurver i figur b og c. Dersom avviket i lønnsdannelsen kan tilbakeføres til endringen i regimet, ville prisveksten i banene med valutakursmål vært lavere, enn dersom avviket var uavhengig av regimeendringen.

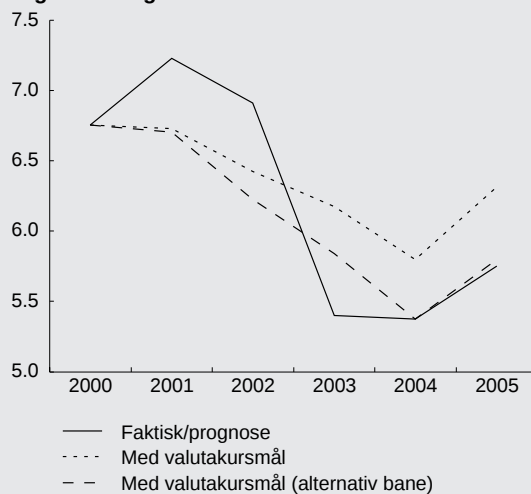
Konsekvensene for rentefastsettingen, målt ved 3 mnd pengemarkedsrenter, er vist i figur d. I begge de kontrafaktiske banene er renta lavere i 2001 og 2002 enn det den faktisk ble, men klart høyere for 2003 enn det SSBs prognoser forutsetter. Det skyldes at inflasjonen målt ved konsumprisindeksen i det siste har skutt fart pga. økte strømpriser, og at inflasjonsforskjellen mellom Norge og eurolandene var viktig for hvordan rentene måtte settes under det tidligere valutakursregimet. På den annen side viser også den kontrafaktiske banen en betydelig rentedifferanse mot utlandet. Dersom de særlige internasjonale forhold som ble nevnt innledningsvis hadde ført til at denne rentedifferansen hadde blitt tillagt en ekstraordinær sterk vekt også i det kontrafaktiske tilfellet, ville dette ha bidratt til lavere renter enn vist i beregningene. Dog er det slik at uten eksplisitt formulerte, nominelle appresieringsforventninger til krona - også fra

Fort.

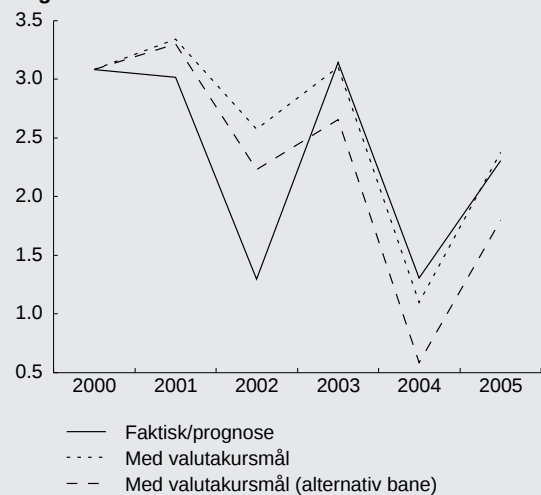
Forts.

Figur a: Importveid valutakurs 44 land

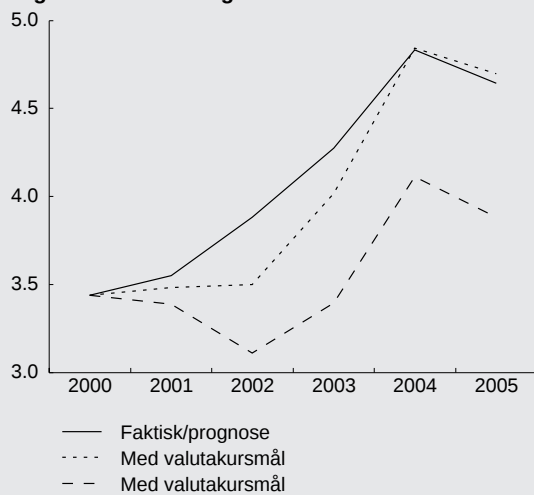
Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Figur d: Pengemarkedsrente

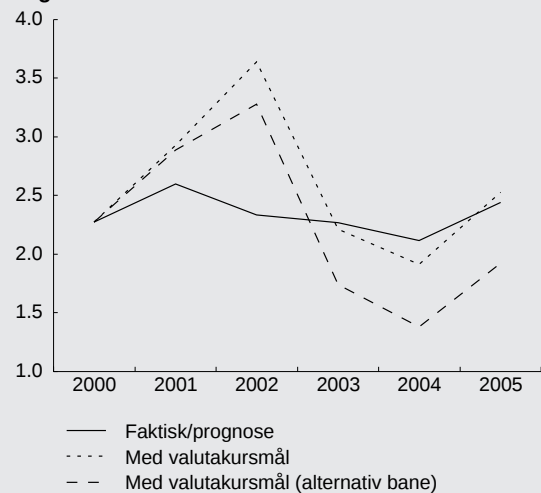
Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Figur b: KPI-vekst

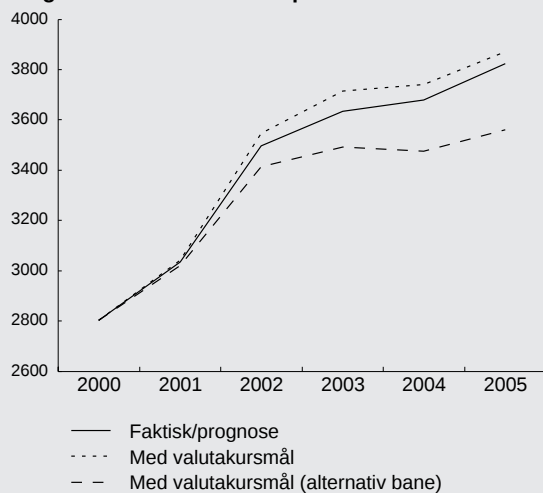
Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Figur e: Arbeidsledighetsrate

Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Figur c: KPI-JAE-vekst

Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Figur f: Normalårslønn/Imp. valutakurs 44 land

Kilder: Statistisk sentralbyrå.

Forts.

Forts.

Norges Banks side - som følge av innføringen av de nye handlingsreglene, ville neppe interessen for norske kroner vært like sterk som det den faktisk har vært. Også for 2004 og 2005 kunne renta vært høyere enn det som nå er lagt til grunn i SSBs prognoser, men bare dersom en ser bort fra at regimeendringen kan ha påvirket lønnsdannelsen.

Konsekvensene for arbeidsledigheten og konkurranseevnen, målt ved det norske lønnsnivået omregnet til utenlandsk valuta ved hjelp av den importveide valutakursen, er vist i figurene e og f. Her er den kontrafaktiske banen svært avhengig av om lønnsdannelsen har blitt påvirket av regimeskiftet eller ikke. Dersom regimeskiftet ikke har påvirket lønnsdannelsen, ville oppgangen i ledigheten kommet senere enn det den faktisk gjorde, men ledigheten ville likevel nådd samme nivå i 2004 og 2005 som det SSBs prognoser nå viser. Den lavere ledigheten i 2001-2003 ville gitt høyere lønnsvekst, og i 2004 og 2005 - da valutakursen i de to banene er nesten like - ville lønnskostnadene i utenlandsk valuta vært noe høyere enn i prognosebanen, altså en dårligere konkurranseevne. Dersom regimeskiftet derimot har

påvirket lønnsdannelsen, ville en videreføring av regimet med valutakursmål gitt lavere ledighet i alle år i beregningen. Lønnsveksten ville likevel vært klart lavere, og konkurranseevnen bedre enn i prognosebanen.

SSBs prognose er for øvrig basert på at svekkelsen i industriens konkurranseevne de siste årene bare gradvis vil føre til at norske bedrifter priser seg ut av eksport- og hjemmemarkedene. Dersom bedriftene legger til grunn at de i årene som kommer kan bli utsatt for varig svekket konkurranseevne, som følge av de nye politikkreglene, kan det lett føre til valg om utflugging i god tid, mens egenkapitalen ennå er i behold. I så fall kan arbeidsledigheten øke kraftigere enn det prognosen viser.

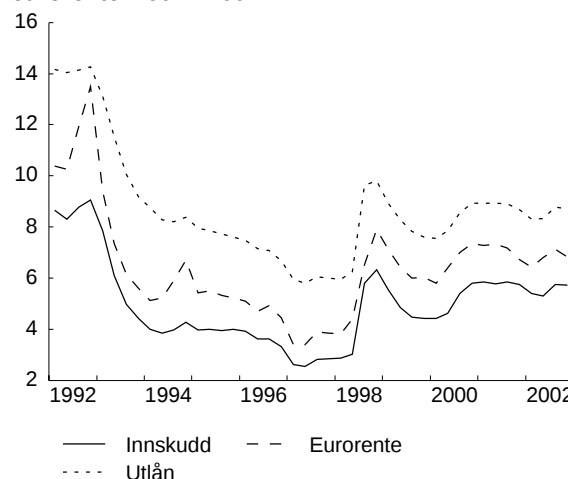
Beregningene viser dessuten at innføringen av inflasjonsmål vil kunne gi en betydelig mer stabil inflasjonsutvikling i årene 2001-2005 enn vi ville hatt med det gamle regimet, på bekostning av mindre stabil utvikling i produksjon og muligens også i ledighet. Dette er i tråd med Norges Banks egne forventninger til det nye regimet.

av både 1. og 2. kvartal. I 3. kvartal steg den til 8,8 prosent og endte på 8,7 ved utgangen av året. Bankenes gjennomsnittlige innskuddsrente fulgte samme utvikling: Den var 5,7 prosent ved inngangen av 2002, og henholdsvis 5,4 og 5,3 ved utgangen av 1. og 2. kvartal. Ved utgangen av 3. og 4. kvartal var de henholdsvis 5,8 og 5,7 prosent. Dette innebærer at rentedifferansen gjennom 2002 har ligget på om lag 3,0 prosentpoeng, som er noe lavere enn i 2000 og 2001 da den var henholdsvis 3,2 og 3,1 prosentpoeng. Bankenes rentedifferanse har falt markant siden slutten av 1980-tallet, da den var oppe i 6 prosentpoeng.

Tolv-måneders-veksten i innenlandsk kreditt (K2) har ligget rundt 9,0 prosent gjennom 2002. Dette er en del lavere enn de to forutgående årene, da gjennomsnittlig kredittvekst var på om lag 11 prosent. Det er kredittveksten til kommuner og ikke-finansielle foretak som har falt. Tolv-måneders-veksten i innenlandsk kreditt til husholdninger har ligget rundt 11 prosent de siste tre årene. Fra desember 1999 til desember 2002 har husholdningenes kreditt økt fra 731 millioner kroner til 995 millioner kroner, som innebærer en økning på om lag 36 prosent.

Hovedindeksen på Oslo Børs falt med 31,1 prosent gjennom 2002. Året før falt indeksen med 14,7 prosent. 2002 begynte med en økning i indeksen på 8 prosent fram til 3. april. Men deretter falt kursene fram til september, før de flatet ut året. Ved utgangen av 2002 var hovedindeksen bare om lag halvparten av det den var ved toppnoteringen fra 14. september 2000. I de to første månedene i 2003 har hovedindeksen falt nærmere 12 prosent.

Gjennomsnittlig innskudds- og utlånsrenter i private banker og 3 måneders norsk eurorente. 1992 - 2002

Kilde: Norges Bank.

Produksjonsevne og konsummuligheter

Økonomisk utsyn gir et helhetlig bilde av den aktuelle økonomiske situasjonen og en vurdering av den løpende økonomiske utviklingen. En beskrivelse av forhold som har betydning for produksjonsevne og konsummuligheter på lengre sikt, må i større grad være opptatt av økonomiens tilbudsside. Særlig gjelder det tilgangen på arbeidskraft og andre ressurser. Et kapittel som søker å belyse tilbudssideforhold må nødvendigvis blir fragmentarisk. Følgende forhold omtales:

1. Internasjonale sammenligninger av makroøkonomiske nøkkeltall for Norge og et utvalg av OECD-land.
2. En dekomponering av produksjonsveksten i bidrag fra innsatsfaktorer og produktivitetsvekst.
3. Ressursbruken innen forskning og utvikling, samt innovasjonsstatistikk.
4. Kapitalavkastning i norske næringer.
5. Utenlandske investeringer som kan gi et uttrykk for hvor attraktivt det er å drive næringsvirksomhet i et land.
6. Nyskaping i næringslivet belyses ved data for nyetablering og nedlegging av bedrifter.

Norsk økonomi – internasjonal sammenligning av nøkkeltall

Utvalget av de sammenligningene som presenteres i det følgende, har ingen direkte problemrelatert begrunnelse. De kan heller sies å omfatte en del økonomiske forhold som i praksis har vist seg å ha betydelig interesse når en ønsker å kaste lys over tilbudssiden i økonomien.

Produksjonsevne og konsum

Før en kan sammenligne størrelser som bruttonasjonalprodukt eller forbruk mellom land, må en korrigere for at varer og tjenester ikke koster det samme i landene. Det gjøres ved bruk av såkalte kjøpekraftspariteter (PPP). Etter at det er korrigert for prisforskjeller mellom land ved bruk av kjøpekraftspariteter, lå BNP per innbygger i Norge i 2000 nær 22 prosent høyere enn OECD-gjennomsnittet og nivået i Sverige. Tilsvarende sammenligninger av privat konsum viser imidlertid at Norge ikke ligger spesielt høyt i forhold til andre OECD-land. Dette har blant annet med ulik prioritering av sparing og offentlig konsum å gjøre.

BNP-sammenligningene vil påvirkes i Norges favør av at olje- og gass for tiden utvinnes i høyt tempo. Norges petroleumsinntekter representerer ikke inntekter i økonomisk forstand, fordi de motsvares av en tilsvarende tapping av Norges formue av olje og gass under havbunnen. Dersom man korrigerer BNP for denne formueseffekten får en et tall som er mer representativt for verdiskapingen per innbygger. Slike korrigerte

beregninger, foretatt av Norges Bank, bringer Norges verdiskaping per innbygger ned på om lag det samme nivået som Tyskland har, altså noe, men ikke mye over OECD-gjennomsnittet.

Arbeidsmarked og yrkesdeltaking

Yrkesaktiviteten i Norge er generelt sett blant de høyeste i Europa. Sysselsettingsandelen i aldersgruppen 15-64 år var nær 78 prosent i 2000, den nest høyeste i EU-området, der gjennomsnittet lå på 73,6 prosent. I forhold til EU-landene er yrkesdeltakingen høy for både kvinner og menn. Det samme gjelder den eldre delen av befolkningen. Arbeidsledigheten har tradisjonelt ligget lavt i Norge sammenlignet med andre land. På den annen side er den gjennomsnittlige arbeidstiden lavere i Norge enn i de fleste andre land.

Veksten i produksjon og produktivitet

I tabellen dekomponeres veksten i arbeidskraftsproduktiviteten, definert som bruttoproduksjon pr. timeverk i bidrag fra kapitalinnsats, produktinnsats og total faktorproduktivitet (TFP) i norske næringer for perioden 1973-2002. (TFP-begrepet er nærmere forklart i egen boks.) Bidraget til produktivitetsvekst fra økt kapital- og økt produktinnsatsintensitet beregnes ved å multiplisere veksten i disse innsatsfaktorene med deres andel av de totale kostnadene. Vekst i total faktorproduktivitet beregnes som differansen mellom vekst i arbeidskraftsproduktiviteten og bidraget fra veksten i kapital- og produktinnsatsintensitet.

I praksis vil produktivitetsveksten påvirkes av konjunkturbevegelser. Det skyldes blant annet at det i praksis ikke er lønnsomt for bedriftene å variere kapitalutstyr og sysselsetting like raskt og mye som svingningene i salg og produksjon. I tabellen har en valgt en periodeinndeling slik at produktivitetsveksten i de ulike periodene i liten grad skal påvirkes av konjunktursykliske bevegelser.

Det bør påpekes at volumveksten i produksjon og faktorinnsats for grupper av næringer, eksempelvis Industri, er beregnet på en noe annen måte i produktivitsberegningene enn det som ligger bak volumveksten for disse størrelsene i nasjonalregnskapet.

Hovedtrekk for Fastlands-Norge

Gjennomsnittlig årlig vekst i arbeidskraftsproduktiviteten for Bedrifter i Fastlands-Norge var 3,3 prosent i perioden 1997-2002. Mesteparten av denne veksten kunne tilskrives økt produktinnsats per timeverk. TFP-veksten bidro med i overkant av ett prosentpoeng, mens bidraget fra økt kapitalintensitet bidro med under et halvt prosentpoeng. Den gjennomsnittlige årlige TFP-veksten har ligget relativt stabilt på i overkant av 1 prosent fra slutten av 1980-tallet. Dette er en

BNP og privat konsum per innbygger i utvalgte OECD-land beregnet ved hjelp av kjøpekraftpariteter (PPP)

	BNP per innbygger. OECD = 100		Privat konsum per innbygger US dollar ¹	
	1995	2000	1995	2000
Norge	117	122	10 922	12 248
Danmark	115	119	11 407	13 840
Finland	94	102	9 356	11 964
Sverige	100	100	9 742	12 073
Frankrike	101	98	11 108	13 106
Italia	101	102	11 729	15 086
Nederland	106	112	10 306	13 681
Spania	76	81	8 988	11 776
Storbritannia	94	99	11 568	15 382
Tyskland	107	105	11 834	14 622
USA	140	144	18 888	24 429
Japan	117	105	12 687	14 225

¹ For Norge kan oljeprisen, av beregningstekniske årsaker, være av stor betydning for resultatet.

Kilde: OECD National Accounts, Main Aggregates Vol. 1, 2002.

betydelig sterkere TFP-vekst enn det som er beregnet fra og med 1973 fram til 1989. Beregningene viser spesielt svak TFP-vekst i siste halvdel av 1970-tallet.

Dekomponeringen av veksten i arbeidsproduktiviteten i de ulike periodene i tabell 1 viser at vekstbidraget fra økt produktinnsats per arbeidstime jevnt over er relativt stort. Vekstbidraget fra økt kapitalbeholdning per arbeidstime er derimot relativt beskjedent; i gjennomsnitt er bidraget mindre enn ½ prosentpoeng av veksten i arbeidsproduktiviteten etter 1981. Det relativt store vekstbidraget fra produktinnsats er en følge både av at produktinnsatsen i de fleste år har vokst relativt raskt og av at produktinnsatsen samlet sett utgjør en stor andel av bedriftenes kostnader. I alle de spesifiserte periodene i tabell 1 vokser produktinnsatsen målt i faste priser raskere enn produksjonsvolumet. En av flere mulige forklaringer bak denne utviklingen er at bedriftene i økende grad går over fra selv å produsere sin produktinnsats til å kjøpe disse varene og tjenestene fra andre bedrifter. Det generelt relativt lave bidraget fra vekst i realkapital per timeverk skyldes først og fremst at det beregnede produksjonsbidraget fra en gitt økning i realkapitalen er langt lavere enn det er for produktinnsatsen. I tillegg er også veksten i realkapitalen betydelig lavere enn veksten i produktinnsats.

Veksten i arbeidskraftsproduktiviteten i perioden 1997-2002 var et halvt prosentpoeng svakere enn i perioden 1989-1996. Teknisk sett er forskjellen en konsekvens av at selv om produksjonsveksten var sterkere i den siste av disse to periodene, gikk sysselsatte timeverk ned med 1 prosent i perioden 1989-1996 mens arbeidsinnsatsen økte med 0,4 prosent i perioden 1997-2002. Veksten i arbeidsproduktiviteten i denne siste perioden er på linje med den som er beregnet for perioden 1973-1981. Når det gjelder vekst i arbeidsproduktiviteten fra 1973, er det perioden 1982-1988 som skiller seg ut med relativt lavest vekst, et snaut

Indikatorer på forskjeller i yrkesdeltaking mellom Norge og utvalgte EU-land

	EU 15 gjennomsnitt	EU «3 beste»	Norge
Andel av befolkningen sysselsatt, 15-64 år, prosent (2000)	63,2	73,6	77,9
Andel kvinner sysselsatt, 15-64 år, prosent (2000)	54,0	68,6	73,9
Andel menn sysselsatt, 15-64 år, prosent (2000)	72,5	80,3	81,8
Andel eldre sysselsatt, 55-64 år, prosent (2000)	37,8	57,1	65,6
Andel eldre kvinner sysselsatt, 55-64 år, prosent (2000)	27,9	50,1	59,3
Andel eldre menn sysselsatt, 55-64 år prosent (2000)	48,0	65,0	71,9
Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, i alt (2001)	7,3	2,7	3,6
Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken, kvinner (2001)	8,5	3,0	3,5
Arbeidsledige i prosent arbeidsstyrken, menn (2001)	6,4	2,2	3,7

¹ For Norge kan oljeprisen, av beregningstekniske årsaker, være av stor betydning for resultatet.

Kilde: OECD National Accounts, Main Aggregates Vol. 1, 2002.

Mål på produktivitet

I prinsippet måler produktivitsvekst hvor mye av produksjonsveksten som ikke kan tilskrives økt bruk av ressurser. Ren produktivitsvekst innebærer derfor at en får noe «gratis». Derfor er produktivitsvekst en av de fundamentale drivkreftene bak økt økonomisk velstand. Viktige faktorer bak ren produktivitsvekst er økt kunnskap, forskningsresultater og innovasjoner som ikke forringes selv om flere får glede av dem. I praksis er det umulig å måle den rene produktivitsveksten, nettopp fordi det krever innsikt og måling av alle de forhold som har betydning for produksjonsresultatet. Det produktivitsbegrepet som kommer nærmest «idealet» er den såkalte «totale faktorproduktiviteten» (TFP). TFP-veksten måler forskjellen mellom den relative produksjonsveksten og veksten i en indeks som uttrykker veksten i ressursinnsatsen. Jo mer detaljert en kan spesifisere og måle produksjonen og ressursinnsatsen, desto bedre blir TFP som mål på teknologisk utvikling eller evnen til å utnytte en gitt mengde innsatsfaktorer. I beregningene nedenfor er TFP-veksten beregnet med bruttoproduksjonsverdi i faste priser som produksjonsmål, mens ressursinnsatsen omfatter arbeidskraft målt i timeverk (både timeverk utført av lønnstagere og selvstendig næringsdrivende), realkapital og produktinnsats. Målt på denne måten, vil TFP-veksten også påvirkes av endret kapasitetsutnyttning, stordriftsfordeler, bidrag fra uspesifiserte innsatsfaktorer osv.

Arbeidskraftsproduktivitet er et mer hyppig brukt produktivitsmål, blant annet fordi det enkelt beregnes som forholdet mellom produksjon og arbeidsinnsats. Arbeidskraftsproduktivitet er imidlertid ikke noe godt mål på den rene produktivitsveksten, fordi arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer realkapital og produktinnsats. Ensidig satsing på vekst i arbeidskraftsproduktivitet, uten hensyn til hva som er lønnsomt, innebærer at arbeidskraftsproduktiviteten kjøpes i form av desto lavere produktivitet for kapital og produktinnsats med generell ineffektivitet som resultat.

Tabell 1. Dekomponering av vekst i arbeidskraftsproduktivitet (bruttoproduksjon per timeverk) i perioden 1973-2002^a. Gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater

Sektor	Periode	Arbeidskrafts- produktivitet	Bidrag fra endring i kapitalintensitet	Bidrag fra endring i produktinnsats- intensitet	Total faktor- produktivitet
Bedrifter i Fastlands-Norge ^b	1973-1981	3,6	0,6	2,8	0,2
	1982-1988	2,7	0,3	1,7	0,7
	1989-1996	3,8	0,0	2,3	1,4
	1997-2002	3,4	0,2	2,1	1,1
	2001-2002	2,5	0,4	1,1	1,0
Industri ^c	1973-1981	4,1	0,3	4,1	-0,3
	1982-1988	3,7	0,2	2,9	0,6
	1989-1996	3,3	0,0	2,8	0,4
	1997-2002	2,9	0,2	2,5	0,2
	2001-2002	1,7	0,3	1,1	0,3
Annen vareproduksjon	1973-1981	4,6	0,8	3,0	0,8
	1982-1988	3,7	0,3	2,6	0,8
	1989-1996	4,1	0,4	1,5	2,2
	1997-2002	2,5	0,2	1,6	0,7
	2001-2002	3,7	0,5	1,7	1,5
Privat tjenesteyting ^d	1973-1981	3,0	0,6	1,9	0,4
	1982-1988	2,2	0,3	1,2	0,7
	1989-1996	4,1	0,0	2,5	1,7
	1997-2002	4,4	0,3	2,4	1,7
	2001-2002	2,7	0,4	1,0	1,2

^a) Dataene for 2001 og 2002 er foreløpige.^b) Eksklusive bolig, bank og forsikring og oljeraffinering.^c) Eksklusive oljeraffinering.^d) Eksklusive bolig og bank og forsikring.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prosentpoeng lavere vekstrate enn gjennomsnittet for de andre periodene.

Næringsvise forskjeller

TFP-veksten etter 1988, som i gjennomsnitt ligger i overkant av 1 prosent per år, gir et lite representativt bilde av TFP-veksten for enkelt næringer. Beregningene viser at det er særlig utviklingen innenfor Privat tjenesteyting som har løftet den gjennomsnittlige TFP-veksten for Fastlands-Norge i denne perioden. For Privat tjenesteyting økte vekstratene for TFP fra års-gjennomsnitt på under en halv prosent fra 1973 til 1989, til om lag 1,5 prosent i årene deretter. Blant de tjenesteytende næringene er det særlig Varehandel og Innenriks samferdsel som trekker gjennomsnittet opp for TFP-veksten etter 1988. Samferdselsektoren omfatter blant annet post- og telekommunikasjon, som har opplevd en rask teknologisk utvikling gjennom økt bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. Dette har vært framholdt som en mulig årsak til TFP-veksten i denne sektoren, men produktivetsberegninger alene gir et svakt grunnlag for en slik hypotese. Selv om revisjonene av nasjonalregnskapstallene har bedret beskrivelsen av produksjon og faktorinnsats i tjenesteytende næringer, er det fortsatt grunn til å peke på at de store måleproblemene for disse næringene gjør tallene usikre.

En gjennomsnittlig TFP-vekst på om lag 1,5 prosent og en gjennomsnittlig årlig vekst produktinnsats per timeverk på om lag 2,4 prosent ga hovedbidraget til at arbeidsproduktiviteten i Privat tjenesteyting økte med

over 4 prosent som årlig gjennomsnitt fra og med 1989. Dette er en veksttakt som ligger nær 2 prosentpoeng høyere enn den tilsvarende veksten i perioden 1982-1988. I tillegg til de ovennevnte positive skiftene i vekstratene for TFP-vekstratene innenfor Varehandel og Innenriks samferdsel, skyldes den økte veksttakten for arbeidsproduktiviteten en økning i vekstbidraget fra produktinnsats per timeverk.

Veksten i arbeidskraftsproduktiviteten i Industri har falt langs en negativ trend fra en årlig gjennomsnittsrate på 4,1 prosent i perioden 1973-1981 til 2,8 prosent i perioden 1997-2002. Den gjennomsnittlige TFP-veksten er beregnet til å være negativ for perioden 1973-1981. Etter 1981 har TFP-veksten vært svakt positiv i gjennomsnitt, men også den har vist en fallende tendens de siste årene.

Mens de gjennomsnittlige årsvekstratene for arbeidskraftsproduktiviteten i Annen vareproduksjon lå til dels over 4 prosent fra 1973 til 1997, har den årlige veksten variert rundt en gjennomsnittsrate på 2,5 prosent i perioden 1997-2002. Med unntak av perioden 1989-1996, da TFP-veksten var 2,2 prosent per år i gjennomsnitt, har TFP-vekstraten variert rundt 0,8 prosent for denne næringsgruppen. Utviklingen for enkelt næringer innenfor denne næringsgruppen, Primærnæringer, Produksjon av elektrisk kraft og Bygg og anlegg, er imidlertid meget sammensatt.

Tabell 2. Produksjon og innsatsfaktorer i perioden 1973-2002. Gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater.

Sektor	Periode	Produksjon	Timeverk	Produktinnsats	Realkapital
Bedrifter i Fastlands-Norge	1973-1981	3,2	-0,3	5,1	3,8
	1982-1988	3,1	0,2	3,6	2,3
	1989-1996	2,8	-0,9	3,3	-0,3
	1997-2002	3,9	0,5	4,2	2,3
	2001-2002	0,8	-1,7	0,3	1,0
Industri totalt	1973-1981	2,5	-1,6	4,4	3,4
	1982-1988	1,4	-2,2	1,9	0,7
	1989-1996	2,5	-0,7	3,2	-0,2
	1997-2002	1,9	-0,9	2,5	1,7
	2001-2002	-0,7	-2,4	-0,8	1,6
Annen vareproduksjon	1973-1981	3,5	-1,2	5,9	3,5
	1982-1988	3,9	-0,3	5,7	1,8
	1989-1996	0,2	-3,5	-0,8	-1,4
	1997-2002	2,0	-0,9	2,7	-0,7
	2001-2002	1,9	-1,9	1,9	-0,6
Privat tjenesteyting	1973-1981	4,0	1,1	5,7	4,5
	1982-1988	4,2	1,8	4,5	3,7
	1989-1996	4,2	0,1	5,6	0,7
	1997-2002	6,0	1,5	6,2	4,6
	2001-2002	1,3	-1,3	0,7	1,8

Produktivitetsveksten i Norge sammenlignet med andre land

De siste årene har frambrakt en rekke studier hvor en sammenligner vekst i produksjon, innsatsfaktorer og produktivitet mellom land og ulike tidsperioder. Ved sammenligninger av disse ulike beregningene må det tas hensyn til forskjeller i blant annet beregningsmetoder, hvilke deler av økonomiene som er inkludert og hvilket data som er brukt. Beregninger av utviklingen i Norge vil for eksempel være påvirket av i) om de omfatter sektorene Boligtjenester og Utvinning av olje og gass; ii) om volumtallene for samlet produksjon og faktorinnsats er hentet direkte fra nasjonalregnskapet, eller om de er beregnet ved å veie sammen vekstrate- ne for enkelt næringer; iii) om produksjonsmålet er bruttoprodukt eller vareinnsats; iv) om utviklingen i produksjon og faktorinnsats er glattet for forbigående variasjoner; v) om tallene er basert på de sist revider- te nasjonalregnskapstallene; og vi) periodiseringen kan være ulik. Tallene i tabellen med internasjonale sammenligninger 3 er hentet fra Nicoletti, G. og S. Scarpetta (2003): Regulation, productivity and growth: OECD evidence, Economics Department Working Papers no. 347, OECD. Beregningene dekker privat næringsvirksomhet. Her er bruttoprodukt brukt som produksjonsmål, slik at produktinnsatsen ikke trekkes fra blant vekstbidragene. Videre er tallseriene justert for at landene ikke har synkroniserte konjunkturbevegelser.

OECD's beregninger for Norge viser litt, men ikke mye høyere TFP-vekst fra 1980 enn det som rapporteres i tabell 1. OECD's anslag på veksten i den gjennomsnitt- lige arbeidsproduktiviteten i norsk økonomi er imid- lertid klart lavere enn det som framkommer ved å bruke bruttoproduksjon framfor bruttoprodukt som produksjonsmål. OECD-anslagene på TFP-veksten i Norge ligger over TFP-veksten i de 15 EU-landene i

1990-årene, men noe under på 1980-tallet. Den nor- ske TFP-veksten var på 1990-tallet også høyere enn i USA, Sverige og Danmark. Landene med høyest TFP- vekst i begge disse tiårene var Finland og Irland. For disse landene er også den sterke TFP-veksten den klart viktigste årsaken til at også arbeidsproduktiviteten vokste raskest i disse landene. TFP-veksten i Finland og Irland har ifølge OECD-anslagene vært mellom 2 og 3 ganger så sterk som i Norge. Storbritannia var blant de OECD-landene som hadde den laveste vek- sten i TFP og arbeidsproduktivitet.

Forskning, utvikling og innovasjon i norsk næringsliv

Forskningspolitikken

Veksten i total faktorproduktivitet kan tolkes som an- slag på generell effektivisering og teknologisk fram- gang. Dette er den viktigste drivkraften bak vekst i et lands økonomiske muligheter til å gjennomføre varige forbedringer av innbyggernes levestandard. Årsakene til slik produktivitetsvekst er sammensatte og fortsatt lite forstått. Det er bredt akseptert at kunnskap har en sentral betydning, både spredningen av eksisterende kunnskap gjennom utdanningssystemet, og forskning og utvikling (FoU) med sikte på å vinne ny kunnskap. Dette har ført til at forskning og utvikling har fått betydelig oppmerksomhet i de senere år, også som politisk tema.

Den sittende regjeringen har holdt fast ved at målet for norsk forskningspolitikk er å bringe den samlede norske FoU-innsatsen som andel av BNP opp på et nivå som er minst like høyt som det gjennomsnittlige OECD-nivået innen 2005. Dette er et bevegelig mål da EU-kommisjonen har satt som mål for EU-landene at FoU-innsatsen skal være 3 prosent av BNP innen 2010. Det er privatfinansiert FoU som ligger lavere i Norge

Tabell 3. Dekomponering av trend-veksten i bruttoproduktet i privat næringsvirksomhet i utvalgte OECD-land i perioden 1980-2000. Gjennomsnittlige prosentvise årlige vekstrater

Land	Periode	Bruttoprodukt	Timeverk	Arbeids- produktivitet	Kapital per timeverk	TFP
USA	1980-1990	3,3	2,0	1,3	2,9	0,9
	1990-2000	3,6	2,2	1,4	2,5	1,1
	1996-2000	4,1	2,5	1,6	3,0	1,3
EU15	1980-1990	2,5	-0,2	2,7	3,4	1,5
	1990-2000	2,2	0,3	1,9	3,1	1,0
	1996-2000	2,6	0,9	1,6	2,9	0,9
Sverige	1980-1990	2,1	0,5	1,6	2,0	1,0
	1990-2000	2,4	0,2	2,2	1,5	1,4
	1996-2000	3,4	1,5	1,9	..	..
Danmark	1980-1990	2,2	0,3	1,9	3,8	1,0
	1990-2000	2,6	0,3	2,3	2,5	1,5
	1996-2000	3,1	1,0	2,1	2,4	1,4
Finland	1980-1990	2,6	-1,0	3,7	3,2	2,4
	1990-2000	2,9	-0,7	3,7	0,8	3,2
	1996-2000	4,9	1,5	3,3	0,7	3,6
Irland	1980-1990	4,4	0,1	4,3	2,7	3,6
	1990-2000	7,4	2,8	4,5	3,3	4,4
	1996-2000	8,7	4,1	4,4	..	..
UK	1980-1990	3,1	0,7	2,3	2,8	1,0
	1990-2000	2,0	0,7	1,4	2,8	0,7
	1996-2000	2,6	1,2	1,5	2,8	1,0
Norge	1980-1990	1,4	-0,5	1,9	2,7	1,2
	1990-2000	2,5	0,2	2,2	2,1	1,7
	1996-2000	2,9	1,0	1,8	2,9	1,3

sammenlignet med OECD-gjennomsnittet. En viktig årsak til dette er den norske næringsstrukturen; i Norge er forskningsintensive næringer gjennomgående mindre enn i andre OECD-land. For å bidra til at Regjeringens mål nås er visse nye tiltak iverksatt. Forskning innen næringslivet skal stimuleres, derfor er det er for 2002 innført en ordning med skattefradrag for FoU-utgifter for små og mellomstore foretak; dvs. i hovedsak foretak med færre enn 100 sysselsatte. For 2002 er det godkjent over 2600 søknader med et samlet budsjett på om lag 4,5 milliarder kroner Dette omfatter også kjøp av FoU-tjenester fra godkjente FoU-institusjoner, men tyder likevel på økt FoU-aktivitet i næringslivet. For 2003 er denne såkalte «Skatte-FUNN»-ordningen utvidet til å gjelde alle foretak uansett størrelse.

Norge er fortsatt langt fra det politiske målet for FoU-innsats

Totalt ble det utført FoU for 24,5 milliarder kroner i Norge i 2001, når FoU i høyskoler, universiteter og forskningsinstitutter legges til den FoU som utføres i næringslivet. Dette utgjør 1,62 prosent av BNP og er en liten nedgang fra 1,65 prosent i 1999. Isolert sett bidrar næringslivet til en liten økning av andelen. Gjennomsnittet for OECD-landene lå på 2,24 prosent i 2000. For de andre nordiske landene varierte andelen fra 2,4 prosent for Danmark til 4,3 prosent for Sverige. BNP pr. innbygger er (noe) høyere i Norge enn i våre naboland, men Norge ligger lavest i Norden også om FoU-kostnader måles per innbygger.

Oppsummeringsmessig viser resultatene fra SSB's siste undersøkelse om FoU og innovasjoner i næringslivet for 2001 at norske foretak ikke er spesielt nyskapende, men øker FoU-innsatsen. 29 prosent av foretakene i Norge har introdusert nye eller vesentlige endrede produkter eller prosesser i perioden 1999–2001, og kan kalles innovative. Det er omtrent like mange innovative foretak som i perioden 1995–1997. Næringslivet brukte samtidig over 12,6 milliarder kroner på egenutført FoU i 2001. Dette er en betydelig økning fra 1999, da tilsvarende beløp var på 9,5 milliarder kroner. Selv justert for prisstigning er økningen på 22 prosent.

Enkelte næringer skiller seg ut

Industrien er som i 1999 fortsatt den største FoU-aktøren i næringslivet og enhetene innenfor sektoren utførte FoU for omtrent 6,6 milliarder kroner i 2001. Det er en økning på hele 39 prosent i løpende priser fra 1999 da næringen brukte 4,7 millioner kroner. Tjenesteytende sektor har også økt sin egenutførte FoU-virksomhet. Sektoren utførte i 2001 FoU for litt over 4,6 milliarder kroner, noe som betyr at sektoren øker sin FoU-aktivitet med ca. 25 prosent i fra 1999. Kjemisk industri, maskinindustri og produksjon av kommunikasjonsutstyr var store FoU-næringer innenfor industrien i 1999 og næringene befester sin dominerende posisjon i 2001. Av totale kostnader til FoU innenfor industrien utgjorde disse tre næringene 54 prosent av industriens egenutførte FoU i 2001.

Innenfor tjenesteytende sektor er det, som i 1999, databehandlingsvirksomhet, teknisk testing og konsu-

lentvirksomhet og telekommunikasjon som er de største næringene. Imidlertid er det bare databehandlingsvirksomheten som øker sin FoU-virksomhet. Næringen økte sine FoU-utgifter fra omtrent 1,6 milliarder kroner til litt i underkant av 2 milliarder kroner i 2001. Det betyr at næringen står for hele 42,5 prosent av tjenesteytende sektors samlede kostnader til egenutført FoU.

Fiskeoppdrett er en næring som de siste årene har økt sin FoU-intensitet kraftig, og næringen brukte 330 millioner kroner til FoU i 2001. Tilsvarende brukte næringen 169 millioner kroner på egenutført FoU i 1999. I 2001 stod næringen dermed bak 2,6 prosent av næringslivets totale FoU-kostnader.

Mens enhetene innenfor industrien, tjenesteytende sektor og fiskeoppdrett øker sin FoU-innsats går næringen utvinning av olje og naturgass motsatt vei. Næringen utførte FoU for 723 millioner kroner i 2001 mot 782 millioner kroner i 1999.

Vekst i ressurser brukt til FoU

Antall årsverk utført av næringslivet økte med 11 prosent i perioden 1999 til 2001. Antallet personer involvert i FoU økte med 24 prosent, fra 14 500 i 1999 til litt over 18 000 i 2001. Det betyr at hver enkelt FoU-medarbeider i gjennomsnitt jobber litt mindre med FoU i 2001 enn i 1999. Samtidig økte også lønnskostnadene om lag på linje med den generelle lønnsøkningen, slik at gjennomsnittlig lønnskostnader for ett FoU-årsverk økte fra 505 000 kroner i 1999 til 566 000 kroner i 2001. Lønnskostnadene per forskerårsverk varierer imidlertid mye. De dyreste er ansatt innen utvinning av olje og naturgass, der hvert årsverk koster 947 000 kroner i 2001.

I tillegg til egenutført FoU kjøpte foretakene i næringslivet inn FoU-tjenester for 3,8 milliarder kroner fra andre aktører. Dette kan være andre foretak eller forskningsinstitutter, universiteter eller høyskoler, både nasjonalt og internasjonalt. Volumet på disse tjenestene, målt i kroner, er det samme som i 1999. Tallene for 1999 og 2001 er imidlertid ikke helt sammenlignbare. Innkjøp av FoU-tjenester innen samme foretak ble regnet som innkjøpt FoU i 1999, men regnes som egenutført i 2001. For de fleste næringene ligger innkjøpt FoU rundt en tredjedel av egenutført, men tre næringer skiller seg ut: Innen Utvinning av olje og naturgass, Kraft- og vannforsyning og Sjøtransport er det kjøpt inn mer FoU enn det næringene selv utførte.

Liten innovativ effekt?

Den økte aktiviteten innen forskning og utviklingsvirksomhet (FoU) blant norske foretak siden 1999 synes ikke å slå ut i tilsvarende økt innovasjonsaktivitet generelt. Norske foretak er generelt ikke blitt mer innovative siden forrige innovasjonsundersøkelse fra 1997, verken målt ved antall innovative foretak, omsetning

av nye eller vesentlig endrete produkter eller kostnader til innovasjonsvirksomhet. Det var 29 prosent av foretakene som var innovative i 2001, mens det var 30 prosent av foretakene som var innovative i 1997. Sammenliknet med den svenske og finske innovasjonsundersøkelsen for perioden 1998-2000 er norske foretak også mer beskjedne med å introdusere nye produkter og prosesser. De aller fleste av de innovative foretakene har introdusert nye eller vesentlig endrede produkter for foretaket. Det er langt færre foretak som har introdusert produkter som ikke bare er nye eller forbedrede for foretaket, men også for foretakets marked. Bare litt over en tredjedel av de innovative foretakene, eller 12 prosent av alle foretak, har utviklet slike nye markedsprodukter. Dette kan indikere lav FoU-avkastning, selv om FoU ikke er den eneste faktoren bak innovasjon. Det kan også gjøre seg gjeldende et etterslep i tid.

Næringslivets kostnader til innovasjonsvirksomhet i 2001 var på litt over 23 milliarder kroner, tilsvarende 1,5 prosent av total omsetning i næringslivet. Holdes foretak uten innovasjonsvirksomhet utenfor, stiger andelen til 2,4 prosent. Innenfor industrien er andelen på 3,3 prosent, mens i tjenesteytende næringer er tilsvarende tall 2,4 prosent. Over halvparten av innovasjonskostnadene er egenutført FoU. Likevel har vel 40 prosent av de innovative foretakene utviklet nye produkter eller prosesser uten bruk av egen FoU. Andre kostnadskomponenter er produktdesign, kompetanseoppbygging, markedsintroduksjon og innkjøp av ekstern kunnskap.

Av den samlede omsetningen i industrien i 2001 utgjorde nye eller vesentlig endrede produkter 13 prosent. Andelen stiger fra i underkant av 4 prosent for de minste foretakene til vel 17 prosent for de største. Holdes foretak uten innovasjonsvirksomhet utenfor, er andelen for industri som helhet 21 prosent. Blant disse innovative foretakene er andelen fallende fra 25 for de minste foretakene til 20 prosent for de største. Dette forholdet skyldes at det er færre innovative foretak blant de minste enhetene.

Store foretak oftere innovative

Foretakene innenfor industrien viser seg å være mer innovative enn innenfor tjenesteytende sektor. Mens 36 prosent av enhetene innenfor industrien kan kalles innovative, kan bare 30 prosent av enhetene innenfor tjenesteytende sektor gjøre det samme.

Innovasjonsgraden varierer i stor grad etter størrelsen på foretakene, med de største enhetene som oftere innovative enn de mindre enhetene. Dette kan ha flere årsaker, men store foretak har ofte større ressurser både økonomisk og kunnskapsmessig, bredere produktspekter og flere prosesser enn mindre foretak, og dermed større muligheter for innovasjon på minst et område. For næringslivet samlet hadde hele 64 prosent av foretak med over 500 sysselsatte introdu-

Boks 1: Statistikkgrunnlaget

Undersøkelsen over næringslivets innovasjonsvirksomhet gjennomføres hvert fjerde år av Statistisk sentralbyrå som en representativ utvalgsundersøkelse for næringslivet. Undersøkelsen utføres som en del av Eurostats Community Innovation Survey (CIS3). Omfang og innhold er på enkelte punkter endret i forhold til tidligere undersøkelser, slik at man bør være varsom med å trekke for sterke sammenligninger. Innovasjonsundersøkelsen er utarbeidet etter retningslinjer trukket opp av Eurostat/OECD i den såkalte «Oslo-manualen».

Undersøkelsen over næringslivets FoU-virksomhet gjennomføres hvert annet år av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Norges forskningsråd som en representativ utvalgsundersøkelse for næringslivet. Undersøkelsen og resultater er utarbeidet etter retningslinjer trukket opp av OECD i den såkalte «Frascati-manualen».

Begge undersøkelsene omfatter alle enheter i næringslivet med minst 50 sysselsatte. I tillegg er alle enheter under 50 sysselsatte som rapporterte FoU-virksomhet i forrige undersøkelse tatt med. Blant de øvrige enhetene med mindre enn 50 sysselsatte er det trukket et tilfeldig utvalg, stratifisert etter 2-siffer næring og størrelsesgruppe. Trekkprosenten er i hovedsak 35, men i noen strata er 5 og 10 prosent brukt. Utvalget er på cirka 4300 enheter.

Enheten i undersøkelsene er *foretak*. For FoU-undersøkelsen er også noen hovedvariable brutt ned på *bedrift*. Et foretak kan bestå av en eller flere bedrifter. Bedrift er en geografisk lokalisert enhet med hovedaktivitet avgrenset til en næringsundergruppe.

Boks 2: Definisjoner

Innovasjon er nye eller vesentlige forbedrede produkter (varer eller tjenester) introdusert i markedet eller introduksjon av vesentlige forbedrede prosesser innen foretaket. Innovasjon er basert på resultater av enten ny teknologisk utvikling, nye kombinasjoner av eksisterende teknologi eller utnyttelse av annen kunnskap ervervet av foretaket. Innovasjonen skal være ny for foretaket; den må ikke nødvendigvis være ny for markedet. Endringer av bare estetisk natur, og bare salg av innovasjoner fullt og helt utviklet og produsert av andre skal ikke inkluderes.

Forskning og utviklingsarbeid (FoU) er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap - herunder kunnskap om mennesket, kultur og samfunn - og omfatter også bruken av denne kunnskapen til å finne nye anvendelser. Aktivitetene skal inneholde et generelt nyhetselement og at det er knyttet en viss form for usikkerhet til resultatet. Et normalt konstruksjons- eller planleggingsarbeid som følger etablerte rutiner regnes ikke til FoU, heller ikke innføring av kjent teknologi i bedriften.

Interne FoU-kostnader er kostnader til FoU utført av foretaket med eget personell. Interne FoU-kostnader omfatter lønnskostnader, andre driftskostnader og investeringer til FoU-virksomheten.

Eksterne FoU-kostnader omfatter innkjøpte FoU-tjenester utført av andre enheter, som bransje-/forskningsinstitutter, andre norske/utenlandske foretak (også andre enheter i samme konsern) etc.

sert nye eller vesentlige endrede produkter eller prosesser i 2001. Bare 21 prosent av foretakene med mellom 10 og 19 sysselsatte hadde gjort det samme. Forskjellen mellom store og små foretak er større innenfor industrien enn for tjenesteytende virksomhet. Hele 78 prosent av de største industriforetakene var involvert i innovativ virksomhet mot bare 27 prosent av de minste. Innenfor tjenesteytende sektor er bare 52 prosent av de største enhetene involvert i innovasjonsvirksomhet og 23 prosent av de minste.

Faktorer som begrenser innovasjon

Et betydelig antall foretak rapporterte at deres innovasjonsaktivitet, eller mangel på innovasjonsaktivitet, var hindret av ulike årsaker. Økonomiske faktorer var de som ble hyppigst oppgitt; for høye innovasjonskostnader, for stor økonomisk risiko og mangel på finansieringsmuligheter. Andre faktorer, som for eksempel mangel på kvalifisert personell eller mangel på teknologisk informasjon, ble oppgitt av forholdsvis få. For enheter uten innovasjon rapporterte 16 prosent av foretakene at de ikke hadde innovativ aktivitet på grunn av tidligere gjennomførte innovasjoner og hele 49 prosent mente det ikke var behov for innovasjonsvirksomhet på grunn av markedsforholdene.

Kapitalavkastning i Fastlands-Norge

Det er en nær sammenheng mellom konkurranseevne og lønnsomhet. Lønnsomheten for investorene måles ved avkastningen av investeringene.

Kapitalavkastningen, som sier noe om hvor mye man får igjen for investeringer i en bedrift, kan beregnes ved å trekke lønnskostnader, utgifter til produktinnsats og verdien av kapitalslitet fra verdien av bruttoproduksjonen. Kapitalavkastning i seg selv egner seg imidlertid dårlig som mål for sammenligning av lønnsomhet mellom næringer da kapitalinnsatsen kan variere mye fra næring til næring. Derfor beregner man kapitalavkastningsrater, som er driftsresultat i forhold til kapitalinnsats.

Kapitalavkastningsrater kan beregnes med utgangspunkt i både nasjonalregnskaptall og regnskapsstatistikk. Regnskapsstatistikk er et av grunnlagene for beregning av driftsresultat i nasjonalregnskapet. Prinsippene som ligger til grunn for nasjonalregnskapene fraviker imidlertid en del i forhold til de prinsipper som årsregnskap til aksjeselskaper bygger på. Nasjonalregnskapets produksjon av varer og tjenester er forskjellig fra regnskapsstatistikkens salg av varer og tjenester på grunn av forskjellige periodiseringsprin-

Nettokapitalavkastningsrater (i prosent) i ulike perioder i årene 1973-2002^a

Produksjonssektor	1973-1981	1982-1988	1989-1996	1997-2002	2001	2002
Bedrifter i Fastlands-Norge ^b	4,2	4,4	6,3	8,7	8,3	8,9
Industri totalt ^c	7,8	8,3	9,7	10,1	8,5	5,8
Annen vareproduksjon	-1,4	0,9	2,6	4,3	5,2	6,5
Privat tjenesteyting ^d	7,9	5,9	8,0	11,2	10,1	11,5
Jordbruk, jakt og viltstell	-13,1	-9,3	-5,6	-7,1	-7,4	-7,6
Skogbruk	10,1	11,1	25,1	24,5	22,6	18,6
Fiske og fangst	6,2	0,0	-8,3	-7,5	-0,5	-0,7
Fiskeoppdrett		23,3	17,0	58,7	53,6	27,6
Produksjon av konsumprodukter	12,7	10,8	13,9	8,0	6,6	6,4
Produksjon av vareinnsats- og investeringsprodukter	9,6	9,5	10,6	13,4	14,3	12,4
Treforedling	3,6	2,8	5,7	3,9	4,6	-3,1
Kjemiske råvarer	1,3	7,1	8,4	4,1	-0,6	-6,5
Metaller	8,4	10,9	7,3	9,4	5,6	-2,7
Produksjon av verksteds-produkter	9,6	5,7	6,9	16,0	13,8	12,1
Produksjon av skip og oljeplattformer	0,7	8,0	14,2	13,1	9,8	18,8
Bygg og anlegg	13,1	10,2	20,7	37,5	37,0	49,7
Produksjon av elektrisk kraft	4,0	5,5	5,3	5,7	6,6	8,2
Innenriks samferdsel inkl. lufttransport	-5,1	-1,5	5,2	2,5	-0,1	1,7
Varehandel	19,5	9,3	9,4	19,1	15,4	22,1
Annen privat tjenesteproduksjon	10,9	10,5	9,9	14,2	14,8	14,9

^a Dataene for 2001 og 2002 er foreløpige.^b Eksklusive oljeraffinering og bank og forsikring.^c Eksklusive oljeraffinering.^d Eksklusive bank og forsikring.

Kilde: SSB Nasjonalregnskap.

sipper. Eksempler på dette er varelagerendringer og kostnadsføring kontra aktivisering av utgifter.

I nasjonalregnskapet skal alt utstyr og inventar med varighet over ett år regnes som realinvesteringer. Dette skaper også forskjeller i forhold til regnskapsstatistikken. Det er også store forskjeller i avskrivninger mellom regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet på grunn av blant annet forskjeller i forutsetninger om levetider og avskrivingsprofil.

Lønnskostnadene i nasjonalregnskapet er mer omfattende enn i regnskapsstatistikken og omfatter blant annet naturallønn, overskudd knyttet til reisevirksomhet samt beløp som føres under pensjonskostnader og andre indirekte personalkostnader. I regnskapsstatistikken føres for eksempel noen lønnsposter som forskning og utvikling og aktiverte investeringsarbeider.

Nasjonalregnskapets avkastningstall

Lønnskostnadene i nasjonalregnskapsberegningene av kapitalavkastning nedenfor inkluderer også et anslag på lønn til selvstendig næringsdrivende. Siden egne tall for dette ikke finnes er det vanlig å forutsette at lønnsatsen pr. timeverk for selvstendig næringsdrivende tilsvarende den som lønnstagerne i gjennomsnitt mottar innenfor samme næring.

Tabellen med tall fra nasjonalregnskapet inneholder kapitalavkastningsrater for ulike næringsaggregater for bedrifter i Fastlands-Norge for 30-års perioden 1973-2002. Tabellen viser at avkastningen for bedrif-

ter i Fastlands-Norge (utenom bank og forsikring og oljeraffinering) har gått kraftig opp målt som gjennomsnitt over perioder siden første halvdel av 1970-tallet fram til i dag. Den har økt fra vel 4,2 prosent i perioden 1973-1988 til vel 8,6 prosent i perioden 1997-2002. Spesielt kraftig har økningen vært gjennom slutten 1980-tallet og begynnelsen 1990-tallet. Avkastningen varierer mye fra år til år spesielt i de mest konjunkturutsatte bransjene. Dette betyr at inndelingen i perioder er viktig ved slike sammenligninger. Inndelingen i perioder i tabellen er gjort med henblikk på at hver periode skal representere en konjunktursyklus.

På kort sikt vil kapitalavkastningen kunne øke som følge av prisøkning på produktene og produktivitetsøkninger i bedriftene. På den annen side vil prisene på innsatsfaktorene kunne øke og oppveie både økning i produktpriser og produktivitetsforbedringer. Spesielt kan økning i produktreallønnen bidra til at kapitalavkastningen holdes nede. Over tid vil økende inntekter veltes over på blant annet lønn, investeringer og nyetableringer. Dette vil bringe avkastningen mot et likevektsnivå som er bestemt av rente, risiko og skatteregler. Kapitalavkastningen bør over tid gjenspeile utviklingen i avkastningen av alternativ plassering av kapitalen. Forskjeller i avkastning mellom næringer kan bl.a. skyldes ulikheter i risiko som igjen kan gi seg utslag i ulike lånerenter etc, tregheter i tilpasninger over tid, ulike reguleringer overfor ulike bransjer, etableringshindringer, ulik grad av grunnrente knyttet til bransjen osv.

En tolkning av den langsiktige økningen i avkastningen i Norge gjennom 1980 og 1990 årene kan være at avkastningen av kapital internasjonalt også øker, at man over tid har hentet inn tidligere forskjeller mot avkastningen av internasjonale investeringer og at man delvis har opplevd en gradvis deregulering av flere og flere markeder i Norge. Dette kan også delvis underbygges av at det spesielt er noen enkelt næringer som bidrar sterkt til den samlede økningen i kapitalavkastning. Det kan også være sammensetningseffekter som forklarer endringen for Fastlands-Norge totalt.

Den gjennomsnittlige utviklingen for Fastlands-Norge er representativ for grove næringsgrupper som industri, annen vareproduksjon og privat tjenesteyting (utenom bank og forsikringssektoren). Den er klart mindre representativ for enkelt næringer som for eksempel jordbruk, fiske og fangst, og el. produksjon og annen privat tjenesteproduksjon. Jordbruket har en negativ kapitalavkastning fortsatt, slik som nasjonalregnskapet måler dette, på tross av en relativt kraftig omstilling med færre årsverk innenfor jordbruket enn tidligere. Det har imidlertid vært en klar trend i retning av mindre negative tall. Tradisjonelt fiske går stadig dårlig. Fiskeoppdrett som er en relativt ny ressursbasert næring har i perioder en meget høy avkastning. Dette henger antakelig sammen med delvis regulerte muligheter for ekspansjon av oppdrett i relativt produktive områder. På grunn av regulering av prisene internasjonalt og store svingninger i produksjonen på grunn av sykdom i fisken kan imidlertid avkastningen her svinge sterkt.

Skogbruket har også utviklet seg svært positivt. Mens industri samlet og den samlede tjenesteyting har en avkastning som er om lag like stor, er avkastningen i andre vareproduserende næringer svært lav. Tradisjonell industri som metallproduksjon og produksjon av verkstedsprodukter har en høy jevn avkastning, mens treforedling og kjemiske råvarer tydelig sliter med lav avkastning. Bygge- og anleggssektoren har også en sterkt stigende avkastning fram mot 2002.

Regnskapsstatistikk

Regnskapsstatistikkens tall for total kapitalrentabiliteten for aksjeselskaper viser en gjennomsnittlig avkastningen i 2001 på 7,4 prosent, men dette gjennomsnittet er sterkt preget av den høye avkastningen i oljesektoren. Avkastning i 2001 varierer mellom 2,3 og 6,2 prosent når vi holder oljesektoren utenfor. Over årene 1997 til 2001 har avkastningen variert mellom 6,4 og 9,2 prosent i gjennomsnitt.

Avkastningen varierer mye både mellom år og mellom sektorer. Spesielt stor er variasjonen over tid i oljesektoren. Dette henger først og fremst sammen med variasjoner i oljepriser, men også periodisering av inntekter kan ha en viss betydning. Store variasjoner i forløpet for investeringer og avskrivninger fra år til år kan også ha en viss betydning i denne sektoren.

Ellers ligger industri og bergverksdrift blant de bransjer som har jevnest og høyest avkastning målt etter total kapitalrentabilitet. Variasjonen i avkastning i industrien samlet er liten i forhold til i andre bransjer, men dette er en grov næringsinndeling som skjuler store forskjeller mellom industribransjer, se foran. Bygge- og anleggsbransjen er blant næringene med høyest avkastning, men her er også de største variasjonene i avkastning mellom år, når oljesektoren holdes utenfor sammenligningen.

Lavest avkastning er det i kraft- og vannforsyning. Her har avkastningen vært fallende over hele perioden statistikken dekker. Dette kan ha sammenheng med økende konkurranse i bransjen, men kan også være en effekt av en utvikling med stadig større nedbør fram til 2001 og at fall i prisene i markedet oppveier økende produksjon.

Primærnæringene utmerker seg også med en svært høy avkastning målt ved total kapitalrentabiliteten. Variasjonen i avkastning er også stor. Dette henger sammen med at næringen er relativt liten og at noen bedrifter er dominerende på avkastningssiden slik denne måles i regnskapsstatistikken. Spesielt gjelder dette oppdrettsnæringen.

Forholdet mellom egen kapitalrentabiliteten og total kapitalrentabiliteten sier noe om i hvilken grad egenkapitalen blir høyere eller lavere lønnet enn fremmedkapitalen. Fremmedkapitalen består av kortsiktige eller langsiktige lån. Dermed sier egen kapitalrentabiliteten noe om hva en har igjen ved å være direkte eier i en virksomhet. Fremmedkapitalen vil gjennom faste låneforpliktelser sørge for en rimelig stabil avkastning over tid. Derfor er det grunn til at egen kapitalrentabiliteten vil vise til dels betydelig større variasjon enn total kapitalrentabiliteten. Dette viser da også tabellen over egen kapitalrentabilitet. Variasjonen i egen kapitalrentabilitet over år er mange ganger større enn variasjonen i total kapitalrentabiliteten i primærnæringen, bygg og anlegg og i varehandel. Konjunkturbølgene slår dermed vesentlig mer innover avkastningen av egen kapitalen enn total kapitalen. Det er også betydelig større forskjell i egen kapitalrentabilitet enn i total kapitalrentabiliteten mellom næringer.

Igjen er det primærnæringene som utmerker seg med svært stor variasjon og årvisst stor avkastning, denne gangen målt ved egen kapitalrentabiliteten. Og igjen er det spesielt variasjoner i avkastning i fiske og oppdrett, slik den måles i regnskapsstatistikken, som gjør store utslag.

Kraftsektoren, samferdsel og foretningmessig tjenesteyting har en svært lav egen kapitalrentabilitet målt mot tilsvarende avkastningsmål i andre sektorer.

Egenkapitalrentabilitet¹ for aksjeselskaper etter næringshovedområde. 1997-2001²

	1997	1998	1999	2000	2001 ³	Varians	Gjennomsnitt
I alt	10,8	7,0	7,8	8,2	6,7	2,6	8,1
Primærnæringer	7,4	12,4	17,2	22,7	6,1	47,7	13,2
Olje- og gassutvinning	15,8	8,6	7,5	16,9	17,3	22,7	13,2
Industri og bergverksdrift	13,1	7,9	7,9	9,4	8,9	4,6	9,4
Kraft- og vannforsyning	6,1	3,9	5,9	5,4	3,0	1,8	4,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	23,7	23,3	21,4	14,7	10,4	34,6	18,7
Varehandel, hotell og restaurantvirksomhet	15,6	13,2	12,0	6,2	6,7	17,0	10,7
Samferdsel	8,3	5,5	5,2	4,8	3,8	2,8	5,5
Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	8,6	5,0	7,1	6,0	3,4	3,9	6,0
Andre tjenester ⁴	2,8	6,7	7,9	5,1	1,2	7,6	4,7
Uoppgitt næring	6,5	- 0,1	10,8	8,0	0,3	23,2	5,1
Varians med olje	34,7	37,9	25,5	34,1	23,2		
Varians uten olje	35,5	42,1	27,5	31,6	10,7		

¹ Ordinært resultat i prosent av egenkapital pr 31. desember.

² På grunn av endringer i kontoplan i forbindelse med overgangen til regnskapsloven av 1998, er det brudd i statistikken mellom 1998 og 1999. Strukturelle endringer kan gjøre at enkelte næringer ikke er sammenlignbare fra et år til et annet.

³ Foreløpige tall.

⁴ Omfatter privat undervisning, private helse og -sosialtjenester og andre sosiale og personlige tjenester.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Regnskapsstatistikk. Årsregnskap for ikke- finansielle aksjeselskaper.

Totalrentabilitet¹ for aksjeselskaper etter næringshovedområde. 1997-2001²

	1997	1998	1999	2000	2001 ³	Varians	Gjennomsnitt
II alt[Total]	9,2	7,0	6,4	8,3	7,4	1,2	7,7
Primærnæringer	6,7	9,0	10,3	12,3	5,4	7,6	8,7
Olje- og gassutvinning	17,5	7,9	8,1	21,8	20,6	45,4	15,2
Industri og bergverksdrift	8,8	7,1	6,1	6,7	6,2	1,2	7,0
Kraft- og vannforsyning	6,4	4,9	5,2	4,6	3,6	1,0	4,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	9,4	11,0	9,9	7,1	5,9	4,4	8,7
Varehandel, hotell og restaurantvirksomhet	9,0	8,5	7,1	5,3	5,8	2,6	7,1
Samferdsel	6,9	6,0	4,6	4,5	4,0	1,5	5,2
Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	7,4	6,5	5,8	5,6	4,5	1,2	6,0
Andre tjenester ⁴	5,0	6,5	6,4	5,5	4,2	0,9	5,5
Uoppgitt næring	6,8	4,8	8,6	6,9	2,3	5,8	5,9
Varians med olje	10,9	3,3	3,5	25,6	24,3		
Varians uten olje	2,2	3,6	3,8	5,3	2,2		

¹ Ordinært resultat før skattekostnad + rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital pr 31. desember.

² På grunn av endringer i kontoplan i forbindelse med overgangen til regnskapsloven av 1998, er det brudd i statistikken mellom 1998 og 1999. Strukturelle endringer kan gjøre at enkelte næringer ikke er sammenlignbare fra et år til et annet.

³ Foreløpige tall.

⁴ Omfatter privat undervisning, private helse og -sosialtjenester og andre sosiale og personlige tjenester.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Regnskapsstatistikk. Årsregnskap for ikke- finansielle aksjeselskaper.

Utenlandske direkte investeringer

En (utenlandsk) direkte investering er ifølge Norges Banks statistikkbeskrivelse «en investering over landegrensene der investor har til hensikt å opprette en varig økonomisk forbindelse og utøve innflytelse på virksomheten i investeringsobjektet.» Det forutsettes altså kontrollerende poster for å skille investeringene fra finansielle porteføljeplasseringer. Siden det i stor grad er foretak som foretar direkte investeringer, kan veksten i disse i stor grad betraktes som økt utbredelse av multinasjonale foretak. Motivene bak utenlandske direkte investeringer kan plasseres i følgende kategorier:

- **Faktordrevne.** Foretakene lokaliserer produksjonen til steder med god tilgang på innsatsfaktorer til relativt lave kostnader, eksempelvis kompetent arbeidskraft eller naturressurser.
- **Markedsdrevne.** Foretakene lokaliserer bedrifter til eller nærmere steder med høy etterspørsel. Direkte

investeringer blir da et alternativ til eksport; i stedet for å flytte varer mellom land, opprettes eller flyttes i stedet produksjonen til eksportlandet.

- **Teknologidrevne.** Foretakene lokaliserer bedrifter til kunnskapssentra for mer effektivt å bedre sin teknologi og sine produkter. Oppkjøp av foretak som besitter patenter og egne forskningsmiljø er et annet eksempel.

Den mulighet at produksjonen/bedrifter - ikke bare varer - kan flyttes mellom land, har gitt opphav til begrepet «rotløse» bedrifter. Rotløse bedrifter omfatter enkelt sagt alle bedrifter som ikke «fysisk» er bundet til en lokalisering, dvs. alle bedrifter der tilgangen til en naturressurs eller en stedbunden kompetanse låser lokaliseringen. Markedsplassing er bare av betydning når denne betingelsen er oppfylt.

Inngående og utgående direkte investeringer. Geografisk fordeling. Millioner kroner

	Norske direkte investeringer i utlandet (netto)			Utenlandske direkte investeringer i Norge (netto)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Europa	36 321	-17 889	32 219	48 490	18 832	1 603
Sverige	4 887	4 636	7 946	29 278	2 839	1 404
Danmark	17 804	3 493	1 965	-2 511	2 784	457
Storbritannia	-3 636	1 981	1 628	-2 630	3 372	2 734
Tyskland	8 473	-17 088	19 233	452	-1 062	-648
Amerika	-5 678	1 608	-1 483	2 554	5 245	4 456
USA	-5 746	-1 192	3 805	-4 402	978	-1 371
Asia, Afrika, Oceania	34 420	2 872	115	3 773	-113	-696
Sum transaksjoner	65 063	-13 409	30 851	54 817	23 964	5 363

Kilde: Norges bank.

Inngående og utgående direkte investeringer. Næringsfordeling. Millioner kroner

	Norske direkte investeringer i utlandet (netto)			Utenlandske direkte investeringer i Norge (netto)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Oljeutvinning og bergverksdrift	-11 114	6 937	-5 895	-19 698	7 767	8 288
Industri	23 917	12 247	18 818	14 030	3 672	-3 951
Varehandel, hotell og restaurant	508	1 403	13	7 512	8 397	-1 848
Transport, kommunikasjon	36 210	-23 885	13 270	6 845	1 394	1 861
Bank, finansiering og forsikring	-1 637	625	3 687	24 163	817	1 213
Forretningsmessig tjenesteyting	13 227	-9 943	-2 720	16 786	3 323	631
Øvrige, ikke næringsfordelt	3 952	-793	3 678	5 179	-1 406	-831
Sum transaksjoner	65 063	-13 409	30 851	54 817	23 964	5 363

Kilde: Norges bank.

Inngående og utgående direkte investeringer. Fordeling på investeringenes art. Millioner kroner

	Norske direkte investeringer i utlandet (netto)			Utenlandske direkte investeringer i Norge (netto)		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Aksjer, parter, andeler	72 518	5 971	43 362	64 835	11 819	6 025
Investeringslån	-7 455	-19 380	-12 511	-10 018	12 145	-662
Sum transaksjoner	65 063	-13 409	30 851	54 817	23 964	5 363
Reinvestert fortjeneste	7 758	6 792	7 725	-3 003	-5 375	718
Direkte investeringer totalt	72 821	-6 617	38 576	51 814	18 589	6 081

Kilde: Norges bank.

I følge statistikk fra Norges Bank for 2002 beløp norske direkte investeringer i utlandet seg til 38,6 milliarder kroner. Av dette utgjorde investeringer i aksjer og annen form for egenkapital 43,4 milliarder. Investeringslån mellom beslektede foretak utgjorde 12,5 milliarder kroner. Det resterende beløpet på 7,7 milliarder kroner var beregnet reinvestert fortjeneste. Den største delen av de norske direkte investeringene i utlandet skjedde innenfor næringene Industri og Transport og kommunikasjon. De fant først og fremst sted i Tyskland og Sverige, altså ikke i typiske lavkostland. Det bekrefter en generell tendens: Utenlandske direkte investeringer gjør seg gjeldende i større grad i Vest-Europa og andre rike, industrialiserte land enn i resten av verden. Av en samlet beholdning på 297,8 milliarder kroner direkte investert i utlandet i 2000, var nær 68 prosent plassert i EU-land. 42 prosent av den totale beholdningen var plassert i Danmark, Sverige og Storbritannia. Det er i enkelte analyser blitt

tolket som uttrykk for at majoriteten av disse investeringene ikke er faktordrevne, men markedsdrevne. Dette bekreftes også av foretakenes svar på spørreundersøkelser.

Målt som andel av BNP, har nivået på beholdningen av utenlandske direkte investeringer i norsk økonomi ligget på om lag samme nivå som i Vest-Europa. Dette gjelder både utenlandske direkte investeringer i norsk økonomi (inngående) og norske investeringer i utlandet (utgående). Historisk har Norge stort sett vært et vertsland for utenlandske direkte investeringer. Unntaket har vært rederiene. For Norge økte beholdningen av inngående investeringer fra 10,7 prosent av BNP i 1990 til 21,1 prosent i 1999. I løpet av de siste 10-15 årene har norske direkte investeringer i utlandet økt kraftig, fra 9,4 prosent av BNP i 1990 til 25,3 prosent i 1999. Sammenlignende undersøkelser av de 30 største industrikonsernene i

Norge over tid viser at de største konsernene i gjennomsnitt er nær dobbelt så store som de bedriftene som utgjorde den tilsvarende gruppen i 1980, men det meste av veksten har skjedd i utlandet. Mer enn den samlede sysselsettingsveksten stammer fra økt virksomhet i utlandet.

Fra et nasjonaløkonomisk synspunkt bidrar norske direkte investeringer til den samlede norske sparingen. Det er ingen prinsipiell forskjell på om opptjente inntekter plasseres i rentebærende fordringer overfor utlandet eller direkte i produksjonsvirksomhet der avkastningen kommer i form av overskudd eller utbytte på aksjer. Det avgjørende i så måte er om eierne fortsatt er bosatt i Norge. Dersom også eierne flytter ut, forsvinner også eierinntektene fra Norge.

Særlig markedsdrevne direkte investeringer i utlandet kan være et alternativ til eksport. Undersøkelser viser imidlertid at den negative eksportvirkningen svekkes av at utenlandske datterselskaper til norske multinasjonale selskaper har en forholdsvis betydelig import fra søster- eller morselskap i Norge. Det blir også misvisende å sammenligne den faktiske utviklingen med en hypotetisk utvikling der selskapene hadde foretatt den samme ekspansjonen i Norge og økt sin eksport tilsvarende. Direkte investeringer i utlandet kan ha bidratt til å sikre den nødvendige lønnsomheten i disse foretakene. Dermed er den gjenværende eksporten fra Norge muligens større enn den ville vært dersom investeringene utenlands ikke var blitt foretatt.

Økt kapitalmobilitet i form av direkte investeringer utsetter flere typer bedrifter for en form for internasjonal konkurranse. Mange tjenester må produseres nær brukeren og er derfor skjermet fra internasjonal importkonkurranse. Eiere av skjermede bedrifter kan imidlertid flytte hele eller deler av virksomheten til utenlandske markeder. Økte direkte investeringer kan dermed påvirke lønnsdannelsen i Norge; flere fagforeninger vil kunne ta hensyn til faren for at sysselsettingen reduseres når lønnsnivået blir for høyt. Direkte investeringer kan i tillegg være effektivitetsfremmende da norske bedrifter i større grad kan bli overtatt av utenlandske eiere hvis disse ser rom for forbedringer av lønnsomheten. Så lenge multinasjonale selskaper fortsatt har betydelig virksomhet i Norge, kan en større eksponering mot internasjonale impulser også åpne for at produktivitetsfremmende kompetanse både bevares og styrkes.

Norges Banks statistikk viser at utenlandske direkte investeringer i Norge skjedde nesten utelukkende i form av aksjer og annen egenkapital i 2002, og de beløp seg til 6,1 milliarder kroner. Investeringene ble i første rekke foretatt innenfor oljeutvinning, og de synes derfor i hovedsak å være faktordrevne. Regnet

netto ga utgående og inngående direkte investeringer i 2002 en netto kapitalutgang på 32,5 milliarder kroner, hvorav kjøp av aksjer bidro med et nettobeløp på 37,3 milliarder kroner.

Avgang og tilgang på foretak og sysselsettingskonsekvenser av dette

I løpet av 2001 og 2002 har det vært en kombinasjon av en sterk svekkelse av den kostnadsmessige konkurranseevnen og en internasjonal konjunkturedgang som har bidratt til nedgang i produksjon og sysselsetting i industrien. I noen grad har svekkelsen av konkurranseevnen vært et ønsket resultat av den nye pengepolitikken og handlingsregelen for innfasing av oljepenger i norsk økonomi. Målet med politikken har vært å frigjøre ressurser som kan inngå i tjenesteproduksjon. Dette reiser spørsmål om hva som ligger bak nettoendringstallene for sysselsetting og ledighet. Spesielt vil det være av interesse å vurdere i hvilken grad en har fått til en omstilling av arbeidskraft fra industri til tjenesteproduksjon, selv om det har gått relativt kort tid etter innføring av handlingsregelen.

Nedenfor belyses forsøksvis hvordan endringer i *foretaksbestanden* har hatt betydning for sysselsettingsutviklingen, fordelt på ulike sektorer. Endringer i bestanden fra ett år til det neste dekomponeres i nyetableringer, nedleggelser og andre endringer. Utgangspunkt er statistikk som viser endringer i foretaksbestanden per 1. januar i perioden 2001-2003, eksklusive primærnæringene og offentlig forvaltning. Endringer i foretaksbestandene knyttes opp mot registerdata for antall ansatte i de bedriftene foretaket består av. Antall ansatte er definert som antall arbeidsforhold. For foretak som inngår i bestanden per 1. januar, er antall ansatte registrert i desember foregående år. Et foretak som legges ned i løpet av året inngår i bestanden 1. januar samme år, mens et nyetablert foretak inngår i bestanden 1. januar neste år. Antall ansatte for et nedlagt eller nyetablert foretak refererer til ansatte per 1. januar i det år det inngår i bestanden.

Sektorinndelingen er gjort på foretaksnivå. Resultatene fra denne statistikken kan dermed avvike noe fra tilsvarende tall i nasjonalregnskapet (som er basert på klassifikasjon av bedrifter, ikke foretak). En annen årsak til avvik er at vi ser på antall arbeidsforhold (jobber), ikke antall personer som er sysselsatt. Statistikken omfatter bergverk og industri, utvinning av energi, bygge- og anleggsvirksomhet og privat tjenesteyting, se tabell.

Utviklingen i antall ansatte

Tabellen viser utviklingen i antall ansatte fordelt på foretak i ulike sektorer fra 1. januar 2001 til 1. januar 2003. Det er 3 300 flere ansatte 1. januar 2003 enn 1. januar 2002, dvs. en økning på 0,23 prosent. Dette tallet viser at det ikke har vært noen negativ utviklingen i antall ansatte samlet sett i de sektorene som dekkes av statistikken i løpet av 2002. Derimot er det

23500 færre ansatte 1. januar 2003 enn 1. januar 2001, en nedgang på 1,6 prosent over 2 år.

Som ventet har det vært en nedgang i industrisyssettingen i løpet av 2002. Det har blitt 11500 færre jobber i industrien fra 2001 til 2002, en nedgang på 3,9 prosent. Det er nå 17 000 eller 5,7 prosent færre ansatte i industrien i 2003 enn i 2001.

Nedgangen i antall industriarbeidsplasser fra 2002 til 2003 har blitt mer enn oppveid av økning i antall ansatte innenfor Bygge- og anleggsvirksomhet (1400 flere ansatte), Hotell- og restaurantvirksomhet (2300 flere ansatte), Forretningsmessig tjenesteyting (5000 flere ansatte) og den private delen av Helse- og undervisningssektoren (4000 flere ansatte). Samlet sett har disse tjenesteytende næringene nå 34,9 prosent av det totale antall ansatte. Dette er økning på ett prosentpoeng sammenlignet med 2001. Det tilsvarende tallet for industri er 19,9%, en nedgang på 0,9 prosentpoeng sammenlignet med 2001.

Tabellen knytter endringer i antall ansatte per 1. januar til endringer i foretaksbestanden. Endringer i foretaksbestanden dekomponeres i nyetableringer, nedleggelser og andre endringer (dvs. endringer i eksisterende virksomhet). Nedleggelse vil si at et foretak opphører og hele virksomheten legges ned. Nyetablering vil si at det registreres et nytt foretak som starter opp ny virksomhet (en eller flere nye bedrifter). Dersom et foretak opphører (f.eks. etter en konkurs) og hele eller deler av virksomheten overtas av et annet foretak regnes dette ikke som en nedleggelse, men overdragelse. Eventuelle endringer i antall ansatte i virksomheten inngår som forskjellen mellom totale endringer og netto nyetableringer. Endringer i syssetting i eksisterende foretak inngår også i denne posten (se «Definisjoner og metode» for en nærmere begrepsavklaring).

For næringslivet samlet sett er økningen i antall arbeidsplasser gjennom nyetablering av foretak i løpet av 2002 omtrent lik nedgangen ved at foretak legges ned; tallene er hhv. 19198 og 19878. Samtidig har det har vært en svak økning på 3950 i antall ansatte i eksisterende foretak.

I industrien er den samlede effekten på antall ansatte av nedleggelser og nyetableringer negativ for 2002: Nettoeffekten av nedleggelser og nyetableringer er at ca. 800 arbeidsplasser forsvant. Dette er lite sammenlignet med at hele 10757 arbeidsplasser ble lagt ned gjennom nedbemanning i eksisterende virksomhet. Det understrekes at dette er en nettoeffekt. Bruttotallet for nedleggelser er langt høyere.

Innenfor sektorene Bygge- og anleggsvirksomhet, Hotell- og restaurantvirksomhet, Forretningsmessig tjenesteyting og Helse- undervisningssektoren er det

samlede tallet jobber i nyetablerte og nedlagte foretak hhv. 11200 og 8700, slik at nettoøkningen i antall ansatte ved avgang og tilgang av bedrifter er ca. 2500. Til sammenligning er den samlede nettoøkningen i antall ansatte innfor eksisterende virksomhet ca. 10300 i disse sektorene.

Antall Foretak

Tabell over utviklingen i antall foretak fra 1. januar 2001 til 1. januar 2003 viser en total registrert økning i antall foretak på 7,25 prosent fra 1. januar 2002 til 1. januar 2003. Den tilsvarende økningen fra 2001 til 2002 var på 6,44 prosent. Innenfor industrien har antall registrerte foretak økt med 2,05 prosent siste år, mens antall foretak var tilnærmet uendret fra 1. januar 2001 til 1. januar 2002. En økning i antall foretak og en nedgang i antall ansatte betyr at det går mot flere mindre foretak.

Det var ca. 21600 flere nyetableringer enn nedleggelser av foretak i løpet av 2002. Det tilsvarende tallet for industrien er bare 55. Økningen i antall registrerte foretak fra 1. januar 2002 til 1. januar 2003 har vært størst i sektorene Forretningsmessig tjenesteyting (11,46 prosent), Undervisning og helse (14,97 prosent) og Andre sosiale og personlige tjenester (11,09 prosent). Det er altså stor etableringsvilje utenfor industrien.

Datagrunnlag

Tallene for 2001 samt bestanden per 1. januar 2002 er tidligere publisert i Statistikkbanken 5. november 2002. Nyetableringer i 2002 ble publisert 3. mars 2003. Tall for bestanden per 1. januar 2003 blir publisert i Statistikkbanken i april, samtidig som tidligere publiserte tall blir justert på bakgrunn av et mer oppdatert datagrunnlag. I denne artikkelen er det de justerte tallene som utgjør datagrunnlaget, samt at nedleggelser i 2002 og bestanden per 1. januar 2003 er estimert. Dette er beskrevet nærmere under «Definisjoner og metode».

Definisjoner og metode

Nyetableringer

Nyetableringer er nyregistreringer korrigert for overdragelser. Dvs. at et nyregistrert foretak som registreres for å overta en eksisterende virksomhet ikke regnes som en nyetablering.

Avganger og nedleggelser

En avgang på foretaksnivå vil ikke nødvendigvis si at virksomheten legges ned. Dersom en juridisk enhet/foretak selger sin virksomhet innenfor foretaket vil dette registreres som en avgang. For 2001 er det i avgangstallene skilt mellom nedleggelser og overdragelser. Avganger er klassifisert som en overdragelse dersom en virksomhet (bedrift) som har tilhørt et foretak som inngår i avganger også inngår i bestanden

Nyetableringer og nedleggelser av foretak i norsk næringsliv

Næring	2 001			2 002			2 003
	Bestand 1. jan. Antall foretak	Nyetableringer Antall foretak	Nedleggelser Antall foretak	Bestand 1. jan. Antall foretak	Nyetableringer Antall foretak	Nedleggelser Antall foretak	Bestand 1. jan. Antall foretak
I alt	1438246	17341	30142	1411402	19198	19878	1414672
Utvinning av energiråstoffer	27413	245	559	27701	46	334	29931
Annen bergverksdrift og utvinning	3589	41	99	3483	22	71	3389
Industri i alt	299341	1639	4138	293833	1679	2492	282263
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	57465	430	938	56704	141	251	54756
Tekstil- og bekledningsvareindustri	6341	5	51	6025	62	55	5629
Lær- og lærvareindustri	549	16	7	466	0	19	374
Trelast- og trevareindustri	16248	68	108	15154	100	424	14501
Treforedling, forlag og grafisk industri	46162	113	383	41723	123	513	38879
Oljeraffinering	11	0	0	10	0	1	8
Kjemisk industri	23068	6	699	21805	50	55	21473
Gummivare- og plastindustri	6778	6	583	6057	13	28	5753
Mineralproduktindustri	10314	11	35	10139	32	50	10390
Metall- og metallvareindustri	33415	267	247	32970	403	300	31705
Maskinindustri	24052	199	306	23133	398	244	23260
Elektroteknisk og optisk industri	19969	255	222	18908	31	132	17728
Transportmiddelindustri, oljeplattform	40226	134	136	47047	233	135	44943
Møbelindustri og annen industri	14743	129	423	13692	93	285	12864
Kraft- og vannforsyning	16184	24	47	16110	10	261	14702
Bygge- og anleggsvirksomhet	118273	1823	2028	117423	3220	1507	118803
Varehandel, bil- og hush.rep.	329153	4318	5543	318630	4499	4558	317620
Hotell- og restaurantvirksomhet	78995	1964	2049	73702	2647	1727	76057
Transport og kommunikasjon	164520	1179	3271	160515	1181	2256	159954
Finansiell tjenesteyting, forsikring	43983	659	370	44893	44	281	45247
Forr. tjenesteyting, eiendomsdrift	203092	4154	7828	204130	4431	4458	209118
Undervisning, helse og sosiale tjenester	88055	751	2947	86010	938	1068	90068
Andre sosial og personlige tjenester	65390	539	1254	64789	480	856	64880
Lønnet husarbeide m.m.	258	5	9	183	1	9	197
Uoppgitt	2298	20	162	2193	1769	139	2443

per 1. januar 2002. Andre avganger er klassifisert som nedleggelser.

Tall for nedleggelser er ikke tidligere publisert. For 2002 er dette basert på nedleggelser i 2002 per mars 2003, og justert opp ut fra hvor stor andel av avgangene i 2001 som var registrert per mars 2002. En svakhet ved denne metoden er at den forutsetter at utviklingen med hensyn til tilbakedateringer av avganger er omtrent lik for 2001 og 2002. Med tanke på konjunkturedgangen i andre halvår i 2002 er det grunn til å tro at tallet på nedleggelser vil bli høyere.

Produksjon og markedsforhold

Offentlig forvaltning

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall steg konsumet i offentlig forvaltning med 4,5 prosent ifjor, målt i faste priser. Veksten i BNP og BNP for Fastlands-Norge var klart svakere, henholdsvis 1,0 prosent og 1,3 prosent. Offentlig forvaltnings bruttorealinvesteringer var på om lag samme nivå som året før, målt i faste priser. Målt som andel av BNP utgjorde konsumet og investeringene i offentlig forvaltning henholdsvis 22,0 prosent og 2,8 prosent i 2002.

Antall utførte timeverk i offentlig forvaltning vokste med 0,3 prosent fra 2001 til 2002. Sysselsettingen i offentlig forvaltning økte med 9500 personer i fjor, til 731 200 personer. I perioden 1990-2002 er det blitt 151 200 flere sysselsatte personer i offentlig forvaltning. Mens forvaltningens andel av sysselsatte personer økte fra 28 prosent i 1990 til 31 prosent i 2002, økte den tilsvarende andelen av totalt utførte timeverk fra 25 prosent i 1990 til 27 prosent i 2002. Deltidarbeid er noe mer utbredt i offentlig forvaltning enn i arbeidslivet for øvrig.

Statsforvaltningen

Fra 1. januar 2002 ble ansvaret for spesialisthelsetjenesten overført fra fylkeskommunene til staten. Konsumet i statsforvaltningen eksklusive spesialisthelsetjenesten økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 4,3 prosent fra 2001 til 2002. Både forsvarskonsumet og det sivile konsumet eksklusive spesialisthelsetjenesten økte med om lag 4 prosent.

Antall sysselsatte i staten eksklusive spesialisthelsetjenesten gikk ned med 0,5 prosent fra 2001 til 2002. I forsvaret gikk antall sysselsatte ned med om lag 4 prosent, mens sysselsettingsveksten i sivil statlig forvaltning var på 0,4 prosent. Antall utførte timeverk eksklusive spesialisthelsetjenesten gikk ned med om lag 2 prosent i fjor. Produktinnsatsen i staten eksklusive spesialisthelsetjenesten vokste med 7 prosent i fjor, målt i faste priser. I sivil statlig forvaltning og forsvaret steg produktinnsatsen med henholdsvis 5 og 14 prosent.

Bruttoinvesteringene i fast realkapital eksklusive spesialisthelsetjenesten økte med 9 prosent i volum fra 2001 til 2002. Både de sivile investeringene og forsvarsinvesteringene steg, henholdsvis 8 og 15 prosent. Det var sterk investeringsvekst i undervisningssektoren, hele 55 prosent, mens investeringene i annen statlig virksomhet (offentlig administrasjon, transport og forretningsmessig tjenesteyting) vokste med 1 prosent, målt i faste priser.

Statlig konsum inklusive spesialisthelsetjenesten utgjorde 179 milliarder kroner i fjor. Dette tilsvarer om

lag 15 prosent av BNP for Fastlands-Norge. Av dette utgjorde konsumet av statlige spesialisthelsetjenester nær 78 milliarder kroner. Statlige investeringer var på om lag 18 milliarder kroner i 2002. Av dette utgjorde investeringene i offentlig administrasjon (veier, broer mv.) 9,5 milliarder kroner, mens investeringene innenfor spesialisthelsetjenesten var på 3,2 milliarder. Det var i alt 271 100 sysselsatte personer i staten i fjor, noe som tilsvarer om lag 12 prosent av landets sysselsetting. Innenfor spesialisthelsetjenesten var det 122 600 sysselsatte personer i 2002.

Kommuneforvaltningen

Foreløpige anslag for kommuneforvaltningen eksklusive spesialisthelsetjenesten tyder på om lag uendret aktivitetsnivå i kommunesektoren i fjor. Målt ved en indikator som veier sammen veksten i antall utførte timeverk og realveksten i produktinnsatsen og bruttorealinvesteringene, gikk aktiviteten i kommuneforvaltningen ned med om lag 0,2 prosent ifjor. Både produktinnsatsen og investeringene gikk noe ned, mens antall utførte timeverk økte svakt.

I 1991-1992, 1997, 1999 og 2001 var aktivitetsveksten i kommuneforvaltningen høyere enn veksten i BNP for Fastlands-Norge, mens forholdet var omvendt i årene 1993-1996, 1998, 2000, se egen tabell. Den særskilte sterke aktivitetsveksten i kommuneforvaltningen i 1997 skyldes sterk volumvekst i investeringene og produktinnsatsen i forbindelse med gjennomføringen av grunnskolereformen.

Lønnskostnadene i kommuneforvaltningen eksklusive spesialisthelsetjenesten økte med om lag 7 prosent fra 2001 til 2002, målt i løpende priser. Det skyldes først og fremst en vekst i timelønnskostnadene på 6,5 prosent. I annen kommunal virksomhet økte antall utførte timeverk med om lag 2 prosent, mens antall utførte timeverk i undervisningssektoren gikk ned med 2 prosent.

Antall sysselsatte personer i kommuneforvaltningen eksklusive spesialisthelsetjenesten økte med 1,2 prosent i fjor. I undervisningssektoren gikk antall sysselsatte personer ned med om lag 1 prosent, mens antall sysselsatte personer i annen kommunal virksomhet (offentlig administrasjon, kulturell tjenesteyting, bygg- og anlegg, kloakk og renovasjon mv.) økte med 4 prosent.

Ifølge foreløpige anslag for kommunesektoren eksklusive spesialisthelsetjenesten gikk investeringene ned med om lag 1 prosent i 2002, målt i faste priser. I undervisningssektoren steg investeringene med om lag 8 prosent, mens investeringsnedgangen i annen kommunal virksomhet var på 3 prosent. I pleie- og om-

Nøkkel tall for offentlig forvaltning. 1997- 2002. Mrd. kr.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002*
Nettofinansinvestering						
Offentlig forvaltning, påløpte verdier	85,8	39,6	71,0	212,4	226,1	188,6
Statsforvaltningen, bokførte verdier	83,0	53,1	59,2	170,1	222,4	178,1
Kommuneforvaltningen, bokførte verdier	-1,7	-6,2	-9,8	-5,5	-10,0	12,4
Offentlig forvaltning, påløpte verdier, prosent av BNP	7,9	3,6	5,9	14,5	14,8	12,4
Omfanget på offentlig forvaltning						
Utgifter i offentlig forvaltning, prosent av BNP	43,9	46,6	45,7	40,3	40,9	43,6
Konsum i offentlig forvaltning, prosent av BNP	19,9	21,4	21,3	19,1	20,3	21,6
Utførte timeverk, prosent av samlet sysselsetting	26,6	26,4	26,7	26,6	26,8	27,2
Påløpte skatter, prosent av BNP	42,4	43,4	43,0	43,4	44,9	45,4

* Nasjonalbudsjettet 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Nasjonalbudsjettet.

sorgssektoren var investeringene på om lag samme nivå som året før, målt i faste priser.

Det var i alt 460 100 sysselsatte personer i kommuneforvaltningen i 2002, som tilsvarer 344 000 årsverk. Kommunesektorens andel av totalt antall sysselsatte personer var dermed på om lag 20 prosent. Kommunalt konsum var på 158 milliarder kroner noe som utgjør om lag 13 prosent av BNP for Fastlands-Norge. Investeringene i kommuneforvaltningen var på om lag 24 milliarder kroner i fjor.

Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter i 2002

Overskudd før lånetransaksjoner, som tilsvarer begrepet nettofinansinvesteringer, er en viktig indikator ved vurdering av utviklingen i kommuneøkonomien. Ifølge foreløpige regnskapstall var overskuddet på 10,8 milliarder kroner i 2002. Det store overskuddet skyldes imidlertid spesielle forhold. I forbindelse med statens overtakelse av spesialisthelsetjenesten, ble det gitt et tilskudd på 21,6 milliarder kroner i 2002 som bidrog til å slette fylkeskommunal gjeld. Hvis dette holdes utenfor, viser de foreløpige regnskapstallene at underskuddet var på om lag 10,9 milliarder kroner i fjor.

Kommuneforvaltningens samlede løpende inntekter for 2002 er anslått til 207 milliarder kroner, en nedgang på 6,5 prosent i forhold til 2001. Nedgangen skyldes i overveidende grad en reduksjon i skatteinntektene på 15,7 prosent, noe som igjen skyldes nedjusteringen av den fylkeskommunale skattøren som følge av statlig overtakelse av sykehusene. Overføringene til kommuneforvaltningen viste en vekst på 1,7 prosent eller 1,7 milliarder nominelt fra 2001 til 2002.

Kommuneforvaltningens samlede løpende utgifter, inklusive investeringer i fast realkapital, gikk ned med anslagsvis 14,8 prosent, eller 33,7 milliarder kroner, fra 2001 til 2002. En nedgang i lønnskostnadene på 14,1 prosent bidro sterkt til utgiftsreduksjonen. Mye av dette skyldes at staten har overtatt arbeidsgiveransvaret for de sykehusansatte. Kommunesektorens merutgifter til pensjonskostnader, blant annet til KLP og

Kommuneforvaltningens inntekter og utgifter etter art. Millioner kroner

	2001	2002*
A. Løpende inntekter	224 172	207 659
1. Formuesinntekter, renter	9 951	9 646
2. Skatteinntekter	107 662	91 184
3. Andre løpende overføringer	102 088	102 490
Overføringer innen offentlig forvaltning	99 185	97 291
Andre overføringer	2 903	5 199
4. Driftsresultat	4 471	4 339
C. Totale inntekter (=A)	224 172	207 659
D. Løpende utgifter	225 112	192 475
1. Formuesutgifter, renter	9 156	9 795
2. Overføringer til private	26 745	24 886
3. Andre løpende overføringer	1 125	117
Overføringer innen offentlig forvaltning	2 077	1 455
Overføringer til kommunal forretningsdrift	-952	-1 338
4. Konsum i kommuneforvaltningen	188 086	157 677
Lønnskostnader	144 778	122 296
Produktinnsats	50 031	40 815
Kapitalslit	17 221	16 981
Gebyrer (-)	-31 764	-31 016
Korr. driftsresultat ¹	4 471	4 339
Produktkjøp til husholdninger	3 349	4 262
E. Sparing (A-D)	-940	15 184
F. Kapitalutgifter	9 125	4 434
1. Nettoinvestering i fast realkapital	10 336	6 860
Bruttoinvestering i fast realkapital	27 557	23 841
Kapitalslit (-)	-17 221	-16 981
2. Netto kjøp av tomter og grunn	-1 370	-2 528
Kjøp av tomter og grunn	1 118	1 097
Salg av tomter og grunn (-)	-2 488	-3 625
3. Kapitaloverføringer	159	102
G. Totale utgifter (D+F)	234 237	196 909
H. Nettofinansinvesteringer (C-G)	-10 065	10 750
2. Overskudd før lånetransaksjoner	-10 065	10 750
Korrigert for sykehusreformen (21,6 milliarder)	-10 065	-10 850

¹ Driftsresultat i kommunal vannforsynings-, avløps- og renovasjonsvirksomhet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

de kommunale pensjonskassene, utvidet ferie og generell lønnsvekst trakk imidlertid i retning av økte lønnskostnader. De foreløpige regnskapstallene indikerer at bruttoinvesteringene i fast realkapital gikk ned med om lag 11,4 prosent sammenlignet med 2001.

Nærmere om kommunenes økonomi i 2001

Tall for 2001 fra kommunedatabasen KOSTRA viste negativt *netto driftsresultat* for fylkeskommunene tredje året på rad og fortsatt svakt resultat for kommunene. Netto driftsresultat kan benyttes til finansiering av realinvesteringer eller avsettes til seinere bruk. Fylkeskommunene endte opp med et resultat på -1,8 prosent av driftsinntektene, en nedgang fra fjoråret på 1,6 prosentpoeng. Utviklingen den siste tiårsperioden viser en styrket finansiell stilling fram til midt på 1990-tallet. Deretter falt netto driftsresultat i prosent av driftsinntektene, og fylkeskommunenes inntekter har ikke lenger dekket de løpende utgiftene. Kommunene hadde samlet sett en klart bedre økonomisk stilling enn fylkeskommunene. Netto driftsresultat utgjorde 2,2 prosent av driftsinntektene i 2001, en svak nedgang fra fjoråret. I den siste tiårsperioden lå dette forholdstallet mellom 3 og 4 prosent fram til 1997, men gikk deretter ned til et nivå noe over 2 prosent.

Gjennomsnittlig brutto driftsresultat for kommunene, utenom Oslo, var i 2001 på 1,7 prosent av driftsinntektene, mens Oslo kommune kunne vise til et resultat på hele 4,5 prosent. Utenom Oslo kommune var det kommunene i gruppen «Mellomstore kommuner med lave bundne kostnader per innbygger, høye frie disponible inntekter» som kom best ut med 3,7 prosent brutto driftsresultat per innbygger. Kommunene i gruppe «Små kommuner med høye bundne kostnader per innbygger, lave frie disponible inntekter» hadde det svakeste resultatet med -1,8 prosent. Til forskjell fra netto driftsresultat er det i brutto driftsresultat ikke gjort fradrag for netto rente- og avdragsutgifter, mens det er lagt til beregnede avskrivningskostnader. Brutto driftsresultat kan derfor i betydelig grad sammenlignes med begrepet «driftsresultat» i resultatoppstillingen til bedrifter med regnskapsplikt etter regnskapsloven. Siden de beregnede avskrivningene er gjennomført noe ulikt i kommunene, vil denne resultatindikatoren imidlertid til dels også avspeile i hvilken grad disse kostnadene er tatt med.

I prosent av driftsinntektene var kommunenes *langsiktige gjeld* vel 60 prosent og fylkeskommunenes gjeld 33,7 prosent i 2001. Utviklingen i langsiktig gjeld bestemmes av nye låneopptak og avdrag på tidligere lån. I løpet av tiårsperioden 1991 - 2001 ble gjeldsbelastningen for kommunene først gradvis redusert til vel 49 prosent i 1998. De siste tre årene har gjeldsbelastningen vist klar økning. I samme tidsrom økte brutto investeringsutgifter jevnt fra et nivå på 8,8 prosent av driftsinntektene i 1993 til 13,4 prosent i 2001. Utviklingen innebærer at kommunene i første del av perioden finansierte både stadig økte investeringsutgifter og en viss nedbetaling av gjeld gjennom tilskudd fra driftsmidler, egne fonds og salgsinntekter. De siste tre årene har vært preget av en fortsatt økt utbyggingsaktivitet, men denne har i økende grad blitt finansiert gjennom økt gjeldsbelastning.

Gjennomsnittlig netto lånegjeld per innbygger for kommunene eksklusive Oslo var i 2001 15 481 kroner. Oslo kommunes netto lånegjeld per innbygger var klart lavere, 6 600 kroner. For Bergen, Stavanger og Trondheim under ett lå dette tallet om lag 1200 kroner lavere. Gjennomsnittet for store kommuner utenom de fire største var 13 660 kroner per innbygger. Gruppen kommuner med høyest frie disponible inntekter per innbygger kjennetegnes av et høyt innslag av inntekter fra kraftutbygging. Dette var den eneste kommunegruppen uten netto gjeld. Deres netto formue per innbygger var 1 835 kroner. For øvrig lå netto lånegjeld per innbygger relativt nær landsgjennomsnittet for alle de øvrige kommunegruppene.

Nærmere om fordelingen av offentlige utgifter på formål

Lønnskostnader er den desidert største kostnadskomponenten innenfor offentlig forvaltning. I kommunene utgjorde lønnskostnadene 78,4 prosent av det kommunale konsumet og 64,9 prosent av de totale utgiftene ifølge anslag for 2002. Sysselsettingen i offentlig forvaltning har økt fra vel 280 000 i 1970 til vel 731 000 i 2002. På grunn av deltidsarbeid er timeverksveksten lavere. Figuren viser veksten i sysselsatte personer innenfor de tre hovedområdene av offentlig tjenesteyting: Administrasjon og forsvar, Undervisning og Helse- og sosialtjenester. Sysselsettingen har økt særlig kraftig innenfor helse- og sosialtjenester, der antall ansatte har økt fra om lag 114 000 i 1970 til 446 000 i 2001. Innenfor undervisning doblet tallet på sysselsatte seg fra vel 90 000 til 180 000 i løpet av samme periode. Den tilsvarende økningen innenfor administrasjon og forsvar er klart mindre.

Tilgjengelige tall for offentlige utgifter fordelt på den internasjonale standarden for formålsgruppering (se boks) foreligger for perioden 1991-2001. Innenfor grupperingen i figur 1 legger gruppen *sosiale omsorgstjenester* beslag på den største andelen av de totale utgiftene. Fra 1991 til 2001 økte gruppens utgiftsandel fra 36,6 til 38,7 prosent. Økningen skyldes økte

Ny formålsgruppering av offentlige utgifter

Formålsgruppering av offentlig forvaltnings utgifter innebærer at utgiftene fordeles etter hva som er hovedhensikten eller formålet med utgiften. Formålsgrupperingen følger nå den internasjonale standarden i SNA/ESA som ble vedtatt av FN, OECD, Verdensbanken, IMF og EU våren 1999. Med den reviderte grupperingen tilfredsstiller Norge de nye internasjonale rapporteringskravene på dette området. Denne klassifikasjonen benyttes både i finansstatistikken og nasjonalregnskapet, og internasjonalt av FN og OECD. Klassifikasjonen betegnes COFOG (Classification of the Functions Of Government). Som et ledd i tallrevisjonen av offentlig forvaltnings finanser, som ble fullført i 2002, er denne nye internasjonale formålsgrupperingen innarbeidet i tidsseriene for staten og kommunene. Ny formålsgruppering er tilbakeført til 1990.

Økonomiske gevinster ved sammenslåing av kommuner

Det er allment akseptert at kostnadene per innbygger for å produsere kommunale tjenester varierer mellom kommuner, avhengig av om kommunen er spredtbygd eller tettbygd og om den er liten eller stor. For eksempel er det mange oppgaver innenfor administrasjon som må utføres uansett om det dreier seg om en stor eller en liten kommune. Ved å slå sammen to kommuner kan man derfor unngå dobbeltarbeid som må utføres i begge kommuner så lenge de ikke er sammenslått. Dette er grunnen til at en rekke kommuner vurderer å slå seg sammen, og at Regjeringen har innført ulike tilskudd for å oppmuntre kommunene til å slå seg sammen. Erkjennelsen av at smådriftsulempen er en realitet har også ført til at de små kommunene blir kompensert for slike ulemper gjennom inntektssystemet for kommunene.

På 1960-tallet ble det etter forslag fra Schei-kommisjonen gjennomført en reduksjon i antallet kommuner fra 744 til 454. Siden den gang har det bare skjedd en mindre reduksjon i antallet kommuner slik at vi i dag har 434 kommuner i Norge. Til sammenlikning har Sverige 289 kommuner og Danmark har 275 kommuner. Siden 1960-tallet har infrastrukturen blitt betydelig forbedret blant annet gjennom veibygging, samtidig som de fleste familier i dag har minst én personbil. I de siste årene har bruken av internett endret kommunikasjonsene ytterligere. Det har også skjedd betydelige endringer i reise- og pendlingsmønsteret samt i bosettingsstrukturen. På denne bakgrunn konkluderte Christianesen-utvalget (NOU 1992:15) med at det var et behov for reformer i kommunestrukturen.

Statistisk sentralbyrå har gjennomført en analyse av økonomiske gevinster ved sammenslåing av kommuner. Analysen er basert på en modell for kommunenes budsjettatferd som viser hvordan kommunenes utgifter innen ulike tjenesteytende sektorer avhenger av lokale økonomiske rammebetingelser. En sammenslåing medfører endringer i disse rammebetingelsene, noe som gir grunnlag for å beregne besparelser ved sammenslåing. Størrelsen på besparelsene er en funksjon av antallet kommuner som slår seg sammen, samt av innbyggertallet og bosettingsmønsteret i de kommunene som inngår, både sett hver for seg og samlet.

Hvis for eksempel fem kommuner slår seg sammen til én, er fordelene at man isteden for fem sett kommunestyre, formannskap, sentraladministrasjoner, skole-, helse- og flere andre fagadministrasjoner, får kun ett sett av disse enhetene for felleskommunen. I tillegg kan det være muligheter for å få til strukturendringer og rasjonalisering av tjenesteytingen overfor brukerne. For eksempel kan man slå sammen skoler som ligger i nærheten av hverandre, men på hver sin side av en kommunegrense. Slike gevinster kalles stordriftsfordeler. Analysen av stordriftsfordeler er basert på beregninger av hvordan innbyggertallet påvirker de kostnadene som kommunene har for å yte et standardisert tjenestetilbud.

Kommunene står overfor krav og forventninger fra staten og borgerne om å yte et desentralisert tjenestetilbud. En kommune med lange reiseavstander og tynt befolkete områder vil ofte måtte bruke mye ressurser på å få tjenestene ut til brukerne. Bosettingsmønsteret er derfor av betydning for kommuner som vurderer å slå seg sammen. I analysen blir det tatt hensyn til bosettingsmønsteret og hvordan reiseavstandene innenfor ulike soner for tjenesteyting vil endre

seg avhengig av hvilke kommuner som slår seg sammen. Analysen anslår slike merkostnader knyttet til avstander som slår ut på kommunenes budsjetter, mens eventuelle økninger i reisekostnader for innbyggerne ikke er inkludert. I de fleste tilfeller bidrar reiseavstandene til økte kostnader på kommunenes budsjetter i forbindelse med sammenslåinger. Det vil si at denne effekten virker i motsatt retning av stordriftsfordelene. I noen tilfeller blir kostnadsøkningen som følge av lengre avstander større enn besparelsene som oppnås ved bedre utnyttelse av stordriftsfordelene. Dette viser at små kommuner kan være billigere i drift hver for seg enn sammenslått, og at geografien kan hindre besparelser ved sammenslåing av kommuner.

Analysen er basert på et omfattende utvalg av eksempelgrupper. Det blir blant annet gjort beregninger for et alternativ som sørger for at det ikke blir noen kommuner med færre enn 5000 innbyggere. Dette alternativet innebærer en halvering av antall kommuner fra 434 til 217. Det er her tatt hensyn til vei- og båtforbindelser ved valg av grupper. Analysen anslår et potensiale for besparelser på 2,7 milliarder kroner i året (målt i 2001-kroner) ved en halvering av antallet kommuner. Dette tilsvarer 4,4 prosent av utgiftene for de kommunene som blir berørt av sammenslåingen. Disse resultatene gir en pekepinn om innsparingspotensialet, men det vil være rom for ytterligere besparelser dersom siktemålet er å finne fram til en optimal kommunestruktur.

Tabellen viser hvordan de anslåtte gevinstene ved en halvering av antallet kommuner fordeler seg på fylker (målt i 1998-kroner). De samlede besparelsene er dekomponert på et bidrag fra reduserte smådriftsulempen og et bidrag fra økte kostnader ved endringer i reiseavstander. Vi finner for eksempel at i Finnmark er reiseavstandene så store at dette bidrar til relativt små gevinster ved sammenslåinger. Den samlede besparelsen per innbygger er også relativt lav i Østfold, Akershus, Vestfold, Telemark, Rogaland og Sør-Trøndelag. Dette skyldes blant annet at det i disse fylkene inngår forholdsvis store kommuner i enkelte sammenslåinger, noe som bidrar til relativt lave besparelser målt per innbygger. I Hedmark, Oppland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er det relativt høye besparelser per innbygger, noe som har sammenheng med at det bare inngår mindre kommuner i sammenslåingene. Målt i absolutte kroner er det imidlertid betydelige gevinster å hente i alle fylker utenom Finnmark og Akershus.

Det er viktig å være klar over at analysen ikke gir en fullstendig verdsetting av alle fordeler og ulemper knyttet til sammenslåinger. Det er ikke tatt hensyn til endringer i husholdningenes reiseutgifter og tidsbruk ved endret lokalisering av tjenestetilbudet. Det er sett bort fra omstillingskostnader som kan oppstå ved omorganisering av produksjonen, samt omskolering, avgang og nyrekruttering av ansatte. Kapital som er bundet opp i bygninger og anlegg kan også skape tregheter og omstillingskostnader som på kort sikt reduserer mulighetene for å hente ut økonomiske gevinster. Videre er heller ikke virkningene for politisk deltakelse og lokaldemokrati vurdert i analysen, og det er ikke vurdert hvordan lokal identitet og tilhørighet blir påvirket av sammenslåinger. Analysen tar ikke hensyn til at sammenslåinger kan påvirke kommunenes evne til å rekruttere kvalifisert fagpersonell.

Forts.

Forts.

Kostnadseffekten av endringer i smådriftsulemper og reiseavstand ved en halvering av antall kommuner. Fylkesvis fordeling 1998

Fylke	Reduserte kostnader ved reduserte smådriftsulemper		Økte kostnader ved endret reiseavstand		Samlet besparelse	
	Kroner per innbygger	Millioner kroner	Kroner per innbygger	Millioner kroner	Kroner per innbygger	Millioner kroner
Østfold	615	149,9	33	7,9	583	142,0
Akershus	457	27,9	0	0,0	457	27,9
Hedmark	2 243	151,8	255	17,3	1 988	134,5
Oppland	2 332	191,7	83	6,8	2 249	184,9
Buskerud	1 786	138,2	207	16,0	1 578	122,2
Vestfold	820	81,6	-14	-1,3	834	83,0
Telemark	1 045	109,0	70	7,3	975	101,7
Aust-Agder	1 388	116,3	190	15,9	1 198	100,4
Vest-Agder	1 556	114,2	226	16,6	1 330	97,6
Rogaland	808	135,1	35	5,8	773	129,3
Hordaland	1 728	224,0	88	11,4	1 640	212,5
Sogn og Fjordane	2 239	215,3	189	18,2	2 050	197,1
Møre og Romsdal	2 365	196,9	297	24,8	2 068	172,1
Sør-Trøndelag	824	184,4	128	28,7	696	155,7
Nord-Trøndelag	1 494	168,9	387	43,7	1 107	125,2
Nordland	2 029	280,4	912	126,1	1 116	154,3
Troms	1 541	220,6	259	37,0	1 282	183,6
Finnmark	1 836	119,5	1 636	106,5	200	13,0
Hele alternativet	1 377	2825,7	238	488,7	1 139	2 337,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

utgifter til formål innenfor kategoriene *alderdom* og *sykdom og uførhet*. Det er folketrygden som dekker utbetalingene til disse formålene. I 2001 utgjorde trygdeutgiftene til de sosiale omsorgstjenester 241,5 milliarder kroner. Utgiftsandelen knyttet til alderdom økte fra 13,9 prosent i 1991 til 15,3 prosent i 2001. I løpet av denne perioden steg utgiftsandelen knyttet til sykdom og uførhet fra 10,0 til 11,6 prosent.

Ugiftene til alderstrygd var i 2001 kommet opp i 39 prosent av de samlede utgiftene til sosiale omsorgstjenester, en økning på 1 prosentpoeng i forhold til andelen i 1991. Andelen av totalutgiftene til syke og uføre steg fra 27 prosent i 1991 til 30 prosent i 2001.

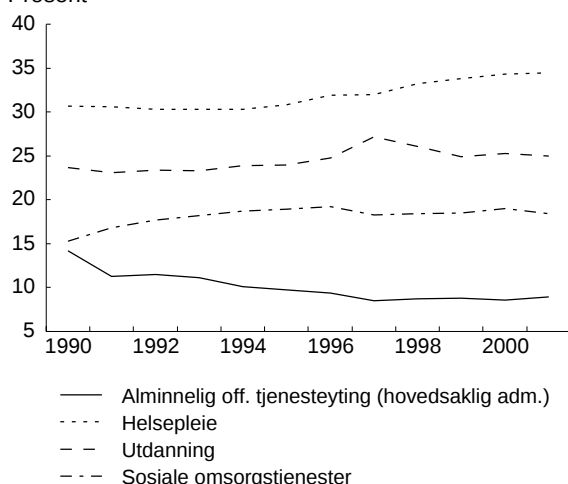
Den nest største utgiftsposten er *helsepleie*. Økte utgifter til *helseinstitusjoner* har vært den viktigste årsaken til at utgiftene til helsepleie, målt som andel av offentlig forvaltnings totale utgifter, økte fra 13,0 prosent i 1991 til 16,7 prosent i 2001. Utgiftsandelen til *utdanningsformål* økte fra 11,9 til 13,7 prosent i løpet av samme tidsrom, vesentlig som følge av økte utgifter til *grunnskoler* knyttet til av grunnskolereformen. Utgiftsandelen til *næringsøkonomiske formål* hadde den største nedgangen fra 1991 til 2001, fra 13,3 prosent i 1991 til 9,1 prosent i 2001. Reduksjonen i utgiftsandelen til *alminnelig offentlig tjenesteyting* fra 12,2 prosent i 1991 til 10,4 prosent i 2001 skyldes lavere utgifter knyttet til offentlige gjeldstransaksjoner.

Kommunal tjenesteyting i et lengre tidsperspektiv

Tabellen gir en oversikt over hvordan de samlede kommunale utgiftene er blitt fordelt på ulike formål over perioden 1990-2001. Utviklingen i utgiftsandelene viser jevne tendenser. Blant de formålskategoriene som har økt sin utgiftsandel i løpet av denne perioden finner man Sosiale omsorgstjenester med en økning fra 15,3 prosent i 1990 til 18,4 prosent i 2001. Her er det særlig utgifter til kategoriene Alderdom og Barn og familie som bidrar til dette, mens utgiftsandelen til kommunal sosialstøtte har gått tilbake. De store utgiftskategoriene Helsepleie og Utdanning har også økt sine andeler av totalutgiftene. Det er først og fremst utgiftsveksten knyttet til helseinstitusjoner som bidrar til at utgiftsandelen til Helsepleie økte fra 30,7 prosent i 1990 til 34,5 prosent i 2001. Innenfor undervisning er det utgiftene til grunnskolen som er den største enkeltposten og som også har hatt en økt utgiftsandel. Økningen her inntreffer fra 1996 til 1997 i forbindelse med grunnskolereformen.

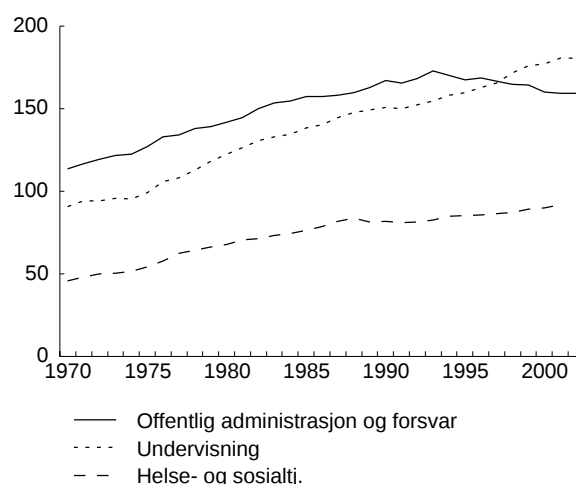
Blant de formålskategoriene som har hatt en fallende utgiftsandel er den viktigste kategorien administrasjonsutgifter innenfor Alminnelig offentlig tjenesteyting. Utgiftsandelen har her gått ned fra 14,2 prosent i 1990 til 8,9 prosent i 2001. Også transportutgifter innenfor Næringsøkonomiske formål, samt Miljøvern fikk redusert sine utgiftsandeler i denne perioden.

Kommuneforvaltningens utgifter etter formål som andel av totale utgifter. 1990=100 Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsatte i offentlig forvaltning. 1970-2001 1000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Offentlig forvaltnings utgifter etter formål i prosent av totale utgifter. 1990-2001. Utgiftsandeler i prosent.

	1990	1995	2001*
Løpende totale utgifter, mill. kroner	361 857	447 319	623 458
Sum utgiftsandeler	100,0	100,0	100
01. Alminnelig offentlig tjenesteyting	13,4	12,0	10,4
Av dette			
011 Utøvelse og offentlig tjenesteyting	2,3	2,5	2,5
012 Internasjonal økonomisk bistand	2,1	1,9	1,9
017 Offentlige gjeldstransaksjoner	7,1	5,9	4,3
02. Forsvar	6,2	5,0	4,5
03. Politi, rettsvesen mv	1,7	1,8	2,2
04. Næringsøkonomiske formål	13,4	11,7	9,1
Av dette			
042 Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst	4,3	3,2	2,2
045 Transport	5,4	5,4	4,8
05. Miljøvern	1,2	1,1	0,8
06. Boliger og nærmiljø	0,6	1,4	0,6
07. Helsepleie	12,9	13,6	16,7
Av dette			
071 Medisinske produkter, apparater og utstyr	1,1	1,5	0,5
072 Helsetjenester utenfor helseinstitusjoner	1,6	3,6	4,1
073 Helseinstitusjoner	9,7	8,1	11,0
08. Fritid, kultur og religion	2,3	2,4	2,7
09. Utdanning	11,8	13,1	13,7
Av dette			
091 Grunnskoler og førskoler	4,9	4,6	5,6
092 Videregående skoler	3,1	3,6	3,2
094 Universiteter og høyskoler	2,9	3,4	3,4
10. Sosial omsorgstjenester	35,7	37,2	38,7
Av dette			
101 Sykdom og uførhet	9,9	9,3	11,6
102 Alderdom	13,1	14,5	15,3
104 Barn og familie	5,0	6,9	7,1
105 Arbeidsledighet	2,9	2,6	1,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utvinning av råolje og naturgass

Produksjon og markedsforhold

2002 har vært et år med store variasjoner i verdien av petroleumsproduksjonen på norsk sokkel. Oljeprisene har steget jevnt og trutt fra rundt 20 dollar per fat ved årsskiftet 2001/2002 til i underkant av 30 dollar per

fat i september 2002. Prisene falt noe i oktober og første halvdel av november, før prisen igjen steg og ved årsskiftet 2002/2003 lå prisen i overkant av 30 dollar per fat. Den gjennomsnittlige prisen på Brent Blend for 2002 var 25,0 dollar per fat, mot 24,4 dollar per fat i 2001, altså en vekst på 2,3 prosent. Omregnet til norske kroner gikk oljeprisen ned med 10 prosent, til 197 kroner per fat.

Ifølge det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) var verdien av olje- og gassproduksjonen 307,2 milliarder kroner i løpende priser i 2002. I 2001 var verdien av olje- og gassproduksjonen 338,0 milliarder kroner. Nedgangen fra 2001 til 2002 skyldes hovedsakelig at oljeprisen, målt i norske kroner, gikk ned. Oljeproduksjonen var i tillegg noe lavere i 2002 enn i 2001. Det var den kraftige veksten i gassproduksjonen som gjorde at den samlede petroleumsproduksjonen økte.

Eksportverdien av råolje gikk ned fra 240,6 milliarder kroner i 2001 til 204,1 milliarder kroner i 2002. I 2002 ble eksportverdien av naturgass 71,0 milliarder kroner mot 61,0 milliarder kroner i 2001. Økningen i 2002 skyldes både økte priser på naturgass og økt produksjon av gass på norsk sokkel.

I 2002 var den samlede bruttoproduksjonen av petroleum på norsk sokkel 256,0 millioner Sm³ oljeevivalenter (Sm³ o.e.), mot 251,5 millioner Sm³ o.e. i 2001. Av den totale produksjonen i 2002 utgjør produksjonen av råolje (inkl. NGL og kondensat) 187,1 millioner Sm³ o.e., og produksjonen av naturgass 68,9 millioner Sm³ o.e. Oljeproduksjonen gikk ned med 3,6 prosent fra toppåret 2001 til 2002. Gassproduksjonen nådde i 2002 derimot en ny produksjonstopp, hele 19,9 prosent over produksjonsnivået i 2001.

Ved årsskiftet var det 45 produserende felt på norsk kontinentalsokkel. Ekofisk var også i 2002 det oljefeltet som hadde størst produksjon. Dette feltet alene

Produksjon av olje (inkl. NGL og kondensat) og gass i 2002

	Produksjon 2002	Endring fra 2001	Endring fra 2001	Andel av henholdsvis olje- og gass- produksjonen
	Tusen Sm ³ o.e.	Tusen Sm ³ o.e.	Prosent	Prosent
Petroleum i alt	256 023	4 486	1,8	
Olje i alt	187 142	- 6 932	- 3,6	100,0
Herav:				
Åsgard	12 903	2 842	28,3	6,9
Gullfaks	13 745	- 1 321	- 8,8	7,3
Statfjord	10 973	- 2 056	- 15,8	5,9
Ekofisk	19 934	796	4,2	10,7
Troll Vest	11 230	388	3,6	6,0
Heidrun	10 903	- 138	- 1,3	5,8
Troll C	11 174	1 578	16,4	6,0
Draugen	11 295	- 838	- 6,9	6,0
Gass i alt	68 881	11 418	19,9	100,0
Herav:				
Troll Øst	23 947	3 827	19,0	34,8
Sleipner Øst	13 518	1 591	13,3	19,6
Ekofisk	5 330	125	2,4	7,7
Heimdal	3 200	2 871	872,6	4,6
Oseberg	3 339	- 608	- 15,4	4,8
Åsgard	7 357	3 247	79,0	10,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå

produserte 16,8 millioner tonn oljeekvivalenter i 2002, en gjennomsnittlig dagsproduksjon på 342 400 fat per dag, 13 700 fat per dag mer enn i 2001. Andre store felt er Gullfaks, Åsgard, Draugen, Troll Vest, Troll C, Statfjord og Heidrun. De nyeste feltene, Oseberg Øst, Oseberg Sør, Snorre B og Glitne bidro med til sammen 224 500 fat per dag. De største av disse, Oseberg Sør og Snorre B produserte henholdsvis 75 200 og 59 400 fat per dag. Mot slutten av 2002 ble Tune og Sigyn satt i drift.

Den samlede produksjonen av naturgass domineres fortsatt av de to store feltene Troll Øst og Sleipner Øst. I 2002 produserte disse to feltene henholdsvis 23,9 og 13,5 milliarder Sm³ naturgass, eller 54 prosent av den samlede gassproduksjonen på norsk sokkel. De andre to store gassprodusentene, Ekofisk og Åsgard, stod for til sammen 12,7 milliarder Sm³ naturgass, eller 18,4 prosent av den norske produksjonen. Sammen med Troll Øst og Sleipner Øst står disse fire feltene for hele 72,8 prosent av gassproduksjonen på norsk sokkel.

I februar 2003 kom Oljedirektoratet (OD) med oppdatert ressursregnskap per 31.12.2002. Per 31.12.2002 var det samlet produsert 3,5 milliarder Sm³ o.e. De totale gjenværende utvinnbare ressursene estimeres til 10,2 milliarder Sm³ o.e. med et usikkerhetsspenn på mellom 8,0 og 14,2 milliarder Sm³ o.e. Gjenværende reserver i felt som er omfattet av godkjent plan for utbygging og drift (PUD) anslås til 3,8 milliarder Sm³ o.e. og utgjør dermed 37 prosent av antatt totalt gjen-

værende ressurser. Resten av de gjenværende ressursene er knyttet til funn uten godkjent PUD, mulige tiltak for økt utvinning og ikke-oppdagede ressurser.

Investeringer**Endelige investeringer for 2002**

Ifølge oljestatistikkens tall for kvartalsvise investeringer ble de samlede investeringene i olje- og gassvirksomheten, inkludert rørtransport, 54,0 milliarder kroner i 2002. Dette er en nedgang på 3,1 milliarder kroner sammenlignet med endelige tall for 2001. De endelige investeringene for 2002 ble noe lavere enn det man har anslått de siste kvartalene. De siste fem årene har imidlertid de endelige investeringstallene gjennomgående vært høyere enn det operatørselskapene har anslått gjennom de kvartalsvise investeringstallene i investeringsåret. Endringen i 2002 kan skyldes at man har utsatt en del investeringer.

De endelige investeringene til letevirksomheten i 2002 ble 4,5 milliarder kroner. Dette er hele 2,3 milliarder kroner mindre enn i 2001. Nedgangen er på nær 35 prosent. Dersom man sammenligner leteinvesteringene i 2002 med tilsvarende investeringer for tidligere år, ser man at kun ett år har hatt lavere leteinvesteringer målt i løpende priser. I 1988 var investeringene 4,2 milliarder kroner. Investeringene i letevirksomhet i 2002 er de laveste siden investeringstelingen startet i 1985 når man regner i faste priser.

Investeringene til feltutbygging i 2002 utgjorde 17,9 milliarder kroner. Dette er en nedgang på 2,3 milliarder sammenlignet med 2001. Investeringene til felt i drift utgjorde 27,0 milliarder. Dette er en nedgang på 0,2 milliarder sammenlignet med forrige år. De endelige investeringene er hele 2,8 milliarder kroner lavere enn det som ble anslått i forrige kvartal. Bakgrunnen for dette er at på flere felt har man valgt å utsette investeringsprosjekter. Dette gir utslag i at anslagene for investeringer til felt i drift i 2003 øker.

De siste årene har investeringene til feltutbygging falt, mens investeringene til felt i drift har steget. Det finnes flere forklaringer på dette. I tillegg til at man har færre utbyggingsprosjekter, og flere felt som er i drift, skyldes det også måten felt nå blir bygget ut på. Felt bygges nå i større grad ut i tilknytning til eksisterende infrastruktur, og da blir en større del av investeringene ført som investeringer i felt i drift, og en mindre del under feltutbygging. For å få et best mulig inntrykk av den totale utviklingen for investeringer til felt kan man se på feltutbygging og felt i drift under ett. Samlet ble det i 2002 investert 44,9 milliarder kroner til felt, mot 47,4 milliarder i 2001.

For landvirksomhet og rørtransport ble det investert henholdsvis 3,6 og 1,1 milliarder kroner i 2002. For landvirksomheten er dette en kraftig økning sammenlignet med 2001, da investeringene kun beløp seg til

Produksjons- og eksportutviklingen for olje- og gass. 1992-2002

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Tall i millioner Sm3 o.e.											
Produksjon ¹											
Samlet produksjon	154,8	162,7	183,1	196,3	225,5	233,3	226,3	230,7	244,4	252,2	258,7
olje	124,0	131,8	146,3	156,8	175,4	175,9	168,7	168,7	181,2	180,9	173,6
NGL	4,6	5,2	6,7	7,5	7,8	7,7	7,0	6,7	6,7	9,9	10,5
kondensat	0,4	0,9	3,2	4,1	4,9	6,8	6,4	6,8	6,8	7,5	9,1
gass	25,8	24,8	26,8	27,8	37,4	43,0	44,2	48,5	49,7	53,9	65,4
Eksport											
olje	110,1	118,5	132,5	145,0	162,8	163,7	156,2	152,9	163,8	169,0	163,2
gass	25,7	24,7	27,2	27,6	37,8	42,3	42,7	46,7	48,5	50,5	63,1
Tall i milliarder kroner											
Eksportverdi	97,1	104,1	106,4	113,2	156,7	163,7	118,3	159,2	306,6	295,7	271,8
US dollar per fat											
Oljepris, Brent Blend	19,28	16,95	15,83	16,96	20,63	19,16	12,76	18,09	28,58	24,40	24,96

¹ Netto salgbar mengde.

Kilde: Oljedirektoratet, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Påløpte og antatte investeringskostnader. Utvinning av råolje og naturgass og rørtransport. 1999-2003. Mill.kr

	1999	2000	2001	2002	2002 ²	2003 ¹	2003 ²
I alt	69 096	53 589	57 144	54 000	57 471	71 129	60 877
Utvinning av råolje og naturgass i alt	64 403	52 898	54 967	52 924	56 323	69 725	59 061
Leting	4 992	5 272	6 815	4 476	4 824	5 099	5 550
Feltutbygging og felt i drift	55 114	46 339	47 376	44 860	47 748	52 689	44 270
Feltutbygging	35 191	22 799	20 168	17 884	17 980	19 138	17 791
Varer	21 716	13 051	11 278	9 981	9 933	7 952	8 624
Tjenester	8 575	5 258	2 678	4 254	4 354	6 300	4 740
Produksjonsboring	4 899	4 490	6 213	3 650	3 693	4 886	4 427
Felt i drift	19 923	23 540	27 208	26 975	29 767	33 551	26 479
Varer	3 223	2 331	2 712	2 383	3 283	4 579	1 747
Tjenester	2 331	4 598	6 084	6 578	7 556	12 714	9 750
Produksjonsboring	14 369	16 610	18 412	18 014	18 928	16 258	14 982
Landvirksomhet#3	4 297	1 287	776	3 589	3 751	11 937	9 241
Rørtransport	4 693	691	2 177	1 076	1 148	1 404	1 816

¹ Registrert 1. kvartal 2003.² Registrert 4. kvartal 2002.³ Omfatter kontorer, baser og terminalanlegg på land.

0,8 milliarder kroner. Det er spesielt prosjekter på Kårstø, Mongstad og Melkøya som trekker opp investeringene på land. Rørtransportnæringen nedjusteres derimot fra 2,2 milliarder kroner i 2001 til 1,1 milliarder i 2002.

Volumutviklingen

Ifølge foreløpige KNR-tall falt investeringene i utvinning og rørtransport med 4,4 prosent i 2002, etter å ha falt med 1,0 prosent året før, når en regner i faste priser. De sesongjusterte tallene viser et forholdsvis stabilt nivå gjennom de tre siste årene, men med en viss nedgang gjennom 2000, en tilsvarende oppgang gjennom 2001 og en ny nedgang gjennom første halvår i fjor. Gjennom annet halvår i fjor var det en ny økning.

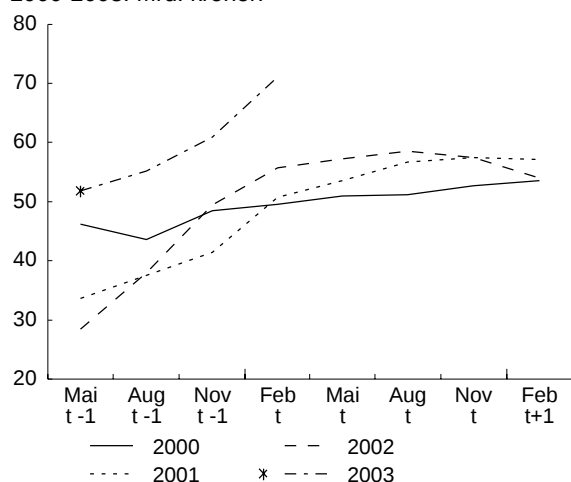
Anslag for 2003

Oljestatistikken samler på kvartalsbasis inn oljeselskapenes egne anslag for sine investeringskostnader i

felt med godkjent PUD. Investeringene til olje og gassvirksomheten for 2003, inkludert rørtransport, ble i 1. kvartal 2003 anslått til 71,1 milliarder kroner. Anslaget er 15,4 milliarder kroner høyere enn tilsvarende anslag gitt i 1.kvartal 2002 for 2002. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til dette. Den lave funnraten i 2002 har skapt usikkerhet i oljenæringen. Oljeselskapene har også gitt uttrykk for misnøye med det utlyste letearealet, som de mener ikke gir muligheter for vekst på norsk sokkel. Utviklingen på disse områdene vil få stor betydning for skjebnen til den del av de fremtidige investeringsprosjektene.

Investeringene til lettevirksomheten i 2003 er nå anslått til 5,1 milliarder kroner. Det er vanskelig å forutsi investeringsutviklingen i lettevirksomheten i 2003. Dersom det blir gjort større funn tidlig i 2003 kan det gi økte investeringer utover i året, i håp om flere større funn. Dersom man fortsetter å bore tørre brønner vil det kunne redusere investeringene til lettevirksom-

Årsanslag for påløpte investeringskostnader i oljevirkomheten gitt på ulike tidspunkter. 2000-2003. Mrd. kroner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

heten ytterligere. Nedgangen i letevirkomheten kan, dersom utviklingen fortsetter, komme til å påvirke investeringsaktiviteten også innenfor de andre investeringskategoriene.

Investeringene til feltutbygging i 2003 er anslått til 19,1 milliarder kroner. Sammenlignet med tilsvarende anslag for 2002 gitt i 1. kvartal 2002, ligger investeringsanslaget 1,8 milliarder kroner høyere. Det er mulig 2003 blir det første året med økning i investeringene til feltutbygging side 1998. I 2003 er det hovedsakelig Kristin, Grane og Fram Vest som vil stå for de største utbyggingsinvesteringene. Utbyggingen av Snøhvitfeltet vil i 2003 hovedsakelig være investeringer på terminalen på Melkøya, og dermed blir disse investeringene ført som landvirkomhet.

For felt i drift anslås investeringen i 2003 til hele 33,6 milliarder kroner. Sammenlignet med tilsvarende anslag for 2002 gitt i 1. kvartal 2002, er dette en økning med hele 3,6 milliarder kroner. I 2003 er det spesielt feltene Snorre, Ekofisk og Troll som skiller seg ut.

Hvis vi ser på felt i drift og feltutbygging samlet, ser vi at operatørselskapenes anslag for 2003 er 52,7 milliarder kroner, mot 47,3 milliarder på samme tidspunkt for 2002.

For landanlegg og rørtransport er anslagene hhv. 11,9 og 1,4 milliarder kroner. Det er hovedsakelig utbyggingen på Melkøya som drar opp investeringene til landanleggene i 2003.

Petroleumsinntektene

Netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten sank med 29,6 milliarder kroner, til 209,1 milliarder kroner fra 2001 til 2002, se figur. Den største endringen i denne kontantstrømmen skyldes en nedgang i prisen på olje målt i norske kroner på 10 prosent. Det var en

Petroleumsinntekter og petroleumsrente¹, 1992-2002

	Petroleumsrente	Petroleumsrentens andel av bruttonasjonalprodukt
1992	40,4	5,1
1993	41,3	5,0
1994	41,0	4,7
1995	46,1	5,0
1996	86,6	8,5
1997	96,1	8,8
1998	39,1	3,6
1999	78,0	6,5
2000	237,3	16,7
2001	217,4	14,
2002	186,9	12,2

¹ Ved beregning av renten er det benyttet en normalavkastning på 4 prosent. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

mindre nedgang i investeringene på 2,4 milliarder kroner og en oppgang i lønnskostnadene på 0,9 milliard kroner. Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten er i nasjonalbudsjettet for 2003 foreløpig anslått til om lag 169,6 kroner i 2002, en nedgang på 75 milliarder fra 2001. Ved siden av nedgang i prisen på olje er en av grunnene til den store nedgangen endring i omfanget av salg av SDØE-andeler. Statens kontantstrøm er imidlertid 8,6 milliarder kroner over nivået i år 2000.

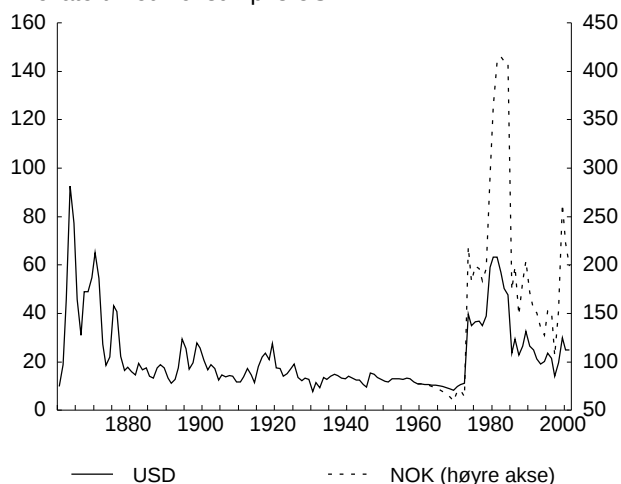
Petroleumsrenten er et uttrykk for meravkastningen som oppnås i petroleumssektoren utover normal avkastning av kapital på grunn av at det er en begrenset naturressurs. Den er definert som driftsresultat i sektoren inklusive indirekte skatter, fratrukket kapitalslit og en normal avkastning på 4 prosent. Denne var 169,6 milliarder kroner i 2002, en nedgang på rundt 30 milliarder fra 2001 (15 prosent). Nedgangen skyldes en nedgang i pris på olje målt i norske kroner, en noe mindre nedgang i volum og en vridning i sammensetningen av produksjonen der olje har fått mindre vekt og gass større vekt.

Petroleumsformuen er et uttrykk for nåverdien av den framtidige netto kontantstrømmen fra petroleumsvirksomheten. Anslag på petroleumsformuen er svært usikkert da en både må anslå prisprofil, produksjonsprofil, samlet produksjonsmengde og realrente for å kunne beregne formuen. I nasjonalbudsjettet for 2003 har en anslått petroleumsformuen til 2200 milliarder kroner basert på en realrente på 4 prosent. Dette er 200 milliarder kroner lavere enn året før. Denne endringen skyldes hovedsakelig at noe av oljen og gassen er tatt opp i løpet av året. Bak disse anslagene ligger en forutsetning om en pris på råolje på om lag 200 kr/fat i 2003, som faller til om lag 135 kroner i 2010 og deretter holder seg på dette nivået. Produksjonen følger den såkalte langsiktige utviklingsbanen gjengitt i Stortingsmelding 38 (2002) om olje og gassvirksomheten. Den når en topp på om lag 275 mill.Sm³ i 2004-2006 for deretter å falle jevnt ned mot 150 mill.Sm³ i 2050. Oljeproduksjonen er antatt å vare i 50 år

Realpris på råolje. 1861-2002

2002-priser per fat

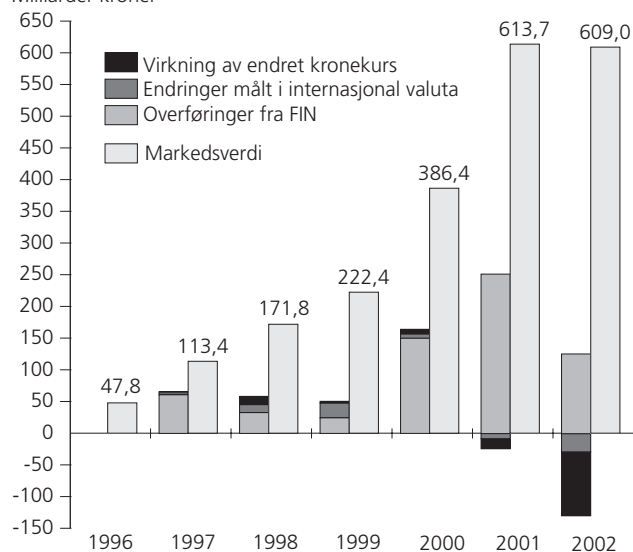
Deflatert med konsumpris USA

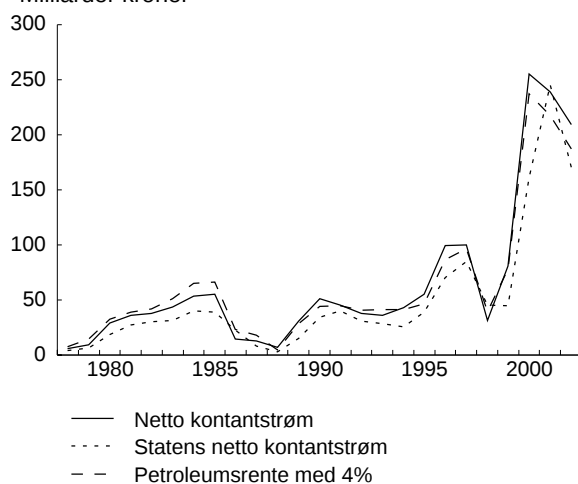
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Statens Petroleumsfond – Nøkkeltall 2002

Milliarder kroner

Petroleumsrente og kontantstrøm fra utvinning av olje og gass. 1978 - 2002

Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med de ressursanslag som er gjort og den produksjonsprofil som er skissert. Gassproduksjonen kan vare i 100 år. Gassens andel av total petroleumsproduksjon øker gradvis utover i perioden.

Over tid plasseres realformuen på havbunnen som finansiell formue internasjonalt. Petroleumsfondet ved årsskiftet 2002-2003 var på 609 milliarder kroner, 4,7 milliarder kroner lavere enn året før. Tilførselen av kapital til fondet fra Finansdepartementet var 125,7 milliarder kroner. En grunn til nedgangen i fondet er nedgang i aksjemarkedene og påfølgende nedjustering av aksjeporteføljen. I underkant av 40 prosent av petroleumsfondet er for tiden plassert i aksjer, mens i overkant av 60 prosent er plassert i obligasjoner. 1,2 milliarder kroner er plassert i et eget miljøfond. Avkastningen i aksjeporteføljen var minus 24,4 prosent mens det var en gevinst i obligasjonsporteføljen på 9,9 prosent. I forhold til referanseporteføljen gjorde imid-

lertid fondet det bedre med en meravkastning på 0,25 prosent. Det var en betydelig negativ utvikling i fondet fra 2001 til 2002 målt i norske kroner som følge av styrking av den norske kronen. Endringen for fondets kjøpekraft i internasjonal valuta viste dermed en bedre utvikling enn utviklingen i verdi i norske kroner.

Summen av petroleumsformuen og petroleumsfondet er 2 809 milliarder kroner. Permanentinntekten er den teoretiske realavkastning av denne formuen. Permanentinntekten er det vi i prinsippet kan bruke uten å redusere realverdien av den aktuelle formuen. Da etterlater vi like mye til etterkommerne som det vi har arvet av denne formuen. Basert på 4 prosent rente var permanentinntekten 112 milliarder kroner i 2002, en nedgang på 8 milliarder kroner fra tilsvarende ved årsskiftet 2001-2002.

Handlingsregelen for bruk av petroleumsinntektene sier at vi kan bruke den forventede avkastningen av petroleumsfondet hvert år, altså vesentlig mindre enn permanentinntekten av den samlede formuen så lenge det meste av denne fortsatt ligger på havbunnen. Etter hvert som mer av petroleumsformuen omplasseres i finansiell formue vil det som kan brukes etter handlingsregelen nærme seg permanentinntekten av den samlede formuen. Den forventede avkastningen av petroleumsfondet etter handlingsregelen er for tiden satt til 4 prosent av petroleumsfondet. Ved årsskiftet utgjorde dette 24,5 milliarder kroner. Den gjennomsnittlig avkastningen av fondet de siste tre årene har vært 2,5 prosent.

Handlingsregelen er begrunnet i andre forhold enn en ren fordeling av én ressurs over generasjoner. En ønsker gjennom denne å få til en gradvis innfasing av petroleumsinntekter. Det er selvsagt de samme typer usikkerhet knyttet fastsettingen av permanentinn-

tekstbegrepet som til beregningen av formuen. Dette skulle i seg selv bety en viss forsiktighet ved bruk av anslåtte inntekter.

Industri og bergverk

Ifølge foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet falt produksjonen i industri og bergverk med 1,3 prosent fra 2001 til 2002, målt i faste priser. Bruttoproduktet i industrien falt med 0,7 prosent i fjor. For året 2002 sett under ett utgjorde bruttoproduktet i industri og bergverk litt over 14 prosent av samlet bruttoprodukt i Fastlands-Norge målt i faste priser.

Ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene steg etterspørselen etter industriprodukter målt i faste priser med 1,6 prosent fra 2001 til 2002, men etterspørselen falt i 2. halvår. Veksten i etterspørselen sammenholdt med svake produksjonstall for leveranser til hjemmemarkedet, slo ut i økt import av industriprodukter med 4,8 prosent fra 2001 til 2002.

Industriens leveranser til eksportmarkedet steg med 0,4 prosent sammenlignet med året før, dog med tiltagende negative vekstrater utover i 2002. Også prisutviklingen var negativ i 2002, med et fall på 8,7 prosent sammenlignet med 2001. Her fant den største nedgangen sted i andre og tredje kvartal. På tross av en viss vekst i industriens samlede leveranser, målt i faste priser, til eksportmarkedet for året som helhet, er bildet klart mer negativt for enkelte næringer. Svak eksportutvikling for 2002 er knyttet til flere forhold, men viktige årsaker er den kraftige styrkingen av kronkursen fra 2001 til 2002, flere år med sterkere vekst i lønnskostnader enn hos våre handelspartnere, samt svake internasjonale markeder for en rekke produkter.

Produksjonsfallet fra 2001 til 2002 synes å ha rammet hele industrien med noen få unntak. Unntakene er verkstedindustri og bygging av skip og oljeplattformer som kunne vise til en økning på henholdsvis 0,7 og 4,6 prosent sammenlignet med året før. Innenfor sistnevnte næring bidro produksjon av oljeplattformer mest til denne økningen. Som i 2001 var produksjonsutviklingen mest negativ for tekstil- og bekledningsindustrien, treforedling og forlag og grafisk industri. Treforedlingsindustrien hadde varierende produksjonsutvikling gjennom året, med en nedgang i produksjonsvolumet på 3,2 prosent i første kvartal, mens årets siste kvartal viste en økning på 3,6 prosent. Prismessig opplevde derimot næringen fallende tendenser gjennom hele året.

Næringsmiddelindustrien hadde i 2002 en avtagende produksjon. Samlet falt produksjonen med 1,8 prosent, målt i faste priser, fra 2001. Det er spesielt innenfor produksjon av fisk og fiskevarer denne nedgangen synes. Prisen for disse produktene viste en vekst gjennom de to første kvartalene, som snudde til nedgang i tredje og fjerde kvartal. Det totale produksjonsvolumet av fisk og fiskevarer falt med 7,7 pro-

sent. Nedgang i pris og leveranser til både hjemmemarkedet og eksportmarkedet har svekket næringens lønnsomhet. Dette gjenspeiles i det største antall konkurser åpnet innen næringen siden 1997. Derimot økte produksjonen av kjøttvarer og meierivarer samt drikkevarer og tobakk, med henholdsvis 1,2 og 2,8 prosent fra 2001 til 2002. Imidlertid falt prisene på kjøttvarer, mens prisene på drikkevarer og tobakk økte.

Produksjonen av metaller var i fortsatt tilbakegang i 2002, med en nedgang på 1,9 prosent fra 2001 til 2002, målt i faste priser. Prismessig var 2002 et dårlig år for store deler av metallindustrien, med en samlet prisnedgang for hele næringen på 10,8 prosent. Innen metallindustrien må det skilles mellom produksjon av ikke-jernholdige metaller og resten av næringen. Sistnevnte har hatt klart svakeste utviklingen, spesielt i andre halvår 2002. Produksjon av aluminium var svakt negativ gjennom året 2002, men produksjonen tok seg opp igjen gjennom andre halvår. Også verkstedindustrien har nedgang i begynnelsen av året, men med en vekst på slutten av året.

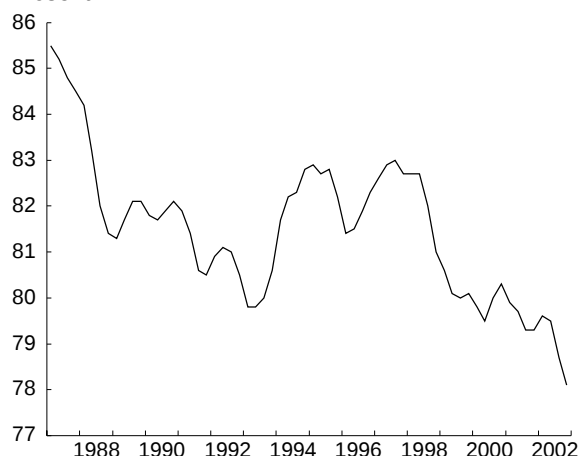
Egne bokser i årets utsyn omhandler industriens konkurranseevne på lengre sikt. I en egen beregning omtales hvilke krav som må stilles til utviklingen i konkurranseutsatt sektor om vi skal opprettholde en bærekraftig utvikling i vår fordringsbalanse samtidig som kravene til finansiering av stadig økende pensjonsforpliktelser oppfylles. En del av industrien vil også på 5-10 års sikt møte kostnadmessige utfordringer gjennom endringer i energimarkeder og ved at det etableres markeder for utslippstillatelser. Dette er også tema i en egen boks.

Lengre linjer i markedsutviklingen

Til Økonomisk utsyn for 2002 foreligger det nå reviderte endelige tall fra og med 1997, endelige nasjonalregnskapstall for årene 1998 til 2000, og tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet for 2001-2002. Nye tall gir et litt annerledes utviklingsbilde for flere av næringene enn hva som var lagt til grunn tidligere. Reviderte tall fra nasjonalregnskapet viser at markedsandelen for norsk eksport av verkstedprodukter er oppjustert etter 1994. Eksportmarkedsandelen for verkstedprodukter gikk svakt ned fra 1990 til 1993, for deretter å øke i varierende grad fram til 1999. I 1999 og 2000 falt markedsandelen ganske klart igjen. Den fikk etter dette et markert oppsving i 2001, og en noe mindre oppgang i 2002. Markedsandelen for norsk eksport av verkstedprodukter var i 2002 om lag 30 prosent større enn i 1990. Utviklingen i de norske eksportprisene relativt til prisene på konkurrerende utenlandske produkter kan bare i noen grad forklare denne utviklingen. I perioden fra 1994 til 1996, da eksportmarkedsandelen steg, økte de norske eksportprisene relativt sett med over 5 prosent i forhold til prisene på konkurrerende utenlandske produkter. Andre faktorer må dermed også ha spilt en rolle. En

Industriens gjennomsnittlige kapasitetsutnyttning ved utgangen av kvartalet

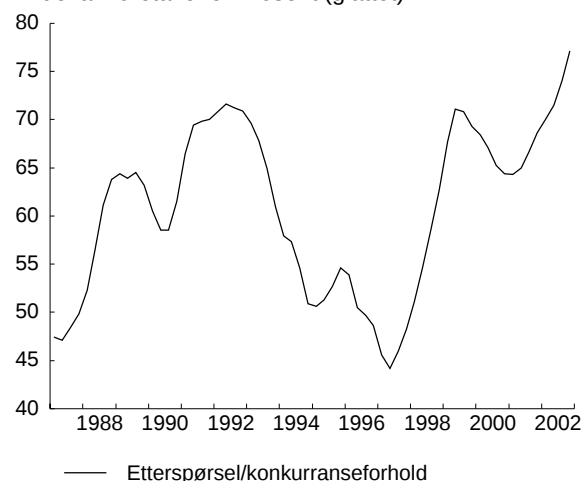
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Faktorer som begrenser produksjonen for industrien i inneværende kvartal

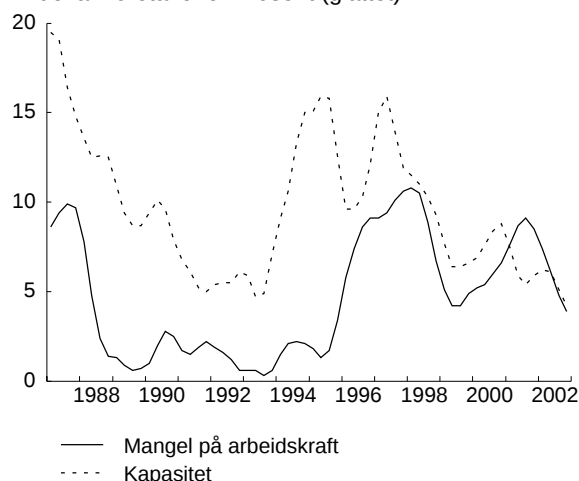
Andel av foretakene. Prosent (glattet)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Faktorer som begrenser produksjonen for industrien i inneværende kvartal

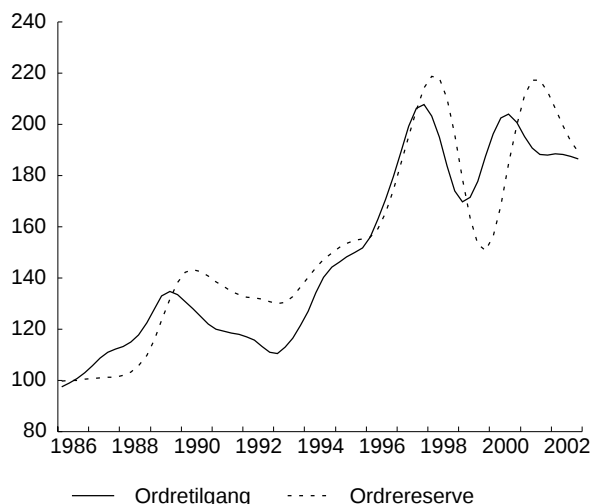
Andel av foretakene. Prosent (glattet)

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Ordretilgang og ordrereseve i industri i alt

Verdindeks. Trend. 1986=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

viktig årsak bak den eksportlede veksten i produksjonen av verkstedprodukter fra 1994 til 1996, er trolig at norske produsenter utnyttet en gunstigere konjunktursituasjon til i større grad å orientere seg mot utlandet og opparbeide seg kunnskap om eksportmarkedene. I 2001 og 2002 ble om lag 53 prosent av innenlandsk produksjon av verkstedprodukter eksportert. De tilsvarende tallene for 1990 viser at om lag 40 prosent av innenlandsk produksjon av verkstedprodukter ble eksportert. Det er rimelig å anta at denne vridningen fra hjemmemarkedet til eksportmarkedet, samtidig med at etterspørselen innenlands i økende grad dekkes ved import, reflekterer økt internasjonal spesialisering i produksjonen av verkstedprodukter. Reglene i EØS- og WTO¹ avtalene trådte i kraft i 1994/95, og kan ha stimulert den internasjonale spesialiseringen via lettere markedsadgang.

Utviklingen i hjemmemarkedsandelen for verkstedprodukter har vært negativ gjennom hele 1990-tallet, og markedsandelen var i 2001 om lag 70 prosent av hva den var i 1990. Reviderte nasjonalregnskapstall viser en litt svakere negativ utvikling enn hva som er lagt til grunn tidligere. Den negative trenden for hjemme-markeds-andelen holdt likevel fram i 2002. Endringene siden 1990 er trolig et resultat av at både prisen på innenlandsk-produserte varer har steget sterkere enn prisen på importerte varer, og av økt internasjonal spesialisering. I 2002 økte igjen prisen på innenlandskproduserte varer og den har steget mer enn prisen på importerte varer. Denne utviklingen har vært spesielt tydelig etter 1998, slik at den relative prisforskjellen har økt med om lag 50 prosent dersom vi sammenligner 2002 med 1990.

Industriens konkurranseevne

Med bedring i en bedrift eller nærings konkurranseevne menes endringer i forhold som isolert sett bidrar til å øke lønnsomheten. En bedrift konkurrerer med norske og utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske bedrifter i arbeidsmarkedet og i markedene for andre innsatsfaktorer. Hvis en bedrifts konkurranseevne øker, kan den hevde seg bedre i konkurransen på produktmarkedet uten at den hevder seg dårligere i konkurransen om å trekke til seg arbeidskraft og andre innsatsfaktorer.

Som i alle konkurranser vil vinning eller tap være relative begreper. En norsk bedrift tjener på en svekkelse i både utenlandske og norske konkurrenters evne til å oppnå lønnsomhet. Omvendt vil forbedringer i rammebetingelser for noen utvalgte bedrifter svekke de øvrige bedriftenes konkurranseevne. En like stor relativ forbedring i alle bedrifters rammevilkår, vil over tid normalt ikke ha endret bedriftenes konkurranseevne. Det skyldes at de konkurrerer om de samme knappe ressursene, og lønnsomhetseffekten av bedre rammevilkår vil mer eller mindre gradvis tilfalle arbeidskraften og eierne av andre knappe ressurser. Mens en bedrift eller næring kan øke sin resursinnsats på bekostning av andre bedrifter, er det typisk slik at ressurstilgangen er gitt og begrenset for landet som helhet. Derfor må ikke konkurranseevnen for et land forveksles med konkurranseevnen for en bedrift eller næring. Ved bedring i et lands konkurranseevne vil avlønningen av landets arbeidskraft, kapital og andre innsatsfaktorer kunne økes, uten at dette fører til arbeidsledighet eller langsiktig ubalanse i handelen med utlandet. Ofte stilles det også krav til at inntektsveksten for landet som helhet må skje uten uønskede endringer i inntektsfordelingen, for at landets konkurranseevne kan sies å være forbedret. Dette innebærer at spesielle forutsetninger må være til stede, dersom subsidier eller skattelette til kun enkelte næringer, ikke vil bidra til å svekke landets konkurranseevne.

Konkurranseevnen for en norsk næring kan bedres gjennom blant annet:

- *Økt etterspørsel i produktmarkedene* etter næringens produkter. Det kan for eksempel skyldes at produktene fra utenlandske konkurrenter av ulike grunner blir relativt dyrere. Et viktig spesialtilfelle er toll og/eller andre fordyrende restriksjoner på utenlandske produkter. Denne skjermingsstøtten vil kunne utnyttes til å øke bedriftens inntekter gjennom en kombinasjon av økt produktpris og produksjon. Inntektsøkningen styrker bedriften i konkurransen på arbeidsmarkedet og andre norske faktormarkeder.
- *Svakere konkurranse på produktmarkedene* kan utnyttes til lønnsomme økninger i produktprisene. Importbarrierer kan være et politisk tiltak som har denne effekten, og den kan komme i tillegg til den effekten av skjermingsstøtte nevnt i kulepunktet over. Skjerming mot import har spilt en viktig rolle i å styrke konkurranseevnen til blant annet norsk jordbruk og næringsmiddelindustri, samt off-shore industrien i oppbyggingsfasen. På samme måte kan økt markedsrett på faktormarkeder gi bedriften mulighet til å presse ned prisene på innsatsfaktorer.
- *Depresiering av landets valutakurs* øker inntektene målt i nasjonal valuta gjennom økt pris og/eller økt produksjon.

- *Vekst i total faktorproduktivitet.* Dette betyr at produksjonen øker relativt mer enn bruken av innsatsfaktorer. Gevinsten kan tas ut i form av økt produksjon og/eller økt avlønning av innsatsfaktorene, herunder økt avkastning til eierne. Produktivitetsvekst kan skje ved effektivisering av produksjonsprosesser eller ved produktutvikling.
- *Reduksjon i timelønnskostnader eller priser på andre innsatsfaktorer.* Dette kan også skje ved reduserte avgifter eller økte subsidier.
- *Økt næringsstøtte eller lavere skatt* på bedriftens overskudd.

Utviklingen i en nærings konkurranseevne kan ikke måles direkte. Det benyttes flere indikatorer som gir informasjon om faktorer bak utviklingen i konkurranseevnen. Den årlige utredningen fra Det tekniske beregningsutvalget (TBU) gir oversikter over flere av disse. Den følgende omtalen er begrenset til å gjelde utviklingen for *industrien*. Den begrenser seg også til å gjelde kun den indikatoren som tillegges størst vekt i offentlig debatt og lønnsoppgjørene, nemlig endringen i timelønnskostnader regnet i) relativt til den tilsvarende endringen for et gjennomsnitt av Norges handelspartnere, og ii) i felles valuta.

I prinsippet ville en tilsvarende sammenligning av lønnskostnader per produsert enhet ha større relevans som indikator på arbeidskraftkostnadene i Norge relativt til handelspartnere. Et slikt mål vil fange opp at særnorsk lønnsvekst ikke forverrer konkurranseevnen dersom arbeidsproduktiviteten i Norge vokser tilsvarende. Sammenlignbare målinger av timeverksproduktiviteten gir imidlertid i praksis så vidt usikre resultater at eventuelle forskjeller mellom land ikke vil tillegges stor vekt. I avveiningen mellom relevans og presisjon har derfor lønnskostnader per time vist seg å spille en viktigere rolle enn lønnskostnader per produsert enhet. I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. Det vises til egen omtale av utviklingen i import- og eksportandeler for hovedgrupper av industriprodukter.

Målt ved de relative timelønnskostnadene regnet i felles valuta er den kostnadsmessige konkurranseevnen i norsk industri kraftig forverret de to siste årene. Kombinasjon av beregninger utført av TBU og nye nasjonalregnskapstall anslår økningen i denne indikatoren til hele 10,8 prosent fra 2001 til 2002. Økningen fra 2000 til 2001 var 5,2 prosent. Økningen i de relative timelønnskostnadene de siste seks årene er noe større enn nedgangen gjennom første halvdel av 1990-tallet.

Svekkelsen i denne konkurranseevneindikatoren skyldes særlig styrket valutakurs, men også klart høyere lønnsvekst enn hos våre viktigste handelspartnere over en lengre periode. Siden våren 2000 har industriens effektive valutakurs styrket seg med om lag 15 prosent. Fra 2001 til 2002 styrket denne konkurransekursindeksen seg med 7,5 prosent. De siste års styrking av industriens effektive valutakurs mer enn oppveier svekkelsen fra 1997 til våren 2000. Beregningsutvalget anslår en vekst i timelønnskostnadene i norsk industri på 6,1 prosent fra 2001 til 2002. Den tilsvarende veksten

Forts.

Forts.

hos Norges viktigste handelspartnerne er anslått til 3,4 prosent i 2002.

Ifølge TBU indikerer foreliggende sammenliknbare tall for arbeidere i industrien at lønnskostnadsnivået i 2001 lå 25 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. På bakgrunn av valutakursut-

viklingen og lønnsvekstanslagene for 2002, anslår TBU at denne forskjellen økte til 34 prosent i 2002. TBU finner imidlertid indikasjoner som peker i retning av at lønnskostnadene i Norge ligger langt nærmere nivået hos våre handelspartnerne når funksjonærene inkluderes i sammenligningene for industrien.

Utviklingen i norsk industris timelønnskostnader i forhold til handelspartnerne, målt i felles valuta¹

Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981-1990	Gj.snitt 1991-2000	1998	1999	2000	2001	2002
Timelønnskostnader, Norge		3,7	5,9	5,9	5,6	5,5	6,1
Timelønnskostnader, handelspartnerne, nasjonal valuta	9,0	4,1	6,8	4,4	5,8	0,2	-4,3
Industriens effektive valutakurs	1,4	0,6	3,7	0,9	2,1	-3,1	-7,4
Relative timelønnskostnader i felles valuta	0,3	-0,4	-0,8	1,4	-0,2	5,2	10,8

¹ Beregningstekniske detaljer knyttet til tallene er gitt i fotnoter til tabell 5.1 og 5.2 i Hovedrapporten fra TBU «Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2003».

Kilde: SSB og TBU

Industri og bergverksdrift. Produksjon og faktoretterspørsel

Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹ 2002	Volum					Pris				
		2002	02.1	02.2	02.3	02.4	2002	02.1	02.2	02.3	02.4
Produksjon	474,0	-1,3	-2,4	2,2	-2,4	-0,8	-2,8	-0,9	-0,1	-1,2	0,5
Produktinnsats	332,0	-1,4	-2,6	2,3	-2,9	-0,4	-4,0	-0,8	-0,2	-0,1	0,3
Bruttoprodukt	142,0	-0,7	-1,8	2,1	-1,2	-1,6	0,1	-1,2	0,2	-3,8	0,9
Bruttoinvesteringer i alt	22,2	8,1	-3,1	6,7	1,4	0,4	-5,3	-10,6	4,1	0,4	0,5
Bruttoinvesteringer i bygg og anlegg	4,4	-8,0	1,1	-13,8	-12,9	8,9	-0,5	-35,0	29,5	7,4	15,5
Bruttoinvesteringer i maskiner	17,8	15,0	-4,2	12,7	4,6	-1,2	-6,2	-1,9	-1,5	-0,7	-3,5
Sysselsetting ²	297,2	-1,2									

¹ Nivå tall i løpende priser.

² Lønnstakere og selvstendige, 1 000 personer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for varer fra industri og bergverk

Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode¹

	Mrd.kr ¹ 2002	Volum					Pris				
		2002	02.1	02.2	02.3	02.4	2002	02.1	02.2	02.3	02.4
Produksjon	519,0	-0,8	-4,0	3,2	-2,4	0,2	-3,3	-0,5	-0,6	-1,0	0,9
Eksport ²	194,7	0,4	3,8	-0,4	-1,7	-3,4	-8,7	-0,8	-2,5	-3,1	0,6
Hjemmeleveranser	324,3	-1,6	-9,0	5,8	-3,0	2,8	0,3	0,2	0,3	0,4	0,6
Import	276,1	4,8	1,3	6,3	-5,6	3,6	-8,0	-2,7	-1,4	-1,5	-1,8
Innenlandsk anvendelse	600,4	1,5	-4,2	6,0	-4,3	3,2	-3,8	-1,3	-0,5	-0,4	-0,5
Lagerendringer	14,7	0,0	-2,8	2,9	-2,1	2,6	-0,8	-76,5	403,6	-61,7	169,7
Innenlandsk etterspørsel	585,6	1,5	-1,5	3,2	-2,3	0,6	-3,9	-1,8	-0,7	-0,3	-0,4

¹ Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.

² Inneholder reeksport.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Industrielle råvarer omfatter metaller, treforedlingsprodukter, raffinerte oljeprodukter, kjemiske råvarer og kjemiske og mineralske produkter. Siden 1990 har eksport-markedsandelen for denne varegruppen stort sett falt, med enkelte positive endringer henholdsvis i 1993, 1996 og 2001. Markedsandelen var i 2002 om lag 25 prosent lavere enn i 1990. Den svake utviklingen i eksport-andelen fra 1990 fram til og med 1992

kom blant annet som følge av økt eksport av industrielle råvarer fra Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Dette tilbuds-skiftet i markedet førte også til et fall i prisene på viktige norske eksport-varer, og lønnsomheten i norsk industri ble dårligere fordi kostnadene ikke falt tilsvarende. Utover på 1990-tallet økte lønnsomheten igjen, i hovedsak som følge av en mer gunstig prisutvikling på eksportmarkedet. Etter 2000

Industri- og bergverkssektoren 1966-2000

Syssestetingsmønsteret i OECD-landene endret seg vesentlig i løpet av det 20. århundret. I primærnæringene avtok syssestetingen, mens den økte i industri og tjenesteyting. Rundt 1970 stoppet imidlertid økningen i syssestetingen i industrien for så å avta. Denne nedgangen i industri- og bergverkssestetingen, som også er absolutt, kalles ofte avindustrialisering når den er varig og faller sammen med nedgang i industriens andel av bruttonasjonalproduktet.

Industriens andel av samlet syssesteting nådde sitt toppunkt til forskjellige tider i OECD-landene. I Storbritannia og Belgia i 1955 og 1957, i Sveits og Australia i 1964, i Sverige og Nederland i 1965, i USA i 1966, i Danmark i 1970, i Norge og Italia i 1971. Nedgangen skyldes en rekke forhold, effektivisering og produktivitetsøkning samt flytting av arbeidsintensiv industri til lavkostland, men også at industri og bergverk har tapt arbeidskraft i konkurransen med andre sektorer. Industristatistikken gjør det mulig å beskrive noen hovedtrekk ved endringene i syssestetingen i industri og bergverk i Norge.

Nedgangen i syssestetingen skjer fra og med 1981 til og med 1992

Syssestetingen i industri og bergverk i Norge nådde sitt høyeste nivå i 1974 med 394 000 personer, og fra 1972 til 1981 lå syssestetingen over 370 000 personer. Fra og med 1981 er utviklingen todelt, først faller syssestetings-tallene hvert eneste år til 1992 da de utgjorde 265 000, altså 131 000 færre enn i toppåret 1974. Deretter stabiliserte syssestetingen seg og har ligget mellom 280 000 og 300 000 tusen, altså om lag 100 000 færre enn i perioden fra 1972 til 1981. I den grad begrepet avindustrialiseringen er dekkende, er det perioden fra og med 1981 til og med 1992 som er viktig.

Nedgang også i timeverk per arbeider

En vurdering av syssestetingsutviklingen for bergverk og industri må også ta hensyn til at timeverkstallene per syssestett har gått kraftig ned. I 1999 utførte syssestetatte personer i industri og bergverk i gjennomsnitt 1 563 timeverk per år. Variasjonen etter næring er stor. Lavest er antall timeverk per arbeider i forlagsvirksomhet, grafisk produksjon m.v. med 1 285 mens gjennomsnittlig timetall for sektoren pro-

duksjon av maskiner og utstyr er 1 644. I 1966 var timeverkstallet for syssestetatte arbeidere nær 2000. Nedgangen for industrien samlet har altså vært 22 prosent.

Store næringsforskjeller

Tallene etter næringsgruppe viser at nedgangen først og fremst skjer i tekstil-, beklednings-, lær og lærvareproduksjon, trevarproduksjon, produksjon av papirmasse, papir og papirvarer og produksjon av transportmidler. I disse fire næringsgruppene faller syssestetingen fra 126 000 til 51 000 i 2000. I 1972 var hver tredje industri- og bergverkssestett i disse næringsgruppene, mens hver sjettede var det i 2000. Den største nedgangen skjer fra 1981 til 1992.

I to av næringsgruppene som var store i 1966, produksjon av nærings- og nytelsesmidler og forlagsvirksomhet, grafisk produksjon mv. har tallene på syssestetatte gått bare svakt tilbake fra 93 000 i 1966 til 87 000 i 2000. Det innebærer at mens hver fjerde var syssestett i disse næringene i 1966 så er nesten hver tredje det i 2000.

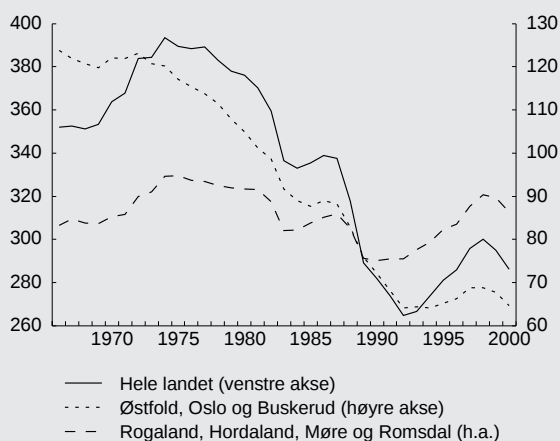
Produksjon av oljeplattformer ble skilt ut som en egen næringsgruppe fra 1973. Her økte syssestetingen til en foreløpig topp på 17 000 i 1986 og 1987. Deretter gikk tallet noe tilbake før det fra og med 1992 til og med 1997 da det var mellom 16 000 og vel 18 000 syssestetatte personer i denne næringen, og rundt 20 000 i 1998, 1999 og 2000.

For de resterende syv næringsgruppene i industrien er det en nedgang i antall syssestetatte fra 130 000 i 1972 til 104 000 i 2000. Produksjon av maskiner og utstyr var ikke av de største næringsgruppene i 1972 med 22 000 syssestetatte, men i 2000 er næringsgruppa den tredje største med 24 000 syssestetatte.

Fylkesvise forskjeller

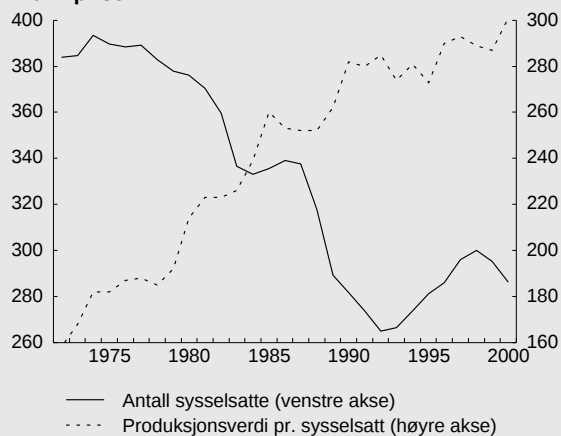
Seks fylker kan plasseres i to grupper som har et syssestetingsmønster som avviker klart fra mønstret for hele landet. Den ene omfatter Østfold, Oslo og Buskerud, den andre Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal. I forhold til hele landet hadde Østfold, Oslo og Buskerud sin syssestetings-topp tidligere, fallet i industri- og bergverkssesteting begynte før og fortsatte lenger, riktignok med et lite opphold i 1985-1986.

Syssestetatte i industri og bergverk. 1966 - 2000
1000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Syssestetatte i industri og bergverk (1000 personer)
og produksjonsverdi per syssestett (1000 kroner)
1972-priser

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

forts.

forts.

Industriysselssettingen ble nær halvert i disse fylkene, fra 124 000 sysselsatte personer i 1966 til 64 000 i 1994, da nedgangen stoppet opp.

I Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal økte industriysselssettingen fra 83 000 sysselsatte i 1966 til 86 000 sysselsatte i 2000. Men i disse fylkene steg industriysselssettingen til 95 000 personer i 1975 og 1976, deretter falt den og ble liggende på om lag 75 000 sysselsatte i begynnelsen av 1990-årene. Fra og med 1993 til og med 1998 stiger sysselsettingen til vel 90 000 sysselsatte, før tallene igjen gikk noe tilbake. Mens de tre avindustrialiserte fylkene Østfold, Oslo og Buskerud fikk sitt sysselsettingstall nær halvert, var sysselsettingstallene i 1966 og 2000 for de tre fylkene hvor industriysselssettingen ble revitalisert nær uforandret.

Næringsstrukturen i de avindustrialiserte og de reindustrialiserte fylkene

I Østfold, Oslo og Akershus har de to største næringsgruppene fra 1972 nærings og nytelsesmidler og forlagsvirksomhet, grafisk produksjon mv. holdt noenlunde stand når det gjelder sysselsetting. Dette var fremdeles de to største, og nå desidert største næringene i 2000 med 40 prosent av de industriysselsatte. De samme næringenes andel av industriysselssettingen Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal var 25 prosent i år 2000.

I Østfold, Oslo og Buskerud hadde produksjon av transportmidler størst nedgang, fra 12 000 sysselsatte i 1972 til snaut 2 000 i år 2000, men også næringene metallvarer (unntatt maskiner og utstyr), maskiner og utstyr og elektriske og optiske produkter hadde stor nedgang i antall sysselsatte fra 1972 til 2000.

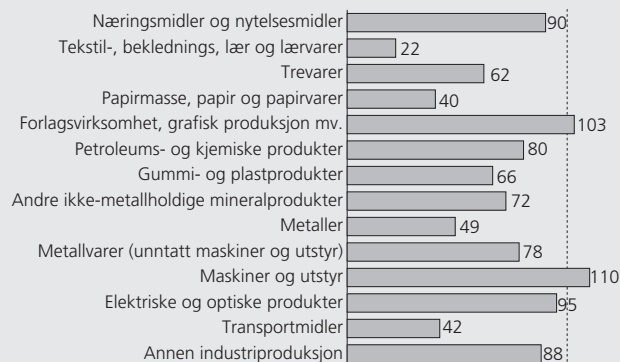
Produksjon av oljeplattformer foregår så å si bare i Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal. Av de 20 000 sysselsatte i næringen er 16 000 sysselsatte i disse fylkene. Det er veksten i denne næringen som har gjort at sysselsettingsmønstret i disse tre fylkene er annerledes. Veksten i denne næringsgruppen har også bidratt til vekst i næringsgruppene metallvarer (unntatt maskiner og utstyr), maskiner og utstyr og elektriske og optiske produkter.

Produksjonsverdien fordoblet

Produksjonsverdien målt i 1972-priser for industri og bergverk er nær fordoblet fra 158 000 kroner per sysselsatt person i 1972 til 301 000 kroner i 2000. Økningen har dels skjedd ved at næringsgrupper med produksjonsverdi under gjennomsnittet er blitt redusert fra 1972 til 2000. Det gjelder næringsgruppene tekstil-, beklednings, lær og lærvarer, trevarer og transportmidler. Dels har økningen også vært et resultat av at produksjonsverdien per sysselsatt har økt betydelig i så å si alle næringsgruppene, mest i petroleums- og kjemiske produkter og metaller.

De to næringsgruppene med flest sysselsatte i 2000 hadde svært forskjellig produksjonsverdi. I næringsgruppen nærings og nytelsesmidler var produksjonsverdien per sysselsatt 380 000 kroner, mens den i forlagsvirksomhet, grafisk produksjon mv. var 176 000 kroner, altså betydelig over og betydelig under gjennomsnittet for industri og bergverk totalt. Økningen i produksjonsverdien fra 1972 til 2000 var størst for forlagsvirksomhet, grafisk produksjon mv. med 52 prosent, mens den var 35 prosent for nærings- og nytelsesmidler.

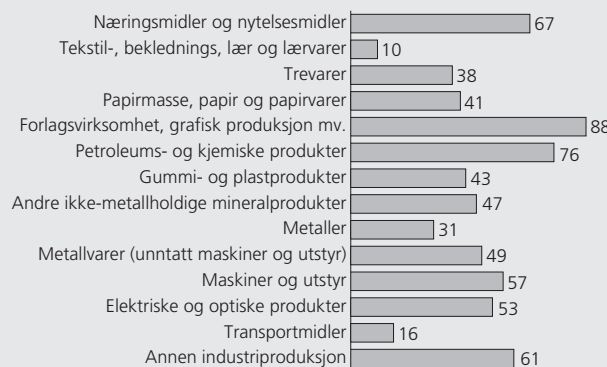
Sysselsatte i industri etter næring¹, hele landet, 2000. 1972 = 100

¹ Oljeplattformer er holdt utenom. 1973=100, 2000=737.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

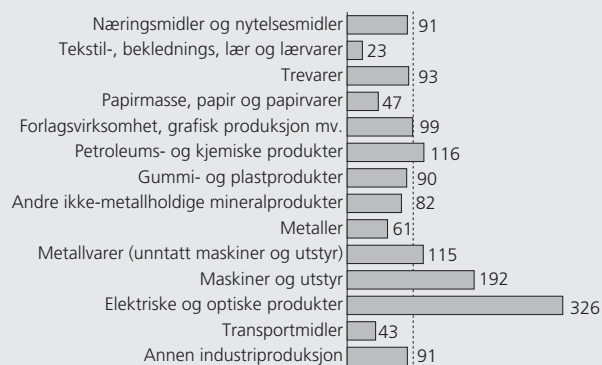
Sysselsatte i industri etter næring¹, Østfold, Oslo og Buskerud, 2000. 1972 = 100

¹ Oljeplattformer er holdt utenom. 1973=100, 2000=737.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sysselsatte i industri etter næring¹, Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal, 2000. 1972 = 100

¹ Oljeplattformer er holdt utenom. 1973=100, 2000=737.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabeller:

www.ssb.no/emner/10/07/sysselsatteetterfylke
www.ssb.no/emner/10/07/sysselsatteetternæring
www.ssb.no/emner/10/07/sysselsatteetternæringogfylke1
www.ssb.no/emner/10/07/sysselsatteetternæringogfylke2
www.ssb.no/emner/10/07/sysselsatteetternæringogproduksjonsverdi

Norges langsiktige behov for industri og konkurranseutsatt næringsliv

Fra 2000 til 2002 har timelønnskostnadene i norsk industri økt med 15 prosent i forhold til Norges viktigste handelspartnere, når kostnadene måles i felles valuta. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at produksjonsvolumet og sysselsettingen i industri og bergverk falt med henholdsvis 0,8 og 1,2 prosent fra 2001 til 2002. Den særnorske kostnadsveksten har vakt bekymring. Dette kan ha flere årsaker. En viktig årsak er at lønnsomhet i en tilstrekkelig stor del av det internasjonalt konkurranseutsatte næringslivet, eksklusive utvinning av olje og gass, (K-sektor) er nødvendig for at Norge skal kunne høste de store fordeler som ligger i å delta i det internasjonale varebytte. Dette krever langsiktig balanse i utenrikshandelen, dvs. likhet mellom nåverdien av eksport- og importbetalinger korrigert for den netto finansformue Norge har overfor utlandet i dag. Bekymringen for sterk nedgang i K-sektors størrelse, skyldes at det er grunn til å tro at det er forbundet med store samfunnsøkonomiske kostnader å reversere en slik nedgang. Omstillingsproblemene omtales ofte som «Hollandsk syke», på bakgrunn av Nederlands erfaringer med forvaltningen av sin gassformue. Her økte gassinntektene sterkt fra slutten av 1960-tallet, for så å falle på 1980-tallet. I perioden med høye inntekter bevilget man seg velferdstreformer som vanskelig kunne opprettholdes når inntektsgrunnlaget ble svekket. Omstillingsproblemene var merkbare til midten av 1990-tallet. Gjeldskrisen i flere latinamerikanske land er dramatiske eksempler på hvor store problemer som kan oppstå dersom et land lever over evne for lenge.

Følgende spørsmål må ideelt sett besvares for å avgjøre om det er grunn til å bekymre seg over om K-sektor blir for liten:

1. Hvilket omfang av K-sektor *trenger* Norge i et langsiktig perspektiv for å ha langsiktig balanse i utenriksøkonomien?
2. Er trendene i dagens utvikling i nærheten av en slik balansert utvikling, eller vil de måtte framtvinge smertefulle omstillinger dersom de ikke relativt raskt snus?

For å besvare disse problemstillingen kreves kvantitative framskrivinger av den økonomiske utviklingen mange tiår framover, og de må nødvendigvis bli svært usikre. Tallanslag på forhold som ligger langt fram i tid, kan gi et misvisende inntrykk av nøyaktighet. Usikkerhet slår imidlertid begge veier. Slike beregninger bør ikke tolkes bokstavelig, men som anslag på størrelsesordener som er bedre enn det man kan oppnå uten bruk av slike framskrivinger basert på systematisk utviklede modeller. Langsiktig modellbaserte framskrivinger benyttes derfor i utstrakt grad i vurderinger av ulike politiske spørsmål, der de langsiktige konsekvensene av dagens beslutninger kan være store, samtidig som de er vanskelig å reversere. MSG-modellen brukes i ulike varianter i slike analyser i Norge. Holmøy, Heide og Lerskau (2002) benytter denne modellen til å belyse spørsmål 1 og 2 over.

For å belyse det første spørsmålet beregner Holmøy *et al.* (2002) utviklingsbaner for norsk økonomi der det forutsettes at langsiktig balanse i utenriksøkonomien realiseres gjennom en fleksibel lønnsdannelse. For å ta hensyn til blant annet at petroleumsformuen er begrenset og til aldringen av befolkningen, må slike beregninger føres svært langt fram i tid. De aktuelle beregningene er ført så langt fram at forandringer i anslagene mot slutten av beregningssperioden har helt neglisjerbar betydning for resultatene på grunn av neddiskontering. Fra utviklingsbanene følger norsk etterspørsel etter de varer og tjenester som tilbys av både norske og utenlandske bedrifter, samt hvilken næringsutvikling som er forenlig med balansekravet til utenriksøkonomien. For at det skal være lønnsomt å realisere en tilstrekkelig produksjonen i eksport- og importkonkurrerende bedrifter, kan ikke lønningene ligge systematisk over den evnen disse bedriftene har til å lønne arbeidskraften. Disse bedriftene kan i liten grad velte økte kostnader over på produktprisene. Deres lønnsveie er derfor først og fremst bestemt av produktivitetveksten og den internasjonale prisutviklingen.

Langsiktig balanse i utenriksøkonomien gir alene ingen føringer på handelsoverskuddet i hvert enkelt år, og dermed heller ikke på hvor stor K-sektor samlet sett må være fra år til år, eller hvilken sammenheng den bør ha. Internasjonale kapitalmarkeder gjør det mulig for Norge og andre land å la den løpende anvendelsen av varer og tjenester avvike fra den løpende produksjons- og inntektsutviklingen. Det er to hovedgrunner til at dette gir store fordeler for Norge. For det første trenger ikke høyt tempo i overføringen av formue fra olje og gass under havbunnen til finansformue å medføre en tilsvarende stor og samtidig økning i forbruket. I stedet kan petroleumsformuen, enten den består av gjenværende petroleumsreserver eller finansielle fordringer overfor utlandet, forvaltes slik at det private og/eller det offentlige forbruket kan økes for alle generasjoner på en måte som begrenser problemene knyttet til ustabilitet og omstillinger i økonomien. For det andre vil den aldringen av befolkningen som Norge og andre land vil oppleve fra omkring 2015, innebære endringer i sysselsetting og ressursbruk til helse og omsorg. Aldringen kan føre til krevende nedjusteringer av veksten i annet offentlig og privat forbruk dersom det ikke bygges opp fordringer overfor utlandet i forkant, som kan finansiere større netto import. Utviklingen i landets løpende sparing vil i hovedsak motsvares av tilsvarende endringer i nettoeksporten. Økt nettoeksport fordrer økt produksjon i K-sektor. Det løpende behovet for produksjon i K-sektor vil derfor avhenge av tidsprofilen for konsum og sparing i husholdningene og offentlig forvaltning.

Det er imidlertid neppe mulig å realisere et behov for K-sektor som kun er avledet fra etterspørselssiden gjennom valg av tidsprofil for samlet bruk av varer og tjenester, dersom de i en eller flere faser innebærer stor økning i K-sektors sysselsetting. Det skyldes stivheter og omstillingsproblemer på tilbudssiden. Erfaringer fra både Norge og andre land har for det første vist at det er vanskelig for både husholdninger og politiske myndigheter å reversere vekst i forbruket. For det andre: Selv om både privat og offentlig sektor skulle ønske å øke sparingen, må lønnsnivået raskt tilpasses lønnsveien i nye typer konkurranseutsatt virksomhet som i utgangspunktet ikke er lønnsome. Hvis ikke lønnsdannelsen er fleksibel nok - også nedover, vil ikke den arbeidskraften som fristilles fra konsumorientert skjermet produksjon bli sysselsatt i K-sektor, men ende som arbeidsledige.

I den refererte analysen er de balanserte framskrivingene i hovedsak basert på de samme forutsetningene som ligger til grunn for de langsiktige framskrivingene i Langtidsprogrammet 2002-2005. Produktivitetveksten er imidlertid noe sterkere. Den årlige BNP-veksten avtar gradvis fra om lag 2,6 prosent i det nærmeste tiåret til 1,7 prosent etter 2030. Det er utarbeidet ulike utviklingsbaner som alle oppfyller balansekravet til utenriksøkonomien, men som gir forskjellige forløp for sparing og behov for sysselsetting i industri og andre K-sektorer. Konkret er følgende tre balanserte baner beregnet: i) Privat forbruk per innbygger vokser permanent med en konstant, men modellberegnet årlig rate. ii) Industri- og handelssektorens sysselsetting reduseres med en konstant, men modellberegnet årlig rate. iii) Bedriftenes gjennomsnittlige timelønnskostnader vokser med en konstant, men modellberegnet årlig rate. Alternativ ii) er motivert av at det i beregningene særlig er industriproduksjonen som særlig vil variere ved endringer i forløpet for eksportoverskuddet. Dette er også begrunnelsen for at framstillingen i det følgende trekker fram endringer i industrien i stedet for endringer i hele K-sektor.

Dersom privat forbruk per innbygger skal vokse med en konstant rate, kan denne årlige vekstraten være om lag 2,5 prosent. (Da blir gjennomsnittsforsbruket etter 50 år 3,4 ganger så høyt som dagens nivå.) For at Norge som nasjon skal kunne ha råd til en slik vekst i privat konsum, også etter at aldringen av befolkningen medfører sterk vekst i offentlig konsum knyttet til helsepleie og eldreomsorg, må det bygges opp finansielle fordringer overfor utlandet som i

Forts.

Forts.

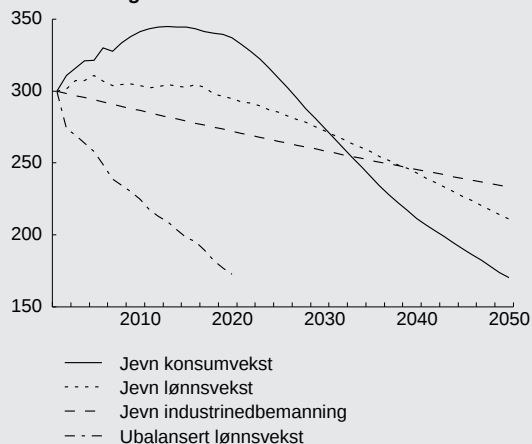
2030 tilsvarer hele 3,5 ganger løpende BNP eller det dobbelte av den kapitalen som da forventes å stå i Statens petroleumsfond, jf. figuren under. En slik sparing er neppe realistisk, selv om veksten i privat forbruk ikke er oppsiktsvekkende i forhold til veksten de siste 20 år. Om den skulle la seg gjennomføre, ville den i tilfelle kreve at industriproduksjonen måtte vokse så kraftig de nærmeste 10-20 årene at også sysselsettingen måtte øke raskt, jf. figuren under. Den store formuen ville deretter gitt rom for relativt rask nedbemanning av K-sektor. Antall sysselsatte i industrien kunne avta fra om lag 340 000 rundt 2015 til om lag 275 000 i 2030 og videre til om lag 170 000 i 2050. Reallønnsveksten måtte tilpasses behovet for en vekst i industrisysselsettingen. I vekstperioden måtte årsveksten i reallønnskostnader, målt relativt til produktprisene på eksportmarkedene, begrenses til om lag 2,5 prosent. I de følgende tiårene med nedbemanning av industrien kan dette målet på realvekst i lønnskostnadene for eksportindustrien øke til om lag 3,5 prosent.

Det er ikke vesensforskjell mellom de langsiktige utviklingstrekkene i alternativet med konstant prosentvis reduksjon i industrisysselsettingen og alternativet med konstant prosentvis vekst i de reelle lønnskostnadene for eksportbedriftene (dvs. lønnskostnader deflater med veksten i verdensmarkedsprisene). En konstant reduksjon i industrisysselsettingen beregnes til 0,5 prosent per år, slik at den faller fra dagens nivå på om lag 300 000 sysselsatte til om lag 230 000 etter 50 år. For eksportorienterte bedrifter blir den beregnede konstante årlige realveksten i lønnskostnadene om lag 2,7 prosent. Fram til 2020 varierer konsumentenes reallønnsvekst rundt 3,1 prosent. I tiårene deretter er rommet for reallønnsvekst kun om lag 1,8 prosent som følge av skattefinansiering av økte offentlige pensjons-, helse- og omsorgsutgifter. Motstykket til en jevnere nedbemanning av industrien er at vekstraten for privat konsum må falle over tid. Dersom det lar seg realisere, er behovet for finansiell sparing i utlandet betydelig redusert i forhold til alternativet med 2,5 prosent årlig vekst i privat konsum per innbygger.

For å besvare spørsmål 2 over er det beregnet utviklingsbaner der veksten i eksportbedriftenes reallønnskostnader ikke bestemmes av et krav om balansert utenriksøkonomi, men i stedet ligger om lag 2 prosentpoeng høyere enn dette balansekravet. En slik differanse er på linje med forskjellen mellom lønnskostnadsveksten i Norge og hos våre handelspartnere de siste 5 årene. Beregningene viser at industrisysselsettingen i så fall vil falle raskt, med om lag 3 prosent per år. Lavere nettoeksport gir rom for at privat konsum kan vokse betydelig raskere enn 2,5 prosent årlig, særlig fram til 2020. Denne ekstra forbruksveksten er imidlertid et uttrykk for overforbruk som ikke er opprettholdbart i det lange løp. Det ses klart ved at Norge begynner å akkumulere en raskt voksende utenlandsgjeld etter allerede om lag 15 år. Denne utviklingen er opplagt ikke opprettholdbar. En reversering tvinger seg fram. Når og hvordan lar seg vanskelig beregne. Derfor er kurvene knyttet til den ubalanserte utviklingen avbrutt på et tidspunkt der kriesymptomene synes klare.

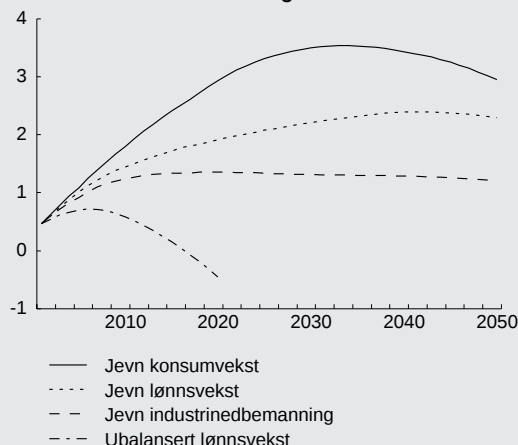
Beregningene tilsier at det er rom for en viss nedbemanning av K-sektor og norsk industri uten at dette bryter med et krav om langsiktig utenriksøkonomisk balanse. Men en balansert utvikling krever en lavere reallønnsvekst enn den Norge har hatt i de senere årene. Petroleumsformuen er raskt spist opp dersom lønnsveksten legger seg et par prosentpoeng over det som er forenlig med en balansert utvikling på lang sikt. De siste års reallønnsvekst og tap av konkurranseevne ligger markert over det som lar seg forene med langsiktig balanse i norsk økonomi. Norges petroleumsformue er langt fra stor nok til å gi grunnlag for de siste års realappresiering. Jo senere utviklingen snus, desto større blir de samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til den nødvendige reverseringen av utviklingen. Beregningene synes relativt robuste overfor alternative forutsetninger om nøkkelvariable.

Figur 1. Sysselsatte i norsk industri under ulike forutsetninger

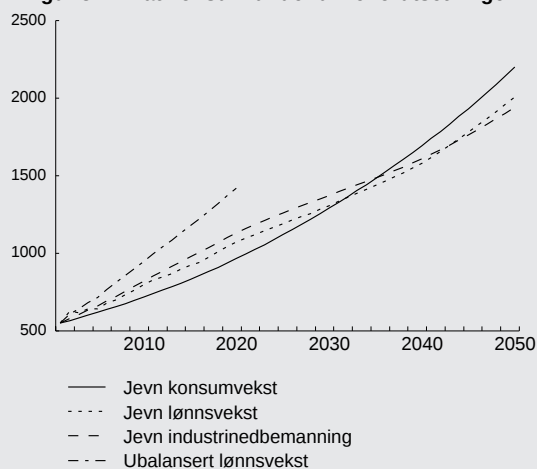
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Norges nettofinansformue som andel av BNP under ulike forutsetninger

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Privat konsum under ulike forutsetninger

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Referanser:

Holmøy, E., K. Heide og L. Lerskau (2002): «Norsk konkurranseutsatt sektor i et langsiktig perspektiv: Hvor mye industri trenger vi, og hvor mye får vi?». Rapporter 2002/29, Statistisk sentralbyrå.

har det skjedd et nytt betydelig fall i norske priser i forhold til variable enhets-kostnader, noe som framgår av figuren over pris og kostnadsforhold knyttet til eksport av industrielle råvarer. Dette har virket inn på lønnsomheten innen eksport av industrielle råvarer i samme tidsrom. Eksporten fra bedriftene i prosessindustrien falt med over 15 milliarder kroner fra 2001 til 2002. Aktiviteten innen prosessindustrien dekker grovt sett de samme næringene som produksjon av industrielle råvarer. Svak eksportutvikling for 2002 er knyttet til flere forhold. Kronekursen som har styrket seg betydelig fra 2001 til 2002 er en viktig årsak til fallet i eksporten. Det har vært svak internasjonal markedsutvikling med fallende produktpriser og lave etterspørsel i volum på en rekke produkter. I tillegg kommer en høy norsk kostnadsvekst. Eksporten falt mest i metall-industrien målt i kroner, mens den falt prosentvis mest i treforedling og raffinerte olje og gassprodukter. Prosessindustrien har hatt en svakere utvikling enn øvrig tradisjonell eksportindustri gjennom 2002.

Hjemmemarkedsandelen for industrielle råvarer var i 2002 bare om lag halvparten av hva den var i 1990. Reviderte nasjonalregnskapstall har oppjustert utviklingen i denne andelen noe i forhold til hva som ble lagt til grunn ved forrige utsyn. For 2002 har det vært en ytterligere nedgang i hjemmemarkedsandelen for industrielle råvarer. Fra 1990 til 2002 har hjemmepri-sene økt mer enn prisene på konkurrerende importvarer, og den relative pris-forskjellen i 2002 var økt med vel 30 prosent i forhold til 1990. Den relative prisforskjellen har også vokst i 2002.

Andre varer fra industri og bergverk omfatter de øvrige industrielle sektorene. De viktigste vil være produksjon av nærings-midler, tre-varer, grafiske produkter, møbler og andre industriprodukter. Aktiviteten innen denne gruppen er med unntak av fisk og fiskevarer hovedsakelig rettet mot hjemmeleveranser. En stigende utvikling i eksport-markedsandelen for andre varer fra industri og bergverk siden 1990 ble avløst av en nedgang fra 1997 slik at andelen for 2002 er om lag den samme som i 1990. Reviderte tall viser at den stigende utviklingen gjennom deler av 1990-tallet har vært mindre markert enn hva som var lagt til grunn tidligere. Fra og med 1997 har norske eksportpriser steget mer enn konkurranseprisene, men utslagene er forholdsvis små. Den relative prisforskjellen mellom norske priser og importpriser var om lag 10 prosent i 2002. Det er også for disse varene vanskelig å se at utviklingen i markedsandelen på 1990-tallet i særlig grad kan tilskrives utviklingen i forholdet mellom de norske eksportprisene og prisene på konkurrerende utenlandske produkter. Den positive utviklingen i markedsandelen, særlig tidlig i perioden, kan derimot delvis forklares ved at svak innenlandsk etterspørsel mot slutten av 1980-tallet førte til at produksjonen i økende grad ble rettet mot det internasjonale markedet. Hjemmemarkedsandelen har avtatt siden 1990,

men ikke like kraftig som for de to andre varegruppene. Andelen er blitt redusert med om lag 10 prosent dersom vi sammenligner 2002 med tall fra 1990. Også her har prisene på norske varer periodevis økt noe mer enn prisene på importerte varer. Disse pris-endingene har fortsatt gjennom 2002. I tillegg kommer at økt inter-nasjonal spesialisering bidrar til at hjemmemarkedsandelen faller i de fleste land.

Syssetting

Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet falt antall sysselsatte i industrien med 1,2 prosent fra 2001 til 2002, mot en nedgang på 1,4 prosent året før. Syssettingen i industrien falt dermed for fjerde år på rad. Industriens andel av den samlede syssettingen er nå om lag 14 prosent, målt ved utførte timeverk. Syssettingen innenfor bergverk falt med 0,5 prosent. Størst var nedgangen målt i antall sysselsatte innen forlag og grafisk industri, treforedling og metallindustrien. De lengre linjene i syssettingsutviklingen er behandlet i en egen boks.

Sammenlignbare tall som foreligger for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2002 lå om lag 34 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handels-partnere målt i felles valuta. Lønnskostnader i Norge ligger imidlertid langt nærmere nivået hos våre handelspartnere når funksjonærene inkluderes i sammen-likningene for industrien. Dette framgår av tall som er lagt fram av teknisk beregning-sutvalg for inntekts-oppgjørene.

Investeringer

Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser en økning på 8,1 prosent i samlede bruttoinvesteringer innenfor industri og bergverksdrift fra 2001 til 2002, målt i faste priser. Kvartalsvis vekst var sterkest fra 1. til 2. kvartal med en økning på i underkant av 7 prosent. Målt i løpende priser utgjorde bruttoinvesteringene i industri og bergverk noe under 12 prosent av totale fastlands-investeringer, og beløp seg til vel 22 milliarder kroner, et relativt høyt nivå historisk sett.. Av dette var 4/5 investeringer i maskiner og transportmidler, mens resten var investeringer i bygninger og anlegg. Flere store prosjekter innenfor næringene metallindustri samt oljeraffinering og kjemisk industri bidro i sterk grad til denne utviklingen. Avslutning av et stort prosjekt innenfor nærings- og nytelsesmiddelindustrien medførte et betydelig lavere investeringsnivå for denne næringen. Andre næringer med merkbart nedgang i investeringsnivå var forlag og grafisk industri samt elektroteknisk og optisk industri.

Den kvartalsvise investeringsstatistikken for 1. kvartal 2003 peker mot et lavere investeringsnivå for industrien i 2003. Med utgangspunkt i tilsvarende tall for 2002 ligger nedgangen an til å bli på om lag 20 prosent. Fallende investeringsnivå innenfor ikke-jernholdige metaller sørger for den største delen av denne reduksjonen, men næringer som næringsmiddelindus-

Økte energikostnader for industrien

Metallindustrien, kjemisk råvareindustri og treforedlingsindustrien er storforbrukere av elektrisk kraft. I 2002 brukte denne delen av industrien om lag 30 prosent av det totale innenlandske elektrisitetsforbruket. Om lag halvparten av dette forbruket er knyttet til langsiktige industrikontrakter med svært lave priser, se tabellen. En del av kraften som benyttes er egenprodusert. Store selskaper, som for eksempel norsk Hydro og Elkem har egne kraftproduksjonsverk, i tilknytning til visse aluminiumsbedrifter eller ferrobefrifter. De langsiktige kontraktene vil utløpe i perioden 2008-2011.

Tabell 1. Kraftkontrakter med industrien. Volum Og pris per 31.12.2000 i Statkraft sine leveranser Til kraftintensiv industri og treforedling. TWh og øre/kWh

Kontraktstype	GWh per år	Øre/kWh
1950-kontrakter	3680	4,90
1960-kontrakter	3500	6,99
1976-kontrakter	2856	13,49
Treforedling-1996-kontrakter	3351.2	16,70
Spesial kontrakter	2138	6,63
104-kontrakter	1397.3	14,10
2TWH-kontrakter	1570	15,96
FH-kontrakter	1426.3	12,86
Sum	19918.8	10,76

Det norske, nordiske og deler av det europeiske kraftmarkedet har gjennom det siste tiåret blitt eller er i ferd med å bli deregulert. God tilgang på kapasitet og økt konkurranse i kraftmarkedet har medført lave priser på kraft over en lang periode. Etter hvert øker etterspørselen, og det blir bedre samsvar mellom utbygd produksjonskapasitet, etterspørsel, de resulterende prisene og kostnadsnivået for utbygging av ny kraft. Beregninger som er foretatt av mulig utvikling i kraftmarkedet på mellomlang sikt antyder at utbygging av ny kraft kan bli lønnsomt om 4-5 år. De finansielle prissikringsmarkedene for kraftbørsen Nord-pool antyder også at prisene 4-5 års sikt kan medføre lønnsomhet i nye utbygginger. Dette betyr at alternativverdien av den kraft som benyttes i industrien øker over tid. Det vil være relevant for industrien selv å ta hensyn til denne alternativverdien, når nye investeringer i eventuell utvidelse eller vedlikehold av eksisterende produksjonskapasitet, skal vurderes. Det er allerede klart at overvåkingsorganet ESA ikke vil godta nye langsiktige kraftkontrakter med denne industrien som ikke er basert på markedsmessige vilkår ved prising av kraften.

En stor del av den nordiske kraftforsyningen er basert på vannkraft. På grunn av store nedbørsvariasjoner over år vil kapasiteten for kraftproduksjon variere mye fra år til år. Produksjonskapasiteten i et normalt år med nedbør er om lag 118 TWh. I et nedbørfattig år kan produksjonen gå ned til 90 TWh, mens det i et år med mye nedbør kan produseres rundt 145 TWh. Variasjonen i produksjonskapasiteten er dermed om lag dobbelt så stor som den energiintensive industriens totalforbruk over et år. Samtidig er Norge et land med betydelige temperaturvariasjoner, slik at forbrukssiden også kan variere mye. Sammen med tilsvarende variasjoner i blant annet Sverige kan dette gi betydelige prisvariasjoner i det nordiske elektrisitetsmarkedet, jf. prisbevegelsene i kraftmarkedet denne vinteren. Høye priser medfører økt fokus på alternativverdien av den kraften som benyttes i industrien, og i vinter har en del av industrien faktisk stop-

pet eller redusert produksjonen og solgt kraften tilbake til markedet. Dette er nærmere redegjort for i Bye, og Larsson (2003)¹.

I år 2000 sto den energiintensive industrien for om lag 22 prosent av de norske totale utslippene av klimagasser (målt i CO₂ ekvivalenter). Selv om denne industrien reduserte utslippene av noen av klimagassene betydelig midt på 1990-tallet, utgjør utslippene fortsatt en betydelig andel av de totale norske utslippene. Regjeringen har nå anbefalt at det skal innføres et kvotemarked for klimagassutslipp i Norge fra og med 2005. Dette kvotemarkedet skal omfatte alle de utslippskildene som ikke er dekket av dagens avgiftsordninger for klimagassutslipp, blant annet den energiintensive industrien. Fra og med 2008 er det forutsatt at kvotemarkedet skal omfatte alle klimagassutslipp i Norge. Det betyr at de som i dag har avgifter på sine utslipp slipper avgiftene, men de må i stedet kjøpe utslippstillatelser. Hvis Norge skal oppfylle sine forpliktelser i forhold til Kyotoprotokollen, må utslippene totalt sett reduseres med om lag 5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i forhold til dagens utslippsnivå. Det betyr at kvotemarkedet blir stramt hvis internasjonal handel med kvoter ikke tillates. Med internasjonal handel med kvoter kan prisen bli lav eller tilnærmet lik null.

Den energitunge industrien må dermed håndtere noen nært forestående kostnadsøkninger gjennom økende el.priser og krav om kjøp av utslippstillatelser. Siden det er stor usikkerhet omkring hva kvoteprisen for utslipp vil bli er det vanskelig å si hvordan dette vil ramme industrien kostnadsmessig. Nedenfor illustreres hvor store kostnadsøkninger for kraft og klimagassutslipp denne industrien kan tåle før de går med underskudd. I analysen benyttes bedriftsdata over spesifiserte kostnader, elektrisitetsforbruk og priser og utslipp av klimagasser. På kort sikt er utgangspunktet at alt overskudd i prinsippet kan benyttes til å betale mer for elektrisiteten og kjøpe utslippskvoter. På lengre sikt må en også ta hensyn til at industrien forlanger en avkastning på investert kapital, som er minst lik den avkastning en kunne fått ved alternativ plassering. Metoden som er anvendt i denne analysen er nærmere beskrevet i Bye, Døhl og Larsson².

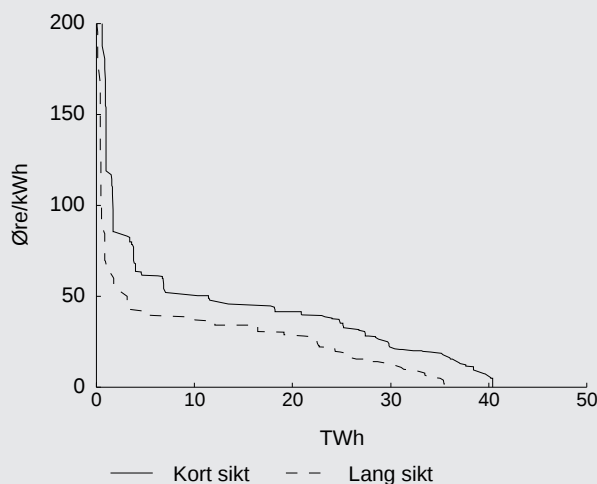
Figur 1 og 2 viser det beregnede overskudd i forhold til mengde forbrukt elektrisitet («betalingsvillighet») rangert etter høyeste «betalingsvillighet» langs den vertikale akse og totalt elektrisitetsforbruk respektive totale utslipp av klimagasser målt i CO₂-ekvivalenter lang den horisontale akse. Betalingsvilligheten for elektrisitet beregnes for seg. Deretter beregnes betalingsvilligheten for klimagassutslipp, gitt at det langsiktige markedet for elektrisitet tilsvarer om lag utbyggingskostnaden for tradisjonell gasskraft uten CO₂ håndtering, dvs. om lag 20 øre/kWh. Det er ikke opplagt at det vil bli bygget gasskraft i Norge, men siden vi er en del av et integrert nord-europeisk kraftmarked, der denne typen kraftproduksjon utgjør en del av tilbudet, vil dette danne et pristak i det norske markedet.

Figur 1 viser den beregnede «betalingsvilligheten» for kraft fra den energiintensive industrien. I år 2000 brukte denne industrien samlet vel 40 TWh. Av kurven ser vi at på kort sikt har industri med et samlet forbruk på om lag 5 TWh en

Forts.

Forts.

Betalingsvillighet for elektrisk kraft fra den energiintensive industrien, år 2000

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

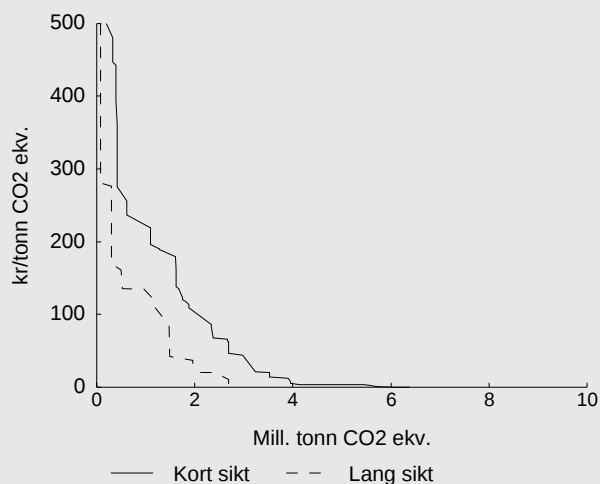
«betalingsvillighet» som er mindre enn 20 øre/kWh. Bak de 5 TWh som ikke har en betalingsvillighet over 20 øre/kWh står 15 prosent av den totale produksjonen og 20 prosent av sysselsettingen i denne industrien. Det betyr at 80-85 prosent fortsatt vil gå med overskudd på kort sikt etter at kraftprisene har steget. På lang sikt er det et omfang på 15 TWh, eller om lag 40 prosent av produksjonen og vel 45 prosent av sysselsettingen i denne industrien, som ikke kan betale mer enn denne prisen for elektrisiteten. Altså vil rundt 60 prosent fortsatt gå med overskudd utover en normal realavkastning (7%). Samtidig viser figuren at store deler av denne industrien har en «betalingsvillighet», på lang sikt som er ganske høy. Det betyr at selv om en del av industrien vil få problemer med økende kraftpriser vil mange kunne eksistere med den sannsynlige prisøkningen som kommer.

Det er først og fremst ferrolegeringindustrien som rammes hardt på lang sikt. Nesten hele denne vil ha vanskeligheter med å betale høye kraftpriser. For treforedling og kjemiske råvareproduksjon er det cirka 65 prosent av produksjonen som fortsatt vil ha overskudd, mens hele aluminiumsproduksjonen vil ha det.

I figur 2 beregnes den tilsvarende «betalingsvilligheten» for klimagasskvoter for denne industrien. Siden kvotemarkedet starter opp i 2005 og utvides til å omfatte alle norske sektorer i 2008 er det lagt inn som en forutsetning at alle disse bedriftene står overfor en alternativpris på elektrisitet som tilsvarer utbyggingskostnaden for tradisjonelle gasskraftverk, altså tilsvarende som ovenfor.

Omfanget av utslipp fra denne industrien, og som er inkludert i beregningene, er i dag om lag 10 millioner tonn CO₂ – ekvivalenter. Under disse forutsetningene vil industri tilsvarende 85 prosent av dagens industriproduksjon og om lag 80 prosent av sysselsettingen i disse næringene ha en positiv «betalingsvillighet» for utslippskvoter, dvs. fortsatt overskudd, etter at el.prisene er økt. Utslippene for disse utgjør vel 60 prosent av dagens utslipp. Den andelen på 15 prosent av produksjonen som blir ulønnsom, står dermed for

Betalingsvillighet for klimagasskvoter fra den energitunge industrien, år 2000

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nesten 40 prosent av dagens utslipp. På lang sikt vil det være en positiv betalingsvillighet for kun 30 prosent av dagens utslipp. Om lag 40-45 prosent av dagens produksjonen blir ulønnsom mens 70 prosent av utslippene blir borte.

Som tidligere nevnt kan mye tyde på at det kanskje ikke blir noen positiv kvotepris i første omgang, men hvis kvoteprisen blir 50 eller 100 kr/t CO₂ vil flere bedrifter rammes, se tabell 2 og 3. Målt ved produksjon og sysselsetting vil ytterligere 7 prosent komme i en underskuddssituasjon hvis kvoteprisen går opp til 50 kroner per tonn CO₂ på lang sikt. Utslippene går da ned med ytterligere 12 prosent. Når kvoteprisen økes fra 50 til 100 kr/t CO₂ vil det kun skje en marginal endring i produksjon og sysselsetting, mens utslippene vil gå ned med ytterligere 5 prosent.

Beregningene som ligger til grunn for denne boksen har ikke tatt hensyn til at det kan skje teknologiske forbedringer i bedriftene som kan bedre situasjonen på kostnadssiden. Dette vil bidra til at betalingsvilligheten for kvoter kan være noe større enn beregnet her.

Et internasjonalt kvotemarked medfører ideelt sett at all industri i alle land blir utsatt for kostnadsøkninger. Når dette skjer i alle bedrifter så vil kostnadene overveltes på prisene. Det er i utgangspunktet grunn til å tro at dette medfører at norsk industri, som relativt utslippseffektiv, vil komme konkurransemessig styrket ut av dette. På den annen side vil økte priser på produktene medføre lavere etterspørsel etter disse. Dette trekker i motsatt retning for denne industriens muligheter framover.

(Footnotes)

¹ Bye og Larsson (2002): Lønnsomhet ved tilbakesalg av kraft fra kraftintensiv industri i et anstrengt kraftmarked. Økonomisk Forum 1/2003.

² Bye Torstein, Jan Larsson og Øystein Døhl (1999): Klimagasskvoter i kraftintensive næringer. Konsekvenser for utslipp av klimagasser, produksjon og sysselsetting. Rapporter 99/24, Statistisk sentralbyrå.

Forts.

Tabell 2. Effekter på utslipp, sysselsetting, og produksjon ved ulike kvotepriser for klimagasser. Kort sikt. Prosentvis effekt av tiltak. Negative tall

Kvotepris		Totalt	Treforedling	Kjemiske råvarer	Primær Aluminium	Ferrolegeringer	Andre metaller
0 :-	Produksjonsverdi	14,8	21,5	11,9	0,3	37,1	20,1
	Sysselsetting	20,2	25,6	15,9	1,0	39,3	29,1
	Klimagasser	38,0	17,0	34,4	0,1	57,9	73,7
50 :-	Produksjonsverdi	31,6	26,2	49,8	1,2	86,1	28,3
	Sysselsetting	47,8	32,0	64,1	8,2	86,4	40,4
	Klimagasser	72,7	17,0	94,7	0,1	99,0	92,1
100:-	Produksjonsverdi	36,9	26,2	52,1	21,6	86,1	28,6
	Sysselsetting	50,0	32,0	65,6	30,1	86,5	41,6
	Klimagasser	80,9	17,0	96,6	35,0	99,0	92,2

Tabell 3. Effekter på utslipp, sysselsetting, og produksjon ved ulike kvotepriser for klimagasser. Lang sikt. Prosentvis effekt av tiltak. Negative tall

Kvotepris		Totalt	Treforedling	Kjemiske råvarer	Primær Aluminium	Ferrolegeringer	Andre metaller
0 :-	Produksjonsverdi	40,8	33,5	33,5	0,4	98,8	67,1
	Sysselsetting	46,9	41,1	41,1	2,0	98,1	57,3
	Klimagasser	72,6	87,0	87,0	0,1	99,9	97,0
50 :-	Produksjonsverdi	47,6	48,4	38,6	20,8	98,8	67,1
	Sysselsetting	53,0	59,4	48,7	24,0	98,1	57,3
	Klimagasser	84,9	92,3	98,7	35,0	99,9	97,0
100:-	Produksjonsverdi	51,0	48,4	38,6	35,7	98,8	67,1
	Sysselsetting	54,1	59,4	48,7	40,2	98,1	57,3
	Klimagasser	88,2	92,3	98,7	50,4	99,9	97,0

tri, oljeraffinering og kjemisk industri, oljeplattformer samt transportmidler venter også et betydelig redusert investeringsnivå.

Konjunktursituasjonen og industriens fremtidsvurderinger

Konjunkturbarometeret for 4. kvartal 2002 gir en pekepinn på hvordan norske industriledere vurderer utsiktene for egen virksomhet. Dette er først og fremst kortsiktige vurderinger, det vil si for 1. kvartal 2003, men barometeret vil til en viss grad også reflektere oppfatninger om utviklingen på lengre sikt.

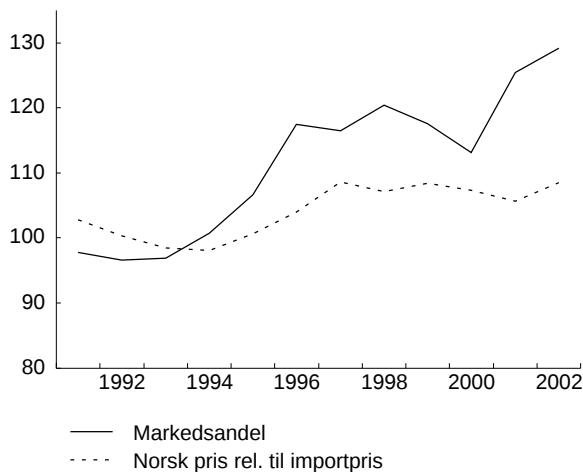
Resultatene for 4. kvartal 2002 bidro til ytterligere å forsterke det negative inntrykket fra den foregående undersøkelsen. Et økende antall ledere meldte om nedgang i produksjonsvolum, kapasitetsutnyttning og sysselsetting. Gjennomsnittlig kapasitetsutnyttning var om lag 78 prosent, den laveste noteringen i barometerets historie. Diffusjonsindeksen for samlet ordrebeholdning holdt seg under 50 for syvende kvartal på rad. Svært mange industriledere oppgav etterspørsels- og konkurranseforhold som begrensende faktorer for produksjonen. Høy kronekurs har bidratt til å svekke norske bedrifters konkurranseevne i utenlandske markeder, og import er blitt billigere.

Indikatoren for generell bedømmelse av utsiktene på kort sikt (ett kvartal frem i tid) falt for fjerde kvartal på rad og viste det laveste nivået som er registrert siden 4. kvartal 1977. Et økende antall industrilederne ventet nedgang i produksjonsvolum og kapasitetsutnyttning, og det ble registrert uvanlig svake tall knyttet til utviklingen innen sysselsettingsnivå og eksportpriser. På mellomlang sikt (12 måneder frem i tid) trodde et flertall av lederne på en ytterligere forverring av eksportprisene.

I 4. kvartal 2002 meldte bransjer som har innsatsvarer som en dominerende andel av produksjonen (treforedling, kjemisk industri, metallindustri med flere) om stabil produksjon og kapasitetsutnyttning. For sysselsetting og samlet ordrebeholdning ble den negative tendensen som ble registrert tidligere i året videreført. Andelen oppgavegivere som svarte at etterspørsels- og konkurranseforhold utgjorde en begrensende faktor for produksjonen, var på sitt høyeste nivå siden 3. kvartal 1992. Denne vurderingen understøttes av lave priser både i hjemme- og eksportmarkedet. Generell bedømmelse av utsiktene på kort sikt var svakere enn i foregående undersøkelse, men trenden viste tegn på å flate ut. På mellomlang sikt var det stadig flere som regnet med fall i eksportprisene.

Eksport av verkstedprodukter

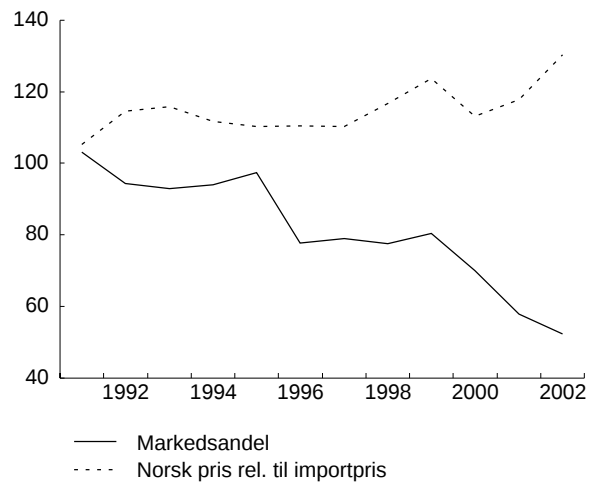
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av industrielle råvarer

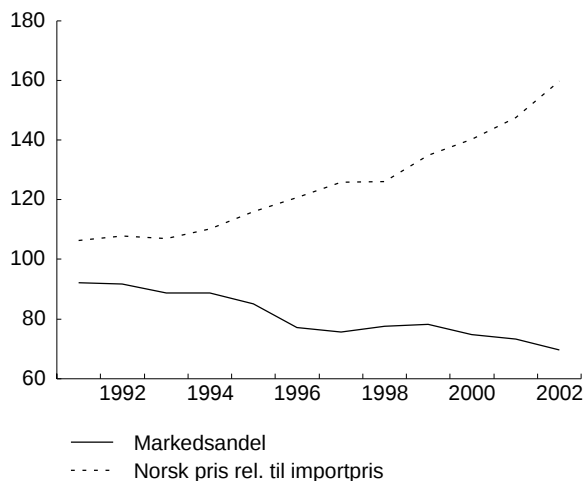
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hjemmeleveranser av verkstedprodukter

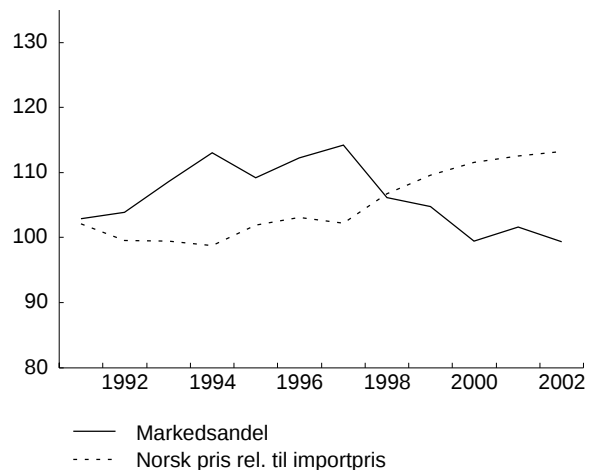
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av andre varer fra industri og bergverk

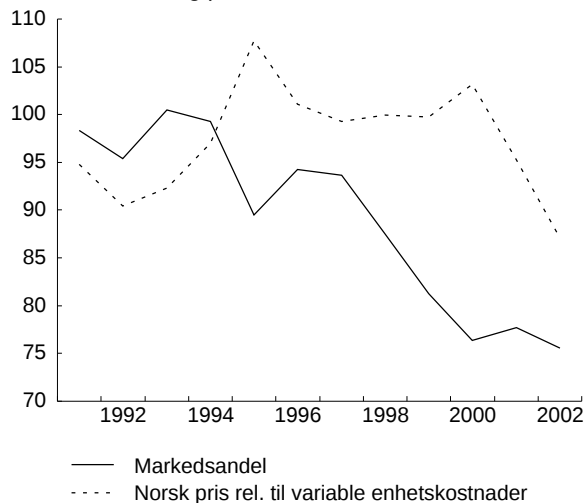
Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport av industrielle råvarer

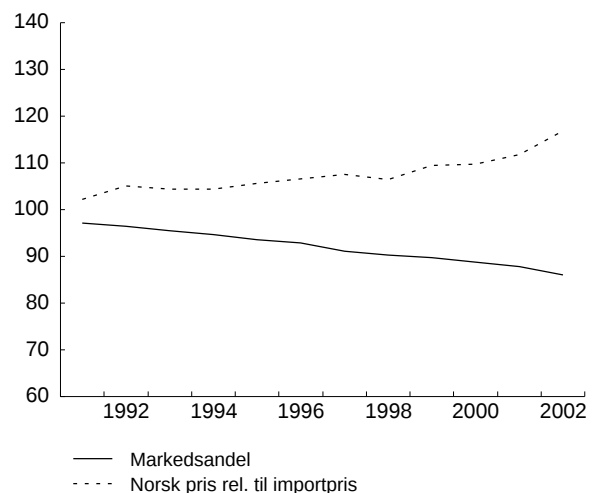
Markedsandel og pris-kostnadsforhold. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

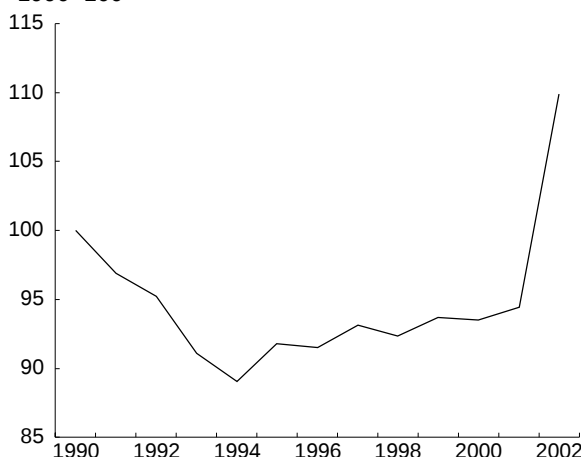
Hjemmeleveranser av andre varer fra industri og bergverk

Markedsandel og relativ pris. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Timelønnskostnader i norsk industri i forhold til handelspartnerne i NOK
1990=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå, TBU for inntektsoppgjørene og OECD.

Industribransjer som i hovedsak produserer investeringsvarer (metallvarer, maskinvarer, plattformer og skipsverft med flere), meldte om markert nedgang i produksjonsvolum, kapasitetsutnytting og sysselsetting. Samlet ordrebeholdning var tilbake på det svært lave nivået fra første halvår 1999, og betydelig flere industriledere pekte på økt konkurranse som en begrensende faktor for produksjonen. Tilgang på kvalifisert arbeidskraft utgjorde ikke noe stort problem. Generell bedømmelse av utsiktene på kort sikt var dårligere enn i foregående kvartal. Denne indikatoren har falt i seks kvartaler på rad og befant seg på et nivå som er det laveste som noen gang har blitt registrert for undersøkelsen. Forventning om lav ordreinngang og fallende priser i hjemme- og eksportmarkedet medvirket sterkt til dette. På mellomlang sikt var et flertall av lederne av den oppfatning at prisene vil fortsette å falle.

Produsenter av konsumvarer (næringsmiddelindustri, forlagsvirksomhet, og farmasøytisk industri med flere) meldte kun om ubetydelige endringer i produksjonsvolum og kapasitetsutnytting fra forrige måling. Det samme gjaldt for samlet ordrebeholdning. Sviktende etterspørsel og lave eksportpriser utgjorde et voksende problem, mens svært få rapporterte om mangel på råstoff eller kraft. Generell bedømmelse av utsiktene på kort sikt var nøytral. Det ble forventet vekst i produksjon, ordrebeholdning og innenlandske priser, men lavere sysselsettingsnivå og priser i eksportmarkedet.

Bygge- og anleggsvirksomhet

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en produksjon i bygge- og anleggsvirksomheten i 2002 på nivå med året før. Bygge- og anleggsinvesteringene sank gjennom hele 2002. For året under ett var det en nedgang i investeringene på 4,1 prosent fra 2001 til 2002, målt i faste priser. Boliginvesteringene gikk ned med i underkant av 4 prosent, mens utviklingen i bygge- og anleggsinvesteringene i offentlig sektor og kraftforsyn-

ing bidro til å trekke gjennomsnittet opp. For det øvrige Fastlands-Norge var det en nedgang i investeringene i fjor på nær 14 prosent sammenlignet med året før.

Det kvartalsvise arbeidskraftregnskapet viser at gjennomsnittlig antall sysselsatte lønnstagere og selvstendige i bygge- og anleggsvirksomheten steg med 2,1 prosent fra 2001 til 2002. Det er først og fremst kategorien selvstendige som har hatt vekst. Antall lønnstagere økte 1 prosent i gjennomsnitt i samme periode. Veksten avtok i 4. kvartal 2002 til 1,1 prosent for sysselsatte lønnstagere og selvstendige i alt. For lønnstagere var det ingen endring i 4. kvartal 2002 sammenlignet med 4. kvartal året før. Arbeidsdirektoratets tall viser stigende ledighet blant bygge- og anleggsarbeidere mot slutten av 2002 og inn i 2003. I gjennomsnitt innen bygge- og anleggsbransjen var det 5640 helt arbeidsledige i 2002. Det er om lag 900 flere ledige enn året før og gir en ledighetsprosent på 4,6 i snitt for 2002. I januar 2003 økte antall ledige bygge- og anleggsarbeidere til vel 9 300. Det er 2 350 flere enn på samme tid året før.

Boliger og næringsbygg

Byggevirksomheten opplevde vekst gjennom hele 2001, men den stoppet opp i 1. kvartal 2002 ifølge den kvartalsvise produksjonsindeksen for bygge- og anleggsvirksomhet. For fjoråret under ett lå byggevirksomheten 1,2 prosent lavere enn i 2001. Produksjonen av nye boliger og andre bygninger gikk ned med 3,5 prosent i fjor. Annen statistikk viser at det er boligbyggingen som trekker ned, mens bygging av andre bygg og rehabiliteringsvirksomheten fortsatt ligger på et høyt nivå.

Det ble påbegynt bygging av 22 434 nye boliger i 2002 ifølge foreløpige månedstall fra Statistisk sentralbyrå sin byggearealstatistikk. Det er en nedgang på nær 11 prosent fra året før og det er 5 prosent færre enn i 2000. Trenden, som tar hensyn til de sesongmessige svingningene, viser at den månedlige igangsettingen av nye boligprosjekter nådde toppen ved årsskiftet 2000/2001 får så å flate ut på et høyt nivå i første halvår 2001. Mot slutten av 2001 gikk boligbyggingen ned, og har siden ligget stabilt på et lavere nivå gjennom hele 2002.

Det meste av nedgangen i boligbyggingen har kommet i Oslo og Akershus. I Akershus ble det påbegynt over 3500 boliger både i 2000 og 2001. I fjor sank igangsettingen til 2500 boliger. I Oslo, hvor antallet påbegynte boliger doblet seg fra 2000 til 2001, var det en nedgang fra 2800 boliger i 2001 til i underkant av 2000 i fjor.

Den kvartalsvise ordrestatistikken viser at tilgangen på nye boligprosjekter har ligget stabilt på et høyt nivå de tre siste årene. Verdiene av bedriftenes beholdning av boligprosjekter ved utgangen av 2002 er

Markedsandeler

Norske produsenters markedsandeler er forholdet mellom deres leveranser og samlet omsetning i markedet. For eksportvarer beregnes forenklet en indeks som viser trekk ved utviklingen i markedsandelen for de enkelte varegrupper ved å sammenholde volumveksten i den norske eksporten av den aktuelle varen med et veid gjennomsnitt av volumveksten til importen hos våre handelspartnere. Beregningene kan bare gjøres for relativt grove varegrupper, slik at eksportmarkedsandelene gjenspeiler utviklingen i norsk eksport i forhold til importen av både produkter som ligger svært nær de norske og produkter som avviker betydelig. Utviklingen i eksportmarkedsindikatoren vil derfor bli påvirket av hvordan etterspørselen etter varespekteret til de norske produsentene utvikler seg relativt til gjennomsnittet for vare-gruppen, i tillegg til deres konkurransedyktighet vis-à-vis utenlandske produsenter av lignende produkter.

Hjemmemarkedsandelene for de enkelte varegrupper beregnes som forholdet mellom leveranser fra innenlandske produsenter og samlet innenlandsk anvendelse, begge deler regnet i volum. Generelt påvirkes markedsandeler av mange faktorer, slik som prisutviklingen på norske varer i forhold til konkurrerende utenlands-produserte varer, varenes kvalitet, produktspesialisering, markedsføring og eventuelle kapasitets-skranker og lønnsomhet i produksjonen. Den isolerte effekten på markedsandelen av en økning i prisen på norske produkter i forhold til prisen på utenlandske produkter er normalt negativ, fordi prisendringen vrir etterspørselen bort fra de norske produktene og over mot de utenlandske. For varer der prisen i stor grad er diktet av prisene på verdens-markedet, vil en økning i eksport-prisen i forhold til produksjonskostnadene isolert sett øke lønnsomheten. Det vil virke positivt på eksporten og dermed også på markedsandelen.

om lag på samme høye nivå som ved utgangen av de to foregående årene, målt i løpende kroner. Til tross for den høye ordrebeholdning sank boligbyggingen i fjor. Det tyder på at boligprodusenter er avventende med å sette i gang bygging av en del planlagte boligprosjekter. Utviklingen framover er derfor usikker. Prisene på nye boliger har nådd et nivå som bremser etterspørselen, samtidig som norsk økonomi er inne i en konjunkturedgang.

Boligtellingen i 2001 viser at den totale boligmassen er større enn tidligere antatt ut i fra boligtellingen i 1990 og nybygging i perioden 1991 til 2001. Noe av forklaringen kan være at omfanget av næringsbygninger ombygd til boligformål har økt de siste 10 årene. Dette betyr at man kan ha overvurdert behovet for nye boliger.

For andre bygg enn boliger ligger påbegynt bruksareal i 2002 omtrent på samme nivå som året før, ifølge foreløpig byggearealstatistikk. Mangelfull registrering av næringsbygg i Oslo gjør imidlertid tallene usikre.

Bruttoprodukt i bygge- og anleggsvirksomhet

Sesongjustert. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det er store variasjoner mellom de ulike næringene i privat sektor. For annet år på rad er det nedgang i igangsatt bruksareal til forretningsmessig tjenesteyting. Det er også investert mindre i nye hotell- og restaurantbygninger i 2002 sammenlignet med året før. Derimot steg påbegynt bruksareal til varehandel i fjor, etter en kraftig nedgang året før. Igangsettingen av nye bygg for offentlig forvaltning økte i fjor med vel 70 prosent, fra et lavt nivå året før. Antall påbegynte kvadratmeter bruksareal til helse- og sosialtjenester og undervisningsformål er omtrent uendret sammenlignet med 2001.

Tilgangen på nye næringsbygg gikk noe ned i fjor sammenlignet med året før. Verdien av bedriftenes beholdning av nye næringsbygg er om lag like stor som den var ved forrige årsskifte.

Veksten i hyttebyggingen i 2001, fortsatte i 2002. I fjor ble det igangsatt 11 prosent mer bruksareal til fritidsbygninger enn året før.

Rehabilitering

Rehabiliteringsvirksomheten har hatt en motsatt utvikling de siste to årene sammenlignet med nybygging, ifølge den kvartalsvise produksjonsindeksen. Etter en nedgang på 2,6 prosent fra 2000 til 2001 økte rehabilitering av bygninger med 1,8 prosent i 2002. Rehabilitering, som omfatter utbedring, ombygning, reparasjon og vedlikehold av bygninger, utgjør om lag 36 prosent av den totale bygge- og anleggsvirksomheten målt i timeverk. Tilsvarende timeverksandeler for nybygging og anleggsvirksomhet var henholdsvis 45 og 19 prosent i 2002.

Verdien av entreprenørenes beholdning av boligrehabilitering sank i annet halvår 2002 og var ved utgangen av året 30 prosent lavere enn året før. For andre bygg har tilgangen på nye rehabiliteringsprosjekter vært stabil gjennom hele 2002, og verdien av ordrebe-

Bygge- og anleggsvirksomheten. Markedsutvikling og produksjon
 Sesongjustert. Prosentvis endring fra foregående periode

	Mrd.kr ¹	Volum					Pris				
		2002	2002	2,01	2,02	2,03	2,04	2002	2,01	2,02	2,03
Bygge- og anleggsinvesteringer totalt	116,1	-5,4	-0,2	-2,8	-2,4	-3,3	-0,8	-2,2	2,9	1,4	1
Boliger	51,9	-3,9	-1,4	-2,2	-3,6	-1,8	3,6	0,8	1	1,1	1
Offentlig forvaltning	27,8	2,6	6,2	1,2	-1,4	-4,2	-9,7	-3,7	3,9	2	0,2
Kraftforsyning	1,5	11,4	-4,8	-6,5	-7,9	18,5	1,6	0,5	3,3	-1,4	-4,7
Fastlands-Norge ellers	35	-13,9	-3,1	-6,8	-1,3	-5,4	0,7	-5,1	4,5	1,6	1,9
Bruttoproduksjon	153	0,1	-2,6	4,6	-2,4	-0,8	4,3	1	1	1,2	1,1
Produktinnsats	90,8	0,1	-2,6	4,5	-2,4	-0,8	-0,1	-0,9	0,3	0,5	-0,5
Bruttoprodukt	62,2	0,1	-2,7	4,8	-2,6	-0,8	11,3	3,9	2	2,2	3,3
Sysselsetting ²	138,7	2,1									

¹ Nivå tall i løpende priser² 1 000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå

holdningen ved utgangen av fjoråret ligger på samme nivå som året før.

Anlegg

Etter en kraftig nedgang i anleggsvirksomheten i 2001, økte aktiviteten i første halvår 2002 for så å flate ut og avta mot slutten av året. For hele fjoråret sett under ett lå anleggsvirksomheten 3,6 prosent høyere enn året før. Aktiviteten er fortsatt 5 prosent lavere enn i 2000. Tilgangen på nye anleggprosjekter steg i første halvår 2002, men sank igjen mot slutten av året. Ved utgangen av 2002 var verdien av entreprenørenes beholdning av anleggsprosjekter 2 prosent høyere enn året før, målt i løpende kroner. Store anleggprosjekter ved årskiftet 2002/2003 er Snøhvitprosjektet i Finnmark, Tyin kraftverk, Framruste og Øyberget kraftverk og dobbeltsporet jernbane mellom Sandvika og Asker.

Pris og kostnadsutviklingen

Veksten i boligprisene stoppet opp i fjor sommer. Korrigert for sesongvariasjoner har boligprisene ligget relativt stabilt gjennom hele høsten og inn i 2003, ifølge eiendomsmeglerens månedlige prisstatistikk. De siste tallene for februar 2003 viser en 12 måneders prisvekst på kun 2 prosent. Prisene i 2002 var gjennomsnittlig 8 prosent høyere enn i 2001. Prisen på boliger i borettslag økte i gjennomsnitt med over 9 prosent i samme periode ifølge kvartalstatistikken til Norges Boligbyggelags Landsforbund (NBBL). Tall fra Statistisk sentralbyrå sin indeks for selveierboliger viser, fram til og med 3. kvartal i fjor, en noe lavere prisvekst fra 2001 til 2002 enn de to andre statistikkene.

Datagrunnlaget til eiendomsbransjens statistikk ble vesentlig utvidet ved årsskiftet 2001/2002, da samarbeidet mellom Norges Eiendomsmeglerforbund, Eiendomsmeglerforetakenes forening og Finn.no startet opp. Deres statistikk omfatter nå boliger formidlet gjennom FINN.no. Dette bruddet gjør sammenligningen mellom 2001 og 2002 mer usikker.

For annet år på rad økte prisene på nye eneboliger mer enn prisene på brukte eneboliger. Fra 3. kvartal 2001 til 3. kvartal 2002 steg prisene på nye og brukte eneboliger med henholdsvis 7,5 og 5,1 prosent i gjennomsnitt. Byggekostnadsindeksen for eneboliger økte i gjennomsnitt med 3,8 i samme periode.

Nedgangen i utleiemarkedet for kontorlokaler i Oslo, som startet opp i 2001, fortsatte i 2002 ifølge leieprisstatistikkene til Dagens Næringsliv og Norsk Nærings Megling as. Ifølge Dagens Næringslivs ekspertpanel falt kontorleieprisene med mellom 5 og 25 prosent i annet halvår 2002, avhengig av beliggenhet og standard. Utviklingen i de øvrige storbyene er også svak. Men nedgangen er ikke så sterk som i Oslo. Den generelle tendensen framover er fortsatt nedgang.

Elektrisitetsforsyning

Produksjonen av elektrisk kraft var i fjor 130,6 TWh, og er den nest høyeste produksjonen noensinne. På tross av at det var noe mindre nedbør enn normalt i 2002 var den høye produksjonen mulig ved at vannstanden i magasinene ved inngangen til 2003 var 18,7 TWh lavere enn vannstanden ved inngangen til 2002. Bare i det nedbørrike året 2000 har produksjonen vært høyere. Kraftproduksjonen i fjor var 7,1 prosent høyere enn i 2001. Den norske elektrisitetsforsyningen påvirkes mye av været. Drøyt 99 prosent av kraftproduksjonen er vannkraft, slik at nedbør og lager av vann i vannmagasinene er helt avgjørende for hvor mye kraft som kan produseres. Vannmagasinene brukes til å regulere kraftproduksjon over tid. I perioden mai-september er normalt tilsiget stort som følge av snøsmelting og nedbør i form av regn, samt mindre etterspørsel etter elektrisitet som gir lav kraftproduksjon. Resten av året tappes magasinene. Til en viss grad brukes også magasinene til å regulere produksjonen over år, slik at man i tørre og kalde år kan tappe magasinene mer enn vanlig. Magasinkapasiteten i norske vannmagasiner er 84,1 TWh, dvs. hvis magasinene er fulle kan man produsere 84,1 TWh elektrisitet uten nedbør eller snøsmelting. Til sammenligning kan produksjonen i et normalår i Norge, dvs. et år med

normale nedbørsmengder, være 118 TWh hvis vi skal gå ut av året med samme magasinbeholdning som vi gikk inn i året. I tillegg kommer noe termisk kraft og vindkraft, samlet i størrelsesorden 1 TWh.

2002 var et spesielt år værmessig, og dette påvirket i stor grad elektrisitetsforsyningen i form av mindre vann i magasinene og betydelig høyere strømpriser mot slutten av året. Mens det var mer nedbør enn normalt frem til og med juli i fjor var det lite nedbør resten av året. Tilsiget til vannmagasinene ble dermed mindre enn vanlig fra august og ut året. I perioden august-desember kom det hele 51 prosent mindre nedbør enn normalt på Vestlandet. I Trøndelag kom det 38 prosent mindre enn normalt i denne perioden, på Østlandet 32 prosent, i Nord-Norge 19 prosent og i Agder 15 prosent mindre enn normalt.

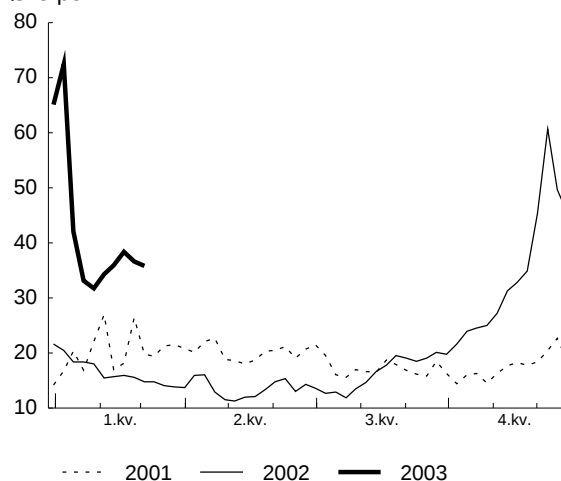
Kraftproduksjonen var imidlertid høy helt frem til og med oktober. Fyllingsgraden i vannmagasinene var da blitt betydelig lavere enn normalt for årstiden. Mens fyllingsgraden i vannmagasinene var 10,3 prosentpoeng høyere enn medianen for uke 25 (midten av juni) i perioden 1990-2000, var den 15,4 prosentpoeng lavere enn medianen i uke 44 i slutten av oktober.

Mens det var lite nedbør fra august og ut året i fjor bidro samtidig en tidlig og kald vinter til at etterspørselen etter strøm var rekordhøy i oktober og høy også i november, mens strømforbruket i desember var noe lavere enn det har vært de siste årene. Fokus på høye strømpriser har trolig medvirket til det relativt moderate strømforbruket i desember. Dette har trolig bidratt til noe mindre tapping av vannmagasinene enn det som ellers ville vært tilfelle. Ved utgangen av året (uke 52) var likevel fyllingsgraden i vannmagasinene bare 52,1 prosent av total magasinkapasitet. Det er 23,4 prosentpoeng lavere enn medianen for uke 52 i perioden 1990-2000, og det laveste som er registrert for denne uken i perioden fra 1980 som vi har ukentlige data fra.

Netto forbruk av elektrisk kraft var i 2002 109,6 TWh, en nedgang på 4,2 prosent fra året før. Kraftforbruket i kraftintensiv industri, som utgjør knapt 30 prosent av det totale forbruket, ble redusert med 7,5 prosent til 30,7 TWh i fjor. Forbruket i alminnelig forsyning var 78,9 TWh i 2002. Det er en nedgang på 2,9 prosent fra året før. Nedgangen i forbruket av elektrisk kraft i kraftintensiv industri har blant annet sammenheng med generelt lavere aktivitet samt noe tilbakesalg av kraft, mens nedgangen i elforbruk i alminnelig forsyning har sammenheng med varmere vær i fjor. Temperaturkorrigert økte elforbruket i alminnelig forsyning med 0,6 prosent i 2002. Ifølge tall fra Meteorologisk institutt var samlet temperaturavvik fra normalen -1,6 °C for perioden oktober-desember. Sist høst var dermed den fjerde kaldeste siden 1971. Året 2002 var imidlertid 1,1 °C varmere enn normalt som følge av en uvanlig varm januar-september.

Spotmarkedspris på elektrisk kraft, uketall Uke 1 2001 - uke 10 2003

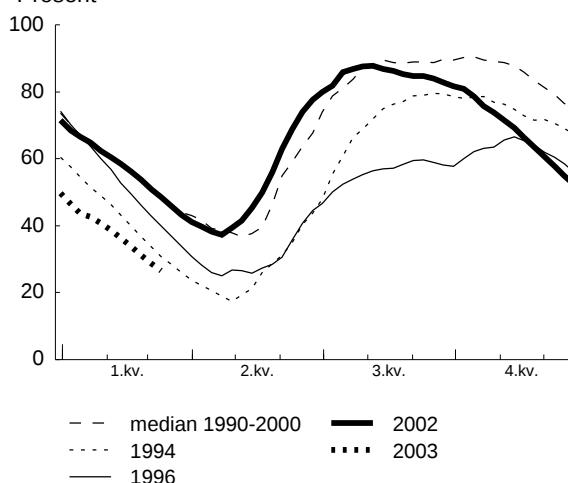
Øre per KWh

Kilde: Statnett Marked AS.

Fyllingsgrad i vannmagasinene

Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Netto krafteksport var i 2002 hele 9,7 TWh. Det utgjør 8,2 prosent av kraftproduksjonen i et normalår. Kraftutvekslingen med utlandet i 2001 ga netto import på 3,6 TWh. Mesteparten av eksporten i 2002 var i perioden mai-oktober. Mye vann i magasinene, høy etterspørsel i Sverige og frykt for at det skulle renne over på høsten er med på å forklare den store eksporten om sommeren. De høye elektrisitetsprisene som var drevet av en svært høy etterspørsel i forhold til energikapasiteten også i de andre nordiske landene ga stor eksport av kraft fra Norge høsten 2002.

I dag er Norge knyttet sammen med Sverige, Finland og Russland gjennom luftledninger med en overføringskapasitet på henholdsvis 3 000, 100 og 50 MW, og gjennom sjøkabler til Danmark med en kapasitet på 1000 MW. Til sammenligning er installert effekt i norske kraftverk om lag 28 000 MW. I tillegg

Kraftbalansen per år. TWh

	2000	2001 ¹	2002 ¹
Kraftproduksjon	143,0	121,9	130,6
+ Import	1,5	10,8	5,1
- Eksport	20,5	7,2	14,7
nettoeksport	19,1	-3,6	9,6
- Pumpekraftforbruk	0,7	0,8	0,7
- Nett-tap ²	12,2	10,3	10,6
Netto innenlands forbruk	111,2	114,4	109,6
- Kraftintensiv industri	33,0	33,2	30,7
- Alminnelig forsyning	78,2	81,2	78,9
(temperaturkorrigert) ³	(77,9)	(77,7)	(78,2)
Temp.avvik fra normalen, °C ⁴	1,5	0,3	1,1

¹ Foreløpige tall.² Inklusive forbruk i kraftstasjonene.³ Ekskl. elektrokjel.⁴ Avvik fra klimanormalen for perioden 1961-1990

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Norges vassdrags- og energidirektorat og Meteorologisk institutt

Priser på elektrisk kraft til husholdninger, landsgjennomsnitt 2001-2002. Norge. Øre/kWh¹

	Totalpris	Kraftpris ²	Nettleie ³
1. kvartal 2001	59,6	35,8	23,9
2. kvartal 2001	63,4	39,6	23,9
3. kvartal 2001	64,1	40,3	23,9
4. kvartal 2001	62,7	38,9	23,9
2001	62,3	38,4	23,9
1. kvartal 2002	63,5	37,6	25,8
2. kvartal 2002	56,3	30,5	25,8
3. kvartal 2002	56,8	30,4	26,4
4. kvartal 2002	66,3	39,8	26,5
2002	61,8	35,7	26,1

¹ Fastleddet er inkludert og er omregnet til øre/kWh for et forbruk på 20 000 kWh i året. Prisene er foreløpige.² MVA og forbruksavgift (elavgift) inkludert. MVA er 24 prosent, mens forbruksavgift var 11,3 øre/kWh i 2001 og 9,3 øre/kWh i 2002.³ MVA inkludert.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges vassdrags- og energidirektorat.

til de nevnte overføringskablene diskuteres en 1 200 MW sjøkabel til England, og en 600 MW sjøkabel til Nederland som begge er usikre. I tillegg til å sikre kraftforsyningen bedre er en av fordelene med kraftutveksling med utlandet samspillet mellom vannkraft og varmekraft. Varmekraft er relativt ressurskrevende å starte og stoppe, mens vannkraft lett kan reguleres opp og ned. Derfor kan varmekraft brukes jevnt hele døgnet, mens vannkraft kan økes om dagen da forbruket er størst. Vi kan dermed importere varmekraft om natten og eksportere vannkraft om dagen som er det normale. Ved de høye prisene som har vært på slutten av 2002 skifter det mellom eksport og import på dagtid. Investeringsbeslutningen i ny kapasitet er avhengig av en lønnsomhetsvurdering.

Høyere strømpriser på slutten av året

Elspotmarkedet er et nordisk døgnmarked for fysisk handel med kraft som foregår på kraftbørsen Nord Pool. Der noteres timepriser i flere områder (spotpriser). Hvis det ikke er nettbeskrankninger noteres bare en pris (systemprisen). Ved nettbeskrankninger note-

res områdepriser. Det er høyest pris i de områdene som importerer. Systemprisen var 20,1 øre/kWh i 2002, mens den var 18,6 øre/kWh året før. Selv om ikke gjennomsnittlig systempris for året 2002 var veldig høy, økte prisene kraftig i døgnmarkedet for elektrisk kraft i fjor høst som følge av den sterke nedgangen i vannmagasinenes fyllingsgrad. Systemprisen var i november i gjennomsnitt 31,7 øre/kWh mens den i desember økte til hele 54,4 øre/kWh.

Økte kraftpriser medførte økte engrospriser som etter hvert smittet over på prisene i sluttbrukermarkedet. Det tar imidlertid noen uker før dette skjer slik at kraftprisen for sluttbrukere først økte helt på slutten av fjoråret (bortsett fra for de som har kontrakter tilknyttet elspotprisen). Gjennomsnittlig kraftpris for husholdninger i fjor var dermed ikke spesielt høy. Fjoråret viste imidlertid at det kan være store svingninger i prisene. Prisene kan komme til å holde seg forholdsvis høye inntil nivåene i vannmagasinene har normalisert seg. Norge er imidlertid en del av et nordisk marked slik at strømpriser også påvirkes av kraftutveksling med utlandet og produksjons- og etterspørselsforhold i våre naboland.

I følge den kvartalsvise kraftprisstatistikken var gjennomsnittlig pris for kraft og nettleie inklusive avgifter for husholdninger 61,8 øre/kWh i 2002. Det er om lag det samme som året før. Da kraftprisene her ikke fanger opp prisøkningen de aller siste ukene av 2002, var trolig gjennomsnittsprisen for kraft i fjor noe høyere enn dette. Kraftpris inklusive forbruksavgift og merverdiavgift ble redusert med 7 prosent i fjor, mens nettleie inklusive merverdiavgift økte med 9,4 prosent. Forbruksavgift på elektrisk kraft som ble redusert fra 11,3 øre/kWh i 2001 til 9,3 øre/kWh i fjor forklarer nedgangen i kraftpris inklusive avgifter.

Mens elspotmarkedet er et fysisk marked med omsetning av kraftkontrakter for fysisk levering neste døgn er elterminmarkedet et finansielt kraftmarked der det handles kraft fremover i tid. Dette markedet brukes til prissikring og risikostyring knyttet til kjøp og salg av elektrisk kraft. Hvis terminprisen fremover i tid er høyere enn dagens spotpris trekker det i retning av at det er mer lønnsomt å holde på vannet i magasinene og heller produsere på et senere tidspunkt da man kan få en høyere pris enn i dag. Terminprisen for uke 16 i midten av april ligger pr. 16. mars 2003 på 31,5 øre/kWh, mens elspotprisen 6. mars er 31,7 øre/kWh.

Terminprisene viser hvordan markedet forventer at kraftprisene skal utvikle seg fremover i tid. De finansielle kontraktene som undertegnes for 2004 og 2005 viser at markedet ikke forventer økte priser i de neste to årene sammenlignet med fjoråret. Mens systemprisen for 2002 var 20,1 øre/kWh, er forwardprisen for året 2004 pr. 16. mars 21,3 øre/kWh mens året 2005 handles for 19,9 øre/kWh.

Fungerer kraftmarkedet?

Markedets struktur

I de siste årene har det vært betydelige oppkjøp av kraftverk på noen få hender i Norge. Dette betyr at markedskonsentrasjonen øker. Over tid har markedskonsentrasjonen økt i flere land som har deregulert sitt elektrisitetsmarked. Historisk har markedskonsentrasjonen vært svært stor i Sverige gjennom Vattenfall sin dominerende rolle. Statkraft er gjennom sine siste oppkjøp i ferd med å bli relativt like stor i Norge. De siste oppkjøpene fra Statkraft skjedde samtidig med en ekstrem markedsutvikling i det nordiske kraftmarkedet. Svært lite nedbør og høy etterspørsel bidro til å presse prisene opp i kraftmarkedet.

Den såkalte Herfindahl-Hirschman (HHI) indeksen beskriver markedskonsentrasjonen i form av kvadrerte markedsandeler. Kvadrerte markedsandeler betyr at indeksen tar hensyn til at få store sammen med mange små produsenter kan ha større markedsrett, og dermed gi større påslag på marginalkostnaden, enn like mange middels store aktører. I tabell 1 er tre slike HHI indekser presentert. De to første gjelder når det er åpen handel med elektrisitet mellom landene innenfor gitte overføringskapasiteter. Den første, HHI-kapasitet - er en indeks for kapasitet og har betydning i de situasjoner da effekt er beskrænkende. Den andre, HHI-produksjon, er en indeks for produksjon og har betydning når energi er beskrænkende, slik som høsten 2002 da det var lite tilførsel av vann til magasinene. Den siste indeksen, HHI-kapasitet ved autarki, gjelder når nettbeskrænkningene er effektive og dermed hindrer ytterligere eksport eller import.

Tabell.1 Herfindahl-Hirschman indeksen (HHI) for ulike regioner i Norden: Juli 2002

	Fri handel HHI-kapasitet	Autarki HHI - produksjon	HHI - kapasitet
Danmark øst	0.41	0.31	0.86
Danmark vest	0.13	0.11	0.24
Finland	0.08	0.08	0.09
Sør-Norge	0.16	0.08	0.20
Nord-Norge	0.13	0.12	0.19
Sverige	0.21	0.17	0.33
Norden	0,07		

Nordel (2002)/Cambridge Energy Research Associates Inc.(2002) «Restructuring in Nordic and Northern Europe and use of concentration measures», Studie om Markedsrett i det nordiske elmarked for Nordel (Organisasjon for nordisk elamarbeid), 06.11.2002

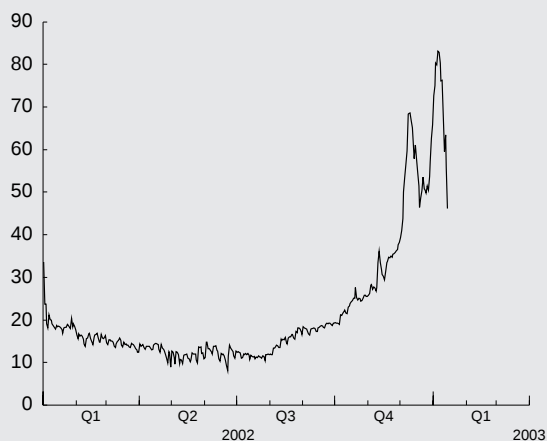
Markeder med en indeksverdi på mellom 0,10 og 0,18 anses å være moderat konsentrert, mens verdier over 0,18 anses for å være en høy konsentrasjonsgrad. Faren for bruk av markedsrett øker ved lav prisfølsomhet på etterspørselsiden, se nedenfor, og høy konsentrasjon. Det nordiske markedet som helhet har ingen problemer med for høy konsentrasjon av produsenter siden indeksverdien er på 0,07. Imidlertid har flere land middels høy konsentrasjon selv ved fri handel mellom landene. I Sverige er det høy konsentrasjon målt ved HHI-kapasitet.

I perioder har det vært transmisjonsbegrensninger i overføringsnettet mellom landene. Dette gjør det nødvendig å betrakte Norge og Norden som flere separate prisområder.

Det norske markedet defineres ifølge HHI-kapasitet ved autarki som moderat til høyt konsentrert i situasjoner der overføringskapasitet effektivt begrenser økt el-handel. Sverige og Danmark har mye større konsentrasjon av produsenter og defineres som høyt konsentrerte.

Ved høy konsentrasjon kan markedsrett utnyttes til å sette prisene i markedet høyere enn en ville fått ved lavere konsentrasjon og mer konkurranse. Det har vært antydning at

Observerte spotpriser
Øre/kWh

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

dette har vært et element i prisfastsettelsen i kraftmarkedet den siste tiden da prisen har vært svært høy i det nordiske kraftmarkedet.

Kraftmarkedet i Norge har det siste året hatt svært store prisvariasjoner og sterkt økende priser fra sommeren og til nå. Hovedårsaken til dette er at både Norge og Sverige fikk en av de tørreste sommer/høst-sesongene på årtier. Det kom vesentlig mindre tilsig til de norske vannmagasinene enn normalt, se figur 1. Fra og med uke 30 i 2002 begynte magasinbeholdningen å reduseres, mens det normale er at den øker noe for så å holde seg på et høyt nivå helt til primo november. Tilsvarende utvikling preget de svenske magasinene. Samtidig var høsten 2002 en av de fire kaldeste på 30 år. Dette medførte et stort etterspørselspress, som sammen med lite tilsig bidro til en kraftig prisøkning utover høsten. Det var en frykt for at magasinene kunne gå tom for vann gjennom vinteren. Stort etterspørselspress og høye priser ga høy lønnsomhet ved å produsere. Etterspørselen var sterk fra svensk side, og det medførte at mye av den kraften som norske produsenter valgte å produsere til de høye prisene resulterte i eksport. Markedet ga signaler om høy lønnsomhet og produsentene produserte. Ved begynnelsen av året 2003 var magasinutfyllingen vel 7,9 prosent lavere enn tidligere minimumsnivå. I uke 11 i 2003 var forskjellen kun 1,9 prosent - altså en kraftig forbedring å 11 uker.

forts.

forts.

Etterspørselssiden

Høye priser i markedet resulterer i at forbruket presses noe ned. I 2002 lå forbruket i alminnelig forsyning i Norge 2,9 prosent under året før og forbruket i kraftintensiv industri lå 7,5 prosent under 2001. Lave priser i første halvdel av året medførte økt forbruk, og høye priser i siste del av året medførte derfor en relativt sterkere nedgang enn årstallene viser. Dessuten bidro de lave temperaturene utover høsten isolert sett til å holde forbruket oppe. Prisendringene skjedde gradvis utover høsten ved at endringer i kontraktspriser kommer noe senere enn endringene i spotprisene. Når en tolker de beskjedne markedsmessige responsene på prisendringene gjennom året 2002 må en huske at den gjennomsnittlige spotprisen i 2002 var om lag som den gjennomsnittlige spotprisen for 2001.

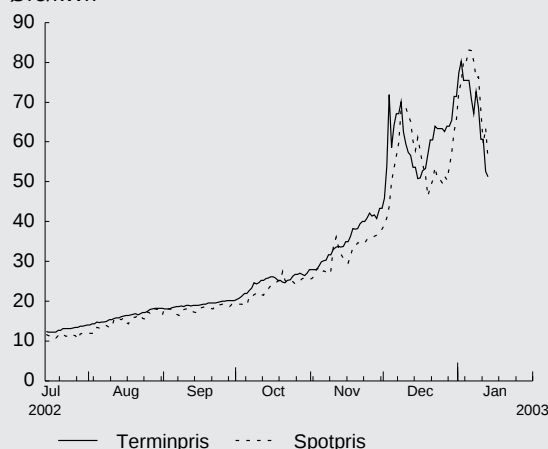
I kraftmarkedet omsettes kraft på ulike typer kontrakter; bilaterale faste kontrakter, kontrakter med variabel pris, spotkontrakter etc. Forskjellen på kontraktene er i all hovedsak et spørsmål om risiko og prissikring. Den energiintensive industrien har inngått langsiktige bilaterale kontrakter, se egen boks om kostnadsøkninger i industrien. En årsak til at forbruket i denne industrien, som utgjør om lag 30 prosent av det norske markedet, har gått ned den siste tiden er at industrien har solgt kraft som de har kjøpt på faste kontrakter til lave priser tilbake til markedet til høye priser, akkurat som forventet, se Bye og Larsson (2003). Noe av nedgangen i kraftforbruket i denne industrien skyldes imidlertid også konjunkturutviklingen.

Det mest synlige markedet er likevel omsetningen av kraft på Nord-pool børsen. Her byr produsentene inn sin produksjon til ulike priser, og forbrukerne gir tilbud om kjøp til ulike priser. Spotprisen blir bestemt der tilbud og etterspørsel klareres. Gjennom spotkontrakter eller variabel priskontrakter som er sterkt knyttet til spotprisen, er husholdningene ekstremt eksponert for dette markedet. Rundt 90 prosent av alt kraftkjøp fra husholdningene er på slike kontrakter. For tjenesteyting er tilsvarende tall vel 70 prosent, mens for industrien, unntatt den energiintensive industrien, er tallet rundt 45 prosent. Det er altså en stor forskjell på risikoeksponeringen i husholdninger og i næringslivet. De sektorer som har sitt forbruk sterkest knyttet til oppvarming, og har de minste muligheter for substitusjon, er mest risikoeksponert. Det er antakelig også her mulighetene for å utnytte informasjonen i markedet er dårligst.

Terminmarkeder

Kraftmarkedet er spesielt i den forstand at det krever perfekt likevekt mellom tilbud og etterspørsel til enhver tid, da elektrisitet ikke kan lagres. Dette håndterer ikke spotmarkedet, men det såkalte regulermarkedet - i praksis et marked for opp og nedregulering av produksjon og deler av etterspørselen fra minutt til minutt. Dette er nødvendig siden ingen har perfekte forventninger om temperaturforhold, plutselig utfall av kapasitet, plutselige forbruksendringer etc, på forhånd. Dette regulermarkedet opereres av Statnett. Den kapasiteten som ikke utnyttes i det ordinære markedet (spotmarkedet) kan utnyttes i regulermarkedet. Det er dermed en sammenheng mellom det som foregår i spotmarkedet og det som foregår i regulermarkedet. Hvis det ene markedet ikke fungerer kan det få implikasjoner for det andre markedet.

Gjennomsnittlig terminpris 3 mnd. fram i forhold til observerte spotpriser. 2. januar 2002-14. januar 2003
Øre/kWh

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det særegne med det norske og svenske kraftproduksjonssystemet er at det i stor utstrekning er basert på vannkraft. Siden nedbøren er naturgitt er produksjonsmulighetene framover usikre. Når produsentene bestemmer seg for sine produksjonstilbud i dag, må de ta de hensyn til at de også trenger vann framover. Stor etterspørsel og lite vann i framtiden betyr at vannet har en større verdi enn dagens kraftpris. Produsentene må derfor anta noe om framtidig tilslag og framtidig etterspørsel for å kunne fastslå dagens produksjon. Gjennom et framtidsmarked, eller terminmarked, for kraft vil all tilgjengelig informasjon om forventede tilslag, forventet framtidig etterspørsel og andre produsenters atferd kunne samles gjennom prisene i et slikt marked. Terminmarkedet på NordPool er et slikt framtidsmarked. Dette er organisert som et finansielt marked - et prissikringsmarked - og ikke et fysisk marked. Dette markedet skulle da i utgangspunktet gi det største tilfanget av tilgjengelige informasjonen som dagens produsenter trenger for å optimalisere bruken av vannet over sesonger, men markedet kan selv sagt være mer eller mindre perfekt.

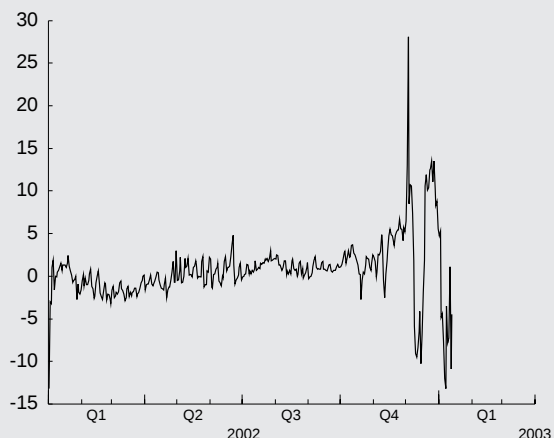
Figur 3 viser utviklingen i spotprisene og terminprisene gjennom 2002. Terminprisene i figuren er et veid gjennomsnitt av de ulike typer finansielle kontrakter for framtiden (ukekontrakter og blokkkontrakter inntil 3 måneder fram i tid). Hvis terminprisen ligger over spotprisen skal en stramme til på produksjonen i dag, og spare vann til framtiden. Dette vil presse dagens spotpris opp og holde igjen terminprisen eller dra denne nedover. Lavere terminpris enn spotpris skal lede til fallende spotpriser. Det er mer lønnsomt å produsere i dag enn i framtiden. Økt produksjon i dag leder til fallende spotpris. Da blir det mindre vann igjen til framtiden og terminprisen skal opp. Figuren viser at dette er en sammenheng som i all hovedsak gjelder. Imidlertid skal det være en tendens til konvergerende spot og terminpriser, mens figuren viser at forskjellen har økt over tid. De store skiftningene som skjer i terminprisen, spesielt rundt desember-januar innebærer også at spotprisen dels er under terminprisen, dels over.

forts.

forts.

Differanse terminpris og spotpris. 2. januar 2002-14. januar 2003

Øre/kWh

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Divergerende spot og terminpriser må forklares med økende grad av usikkerhet, spesielt i desember 2002 og januar 2003. I denne perioden økte antakelig usikkerheten av to grunner. Det skjedde tilsynelatende store endringer i de fysiske forholdene ved at tilsigene ble lave samtidig som det ble svært kaldt. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om disse endringene var fundamentale nok til at de skulle forandre 3-måneders forventningene om framtidige tilsig og etterspørsel. Det synes som markedet her var unødige turbulent og preget mer av psykologi enn av fundamentale forhold, se også Aune og Bye (2002).

Kraft er en "homogen" vare, men blir omsatt i et komplekst marked. Etter en gjennomgang av kraftmarkedet i 2002 ser det ut til at aktørene i markedet forholder seg relativt rasjonelt til denne kompleksiteten. Det tyder på at det nordiske kraftmarkedet har fungert slik man skulle forvente i en situasjon hvor lite tilsig, og lave temperaturer har satt markedsmekanismene på prøve. Likevel er det grunn til å stille spørsmål ved enkelte trekk i utviklingen av konsentrasjonen i markedet, rasjonaliteten bak de ekstreme variasjonene i spot og terminprisene i perioder, og den tilsynelatende manglende fleksibiliteten i etterspørselen hos enkelte forbrukergrupper.

Primærnæringene

Primærnæringene består av næringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst samt fiskeoppdrett. Foreløpige tall fra kvartalsvis nasjonalregnskap viser at produksjonen i primærnæringene økte med over 4 prosent fra 2001 til 2002. Produksjonen økte i alle de viktige primærnæringene, og sterkest innen oppdrettsnæringen og den tradisjonelle fiske- og fangstnæringen. I skogbruket falt derimot produksjonen noe. De foreløpige tallene indikerer imidlertid en svak inntektsreduksjon i forhold til året før, siden prisene relativt sett falt noe mer enn produksjonen økte. I verdi økte produktinnsatsen, slik at det samlede bruttoprodukt for primærnæringene også minsket. De foreløpige tallene viser for andre året på rad en markert nedgang i bruttoinvesteringene, noe som hovedsakelig skyldes investeringsnedgangen innen fiske og fangst. Siden toppåret 1999 har investeringene i denne næringen hvert år blitt markert redusert. De foreløpige tallene viser at sysselsettingen målt i timeverk falt også i 2002, og at det er jordbruket som både absolutt og prosentvis står for den største nedgangen. Primærnæringene er relativt arbeids- og kapitalintensive, og selv om produktinnsatsen økte noe mer enn produksjonen, indikerer fallet i timeverk en økning i den totale arbeidskraftsproduktiviteten innen primærnæringene.

Hovedtallene for primærnæringene (unntatt skogbruk) er ført opp i tabellene for produksjon og faktoretterspørsel. Hovedtallene for primærnæringsvarene (unntatt skogbruksvarer) er ført i tabellene for markedsutvikling. Forskjellen mellom produksjon i primærnæringene og produksjon av primærnæringsvarer skyldes dels at primærnæringene også produserer

noen andre varer, dels at noe av produksjonen av primærnæringsvarer finner sted i andre næringer.

Jordbruk og skogbruk

Målt i faste priser indikerer de foreløpige tall at produksjonen i jordbruket økte noe fra 2001 til 2002. I tillegg er de mottatte prisene anslått noe høyere enn i året før, slik at næringens salgsinntekter økte med om lag 2,1 prosent. Imidlertid økte verdien av produktinnsatsen med over 6 prosent, slik at næringens bruttoprodukt i verdi er beregnet til vel -3,2 prosent lavere enn året før. Målt i timeverk falt sysselsettingen med 4 prosent. Dette indikerer at produksjonen i 2002 har blitt mindre arbeidsintensiv enn i foregående år, noe som delvis begrunnes med den høyere bruken av produktinnsats per produsert enhet. To viktige grunner til at bruttoinvesteringene i jordbruket tok seg opp gjennom 1990-årene var nye og strengere forskrifter for husdyrhold samt tilhørende gunstig skattemessig behandling av investeringene. Siden 1998 har bruttoinvesteringene blitt gradvis redusert, men de foreløpige tallene viser imidlertid at investeringene i jordbruket igjen er på vei oppover. Investeringsnivået i 2002 er nå beregnet til vel 3 prosent høyere enn i 2001.

Markedsforholdene i Norge viser noen av de problemene jordbruket sliter med. De naturgitte produksjonsforholdene innenlands har historisk sett gjort produksjonen for dyr til å være interessant på eksportmarkedet, slik at produksjonen i all hovedsak må avsettes innenlands. Prisene på hjemmелеveransene økte med i underkant av 1 prosent, noe som må sees i lys av jordbruksforhandlingene de siste par årene. Jord-

Jordbruk, jakt og viltstell. Produksjon og faktoreterspørsel¹

Prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2002	Volum		Pris	
		2001	2002	2001	2002
Produksjon	23,6	-2,3	1,3	2,4	0,8
Produktinnsats	13,3	-0,5	5,8	3,9	0,7
Bruttoprodukt	10,3	-4,3	-3,9	0,6	0,7
Bruttoinvesteringer	5,1	-2,2	3,2	2,1	-3,3
Syssetsetting ²	127,9	-6,7	-4,0	..	..

¹ Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.² Total syssetsetting i millioner utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for jordbruksvarer, jakt og viltstell¹

Prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2002	Volum		Pris	
		2001	2002	2001	2002
Produksjon	23,8	-2,2	1,2	2,3	0,8
Eksport	0,4	2,3	-11,7	8,6	13,5
Hjemmeleveranser	23,4	-2,3	1,4	2,2	0,6
Import	4,1	5,6	4,6	2,6	-3,6
Innenlandsk anvendelse	27,5	-1,2	1,9	2,3	0,0
Lagerendringer	0,0	-1,5	0,7	..	..
Innenlandsk etterspørsel	27,5	0,3	1,2	2,1	0,1

¹ Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fiske, fangst og oppdrettsnæringen. Produksjon og faktoreterspørsel¹

Prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2002	Volum		Pris	
		2001	2002	2001	2002
Produksjon	24,5	0,0	9,1	-1,1	-9,3
Produktinnsats	13,4	0,3	8,8	-1,3	-1,4
Bruttoprodukt	11,1	-0,3	9,4	-0,9	-17,4
Bruttoinvesteringer	1,2	-31,5	-33,6	4,8	-1,0
Syssetsetting ²	26,8	-4,9	-2,2	..	..

¹ Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.² Total syssetsetting i millioner utførte timeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Markedsutviklingen for fiske, fangst og oppdrettsnæringen¹

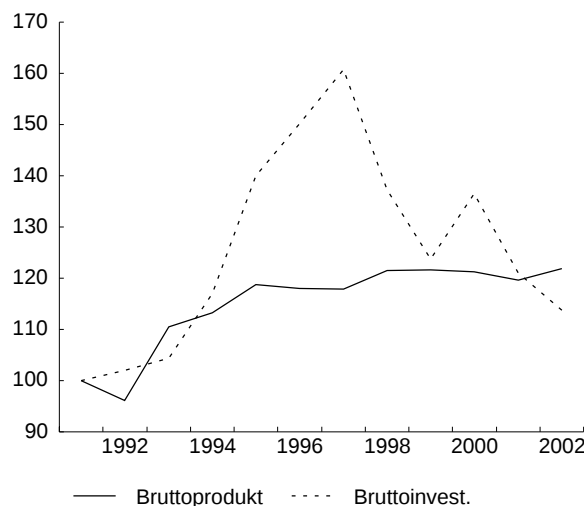
Prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr 2002	Volum		Pris	
		2001	2002	2001	2002
Produksjon	24,1	0,1	9,0	-1,2	-9,3
Eksport	8,1	-1,4	4,3	-14,2	-10,1
Hjemmeleveranser	15,9	1,1	12,4	7,8	-9,5
Import	1,3	-4,9	-23,4	22,2	10,7
Innenlandsk anvendelse	17,2	0,6	9,5	9,0	-8,5
Lagerendringer	4,7	6,1	14,4	..	..
Innenlandsk etterspørsel	12,5	-6,3	-5,8	12,8	-9,9

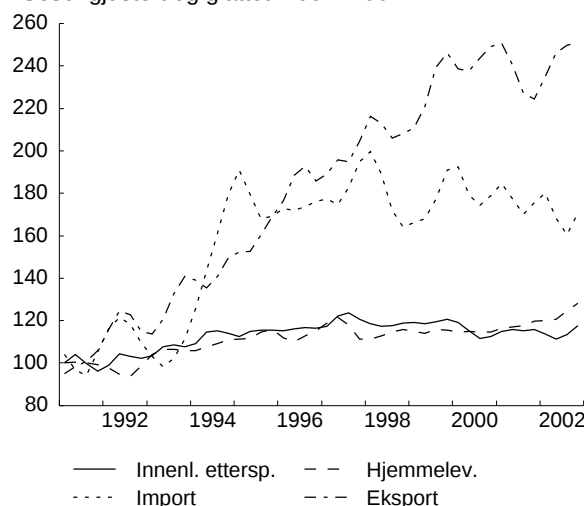
¹ Basisverdi, dvs. markedsverdi fratrukket avgifter og handelsavanse.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

bruksavtalen for både 2001 og 2002 ga rom for til dels store prisøkninger. Den lave prisøkningen i 2002 indikerer dermed de relativt begrensede muligheter for å utnytte denne muligheten som jordbruksavtalen åpner for. For øvrig innebar avtalen fra 2002 en ram-

Produksjon og investering i primærnæringene 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Volumutviklingen for varer fra primærnæringene Sesongjustert og glattet. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

me på 750 millioner kroner, hvorav målprisene skulle økes tilsvarende en inntektseffekt for næringen på 475 mill. Ytterligere 110 mill. ble avtalt tatt ut i form av omdisponering av fonds- og engangsmidler. Budsjettbevilgningen ble avtalt redusert med 145 mill., og en utvidelse av inntektsfradraget til en verdi av 300 mill. ble forhandlet frem.

I skogbruksnæringen bidro både reduserte priser samt redusert produksjon til at bruttoproduktet ble redusert med over 8 prosent. Også i denne næringen falt syssetsettingen, målt i timeverk, med nær 4 prosent.

Fiske, fangst og fiskeoppdrett

Samlet sett har næringene fiske, fangst og oppdrett gjennom flere år vært preget av vekst i produksjonen, og da spesielt i oppdrettsnæringen. Etter et år med omtrent nullvekst fra 2000 til 2001, har produksjonen igjen tatt seg opp, slik at produksjonen nå beregnes til

nær 10 prosent høyere i 2002 enn i året før. Veksten er betydelig for både næringen fiske og fangst, så vel som for oppdrettsnæringen. Samlet sett falt prisene noe mer enn det produksjonen økte, slik at produktionsverdien gikk noe ned fra 2001 til 2002. Prisfallet gjelder både tradisjonell fiske og fangst og oppdrett, og det relative prisfallet var omtrent likt for begge næringenes produkter. Produktinnsatsen viser en noe lavere prosentvis vekst enn produksjonen. Med en relativ lav bruk av produktinnsats innebærer dette en klar økning i bruttoproduktet. Målt i faste priser er bruttoproduktet i 2002 beregnet til nær 10 prosent høyere enn i 2001. Målt i timeverk sank sysselsettingen med nær 2 prosent.

Gjennom store deler av 1990-årene økte investeringene innen fiske og fangst, og nådde en topp i 2000. Det høye investeringsnivået ble begrunnet med en nødvendig fornyelse av fiskeflåten, og da spesielt den havgående flåten. Grunnet høy kapasitet og lave fangstkvoter sank investeringsnivået med over 50 prosent fra 2000 til 2001, og de foreløpige tallene viser at nedgangen fortsatte også i 2002. I 2002 var investeringene innen denne delen av fiske-, fangst- og oppdrettsnæringen praktisk talt null. Investeringene innen oppdrettsnæringen fortsatte imidlertid å øke.

Den økte produksjonen av fiske, fangst og oppdrettsprodukter ble i hovedsak avsatt i eksportmarkedet og i form av økning i lagrene, noe som blant annet må sees i lys av at innelandsk etterspørsel ble redusert. Produksjonen ble omsatt til reduserte priser. Mens eksporten av tradisjonelle fiske- og fangstprodukter avtok, økte den viktige eksporten av oppdrettsfisk slik at total eksport økte med vel 4 prosent. De prisendringer som er registrert fra 2001 til 2002 på import og eksport, indikerer at det ikke er noen vesentlige endringer i prisene på verdensmarkedet, men heller et utslag av den styrkede kronekurs.

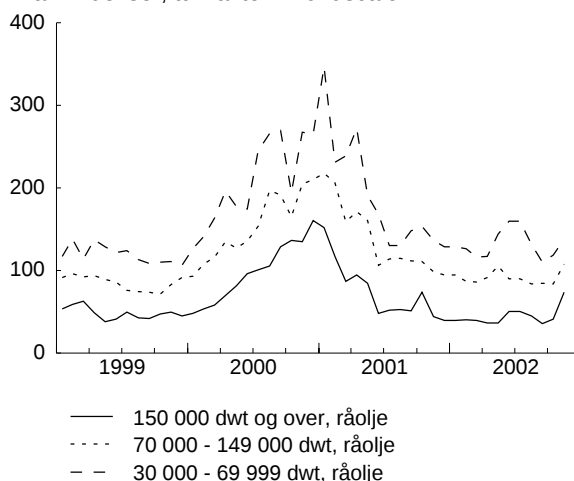
Utenriks sjøfart

Næringen utenriks sjøfart hadde en nedgang i samlet produksjon i 2002 målt i løpende priser. Nedgangen på 10,6 prosent i forhold til nivået i 2001 skyldes hovedsakelig en negativ prisutvikling på 7,4 prosent, som kan relateres til svak rateutvikling innenfor tankmarkedet. Samlet produksjon i volum gikk ned med 3,4 prosent fra 2001 til 2002. Bruttoproduktet i løpende priser sank med 18,6 prosent ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall for 2002.

Styrkingen av den norske kronen gjennom året førte til at nedgangen i fraktinntekter ble enda sterkere målt i norske kroner enn målt i dollar. Nedgangen var særlig sterk i tankmarkedet (se figur 1). Tankmarkedet er meget følsomt overfor svingninger i verdensmarkedet for olje. Fallende etterspørsel etter olje i årets første kvartaler ga lav rateutvikling i første halvår. Mot slutten av året økte mange land sine oljereserver, som en konsekvens av økende krigsfare i

Utvikling i fraktrater for frakt av olje. 1999 - 2002

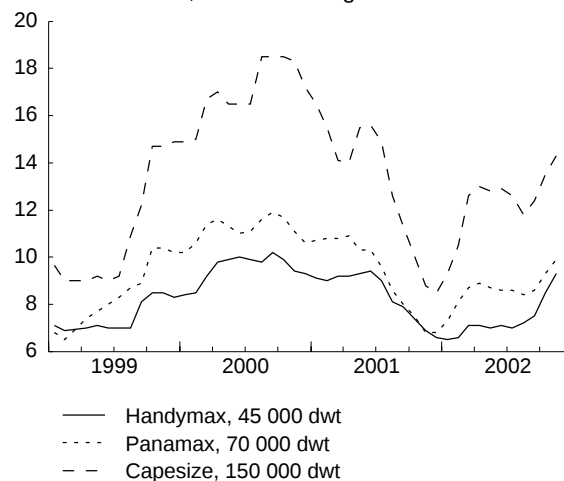
Basert på noteringer i US dollar
Tankindekser, turfrakter. Worldscale

Kilde: Lloyd's Ship Manager.

Utvikling i fraktrater for frakt av tørrbulk. 1999 - 2002

Basert på noteringer i US dollar
Tørrbulkindekser, tidsbefraktning. Worldscale

Kilde: Fearnleys Monthly.

Irak. Denne økte etterspørselen slo ut i mer positiv rateutvikling i årets siste måneder. I desember var det dessuten streik i Venezuela med midlertidig produksjonsstopp, noe som også bidro til økt etterspørsel etter olje.

Sterk økonomisk vekst i Asia, fortrinnsvis i Kina, har ført til at bulkmarkedet har hatt en jevnt god rateutvikling utover året. Særlig har økt vekst i stålindustrien bidratt til dette. Skip i gruppene Capesize, Panamax og Handysize opplevde alle et godt år og en svært sterk avslutning i årets siste kvartal. Tidsbefraktningssratene (t/c) for tørrbulk har hatt en mer moderat positiv utvikling (se figur 2).

I løpet av årets tre første kvartaler ble den norske utenriksflåten redusert med 48 skip og 2,8 millioner dødvekttonn (dwt) ifølge Rederiforbundet. Verdien av

Kort om utenriks sjøfart

Utenriks sjøfart er en internasjonal næring. Et skip kan eies av et selskap i ett land, drives av et selskap i et annet land, og være registrert i et tredje. Eierstrukturen er ofte kompleks, og bidrar til at det i praksis er vanskelig å avgrense norsk utenriks sjøfart. Nasjonalregnskapet regner inntekter og utgifter knyttet til driften av et skip som driftsinntekter og -utgifter for Norge dersom operatøren av skipet er norsk. Norske selskapers inntekter knyttet til utleie av skip til norske eller utenlandske selskap, ved såkalt tidsbefraktning (t/c) eller bareboatbefraktning, regnes også som norsk produksjon. Norske selskapers datterselskap i utlandet, som ofte står for driften av selskapets skip, regnes ikke som norske selskaper, og bidrar derfor ikke til norsk produksjon.

Skipets nasjonalitet bestemmes ved nasjonaliteten til skipets eier. Som hovedprinsipp skal den norske eierandelen være minst 50 prosent for at skipet skal regnes som norsk. Dette gjelder uavhengig av hvilket flagg skipet seiler under.

Utenriks sjøfart. Produksjon og faktoreterspørsel. 2001- 2002

Prosentvis endring fra året før

	Mrd.kr		Volum		Pris	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Produksjon	14,0	-10,6	2,2	-3,4	11,6	-7,4
Produktinnsats	-0,3	-5,4	2,2	-3,4	-2,5	-2,0
Bruttoprodukt	46,9	-18,6	2,2	-3,4	43,7	-15,8
Bruttoinvesteringer	-36,2	-44,2	-40,0	-38,5	6,5	-9,3
Sysselsetting	79,1 ¹	79,3 ¹	-2,0 ¹	0,2 ¹	3,5 ²	-2,2 ²

¹ Total sysselsetting i millioner utførte timeverk.

² Lønnskostnader per lønnstakertimeverk.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

den norske utenriksflåten var ved utgangen av 3. kvartal på 18,3 mrd. US dollar, en nedgang på 4,4 mrd. US dollar gjennom året. Målt i norske kroner var reduksjonen relativ større. I den norske flåten, som består av norsk- og utenlandsregistrerte skip, holdt andelen norskregistrerte skip seg på om lag samme nivå som i 2001.

Sammensettingen av den norske utenriksflåten endret seg ikke mye i løpet av år 2002. Kjemikalietankskip, oljetankskip, bulkskip og offshore serviceskip er de dominerende skiptypene. I antall er tørrlastskipene den desidert største gruppen med 44 prosent av totalen. Målt i dwt er oljetankflåten størst med 41 prosent. I verdi utgjør offshore serviceskip den største gruppen med 20 prosent av totalverdien. Tankskip og andre tørrlastskip har lik andel på 18 prosent, mens kjemikalieskipene utgjør 15 prosent av totalverdien.

I utenriks sjøfart ble det foretatt bruttoinvesteringer i fast realkapital for 6,5 milliarder kroner i 2002. Målt i

faste priser tilsvarende dette en nedgang på 38,5 prosent fra året før.

Sysselsettingen i næringen viste en liten vekst i løpet av året. Antall selvstendige og sysselsatte lønnstakere for 2002 er foreløpig beregnet til 43 400, mot 43 100 i 2001. Tall fra Rederiforbundet viser at utlendingenes andel av sysselsettingen fortsetter å falle i tråd med utviklingen de siste årene

Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge

Bruttoproduktet i private tjenesteytende næringer, målt i faste priser, økte med 1,9 prosent fra 2001 til 2002, mens tilsvarende vekst for Fastlands-Norge var 1,3 prosent. De private tjenesteytende næringene bidro i 2002 med 44,9 prosent av bruttoproduktet i Fastlands-Norge, mot 44,6 prosent i 2001. Tallet på sysselsatte i disse næringene holdt seg på samme nivå som i fjor, mens bruken av arbeidskraft målt i timeverk gikk ned med 1,2 prosent. De foreløpige nasjonalregnskapstallene tyder dermed på en vekst i arbeidsproduktiviteten fra 2001 til 2002, noe som har vært en trend de siste årene.

Innen forretningsmessig tjenesteyting falt produksjonen målt i faste priser i fjor med 0,3 prosent. Næringen har de to foregående årene hatt en vekst på over 6 prosent, og fjorårets tilbakegang er den første siden 1990. Sysselsettingen målt ved timeverk utført av selvstendige og lønnstakere, falt med 2,2 prosent i 2002. I 2001 økte timeverksbruken med 3,3 prosent.

I varehandelsnæringen økte produksjonen målt i faste priser i fjor med 3,6 prosent. Sysselsettingen målt ved timeverk utført av selvstendige og lønnstakere, falt imidlertid med 0,7 prosent. Til sammenligning økte produksjonen i 2001 med 3,8 prosent, mens timeverksbruken gikk ned med 2,4 prosent.

For post- og telenæringen har produksjonsveksten avtatt de siste årene. I 2002 viste produksjonen ingen volumøkning sammenlignet med 2001, og man må helt tilbake til slutten av 1980-årene for å finne en like svak volumutvikling. Samtidig har prisreduksjonen i næringen flatet ut, og foreløpige tall for 2002 viser en prisøkning på 2,1 prosent.

Målt i faste priser viser produksjonen i næringen jernbane og sporvei en nedgang på 4,5 prosent, mens foreløpige tall for prisutviklingen viser en økning på 7,7 prosent. I 2001 viste også næringen en svak utvikling, og produksjonen målt i faste priser gikk ned med 0,1 prosent. Prisene i næringen steg med 2,6 prosent i 2001. Produksjonen i næringen annen landtransport målt i faste priser økte med 3,7 prosent. Tjenester tilknyttet transport viste produksjonsvekst målt i faste priser på 0,3 prosent, en noe lavere vekst enn for 2001.

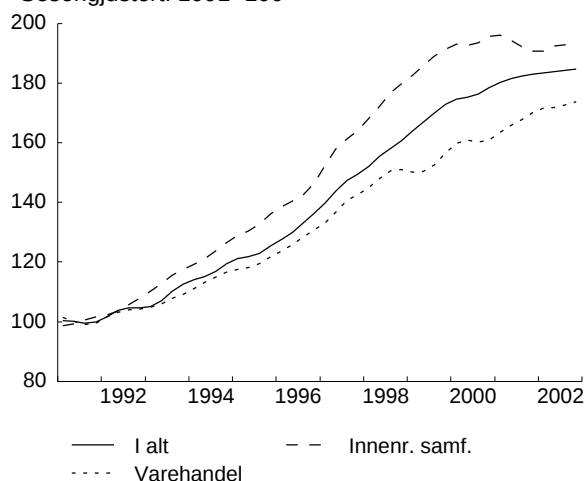
Private tjenesteytende næringer, Fastlands-Norge

	Mrd. kr ¹ 2002	Produksjon				Sysselsetting			
		Volum		Pris		Nivå ²		Utvikling	
		2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Varehandel	221,9	3,8	3,6	1,0	3,1	405,2	402,3	-2,4	-0,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	41,9	-2,7	-2,8	3,5	3,9	83,1	82,1	-0,6	-1,2
Innenriks sjøfart	8,9	6,1	7,3	4,5	3,0	12,7	13,6	0,8	7,1
Transport ellers	126,8	-0,1	-0,2	5,1	2,1	153,1	147,7	-1,6	-3,5
Post- og telekommunikasjon	62,0	-2,5	0,0	-3,4	2,1	57,8	54,9	-2,0	-5,0
Finansiell tjenesteyting	80,5	3,1	2,7	2,8	0,1	70,6	71,2	-1,5	0,8
Forretningsmessig tjenesteyting	253,7	6,8	-0,3	3,8	1,1	312,7	305,8	3,3	-2,2
Personlig tjenesteyting	123,4	2,2	3,8	4,7	2,7	244,8	246,2	0,2	0,6
Sum private tjenesteytende næringer	919,2								

¹ Nivå tall i løpende priser.² Millioner utførte timeverk, lønnstakere og selvstendige.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

**Produksjon i privat tjenesteyting,
Fastlands-Norge utenom boligjenester**
Sesongjustert. 1991=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Trafikkutviklingen i lufttransportnæringen har ikke økt i takt med utviklingen i BNP siden slutten av 1990-tallet. Innenlandsk flytrafikk var lavere i 2002 enn i 1996. Året 2001 ble resultatmessig svært dårlig for næringen, og den negative trenden fortsatte inn i 2002. Antall flyavganger viser totalt for året en nedgang på 7,5 prosent, mens passasjerantallet har sunket med 2,8 prosent sammenlignet med fjoråret. Størst var nedgangen i årets første kvartal, fulgt av en mer positiv utvikling gjennom året. Trafikkutviklingen

innenlands viser en større tilbakegang enn utenlands. SAS, som er den dominerende aktøren i næringen, opplevde et negativt resultat for 2002, men under-skuddet var likevel betydelig mindre enn foregående år. Konsernet har iverksatt betydelige strukturelle tiltak for å redusere kostnadene. Foreløpige tall for lufttransportnæringen i 2002 viser en nedgang i produksjon i faste priser på 8,1 prosent sammenlignet med år 2001, mens bruttoproduktet målt i faste priser økte med 8,4 prosent.

Den økonomiske nedgangskonjunkturen generelt og verdifallet i aksjemarkedet spesielt, har rammet finansnæringen også gjennom 2002. Særlig har dette vært utslagsgivende innenfor kapitalforvaltning og livsforsikring. En konsekvens har vært at de fleste livsforsikringsselskaper har redusert sin aksjeeksponering og hovedsakelig flyttet penger over i penge- og obligasjonsmarkedet.

Finansiell tjenesteyting bidro positivt til veksten i private tjenesteytende næringer i 2002, men med lavere vekst enn i 2000 og 2001. Målt i faste priser viser foreløpige tall en økning i produksjonen på 2,7 prosent fra 2001 til 2002. Veksten skyldes i hovedsak økt utlåns- og innskuddsvekst i bankene. Produksjonen målt i løpende verdi økte med 2,8 prosent fra 2001 til 2002. Prisoppgangen på 0,1 prosent skyldes blant annet at forsikringsselskapene økte sine premiesatser i løpet av 2002.

Arbeidsmarkedet

Foreløpige tall fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR) viser en vekst i samlet sysselsetting på 0,3 prosent i fjor. I 2001 var økningen 0,5 prosent. Ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU) gikk arbeidsledigheten opp fra 3,6 prosent av arbeidstyrken i 2001 til 3,9 prosent i 2002. Arbeidsstyrken økte dermed med rundt 0,7 prosent. Det er 0,1 prosentpoeng mer enn veksten i befolkningen i aldersgruppen 16-74 år, noe som innebærer at yrkesprosenten (som angir forholdet mellom arbeidsstyrken og befolkningen i arbeidsdyktig alder) holdt seg på det historisk sett høye nivået fra de foregående fire år.

De sesongjusterte tallene fra AKU viser en beskjeden oppgang i sysselsettingen gjennom årene 2000 til 2002. Arbeidsledigheten, målt i AKU, har vist en klart stigende tendens gjennom hele den siste tre-årsperioden. Sesongjustert økte AKU-ledigheten med 7 000 fra 3. til 4. kvartal 2002. Økningen er utenfor feilmarginen for endringstall i utvalgsundersøkelsen. Dette bildet gjenfinnes til dels også i tallene fra Aetat. Den sesongjusterte registrerte ledigheten har vært relativt stabil fra 1998 t.o.m. 1. halvår 2001, for deretter å øke markert fram til 4. kvartal 2002. Den månedlige tilgangen på ledige stillinger annonsert i media var i gjennomsnitt betydelig lavere i fjor, sammenlignet med de siste årene.

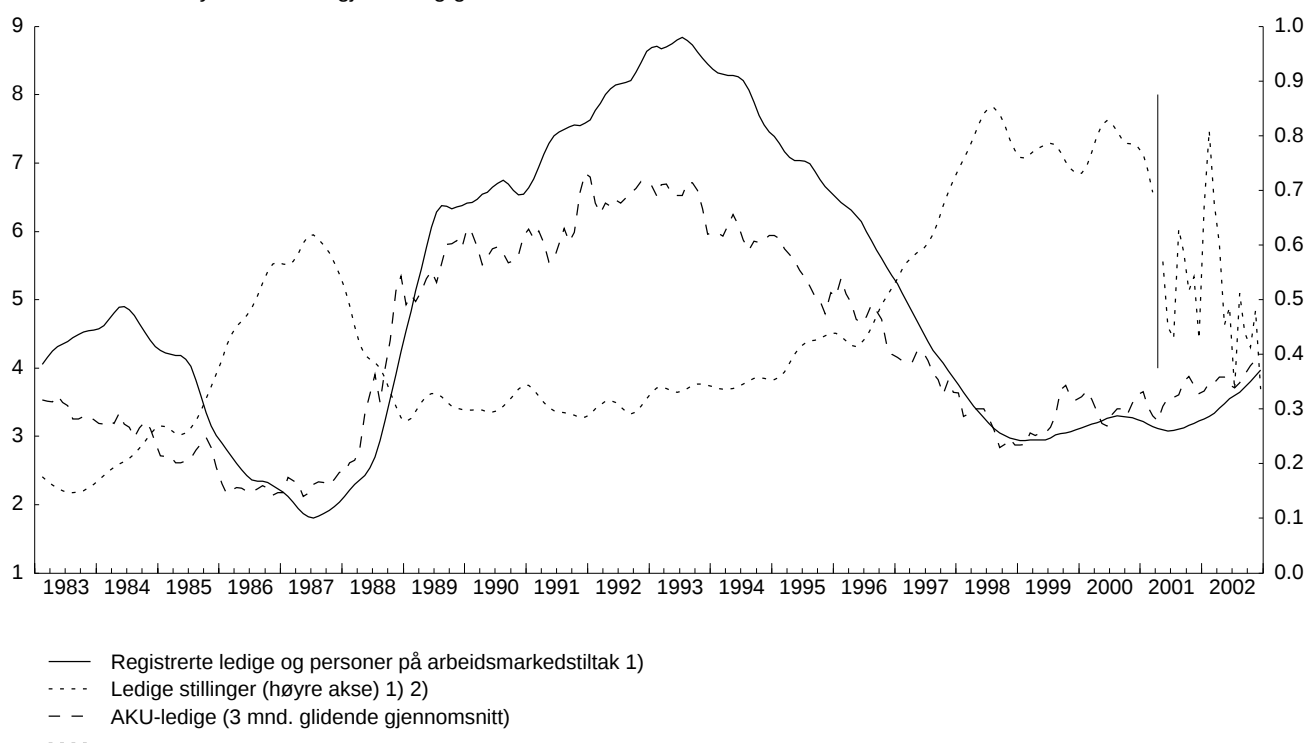
Sysselsettingen

De foreløpige tallene fra KNR viser at det i 2002 i gjennomsnitt var sysselsatt 2 322 000 personer, en vekst på 0,3 prosent fra året før. Den rekordhøye sysselsettingen målt i antall personer, har dermed fortsatt fra 2001 og inn i 2002. Som i 2001 var det utviklingen for lønnstakergruppen som bidro til veksten i samlet sysselsetting i fjor. Mens tallet på selvstendig næringsdrivende falt med 1,4 prosent, er veksten i lønnstakersysselsettingen anslått til 0,4 prosent i fjor.

Til tross for en liten oppgang i sysselsettingen, gikk utførte timeverk ned med 1,0 prosent fra 2001 til 2002. Dette henger bl.a. sammen med en økning i antall feriedager for de fleste lønnstakere, og økt sykefravær. I tillegg kom veksten i sysselsettingen siste år blant deltidssysselsatte, ifølge AKU, mens antallet sysselsatte på heltid var tilnærmet uendret. Utviklingen var imidlertid ulik for menn og kvinner og for enkelte aldersgrupper. Blant menn var antallet sysselsatte omtrent uendret, mens det for kvinner totalt sett var en oppgang i forhold til 2001. Antallet deltidssysselsatte for de sistnevnte økte med 10 000, mens tallet for heltid var tilnærmet uendret. Økningen i sysselsettingen kom hovedsakelig blant heltidsarbeidende menn og kvinner i alderen 55-66 år. Aldersgruppen 25-54 år hadde totalt sett en motsatt utvik-

Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall. 1983-2003

Prosent av arbeidstyrken. Sesongjustert og glattet

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 1999.

2) Brudd i statistikken for beholdning av ledige stillinger fom. mai 2001. Dataene er derfor ikke glattet og sesongjustert etter dette.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

ling, ettersom antallet sysselsatte gikk ned med 16 000.

Totalt sett økte tallet på sysselsatte i offentlig forvaltning med 10 000 personer eller 1,3 prosent i 2002. Antallet utførte timeverk var imidlertid tilnærmet uendret i forhold til året før. Statlig forvaltning hadde en sysselsetningsvekst på hele 114 000 personer, mens kommunal forvaltning hadde en nesten like stor reduksjon i antall personer. Disse endringene er en direkte følge av fjorårets statlige overtakelse av fylkeskommunale sykehus. Blant de største næringene var det post og telekommunikasjon som i fjor opplevde sterkest prosentvis nedgang i antallet sysselsatte (-4,1 prosent). Industrissysselsettingen gikk også tilbake, for fjerde året på rad, og det var spesielt treforedling og tekstil- og bekledningsindustrien som prosentvis gikk mest ned. Helsesektoren, oljerelatert virksomhet samt

bygg- og anleggsvirksomhet utmerket seg i motsatt retning, og hadde en oppgang i forhold til året før.

Arbeidsstyrken

Ifølge AKU var det i 2002 gjennomsnittlig 2 378 000 personer i arbeidsstyrken, en økning på 17 000 personer fra året før. Oppgangen i arbeidsstyrken tilsvarer om lag økningen i antall personer i yrkesaktiv alder. Den gjennomsnittlige yrkesdeltakelsen i 2002 var dermed på samme nivå som i 2001.

Fra 2001 til 2002 var det totalt sett en økning på 20 000 i befolkningen i alderen 16-74 år. I den yngste aldersgruppen, som er preget av forholdsvis lav yrkesdeltakelse, økte antallet personer med 4 000. I aldersgruppen 25-54 år, der yrkesdeltagelsen er høy, var det en nedgang på 5 000 personer. I likhet med i 2001 var økningen størst i aldersgruppen 55-74 år, med en oppgang på 21 000 personer. Innenfor denne aldersgruppen kom veksten blant dem under 67 år, mens de over trakk svakt i motsatt retning.

For befolkningen samlet var yrkesdeltakelsen 73,5 prosent i 2002, i likhet med i året før. Justert for brudd i tidsserien var yrkesdeltakelsen i fjor den høyeste som er målt i Norge, om lag 1,6 prosentpoeng over nivået i 1987, som representerer slutten på forrige konjunkturoppgang. Den gang hadde imidlertid menn en høyere yrkesdeltakelse enn i dag, om lag 2,0 prosentpoeng, mens yrkesdeltakelsen blant kvinner var rundt 5,3 prosentpoeng lavere enn dagens nivå. Forskjellen mellom kvinners og menns gjennomsnittlige yrkesprosent ble ytterligere redusert i fjor, og var 7,8 prosentpoeng på årsbasis. I 1987 var denne forskjellen om lag 15 prosentpoeng. Den mest yrkesaktive aldersgruppen, dvs. 25-54 år, hadde i fjor en nedgang i yrkesprosenten, mens det for de yngste og de eldste var oppgang. Spesielt gjaldt oppgangen kvinner

Hovedtall for arbeidsmarkedet

1000 personer

	Nivå 2002	Endring fra året før	
		2001	2002
Befolkning i yrkesaktiv alder 16-74 år	3 234	12	20
16-24 år	489	-1	4
25-54 år	1 932	-8	-5
55-74 år	813	22	21
Arbeidsstyrken (AKU) ¹	2 378	12	17
Arbeidsledige	92	3	8
Sysselsatte (NR) ¹	2 322	12	6
Utenlandske sjøfolk på norske skip	27	1	1
Statistiske avvik ²	-9	-2	4
Utførte timeverk (mill.)	3 117	-31	-32

¹ Arbeidsstyrken omfatter bare personer bosatt i Norge, mens antall sysselsatte også omfatter utlendinger på norske skip. Ved summering av antall sysselsatte og arbeidsledige til antall personer i arbeidsstyrken, må derfor utenlandske sjøfolk på norske skip holdes utenfor.

² Det statistiske avviket skyldes at det er ulike statistiske kilder for arbeidsstyrken og komponentene av denne.

Kilder: Statistisk sentralbyrå.

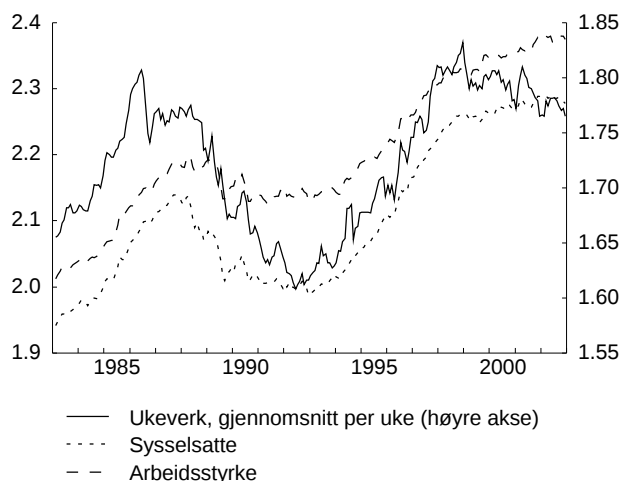
Sysselsetting og utførte timeverk etter næring

Sysselsatte i 1000 personer, timeverk i millioner, NR. Vekstrater i prosent fra året før

	Sysselsatte personer (1000)		Utførte timeverk (mill.)		Vekstrater fra 2001	
	Nivå 2002	Endring fra 2001	Nivå 2002	Endring fra 2001	Per- soner	Time- verk
I alt	2 322	6	3117	-32	0,3	-1,0
Olje og utenriks sjøfart	67	1	118	0	0,9	0,3
Fastlands-Norge	2 255	6	2998	-32	0,3	-1,0
Industri og bergverksdrift	297	-4	444	-11	-1,2	-2,4
Annen vareproduksjon	229	-1	382	-7	-0,5	-1,9
Primærnæringer	86	-2	163	-6	-2,6	-3,7
Elektrisitetsforsyning	15	-1	22	-2	-6,8	-7,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	128	2	198	1	1,7	0,3
Tjenesteyting	998	1	1325	-17	0,1	-1,2
Varehandel	306	2	402	-3	0,8	-0,7
Samferdsel	150	-4	216	-7	-2,4	-3,3
Annen tjenesteyting	542	2	707	-6	0,4	-0,9
Offentlig forvaltning	731	10	847	3	1,3	0,3
Statlig forvaltning	271	114	351	122	72,1	53,5
Kommunal forvaltning	460	-104	495	-120	-18,4	-19,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Arbeidsstyrke, sysselsetting og ukeverk. 1983-2002 Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i aldersgruppene 16-19 år og 67-74 år. Yrkesprosenten blant ungdom (16-24 år) var i 2002 om lag 4,4 prosentpoeng lavere enn i 1987. Andelen ungdom under utdanning i alderen 16-24 år har imidlertid i flere år ligget vesentlig høyere enn den gang, og var 57 prosent i 2002.

Yrkesdeltakelsen i 2001 blant personer 15 - 64 år i OECD-landene samlet var 69,8 prosent, i EU 69,2 prosent og i USA 76,8 prosent. Yrkesprosenten for personer 16 til 64 år i Norge var 80,3 prosent, mens tilsvarende yrkesprosent i Sverige og Danmark var henholdsvis 79,3 og 79,2 prosent, ifølge OECD (Employment Outlook 2002). Den høye yrkesfrekvensen i Norden har sammenheng med at kvinner her er mer yrkesaktive enn ellers i verden. I Norge er riktignok andelen deltidsarbeidende blant sysselsatte i alt relativt høy når det gjelder kvinner (42,5 prosent mot 25,8 prosent i OECD i 2000). Yrkesdeltakelsen blant de eldre må også sies å være høy dersom vi sammenligner internasjonalt. I 2001 utgjorde deltakelsen i Norge 68,5 prosent blant personer i alderen 55-64 år. Også i de andre nordiske land er yrkesdeltakelsen blant de eldre høy. Gjennomsnittet for den samme aldersgruppen i EU og OECD lå på hhv. 41,9 og 50,8.

Ledigheten

Ifølge AKU var det gjennomsnittlig 92 000 arbeidsledige i 2002, 9 000 flere enn året før. Som andel av arbeidsstyrken økte ledigheten fra 3,6 til 3,9 prosent. De sesongjusterte ledighetstallene fra AKU viser en forholdsvis jevn stigning fra bunnivået på 2,8 prosent rundt årsskiftet 1998/99, når en ser bort for noe som i ettertid ser ut til å være betydelig «støy» i dataene rundt årsskiftet 1999/2000. Summen av registrerte helt ledige og personer på personrettede tiltak viste til dels samme trendmessige utvikling, men i Aetats tall henføres hoveddelen av ledighetsøkningen til 2. halvår 2001. Ved utgangen av februar 2003 var 92 500 personer registrert helt ledige. Dette utgjorde 3,9 pro-

Registrerte helt arbeidsledige og ledige stillinger 1 000 personer

	Februar 2003	Endring fra februar 2002
Registrerte helt ledige	92,5	20,6
- helt permitterte	12,2	4,2
Delvis permitterte	7,6	1,0
Ordinære tiltaksdeltakere ¹	13,1	2,5
Tilgang ledige stillinger annonsert i media ²	13,7	-8,0
Beholdning ledige stillinger	14,3	-3,4

¹ Yrkeshemmede på ordinære tiltak er ikke inkludert.

² Tilgang på registrerte ledige stillinger i løpet av en måned.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet.

sent av arbeidsstyrken, mot 3,0 på samme tidspunkt året før.

I 2002 var det i gjennomsnitt 75 200 registrerte helt ledige ved arbeidskontorene, en økning på 20 prosent i forhold til året før. Gjennomsnittlig antall personer registrert på ordinære arbeidsmarkedstiltak gikk ned med 800 til 9 300 personer i 2002.

I 2002 var det ifølge AKU gjennomsnittlig 19 000 langtidsledige, dvs. 20 prosent av alle arbeidsledige. Dette er en økning i forhold til i 2001 da tallet var 13 000, en andel på 16 prosent. I perioden fra 1993 til 1995 lå andelen langtidsledige stabilt på rundt 40 prosent, for så å falle til 30 prosent i 1996, 27 prosent i 1997, 19 prosent i 1998, og videre ned til 16 prosent i 1999 og 2000.

Selv om det totale ledighetsnivået har holdt seg relativt stabilt de siste årene, har det skjedd vesentlige endringer i den registrerte arbeidsledigheten fylkesvis. I 1999 og 2000 økte ledigheten i fylker der oljerelatert virksomhet og skipsverftsindustri sto sterkt. Mens ledighetsøkningen var betydelig i Rogaland, var økningen mer beskjeden i Agder-fylkene, Nord-Trøndelag og i flere vestlandsfylker. Samtidig fortsatte ledigheten å falle på store deler av Østlandet. I 2001 snudde utviklingen til en viss grad: Ledigheten sank mest i Rogaland og Nord-Trøndelag, og økte betydelig i Oslo og Akershus. I fjor økte ledigheten i alle fylker, men også denne gangen mest i Oslo og Akershus. Fylkene i nord opplevde den svakeste prosentvise økningen i ledigheten. Akershus og Sogn og Fjordane hadde lavest registrert ledighet i 2002, med 2,0 prosent. Finnmark hadde også i fjoråret klart høyest registrert ledighet, med 5,1 prosent, fulgt av Aust-Agder med 3,9 prosent. Det er dessuten verdt å merke seg at Oslo i 2002 hadde den tredje høyeste registrerte ledigheten, med 3,8 prosent.

Arbeidsmarkedstiltakene bidro til å dempe de geografiske forskjellene i registrert ledighet, ettersom andelen på ordinære tiltak var høyest i fylker med høy ledighet og lavest i fylker med lav ledighet. I Finnmark var 5,6 prosent av arbeidsstyrken registrerte enten som helt ledige eller på tiltak, mens andelen var 2,2 prosent i Akershus og Sogn og Fjordane.

Arbeidsmarkedsstatistikken – noen forklaringer

De viktigste statistikkildene om arbeidsmarkedet er Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelser (AKU) og registerstatistikken fra Aetat Arbeidsdirektoratet. Sammen med annen økonomisk statistikk danner disse grunnlaget for et helhetsbilde av arbeidsmarkedet i nasjonalregnskapet (NR).

Arbeidskraftundersøkelsene - AKU

Tallene i AKU er beregnet på grunnlag av intervju med et utvalg av befolkningen på 24 000 personer i kvartalet. Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, må en ta hensyn til utvalgsusikkerheten ved tolkning av tallene. En nærmere redegjørelse for AKU finnes i «Arbeidskraftundersøkelsen 2001» (NOS C 748) eller på <http://www.ssb.no/emner/aku/om.html>.

Sysselsatte: Personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst en times varighet i undersøkelsesuken. Vernepliktige og personer som var fraværende fra arbeid på grunn av sykdom, permisjon eller ferie er også inkludert som sysselsatte.

Arbeidsledige: Personer helt uten inntektsgivende arbeid som har søkt arbeid siste fire uker og som kan påta seg arbeid innen to uker etter intervjudispunktet.

Langtidsledige: Arbeidsledige med en sammenhengende ledighetsperiode på 27 uker eller mer inntil intervjudispunktet.

Undersysselsatte: Deltidssysselsatte personer som har forsøkt å få lengre arbeidstid. De må kunne starte med økt arbeidstid innen en måned.

Arbeidsstyrken: Summen av sysselsatte og arbeidsledige.

Yrkesprosent: Andelen av alle personer fra 16 til 74 år som er i arbeidsstyrken. Yrkesprosent innenfor en befolkningsgruppe viser andelen av befolkningsgruppen som befinner seg i arbeidsstyrken.

Statistikk fra Aetat Arbeidsdirektoratet

Aetat Arbeidsdirektoratet lager statistikk over arbeidsledige, tiltaksdeltakere og ledige stillinger hovedsakelig basert på egne registre.

Arbeidssøkere: Summen av ordinære arbeidssøkere og yrkeshemmede.

Ordinære arbeidssøkere: Personer som søker inntektsgivende arbeid ved arbeidskontorene, og som er disponible for det arbeid som søkes. Hvorvidt en person er i arbeid eller ikke er uten betydning. Ordinære arbeidssøkere omfatter arbeidssøkerstatusene helt ledige, ordinære tiltaksdeltakere, delvis sysselsatte og andre ordinære arbeidssøkere.

Registrerte helt ledige: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som har vært uten inntektsgivende arbeid de siste to ukene. Skoleungdom og personer på arbeidsmarkedstiltak regnes ikke med til denne gruppen.

Ordinære tiltaksdeltakere: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som ved opptellingstidspunktet deltar på ordinære tiltak. De ordinære arbeidsmarkedstiltakene inndeles i hovedgruppene sysselsettingstiltak i offentlig virksomhet, lønnstilskudd til arbeidsgivere, arbeidsmarkedsopplæring, praksisplasser/arbeidstreningstiltak og vikarplasser.

Delvis sysselsatte: Omfatter alle ordinære arbeidssøkere som har hatt inntektsgivende arbeid i løpet av de to siste ukene, men med mindre enn normal arbeidstid og som søker arbeid med lengre arbeidstid.

Andre ordinære arbeidssøkere: Omfatter de som er i vanlig arbeid og som søker ny jobb ved å registrere seg på arbeidskontoret, skoleelever/studenter som søker jobb men som har utdanning som hovedaktivitet, samt de som mottar dagpenger under etablering av egen virksomhet.

Permitterte arbeidssøkere: Omfatter helt permitterte og delvis permitterte (med innskrenket arbeidstid). Helt permitterte inkluderes i statistikken over helt ledige, mens delvis permitterte anses som delvis sysselsatte.

Yrkeshemmede: Omfatter arbeidssøkere som på grunn av ulik funksjonshemming har vansker med å få arbeid. Dette er personer som vurderes med sikte på yrkesmessig attføring eller som er på attføringstiltak.

Langtidsledige: Omfatter registrerte helt ledige som har hatt en sammenhengende ledighetsperiode på 26 uker eller mer inntil registreringstidspunktet. Måling av ledighetens varighet er endret litt fra og med mai 2001. Opphold som helt ledig i mindre enn 2 uker regnes etter dette ikke som brudd i ledighetsperioden. Tidligere var denne grensen satt til 1 uke for fullt sysselsatte. Samtidig ble rutine for registrering av starttidspunkt som helt ledig etter avsluttet tiltaksperiode endret. Nå gjøres dette maskinelt, mot manuell registrering før. Denne omleggingen kan ha betydning for statistikken.

Registrerte arbeidssøkere uten ordinært arbeid: Summen av registrerte helt ledige og sysselsatte i ordinære arbeidsmarkedstiltak (utenom yrkeshemmede). Dette omtales også som «bruttoledighet».

Fra og med 1999 endret Aetat Arbeidsdirektoratet definisjonene av registrerte helt ledige og delvis sysselsatte. Arbeidssøkerne ble tidligere gruppert som helt ledige eller delvis sysselsatte utfra eventuell avkorting i dagpengeutbetalingen. Personer med uavkortet dagpengeutbetalinger ble automatisk registrert som helt ledige, mens personer med avkorting ble registrert som delvis sysselsatte. Fra og med 1999 er det hvorvidt arbeidssøkerne oppgir å ha vært i lønnet arbeid eller ikke de siste to ukene som avgjør om de skal regnes som delvis eller helt ledige.

Definisjonsendringen medførte en tallmessig økning i ledigheten på ca. 7 prosent i gjennomsnitt for 1999, hvilket tilsvarte en nedgang i delvis sysselsatte på ca. 10 prosent.

Fra og med mai 2001 startet Aetat overgangen til et nytt saksbehandlingssystem, Arena. Rutiner og metoder for registrering av arbeidssøkere og ledige stillinger er endret. Aetats analyser tyder på ubetydelige endringer i statistikken over beholdningen av helt ledige, delvis sysselsatte, ordinære tiltaksdeltakere og yrkeshemmede, mens det var klarere brudd i statistikken over beholdningen av ledige stillinger og i alle dataserier som er fordelt på yrke.

Nasjonalregnskapet

Sysselsatte personer: Gjennomsnittlig antall sysselsatte over året. Dette begrepet ligger nær opp til tilsvarende definisjon i AKU.

forts.

forts.

Utførte timeverk: Antall utførte timeverk over hele året (inklusive overtid).

Normalårsverk: Antall sysselsatte omregnet til heltidssyssel-satte. For lønnstakere benyttes andel av full stilling eller del-lønnsbrøk som vekt, for selvstendige tas det utgangspunkt i arbeidstiden for mannlige selvstendige. Utgangspunktet for definisjonen er at timeverkstallet i et normalårsverk er lik faktisk årlig arbeidstid for heltidssysselsatte.

Kilder til avvik

Justert for systematiske nivåforskjeller er det gjennomgående god overensstemmelse i anslaget på totalt antall sysselsatte i nasjonalregnskapet (NR) og i AKU. Den systematiske nivåforskjellen skyldes at utlendinger i utenriks sjøfart ikke dekkes av AKU, mens de er med i NR.

Det er større forskjeller mellom AKU og NR når det gjelder tallene for utførte timeverk/ukeverk. Et hovedproblem har vært at ukeverkstallene i AKU fram til og med 1995 var beregnet på grunnlag av observasjoner i én undersøkelsesuke i hver måned. Fra og med 1996 fanger AKU bedre opp svingninger i aktivitetsnivå og arbeidstid som skyldes ferier og bevegelige helligdager, siden alle årets uker er undersøkel-

sesuker. Spørsmålene i AKU er imidlertid alltid knyttet til en hel uke. Dette medfører at første og siste uke i kvartalet ikke kan deles, i motsetning til i NR.

Normalt har arbeidsledigheten ifølge AKU vært større enn antall registrerte helt ledige fordi ikke alle som har søkt arbeid har registrert seg ved arbeidskontorene og fordi en del av de som deltar på opplæringstiltak klassifiseres som arbeidsledige i AKU. I motsatt retning trekker at en del av de registrerte helt ledige ikke klassifiseres som arbeidsledige i AKU, enten fordi de ikke aktivt har forsøkt å skaffe seg arbeid de siste 4 uker, eller fordi de ikke er umiddelbart tilgjengelige for arbeid. Særlig gjelder dette eldre personer med lange ledighetsperioder.

Etter omleggingen av AKU i 1996 ble forskjellen mellom de to ledighetsmålene større. AKU-ledigheten økte med om lag 0,5 prosentpoeng. Hovedårsaken til dette var redusert krav til tilgjengelighet for å bli regnet som arbeidsledig. Etter Aetat Arbeidsdirektoratets definisjonsendring i 1999 økte antall registrerte ledige med i underkant av 0,3 prosentpoeng. Forskjellen mellom de to ledighetsmålene ble dermed mindre igjen.

Forventet sterk vekst i tallet på uføretrygdde fram mot 2010

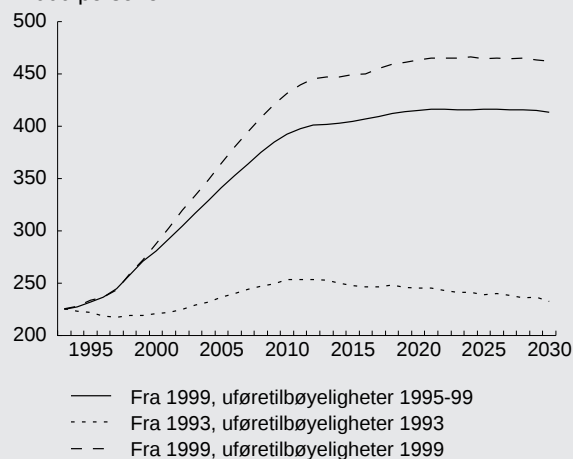
Fra 1993 til 2001 økte antall personer med uføretrygd i Norge fra 225 000 til 285 000. Basert på framskrivninger med MOSART-modellen med utgangspunkt i 1999, der uføretilbøyelighetene etter bl.a. kjønn, alder og utdanning forutsettes å holde seg uendret på gjennomsnittsnivået fra 1995 til 1999, kan tallet på uføre i 2020 komme opp i om lag 415 000 personer. Omtrent hele veksten kommer fram til 2010. Målt i stønadsbeløpene fra 2002 innebærer utviklingen en økning i de offentlige utgiftene til uførepensjon fra om lag 30 mrd. kr i 1993 til om lag 54 mrd. kr i 2020.

Økningen i tallet på uføre har i første rekke sammenheng med en sterk økning i tallet på personer i aldersgruppen 50-66 år i perioden fra 1995 og fram til vel 2010 som følge av at små mellomkrigskull erstattes med store etterkrigskull. I denne aldersgruppen er uføretilbøyeligheten forholdsvis høy. En relativt sterkere vekst i tallet på uføre kvinner i forhold til menn avspeiler blant annet den betydelige veksten som har funnet sted i kvinners yrkesdeltaking de siste 30 årene.

Utviklingen i antall uføre er også påvirket av tilbøyelighetene til å gå over fra yrkesaktivitet til uføretrygd. Etter en klar økning fra begynnelsen av 1980-tallet og fram til 1989-90, ble uføretilbøyelighetene betydelig redusert fram til 1993. I årene fra 1994 til 1999 økte imidlertid tilgangsratene igjen. Deretter har de på ny gått tilbake, men ratene i 2001 avviker ikke vesentlig fra gjennomsnittet for perioden 1995-99. For å illustrere usikkerheten i framskrivingene har vi lagt til grunn at uføretilbøyelighetene i hhv. 1993 og 1999 kan representere ytterpunkter. I en framskriving med utgangspunkt i 1999 (se figuren) med dette årets uføretilbøyeligheter er tallet på uføre i 2020 anslått til å komme opp i 463 000. Dette er knapt 50 000 høyere enn i framskrivingen basert på gjennomsnittsnivået.

Som det går fram av figuren, skiller 1993 seg sterkere fra gjennomsnittet for perioden 1995 til 1999 enn det som er tilfellet for det siste året. Dersom en hadde lyktes med å holde uføretilbøyelighetene nede på dette nivået, ville tallet på uføre ha holdt seg noenlunde uendret fra 1993 til 2001. Fram til 2020 ville tallet bare ha økt med 20 000 personer. Ettersom de aller fleste av dagens uføre har gått over til alderspensjon (eller er døde) i 2020, ville en snarlig reduksjon i uføretilbøyelighetene ned til 1993-nivå fortsatt innebære at tallet på uføre i 2020 ikke kom mye over 245 000. Sammenlignet med framskrivingen basert på snittet av uføretilbøyelighetene fra 1995 til 1999 ville den årlige besparelsen på offentlige budsjetter i 2020 i dette alternativet ha utgjort om lag 22 mrd. kr målt i stønadsbeløpene fra 2002.

Framskrivninger av antall uførepensjonister under ulike forutsetninger om uføretilbøyelighetene 1000 personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Helt permitterte arbeidstakere regnes med blant de registrerte arbeidsledige. I 2002 var i gjennomsnitt 6 500 personer helt permittert, 500 flere enn året før. Delvis permitterte omfattet 5 000 personer, i likhet med i 2001. Tallet på både helt og delvis permitterte viser dermed en oppgang fra året før.

Tilgangen på ledige stillinger annonsert i media svingte i 1. halvår av 2002 mellom rundt 16 000 og 25 000 stillinger pr. måned, ifølge Aetat. Deretter gikk tilgangen gradvis nedover, og endte på rundt 6 000 i desember. I gjennomsnitt var det for 2002 en tilgang på 16 000 ledige stillinger hver måned, en nedgang på 3 900 fra året før.

Aetat endret fra og med mai 2001 sitt saksbehandlingssystem, med et (negativt) brudd i beholdningen av ledige stillinger som resultat. Beholdningen av ledige stillinger var i gjennomsnitt om lag 12 200 i 2002. Året før var beholdningen i gjennomsnitt 19 800 stillinger, men tallene er på grunn av bruddet i tidsserien ikke sammenlignbare.

Undersyssselsetting

AKU gir også tall for undersyssselsetting, det vil si deltidsysseksatte som søker mer arbeid og som er tilgjengelig for dette arbeidet innen en måned etter intervju-tidspunktet. I 2002 var det 75 000 personer som var undersysseksatt etter denne definisjonen, en økning på 7 000 fra året før. Som andel av alle deltidsysseksatte utgjorde undersysseksatte 12,6 prosent.

Om en betrakter undersyssselsettingen som en form for delvis arbeidsledighet, bidrar den til å utjevne forskjellen i ledigheten mellom menn og kvinner. Ifølge AKU var ledigheten i gjennomsnitt 4,1 prosent for menn og 3,6 prosent for kvinner i 2002. Samtidig var i gjennomsnitt 56 000 kvinner undersysseksatte, mot 19 000 menn.

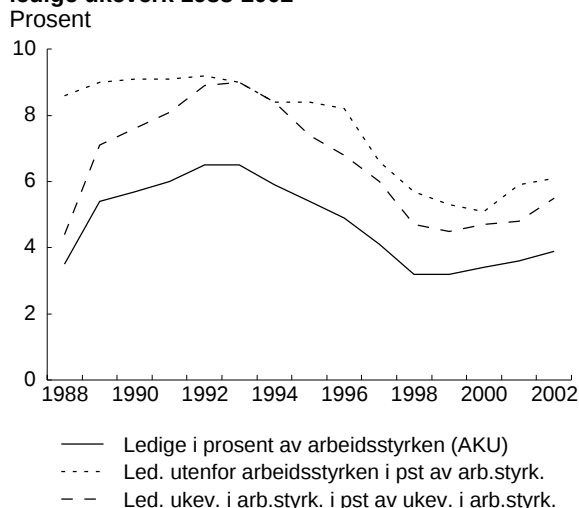
Siden mange undersysseksatte kun ønsker seg noen få timer i tillegg, og mange arbeidsledige har ønske om deltidsarbeid, vil antallet personer som ønsker mer arbeid gi et ufullstendig bilde av omfanget av arbeidstilbudet. Ved å summere tilbudet av arbeidstimer fra

Arbeidsledige og undersysseksatte ifølge AKU. Personer og tilbud av ukeverk (37,5 timer). 1 000

	Nivå 2002	Endring fra året før	
		2001	2002
Arbeidsledige			
Personer	92	3	8
Ønsket antall ukeverk	78	4	10
Undersysseksatte			
Personer	75	1	7
Ønsket merarbeidstid i ukeverk	26	-1	3
Tilbud av ukeverk i alt	104	2	13

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Arbeidsledige, andre med ønske om arbeid og ledige ukeverk 1988-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

de arbeidsledige og tilbudet av tilleggssarbeidstimer fra de undersysseksatte, får vi et tall på det urealiserte arbeidstilbudet målt i timer. Omregnet i heltidsstillinger tilsvarte dette 104 000 årsverk i 2002, en oppgang på 13 000 fra året før. Det urealiserte arbeidstilbudet tilsvarer 5,5 prosent av alle årsverk som arbeidsstyrken tilbyr, en oppgang på 0,7 prosentpoeng fra 2001.

Personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid

For å kunne bli definert som arbeidsledig i AKU, må en oppfylle bestemte krav om søkeaktivitet og tilgjengelighet. Ved hver måling er det en stor gruppe som ikke har inntekstgivende arbeid og som oppgir at de ønsker arbeid. På grunn av lav søkeaktivitet eller tilgjengelighet blir de likevel ikke definert som arbeidsledige.

Denne «reservearbeidsstyrken» holdt seg, ifølge AKU, relativt stabilt rundt 190 000 personer fra 1988 til og med 1996. I samme periode varierte antallet AKU-ledige mellom om lag 75 000 og 140 000. Fra 1996 til 1998 ble denne gruppen redusert med 25 000 personer pr. år. I 1999 gikk antallet ned med 8 000, mens reduksjonen i 2000 bare var på 4 000 personer. I 2001 gikk imidlertid denne gruppen opp med 20 000 personer, for så å øke ytterligere med 4 000 i fjoråret. «Reservearbeidsstyrken» utgjorde dermed 144 000 personer i 2002. Som for undersysseksatte er det flere kvinner enn menn blant personer utenfor arbeidsstyrken som ønsker arbeid. I 2002 var andelen kvinner 54 prosent.

Personer utenfor arbeidsstyrken

1 000 personer

	Nivå 2002	Endring fra året før	
		2001	2002
Utenfor arbeidsstyrken	856	0	4
Ønsker arbeid	144	20	4
Kan begynne innen en mnd.	73	10	6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling som følge av mulige omlegginger av pensjonssystemet**Bakgrunn**

Ved kongelig resolusjon av 30. mars 2001 satte regjeringen ned en pensjonskommisjon under ledelse av Sigbjørn Johnsen. Kommisjonen fikk i mandat å avklare hovedmål og prinsipper for et samlet pensjonssystem med utgangspunkt i de problemer og utfordringer dagens system står overfor. Som hovedproblem er det angitt at aldringen av befolkningen kombinert med tiltakende tidligpensjonering og høyere ytelser vil føre til en sterk økning i pensjonsutgiftene utover i dette århundret. I en foreløpig rapport lagt fram 4. september 2002 antyder Pensjonskommisjonen to mulige veivalg for et framtidig pensjonssystem:

1. En lik statlig basispensjon til alle pensjonister basert på botid
2. Modernisert folketrygd ved å gjenreise en klarere sammenheng mellom arbeidsinntekt, premieinnbetaling og pensjonsytelser i det statlige pensjonssystemet

Alternativ 1 innebærer at dagens tilleggspensjon avskaffes. Det blir da opp til den enkelte å avgjøre om en vil tegne privat pensjonsforsikring for å sikre tilleggspensjon utover minstepensjonen. Under den moderniserte folketrygden foreslår Pensjonskommisjonen at alle får en statlig inntektspensjon som er proporsjonal med summen av den arbeidsinntekten de har hatt gjennom livet opp til et bestemt nivå eller tak for årsinntekten. Personer uten eller med lav opptjent inntektspensjon skal være sikret et visst minstenivå på den samlede pensjonen som tilsvarer dagens minstepensjon. En mulig utforming av garantipensjonen er at den kan avkortes krone for krone mot den inntektsavhengige pensjonen.

Årlig pensjonsytelse avhengig av antall år som pensjonist gir utsatt pensjoneringstidspunkt

Begge alternativene vil stimulere til utsetting av pensjoneringstidspunktet. Dette medfører lavere pensjonsutbetalinger samtidig som skattegrunnlaget øker gjennom økt sysselsetting. I alternativ 1 følger det av prinsippene for ytelsene fra private forsikringsselskap at den årlige pensjonsutbetalingen blir avhengig av tidspunkt for pensjonering. I alternativ 2 kan en tenke seg tilsvarende prinsipper lagt til grunn for omregning av de opparbeidede rettighetene til en fast årlig pensjonsytelse for inntektsavhengig pensjon. Faktisk pensjoneringstidspunkt sammenholdt med forventet gjestående levetid kan utgjøre grunnlaget for beregningen av den årlige ytelsen som dermed blir lavere jo tidligere en går av med pensjon.

Det er vanskelig å gi et presist anslag på hvordan omleggingen vil slå ut på pensjoneringstidspunktet. AFP-ordningen har i løpet av det siste tiåret bidratt til en betydelig reduksjon i yrkesdeltakingen for aldersgruppen 62-66 år. Denne ordningen forutsettes avskaffet i det nye systemet, og dette vil bidra til økt yrkesdeltaking. En eventuell innstamping i muligheten til å motta uførepensjon utover garantipensjonen for personer over 62 år vil dra i samme retning. For å illustrere en mulig størrelsesorden når det gjelder virkningen på pensjoneringstidspunktet har vi som en enkel antakelse brukt gjennomsnittet av den høye yrkesdeltakelsen observert for menn i aldersgruppen 60-66 år på begynnelsen av 1980-tallet og den lave yrkesdeltakingen som vi i dag ser blant de i tilsvarende aldersgruppe som kan førtidspensjonere seg uten tap av pensjonsrettigheter. Sammenlignet med dagens system vil den gjennomsnittlige pensjonsalderen

under disse forutsetningene øke med 1,7 år, og det samlede arbeidstilbudet er anslått å øke med 2,5 prosent. Som vist i tabell 1, kan det innebære i overkant av 100 000 færre alders- og AFP-pensjonister etter 2040 sammenlignet med dagens system, mens den årlige budsjettbesparelsen vil ligge på opp mot 10 mrd. kroner. Virkningen på antall pensjonister i alternativ 1 vil bli et sted imellom dagens system og alternativ 2 da det bare er tilleggspensjonen som blir gjenstand for avkorting ved tidligpensjonering.

Mulig antall alderspensjonister og totale ytelser til alderspensjon ved overgang til et inntektsavhengig system sammenlignet med dagens. Pensjonsytelsene er angitt i faste 1999 kroner etter deflatering med stipulert lønnsvekst

	Antall pensjonister, 1000 personer		Utbetalt pensjon Mrd. kr	
	Eksisterende	Inntektsavh.	Eksisterende	Inntektsavh.
2000	640		65,2	
2010	666	599	77,0	68,4
2020	839	751	105,9	94,6
2030	1007	906	131,2	117,8
2040	1129	1031	148,4	136,1
2050	1113	1029	146,8	136,9

Et mer inntektsavhengig system virker som en generell skattelette for de yrkesaktive

Et hovedtrekk ved utviklingen av folketrygdens pensjonssystem siden 1967 har vært en gradvis svekking av sammenhengen mellom innbetalinger og utbetalinger for den enkelte, og en tilsvarende styrking av minstesikringen og ulike former for sosial omfordeling. I dag har de avgiftene som innbetales mer preg av ordinær skatt enn en pensjonspremie. En overgang til et mer inntektsavhengig system vil dermed virke som en generell skattelette for de yrkesaktive. En tallfesting av effekten er svært usikker ettersom det for det første ikke er helt enkelt å anslå skatteelementet i dagens system. Uformingen av det nye systemet vil dessuten ha betydning for hvor perfekt sammenhengen mellom inn- og utbetalinger blir. Noen vil fortsatt ha så lav inntekt at de blir garantipensjonister, og en eventuell opprettholdelse av offentlige tjenstepensjoner som sikrer pensjonen som andel av sluttlønnen, vil delvis motvirke de inntektsavhengige elementene i det nye systemet.

I alternativ 1 vil omleggingen i første omgang virke som en skatteskjerpelse da utbetalinger av tilleggspensjoner i henhold til opparbeidede rettigheter fortsatt må finansieres gjennom skattesystemet uten at det gir nye pensjonsrettigheter for de yrkesaktive. Dette vil imidlertid snus til en skattelette tilsvarende bortfallet av tilleggspensjonen etter hvert som de opparbeidede rettighetene dør ut.

En overgang til et mer inntektsavhengig system er til fordel for dem høyere inntekter og til ulempe for dem med midlere og svingende inntekter

I dagens pensjonssystem er det et knekkpunkt for opptjening av tilleggspensjon ved 6 ganger grunnbeløpet (G), slik at bare 1/3 av inntekten mellom 6 og 12 G regnes med. Arbeidsinntekter utover 12 G gir ingen pensjonsrettigheter. En mulig konkretisering av et inntektsavhengig system er at det første knekkpunktet faller bort, men at det fortsatt settes et tak for å opparbeide pensjonsrettigheter, f.eks. ved 10 G. En slik endring vil åpenbart være til fordel for dem med

forts.

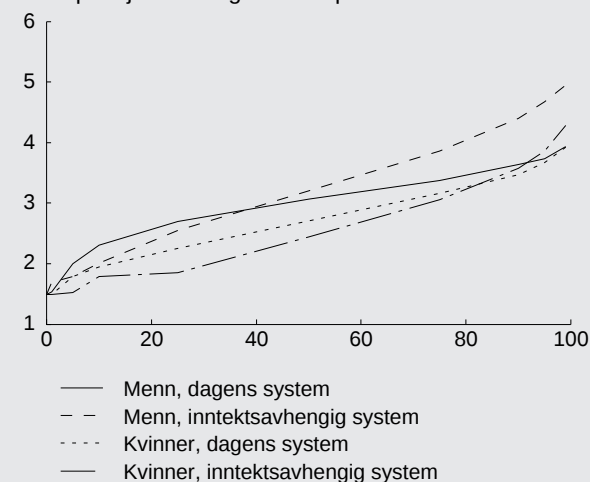
forts.

høyere inntekter. Ettersom både de gjennomsnittlige ytelsene og minstepensjonen forutsettes å være på samme nivå som i dagens system, innebærer omleggingen en lavere pensjon for dem med inntekter rett over minstepensjonen. I dagens system fastsettes pensjonen dessuten ut fra de 20 beste inntektsårene (besteårsregelen), og full pensjon gis etter 40 års opptjening. Disse reglene innebærer til sammen at personer med svært ulik livsinntekt kan få rett til omtrent identisk pensjon, og omvendt at personer med like stor livsinntekt kan få svært ulik pensjon. Ettersom kvinner i langt større grad enn menn har lavere og mer varierende inntekt over livsløpet, vil en overgang til et mer inntektsavhengig system føre til lavere pensjonsytelser for de fleste kvinner sammenlignet med dagens system når de gjennomsnittlige pensjonsytelsene forutsettes uendret.

En illustrasjon av mulige fordelingseffekter i forhold til hvordan situasjonen kan se ut i 2050 når også de offentlige ansatte forutsettes berørt av omleggingen, er illustrert i figur 1. Ettersom høy yrkesdeltaking innebærer at de fleste opparbeider tilleggspensjon, vil det være forholdsvis få minstepensjonister i 2050. Som figuren viser, er det i særlig grad menn med midlere og høyere inntekter som vil tjene på omleggingen. De to kurvene skjærer hverandre ved 3 G, som tilsvarer om lag 40 prosent av de mannlige pensjonistene ordnet etter stigende pensjon. For kvinnene skjærer de to kurvene hverandre ved om lag 3,5 G, men dette inntektsnivået tilsvarer om lag 80 prosent av de kvinnelige pensjo-

nistene ordnet etter stigende pensjon. Som denne gjennomgangen viser, vil det åpenbart være en konflikt mellom hensynet til å stimulere arbeidstilbudet og fordelingseffektene i vurderingen av en overgang til et mer inntektsavhengig pensjonssystem.

Gjennomsnittlig alderspensjon for ulike persentiler av alderspensjonister i 2050 i ulike pensjonssystem
Alderspensjon målt i grunnbeløp

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Arbeidsmarkedstiltakene

I 2002 var det i gjennomsnitt 9 300 personer sysselsatt ved personrettede ordinære arbeidsmarkedstiltak (utenom yrkeshemmede). Dette er 800 færre enn året før. Fra 1993 til 1999 foregikk det en gradvis nedtrapping av omfanget på tiltakene i takt med fallet i arbeidsledigheten. I 2000 økte omfanget noe, før det igjen begynte å synke i 2001. Denne nedtrappingen har bidratt til noe av økningen i antallet registrerte helt arbeidsledige mot slutten av 2001 og i 2002. En del av de arbeidssøkende som deltar på opplæringstiltak, blir i AKU klassifisert som arbeidsledige. Dette er noe av grunnen til at arbeidsledigheten ifølge AKU ikke steg like mye som den registrerte ledigheten i den aktuelle tidsperioden.

Blant arbeidsmarkedstiltakene var opplæringstiltak (AMO) den største gruppen i 2002, tilsvarende 49 prosent av alle tiltakene. Blant ungdom under 20 år var i gjennomsnitt 1 700 ordinære tiltaksdeltakere. Samtidig var 2 800 i samme aldersgruppe registrert helt ledige. I 2001 var 1 600 på tiltak og 2 600 ledige i denne aldersgruppen.

Arbeidsmarkedstiltak¹

1 000 personer

	2002	Endring fra 2001
Personrettede ordinære arbeidsmarkedstiltak i alt ²	9,3	-0,8
Lønnstilskudd	1,5	-0,4
Opplæring	4,5	-0,8
Arbeidspraksis	3,2	0,4
Midlertidige sysselsettingstiltak	0,0	0,0
Forsøks- og andre tiltak	0,0	0,0
Herav ungdom under 20 år	1,7	0,1

¹ Nye betegnelser fra 2002: Arbeidspraksis tilsvarer praksisplasser, midlertidige sysselsettingstiltak tilsvarer utdanningsvikariater og off. sysselsettingstiltak, mens opplæring tilsvarer arbeidsmarkedskurs (AMO).

² Yrkeshemmede på ordinære tiltak er ikke inkludert.

Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet.

Lønns- og prisutviklingen

Lønnsutviklingen

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var veksten i lønn per normalårsverk 5,3 prosent i 2002, mot 5,0 prosent i 2001 og 4,5 prosent i 2000. Den høyeste veksten i lønn per normalårsverk på 1990-tallet var i 1998, med en vekst på 6,6 prosent.

I 2002 var det, i motsetning til 2001, sentrale lønnsforhandlinger for de fleste tariffområder. For stats- og kommuneforvaltningen ble en større del av lønnstilleggene enn tidligere bestemt ved lokale forhandlinger. Foreløpige tall fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) viser at årslønnsbidraget fra tariff tilleggene i 2002 var høyere enn året før for alle hovedområder. TBU har anslått at lønns-overhenget inn i 2003 i gjennomsnitt er 2½ prosent, mot 1¾ prosent inn i 2002. Det ble i fjorårets oppgjør for noen grupper også vedtatt tillegg som skal gis i år. TBU har anslått at årslønnsbidraget av disse er ½ prosentpoeng til den samlede lønnsveksten i 2003.

Veksten i lønn per utførte timeverk har økt i de tre siste årene. For i fjor er veksten i lønn per timeverk beregnet til 6,4 prosent, mot 6,3 prosent i 2001 og 5,7 prosent i 2000. Veksten i lønn per utførte timeverk har i de tre siste årene vært klart høyere enn veksten i lønn per normalårsverk. Mye av forskjellen kan føres tilbake til endringer i antall bevegelige helligdager og til den tariffbestemte økningen i ferie. Fra 1999 til 2000 var det en reduksjon på to dager i antall normale virkedager og ytterligere én dag fra 2000 til 2001. De fleste lønnstakere fikk to nye feriedager i 2001 og ytterligere to i 2002. Økt sykefravær har også bidratt til å øke forskjellen mellom vekst i lønn per utførte timeverk og vekst i lønn per normalårsverk.

Veksten i lønnskostnader per utførte timeverk var 6,2 prosent i 2002, det vil si 0,2 prosentpoeng lavere enn veksten i lønn per utførte timeverk. I 2000 og 2001 var veksten i lønnskostnader per timeverk høyere enn veksten i lønn per timeverk, henholdsvis 0,4 og 1,0 prosentpoeng. En viktig årsak til forskjellene i 2000 og 2002 har sammenheng med at nasjonalregnskapet for de fleste næringer regner avsetning til feriepenger som en lønnskostnad det året de opptjenes, mens inntekten først registreres når den utbetales (se egen boks). I statsforvaltningen registreres imidlertid feriepengene som en del av lønnskostnadene først i utbetalingsåret. Lønnskostnadene i offentlig forvaltning i 2001 er dessuten påvirket av ekstraordinære innbetalinger av trygde- og pensjonspremier til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og Statens pensjonskasse (skoleverket).

Veksten i lønn per normalårsverk i oljevirksomheten er foreløpig beregnet til 6,0 prosent for 2002. Dette er

Lønnsvekst

Prosentvis vekst fra året før

	2000	2001	2002
Lønn per normalårsverk			
I alt	4,5	5,0	5,3
Olje og utenriks sjøfart	6,7	6,0	3,0
Fastlands-Norge	4,5	4,9	5,4
Industri og bergverksdrift	3,8	5,0	5,2
Annen vareproduksjon	4,1	4,9	5,0
Primærnæringer	3,0	4,5	2,4
Elektrisitetsforsyning	4,1	5,5	5,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,3	4,7	5,3
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	4,5	5,0	5,1
Varehandel	4,0	5,3	5,1
Samferdsel	4,9	4,9	5,2
Annen tjenesteyting	4,6	4,7	5,1
Offentlig forvaltningsvirksomhet	4,8	4,9	6,3
Statsforvaltningen ¹	5,9	5,4	6,0
Sivil forvaltning	4,6	4,6	2,9
Forsvaret ¹	9,2	6,0	7,0
Kommuneforvaltningen	4,4	4,7	4,5

Lønn per timeverk

I alt	5,7	6,3	6,4
Olje og utenriks sjøfart	7,2	7,2	3,6
Fastlands-Norge	5,7	6,3	6,6
Industri og bergverksdrift	4,8	5,5	6,6
Annen vareproduksjon	4,8	7,4	6,6
Primærnæringer	3,0	5,9	4,2
Elektrisitetsforsyning	5,2	6,6	6,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,1	7,8	7,0
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	5,6	6,5	6,4
Varehandel	5,3	6,8	6,5
Samferdsel	5,9	6,3	6,0
Annen tjenesteyting	5,6	6,2	6,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,3	6,1	6,8
Statsforvaltningen ¹	8,0	7,0	9,6
Sivil forvaltning	6,2	5,9	4,4
Forsvaret ¹	11,5	6,9	7,6
Kommuneforvaltningen	5,7	5,8	4,9

Lønnskostnad per timeverk

I alt	6,1	7,3	6,2
Olje og utenriks sjøfart	5,8	7,4	3,2
Fastlands-Norge	6,1	7,3	6,3
Industri og bergverksdrift	5,7	5,5	6,0
Annen vareproduksjon	4,1	7,4	5,9
Primærnæringer	3,6	6,0	3,7
Elektrisitetsforsyning	5,0	6,6	5,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,0	7,8	6,3
Tjenesteytende næringer			
ekskl. off. forvaltning	6,3	6,6	5,7
Varehandel	5,8	6,8	5,9
Samferdsel	6,2	6,3	5,4
Annen tjenesteyting	6,5	6,5	5,8
Offentlig forvaltningsvirksomhet	6,5	9,1	7,4
Statsforvaltningen ¹	7,9	8,5	9,6
Sivil forvaltning	5,5	7,2	4,8
Forsvaret ¹	13,8	9,0	8,2
Kommuneforvaltningen ²	6,0	9,4	5,3

¹ Nedgang i antall rekrutter (med lavt lønnsnivå) i forsvaret har bidratt til å trekke opp gjennomsnittslønna og dermed lønnsveksten i statsforvaltningen. I 2001 og 2002 bidro avgangsstimulerende tiltak til å øke lønnskostnadene per timeverk i forsvaret. ² Ekstraordinære pensjonsinnbetalinger mv. til KLP i 2001 har trukket lønnskostnadene i kommuneforvaltningen opp.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Noen lønnsbegreper

Lønn per normalårsverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom total lønn, definert som kontantlønn inkludert overtidsgodtgjørelse, naturallønn samt lønn under sykdom og permisjon betalt av arbeidsgiver, på den ene siden og antall normalårsverk på den andre. Antall normalårsverk defineres som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltidsansatte. Publiseres som årstall.

Lønn per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom total lønn (definert som ovenfor) og antall utførte timeverk regnet inklusive overtid og eksklusive fravær. Publiseres som årstall.

Lønnskostnader per utførte timeverk: Nasjonalregnskapsbegrep som er lik forholdstallet mellom totale lønskostnader og antall utførte timeverk regnet inklusive overtid og eksklusive fravær. Lønnskostnader er definert som summen av total lønn (se ovenfor) og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Publiseres som årstall.

Årslønn: Begrep som bl.a. benyttes av Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU), og som omfatter samlet lønn eksklusive overtidsgodtgjørelse en lønnstaker oppnår hvis vedkommende har utført et avtalefestet normalårsverk og det er et normalt antall arbeidsdager i året. Lønnsveksten med utgangspunkt i dette begrepet ligger normalt nær opp til veksten i lønn per normalårsverk. Avvik for sammenliknbare grupper vil i første rekke ha sammenheng med endringer i omfanget av overtid. Ulike prinsipper for fordeling av lønnsutvikling gjennom året kan også medføre forskjeller i fordeling av lønnsveksten mellom år. Det vil også kunne oppstå forskjeller i beregnet lønnsvekst for hele økonomien fordi TBU ikke dekker alle næringer (bl.a. dekkes ikke primærnæringene og utenriks sjøfart), og fordi det benyttes noe ulike metoder i sammenveieningen av lønnsutviklingen i enkelt næringer.

Kvartalsvis lønnsindeks: Indeks som utarbeides og publiseres av SSB, og som viser gjennomsnittlig månedsfortjeneste i alt og gjennomsnittlig utbetalt avtalt lønn per måned.

Førstnevnte begrep er inklusive bonuser, provisjoner og uregelmessige tillegg, men eksklusive overtidsgodtgjørelse. Kvartalsindeksen bygger på en utvalgsundersøkelse hvor det er den avtalte lønnen ved utgangen av kvartalet som registreres. Det er således ikke gjennomsnittstall for det aktuelle kvartalet. Bonuser, provisjoner og uregelmessige tillegg registreres derimot som månedsgjennomsnitt for det aktuelle kvartalet. I de første foreløpige nasjonalregnskapstallene er kvartalsindeksen en viktig del av primærstatistikken som regnskapet bygger på.

Lønnsstatistikk (strukturstatistikk lønn): Er en statistikk med samme lønnsbegrep som den kvartalsvise lønnsindeksen, men utvalget er betydelig større (heldekkende for noen grupper). Statistikken viser lønnsnivå for ansatte i ulike næringer i 3. kvartal. Den registrerte avtalte månedslønnen er den som gjelder i tellingsmåneden, mens det registreres gjennomsnittstall for uregelmessige tillegg "hittil i år" og provisjoner og bonuser for siste 12 måneder. Denne statistikken, samt kunnskap om oppgjørene, er primærinformasjonen til årslønnsberegningene til SSB og TBU. Forutsetningene om når i året lønnsjusteringer kommer, er viktige for årslønnsnivået i slike beregninger. Når det gjelder lønnsvekst, dreier denne usikkerheten seg imidlertid bare om fordelingen mellom år. En gitt endring av fordelingen i ett år vil således endre lønnsveksten til og fra det aktuelle året like mye, men med forskjellig fortegn. For de fleste næringene som dekkes av lønnsstatistikken har SSB publisert årslønnsberegninger for heltidsansatte. Den beregnede årslønnsveksten tar utgangspunkt i at det utbetales lønn for 12 måneder i året, slik at eventuelle feriepengetillegg ikke er inkludert. I beregningen nyttes informasjonen fra den kvartalsvise lønnsindeksen og to årsganger av strukturstatistikk lønn samt informasjon fra lønnsforhandlingene. Beregnet årslønn for gjeldende år er foreløpig, helt til ny årgang strukturstatistikk lønn er etablert.

Reallønn: Ved å dele det gjennomsnittlige lønnsnivået med en relevant prisindeks (f.eks. konsumprisindeksen), får en fram et uttrykk for lønnsnivået målt i faste priser - reallønn. Gitt en uforandret skatteprosent vil veksten i reallønn tilsvare veksten i kjøpekraft for lønnsinntekt.

fjerde år på rad at denne næringen har høyere lønnsvekst enn gjennomsnittet for norsk økonomi. Lønnsveksten målt på denne måten var på 5,3 prosent i industri, det vil si på linje med gjennomsnittet. Redusert overtidsgodtgjørelse bidro til å trekke veksten i lønn per normalårsverk noe ned både i oljevirksomhet og i industri. For bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, transport og forretningsmessig tjenesteyting er det beregnet en vekst i lønn per normalårsverk på om lag 5 prosent.

Veksten i lønn per normalårsverk i offentlig forvaltning var 6,3 prosent i 2002, mot 4,9 prosent året før. I undervisningssektoren totalt (som omfatter både statlig, kommunal og privat undervisning), viser de foreløpige tallene en vekst i lønn per normalårsverk på om lag 7 prosent i 2002. Dette er, i likhet med året

før, klart høyere enn gjennomsnittet. Under hovedoppgjøret for skoleverket i kommuneforvaltningen i 2000 ble det avtalt at de to ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 skulle tas ut i økt utbetalt lønn i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dessuten bidro skolepakke 2 (særavtale om ekstra lønnstrinn mot økt undervisningstid) til å trekke opp årslønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng i 2002. Til tross for den høye lønnsveksten i skoleverket ligger veksten i lønn per normalårsverk i kommuneforvaltningen ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene under gjennomsnittet for resten av økonomien. Nasjonalregnskapets lønnsanslag for kommune- og statsforvaltningen separat er imidlertid påvirket av overføringen av sykehus fra kommuneforvaltningen til staten, et forhold som isolert sett trekker lønnsveksten ned både i statsforvaltningen og i kommuneforvaltningen. For kommu-

Virkningen av ferieutvidelsen i nasjonalregnskapet

I nasjonalregnskapet er sysselsatte normalårsverk definert som antall heltidssysselsatte, pluss deltidssysselsatte omregnet til heltidssysselsatte. Utførte timeverk er definert som faktisk arbeidete timeverk inkludert overtid, men eksklusive fravær for ferie, sykdom mv. Den avtalebestemte ferieutvidelsen i 2001 og 2002 (to nye feriedager hvert av årene for de fleste lønnstakere) innebærer isolert sett en reduksjon i gjennomsnittlig arbeidstid. Dette bidrar dermed isolert sett til å trekke ned antall utførte timeverk per sysselsatt normalårsverk i begge disse årene.

Ifølge ferieloven opptjenes ferierettigheter i kalenderåret før ferieåret, og for bedriftene påløper feriepengene som kostnad i opptjeningsåret. I nasjonalregnskapet beregnes imidlertid lønn i hovedsak ut fra et utbetalingsprinsipp. Feriepenger registreres dermed som hovedregel i utbetalingsåret og ikke i opptjeningsåret. Selv om ferieutvidelsen påvirker størrelsen på opptjente feriepenger i 2000, slår dette dermed likevel ikke ut i nasjonalregnskapets tall for lønn for dette året. Samlet lønn til en heltidsansatt blir derfor ikke direkte påvirket av ferieutvidelsen i 2000. Siden ferieutvidelsen bidrar til at gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte reduseres, trekker den imidlertid i retning av at veksten i lønn per utførte timeverk vil øke mer enn lønn per normalårsverk i 2001 og 2002.

Lønnskostnader omfatter i nasjonalregnskapet lønn pluss arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Feriepenger er regnet som en del av lønnskostnadene i det de opptjenes i alle næringer unntatt statsforvaltningen. Dette er en endring fra tidligere publisering av nasjonalregnskapstall for markedsrettet virksomhet for 2000 og 2001. De påløpte ekstrakostnadene knyttet til utvidelsen av ferien med to dager i 2001 og 2002 er dermed inkludert i lønnskostnadene for 2000 og 2001. Ferieutvidelsen bidrar dermed til et avvik mellom den registrerte veksten i utbetalt lønn og veksten i lønnskostnader. Når det gjelder lønnskostnadene i statsforvaltningen følger nasjonalregnskapet et kontantprinsipp, på samme måte som statsregnskapet.

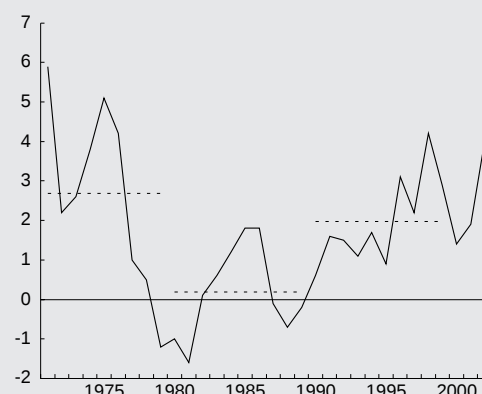
neforvaltningen eksklusive sykehusene kan veksten i lønn per normalårsverk anslås til om lag 6 prosent.

Innenfor statsforvaltningen har forsvaret hatt en vesentlig sterkere lønnsvekst enn sivil forvaltning i 2002. For sivil statlig forvaltning kan veksten i lønn per normalårsverk anslås til om lag 5,5 prosent, når sykehusene som er overført fra kommuneforvaltningen holdes utenom. Den antatt sterke lønnsveksten i forsvaret har blant annet sammenheng med endret personellsammensetning i forbindelse med gjennomføringen av nedbemanningen. Rekrutter, som ligger lavt i lønnsnivå, utgjør en stadig mindre del av den samlede sysselsettingen i forsvaret.

Reallønnsutviklingen siste 30 år

Reallønnsveksten var i fjor 4,0 prosent regnet per normalårsverk og deflatert med konsumprisindeksen. Dette er hele 2,1 prosentpoeng høyere enn i 2001, og bare 0,2 prosentpoeng lavere enn i 1998 som hadde den sterkeste reallønnsveksten som er registrert siden 1976. Konjunkturoppgangen som norsk økonomi har vært inne i på store deler av 1990-tallet, kombinert med relativt lav prisvekst, har bidratt til at reallønn per normalårsverk steg med 26,0 prosent fra 1992 til 2002. I 10-årsperioden fra 1982 til 1992 økte reallønna til sammenlikning bare med 8,5 prosent.

Reallønnsvekst per normalårsverk. 1971 - 2002
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet

Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2000	2001	2002
Vekst i lønn			
per timeverk	5,7	6,3	6,4
per normalårsverk	4,5	5,0	5,3
Forskjell mellom vekst i lønn per timeverk og lønn per normalårsverk	1,2	1,3	1,1

Anslått bidrag til forskjell i prosentpoeng fra endringer i:

Antall normale virkedager	0,7	0,4	-
Ferieutvidelse	-	0,6	0,6
Sykefravær mv.	0,3	0,3	0,4
Overtid	0,1	-0,1	0,1
Andre faktorer	0,1	0,1	-

Vekst i lønnskostnad per timeverk	6,1	7,3	6,2
-----------------------------------	-----	-----	-----

Forskjell mellom vekst i lønnskostnad per timeverk og lønn per timeverk	0,4	1,0	-0,2
---	-----	-----	------

Anslått bidrag til forskjell i prosentpoeng fra endringer i:

Ekstra feriepengeavsetning	0,6	-	-0,6
Ekstra pensjonspremier mv. i offentlig forvaltning ¹	-	0,9	0,2
Andre arbeidskraftskostnader ²	-0,2	0,1	0,2

¹ Omfatter økt pensjonspremie til Kommunal Landspensjonskasse og Statens pensjonskasse (skoleverket) samt avgangsstimulerende tiltak i forsvaret.

² Endring i regelverket for arbeidsgiveravgift til folketrygden, avgangsstimulerende tiltak i næringer utenom offentlig forvaltning m.m.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Er lønnsdannelsen i endring?

En felles forståelse mellom alle parter om at lønnsdannelsen skal bidra til stabilitet i konkurranseutsatte virksomheters lønnsomhet har dannet grunnlaget for den norske lønnsdannelsen, og beskrives under betegnelsen *frontfagsmodellen*. I praksis har modellen fungert slik at Verkstedsoverenskomsten har blitt normgivende for de øvrige oppgjørene. Dette har vært mulig som følge av stor organiseringsgrad innen de fleste sektorer i økonomien og høy grad av koordinering mellom de store sammenslutningene på både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden. Videre eksisterer det flere formelle institusjoner, som Kontaktutvalget, Det tekniske beregningsutvalget og Riksmeklingsmannen, som alle har til formål å lette forhandlingsprosessen. Partene kan også benytte seg av muligheten til å bringe en eventuell tvist inn til Rikslønnsnemnda. Dessuten har myndighetene deltatt aktivt i lønnsdannelsen, enten direkte ved å oppnevne og delta i faste og midlertidige utvalg, eller indirekte gjennom å føre en politikk som partene har interesse av. Myndighetene har også enkelte ganger deltatt direkte i lønnsforhandlingene med tilbud om bidrag gjennom den økonomisk politikken. Det sterke fokuset på konkurranseevnen har bidratt til å holde sysselsettingen høy og arbeidsledigheten lav sett i internasjonal sammenheng. Kan konkurranseutsatte virksomheter forbli lønnsledene også i framtiden slik at den norske modellen for lønnsdannelse kan videreføres?

Oppgjørsrekkefølgen og de formelle institusjonene er fortsatt som de har vært tidligere. Det er imidlertid opprettet to nye sammenslutninger av særforbund, Akademikerne og Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon. Hovedvekten av medlemsmassen til disse er høyt utdannede innenfor tradisjonelt skjermede næringer og offentlig sektor. Flere av særforbundene med en slik medlemsmasse har gått inn for mer lokale forhandlinger på linje med arbeidsgivernes uttalte mål. Uttalelser fra NHO og KS kan imidlertid tyde på at disse store arbeidsgiverorganisasjonene ønsker å beholde et inntektspolitisk samarbeid og sentralt bestemte rammer, men med mer lokal fleksibilitet innenfor disse rammene. Fagforeningenes samlede medlemstall har vært synkende over lang tid og medlemstallet i LO, som framstår som den fremste forkjemperen for frontfagsmodellen på arbeidstakersiden, har sunket relativt til de andre hovedsammenslutningene. Både innenfor LO og i arbeidslivet generelt utgjør industriarbeiderne en stadig mindre andel.

Av andre endringer de senere årene kan nevnes at lærerne nå skal forhandle med Kommunenes sentralforbund (KS), og ikke med Staten som tidligere, og at NAVO har tatt over forhandlingene med sykehusansatte fra blant andre KS. Dessuten har det tidligere YS-forbundet Norsk Helse og Sosialforbund og Kommuneforbundet, LOs og Norges fra før største fagforbund, vedtatt å slå seg sammen fra juni 2003. Det er uklart om disse momentene trekker i retning av mer eller mindre koordinering. Noe som imidlertid kan ha bidratt til at særforbund har fått operere friere enn før, er at det over lengre tid har vært en økende reservasjon mot å ta i bruk tvungen lønnsnemnd. Dette kan henge sammen med gjentatt kritikk mot norske regjeringer fra FNs arbeidslivsorganisasjon, ILO, og Europarådet om at den utstrakte bruken av tvungen lønnsnemnd er i strid med den frie forhandlings- og streikeretten.

Oppgjøret i 2002 tyder på at ansatte i offentlig sektor dette året i mindre grad enn tidligere har fulgt normen fra konkurranseutsatt sektor. Mens lønn per normalårsverk steg med 5,3 prosent i industrien og innen bygg og anlegg og 5,1 prosent i varehandelen, var veksten i offentlig forvaltning på hele 6,3 prosent. Holden- og Stabel-utvalgene, der nær sagt alle sentrale parter var representert, uttrykte klart en forutsetning for at det inntektspolitiske samarbeidet og den norske modellen for lønnsdannelse skulle kunne videreføres, var at trenden gjennom 1990-tallet med en lavere lønnsvekst i offentlig sektor enn i industrien måtte brytes. Det tekniske beregningsutvalget anslår at lønnsveksten fra

1991 til 2001 var 3,4 prosent lavere i offentlig forvaltning sammenlignet med i NHO-bedriftene. Ser man bort fra 2000-oppgjøret for de skoleansatte, har den årlige lønnsveksten i offentlig forvaltning vært lavere enn den i privat sektor hvert år siden 1990. Videre ga oppgjøret for offentlig ansatte, og særlig for de kommunalt ansatte, relativt små tillegg i 2001. Oppgjøret i 2002 kompenserte i noen grad for dette etterslepet. Disse momentene åpner for at de høye tilleggene for offentlig ansatte i 2002 snarere kan tolkes som resultat av en sterkere grad av koordinering mellom partene, ikke som at lønnsdannelsen i disse sektorene ble løst fra oppgjøret i industrien.

Industriens kostnadsmessige konkurranseevne er svekket ved at veksten i lønnskostnadene per time regnet i nasjonal valuta i perioden 1997-2002 i gjennomsnitt har ligget 2,1 prosentpoeng over den hos handelspartnerne. Den høye lønnsveksten kan være et tegn på en mer desentralisert lønnsdannelse med mindre vekt på å bevare konkurranseevnen. Det er imidlertid kun i dårlige tider med - etter norsk standard - høy arbeidsledighet at systemet for lønnsdannelse har sikret en lønnsvekst under den hos handelspartnerne. Mens lønnskostnadsveksten i norsk industri lå godt under den hos våre handelspartnere fra 1989 til 1994, en periode da arbeidsledigheten (AKU) var på over 4 prosent, lå lønnskostnadsveksten til dels betydelig over veksten hos handelspartnerne i årene 1982-1988 og 1997-2002, da ledigheten lå under 4 prosent. Det er derfor grunn til å tro at den høye lønnsveksten siden 1997 er i samsvar med hvordan den norske lønnsdannelsen fungerer i gode tider. I tillegg ser det ut til å være mye tregheter i lønnsdannelsen. En analyse i Økonomiske analyser 6/2001 viser at lønnsveksten også i år og i flere år framover bør ses i sammenheng med ledighetsnedgangen på 1990-tallet, fram til ledigheten nådde en bunn i 1998. Så sant dynamikken i lønnsdannelsen ikke er endret, gir økningen i ledighet siden da et bidrag til å bringe lønnsveksten ned i årene som kommer.

Mekanismene som gir høy lønnsvekst når ledigheten har vært lav og synkende over noe tid, kan ligne på en situasjon der det er mindre grad av koordinering mellom partene og der lønnsdannelsen er mer desentralisert. I gode tider blir det økt behov for lokal fleksibilitet. Lønnsforhandlingene har da en tendens til å foregå på forbundsnivå og arbeidsgiverne opplever at mangelen på kvalifisert arbeidskraft er den viktigste produksjonsskranken. Dette gjør det vanskelig å skille forbigående utslag av lokal fleksibilitet fra mer grunnleggende og varige endringer i lønnsdannelsen.

Det er tegn som tyder på mer koordinering nå som ledigheten igjen er økende. Nylig er fire hovedorganisasjoner på arbeidstakersiden, fire hovedorganisasjoner på arbeidsgiversiden og representanter fra regjeringen blitt enige om at oppgjøret i 2003 må ta utgangspunkt i situasjonen i den delen av næringslivet som er utsatt for konkurranse fra utlandet. Det sies videre at den samlede lønnsveksten som avtales sentralt og lokalt for disse sektorene må være normgivende for de rammer som forhandles i de øvrige oppgjørene. Det skal altså ikke være slik at det bare er de sentralt bestemte tilleggene for arbeiderne i verkstedsindustrien, dvs. Verkstedsoverenskomsten, som danner normen, men at det er både de sentrale og lokale tilleggene til både arbeidere og funksjonærer i hele den konkurranseutsatte delen av økonomien som skal være normgivende. Disse formuleringene samsvarer med anbefalingene fra Holden- og Stabel-utvalgene. Frontfagsmodellen ble utarbeidet i en tid da arbeiderne i industrien utgjorde en betydelig større andel av den samlede sysselsettingen i de konkurranseutsatte virksomhetene. Slik sett er enigheten, slik partene formulerer den nå, i tråd med formålet ved frontfagsmodellen, men tilpasset til en ny tid. Partenes forståelse av å forhindre systematiske etterslep for enkelte grupper kan også legge grunnlaget for at det inntektspolitiske samarbeidet videreføres ved neste hovedoppgjør i 2004.

Virkninger av desentralisert lønnsdannelse

For å vurdere sentraliseringsgraden i lønnsdannelsen benyttes ofte et sett av indikatorer som fagforeningsandelen, myndighetenes medvirkning i lønnsdannelsen, graden av koordinering på både arbeidstaker og arbeidsgiversiden, generelt forhandlingsklima og om forhandlingene foregår lokalt, forbundsvist eller nasjonalt. I internasjonal målestokk har norsk lønnsdannelse målt ved slike indikatorer gjennom hele etterkrigstiden vært svært sentralisert. I de senere årene er det imidlertid en del av disse indikatorene som har beveget seg i motsatt retning. Blant annet har fagforeningsandelen vært synkende, flere av organisasjonene på både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden ønsker mer desentralisert lønnsdannelse, flere av de senere årenes lønnsoppgjør har foregått på forbundsnivå og mer av lønnsstilleggene er blitt tildelt lokalt. Dersom det er slik at lønnsdannelsen i Norge er varig desentralisert, hva blir konsekvensene for norsk økonomi?

Spørsmålet om hvordan norsk økonomi vil reagere på en desentralisering av lønnsdannelsen er vanskelig å besvare, fordi det ikke finnes nasjonale erfaringer å bygge på. Problemstillingen kan angripes ved hjelp av teoretiske resonnementer, ved å sammenligne land med ulik sentraliseringsgrad, eller ved å studere land der sentraliseringsgraden endres. Teoretiske resonnementer gir ingen entydig sammenheng mellom sentraliseringsgrad og vekstevnen i økonomien. Mer fleksibilitet i lønningene gjør det enklere å beholde høyproduktiv arbeidskraft innenlands og samtidig få sysselsatt lavproduktiv arbeidskraft. I tillegg kan individuell lønnsfastsettelse øke produktiviteten ved hjelp av incentivordninger. Til gjengjeld kan inntektsfordelingen bli skjeve. Dessuten kan ulønnsomme og lavproduktive bedrifter opprettholdes lenger fordi lavere lønninger fungerer som et subsidium. På den annen side vil ikke partene ved desentraliserte lønnsoppgjør ta hensyn til effekten av lønnsveksten på makroøkonomiske størrelser som konkurranseevne, inflasjon og arbeidsledighet. Desentralisert lønnsdannelse vil dermed kunne gi høyere arbeidsledighet enn i et regime med sentraliserte lønnsoppgjør.

I Bjørnstad og Johansen (2002) tallfestes hvordan ulike grader av desentralisering vil påvirke sentrale makroøkonomiske størrelser ved å trekke på lærdom fra andre land. I analysen erstattes lønnsrelasjonene i SSBs makroøkonometriske modell, MODAG, med lønnsrelasjonen i Nunziata (2001). Denne lønnsrelasjonen er tallfestet for 20 OECD-land, deriblant Norge, over tidsperioden 1960-1994. Modellen gjør det dermed mulig å beregne virkningene av endringer i flere av de institusjonelle forholdene som påvirker lønnsdannelsen som koordineringsgraden i lønnsdannelsen, stillingsvernet, kompensasjonsgraden i ledighetstrygden og fagforeningsandelen. I analysen holdes realrenta og balansen i offentlige budsjetter uendret for å unngå stimulanse til norsk økonomi gjennom den økonomiske politikken. Budsjettbalansen er holdt uendret ved å justere trygdeytelsene gjennom størrelsen på grunnbeløpet i folketrygden. Valutakursen holdes også fast.

Mellomlangsigte virkninger

I en analyse (A) beregnes virkningene av at norsk lønnsdannelse blir som i Kontinental-Europa, med sterke fagforbund som i relativt liten grad koordinerer lønnskravene sine.

Samtidig beholdes gunstige trygdeordninger og et sterkt stillingsvern. Fagforbundene får da stor forhandlingsstyrke uten at de hver for seg dekker så store deler av økonomien at de ledes til å ta makroøkonomiske hensyn. Beregningen viser at lønnsveksten stiger hurtig de første årene etter en desentralisering. Etter fem år er det 16 000 færre personer sysselsatt i industrien, og 43 000 færre totalt, som følge av tap av konkurranseevne og at arbeidskraft blir dyrere sett i forhold til andre produksjonsfaktorer. Økt lønn virker isolert sett til å øke arbeidstilbudet, men et svakere arbeidsmarked virker sterkere i motsatt retning slik at det totale arbeidstilbudet i samme periode reduseres med 25 000 personer. Kostnadsveksten bidrar også til å øke inflasjonstakten med rundt ett prosentpoeng slik at resultatet etter 10 år er 12,3 prosent høyere reallønn og 1,2 prosentpoeng økt ledighetsrate

I en annen beregning (B) analyseres hvordan en lønnsdannelse som i USA og Storbritannia ville virke på norsk økonomi. I disse landene er lønnsdannelsen enda mindre koordinert enn i Kontinental-Europa. Isolert sett virker mindre koordinering til å øke lønningene, men redusert kompensasjonsgrad i arbeidsledighetstrygden og et svekket stillingsvern demper denne effekten slik at virkningen på de makroøkonomiske hovedstørrelsene blir noe svakere enn i beregning A. Etter 10 år med angloamerikansk lønnsdannelse er reallønna økt med 10,1 prosent i forhold til en bane med uendret lønnsdannelse. Ledighetsraten er 0,8 prosentpoeng høyere.

Resultatet av endringer i lønnsdannelsen i retning av slik den fungerer i enten Kontinental-Europa eller i USA og Storbritannia blir altså en ytterligere nedbygging av konkurranseutsatte virksomheter og økt arbeidsledighet. I tillegg øker også forskjellene i inntekt mellom de som har arbeid og de som mottar trygd, særlig i det angloamerikanske tilfellet. Årsaken er at en svekket offentlig budsjettbalanse, som følge av økte lønnskostnader i offentlig sektor, kompenseres ved å redusere grunnbeløpet i folketrygden.

Konsekvensene for utenriksøkonomien av slike endringer i lønnsdannelsen er så dramatiske at det antakelig vil utløse tiltak for å få ned lønnsveksten gjennom politikkendringer og dermed bedre den kostnadmessige konkurranseevnen. Slik sett er analysen lite realistisk som en langsiktig prognose. Slike tiltak vil imidlertid kunne medvirke til å bringe ledigheten ytterligere opp. I et langsiktig perspektiv kan analysen derfor ha overvurdert økningen i lønningene, men undervurdert økningen i ledigheten.

Kortsiktige virkninger

For å anslå kortsiktige virkninger endres i en tredje modellberegning (C) kun koordineringsgraden i lønnsdannelsen slik at den tilsvarer den i Kontinental-Europa. Arbeidsledighetstrygden, stillingsvernet og fagforeningsgraden er imidlertid den samme. I denne beregningen holdes også valutakurs, nominell rente og grunnbeløpet i folketrygden uendret. Offentlige budsjetter svekkes dermed som følge av lønnsøkningene i denne beregningen.

Forts.

Forts.

Tabell 1 viser hvordan vekstratene for sentrale størrelser i norsk økonomi endres i de fem første årene etter en desentralisering av lønnsdannelsen. Den reduserte koordineringsgraden løfter lønnsveksten samme år med 3,3 prosentpoeng. Effekten avtar så fra 2,7 prosentpoeng høyere lønnsvekst i det andre året, til 2,3 prosentpoeng etter fem år. Den økte lønnsveksten har flere effekter på økonomien; den øker husholdningenes inntekter, men samtidig øker også bedriftenes kostnader. Den delen av næringslivet som er skjermet fra internasjonal konkurranse kan i større grad velte kostnadsøkningen over på prisene. Dette bidrar til økt prisvekst. Veksten i konsumprisindeksen øker med 0,7 prosentpoeng i de to første årene. I det fjerde og femte året er konsumprisindeksen 1,0 prosentpoeng høyere. Veksten i husholdningenes realdisponible inntekt øker med henholdsvis 1,1 og 1,9 prosentpoeng i de to første årene som følge av desentraliseringen. Inntektsveksten bidrar til å trekke konsumet i husholdninger, importen og boliginvesteringene opp.

Lønnskostnadsøkningen svekker industriens konkurransevne. Dette innebærer at 7000 industriarbeidsplasser forsvinner i løpet av to år. Etter fem år er 16 000 industriarbeidsplasser borte. Selv om konsumet i husholdningene øker noe som følge av realinntektsøkningen, bidrar økte lønnskostnader til redusert sysselsetting også i resten av økonomien. Totalt reduseres sysselsettingen med 0,4 prosent det første året og 1,0 prosent etter fem år sett i forhold til en situasjon uten en reduksjon i koordineringsgraden. I samme tidsrom øker arbeidsledighetsprosenten med henholdsvis 0,2 og 0,5 prosentpoeng.

Redusert koordinering i lønnsdannelsen vil endre prioriteringene i lønnsforhandlingene. Lønnsmodererende mekanismer gjennom et svakt arbeidsmarked er imidlertid fortsatt til stede, men svekkes fordi både arbeidsgiverne og lokale fagforbund vil i mindre grad enn sentrale sammenslutninger

Virkninger på vekstratene i noen makroøkonomiske hovedstørrelser ved redusert koordinering i lønnsdannelsen
Vekstrater, avvik i prosentpoeng der ikke annet framgår

	1. år	2. år	3. år	4. år	5. år
Konsum i husholdninger	0,2	1,4	1,7	1,0	0,7
Boliginvesteringer	0,0	2,7	4,2	4,8	4,9
Investeringer industrien	-0,6	-0,0	0,2	-0,2	-0,5
Tradisjonell vareeksport	-0,4	-0,5	-0,6	-0,6	-0,6
Import i alt	0,2	1,2	1,5	1,0	0,8
BNP Fastlands-Norge	-0,1	0,4	0,6	0,2	0,1
Bruttoprodukt i industrien	-0,7	-0,8	-0,9	-1,2	-1,2
Utførte timeverk i industrien	-1,3	-1,1	-1,1	-1,1	-1,0
Sysselsatte personer	-0,4	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1
Arbeidstilbud	-0,2	-0,2	-0,1	-0,0	-0,0
Arbeidsledighet (p.p. fra nivå)	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5
Lønn	3,3	2,7	2,4	2,4	2,3
Konsumpriser	0,7	0,7	0,8	1,0	1,0
Hush. realdisponible inntekt	1,1	1,9	1,2	1,0	0,9
Driftsbalansen (mrd. kr. fra nivå)	-0,8	-6,8	-14,8	-21,4	-26,9

ta hensyn til lønnsvekstens betydning for konkurransevne, inflasjon og arbeidsledighet. Konsekvensen kan bli økt lønnsvekst, men svekket utenriksøkonomi, høyere arbeidsledighet og skjevare inntektsfordeling. Et slikt samfunnsøkonomisk tap må vurderes opp mot de eventuelle effektivitetsgevinstene som kan høstes.

Referanser:

Nunziata, L. (2001): «Institutions and Wage Determination: A Multi-Country Approach», Nuffield College Working Papers in Economics, no. 29, internet: <http://www.nuff.ox.ac.uk/users/nunziata/>.

Bjørnstad, R. og P.R. Johansen (2002): «Desentralisert lønnsdanning: Avindustrialisering og økt ledighet selv med et tøffere arbeidsliv», *Norsk Økonomisk Tidsskrift*, nr. 1 2002.

Prisutviklingen

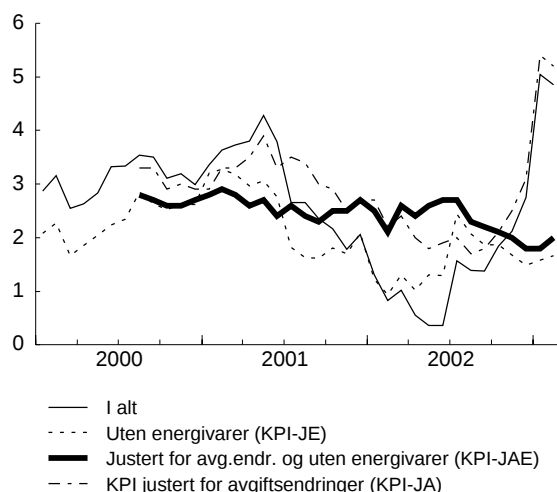
Konsumprisindeksen (KPI) steg med 1,3 prosent fra 2001 til 2002, den laveste årsveksten siden 1996. Den forbigående effekten av den generelle momsøkningen fra 1. januar 2001 og reduksjon av enkelte særavgifter bidro til et markert fall i prisstigningstakten fra desember 2001 til januar 2002. 12-månedersveksten endret seg sterkt gjennom året med svært ulikt forløp i første og andre halvdel. Prisstigningen sank fra 1,3 prosent i januar til 0,4 i mai og juni. Denne utviklingen kan i stor grad føres tilbake til at det i fjor var et mer normalt sesongforløp i elektrisitetsprisene på vårparten, noe som ikke var tilfellet året før. Utfasingen av 12-måneders effekten av halvert moms på matvarer som trådte i kraft 1. juli 2001, medvirket til et markert hopp i prisstigningstakten i juli 2002. Som følge av kraftig oppgang i elektrisitetsprisene mot slutten av året tiltok veksten og endte på 2,8 prosent i desember. I januar og februar var 12-månedersveksten i konsumprisene henholdsvis 5,0 og 4,8 prosent. Et

betydelige hopp i el-prisene bidro med om lag 3,2 prosentpoeng av den totale konsumprisindeksen i januar.

På årsbasis var det spesielt prisnedgang på klær og audiovisuelt utstyr som trakk ned prisveksten i 2002. Prisutviklingen på bensin og elektrisitet dempet også årsveksten. I tillegg bidro reduserte priser på flybilletter til å svekke konsumprisindeksen fra 2001 til 2002. Hovedgruppen utdanning hadde den kraftigste prisveksten i 2002 sett under ett. Årsveksten for utdanningstjenester samlet var 8,4 prosent. En god del utdanningstjenester er finansiert av det offentlige. Prisutvikling på utdanning måles derfor i form av utviklingen i egenandelene knyttet til ulike utdanningsinstitusjoner. Hovedgruppene helsepleie, hotell- og restauranttjenester, bolig, lys og brensel, andre varer og tjenester og post- og teletjenester viste også sterke prisstigning enn den gjennomsnittlige veksten i konsumprisene i 2002. Prisene på klær og skotøy falt i

Konsumprisindeksen (KPI)

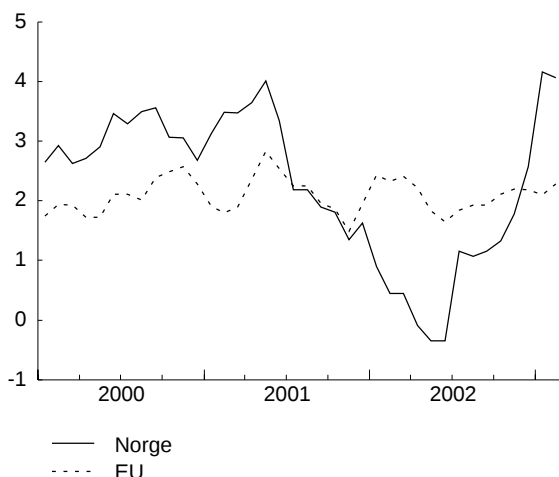
Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Harmonisert konsumprisindeks

Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

gjennomsnitt med 5,5 prosent. Matvarer og alkoholfrie drikkevarer viste en prisnedgang på 1,7 prosent, blant annet som et resultat av momsreduksjonen i juli 2001. Alkoholfrie drikkevarer og tobakk ble registrert med en prisnedgang på 0,8 prosent, noe som også må ses på bakgrunn av reduserte alkoholavgifter.

Den importveide kronekursen styrket seg med hele 8,5 prosent i fjor. Dette bidro klart til å redusere veksten i KPI ved at prisveksten for importerte konsumvarer falt med 1,5 prosent. På varegruppenivå er den effekten mest tydelig for gruppene klær og audiovisuelt utstyr som begge falt med over 6 prosent i pris. Prisene på klær har vist en nedadgående trend siden 1995. Årsaken til dette er blant annet avvikling av importkvoter og lavere tollsatser på tekstilvarer, samt i økende grad import fra lavkostland i Asia og Øst-Europa og økt konkurranse.

Konsumprisindeksen. 1998 = 100

Prosentvis endring fra samme periode året før der ikke annet fremgår

	Vekt ¹	Årsvekst		Feb. 2003
		2001	2002	
Totalindeks	1 000,0	3,0	1,3	4,8
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	117,5	-1,9	-1,7	3,4
Alkoholdrikker og tobakk	28,4	3,4	-0,8	1,6
Klær og skotøy	60,6	-0,8	-5,5	-7,1
Bolig, lys og brensel	248,0	7,4	3,7	15,3
Møbler og husholdningsartikler mv.	66,7	0,8	0,3	-0,7
Helsepleie	28,4	3,0	4,2	4,4
Transport	193,1	2,9	1,0	2,6
Post- og teletjenester	22,3	-3,3	2,1	0,3
Kultur og fritid	127,4	0,9	1,1	0,7
Utdanning	4,0	6,8	8,4	5,1
Hotell- og restauranttjenester	39,1	4,3	4,2	3,1
Andre varer og tjenester	64,5	4,5	3,0	3,9
KPI-JE	..	2,4	1,6	1,7
KPI-JA	..	3,2	2,2	5,2
KPI-JAE	..	2,6	2,3	2,0

¹ Gjeldene fra august 2002 til juli 2003, i promille.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Prisene på elektrisitet inkludert nettleie og avgifter gikk litt ned fra 2001 til 2002. En viktig årsak til denne nedgangen var reduksjonen i forbruksavgiften fra 11,30 til 9,30 øre/kWh ved årsskiftet 2001/2002. Til tross for nedgangen i denne avgiften, steg likevel el-prisene med vel 4 prosent fra desember 2001 til januar 2002. Utover våren og sommeren viste imidlertid el-prisene et mer normalt forløp sammenlignet med første halvdel av 2001 hvor prisene økte. Fra januar til juli i fjor falt prisene med rundt 16 prosent. De siste 4 månedene av 2002 sett under ett viste el-prisene derimot en rekordøkning og langt kraftigere oppgang enn gjennom tilsvarende periode året før. Samlet steg prisene på elektrisitet med i underkant av 40 prosent i denne perioden. El-prisene steg med hele 48,6 prosent fra desember 2002 til januar 2003. Den markerte økningen i el-prisene skyldes først og fremst kraftig oppgang i den variable kraftprisen. Nettleien økte også, men langt mer moderat. Forbruksavgiften på elektrisitet ble kun inflasjonsjustert ved årsskiftet og økte fra 9,30 til 9,50 øre/kWh. Prisnivået på elektrisitet var i januar hele 82,5 prosent høyere enn i tilsvarende måned i fjor. I februar falt el-prisene med knappe 7 prosent fra måneden før og bidro dermed til en liten nedgang i 12-månedersveksten i KPI.

Prisene på bensin steg med knappe 12 prosent de første 4 månedene av 2002 og nådde en topp i april. Nivået på bensinprisene var likevel markert lavere første halvår av 2002 sammenlignet med tilsvarende periode året før. Dette har blant annet sammenheng med reduksjonen i særavgiften på bensin som fant sted i juli 2001. I august og september steg prisene noe, og fra oktober og ut året var prisnivået på bensin høyere enn nivået i tilsvarende periode året før. I snitt lå bensinprisene i siste kvartal rundt 6 prosent over

prisene i tilsvarende kvartal 2001. Sett under ett bidro bensinprisene til å dempe veksten i KPI fra 2001 til 2002. Samlet trakk energiprisene konsumprisveksten ned slik at KPI uten energivarer (KPI-JE) hadde en årsvekst på 1,6 prosent i 2002. Prisene på bensin viste oppgang i både januar og februar i år. Samlet har bensinprisene steget med vel 6 prosent siden desember 2002. Avgiften på blyfri bensin økte med 8 øre per liter ved nyttårsskiftet.

Prisene på flybilletter ble redusert med vel 3 prosent i 2002 og medvirket dermed til å dempe konsumprisveksten fra 2001 til 2002. Bortfallet av passasjeravgiften fra 1. april 2002, samt økt konkurranse var viktige faktorer bak utviklingen.

KPI justert for avgiftsendringer (KPI-JA) viste en årsvekst på 2,2 prosent fra 2001 til 2002. Avgiftsendringer trakk dermed ned KPI med 0,9 prosentpoeng. Avgiftsendringer i juli 2001 (reduisert matmoms og lavere bensinavgift) og i januar 2002 (reduerte avgifter på elektrisitet og alkohol samt bortfallet av passasjeravgiften), dempet prisveksten betydelig første halvdel av 2002. KPI-JA lå i snitt 1,5 prosentpoeng over veksten i KPI i denne perioden. Selv om effekten av halvert matmoms falt bort i juli, bidro avgiftsendringer også til å dempe prisveksten i siste halvdel av 2002. I denne perioden lå KPI-JA i snitt 0,3 prosentpoeng over KPI.

Det er veksten i KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) som det operative målet for Norges Banks pengepolitikk er knyttet til. KPI-JAE steg med 2,3 prosent fra 2001 til 2002. I januar i år kom veksttakten ned i 1,8 prosent, men i februar var den oppe i 2,0 prosent.

Tradisjonelt endres en del avgifter ved årsskiftet. Med unntak av avgiftene på brennevin som ble redusert med 9,0 prosent, ble de fleste avgiftene kun inflasjonsjustert med rundt 2 prosent fra desember 2002 til januar 2003. Reduksjonen i brennevinsavgiften bidro til at alkoholholdige drikkevarer samlet gikk ned med 0,4 prosent i januar i år. Fra januar 2002 til januar 2003 steg KPI-JA med 5,4 prosent, mens 12-månedersveksten i KPI-JA i februar var 5,2.

Harmoniserte konsumprisindekser

Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) er en indikator for bruk i sammenlikninger av prisutviklingen i EØS-området. Indeksen for det enkelte land er laget over en felles mal som på noen punkter skiller seg fra den offisielle konsumprisindeksen (KPI). HKPI baserer seg i all hovedsak på det samme prismaterialet som KPI, men enkelte varer og tjenester som er problematiske å sammenlikne mellom land er utelatt. For Norges del er forskjellene mellom beregningsoppleggene for de to indikatorene blitt mindre de siste årene. Selveiernes bokostnader er nå den eneste produktgruppen som skiller HKPI og KPI, i det denne fortsatt er utelatt fra HKPI. Dermed utgjør HKPI om lag 88 prosent av vektgrunnlaget til KPI. Det faktum at en såpass tung komponent er utelatt medfører at vektene for de resterende varene og tjenestene i HKPI er noe ulike vektene i KPI. Elektrisitet har for eksempel en vekt på 38,5 promille i HKPI - mot 33,2 promille i KPI. Forsikringstjenester behandles ulikt i de to indeksene, noe som medfører betydelig vekstdifferanse. I HKPI er det nettoutgifter til forsikring som benyttes i vektgrunnlaget og ikke bruttoutgifter som i KPI.

Selv om vare- og tjenesteutvalget i HKPI er så godt som fullt harmonisert, vil indeksen i perioden mellom kjedetidspunktet i KPI (juli) og i HKPI (desember) bygge på noe ulikt produktgrunnlag. Dette har sammenheng med at nye varer inkluderes i august i KPI men først i januar året etter i HKPI. I den grad prisutviklingen for nye varer skiller seg vesentlig fra de «gamle» varene, kan dette medføre ulik samlet prisutvikling i HKPI og KPI. Det er ikke foretatt eksakte beregninger på hvilken effekt dette har for total HKPI eller ulike konsumgrupper.

HKPI steg med 0,8 prosent fra 2001 til 2002. Til sammenlikning var konsumprisveksten i EU 2,1 prosent i samme periode. Målt som 12-månedersvekset viste HKPI på linje med KPI lav prisvekst i første halvår. Månedene april, mai og juni var preget av negativ 12-månedersvekst. I siste halvår tiltok veksten og endte på 2,6 prosent i desember. I januar 2003 gjorde 12-månedersveksten et markert hopp til 4,2 prosent. I februar var veksten 4,1 prosent. At vekstratene i januar og februar er vesentlig lavere i HKPI enn i KPI skyldes at bidraget fra elektrisitet og til dels bilforsikring blir markert lavere som følge av ulikt kjedetidspunkt i de to indeksene.

Ved inngangen til 2002 var 12-månedersveksten i HKPI 1,6 prosentpoeng lavere enn EUs prisvekst. Differansen ble ytterligere markert i april da veksten i EU var 2,1 prosent mens HKPI ble registrert med negativ vekst på 0,1 prosent. Grunnet bortfallet av effekten av redusert matmoms, ble differansen redusert til 0,7 prosentpoeng i juli. Differansen holdt seg relativt stabil frem til november da den ble ytterligere redusert til 0,4 prosentpoeng. I desember lå prisene i HKPI målt som 12-månedersvekst 0,4 prosentpoeng over prisene i EU først og fremst på grunn av raskt voksende elektrisitetspriser. Denne differansen endret seg betydelig i januar da HKPI målt som 12-månedersvekst var 4,2 prosent mens 12-månedersveksten for EU var 2,1 prosent. I februar lå 12-månedersveksten i HKPI 1,8 prosentpoeng over prisveksten i EU.

Harmoniserte konsumprisindekser (HKPI)

Vekst fra samme periode året før

	2001	2002	Feb. 2003
Norge	2,7	0,8	4,1
EU	2,3	2,1	2,3*
Eurosonen	2,4	2,2	2,4*

*Foreløpige tall.

Kilde: EUROSTAT og Statistisk sentralbyrå.

Behandlingen av bokostnader i konsumprisindeksen

I konsumprisindeksen (KPI) bygger man som en hovedregel på kjøpsprinsippet. Dette innebærer at de enkelte varer og tjenester som inngår, regnes som konsumert av husholdningene i det de anskaffes. Fra dette prinsippet er det imidlertid gjort et viktig unntak for kjøp av boliger, som ikke inngår i KPI. Kjøp av bolig betraktes som en investering i boligkapital, som igjen yter husholdningen en strøm av boligjenester over boligens levetid. En beregnet husleie utgjør prisen på boligjenesten som ytes selveier-husholdningen.

Husleier i KPI grupperes i *betalt* og *beregnet* husleie. Betalt husleie, både ved beregning av vekt i indeksen og ved den månedlige prisutviklingen, har fram til august 2002 bygget på faktiske husleieobservasjoner i leiemarkedet og for andelsboliger. Beregnet husleie skal uttrykke verdien på tjenestene som selveiere mottar av boligen sin. Fra og med augustindeksen (publisert 10. september) er andels-eiere klassifisert som selveiere i KPI. Husleier for andelsboliger er dermed gruppert under beregnet husleie. Endringen har hatt betydning for vektene innen husleiekomponenten i KPI. Betalt husleie består fra og med augustindeksen bare av husleie fra leietakere.

Verdien på tjenestene som selveiere mottar av boligen sin antas å følge utviklingen i tilsvarende boliger i leiemarkedet (*leieekvivalensprinsippet*). Både for beregning av vekt og ved den månedlige utviklingen for beregnet husleie følges dette prinsippet. Tidligere ble *vektene for selveier-nes bokostnader* bestemt ut fra deres renteutgifter til boligformål. Fra august 1999 da leieekvivalensprinsippet ble innført i KPI, er vekt for beregnet husleie bestemt ut fra leien for tilsvarende bolig i leiemarkedet. Renteutgifter som uttrykk for selveiernes bokostnader inngår dermed ikke lenger i vektgrunnlaget i KPI. Vektgrunnlaget for beregnet husleie bygger på den månedlige husleieundersøkelsen. Husleieobservasjoner for rene leieboliger deles inn (stratifiseres) etter geografisk område, type bolig og boligens størrelse, i alt 24 grupper. Det beregnes en gjennomsnittshusleie for hver gruppe og disse gjennomsnittshusleiene benyttes i forbruksundersøkelsen ved beregning av forbruksutgift for selveierne.

Utviklingen i bokostnadene for selveiere (beregnet husleie) gjennom året ble tidligere forutsatt å stige i takt med den gjennomsnittlige veksten i husleiene i både andelsboliger og i det ordinære leiemarkedet. Fra august 1999 ble dette endret, og utviklingen i beregnet husleie gjennom året ble da forutsatt å stige i takt med leiene for tilsvarende bolig i leiemarkedet.

Justerte konsumprisindekser

Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserer 3 indikatorer som har til hensikt å måle utviklingen i den underliggende konsumprisveksten; konsumprisindeksen uten energivarer (KPI-JE), konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer (KPI-JA), og konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Alle indikatorene er avledet fra KPI. Bakgrunnen for utviklingen av KPI-JA og KPI-JAE var Norges Banks nye mandat for pengepolitikken hvor pengepolitikken virkemidler tar sikte på å nå en stabil og lav inflasjon. Utviklingen i en indikator for konsumprisveksten korrigert for endringer i avgifter og uten energivarer skal være grunnlaget for å vurdere resultatene av pengepolitikken.

Ifølge forskriften til Norges Bank, skal alle direkte effekter av skatte- og avgiftsendringer på konsumprisene fjernes fra pengepolitikken konsumprismål. Statistisk sentralbyrå tolker direkte effekter som reelle endringer i skatter og avgifter som direkte legges på konsumvarer og tjenester og ikke skatte- og avgiftsendringer som først virker gjennom priser på innsatsfaktorer eller andre faktorer for siden å bli veltet over i utsalgsprisene på konsumvarer og tjenester. Til grunn for avgiftsrensingen i KPI-JA og KPI-JAE har Statistisk sentralbyrå derfor valgt å rense for såkalte varetilknyttede avgifter. Dette omfatter merverdiavgiften og de fleste stykkavgifter, dvs. avgifter som er fastsatt som et beløp per enhet. Målt som forbruksandeler blir vel 13 prosent av vare- og tjenesteutvalget i KPI renset for slike stykkavgifter. Bilprisene blir foreløpig ikke justert for avgifter. Dette har sammenheng med at den nåværende metoden for innsamling av bilpriser ikke gir så detaljerte opplysninger om hver enkel bilmodell som er nødvendig for å kunne justere for avgiftsendringer. Det arbeides nå for å innhente bilpriser elektronisk, noe som i tillegg til pris også gir svært detaljerte kjennetegn om de enkelte merker og modeller, og dermed åpner for justering også for endringer i bilavgifter.

Skal en stykkavgift reelt sett være uendret, må avgiftssatsen justeres i takt med prisstigningen. I de avgiftsjusterte indeksene får man frem hva satsene hadde vært hvis de hadde vært justert i «takt» med prisstigningen forutsatt at avgiftsendringen umiddelbart slår fullt ut i prisene. I praksis gjøres dette ved å justere avgiftene med den månedlige KPI-veksten sett i forhold til årsveksten foregående år. I situasjoner der konsumprisveksten målt på denne måten er høyere enn veksten i avgiftene, vil utviklingen i avgiftene isolert sett trekke prisveksten ned og de avgiftsjusterte indeksene blir høyere enn de ujusterte. I januar 2003 ble avgiftene i de justerte indeksene endret med 4,0 prosent som følge av at elektrisitetsprisene gjorde et betydelig hopp fra desember 2002 til januar 2003. I og med at avgiftene normalt bare endres en gang i året og at prisstigningstakten trolig kommer til å bli betydelig redusert i tiden fremover, vil de justerte indeksene blåse opp det reelle negative bidraget fra avgiftsendringene. Hvis en nøytral utvikling ble definert som en endring på 2,2 prosent, dvs. den endringen som faktisk ble lagt inn i statsbudsjettet for 2003 som en inflasjonsjustering, viser beregninger at dette ville bidra til å redusere veksten i de justerte indeksene med inntil 0,1 prosentpoeng.

Husholdningene

Sterk vekst i husholdningenes disponible realinntekter

Ifølge foreløpige anslag gikk husholdningenes disponible inntekter opp med hele 7,8 prosent fra 2001 til 2002. Med en prisstigning på 0,7 prosent (målt ved prisdeflatoren for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner) innebar dette en vekst i husholdningenes disponible realinntekter på 7,0 prosent, mot 0,5 prosent året før.

Husholdningenes lønnsinntekter (regnet reelt) gikk opp med 4,9 prosent fra 2001 til 2002, mot en vekst på 3,3 prosent året før. Lønnsinntektene ga et bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 4,0 prosentpoeng, mot et bidrag på 2,6 prosentpoeng året før. Bak denne utviklingen lå en oppgang i antall utførte normalårsverk på 0,1 prosent, og en oppgang i gjennomsnittlig lønn per normalårsverk på 5,3 prosent.

Husholdningenes realinntekter fra blandet inntekt gikk opp med 3,7 prosent fra 2001 til 2002, og ga et bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 0,5 prosentpoeng. I tillegg til husholdningenes inntekter fra næringsvirksomhet, inneholder blandet inntekt også en beregnet avkastning av egen bolig.

Realveksten i stønadene fra det offentlige var på 7 prosent i fjor. Dette utgjorde et bidrag på 2,2 prosentpoeng til veksten i husholdningenes disponible realinntekter. Utbetalinger av arbeidsledighetsstønader og sykepenger mm. gikk reelt sett opp med henholdsvis 24,1 og 7,5 prosent. Utbetalinger av barnetrygd og kontantstøtte trakk i motsatt retning etter tilnærmet samme utbetalinger i 2002 som året før. Alders- og uførepensjonene økte med 6,1 prosent fra 2001 til 2002. Dette var om lag 4 prosentpoeng høyere enn veksten året før.

Husholdningenes nettoformuesinntekter ga et positivt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 2,3 prosentpoeng fra 2001 til 2002, mot et negativt bidrag på 2,8 prosentpoeng året før. Flere faktorer medvirket til denne utviklingen. Nye tall fra SSBs selvangivelsesstatistikk viser en reduksjon i motatt aksjeutbytte på 55 prosent fra 2000 til 2001, noe som i sterk grad bidro til nedgangen i husholdningenes formuesinntekter dette året. Innføringen av skatt på aksjeutbytte til husholdningene i september 2000 kan forklare mye av denne reduksjonen. Denne skatten ble fjernet fra og med regnskapsåret 2002, og

Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter¹

Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst. Prosent ²			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	1999	2000	2001 ³	2002 ³	2000	2001	2002	2000	2001	2002
Inntekter	878,0	938,5	981,4	1051,2	3,8	2,2	6,4	5,4	3,1	9,3
Lønnsinntekter	498,6	524,2	554,1	585,2	2,1	3,3	4,9	1,7	2,6	4,0
Blandet inntekt	92,9	96,0	97,6	101,9	0,4	-0,7	3,7	0,1	-0,1	0,5
Formuesinntekter	57,9	71,1	64,3	84,6	19,2	-11,7	30,8	1,8	-1,3	3,0
Offentlige stønader	182,1	195,1	209,5	225,9	4,0	4,9	7,0	1,2	1,5	2,2
Andre inntekter	46,6	52,1	55,9	53,6	8,6	4,7	-4,7	0,7	0,4	-0,4
Utgifter	266,6	285,5	309,6	327,1	4,0	5,9	5,0	-1,7	-2,6	-2,3
Skatt av inntekt og formue	201,2	216,3	228,9	239,7	4,4	3,4	4,0	-1,4	-1,1	-1,4
Formuesutgifter	56,5	59,4	71,4	76,4	2,1	17,3	6,4	-0,2	-1,6	-0,7
Andre utgifter	8,8	9,7	9,3	11,0	7,6	-6,6	17,6	-0,1	0,1	-0,2
Disponibel inntekt	611,5	653,0	671,8	724,0	3,7	0,5	7,0			
Korrigert sparing i pensjonsfond	6,8	6,7	12,6	12,8						
Konsum	584,3	625,5	657,0	683,5						
Sparing	34,0	34,3	27,4	53,3						
Kapitaloverføringer, netto	-0,1	-0,6	-1,0	-0,7						
Nettorealinvesteringer	20,2	24,6	25,7	23,2						
Nettofinansinvestering ⁴	13,7	9,0	0,7	29,3						
Memo:										
Sparerate	5,6	5,2	4,1	7,4						
Nettofinansinvesteringsrate ⁵	2,2	1,4	0,1	4,1						

¹ På grunn av avrundingsfeil summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

² Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator.

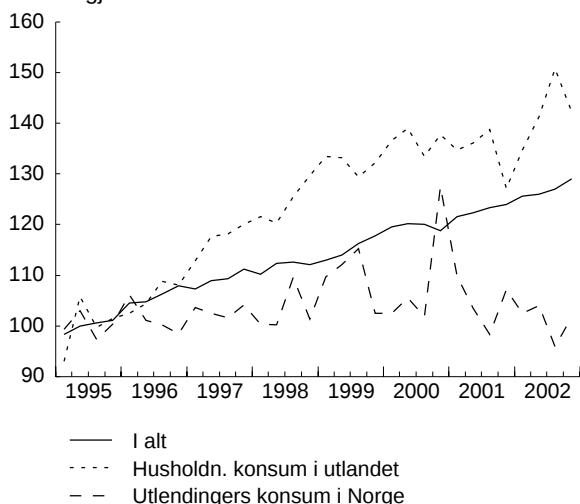
³ Foreløpige tall.

⁴ Nettofinansinvestering er definert som sparing pluss netto kapitaloverføringer minus nettorealinvesteringer.

⁵ Nettofinansinvesteringsrate er definert som nettofinansinvestering som andel av disponibel inntekt, regnet i prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner Sesongjustert. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Utviklingen i konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner fordelt på hovedgrupper

Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner ¹ 2002	Volumendring		Prisendring	
		2001	2002	2001	2002
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	683,5	2,6	3,3	2,4	0,7
Konsum i husholdninger	654,8	2,6	3,4	2,3	0,6
- Varekonsum	353,3	2,8	3,5	0,8	-1,1
- Tjenestekonsum	292,6	2,4	2,4	4,6	3,5
- Hushold. konsum i utlandet	27,1	-1,1	6,5	-1,2	-4,9
- Utlendingers konsum i Norge	-18,3	-3,8	-3,1	1,6	1,3
Konsum i ideelle org.	28,7	1,7	2,0	4,1	1,7

¹ Nivå tall i løpende kroner.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nasjonalregnskapet anslår at mottatt utbytte i 2002 økte og lå på omtrent samme nivå som i 2000. Husholdningenes formuesutgifter består i all hovedsak av gjeldsrenter. En noe lavere gjennomsnittlig lånerente og høy vekst i husholdningenes bruttogjeld bidro til en moderat økning i formuesutgiftene i 2002.

Skatt på inntekt og formue ga et negativt bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekter på 1,4 prosentpoeng i 2002. Dette er om lag på nivå med de negative bidragene de siste årene. Bidraget fra skatt av inntekt og formue vil være negativt selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser, så lenge realinntektene øker.

Konsum og sparing i husholdninger og ideelle organisasjoner

Konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner viste ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall en oppgang på 3,3 prosent i 2002, mot 2,6 prosent året før. Konsumutviklingen gjennom 2002 har jevnt over vært sterkere enn året før.

Korrigert sparerate

I nasjonalregnskapets beregning av husholdningenes sparerate, tas det ikke hensyn til at varige konsumgoder yter konsumtjenester utover det året de anskaffes. Det knytter seg et element av investering til kjøp av slike goder som kan ivaretas ved beregning av en såkalt korrigert sparerate. Ved beregning av den korrigerte spareraten anslås først tjenestekonsumet av varige goder. Tjenestekonsumet av varige goder er definert som summen av verdiforringelsen og realavkastningen på beholdningen av slike goder, og erstatter kjøpene av disse godene når korrigert konsum beregnes. Realavkastningen, som også nyttes til å korrigere inntekt for husholdningene, er satt lik 2,5 prosent.

Varige konsumgoder utenom bolig består av egne transportmidler (dvs. hovedsakelig personbiler), møbler, elektriske artikler, briller og ortopedisk utstyr mv, og varige fritidsvarer. Vegdirektoratets tall for registrerte personbiler etter alder har blitt utnyttet for beregning av den tekniske depresieringen av bilbeholdningen. Siden en ikke har tilsvarende tall for andre konsumgoder, har en lagt til grunn samme depresieringsprofil som for personbiler.

Beregningen av verdiforringelsen for varige goder utenom bolig er gjennomført uten at en har brukt observerte data for annenhåndspriser for disse kapitalgodene. Ved beregning av bruktpreisene har en gjort en forenkende antagelse om et perfekt fungerende annenhåndsmarked. En slik antagelse gjør det mulig å avlede bruktpreisene ut fra kjennskap til den fysiske depresieringen samt priser på nye varige konsumgoder.

Hverken ved beregning av den ordinære eller korrigerte spareraten er omvurdering av verdien på varige konsumgoder innarbeidet i inntektsanslaget. Utviklingen i spareratene må følgelig ses i lys av den omvurdering av realkapitalen som har funnet sted i samme periode.

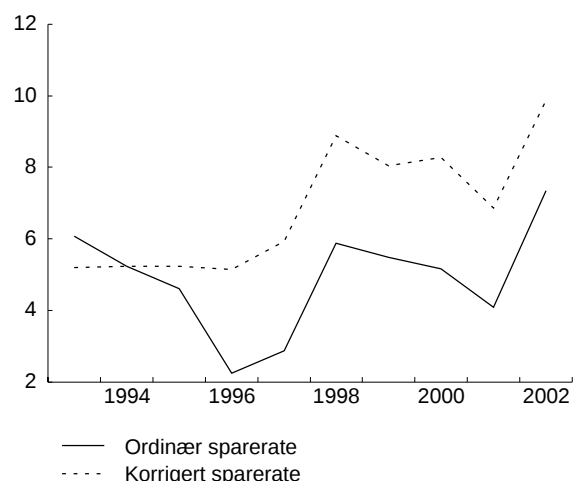
Spareraten opp

Foreløpige tall viser at spareraten økte kraftig fra 2001 til 2002. I fjor sparte husholdningene og de ideelle organisasjonene 7,4 prosent av inntekten, mot 4,1 prosent året før. I dette spareratebegrepet er det imidlertid lagt til grunn at også varige konsumgoder, utenom bolig, konsumeres i det året de kjøpes. Kjøp av varige konsumgoder kan alternativt betraktes som investering, og en kan da beregne en korrigert sparerate (se boks). Også den korrigerte spareraten økte fra 2001 til 2002.

Moderat vekst i husholdningenes realformue, og moderat konsumvekst

Foreløpige anslag viser at husholdningenes realformue gikk opp med 5,2 prosent fra 2001 til 2002. Bak denne utviklingen lå en realvekst i boligformuen på 7,9 prosent og en reduksjon i realverdien av nettofordringene på 7,3 prosent. Realveksten i boligformuen hang sammen med omvurderinger som følge av at prisene på bultboliger i gjennomsnitt gikk opp med 5,8 pro-

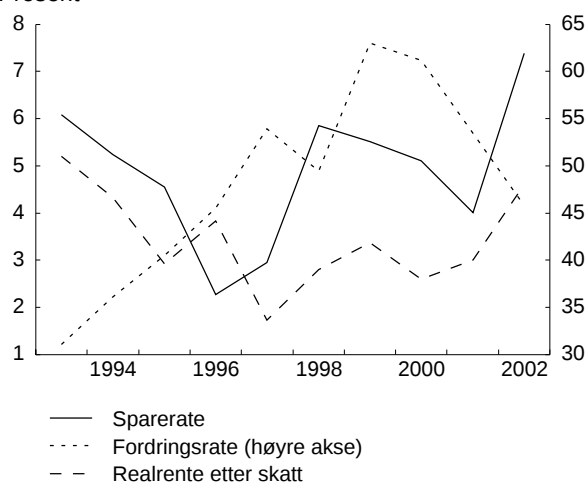
Husholdningenes sparerate. 1993 - 2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sparerate, netto fordringsrate og realrente etter skatt 1993 - 2002

Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sent, mens konsumprisveksten økte med 0,7 prosent målt ved konsumdeflatoren (og 1,3 prosent målt ved konsumprisindeksen). Både fordrings- og gjeldsbeholdningene økte fra 2001 til 2002. Fordringene, som i 2002 oversteg gjelden med over 350 milliarder kroner, hadde en svakere realvekst enn gjeldsbeholdningene.

Husholdningenes realrente etter skatt er beregnet til 4,6 prosent på årsbasis i 2002. Dette er 1,6 prosentpoeng høyere realrente etter skatt enn i 2001. Realrenta sank imidlertid med nesten 1 prosentpoeng fra første til andre halvår 2002. Dette skyldes i hovedsak sterke prisstigning i andre halvår 2002. I lys av utviklingen i husholdningenes disponible realinntekter, realformuesutviklingen og utviklingen i realrenta etter skatt, må konsumutviklingen i 2002 betraktes som forholdsvis moderat.

Noen nasjonalregnskapsbegreper

Som en del av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 1995 ble det innført enkelte nye begreper. Noen av disse omtales nedenfor.

- *Blandet inntekt* omfatter i tillegg til driftsresultat, blant annet i boligsektoren, også implisitt et element av avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie.
- *Andre inntekter* omfatter stønader fra utlandet, overføringer fra ideelle organisasjoner og andre overføringer til ideelle organisasjoner fra innenlandske sektorer og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom det offentlige.
- *Andre utgifter* omfatter stønader til utlandet, og overføringer fra husholdninger til innenlandske sektorer utenom det offentlige.
- *Avkastning på forsikringskrav* er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer. Posten er inkludert i formuesinntekter.
- *Disponibel inntekt* er lik differansen mellom lønn, blandet inntekt, formuesinntekter, offentlige stønader og andre inntekter på den ene siden, og skatter, formuesutgifter og andre utgifter på den andre.
- *Sparing* er definert som disponibel inntekt pluss korreksjon for sparing i pensjonsfond minus konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner.
- *Sparerate* er definert som sparingens andel av disponibel inntekt.

Nærmere om forbruksutviklingen for husholdningene

Varekonsumet økte med 3,5 prosent i faste priser fra 2001 til 2002 sammenlignet med en vekst på 2,8 prosent året før. Tjenestekonsumet, som i 2002 utgjorde i overkant av 42 prosent av det totale forbruket i husholdningene, steg med 2,4 prosent fra 2001 til 2002. Dette tilsvarer veksten fra 2000 til 2001.

Konsumet av matvarer gikk opp med 3,7 prosent fra 2001 til 2002 etter en vekst på 3,6 prosent året før. Dette er vesentlig sterkere enn for siste halvdel av nittitallet, og kan sees i sammenheng med et prisfall i 2001 og 2002 på henholdsvis 2,0 og 1,5 prosent, hovedsakelig forårsaket av halveringen av merverdiavgiften på matvarer fra og med juli 2001.

Veksten i kjøp av klær og skotøy i fjor var på 9,5 prosent. Så sterk har ikke veksten vært siden begynnelsen av nittitallet. Fra 2000 til 2001 gikk samme størrelse opp med 6,4 prosent.

Konsumet av boligjenester utgjør i underkant av en sjettedel av konsumet i husholdninger, og steg med 1,2 prosent i fjor. I nasjonalregnskapet er faktisk husleie for leietakere og beregnet husleie for selveiere

Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner

Volum- og prisendring fra foregående periode i prosent. Sesongjusterte kvartalsendringer

	Mrd. kroner ¹ 2002	Volumendring					Prisendring				
		2002 ²	02.1	02.2	02.3	02.4	2002 ²	02.1	02.2	02.3	02.4
Matvarer	79,6	3,7	1,4	0,7	-1,6	2,8	-1,5	-1,1	2,2	2,1	0,1
Drikkevarer og tobakk	41,6	1,0	1,3	-2,2	0,6	1,1	-1,0	-1,4	1,6	0,0	-0,2
Elektrisitet	22,6	-2,1	-0,8	0,8	-1,1	12,8	1,7	-6,7	-4,9	1,4	23,6
Brensel	3,0	-5,3	-1,2	-5,0	2,4	18,0	-3,8	-2,2	8,3	-5,5	-0,9
Driftsutgifter til egne transportmidler ³	24,4	0,4	-1,4	-0,4	-1,6	2,5	-2,6	1,1	1,6	1,3	1,0
Klær og skotøy ⁴	37,2	9,5	3,2	3,3	-0,8	5,4	-5,6	-1,9	-1,9	-2,1	-1,7
Andre varige goder	61,6	6,0	2,0	1,5	0,2	0,3	-1,7	-0,1	-2,2	0,8	-0,1
Helsepleie	18,8	3,6	0,9	1,5	0,7	0,9	3,5	-1,4	4,0	1,5	0,8
Bolig	108,0	1,2	0,3	0,3	0,2	0,5	4,7	1,2	1,1	1,4	0,5
Kjøp av egne transportmidler	33,8	0,6	-0,7	-1,6	2,8	-0,7	1,2	-4,2	7,7	-1,8	1,0
Offentlig transportmidl, post mv.	50,8	1,0	0,6	-0,5	0,8	0,8	2,8	-0,6	2,6	-0,7	0,7
Andre varer	40,3	4,0	0,7	0,1	1,1	2,5	2,5	0,6	1,2	0,2	0,6
Andre tjenester	124,4	4,2	1,2	0,3	1,2	1,5	2,7	0,3	1,0	0,4	0,5
Ideelle organisasjoner	28,7	2,0	0,8	-1,9	-0,1	5,0	1,7	-0,1	2,8	-0,5	-2,2
Hushold. konsum i utlandet	27,1	6,5	5,9	4,9	6,7	-5,6	-4,9	-0,9	-2,7	-2,8	1,0
Utlendingers konsum i Norge	-18,3	-3,1	-4,4	1,5	-7,9	6,1	1,3	1,1	-0,3	1,1	0,8
Konsum i hush. og ideelle org.	683,5	3,3	1,3	0,4	0,7	1,6	0,7	-0,6	1,1	0,3	1,0

¹ I løpende kroner. På grunn av avrundingsfeil summerer ikke undergruppene seg nøyaktig opp til totaltallet.² Ikke sesongjustert³ Denne varekategorien inkluderer varer som reservedeler, bensin og oljer mv. og tjenester som bilforsikring og verkstedreparasjoner mv.⁴ Denne varekategorien omfatter også en ubetydelig andel tjenester.

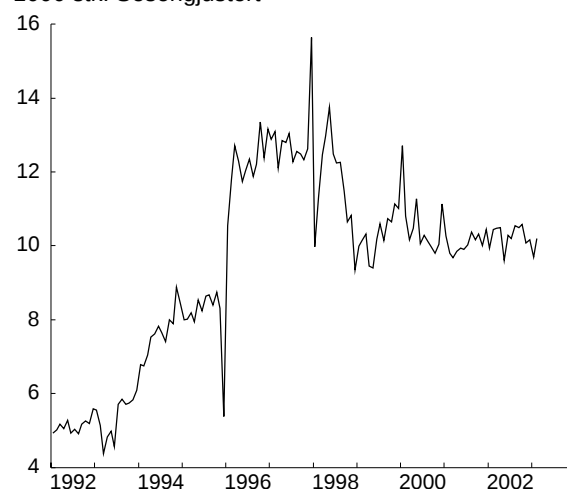
Kilde: Statistisk sentralbyrå

definert som verdien av tjenestestrømmen fra boligkapitalen. Denne størrelsen, som utgjør om lag 90 prosent av det totale boligkonsumet, gikk opp med 1,5 prosent i faste priser fra 2001 til 2002, det samme som året før. Siden boligkapitalen i all hovedsak er bestemt av tidligere års nybygging og rehabilitering, vil volumveksten i det samlede boligkonsumet utvise liten variasjon over tid.

Husholdningenes stasjonære energiforbruk, dvs. energi til oppvarming og belysning, viste en klar nedgang fra 2001 til 2002. Elektrisitetskonsumet utgjorde i 2002 om lag 88 prosent av det stasjonære energikonsumet. I de tre første kvartalene i 2002 var elektrisitetskonsumet i underkant av 8 prosent lavere i volum enn i samme periode året før, mens det i 4. kvartal 2002 lå 12 prosent høyere i volum enn i 4. kvartal 2001. Utviklingen over året må sees i sammenheng med temperatursvingningene. For året totalt sank elektrisitetskonsumet med 2,1 prosent. Konsumet av brensel (bl.a. fyringsolje og ved) sank med 5,3 prosent. De to siste årene har det stasjonære energiforbruket i gjennomsnitt vokst med i underkant av 2 prosent årlig.

Konsumet av helsetjenester, som utgjør om lag 4 prosent av tjenestekonsumet, gikk opp med 3,6 prosent i faste priser fra 2001 til 2002, etter en vekst på 3,5 prosent året før.

Kjøp av egne transportmidler, der anskaffelse av personbiler er den viktigste underposten, steg med 0,6 prosent etter en nedgang på 4,6 prosent foregående år. Ifølge tall fra Opplysningsrådet for veitrafikken ble

Førstegangsregistrerte personbiler. 1992-2003
1000 stk. Sesongjustert

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

det førstegangsregistrert om lag 122 000 personbiler i fjor. Dette var en økning på 1,9 prosent fra året før. Førstegangsregistrering av nye biler gikk ned med 3,5 prosent, mens førstegangsregistrering av bruktimporterte biler økte med 19,5 prosent. Kjøp av øvrige varige konsumgoder (dvs. varer som elektriske artikler, møbler og varige fritidsvarer), steg samlet sett med 4,5 prosent på årsbasis.

Husholdningenes utgifter til drift av egne transportmidler gikk opp med 0,4 prosent fra 2001 til 2002. Konsumet av drivstoff mm., som utgjør den viktigste underkomponenten, sank i samme periode med 0,4 prosent. I denne perioden var det en prisnedgang på

Sparetilbøyeligheten over livsløpet

Norge står i likhet med mange industrialiserte land overfor en aldrende befolkning. Hva blir konsekvensene for den samlede sparingen når vi får en større andel eldre i befolkningen?

Nye data for sparing på husholdningsnivå viser at de eldre sparer mye i den forstand at de sparer en større andel av inntekten sin enn andre aldersgrupper. Dette er tilsynelatende i strid med hva tradisjonell økonomisk teori tilsier. Økonomisk teori for sparing tar som regel utgangspunkt i den såkalte livsløpshypotesen om at individer eller husholdninger vil ønske et noenlunde jevnt forbruk over livsløpet. For å få dette til vil mange unge låne mot framtidige inntekter, blant annet til studier og bolig. Middelaldrende husholdninger vil typisk ha høyere inntekt enn forbruk. Dels bruker de den overskytende inntekten til å tilbakebetale lån, og dels sparer de den til alderdommen. Fordi man forventer å få lavere inntekt i pensjonistperioden, spares det med tanke på å bygge opp en kapitalbeholdning som man som pensjonist kan tære på for å opprettholde det ønskede forbruket. Mer sofistikerte varianter av denne grunnleggende modellen tar hensyn til usikkerhet om inntekt og levetid, og at en husholdning gjerne har flere motiver enn eget forbruk over livsløpet. Noen husholdninger har ikke nødvendigvis så lang planleggingshorisont som livsløpshypotesen bygger på. I slike husholdninger vil forbruket i større grad være bestemt av den løpende inntekten, og følgelig gi lite eller ingen sparing. I USA har man forsøkt å forklare den lave samlede personlige sparingen blant annet som en følge av at det der finnes en stor andel husholdninger med en slik kortsynt adferd. Hvis man i makroøkonomiske framskrivninger av økonomien bruker den enkle varianten av livsløpshypotesen til å si noe om virkningene av en aldrende befolkning på sparing, så vil en økning i antall pensjonister i forhold til befolkningen i yrkesaktiv alder isolert sett bidra til å redusere den private sparingen i Norge.

Sparingen tiltar med alder

I tabell 1 presenteres nye tall for sparerater på husholdningsnivå, definert som husholdningens sparing i prosent av husholdningens inntekt. En husholdnings alder er bestemt av hovedinntektstakerens alder. Det er påfallende hvordan sparetilbøyeligheten stiger over livsløpet og er spesielt høy for de aller eldste i utvalget. De eldste husholdningene sparer omtrent 30 prosent mer av inntekten enn de yngste, og

omtrent 10 prosent mer enn de middelaldrende. Det er ingen stor forskjell på husholdninger i 30- og 40-årene, mens spareraten går opp for husholdninger i 50- og 60-årene. Dette skyldes hovedsakelig at mange i den første gruppen har gjeldsrenter på boliglån, mens de over 50 år gjerne har nedbetalt sine lån. Medianhusholdningen er den husholdningen som ligger midt i inntektsfordelingen, og blir ofte sett på som representativ. Tabellen viser at medianhusholdningen har høyere sparing enn gjennomsnittshusholdningen fordi spareratene er skjevt fordelt. Skjevheten kommer av at det er mulig å lånefinansiere forbruk slik at noen har et samlet forbruk som er mye større enn den årlige disponible inntekten. Dette kan for eksempel kan gi negative sparerater på -70 prosent, mens tilsvarende positive sparerater krever at man bare bruker 30 prosent av inntekten til forbruk.

Et problem med å tolke resultatene i tabellen er at man ikke har tatt hensyn til at det er ulik sammensetning av husholdninger i de ulike aldersgruppene. For eksempel har husholdninger med barn mye lavere sparing enn husholdninger uten barn, alt annet likt. Siden det hovedsakelig er yngre husholdninger som har barn vil dette bidra til lavere sparing for disse aldersgruppene. Halvorsen (2002) skiller effekten av alder fra andre forhold som karakteriserer husholdningen slik at den rene sammenhengen mellom alder og sparetilbøyelighet er lettere å tolke. Figur 1 viser den beregnede sammenhengen mellom spareraten og alder over livsløpet. Den viser at sparetilbøyeligheten stiger med alder for de yngste husholdningene, er mer eller mindre konstant mellom 30 og 45 år, for så å stige jevnt fram mot pensjonering. For husholdninger over 65 år viser den beregnede aldersprofilen en sterk stigning. Resultatene bekrefter en tidligere undersøkelse, se Gulbrandsen og Langsether (1998). Denne undersøkelsen viste at over halvparten av de intervjuede over 66 år oppfattet seg som aktive sparere. Bare 11-18% ønsket å bruke mesteparten av en eventuell oppspart formue på seg selv, og i underkant av halvparten ønsket ikke å bruke av sin boligformue. At mange ikke reduserer sin boligformue når de blir eldre er viktig; bolig er den klart største formueskomponenten for folk flest.

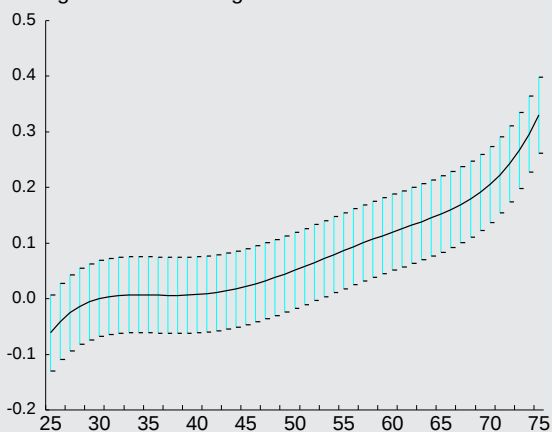
Tabell 1. Husholdningenes sparerater¹ etter hovedinntektstakers alder, i prosen

	Gjennomsnitt	Median	Standardavvik	Antall obs.
20-29	-21.1	3.1	94.5	3 382
30-39	-9.8	7.9	81.1	5 764
40-49	-6.1	10.6	78.1	4 840
50-59	3.2	21.2	80.9	4 242
60-69	-0.5	23.4	98.3	3 920
70-79	11.2	30.1	82.4	2 195

¹ Hovedkilden er Forbruksundersøkelsene for perioden 1975-94, mens husholdningens inntekt er koblet til fra likningsregisteret. Likningsregisteret inneholder opplysninger om arbeidsinntekt (inkl. pensjoner) og utliknet skatt. Inntekter som ikke er skattlagt, som barnetrygd og studiestipend, er beregnet på grunnlag av husholdningsopplysninger og lagt til. Definisjonen av sparing er dermed lik arbeidsinntekt (inkl. pensjoner) + overføringer - utliknet skatt - total forbruksutgift. Dataene er beskrevet nærmere i Halvorsen (2003a).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes sparerate etter alder på hovedinntektstaker
Beregnet sammenheng

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Forts.

Forts.

Hvorfor sparer de eldre så mye?

Resultater fra internasjonale studier viser det samme: Gjennomsnittlig sparetilbøyelighet øker over livsløpet (se blant annet Börsch-Supan, 2003). Delvis skyldes dette måten man definerer sparing på ved å regne innbetalinger til offentlige pensjonssystemer som negativ sparing og pensjonsutbetalinger som inntekt. Derfor er det også slik at i land med omfattende offentlige pensjonssystemer, slik som i Norge, finner man at sparingen har en ekstra sterk tendens til å stige med alderen. Dersom man endret definisjonen av sparing ved å regne pensjon som sparing, ville dataene for spareren vist et forløp som er mer forenlig med livsløpshypotesen. Når pensjonssystemet oppfattes som sjenerøst vil sparing til alderdommen være mindre viktig. Det som kan tolkes ut av dataene er da at de motiver som ligger til grunn for husholdningenes sparing ut over det å trygge alderdommen, enten det er forsiktighet, arvemotiv eller eventuelle sosiale faktorer, gir lav sparing i unge år og høy sparing mot slutten av livsløpet.

I en spørreundersøkelse utført av NOVA/Norsk Gallup 2001 oppgir over 30 prosent det å sikre seg mot uforutsette hendelser eller utgifter som et viktig motiv for sparing, og motivet får sterkere oppslutning blant intervjuobjekter over 65 år. Svært få i undersøkelsen svarer at de sparer til alderdommen (7 prosent), mens 16 prosent svarer at de sparer med tanke på arv. Andelen som oppgir å spare med tanke på arv er ikke større i de eldre aldersgruppene. På den annen side oppgir en stor andel husholdninger å ha mottatt arv eller forskudd på arv, eller de forventer å motta arv. En nøyere analyse av undersøkelsen viser at for de med høyest formue (de 20 prosent rikeste), vil en økning i formuen på 1 prosent gi en økning i arvebeløpet på 2 prosent (Halvorsen, 2003b).

Dette betyr at arvemotivet er mye viktigere for en liten andel rike husholdninger.

En sannsynlig forklaring på at eldre sparer så mye er en kombinasjon av forsiktighet og arvemotiv. Beregninger på en slik forklaringsmodell kan produsere en aldersprofil for sparingen som stemmer overens med de faktiske tall som viser et høyt nivå på sparingen for de eldre. Videre kan dette også forklare hvorfor etterspørselen etter livsforsikring eller livrente er så lav, og hvorfor empiriske studier finner at arv ikke avhenger av hvorvidt arvelater har barn eller ikke. Spesielt for denne forklaringsmodellen er at det å legge et arvemotiv på toppen av forsiktighetsmotivert sparing vil ha relativt liten betydning for formuesoppbygningen til de fleste husholdninger med unntak av de rikeste.

Referanser

Börsch-Supan, Axel, ed. (2003): *Life Cycle Savings and Public Policy. A Cross National Study of Six Countries*, Academic Press, New York.

Gulbrandsen, Lars og Åsmund Langsether (1998): "Eldre - sparere eller forbrukere?", *Tidsskrift for velferdsforskning* nr. 4 1998.

Halvorsen, Elin (2002): "A Cohort Analysis of Household Saving in Norway", *Memo nr. 36/2002*, Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo.

Halvorsen, Elin (2003a): "Household Saving in Norway: Measurement and Description", vil bli utgitt som Document, Statistisk sentralbyrå.

Halvorsen, Elin (2003b): "Are Bequests a Luxury Good?", arbeidsnotat.

drivstoff på 3,5 prosent. Konsumet av transporttjenester viste en økning på 0,7 prosent i faste priser fra 2001 til 2002, mot 1,4 prosent fra 2000 til 2001.

Konsumet av post- og teletjenester, som er en del av samferdselstjenestene, gikk opp med 2,5 prosent i fjor. Dette var klart lavere enn veksten i 2001 på 9,0 prosent, som igjen lå lavere enn veksttakten på slutten av 90-tallet. Avmatningen i veksten henger trolig sammen med at innfasingen av moderne data- og teletutstyr har bremsset opp, og at den betydelige prisnedgangen på teletjenester de siste årene har snudd til en økning på 2,7 prosent fra 2001 til 2002.

For de øvrige tjenestekomponentene var veksten fra 2001 til 2002 noe sterkere enn året før. Dette gjelder blant annet konsumet av utdanningstjenester, som økte med 3,1 prosent i faste priser i fjor etter en oppgang på 1,6 prosent foregående år.

Husholdningenes konsum i utlandet økte med 6,5 prosent i faste priser fra 2001 til 2002, en klart sterkere vekst enn fra 2000 til 2001, da konsumet falt med 1,1 prosent. Utlendingers konsum i Norge sank med 3,1 prosent fra 2001 til 2002, mot en nedgang på 3,8 prosent året før.

Inntektsutviklingen

I Økonomisk utsyn over året 2001 (Økonomiske analyser 1/2002) gis det en oversikt over hovedtrekkene i inntektsutviklingen på 1990-tallet. Målt i faste priser økte den gjennomsnittlige bruttoinntekten for voksne personer (bosatte 17 år og eldre) med nesten 30 prosent fra 1990 til 1999. Bruttoinntekten er summen av alle skattepliktige inntekter på selvangivelsen. Den omfatter dermed ikke skattefrie inntekter som barne-trygd, bostøtte og sosialhjelp. Nær tre fjerdedeler av bruttoinntektsveksten kom etter 1995. Samtidig økte inntektsforskjellene noe. Den tidelen av husholdningene med høyest inntekt økte sin andel av husholdningenes inntekter fra 19 prosent i 1990 til 21,8 prosent i 1999.

Ifølge Statistisk sentralbyrås selvangivelsesstatistikk har inntektsveksten fortsatt etter 1999, med en økning i bruttoinntektene for voksne personer på 5,5 prosent fra 1999 til 2000. Tendensen til økt ulikhet i husholdningsinntekt har også fortsatt. I tabell 1 er husholdningene gruppert i 10 like store grupper (desiler). Gruppe 1 (desil 1) består av den tidelen av befolkningen som har den laveste gjennomsnittsinntekten, definert som husholdningsinntekt per forbruksenhet i husholdningen. I gruppe 2 finner man den tide-

Fordelingen av husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet, for personer. (θ = 0,5). Andel av totalinntekten og kumulativ fordeling. 1986-1999. Prosent

	Desil									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1990	4,0	6,0	7,2	8,2	9,1	9,9	10,9	12,0	13,7	19,0
1991	4,0	6,0	7,2	8,2	9,1	9,9	10,9	12,0	13,7	19,0
1992	3,8	5,9	7,0	8,1	9,0	9,9	10,9	12,1	13,8	19,6
1993	3,9	5,8	7,0	8,0	8,9	9,8	10,8	12,0	13,7	20,3
1994	3,5	5,6	6,9	7,9	8,9	9,8	10,8	12,0	13,7	20,8
1995	3,7	5,7	6,9	8,0	8,9	9,8	10,7	11,9	13,7	20,6
1996	3,7	5,6	6,9	7,9	8,8	9,7	10,6	11,7	13,4	21,7
1997	3,7	5,6	6,8	7,8	8,7	9,6	10,5	11,7	13,4	22,1
1998	3,9	5,8	6,9	7,9	8,7	9,6	10,5	11,7	13,5	21,4
1999	3,9	5,7	6,9	7,8	8,8	9,6	10,5	11,6	13,4	21,8
2000	3,7	5,6	6,7	7,6	8,5	9,4	10,3	11,4	13,1	23,8

	Kumulativ fordeling									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1990	4,0	10,0	17,1	25,3	34,4	44,3	55,3	67,3	81,0	100,0
1991	4,0	10,0	17,1	25,3	34,4	44,3	55,3	67,3	81,0	100,0
1992	3,8	9,7	16,7	24,8	33,8	43,7	54,6	66,7	80,4	100,0
1993	3,9	9,6	16,6	24,6	33,5	43,3	54,1	66,1	79,7	100,0
1994	3,5	9,2	16,0	24,0	32,8	42,6	53,5	65,5	79,2	100,0
1995	3,7	9,4	16,3	24,3	33,2	43,0	53,8	65,7	79,4	100,0
1996	3,7	9,4	16,2	24,1	32,8	42,5	53,1	64,9	78,3	100,0
1997	3,7	9,3	16,1	23,9	32,7	42,3	52,8	64,5	77,9	100,0
1998	3,9	9,7	16,6	24,5	33,3	42,9	53,4	65,1	78,6	100,0
1999	3,9	9,6	16,5	24,4	33,1	42,7	53,2	64,8	78,2	100,0
2000	3,7	9,3	16,0	23,6	32,1	41,4	51,7	63,1	76,2	100,0

(Negative beløp er satt lik 0)

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelserne.

Fordeling av brutto finanskapital for husholdninger, etter desiler. 1986-2000. Prosent

	1990	1992	1994	1996	1998	2000
Alle hushold	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Desil 1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Desil 2	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
Desil 3	0,7	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5
Desil 4	1,7	1,3	1,1	1,1	1,1	1,1
Desil 5	3,0	2,4	2,1	2,0	1,9	1,8
Desil 6	4,7	4,0	3,5	3,4	3,0	3,0
Desil 7	7,1	6,7	5,8	5,5	4,8	4,7
Desil 8	10,8	11,0	9,6	9,1	8,0	7,7
Desil 9	18,2	18,4	17,0	16,5	14,2	13,9
Desil 10	53,3	55,3	59,9	61,6	66,2	67,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelserne.

len som har nest lavest gjennomsnittsinntekt. Tilsvarende består gruppe 10 av den tidelen som har høyest gjennomsnittsinntekt. Med husholdningsinntekt mener man her inntekt etter skatt, som også omfatter skattefrie overføringer. Antall forbruksenheter i en husholdning kan avvike fra antall personer, blant annet fordi det er antatt å være stordriftsfordeler i husholdningene, og fordi barn krever mindre forbruk enn voksne av enkelte goder uten at de av den grunn har det relativt dårligere. Tabellen viser at endringene på 1990-tallet, som først og fremst skjedde i den øvre enden av inntektsfordelingen, har fortsatt i 2000. Fra 1999 til 2000 økte den tidelen med høyest inntekt sin andel av husholdningenes samlede inntekter fra 21,8

prosent til 23,8 prosent. Økningen skjedde på bekostning av andelene til alle de lavere inntektsgruppene.

Lønn utgjør den viktigste inntektskomponenten, med 64 prosent (1999: 66 prosent). Deretter følger overføringer med 21 prosent. Kapitalinntekt og næringsinntekt utgjør henholdsvis 8 og 7 prosent (1999: henholdsvis 7 og 6 prosent).

Den sterke økningen i kapitalinntekter er en medvirkende årsak til at inntektsforskjellene økte på 1990-tallet. Dette synes også å være tilfellet for 2000. Mens samlet bruttoinntekt for voksne over 17 år økte med 5,5 prosent, viser selvangivelsesstatistikken at aksjeutbytterne økte med 48,5 prosent, og gevinst ved salg av aksjer med 80 prosent. Økningen i kapitalinntektene på 90-tallet kan til en viss grad tilskrives at skattereformen i 1992 synliggjorde slike inntekter i statistikken i større grad enn tidligere. Det er derfor av interesse om økningen i kapitalinntekter blant den rikeste delen av husholdningene også har sitt motstykke i skjevere formuesfordeling. Tabell 2 viser utviklingen i fordelingen av finansformue fra 1990 til 2000. Også her ser man en klar tendens til skjevere fordeling. Imidlertid skyldes noe av økningen en skjerping av reglene for fastsetting av likningsverdiene av aksjer i 1998, da ligningsverdien for børsnoterte aksjer økte fra 75 prosent av markedsverdien til 100 prosent, og for unoterte aksjer fra 30 prosent til 65 prosent av «likvidasjonsverdi».

Fordelingen av renteinntekter og utgifter

Tabell 1 viser hvordan renteinntekter og renteutgifter var fordelt blant husholdningene i året 2002. Husholdningene er sortert etter inntekt etter skatt og delt inn i 10 like stor grupper (desiler), der desil 1 består av den tidelen med laveste gjennomsnittsinntekter og desil 10 består av den tidelen med høyest gjennomsnittsinntekter. For husholdningene under ett var renteutgiftene større enn renteinntektene, slik at en renteøkning (- reduksjon) vil redusere (øke) den samlede kjøpekraften. Renteutgiftene viser en stigende tendens til og med 9. desil, for så å avta noe for den øverste desilen. Husholdningenes renteutgifter henger i stor grad sammen med finansiering av bolig og annen forbrukskapital. Siden dette er goder som man etterspør mer av etter hvert som inntekten øker, vil også de tilhørende renteutgiftene øke med økende inntekt. For de laveste inntektsklassene er netto renteinntekter positive. Dette henger sammen med at denne gruppen har et stort innslag av pensjonister, som for en stor del har nedbetalt sin gjeld.

I tabell 2 sammenlignes renteinntekter og - utgifter i 2000 og 2002 med situasjonen i 1990. Tabell 2 viser at samlet sett har både renteinntekter og renteutgifter blitt nesten halvert fra 1990 til 2002, målt som prosentandel av brutto inntekt. Reduksjonen i renteutgifter har vært særlig stor blant de rikeste 10 prosent av husholdningene, fra drøyt 15 prosent til under 7 prosent av inntekten.

Tabellene viser de nominelle renteinntekter og - utgifter, som er mest relevant hvis man er interessert i de likviditetsmessige konsekvensene av fordringer og gjeld. Nominelle renter vil imidlertid variere med inflasjonsraten. Realrenten er et mer korrekt uttrykk for avkastningen av ren-

tebærende fordringer og kostnadene ved gjeld. Ifølge Statistisk årbok 2000 var gjennomsnittlig nominell utlånsrente på 14,7 prosent i 1990. Prisstigningen målt ved endringen i konsumprisindeksen var 4,1 prosent og realrenten (definert som nominell rente minus prisstigningen) var 10,6 prosent. I 2000 var den nominelle utlånsrenten falt til 8,9 prosent (2002: 8,7 prosent). Nedgangen på 5,8 prosentpoeng fordelte seg på en nedgang i prisstigningen på 1 prosentpoeng og en reduksjon i realrenten på 4,8 prosentpoeng.

Mens den totale reduksjonen i renteutgiftenes andel av brutto inntekt både kan tilskrives redusert inflasjon og redusert realrente, kan endringen i renteutgiftenes fordelingsprofil muligens forklares med at skattereformen i 1992 har medført at de rikeste låner mindre enn før. På grunn av den progressive kapitalbeskatningen årene før skattereformen i 1992, hadde rike husholdninger også forholdsmessig større utbytte av rentefradraget enn mindre rike husholdninger med lavere marginalsatt. Etter skattereformen har rentefradraget blitt redusert, særlig for høyinntektsgruppene. De med lavest inntekter, og som derfor hadde lav marginalsatt før skattereformen, kan derimot ha fått økt verdi av rentefradraget. Samlet sett falt den gjennomsnittlige gjeldsbelastningen i husholdningene i tabell 3 fra om lag 115 prosent av brutto inntekt i 1990 til om lag 105 prosent i 2000. For de nederste 4 inntektsgruppene økte imidlertid gjeldsgraden - i 3. desil med om lag 30 prosentpoeng og i 1. desil med hele 40 prosentpoeng, mens den falt med henholdsvis 10 og 40 prosentpoeng i 9. og 10. desil. For de midlere inntektene var det bare små endringer i gjeldsgraden.

Tabell 1. Husholdningenes netto renteinntekter i kroner og i prosent av inntekt etter skatt i 2002. Etter inntektsdesil

Desil	Inntekt etter skatt	Renteinntekter		Renteutgifter	
		Kroner	Prosent av inntekt	Kroner	Prosent av inntekt
Alle	331 900	12 000	3,6	33 200	10,0
1	64 700	4 000	6,1	3 900	6,0
2	127 400	6 800	5,3	4 300	3,3
3	168 700	8 200	4,9	9 900	5,9
4	210 600	7 200	3,4	16 000	7,6
5	252 000	10 200	4,1	22 400	8,9
6	304 900	11 200	3,7	31 100	10,2
7	366 900	10 000	2,7	41 100	11,2
8	434 200	9 300	2,1	51 400	11,8
9	515 700	11 000	2,1	63 000	12,2
10	874 400	42 000	4,8	89 200	10,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene (framskrevne tall).

Tabell 2. Husholdningenes nominelle renteinntekter og renteutgifter i prosent av brutto inntekt. 1990, 2000 og 2002

Desil	Renteinntekter	Renteinntekter	Renteinntekter	Renteutgifter	Renteutgifter	Renteutgifter
	1990	2000	2002	1990	2000	2002
Alle	4,4	2,4	2,7	13,4	6,6	7,6
1	4,7	2,8	3,1	6,3	3,2	3,6
2	7,8	4,0	4,1	7,0	3,3	3,8
3	8,3	3,5	4,0	6,2	5,0	5,7
4	6,5	3,1	3,5	8,6	5,6	6,4
5	4,9	2,4	2,8	12,2	6,8	7,6
6	4,3	2,4	2,8	14,2	7,5	8,5
7	3,6	1,7	2,1	14,5	8,1	9,3
8	3,6	1,5	1,8	14,4	8,0	9,1
9	3,1	1,5	1,7	14,6	7,2	8,3
10	4,2	2,9	3,5	15,3	5,8	6,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene (framskrevne tall).

Hvordan påvirker økt elektrisitetspris velferden til husholdninger med ulik inntekt?

Vinteren 2002/2003 har vi sett en markant økning i kraftprisene som følge av lav magasinfylling og høy etterspørsel etter kraft på grunn av tidlig og langvarig kulde. Fra politisk hold og i mediene har man vært bekymret for hvordan den høye strømprisen påvirker velferden til lavinntektsgrupper, og boksen beskriver hvordan en økning i strømprisen påvirker levestandarden til husholdninger i ulike inntektsgrupper. Analysen begrenser seg til å beskrive de direkte konsekvensene for husholdningene, og ser ikke på de totale effektene i økonomien. Den gir heller ingen anbefalinger om politiske tiltak ved økte strømpris.

Vi antar en økning i gjennomsnittsprisen for elektrisitet for hele året på 6,5 øre pr. kWh pluss moms, som er terminmarkedets anslag på prisøkningen fra 2002 til 2003 på Nord Pool pr. 1. februar 2003. Vi beregner effektene på husholdningenes nytte av denne prisøkningen for gjennomsnittshusholdningen i ulike inntektsgrupper, når husholdningene er delt inn i 10 like store grupper etter hvor stor netto husholdningsinntekt etter skatt de har.

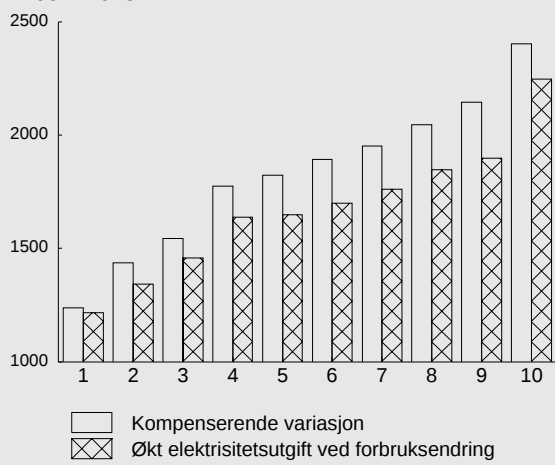
Vi ser på to ulike måter å måle effektene på husholdningenes velferd av prisøkningen; økningen i strømutgiften etter forbruksendring og husholdningens kompenserende variasjon. Den kompenserende variasjonen er definert som den økningen i inntekten en husholdning trenger for å ha samme nytte etter prisøkningen som før. Denne størrelsen tar hensyn til at når husholdningen reduserer strømforbruket som følge av økt pris, gir det redusert komfort, i tillegg til at utgiften øker. Siden en gitt økning i utgiften vil være tyngre å bære for en husholdning med lav inntekt enn for mer velstående husholdninger, har vi også beregnet den kompenserende variasjonen og den økte elektrisitetsutgiften som andel av disse gruppenes inntekt. Den kompenserende variasjonen er beregnet ved hjelp av en økonomisk analyse av husholdningenes energibruk basert på data fra et utvalg av husholdninger i Statistisk sentralbyrås Forbruksundersøkelse (se Halvorsen og Nesbakken, 2002).

Figur 1 viser den kompenserende variasjonen og økningen i elektrisitetsutgiften etter en forbruksendring for gjennomsnittshusholdningen i ulike inntektsgrupper. Vi ser av figuren at både den kompenserende variasjonen og utgiftsøkningen stiger med inntekt. Figuren viser at økningen i elektrisitetsutgiften stiger fra om lag 1200 kroner pr. år for gruppen med lavest inntekt til om lag 2200 kroner pr. år for gruppen med høyest inntekt. Den kompenserende variasjonen er mellom 1,5 og 12 prosent høyere enn utgiftsøkningen for ulike inntektsgrupper. Med unntak av den rikeste gruppen, stiger differansen (i prosent) med inntekten. Det innebærer at den rikeste delen av befolkningen tar det største tapet både i form av økt utgift og redusert forbruk.

Figur 2 viser den kompenserende variasjonen og økningen i elektrisitetsutgiften i prosent av husholdningens inntekt for en gjennomsnittshusholdning i ulike inntektsgrupper. Både den kompenserende variasjonen og utgiftsøkningen i prosent av inntekten reduseres entydig med inntekt. Denne illustrasjonen er en indikasjon på at selv om den rikeste delen av befolkningen i gjennomsnitt får en høyere utgiftsøkning, vil utgiftsøkningen være tyngre å bære for en lavinntektsusholdning.

Tallene som er gjengitt her er gjennomsnittstall for enkelte inntektsgrupper. Det kan være stor variasjon innen gruppene. Figur 3 viser elektrisitetsutgiften til husholdningene i utvalget i ulike inntektsgrupper. Selv om det er en tendens til at elektrisitetsforbruket øker med inntekten, ser vi av figuren at det er en del lavinntektsusholdninger med høye elektrisitetsutgifter og mer velstående husholdninger med lave utgifter. F.eks. har hele 17 prosent av husholdningsgruppen med lavest inntekt et elektrisitetsforbruk over 25000 kWh i året, selv om gjennomsnittsförbruket for denne gruppen er 17278 kWh pr. år. Disse husholdningene vil rammes hardere av en prisøkning enn gjennomsnittet for gruppen.

Velferdseffekter av økt elektrisitetspris for en gjennomsnittshusholdning etter inntektsgruppe 1994-kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Forbruksundersøkelsen 1993-94.

Velferdseffekter pr. inntektskrone ved økt el.pris for en gjennomsnittshush. etter inntektsgruppe

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Forbruksundersøkelsen 1993-94.

Forts.

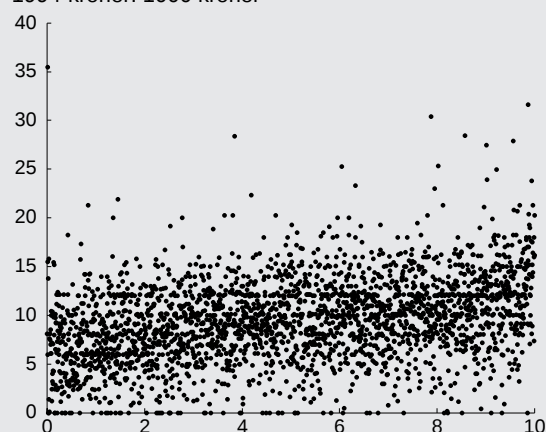
Forts.

Denne analysen er basert på en utvalgsundersøkelse og ikke på hele den norske befolkning. Det vil derfor være knyttet usikkerhet til resultatene, bl.a. fordi de husholdningene som ikke ønsker å delta ofte består av én person i en forholdsvis liten bolig. Dermed er gjennomsnittsforbruket for husholdningene i utvalget høyere enn for befolkningen som helhet. Det trekker i retning av at velferdseffektene er høyere enn for befolkningen som helhet. På den annen side er det fokusert på effektene av en gjennomsnittlig prisøkning for hele året. Siden prisen er høyest på vinteren når forbruket av strøm også er høyest, vil dette føre til en undervurdering av velferdseffektene. Disse to effektene trekker i hver sin retning.

Referanser:

Halvorsen, B. og R. Nesbakken (2002): A conflict of interests in electricity taxation? A micro econometric analysis of household behaviour, Discussion Papers no. 338, Statistisk sentralbyrå.

Husholdningenes elektrisitetsutgift etter inntektsgruppe
1994-kroner. 1000 kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Forbruksundersøkelsen 1993-94.

Utenriksøkonomi og disponibel inntekt for Norge

Utenriksøkonomi

Foreløpige beregninger viser et overskudd på driftsbalansen overfor utlandet på 211,2 milliarder kroner i 2002. Dette er en nedgang på 27,3 milliarder kroner i forhold til 2001. Handelen med varer og tjenester overfor utlandet resulterte i et overskudd på 225,6 milliarder kroner i 2002, en forverring på 36,7 milliarder fra året før. Rente- og stønadsbalansen viste en positiv utvikling i forhold til året før, og endte ifølge foreløpige anslag med et underskudd på 14,4 milliarder kroner i 2002. Overskuddet på driftsbalansen fordelte seg relativt jevnt utover fjoråret.

Eksport av råolje og gass til 275 milliarder

Handelen med varer overfor utlandet ga Norge et overskudd på 201 milliarder kroner i 2002, en nedgang på 33,1 milliarder kroner fra 2001. Norge eksporterte råolje og naturgass for 275 milliarder kroner i 2002 mot 301,6 milliarder året før.

Eksportverdien av tradisjonelle varer gikk ned med 16,1 milliarder kroner fra 2001 til 2002. Prisveksten var negativ 8,7 prosent, mens volumet økte med 1,3 prosent. Blant tradisjonelle varer var det treforedlingsprodukter, kjemiske råvarer, andre petroleumsprodukter og metaller som bidro mest til nedgangen i eksportinntektene. For alle gruppene skyldes verdin nedgangen en kraftig nedgang i pris.

Import av tradisjonelle varer sank med 10,4 milliarder kroner eller 3,7 prosent fra 2001. Prisene sank med 8,0 prosent, mens volumet økte med 4,7 prosent. På importsiden var det kjemiske råvarer, metaller, kontor- og datamaskiner og verkstedprodukter som bidro mest til nedgangen i importverdien.

Eksportverdien av skip og oljeplattformer sank med 39,5 prosent fra 2001, og endte på 9,7 milliarder kroner i 2002. Etter en oppgang i volum på 51,5 prosent fra 2000 til 2001 var det i 2002 en nedgang i volum på 36,4 prosent. Importverdien av skip og oljeplattformer sank med 4,8 milliarder kroner fra 2001 til 2002, forårsaket av volum- og prisnedgang på henholdsvis 22,2 og 10,9 prosent.

Positiv tjenestebalanse

Handelen med tjenester overfor utlandet viste et overskudd på 24,7 milliarder kroner i 2002. Total eksport av tjenester utgjorde 156,1 milliarder i 2002, en nedgang på 7,9 milliarder kroner fra året før. Skipsfartens bruttofrakter opptjent i utlandet var hovedårsaken til nedgangen, og kan tilskrives en volum- og prisnedgang på henholdsvis 6,8 og 4,7 prosent. Eksporten av oljeboringstjenester økte sterkt, til tross for en prisnedgang på 13,2 prosent. Utlendingers utgifter til reiseforhold i Norge viste en nedgang i volum på 3,1 prosent.

Importverdien av tjenester gikk ned fra 135,8 milliarder kroner i 2001 til 131,5 milliarder i 2002. Volumet gikk ned med 1,4 prosent, mens prisene sank med 1,8 prosent. Verdien av driftsutgifter tilknyttet skipsfarten gikk ned med 2,6 prosent. Verdien av diverse tjenesteimport til oljevirksomheten økte med 21,4 prosent. Dette skyldes hovedsakelig høyere volum. Import av finans- og forretningstjenester viste volumnedgang på 11,1 prosent samtidig som prisene sank med 2,9 prosent. For reisetraffikk, dvs. nordmenns utgifter på reise i utlandet, var veksten i volum på 6,5 prosent, mens det var en prisnedgang på 4,9 prosent.

Driftsbalansen. Milliarder kroner 2001-2002

	2001	2002	01.01	01.02	01.03	01.04	02.01	02.02	02.03	02.04	Verdi	Endring 2001-2002	
												Bidrag fra	
												Volum	Pris
Eksport	697,6	640,7	180,2	176,1	172,9	168,4	157,9	166,0	155,0	161,9	-56,9	-3,8	-53,1
Tradisjonelle varer	215,9	199,8	56,9	55,3	48,5	55,2	51,6	51,8	46,9	49,6	-16,1	3,0	-19,0
Råolje og naturgass	301,6	275,0	79,4	75,8	77,6	68,9	65,4	71,4	66,1	72,1	-26,6	0,6	-27,2
Skip og oljeplattformer mv.	16,1	9,7	2,9	3,4	4,5	5,3	3,5	3,2	1,9	1,1	-6,3	-5,7	-0,6
Tjenester	164,1	156,1	41,0	41,7	42,2	39,1	37,4	39,6	40,1	39,1	-7,9	-1,7	-6,2
Import	435,3	415,1	109,5	108,7	108,5	108,6	97,8	108,4	103,7	105,2	-20,2	7,4	-27,6
Tradisjonelle varer	282,4	272,0	72,3	71,5	67,1	71,5	66,9	68,9	64,9	71,3	-10,4	13,3	-23,6
Råolje	1,6	0,8	0,4	0,4	0,3	0,5	0,1	0,2	0,3	0,2	-0,8	-0,8	0,0
Skip og oljeplattformer mv.	15,5	10,7	5,1	2,4	3,7	4,3	0,8	6,5	1,4	2,0	-4,8	-3,2	-1,6
Tjenester	135,8	131,5	31,7	34,4	37,3	32,4	29,9	32,7	37,1	31,7	-4,3	-1,9	-2,4
Vare- og tjenestebalansen	262,3	225,6	70,7	67,4	64,4	59,8	60,1	57,6	51,3	56,6			
Rente- og stønadsbalansen	-23,8	-14,4	-5,9	-7,6	-3,7	-6,7	-2,1	-2,7	-3,0	-6,7			
Driftsbalansen	238,5	211,2	64,8	59,9	60,7	53,1	58,0	55,0	48,3	50,0			

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Bedring i rente- og stønadsbalansen

Foreløpige beregninger viser et underskudd på rente- og stønadsbalansen på 14,4 milliarder kroner for 2002. Dette er en forbedring på 9,4 milliarder kroner i forhold til 2001. Inntekter fra utlandet var i alt på 86,8 milliarder kroner, en oppgang på 5,1 milliarder kroner fra året før. Totale utgifter gikk ned med 4,3 milliarder kroner, og endte på 101,2 milliarder kroner i 2002.

For første gang hadde Norge et positivt netto resultat av rente- og utbytetransaksjoner med utlandet. Det skyldes at rentetransaksjonene ga et overskudd på 13,6 milliarder kroner. Men fordi vi yter mer i stønader overfor utlandet enn vi får tilbake, er det fortsatt underskudd på rente- og stønadsbalansen.

Inntekter fra nordmenns beholdning av utenlandske aksjer og andeler i form av utbetalt utbytte og reinvestert fortjeneste var 16,1 milliarder kroner i 2002, 1,6 milliarder høyere enn året før. Samlet utbetaling til utlendinger fra tilsvarende plasseringer i Norge var 22,1 milliarder, en nedgang på 1,1 milliarder kroner fra året før.

Finansinvesteringer

Norges netto finansinvesteringer overfor utlandet tilsvarende overskuddet på driftsbalansen fratrasket netto kapitaloverføringer til utlandet, og var ifølge foreløpige beregninger på 211 milliarder kroner i 2002.

Norske investeringer i utlandet er anslått til 335 milliarder kroner. Direkte investeringer i utlandet, dvs. investeringer i utenlandske bedrifter som kontrolleres fra Norge, er beregnet til 40 milliarder kroner. Disse investeringene var primært markedsdrevne. Det vil si at norske bedrifter flyttet produksjon ut av landet og nærmere områder med høy etterspørsel etter disse bedriftenes produkter. Slik sett kan disse investeringene oppfattes som et alternativ til eksport. Porteføljinvesteringer og andre finansinvesteringer i utlandet er beregnet til henholdsvis 223 og 83 milliarder kroner.

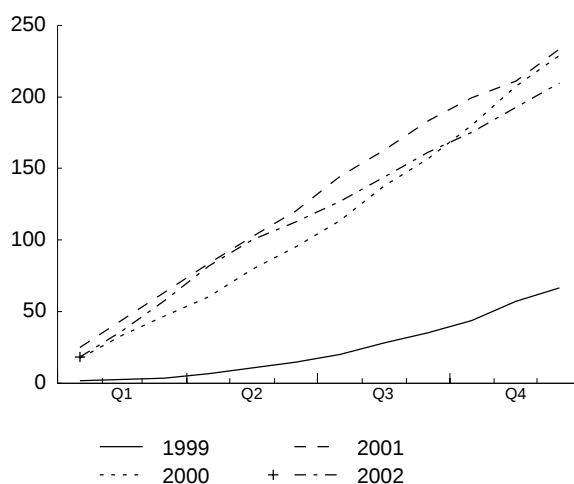
Norges Banks internasjonale reserver som følge av transaksjoner (dvs. uten hensyn til omvurderinger) viser en nedgang på 11 milliarder kroner.

Ifølge foreløpige anslag beløp utlendingers finansinvesteringer i Norge seg til om lag 267 milliarder kroner i 2002, hvorav direkte investeringer utgjorde 6 milliarder kroner. Sistnevnte skjedde først og fremst innen oljeutvinning. Porteføljinvesteringer var på 39 milliarder kroner, mens andre finansinvesteringer er anslått til 222 milliarder kroner.

Økningen i Norges netto fordringer på utlandet var i 2002 lavere enn hva netto finansinvesteringer skulle tilsi. Dette skyldes negative omvurderinger på 15 mil-

Driftsbalansen 1999-2002

Akkumulerte tall i mrd. Nkr måned for måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport og import

Prosentvis endring fra 2001 til 2002

	Verdi	Volum	Pris
Eksport	-8,2	-0,5	-7,7
Tradisjonelle varer	-7,4	1,3	-8,7
Råolje og naturgass	-8,8	0,2	-9,0
Skip og oljeplattformer mv.	-39,5	-36,4	-5,0
Tjenester	-4,8	-1,1	-3,8
Import	-4,6	1,7	-6,2
Tradisjonelle varer	-3,7	4,7	-8,0
Råolje	-49,3	-44,9	-8,1
Skip og oljeplattformer m.v	-30,7	-22,2	-10,9
Tjenester	-3,2	-1,4	-1,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kapitalregnskapets hovedposter. Milliarder kroner

	2001	2002
Norske investeringer i utlandet	262	335
Direkte investeringer	-7	40
Porteføljinvesteringer	277	223
Andre finansinvesteringer	16	83
Internasjonale reserver	-25	-11
Utenlandske investeringer i Norge	61	267
Direkte investeringer	18	6
Porteføljinvesteringer	27	39
Andre investeringer	15	222
Ufordelte kapitaltransaksjoner og statistiske avvik	36	143
Netto finansinvesteringer totalt	238	211

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

liarder kroner, som uttrykker et beregnet tap på bakgrunn av svingninger i valutakurser og utvikling i kursen på enkelte finansobjekter. Anslaget på omvurderingene er beheftet med usikkerhet all den tid ikke alle prisendringer på verdipapirer er kjent.

Bruttonasjonalproduktet etter inntektskomponenter

I nasjonalregnskapet uttrykker driftsresultatet den delen av bedriftenes verdiskapning som går til godtgjørelse av eiers egeninnsats og til avlønning av kapital som anvendes i virksomheten. Driftsresultatet for en næring beregnes som bruttoprodukt fratrukket kapitalslit, netto næringskatter og lønnskostnader. Det hefter stor usikkerhet ved de foreløpige tallene for driftsresultatet. Derfor presenteres bare tall for landet totalt og for Fastlands-Norge.

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at bruttonasjonalproduktet (BNP) i 2002 var på 1531 milliarder kroner målt i løpende priser, bare 5 milliarder høyere enn året før. Til sammenligning økte BNP i løpende priser fra 2000 til 2001 med nesten 58 milliarder. BNP i faste priser økte i 2002 med 1,0 prosent, men ble motvirket av en prisnedgang på 0,7 prosent.

Kapitalslitet er for 2002 anslått til 215 milliarder kroner, så vidt under nivået året før. Det er videre anslått at netto produksjonsskatter ble redusert med 13,9 milliarder kroner, dvs. en nedgang på 7,7 prosent. Totale lønnskostnader i 2002 er beregnet til 718 milliarder kroner, en vekst på 5,3 prosent fra 2001. Driftsresultatet totalt i 2002 kan dermed foreløpig anslås til 432 milliarder kroner, mot 448 milliarder kroner året før, en nedgang på 3,6 prosent.

For Fastlands-Norge, som omfatter norsk økonomi utenom oljevirkosomhet og utenriks sjøfart, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene at driftsresultatet økte med 24 milliarder kroner fra 2001 til 2002. Bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge økte med 43 milliarder, mens kapitalslit, netto produksjonsskatter og lønnskostnader til sammen vokste med 19 milliarder kroner. Lønnsandelen, dvs. lønnskostnadenes andel av bruttoproduktet, har for Fastlands-Norge økt fra 56 prosent i 2001 til 57 prosent i 2002.

Bruttonasjonalprodukt etter inntektskomponenter

Milliarder kroner

	Endring fra 2001 til 2002			
	2001	2002	Millioner kroner	Prosent
Bruttonasjonalprodukt	1 526,6	1 531,2	4,6	0,3
Kapitalslit	216,4	214,8	-1,6	-0,7
Netto produksjonsskatter	180,8	166,9	-13,9	-7,7
Lønnskostnader	682,0	718,1	36,1	5,3
Driftsresultat	447,5	431,5	-16,0	-3,6
Fastlands-Norge				
Bruttonasjonalprodukt	1 162,5	1 205,9	43,4	3,7
Kapitalslit	147,5	149,8	2,3	1,6
Netto produksjonsskatter	132,4	114,1	-18,3	-13,8
Lønnskostnader	652,7	687,7	35,0	5,4
Driftsresultat	230,0	254,3	24,3	10,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Disponibel inntekt og sparing for Norge

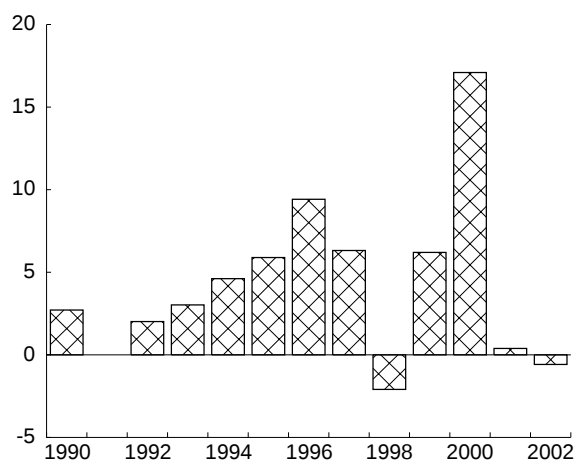
Disponibel inntekt for et land defineres som bruttonasjonalprodukt fratrukket kapitalslit og netto overføringer til utlandet i form av lønn, formuesavkastning (renter, aksjeutbytte, reinvestert fortjeneste) og løpende stønader (bistand mv.). Størrelsen er et mål på det landet har til disposisjon til konsum og sparing. Disponibel inntekt for Norge er for 2002 foreløpig anslått til 1302 milliarder kroner.

Ved å justere endring i disponibel inntekt for prisstigning på varer og tjenester som anvendes innenlands, kommer en fram til endring i disponibel realinntekt for Norge. Norge hadde en rekordhøy vekst i disponibel realinntekt fra 1999 til 2000. Foreløpige beregninger viser en svak positiv utvikling i inntekten fra 2000 til 2001, deretter en reduksjon på 0,6 prosent fra 2001 til 2002.

Endring i disponibel realinntekt kan dekomponeres i bidrag fra vekst i produksjonen, endring i bytteforholdet i vare- og tjenestehandelen med utlandet og utvikling i rente- og stønadsbalansen. For 2002 er det foreløpig anslått at landets totale produksjon bidro til økt

Vekst i disponibel realinntekt. 1990 - 2002

Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

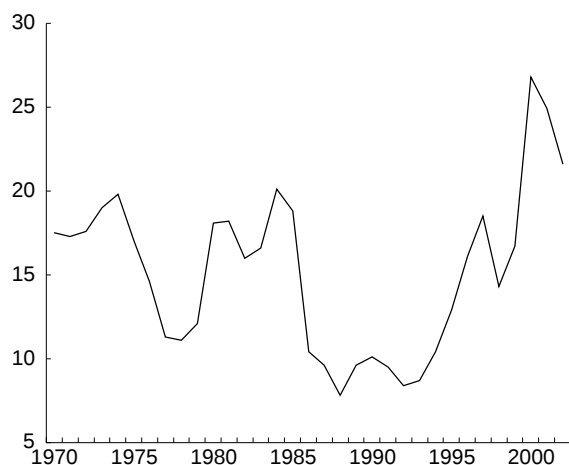
Vekst i disponibel realinntekt for Norge. Prosent

	2000	2001	2002
Vekst i disponibel realinntekt for Norge	17,1	0,4	-0,6
Bidrag fra:			
Produksjonsvekst i oljevirkosomhet	0,8	0,7	0,1
Produksjonsvekst ellers	1,3	1,5	0,8
Endring i bytteforholdet generelt	14,9	-2,0	-2,3
Herav forårsaket av prisendring på råolje og naturgass	12,3	-2,5	-2,5
Endring i rente- og stønadsbalansen	0,1	0,2	0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sparerate for Norge 1970-2002

Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

realinntekt med 0,8 prosentpoeng, mens rente- og stønadsbalansen bidro med 0,7 prosentpoeng. Bytteforholdet overfor utlandet, som måles ved forholdet mellom eksport- og importpriser, forverret seg imidlertid. Når eksportprisene øker mer (eller reduseres mindre) enn importprisene, bedres bytteforholdet, noe som innebærer at det skal mindre eksport til for å betale for et gitt importvolum. Prisnedgang for både petroleumsprodukter og tradisjonell vareeksport førte til fall i eksportprisene samlet. Foreløpige tall viser at importprisene også ble redusert fra 2001 til 2002, men i noe mindre grad enn eksportprisene. Ifølge foreløpige tall bidro endringen i bytteforholdet til å redusere veksten i realdisponibel inntekt for Norge med 2,3 prosentpoeng i fjor.

Spareraten for Norge uttrykker landets totale sparing som andel av disponibel inntekt. Gjennom de siste 30 årene av forrige århundre varierte spareringen mellom 9 og 20 prosent. Som andel av disponibel inntekt var sparingen høyest i første halvdel av 1970-tallet og i første halvdel av 1980-tallet, oppunder 20 prosent. I siste halvdel av 1990-tallet varierte spareringen en del, men var i snitt rundt 15 prosent.

Foreløpige beregninger viser at Norges sparing ble redusert noe de to siste årene i forhold til den rekordhøye sparingen i 2000 med en sparerate på 26,8 prosent. Spareringen for 2001 og 2002 er anslått til henholdsvis 24,9 og 21,6 prosent. Den høye sparingen de siste tre årene henger sammen med at Norge er inne i en høstningsfase i oljeepoken. Overflytting fra olje og gass på havbunnen til finansielle fordringer på utlandet fremkommer i nasjonalregnskapet som del av landets sparing.

Befolkningsutviklingen¹

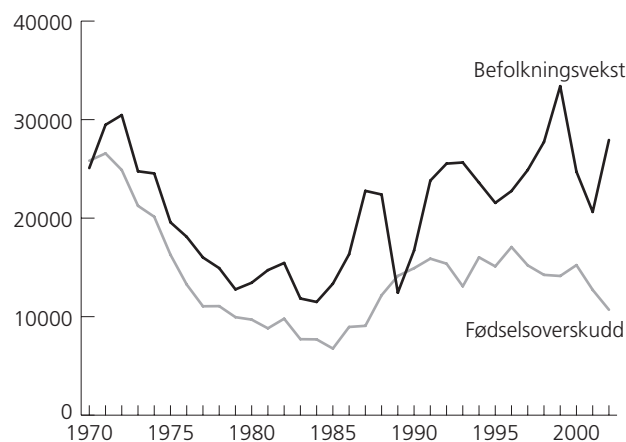
Befolkningsøkningen var svært høy i 2002 - den høyeste på tretti år når vi ser bort fra 1999 (figur 1). Antall dødsfall var litt høyere enn året før, mens nedgangen i fødselstallet fortsatte til det laveste siden 1987 (figur 2). Den høye veksten i 2002 skyldes primært stort innflyttingsoverskudd fra utlandet (tabell 1). En stadig større andel av befolkningsveksten utgjøres av nettoinnvandring: I 2002 var denne andelen 62 prosent, som er den høyeste noen gang. Den kraftige økningen i nettoinnvandringen i 2002 skyldes at det flyttet flere til landet og færre fra landet enn året før. Figur 2 viser at det har vært en jevn vekst i utvandringen fra Norge. Dette er en direkte konsekvens av den økende innvandringen. Mange av innvandrerne flytter ut igjen etter noen år, men dette varierer med årsaken til at de kom til Norge og hvor de kom fra. Blant innvandrere fra Vest-Europa er 50-70 prosent utvandret etter fem år, mens denne andelen er 0-25 prosent for innvandrere fra Afrika og Asia (Landsverk 2002).

Sammenlignet med EU-landene hadde Norge relativt høyt fødselsoverskudd, innflyttingsoverskudd og dermed befolkningsvekst i 2002, viser foreløpige tall fra Eurostat. Tilveksten i EU-landene under ett ventes å bli 3,5 promille, mot 6 promille i Norge. Av EUs medlemsland hadde bare Irland og Luxemburg høyere vekst enn Norge. De samme landene hadde også høyere nettoinnvandring. Av de nye medlemslandene har bare Kypros og Malta større vekst enn EUs gjennomsnitt. Alle de nye medlemslandene i Øst-Europa unntatt Slovenia har nedgang i folketallet, sterkest i Tsjekkia.

Fødsler

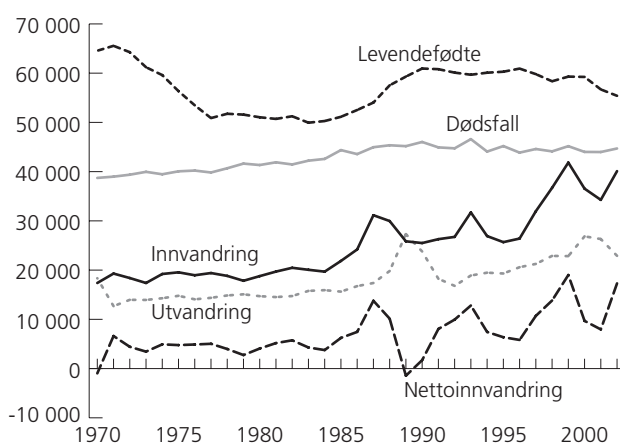
Nedgangen i fødselstallet fortsatte i fjor, men noe svakere enn i 2001. Siden 1990 har det årlige fødselstallet sunket med 5 400 (om lag 8 prosent). Basert på

Figur 1. Befolkningsvekst og fødselsoverskudd 1970-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tallene for 2002 er foreløpige.

Figur 2. Fødsler, dødsfall, inn- og utvandring 1975-2002

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Tallene for 2002 er foreløpige.

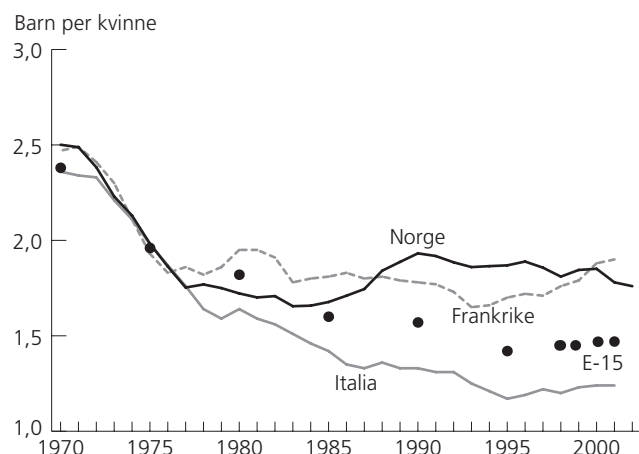
Tabell 1. Befolkningsendringer 1991-2003

År	Folketall per 1.1.	Levende-fødte	Døds-fall	Innvand-ring	Utvand-ring	Nettoinn-vandring	Fødsels-overskudd	Befolknings-vekst
1991-1995 per år	4 299 171	60 196	45 102	27 465	18 546	8 919	15 094	24 013
1996	4 369 957	60 927	43 860	26 407	20 590	5 817	17 067	22 884
1997	4 392 714	59 801	44 595	31 957	21 257	10 700	15 206	25 906
1998	4 417 599	58 352	44 112	36 704	22 881	13 823	14 240	28 063
1999	4 445 329	59 298	45 170	41 841	22 842	18 999	14 128	33 127
2000	4 478 725	59 234	44 002	36 542	26 854	9 688	15 232	24 920
2001	4 503 436	56 696	43 981	34 264	26 309	7 955	12 715	20 670
2002	4 524 066	55 400 ¹	44 700 ¹	40 100 ₁	22 900 ₁	17 300 ¹	10 700 ¹	28 186
2003	4 552 252							

¹ Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

¹ Mer befolkningsstatistikk kan finnes på SSBs nettsider, <http://www.ssb.no/emner/02/>

Figur 3. Samlet fruktbarhetstall i Norge, EU og noen andre vesteuropeiske land, 1975-2000

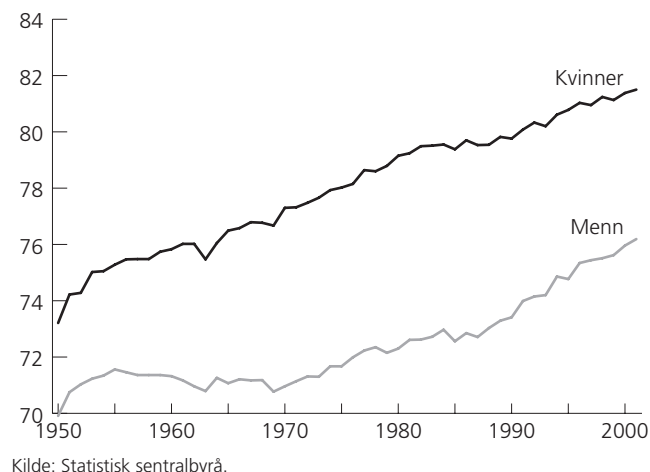
Kilde: SSB; Recent demographic developments in Europe, utgavene for 1998, 2000 og 2001, Council of Europe; European social statistics: Demography, Eurostat, utgavene for 2000, 2001 og 2002.

det foreløpige fødselstallet er samlet fruktbarhetstall (SFT)² i 2002 anslått å være om lag 1,76. Dette er det laveste tallet siden 1987, se figur 3.

Fruktbarhetsnivået i Norge har de siste årene vært blant de høyeste i Europa, noe som har fått mye oppmerksomhet. Den svake, men ujevne, nedadgående trenden siden 1990 kan tyde på at Norges spesielle posisjon på dette feltet er i ferd med å endre seg. De siste årene har fruktbarheten i flere land økt, mens den altså har gått ned i Norge. SFT er nå høyere i Frankrike enn i Norge. Det samme gjelder Irland og Island, som alltid har ligget høyt. Frankrike har lenge forsøkt å stimulere fruktbarheten ved å gi økonomisk støtte til familier med mange barn. Fruktbarheten i de andre nordiske land er også relativt høy i europeisk sammenheng, om lag 1,7 barn per kvinne, og ligger bare litt under nivået i Norge. EU samlet har en SFT på 1,5, men den laveste fruktbarheten finnes fortsatt i sør, som i Italia med 1,2 barn per kvinne. Der synker den imidlertid ikke ytterligere og det er tegn til en svak økning, som vist i figur 3. I Øst-Europa har fruktbarheten derimot sunket enda mer. Lavest ligger Latvia med 1,1 barn per kvinne. Nedgangen i Øst-Europa har vært spesielt markert etter kommunismens fall.

Dødelighet

I 2002 døde om lag 44 700 personer - 800 flere enn i 2001. Fra 2000 til 2001 økte forventet levealder ved fødselen med rundt to tiendedeler for hvert kjønn, til 76,2 år for menn og 81,5 år for kvinner. Dette er de høyeste verdiene noen gang i Norge (figur 4). Også i 2001 var økningen litt større for menn enn for kvin-

Figur 4. Forventet levealder ved fødselen 1950-2001

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ner, slik at forskjellen mellom kjønnene gikk ytterligere ned, til 5,3 år. Denne nedgangen har pågått siden 1986. Da var forskjellen 6,9 år. På 1950-tallet var imidlertid forskjellen kun om lag 3 ½ år.

I internasjonal sammenheng er det bare en håndfull land som har høyere levealder enn Norge. I Europa er det fire land hvor mennene kan forventes å leve lenger; Island (77,9), Sverige (77,5), Sveits (77,2) og Italia (76,7). I fem land lever kvinnene lenger enn de norske, nemlig Frankrike (83,0), Spania (82,9), Italia (82,9) Sveits (82,8), Sverige (82,1), mens islandske og finske kvinner kan forvente å leve like lenge som norske kvinner. Det er altså i Sør-Europa og Norden at levealderen er høyest. Globalt er det fortsatt Japan som ligger i teten når det gjelder levealder, spesielt for kvinner, med 84,9 år i 2001. Japanske menn kan forvente å leve i 78,1 år. De siste årene har forskjellen mellom levealderen i Norge og Japan økt, særlig for kvinner. Det ser ikke ut til å være tegn til at økningen i Japans levealder stagnerer.

Inn- og utvandring

Innvandringen til Norge i 2002 var 40 100 - nesten 6 000 flere enn året før. Dette er den nest høyeste noen gang, bare passert av 41 000 i 1999. Den sterke oppgangen i antall innvandrere i 2002 kan ha sammenheng med en nedgang i saksbehandlingstidene i Utlendingsdirektoratet. Dette har gjort at køene og ventetiden særlig for familiejenforening er blitt redusert. Dessuten har myndighetene åpnet for en arbeidsinnvandring på 5000 spesialister per år, men dette har ennå ikke gitt seg store utslag (777 i 2001 og 1 676 i 2002)³. Antall utvandrere sank med over 3 000, men likevel ble nettoinnvandringen så høy som 17 300,

² Samlet fruktbarhetstall beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15-49 år. Det kan tolkes som det antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring, må SFT være på 2,1 barn fordi det blir født 5-6 prosent flere gutter enn jenter og noen kvinner dør før de er ferdige med den reproduktive perioden (15-49 år). Dette tilsvarer et netto-reproduksjonstall på 1,0.

³ Kilde: UDI (2003), <http://www.udi.no/default.asp?MenuID=2797&pubid=3431&intStrukturID=11243>.

Tabell 2. Nettoinnvandring etter statsborgerskap. Foreløpige tall for 2002

Land	Netto innflytting
Irak	2 400
Somalia	2 000
Russland	1 200
Afghanistan	1 100
Thailand	900
Tyskland	700
Polen	600
Tyrkia	500
Danmark	400
Storbritannia	300
Disse landene i alt	11 500
Nettoinnvandring i alt	17 300

Kilde: SSB. Foreløpige tall.

den nest høyeste noen gang. Nedgangen i utvandring skyldes bl.a. at mange kosovarer returnerte til Jugoslavia i 2000-2001 etter midlertidig opphold i Norge.

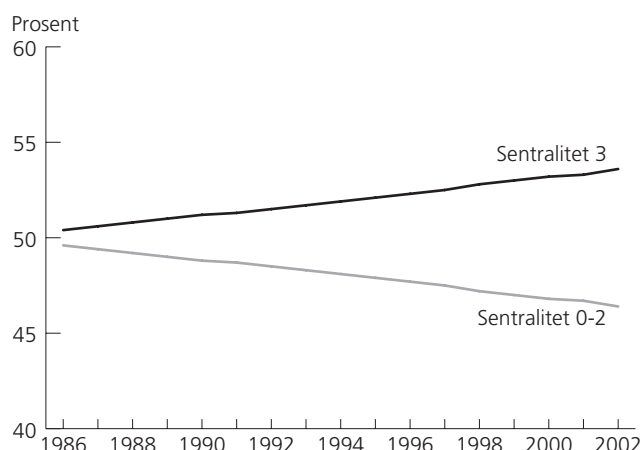
Blant norske statsborgere var det 1 400 flere personer som flyttet fra enn til landet. Dette er noe lavere enn i de foregående årene. Innvandringsoverskuddet av andre statsborgere økte til 800 fra Norden, 1 400 fra resten av Vest-Europa, og 3 800 fra Øst-Europa, se tabell 2 for noen land. Tre av de fire landene med høyest nettoinnflytting til Norge er land i konflikt, og nesten alle som kommer derfra er flyktninger eller familiemedlemmer. Innvandring fra de andre landene er dominert av familiegjennforening og arbeidsinnvandring. Fra Sverige var det omtrent like mange som flyttet til som fra Norge. Dette reflekterer det bedrede arbeidsmarkedet i Sverige i forhold til i Norge.

Innenlandske flyttinger

Det har aldri flyttet flere innen Norge enn i 2001. Da var det 202 000 flyttinger mellom kommuner. Det betyr at 4,5 prosent av befolkningen byttet bostedskommune i løpet av året. Ser vi antall flyttinger i forhold til folketallet, må vi tilbake til 1977 for å finne en høyere flytterate. Den høye mobiliteten i 2001 har sammenheng med gode konjunkturer, mens nedgangen i antall flyttinger i 2002, til 193 700, trolig reflekterer tendensen til konjunkturedgang.

De innenlandske flyttingene, sammen med innvandring og et relativt stort fødselsoverskudd, bidrar til at det foregår en sterk sentralisering av befolkningen til Østlandet. Dette gjelder spesielt fylkene rundt Oslofjorden. I 2001 fikk Oslo igjen flytteoverskudd i forhold til resten av landet etter tre år med nettoutflytting. Det er

Figur 5. Andel av befolkningen 1986-2002 etter kommunenes sentralitet i 1994

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

imidlertid ikke byene som vokser raskest, men omegnskommunene *rundt* de største byene. Utflyttingen fra Nord-Norge fortsetter, men det innenlandske flyttet-apet blir i noen grad kompensert ved innvandring.

Flyttingene gjør at befolkningen blir stadig mer sentralisert. I 1986 bodde litt over halvparten av befolkningen, 50,4 prosent, i de mest sentrale kommunene.⁴ I 2001 var denne andelen steget til 53,6 prosent, se figur 5. I de minst sentrale kommunene (sentralitet 0) går folketallet i perioden 1986-2002 ned fra 668 000 til 628 000, eller fra 16,1 til 13,9 prosent av hele befolkningen.

Nye befolkningsframskrivninger⁵

SSB offentliggjorde nylig nye nasjonale og regionale befolkningsframskrivninger til 2050. I tabell 3 sammenlikner vi forutsetningene med dem som ble gjort for de forrige framskrivingene fra 1999.

Fruktbarhet

I mellomalternativet er fruktbareheten den samme som forrige gang, dvs. 1,8 barn per kvinne. Men for lav- og høyalternativene har vi forutsatt at de etter hvert avviker noe mer fra mellomalternativet enn forrige gang. Dette kommer av at vi endrer SFT lineært gjennom hele framskrivingsperioden for å illustrere at usikkerheten blir større jo lenger fram i tid vi går. Forrige gang holdt vi derimot SFT konstant etter 2010 i alle alternativer, som vist i figur 6. Avviket fra mellomalternativet var da noe høyere i første del av framskrivingsperioden - før 2035. Dette må man ta hensyn til ved sammenlinkning av gamle og nye framskrivingsresultater.

⁴ Med *sentralitet* menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier (SSB 1994). Det er fire hovednivåer for sentralitet, 0 - 3: En kommune har *sentralitet 3* når dens befolkningstetthetspunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid (90 minutter for Oslo) fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (med raskest transportmiddel unntatt fly). *Sentralitet 2* betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere. *Sentralitet 1* vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kriteriene får *sentralitet 0*. Hvis en kommune oppfyller to eller flere kriterier samtidig velges nivået med høyeste nummer.

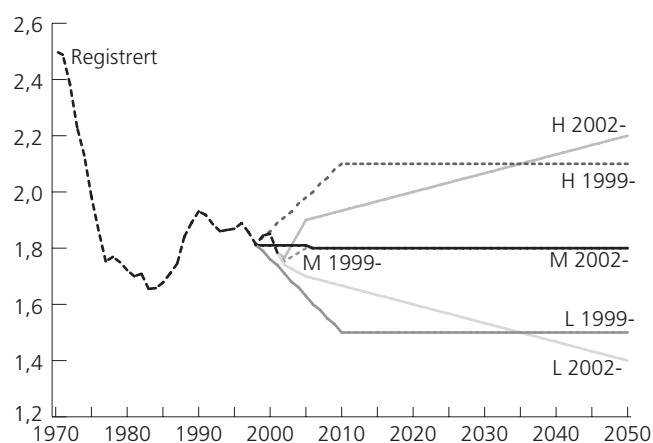
⁵ Mer informasjon om forutsetninger og resultater kan finnes i artiklene «Forutsetninger for framskrivingene 2002-2050», «Dobbelt så mange gamle i 2050» og «Stor variasjon i kommunenes vekst» på <http://www.ssb.no/emner/02/03/folkfram/>.

Tabell 3. Sammenlikning av forutsetningene for framskrivingene 2002-2050 og 1999-2050

	2002-2050			1999-2050		
	L	M	H	L	M	H
Fruktbarhet: Samlet fruktbarhetstall (barn per kvinne)						
2001	1,77*	1,77*	1,77*	1,7	1,8	1,9
2010	1,7	1,8	1,9	1,5	1,8	2,1
2050	1,4	1,8	2,2	1,5	1,8	2,1
Forventet levealder for nyfødte (år)						
Menn						
2001	76,2*	76,2*	76,2*	75,4	75,8	76,4
2050	81,6	84,2	86,7	77,0	80,0	83,0
Kvinner						
2001	81,5*	81,5*	81,5*	81,2	81,5	82,0
2050	86,0	88,1	90,0	81,5	84,5	87,5
Nettoinnvandring per år						
2001	7 955*	7 955*	7 955*	8 000	12 000	15 000
2002	16 000	18 000	19 000	6 500	11 000	15 000
2003	9 000	15 000	20 000	5 000	10 000	15 000
2004-2050	6 000	13 000	20 000	5 000	10 000	15 000

* Registrert

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

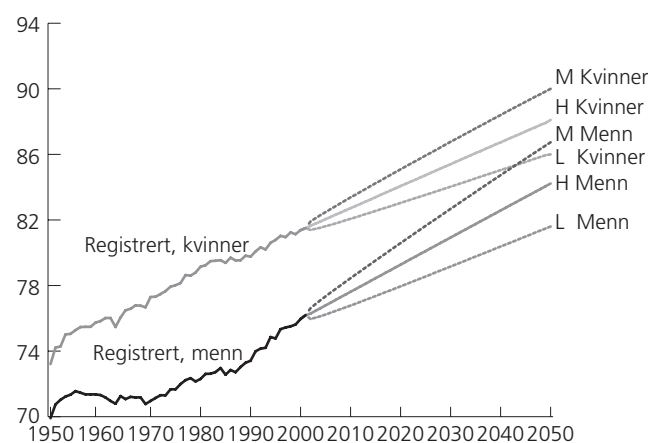
Figur 6. SFT registrerte og framskrevet for 2002-2050 og 1999-2050

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Levealder

Den viktigste forskjellen mellom de gamle og nye framskrivingene gjelder dødeligheten. Denne gangen har vi forutsatt at forventet levealder i 2050 vil være ca $84,2 \pm 2,5$ år for menn og $88,1 \pm 2$ år for kvinner, mot henholdsvis 80 ± 3 år og $84,5 \pm 3$ år forrige gang. I mellomalternativet forutsetter vi at levealderen vil øke like raskt som de siste 30 år, og i de to andre alternativene i et noe lavere/høyere tempo.⁶

Økningen av levealderen fram til 2050 kan ved første øyekast synes urealistisk stor. Men for det første må vi huske på at 2050 er svært langt fram - vi har ingen sikker kunnskap om hva som vil kunne skje. På den ene side kan det tenkes et gjennombrudd i genetisk forskning som kan medføre at forventet levealder øker

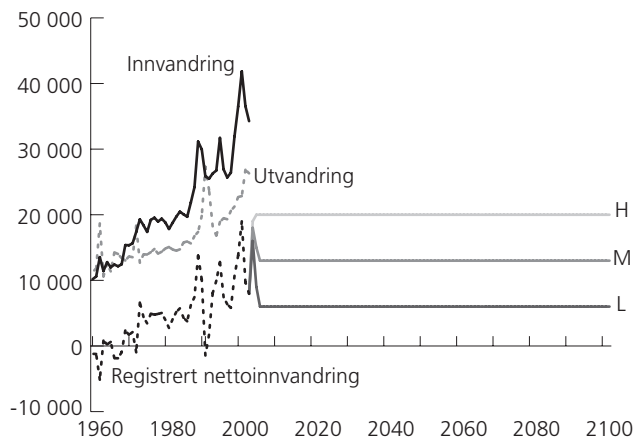
Figur 7. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. Registrert og framskrevet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

betydelig. På den annen side kan epidemier, miljøkatastrofer og en usunn livsstil mm. bidra til stagnasjon eller nedgang i levealderen. De valgte nivåene for økningen fra 2000 til 2050, mellom 5,6 og 10,8 år for menn og mellom 4,7 og 8,6 år for kvinner, er av samme størrelsesorden som den økningen vi faktisk hadde i forrige femtiårsperiode, 1950-2000, da den var 6,1 år for menn og 8,2 år for kvinner.

I sine siste framskrivninger, «The 2002 Revision», forutsatte også FN at forventet levealder i Norge vil øke betydelig framover, til 83,7 år 2045-2050 for begge kjønn under ett, som er svært nær vårt lavalternativ (82,8 år). FN regner imidlertid bare med ett dødelighetsalternativ.

⁶ Fortsetningene om levealder bygger på en tidsserieanalyse av perioden 1970-2000. Lav- og høyalternativene kan tolkes som henholdsvis nedre og øvre grenser for 67-prosent konfidensintervallene. Det er altså en sannsynlighet på 2/3 for at disse intervallene vil inneholde de faktiske verdiene. Det er imidlertid bare verdiene for hvert enkelt år, f.eks. for 2020, som kan tolkes som et konfidensintervall, og ikke selve banen fra 2001 til 2020, noe som ville ha forutsatt perfekt korrelasjon over tid. Metoden er nærmere beskrevet av Keilman, Pham og Hetland (2001).

Figur 8. Flyttinger til og fra Norge. Registrert og framskrevet

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Forskjellen i levealder mellom kvinner og menn er antatt å fortsette å gå ned, slik den har gjort det de siste årene. Forskjellen vil minke mest i høyalternativet, til 3,3 år i 2050, og minst i lavalternativet, til 4,4 år - dvs. tilbake til forskjellen på 1950-tallet.

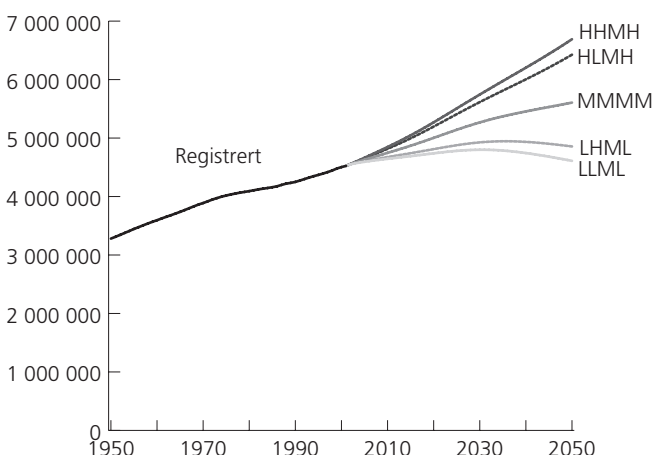
Innvandring

Det er svært stor usikkerhet om nettoinnvandringen framover, da denne avhenger av økonomisk og politisk utvikling, ikke bare i Norge, men også i resten av verden. Det har vært en klart stigende nettoinnvandring til Norge siden 1960, men med store variasjoner fra år til år, se figur 8. Vi har derfor lagt den langsiktige nettoinnvandringen på et høyere nivå enn noen gang tidligere, $13\,000 \pm 7\,000$ per år. I framskrivingene fra 1999 forutsatte vi henholdsvis $10\,000 \pm 5\,000$ per år. Forskjellen mellom høyeste og laveste alternativ, $14\,000$, er større enn noen gang før. Forutsetningene om nettoinnvandring kan tolkes som scenarier for utviklingen framover og er ikke er preget av at usikkerheten øker over tid. Dette skyldes at innvandringen både er mer variabel og mer kontrollerbar enn fruktbarheten og dødeligheten.

Ulike økonomiske og politiske faktorer indikerer ulike mulige framtidige trender for nettoinnvandringen: Regjeringens forslag om en arbeidsinnvandring på $5\,000$ per år, ved siden av et økende antall asylsøkere, er noen av de faktorene som peker i retning av høyere innvandring. Svakere konjunkturutvikling, strengere behandling av søknader om oppholdstillatelse og sterkere krav til familiegjennforening er forhold som kan trekke i retning av lavere innvandring.

Alternative befolkningsframskrivninger

Her presenteres resultater fra fem kombinasjoner av forutsetninger om de enkelte demografiske komponenter. De bokstaver som brukes for å kjennetegne hvert alternativ står for fruktbarhet, levealder, innenlands mobilitet og nettoinnvandring, der L betyr lav, M middels og H høy verdi, jf. tabell 3.

Figur 9. Folketallet registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

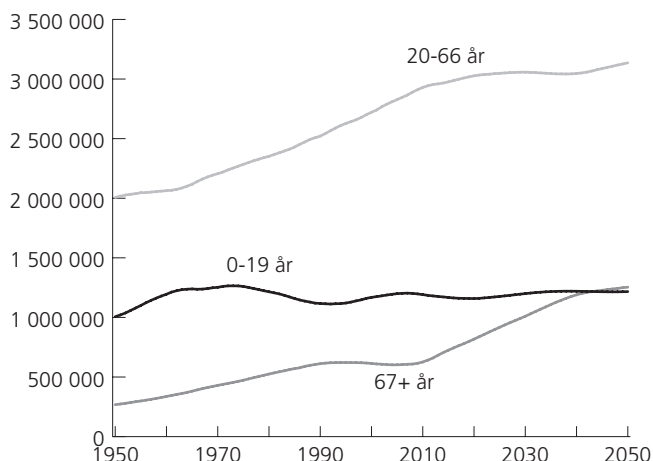
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

- MMMM - *mellomalternativet*: Middels forutsetninger for alle komponenter
- LLML - *lav nasjonal vekst*: Lav fruktbarhet, levealder og nettoinnvandring
- HHMH - *høy nasjonal vekst*: Høy fruktbarhet, levealder og nettoinnvandring
- LHML - *aldringsalternativet*: Lav fruktbarhet og nettoinnvandring, høy levealder
- HLMH - *ungdomsalternativet*: Høy fruktbarhet og nettoinnvandring, lav levealder

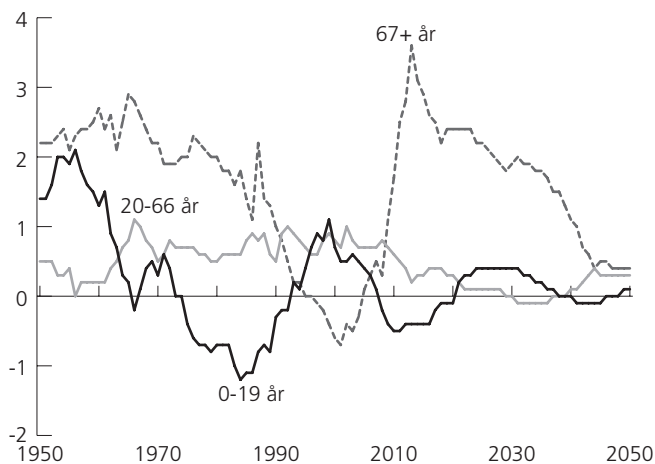
I de siste to alternativene ovenfor er forutsetningene valgt slik at de vil gi henholdsvis maksimalt og minimalt utslag på befolkningens aldring. I alle fem alternativer har vi forutsatt middels innenlands mobilitetsnivå, da dette gir lite utslag på utviklingen av landets samlede befolkning.

I alle fem alternativer vil folketallet vokse de nærmeste 30 år, til mellom 4,8 og 5,7 millioner i 2030, se figur 9. Deretter vil folketallet synke i de alternativene som forutsetter lav fruktbarhet. I de andre alternativene vil befolkningen øke i hele framskrivingsperioden, også i mellomalternativet (MMMM) der fruktbarheten er relativt lav (1,8 barn per kvinne). Hovedgrunnene til dette er at den lave fruktbarheten blir kompensert av betydelig nettoinnvandring og synkende dødelighet. Det framgår tydelig av figuren at det er fruktbarheten som er den viktigste faktoren for utviklingen av den samlede folkemengden. Levealderen spiller en mer beskjeden rolle.

I de senere år er det antall personer i yrkesaktive aldre som har vokst raskest, se figur 10 og 11. Antall barn og unge er nesten konstant, mens antall personer som er over dagens formelle pensjonsalder, 67 år, sank med om lag $4\,000$ fra 2001 til 2002. Også de nærmeste årene vil antall eldre gå noe ned, til mellom $598\,000$ og $606\,000$ i 2005, da det er de små kullene

Figur 10. Folketallet i sentrale aldersgrupper. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

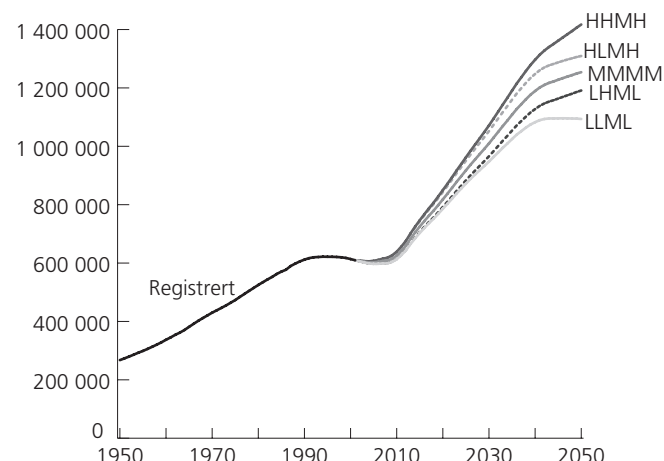
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 11. Årlig vekst av sentrale aldersgrupper. Prosent. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

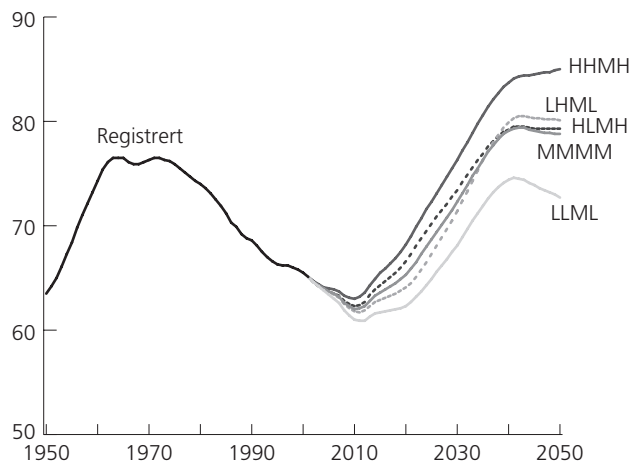
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra 1930-tallet som blir pensjonister. Men deretter vil tallet øke sterkt, særlig etter 2010, til mellom 1,1 og 1,4 millioner i 2050, se figur 12. Vi ser også at dødelighetsforutsetningene spiller en stadig større rolle for antall eldre. De to øverste og de nederste kurvene i denne figuren avviker bare når det gjelder levealder. I begge tilfeller fører en sterk økning av levealderen til at det blir over 200 000 flere pensjonister i 2050 enn hvis levealderen øker lite. (Men også i L-alternativet forutsetter vi en betydelig økning av levealderen, som vist i tabell 3 og figur 7).

«Eldrebolegen» er altså ikke over om noen år. Vi vil i stedet få en økende og etter hvert *permanent høy andel eldre*, dersom fruktbarheten ikke øker vesentlig i forhold til dagens nivå. Innvandring vil ha liten effekt på aldringsprosessen, da også innvandrere blir gamle.

Figur 12. Antall personer 67 år og over. Registrert 1950-2002 og framskrevet 2002-2050

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 13. Forsørgerbyrden: Forholdet mellom antall personer 0-19 og 66+, og personer 20-65

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Den samlede forsørgerbyrden (*dependency ratio*) angir forholdet mellom antall personer i yrkespassive aldre (0-19 og 66+ år) og yrkesaktive aldre (20-66 år). Den vil også øke betydelig etter 2010, men en synkende andel yngre personer vil føre til en mindre kraftig økning enn i forsørgerbyrden for eldre, særlig de første 20 år, se figur 13.

Referanser

Landsverk, Camilla (2002): SOPEMI Norway 2002. Trends of migration to and from Norway, Statistics Norway and The Directorate of Immigration. <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/innvstat/sopemi2002.pdf>

Keilman, Nico, Dinh Quang Pham og Arve Hetland (2001): *Norway's Uncertain Demographic Future*, Sosiale og økonomiske studier 105. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger.

Reviderte nasjonalregnskapstall for 2000 og 2001

Samtidig med at de første foreløpige årstallene fra nasjonalregnskapet for 2002 nå legges fram, publiseres endelige tall for 2000 og nye foreløpige tall for 2001. I dette avsnittet gis en kort omtale av revisjonene, med hovedvekt på 2000. Revisjonene henger sammen med flere forhold. De foreløpige nasjonalregnskapstallene baserer seg i stor grad på indikatorer bygget på utvalgsundersøkelser. De endelige regnskapstallene bygger derimot på mer fullstendig regnskapsinformasjon. Dessuten er de nye foreløpige tallene for 2001 påvirket av at framskrivingsgrunnlaget er endret fra 1999 til 2000, og av at det er innarbeidet ny informasjon om utviklingen i 2001.

Oppjustering av BNP-veksten i 2000

De endelige nasjonalregnskapstallene for 2000 gir en BNP-vekst målt i faste priser på 2,8 prosent, som betyr en oppjustering på 0,4 prosentpoeng i forhold til tidligere publiserte tall. Veksten i BNP for Fastlands-Norge er endret fra 1,9 til 2,5 prosent. Mens veksten i samlet innenlandsk sluttanvendelse er litt lavere enn tidligere beregnet, er eksportvolumet revidert opp fra 2,9 til 4,0 prosent. Dette skyldes først og fremst nye beregninger av eksport av tjenester. Volumveksten for eksport av råolje og naturgass er revidert ned fra 6,6 til 5,0 prosent, som følge av det er innarbeidet ny informasjon om prisveksten fra 1999 til 2000.

De reviderte tallene viser en vekst i samlet import av varer og tjenester fra 1999 til 2000 på 2,7 prosent i faste priser. Dette er en nedjustering på 0,5 prosentpoeng fra forrige publisering. Driftsbalansen overfor utlandet er beregnet til 228,9 milliarder kroner i løpende priser i 2000, 9,3 milliarder høyere enn tidligere publisert. Vare- og tjenestebalansen er oppjustert med 8,1 milliarder.

Konsum og investering

Volumveksten i samlet konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er for 2000 beregnet til 3,9 prosent, mot 3,5 prosent i tidligere publiserte tall. Veksten i varekonsumet er revidert opp med nær 1 prosentpoeng, mens tjenestekonsumet er lite revidert. Oppjusteringen av varekonsumet skyldes blant annet nye beregninger av husholdningenes kjøp av biler. De endelige nasjonalregnskapstallene viser en volumvekst for konsum i offentlig forvaltning på 1,3 prosent, omtrent det samme som ved forrige publisering.

Bruttoinvestering i fast kapital har en volumnedgang på 3,6 prosent fra 1999 til 2000, mens tidligere publiserte tall viste en nedgang på 1,5 prosent. Nedjusteringen av investeringene gjelder i hovedsak Fastlands-Norge, hvor vekstratene er revidert ned både for industri, boligjenester og andre tjenesteytende næringer totalt.

Nye næringstall for 2000

Innarbeiding av strukturstatistikk og annen ny statistikk har ført til kvalitetsforbedringer i næringstallene for 2000. Vekstratene for bruttoprodukt i faste priser er revidert opp for industri og varehandel, mens vekstratene for bygge- og anleggsvirksomhet, post og telekommunikasjoner og finansiell tjenesteyting er redusert.

Veksten i totalt antall sysselsatte personer er beregnet til 0,4 prosent i 2000, det samme som tidligere publisert. Det var sterkere sysselsettingsvekst i varehandel og forretningsmessig tjenesteyting enn i de foreløpige tallene. For de andre hovednæringene er sysselsettingen enten uendret eller svakt redusert. I bygge- og anleggsvirksomhet var det en nedgang i sysselsettingen på 2,2 prosent, mens de tidligere publiserte tallene viste vekst på 1,5 prosent.

Det samlede driftsresultatet for Fastlands-Norge økte med 7,1 prosent fra 1999 til 2000 i løpende priser, mens lønnskostnadene økte med 5,8 prosent. Begge størrelser er oppjustert i forhold til tidligere beregninger, med henholdsvis 0,7 og 0,4 prosentpoeng. Driftsresultatet økte fra 1999 til 2000 i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transport og forretningsmessig tjenesteyting, men ble redusert i post og telekommunikasjon.

Ikke-finansielle foretak

De endelige nasjonalregnskapstallene for det institusjonelle sektorregnskapet viser en kraftig økning i driftsresultat for de ikke-finansielle foretakene fra 192 milliarder kroner i 1999 til 365 milliarder i 2000. Dette er en vekst på 90 prosent, og kan i hovedsak tilskrives økningen i den løpende verdien av oljeproduksjonen.

For de ikke-finansielle foretakene i nasjonalregnskapet er disponibel inntekt lik foretakenes sparing, som enten kan investeres i real- eller finanskapital. I løpet av siste del av 1990-tallet lå de ikke-finansielle foretakenes sparing på mellom 27 og 40 milliarder kroner. I 2000 kom sparingen opp i nesten 60 milliarder kroner. En nesten uendret netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital i 2000 i forhold til året før, medførte at sektorens nettofinansinvesteringer ble vel 3 milliarder. Nettofinansinvesteringen til en sektor sier hvor mye den må låne for å finansiere sine realinvesteringer eller hvor mye midler sektoren har til å plassere i finansielle investeringer. Siden det institusjonelle regnskapet ble etablert i 1978, har det kun hendt tre ganger tidligere at den ikke-finansielle foretakssektorens nettofinansinvesteringer har vært positiv. Det var i 1991, 1992 og 1996.

Det har vært flere endringer i tallene for ikke-finansielle foretak for 2000 siden forrige publisering i juni 2002. Driftsresultatet er revidert opp 14 milliarder kroner til 365 milliarder. Både formuesinntekter og utgifter er revidert opp med om lag 40 milliarder til henholdsvis 133 og 214 milliarder kroner. Disponibel inntekt er revidert opp med vel 20 milliarder. Nettofinansinvesteringer er blitt revidert fra minus 16 til pluss 3 milliarder kroner. Endelig nasjonalregnskap for ikke-finansielle foretak bygger blant annet på regnskapsstatistikk basert på næringsoppgaver for aksjeselskaper, mens de foreløpige tallene bygger på avledede størrelser fra kvartalsvis nasjonalregnskap og sektorinformasjon fra andre foreløpige kilder.

Finansielle foretak

For 2000 er hovedbildet for hovedsektoren finansielle foretak at inntektene gjennomgående har blitt revidert ned i forhold til tidligere publiserte tall, mens utgiftene har blitt revidert opp. Dette har ført til en kraftig nedjustering av spareraten for finansielle foretak. Bruttoproduktet har blitt nedjustert med 8,9 milliarder til 46,3 milliarder kroner i 2000. Revisjonen skyldes innarbeiding av nytt informasjonsgrunnlag. Ved forrige publisering var tall for finansielle foretak basert på indikatorframskrivninger, mens de reviderte tallene bygger på endelig regnskapsstatistikk for sektoren.

De primære inntektene har blitt nedjustert med 12 milliarder til 15,9 milliarder i 2000. Bak dette ligger nedjusteringen i driftsresultatet og av indirekte målte bank- og finansjenester, og en oppjustering av formuesutgiftene.

Disponibel inntekt, som framkommer etter at overføringer er lagt til de primære inntektene og skatter, avgifter og overføringer til andre sektorer er trukket fra, er revidert ned med 15,4 milliarder kroner til 4,1 milliarder kroner i 2000. Mens inntektene har blitt nedjustert med 6,5 milliarder kroner, har utgiftene økt med 8,9 milliarder kroner til 64,6 milliarder i forhold til tidligere beregninger. Dette skyldes i hovedsak at skatt på inntekt og formue har blitt oppjustert med 6,6 milliarder kroner. Dessuten har andre overføringer blitt oppjustert med 1,5 milliarder kroner. Dette påvirker igjen finansinstitusjonenes sparing, som er revidert ned med om lag 15 milliarder kroner til -2,6 milliarder kroner i 2000.

Netto finansinvestering, som er sparingen minus netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital og kapitaloverføringer er revidert ned med 13,5 milliarder kroner til -4,2 milliarder kroner i 2000. Dette skyldes i all hovedsak nedjustering i sparingen og at netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital har blitt justert ned med 1,9 milliarder til 1,7 milliarder i 2000.

Offentlig forvaltning

Disponibel inntekt i offentlig forvaltning økte sterkt i 2000, fra 360 milliarder kroner i 1999 til 523 milliarder i 2000. Det skyldes en sterk vekst i oljeskattene og overføringene fra offentlig forretningsdrift (SDØE), en økning på henholdsvis 68 og 63 milliarder kroner. Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer var på om lag 220 milliarder kroner, en økning på 145 milliarder fra 1999. Revisjonene for offentlig forvaltning er beskjedne.

Husholdninger og ideelle organisasjoner

Husholdningenes disponible inntekt var 653,0 milliarder kroner ifølge endelige tall fra det institusjonelle sektorregnskapet for 2000. Dette er en oppjustering på vel 4,5 milliarder kroner i forhold til foreløpige tall. Oppjusteringen skyldes i all hovedsak en økning i husholdningenes driftsresultat og lønnsinntekter.

Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner har blitt revidert opp med vel 1 milliard kroner, noe som gir en sparing på 34,3 milliarder kroner. Dette er 3,7 milliarder kroner høyere enn tidligere publiserte tall. Spareraten for husholdningene er beregnet til 5,2 prosent i 2000, en oppjustering på 0,5 prosentpoeng fra foreløpige tall.

Husholdningenes netto anskaffelse av ikke-finansiell kapital har blitt nedjustert med 0,6 milliarder kroner. Sammen med økt sparing har dette medført en oppjustering av husholdningenes netto finansinvestering på vel 4,1 milliarder kroner til 9,0 milliarder i 2000.

Revisjoner for 2001

Veksten i BNP målt i faste priser er oppjustert fra 1,4 til 1,9 prosent for 2001, mens veksten i BNP for Fastlands-Norge er endret fra 1,2 til 1,7 prosent. For industri er det beregnet en vekst i bruttoprodukt i faste priser på 0,5 prosent, mens tidligere tall viste -1,2 prosent. Vekstratene er også revidert opp for varehandel, mens post og telekommunikasjon og finansiell tjenesteyting får lavere vekst enn tidligere beregnet.

Det er relativt små revisjoner i vekstratene for hovedkategoriene av sluttanvendelse. Innarbeiding av mer fullstendige regnskapstall for stats- og kommuneforvaltningen har ført til en oppjustering av konsumveksten i offentlig forvaltning, fra 2,0 til 2,7 prosent. Bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge har ifølge de reviderte tallene en volumvekst på 0,7 prosent fra 2000 til 2001, som innebærer en oppjustering på 1,0 prosentpoeng. Volumveksten i investeringene i utvinning og rørtransport er revidert ned med vel 8 prosentpoeng. De totale bruttoinvesteringene i fast kapital falt med 4,2 prosent, som er litt mindre nedgang enn tidligere publiserte tall. Overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet er oppjustert med 5,1 milliarder kroner, til 238,5 milliarder.

Utvikling i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Årlig volumendring i prosent. Reviderte og tidligere publiserte tall for 2000 og 2001

	2000		2001	
	Revidert	Tidligere	Revidert	Tidligere
Bruttonasjonalprodukt (BNP)	2,8	2,4	1,9	1,4
Fastlands-Norge	2,5	1,9	1,7	1,2
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	4,6	4,9	2,7	2,5
Innenlandsk sluttanvendelse	2,3	2,5	0,4	-0,2
Konsum i husholdninger mv.	3,9	3,5	2,6	2,5
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	1,2	2,7	2,0
Bruttoinvestering i fast kapital	-3,6	-1,5	-4,2	-4,6
Eksport	4,0	2,9	4,1	4,2
Import	2,7	3,2	0,9	0,0
Sysselsatte personer	0,4	0,4	0,5	0,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det foreligger også nye foreløpige tall for 2001 fra det institusjonelle sektorregnskapet. Tallene viser at husholdningenes sparing var på 27,4 milliarder kroner i 2001. Dette gir en sparerate på 4,1 prosent, noe som er 0,6 prosentpoeng lavere enn tallet som ble publisert i fjor.

Nasjonalregnskapets publiseringssyklus

Som resultat av tallrevisjonen av nasjonalregnskapet publiserte Statistisk sentralbyrå i Økonomiske analyser 3/2002 reviderte endelige årstall for 1991-1999 og foreløpige års- og kvartalstall for 2000 og 2001. De foreløpige tallene for 2000 er nå erstattet med endelige tall, samtidig som det publiseres nye foreløpige tall for 2001, og de første foreløpige årstallene for 2002. Tallene for 2001 og 2002 er beregnet ved hjelp av det kvartalsvise nasjonalregnskapet. Dette betyr at disse tallene er utarbeidet på et mer aggregert nivå og ved hjelp av indikatorer for utviklingen på de ulike områdene.

Forskningspublikasjoner

Nye utgivelser

Sosiale og økonomiske studier

Pål Boug, Yngvar Dyvi, Per Richard Johansen og Bjørn E. Naug: MODAG. En makroøkonomisk modell for norsk økonomi. SØS nr. 108, 2002. Sidetall 405. ISBN 82-537-5224-5 (Papirversjon). ISBN 82-537-5225-3 (Elektronisk versjon)

MODAG er en makroøkonomisk modell for norsk økonomi, utviklet i Statistisk sentralbyrå. Den benyttes særlig som analyseverktøy av Finansdepartementet, men brukes også av Statistisk sentralbyrå til egne analyser og til analyser på oppdrag for andre, herunder for fraksjonene i Stortingets finanskomité. Modellen er et resultat av mange års forskningsinnsats, der en rekke personer har bidratt over tid.

Den foreliggende publikasjonen søker å gi en nær fullstendig dokumentasjon av modellen slik den forelå våren 2002. Ved å bygge på tidligere dokumentasjon og dekke områder som ikke tidligere er dokumentert, tar den sikte på å gi stoff til både lesere som ønsker en generell orientering om modellen og lesere som bruker modellen i sitt daglige arbeid. Publikasjonen skiller seg således fra tidligere dokumentasjoner ved at den gir en svært detaljert beskrivelse av de ulike delene av modellen. Samtidig er det oversiktlige perspektivet forsøkt bevart.

Publikasjonen er et produkt av et omfattende samarbeid mellom Finansdepartementets Økonomiavdeling og Statistisk sentralbyrås Forskningsavdeling. Ansvar for gjennomføringen av dokumentasjonen har vært tillagt en arbeidsgruppe bestående av Pål Boug, Yngvar Dyvi, Per Richard Johansen og Bjørn Naug. Pål Boug har hatt hovedansvaret for dette arbeidet gjennom hele prosjektperioden. Yngvar Dyvi har hatt ansvaret for å samordne Finansdepartementets synspunkter på framstillingen, mens Per Richard Johansen har hatt et særlig ansvar for planleggingen av dokumentasjonen i oppstartingsfasen. Bjørn Naug har bidratt vesentlig i siste fase av arbeidet.

Som del av arbeidet med dokumentasjonen har, foruten personene i arbeidsgruppen, følgende personer bidratt med utkast til de ulike kapitlene: Roger Bjørnstad, Ådne Cappelen,

Torbjørn Eika, Espen Erlandsen, Håvard Hungnes, Kjersti-Gro Lindquist, Knut Moum, Terje Skjerpen, Marte Sollie og Ingvild Svendsen. Hvem som har bidratt med utkast til hva, framgår av fotnoter til de enkelte kapitlene. En rekke av utkastforfatterne har også bidratt med kommentarer og merknader til de ulike kapitlene. Det samme gjelder Inger Holm, som også har hatt ansvar for simuleringer på delblokker av modellen og for listene over produkter, næringer og variable. Inger Holm har for øvrig det daglige ansvaret for oppdatering og drift av modellen.

Denne dokumentasjonen og senere oppdaterte versjoner vil bli lagt ut på Statistisk sentralbyrås internettsider, se under www.ssb.no/forskning/modeller/modag. Her vil en også finne referanser og lenker til annen, og mer detaljert, informasjon om modellen, blant annet dokumentasjon av økonomiske arbeider tilknyttet modellen.

Discussion Papers

Erik Biørn, Terje Skjerpen and Knut R. Wangen: Parametric Aggregation of Random Coefficient Cobb-Douglas Production Functions: Evidence from Manufacturing Industries. DP no. 342, 2003. Sidetall 46.

A panel data study of parametric aggregation of a production function is presented. A four-factor Cobb-Douglas function with random and jointly normal coefficients and jointly log-normal inputs is used. Since, if the number of micro units is not too small and certain regularity conditions are met, aggregates expressed as arithmetic means can be associated with expectations, we consider conditions ensuring the existence and stability of relationships between expected inputs and expected output and discuss their properties. Existence conditions for and relationships between higher-order moments are considered. An empirical implementation based on panel data for two manufacturing industries gives decomposition and simulation results for expected output and estimates of the aggregate parameters. Illustrations of approximation procedures and aggregation errors are also given.

Annegrete Bruvoll, Taran Fæhn and Birger Strøm: Quantifying Central Hypotheses on Environmental Kuznets Curves for a Rich Economy: A Computable General Equilibrium Study. DP no. 341, 2003. Sidetall 35.

We investigate whether the future relationships between several pollutants and per capita income in rich countries may assume the inverted U-forms of Environmental Kuznets Curves (EKC). The emission-augmenting effect of scaling up aggregate economic activity may be counteracted by greener composition of production and consumption, technological progress, and increased demand for environmental quality and policy. To quantify the importance of these central hypotheses, we use a CGE model with endogenous policy for Norway. Our results suggest significant future effects of all these three counteracting mechanisms. For most local and regional pollutants, they may be strong enough to prolong the falling emission trends. However, we cannot rely on reductions in emissions of climate gases and some transport-related local pollutants. Our results also indicate that pollution leakages abroad are likely to find place.

Hilde C. Bjørnland and Håvard Hungnes: The importance of interest rates for forecasting the exchange rate. DP no. 340, 2003. Sidetall 21.

This study compares the forecasting performance of a structural exchange rate model that combines the purchasing power parity condition with the interest rate differential in the long run, with some alternative models. The analysis is applied to the Norwegian exchange rate. The long run equilibrium relationship is embedded in a parsimonious representation for the exchange rate. The structural exchange rate representation is stable over the sample and outperforms a random walk in an out-of-sample forecasting exercise at one to four horizons. Ignoring the interest rate differential in the long run, however, the structural model no longer outperforms a random walk.

Rolf Aaberge and Audun Langørgen:
Measuring the Benefits from Public Services: The Effects of Local Government Spending on the Distribution of Income in Norway. DP no. 339, 2003. Sidetall 37.

The purpose of this paper is to provide an evaluation of how local public in-kind benefits affect the distribution of income in Norway. To this end, a method that accounts for differences between municipalities in capacity to produce the same standard of public services is used for assessing the value of sector-specific local public services in each municipality. Next, the underlying justification of the various services is used as basis for determining the allocation of the assessed value of the services on the citizens in the municipalities. For instance, services like health care and care for the elderly and disabled are treated as an insurance arrangement. Thus, the corresponding in-kind benefits are allocated on the potential recipients. By contrast, the value of the production of education and child care is allocated uniformly on the families that receive these services. The empirical results show that the inequality in the (marginal) distribution of municipal in-kind benefits is rather high. The contribution of in-kind benefits to inequality in the distribution of extended income (cash (after-tax) income plus municipal in-kind benefits) is, however, approximately neutral. This result is due to the fact that elderly people and families with children receive the largest share of the municipal in-kind benefits and moreover are located in the central part of the distribution of extended income.

Bente Halvorsen and Runa Nesbakken:
A conflict of interests in electricity taxation? A micro economic analysis of household behaviour. DP no. 338, 2002. Sidetall 40.

In conducting economic policy, governments generally face conflicts in various objectives, e.g. between efficiency and equity. In Norway, one objective of energy politics has been to reduce electricity consumption, and several tax increases have been proposed. Whether this objective may be in conflict with objectives of efficiency and equity is the focus in this paper. We discuss the effects on household behaviour of three different electricity tax schemes, one proportional and two non-linear. For each

household we estimate the reduction in household electricity consumption. As measures of distributional effects and efficiency effects we estimate compensating variation and excess tax burden from the tax schemes. We find that the non-linear tax scheme targeting high electricity consumption is most preferred in order to reduce consumption and least preferred concerning the objective of minimizing excess tax burden. When considering distributional effects, the ranking of tax schemes depends on the weight placed on different household groups.

Annegrete Bruvold and Bodil Merethe Larsen:
Greenhouse gas emissions in Norway. Do carbon taxes work? DP no. 337, 2002. Sidetall 28.

During the last decade, Norway has carried out an ambitious climate policy. The main policy tool is a relatively high carbon tax, which was implemented already in 1991. Data for the development in CO₂ emissions since then provide a unique opportunity to evaluate carbon taxes as a policy tool. To reveal the driving forces behind the changes in the three most important climate gases, CO₂, methane and N₂O in the period 1990-1999, we decompose the actually observed emissions changes, and use an applied general equilibrium simulation to look into the specific effect of carbon taxes. Although total emissions have increased, we find a significant reduction in emissions per unit of GDP over the period due to reduced energy intensity, changes in the energy mix and reduced process emissions. Despite considerable taxes and price increases for some fuel-types, the carbon tax effect has been modest. While the partial effect from lower energy intensity and energy mix changes was a reduction in CO₂ emissions of 14 percent, the carbon taxes contributed to only 2 percent reduction. This relatively small effect relates to extensive tax exemptions and relatively inelastic demand in the sectors in which the tax is actually implemented.

Morten Søberg:
Price formation in monopolistic markets with endogenous diffusion of trading information: An experimental approach. DP no. 336, 2002. Sidetall 52.

This paper reports on price formation in experimental markets in which a single seller trades with four buyers. Transactions occur if either a buyer

accepts an offer to sell from the seller, or the seller accepts an offer to buy from a buyer. The dissemination of such offers is endogenous in that the seller determines which buyer(s) should be informed about offers to sell, whereas each buyer may broadcast his offer to buy to any of the residual buyers. Complete dissemination of offers is consistent with conventional double-auction trading rules. The result is two-fold. First, the diffusion of trading information is incomplete, in that neither the single seller nor the buyers inform all market participants about offers. Second, observed prices and the number of transactions are in line with the competitive theoretic benchmark.

Reprints

Rolf Aaberge:
Sampling Errors and Cross-Country Comparisons of Income Inequality. Reprints no. 234, 2003. Sidetall 8.

Reprint from Journal of Income Distribution, Vol. 10, No. 1, 2001, 75-82.

Einar Lie:
The Rise and Fall of Sampling Surveys in Norway, 1875-1906. Reprints no. 233, 2003. Sidetall 25.

Reprint from Science in Context, Vol. 15, No. 3, 2002, 385-409.

Annegrete Bruvold, Bente Halvorsen and Karine Nyborg:
Households' recycling efforts. Reprint no. 232, 2003. Sidetall 18.

Reprint from Resources, Conservation and Recycling, Vol. 36, 2002, 337-354.

Elin Berg, Snorre Kverndokk and Knut Einar Rosendahl:
Oil Exploration under Climate Treaties. Reprints no. 231, 2002. Sidetall 24

Reprint from Journal of Environmental Economics and Management, Vol. 44, 2002, 493-516.

Tidligere utgivelser

Sosiale og økonomiske studier

Svein Blom: Innvandrernes bosetningsmønster i Oslo. SØS 107, 2002

Nico Keilman, Dinh Quang Pham, and Arve Hetland: Norway's Uncertain Demographic Future. SØS 105, 2002

Statistiske analyser

Naturressurser og miljø 2002, SA 55, 2002.

Randi Kjeldstad og Marit Rønsen: Enslige foreldre på arbeidsmarkedet 1980-1999. En sammenligning med gifte mødre og fedre. SA 49, 2002.

Rapporter

Kim Massey Heide, Erling Holmøy og Lisbeth Lerskau: Norsk konkurranseutsatt sektor i et langsiktig perspektiv: Hvor mye industri trenger vi, og hvor mye får vi? Rapporter 2002/29.

Torstein Bye, Mads Greaker og Knut Einar Rosendahl: Grønne sertifikater og læring. Rapporter 2002/27.

Lars Østby: The demographic characteristics of immigrant population in Norway. Rapporter 2002/22.

Nils Martin Stølen, Tonje Köber, Dag Rønningen og Inger Texmon: Arbeidsmarkedet for helse- og sosialpersonell fram mot år 2020. Modell-dokumentasjon og beregninger med HELSEMOD. Rapporter 2002/18.

Audun Langørgen, Rolf Aaberge og Remy Åserud: Kostnadsbesparelser ved sammenslåing av kommuner. Rapporter 2002/15.

Torstein Bye, Ole Jess Olsen og Klaus Skytte: Grønne sertifikater – design og funksjon. Rapporter 2002/11.

Lasse Sigbjørn Stambøl: Qualification, mobility and performance in a sample of Norwegian regional labour markets. Rapporter 2002/6.

Lars Østby: Demografi, flytting og boligbehov på 1990-tallet. Rapporter 2002/5.

Erling Røed Larsen: Boligutgiftene i Norge på 1990-tallet. Systematiske observasjoner av livsfase, geografi og husholdningstype. Rapporter 2002/4.

Discussion Papers

Thor O. Thoresen: Reduced Tax Progressivity in Norway in the Nineties. The Effect from Tax Changes. DP no. 335, 2002.

Bente Halvorsen and Tiril Willumsen: Willingness to Pay for Dental Fear Treatment. Is Supplying Fear Treatment Socially Beneficial? DP no. 334, 2002.

Jo Thori Lind: Small continuous surveys and the Kalman filter. DP no. 333, 2002.

Mads Greaker: Eco-labels, Production Related Externalities and Trade. DP no. 332, 2002.

Marie W. Arneberg, John K. Dagsvik and Zhiyang Jia: Labor Market Modeling Recognizing Latent Job Attributes and Opportunity Constraints. An Empirical Analysis of Labor Market Behavior of Eritrean Women. DP no. 331, 2002.

Arvid Raknerud: Identification, Estimation and Testing in Panel Data Models with Attrition: The Role of the Missing at Random Assumption. DP no. 330, 2002.

Morten Søberg: The Duhem-Quine thesis and experimental economics: A reinterpretation. DP no. 329, 2002.

Morten Søberg: Voting rules and endogenous trading institutions: An experimental study. DP no. 328, 2002.

Morten Søberg: A laboratory stress-test of bid, double and offer auctions. DP no. 327, 2002.

Hilde Christiane Bjørnland and Håvard Hungnes: Fundamental determinants of the long run real exchange rate: The case of Norway. DP no. 326, 2002.

Erling Røed Larsen: Consumption Inequality in Norway in the 80s and 90s. DP no. 325, 2002.

Erling Røed Larsen: Estimating Latent Total Consumption in a Household. DP no. 324, 2002.

Erling Røed Larsen: Searching for Basic Consumption Patterns: Is the Engel Elasticity of Housing Unity? DP no. 323, 2002.

Erling Røed Larsen: The Political Economy of Global Warming: From Data to Decisions. DP no. 322, 2002.

Jørgen Aasness and Erling Røed Larsen: Distributional and Environmental Effects of Taxes on Transportation. DP no. 321, 2002.

Tor Jakob Klette and Arvid Raknerud: How and why do Firms differ? DP no. 320, 2002.

Rolf Aaberge: Characterization and Measurement of Duration Dependence in Hazard Rate Models. DP no. 319, 2002.

Øystein Døhl: Energy Flexibility and Technological Progress with Multioutput Production. Application on Norwegian Pulp and Paper Industries. DP no. 318, 2002.

Erik Biørn and Terje Skjerpen: Aggregation and Aggregation Biases in Production Functions: A Panel Data Analysis of Translog Models. DP no. 317, 2002.

Annegrete Bruvoll and Karine Nyborg: On the value of households' recycling efforts. DP no. 316, 2002.

Tom Kornstad and Thor O. Thoresen: A Discrete Choice Model for Labor Supply and Child Care. DP no. 315, 2002.

Knut Einar Rosendahl: Cost-effective environmental policy: Implications of induced technological change. DP no. 314, 2002.

Reprints

Taran Fæhn: The Qualitative and Quantitative Significance of Non-Tariff Barriers: an ERP study of Norway. Reprints no. 230, 2002.

Audun Langørgen og Rolf Aaberge: Fordelingsvirkninger av kommunal tjenesteproduksjon. Reprints no. 229, 2002.

Kari Skrede: Towards gender equality in Norway's young generations? Reprints no. 228, 2002.

Erik H. Nymoen: Influence of migrants on regional variations of ischaemic heart disease mortality in Norway 1991-1994. Reprints no. 227, 2002.

Helge Brunborg: Old-age mortality trends in Norway.
Reprints no. 226, 2002.

Ragni Hege Kitterød: Utdanning og ulikhet? En diskusjon av utdanningsnivåets betydning for deling av husarbeid blant småbarnsforeldre.
Reprints no. 225, 2002.

Svein Blom: Some Aspects of Immigrant Residential Concentration in Oslo. Time Trends and the Importance of Economic Causes.
Reprints no. 224, 2002.

Ragni Hege Kitterød: Mothers' Housework and Childcare: Growing Similarities or Stable Inequalities?
Reprints no. 223, 2002.

Marit Rønsen and Marianne Sundström: Family Policy and After-Birth Employment Among New Mothers - A Comparison of Finland, Norway and Sweden.
Reprints no. 222, 2002.

Erik Biørn, Kjersti-Gro Lindquist and Terje Skjerpen: Heterogeneity in Returns to Scale: A Random Coefficient Analysis with Unbalanced Panel Data.
Reprints no. 221, 2002.

Iulie Aslaksen: Gender Constructions and the Possibility of a Generous Economic Actor.
Reprints no. 220, 2002.

Ingi Runar Edvardsson, Elli Heikkilä, Mats Johansson, Lars Olof Persson, Lasse Sigbjørn Stambøl: The performance of metropolitan labour markets. A comparison based on gross-stream data. Reprints no. 219, 2002.

Nico Keilman, Dinh Quang Pham and Arve Hetland: Why population forecasts should be probabilistic - illustrated by the case of Norway.
Reprints no. 218, 2002.

John K. Dagsvik: Discrete Choice in Continuous Time: Implications of an Intertemporal Version of the IIA Property. Reprint no. 217, 2002.

Brita Bye: Taxation, Unemployment, and Growth: Dynamic Welfare Effects of "Green" Policies.
Reprint no. 216, 2002.

John K. Dagsvik, Tom Wennemo, Dag G. Wetterwald and Rolf Aaberge: Potential demand for alternative fuel vehicles. Reprints no. 215, 2002.

Helge Brunborg: Contribution of statistical analysis to the investigations of the international criminal tribunals. Reprints no. 214, 2002.

Rolf Aaberge: Axiomatic Characterization of the Gini Coefficient and Lorenz Curve Orderings.
Reprints no. 212, 2002.

Ragni Hege Kitterød: Does the recording of parallel activities in time use diaries affect the way people report their main activities?
Reprints no. 211, 2002.

Documents

Trude Lappegård: Education attainment and fertility pattern among Norwegian women. Documents 2002/18.

Håvard Hungnes: Causality in Macroeconomics. Documents 2002/14.

Bente Halvorsen and Runa Nesbakken: Distributional Effects of Household Electricity Taxation.
Document 2002/12.

Erling Røed Larsen: An Introductory Guide to the Economics of Sustainable Tourism. Document 2002/11.

Bente Halvorsen: Philosophical Issues Concerning Applied Cost-Benefit Analysis. Documents 2002/10.

Torstein Arne Bye: Climate Change and Energy Consequences.
Documents 2002/9.

Randi Kjeldstad and Marit Rønsen: Welfare Rules, Business Cycles and the Employment of Single Parents.
Documents 2002/7.

Bengt J. Eriksson, Anne B. Dahle, Ronny Haugan, Lars Einar Legernes, Jogeir Myklebust and Erik Skauen: Price Indices for Capital Goods. Part 2 - A Status Report. Documents 2002/6.

Pål Boug, Ådne Cappelen and Anders Rygh Swensen: Expectations and Regime Robustness in Price Formation: Evidence from VAR Models and Recursive Methods. Documents 2002/5.

Roger Bjørnstad, Ådne Cappelen, Inger Holm and Terje Skjerpen: Past and Future Changes in the Structure of Wages and Skills. Documents 2002/4.

Roger Bjørnstad: The Major Debates in Macroeconomic Thought - a Historical Outline. Documents 2002/2.

Notater

Torkil Løwe: Boligkonsum etter alder og kohort. Analyser av boforholdsundersøkelsene 1967-1997.
Notater 2002/66.

Torstein Bye, Kim Massey Heide og Erling Holmøy: Transportutvikling i langsiktige fremskrivninger for norsk økonomi. Prosjektnotat til ECON.
Notater 2002/49.

Annegrete Bruvoll og Torstein Bye: En vurdering av avfallspolitikken bidrag til løsning av miljø- og ressursproblemer. Notater 2002/36.

Dag Rønningen: Overganger fra arbeidsmarkedet til trygd. En litteraturoversikt. Notater 2002/18.

Dag Rønningen og Dennis Fredriksen: Beskatningen av pensjonister.
Notater 2002/17.

Hilde Madsen og Lasse Sigbjørn Stambøl: Kontrafaktiske regionale beregninger ved hjelp av SSBs modellsystem REGARD. Regionale beregninger basert på historiske tall på nasjonalt nivå kjørt bakover i tid på grunnlag av modellens basisår (her 1995).
Notater 2002/13.

Innholdsfortegnelse for Økonomiske analyser (ØA) og Economic Survey (ES) de siste 12 måneder

Innholdsfortegnelse for tidligere utgivelser av Økonomiske analyser og Economic Survey kan fås ved henvendelse til Aud Walseth, Statistisk sentralbyrå, telefon: 21 09 47 57, telefax: 21 09 00 40, E-post: Aud.Walseth@ssb.no

Økonomiske analyser

ØA 1/2002:

Økonomisk utsyn over året 2001, 3-103.

ØA 2/2002:

Roger Bjørnstad og Terje Skjerpen: Framtidige utviklingstrekk i arbeidsmarkedet: Økte forskjeller i lønn og ledighet, 3-13.

Bjart Holtmark: Hva får AFP-pensjonister igjen for å arbeide?, 14-23.

Frants Gundersen: Forskning og regionalt næringsliv, 24-34.

Dag Rønningen og Dennis Fredriksen: Særregler i beskatningen av alderspensjonister, 35-40.

Erling Holmøy: Hva koster tidligere pensjonering for samfunnet? 41-47.

Mona Vibeke Moe: Faktorer bak prisutviklingen på importerte klær, 48-55.

ØA 3/2002:

Konjunkturtendensene, 3-23.

Erling Joar Fløttum, Tore Halvorsen og Tor Skoglund: Reviderte nasjonalregnskapstall for årene 1991-2001, 24-35.

Solveig Glomsrød: Et renere og rikere Kina? 36-43.

Turid Noack: Samboere med felles barn: En gruppe med mye gjennomtrekk, 44-49.

ØA 4/2002:

Konjunkturtendensene, 3-21.

Torbjørn Hægeland: Har det vært et fall i kvaliteten på norsk utdanning? 22-27.

Astrid Oline Ervik, Erling Holmøy og Torbjørn Hægeland: Produksjon av ressursbruk innenfor høyere utdanning i Norge, 28-33.

Kristin Rypdal: Kan vi stole på utslippsdata? 34-39.

ØA 5/2002:

Annegrete Bruvoll og Bodil Merethe Larsen: Kva ligg bak utviklinga i klimagassutsleppa på 1990-tallet? 3-8.

Ann Christin Bøeng: Mer effektiv energibruk i næringslivet, 9-15.

Finn Roar Aune, Rolf Golombek, Sverre A. Kittelsen og Knut Einar Rosendahl: Friere energimarkeder i Vest-Europa, 16-21.

Mads Greker: Miljømerking og handel, 22-29.

ØA 6/2002:

Konjunkturtendensene, 3-23

Finn Roar Aune og Torstein Bye: Kraftkrise i Norge, 23-28.

Jan Byfuglien og Jan Stensrud: Strukturindikatorer for å sammenligne Norge med EU, 29-38.

Torbjørn Hægeland: Kan arbeidserfaring erstatte formell utdanning? 39-43.

Brita Bye og Turid Åvitsland: Virkinger av merverdiavgiftsreformen og fjerningen av investeringsavgiften, 44-51.

Erling Røed Larsen og Jørgen Aasness: Fordelingsvirkninger av grønne skatter på transport, 52-58.

Kjell Arne Brekke og Dag Einar Sommervoll: Hvordan kan det være vanskelig å etablere seg på boligmarkedet i 2002?, 59-64

Economic Survey

ES 1/2002:

Economic survey 2001, 3-27.

Per Espen Lilleås: CPI adjusted for tax changes and excluding energy products, 28-31.

ES 2/2002:

Economic trends, 3-24.

Erling Joar Fløttum, Tore Halvorsen and Tor Skoglund: Revised national accounts figures: Stronger growth in the 1990s, 25-35.

Per Richard Johansen and Inger Holm: Macroeconomic effects of different ways of using the real return on the Norwegian Government Petroleum Fund, 36-48.

Dag Rønningen and Dennis Fredriksen: Special tax rules for old-age pensioners, 49-55.

ES 3/2002:

Economic trends, 3-22.

Geir Martin Pilskog: Norwegian enterprises lag behind Nordic neighbours in use of ICT, 23-38.

ES 4/2002:

Economic trends, 3-25.

Jan Byfuglien and Jan Stensrud: Structural indicators for comparing Norway with the EU, 26-36.

Konjunkturindikatorer for Norge

Tabell	Side	Figur	Side
Konjunkturbarometeret			
1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet	2*	1.1. Konjunkturbarometer. Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling	3*
		1.2. Konjunkturbarometer. Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal	3*
		1.3. Konjunkturbarometer. Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå	3*
		1.4. Konjunkturbarometer. Faktorer som begrenser produksjonen i industrien	3*
Ordre			
2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser.	2*	2.1. Ordre. Ordretilgang og ordreserve i industri ialt	3*
2.2. Ordreserve. Sesongjusterte og glattede verdiindekser.	2*	2.2. Ordre. Ordretilgang og ordreserve i bygg og anlegg i alt . . .	3*
Arbeidskraft			
3.1. Arbeidsmarked. 1 000 personer og prosent. Sesongjustert	4*	3.1. Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk.	5*
		3.2. Arbeidsledige og beholdning av ledige plasser	5*
Produksjon			
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser 1995=100.	4*	4.1. Produksjon. Olje og naturgass	5*
4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	6*	4.2. Produksjon. Industri og kraftforsyning	5*
		4.3. Produksjon. Innsatsvarer og energivarer.	5*
		4.4. Produksjon. Investeringsvarer og konsumvarer	5*
		4.5. Produksjonsindeks for bygg og anlegg	7*
		4.6. Hotellovernattinger	7*
Investeringer			
5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk. Mrd. kroner.	6*	5.1. Antatte og utførte investeringer i industri	7*
5.2. Påløpte investeringskostnader. Mrd. kroner. Næringslivets samlede årsanslag for investeringsåret gitt på ulike tidspunkter.	6*	5.2. Årsanslag for påløpte investeringskostnader i industri og bergverk gitt på ulike tidspunkter	7*
5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid	8*	5.3. Årsanslag for påløpte investeringskostnader i oljevirksomheten gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.4. Årsanslag for påløpte investeringskostnader i kraftforsyning gitt på ulike tidspunkter	7*
		5.5. Bygg satt i gang. Boliger.	9*
		5.6. Bygg satt i gang. Driftsbygg	9*
		5.7. Bygg under arbeid	9*
Forbruk			
6.1. Forbruksindikatorer.	8*	6.1. Detaljomsetning	9*
		6.2. Varekonsumindeks (volum)	9*
		6.3. Registrerte nye personbiler	9*
Priser			
7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	10*	7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og endring	11*
7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før.	10*	7.2. Produktpriser. Nivå og endring.	11*
7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før	12*	7.3. Boligpriser. Prosentvis endring fra samme kvartal året før . . .	11*
7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks.	12*	7.4. Spotpris elektrisk kraft	11*
		7.5. Spotpris Brent Blend	11*
		7.6. Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter	11*
Finansmarked			
8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent.	12*	8.1. 3 måneders eurorente	15*
8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent. . . .	13*	8.2. Utlånsrente og innskuddsrente	15*
8.3. Valutakurser, Norges Banks penge- og kredittindikatorer og aksjekursindeks for Oslo Børs	13*	8.3. Valutakursindekser	15*
		8.4. Norges Banks penge- og kredittindikator	15*
Utenrikshandel			
9.1. Innførsel og utførsel av varer. Mill. kroner Sesongjustert	14*	9.1. Utenrikshandel	15*
9.2. Utenriksregnskap. Mill. kroner	14*	9.2. Driftsbalansen	15*

1.1. Konjunkturbarometer, industri og bergverk. Sesongjustert og glattet

	Faktisk utvikling fra foregående kvartal og forventet utvikling i kommende kvartal. Diffusjonsindeks ¹				Kapasitets- utnytting ²	Generell be- dømmelse av utsiktene i komende kvartal	Faktorer som begrenser produksjonen. Prosent av foretakene			
	Produksjon		Sysselsetting				Etterspørsel	Kapasitet	Arbeidskraft	Råstoff
	Faktisk	Forventet	Faktisk	Forventet						
Prosent										
1999										
4. kvartal	49,4	53,1	40,4	42,5	80,1	52,9	69,3	6,6	4,9	3,7
2000										
1. kvartal	48,6	55,4	41,8	44,4	79,8	55,9	68,4	6,9	5,2	4,1
2. kvartal	48,6	57,3	43,4	46,0	79,5	58,2	67,1	7,6	5,4	4,3
3. kvartal	51,6	59,1	46,2	48,3	80,0	59,7	65,2	8,4	6,0	4,5
4. kvartal	54,1	59,3	48,4	50,0	80,3	59,1	64,4	8,8	6,6	4,6
2001										
1. kvartal	53,9	58,1	49,1	49,8	79,9	56,6	64,3	7,5	7,6	4,6
2. kvartal	51,5	56,8	48,2	49,2	79,7	54,6	65,0	5,9	8,7	4,3
3. kvartal	49,4	56,9	47,2	48,1	79,3	54,2	66,6	5,4	9,1	3,7
4. kvartal	49,8	56,9	47,0	45,9	79,3	54,3	68,6	5,9	8,5	3,0
2002										
1. kvartal	51,8	55,7	47,0	44,3	79,6	53,0	70,0	6,2	7,4	2,8
2. kvartal	51,5	52,3	46,4	41,6	79,5	49,0	71,5	6,1	6,1	2,7
3. kvartal	48,9	48,6	44,5	39,0	78,7	44,9	74,1	5,1	4,8	2,6
4. kvartal	47,1	46,4	42,2	38,0	78,1	42,5	77,1	4,2	3,9	2,4

¹ Beregnet som summen av andelen av foretakene som har svart STØRRE og halvparten av andelen av foretakene som har svart UENDRET. ² Veid gjennomsnitt for kvartalet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1. Ordretilgang. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 1. kv. 1992=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transport- midler	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig- bygg	Andre bygg
1998	126,8	122,5	162,7	117,9	125,3	96,1	145,6	64,7	90,9
1999	118,5	113,1	144,6	124,0	136,7	91,1	105,0	89,9	88,2
2000	134,7	124,1	191,6	161,4	168,1	99,9	99,4	101,0	100,4
2001	127,8	118,1	187,0	131,0	164,6	111,4	125,4	103,5	110,7
2002	125,9	107,5	157,1	90,0	127,4	113,3	124,7	109,5	109,3
2001									
1. kvartal	131,0	122,0	200,6	156,4	177,6	108,1	106,8	104,0	109,5
2. kvartal	128,0	119,6	193,4	140,6	170,7	112,4	120,4	103,6	113,9
3. kvartal	126,2	117,1	182,3	121,7	160,6	113,1	133,9	102,9	112,2
4. kvartal	126,1	113,8	171,7	105,3	149,3	111,9	140,6	103,5	107,4
2002									
1. kvartal	126,4	110,8	163,8	94,1	138,7	112,2	135,4	107,0	105,7
2. kvartal	126,3	108,6	157,5	89,4	129,7	113,4	125,1	109,7	108,0
3. kvartal	125,7	106,5	153,5	87,9	122,7	113,6	117,9	111,3	110,9
4. kvartal	125,1	104,2	153,7	88,7	118,3	113,8	120,3	110,0	112,7

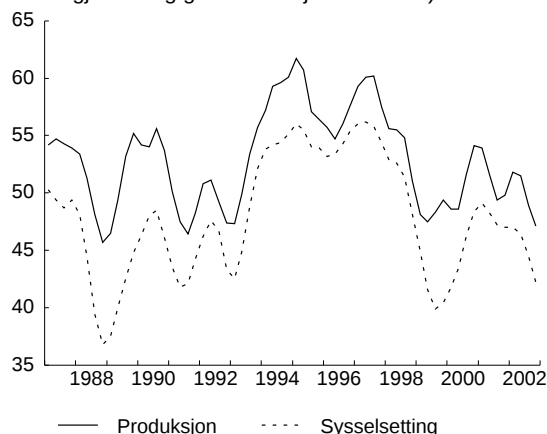
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2. Ordreservert. Sesongjusterte og glattede verdiindekser

	Ordrebasert industri. 1995=100					Bygg og anlegg. 1. kv. 1992=100			
	I alt	Metaller og metallvarer	Maskiner og utstyr	Transport- midler	Kjemiske råvarer	I alt	Anlegg	Bolig- bygg	Andre bygg
1998	136,9	137,1	115,1	173,4	128,0	94,5	182,2	55,0	85,9
1999	105,0	135,0	89,3	117,5	105,6	90,2	128,9	73,7	88,5
2000	115,2	140,3	100,2	169,3	76,4	100,4	100,6	100,7	100,2
2001	139,5	154,4	126,0	224,6	79,1	114,9	113,4	113,6	115,6
2002	128,1	161,8	115,6	141,9	65,1	119,6	129,6	108,8	121,6
2001									
1. kvartal	137,3	148,0	120,2	232,5	78,9	107,7	100,2	112,7	107,4
2. kvartal	141,1	152,4	126,4	237,0	79,4	112,9	107,7	114,5	113,1
3. kvartal	141,2	157,0	129,2	225,8	79,6	118,2	118,0	113,8	119,2
4. kvartal	138,3	160,3	128,0	202,9	78,3	120,9	127,6	113,6	122,6
2002									
1. kvartal	134,0	161,6	123,2	174,8	74,3	120,5	132,3	111,3	122,3
2. kvartal	129,6	162,0	117,1	148,4	68,4	119,1	131,3	109,3	120,7
3. kvartal	125,7	161,9	112,1	128,2	61,7	118,7	127,9	108,4	120,7
4. kvartal	122,9	161,8	109,8	116,3	56,0	120,0	126,8	106,3	122,6

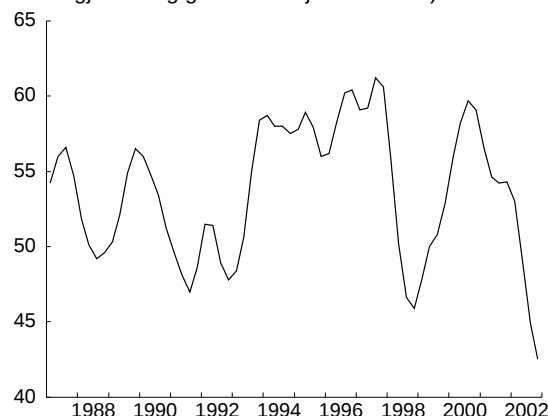
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.1 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Produksjon og sysselsetting, faktisk utvikling, kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

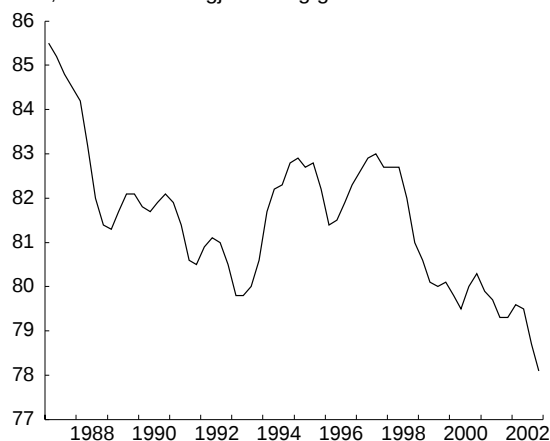
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.2 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Generell bedømmelse av utsiktene, neste kvartal.
Sesongjustert og glattet diffusjonsindeks 1). Prosent

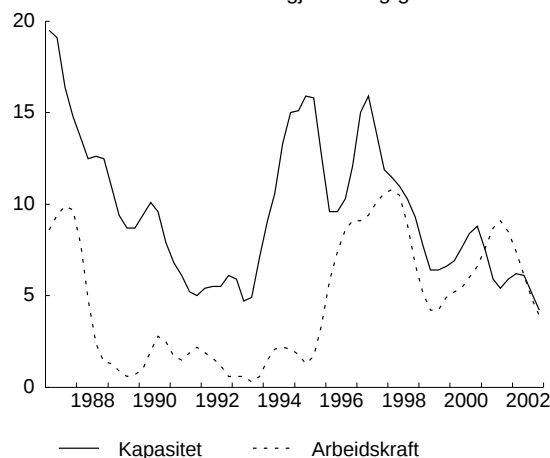
1) Se fotnote 1) til tabell 1.1
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.3 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Kapasitetsutnyttingsgraden ved nåværende produksjonsnivå, kvartal. Sesongjustert og glattet. Prosent

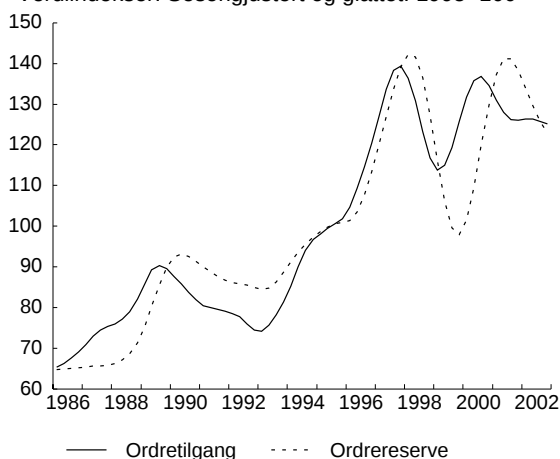
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 1.4 Konjunkturbarometer: Industri og bergverk
Faktorer som begrenser prod. i industrien, kvartal.
Andel av foretakene. Sesongjustert og glattet. Prosent

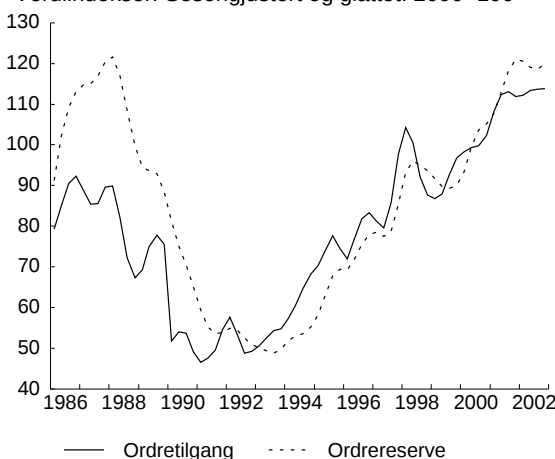
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.1 Ordre (kvartal)
Ordretilgang og ordreserve. Ordrebasert industri ialt.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 2.2 Ordre (kvartal)
Ordretilgang og ordreserve. Bygg og anlegg ialt.
Verdiindekser. Sesongjustert og glattet. 2000=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

3.1. Arbeidsmarked. 1000 personer og prosent. Sesongjustert

	Arbeidskraftundersøkelsen ¹					Arbeidsdirektoratet			
	Sysselsatte	Ukeverk	Arbeidsstyrken	Arbeidsledige	Arbeidsledighet. Prosent av arbeidsstyrken	Registrerte ledige ²	Registrerte ledige og personer på tiltak ²	Tilgang på ledige stillinger	Beholdning av ledige stillinger ³
1998	2 248	1 813	2 323	74	3,2	55,9	70,6	39,3	18,6
1999	2 258	1 798	2 333	75	3,2	59,6	67,9	42,2	17,8
2000	2 269	1 795	2 350	81	3,4	62,6	74,0	49,2	18,4
2001	2 278	1 791	2 361	84	3,6	62,7	72,7	33,4	14,8
2002	2 286	1 774	2 378	92	3,9	75,2	84,5	24,9	12,2
2001									
September	2 278	1 786	2 367	90	3,8	66,0	74,6	30,2	14,8
Oktober	2 280	1 782	2 371	92	3,9	66,1	74,6	31,0	13,8
November	2 288	1 779	2 377	89	3,7	69,6	78,1	20,5	14,4
Desember	2 288	1 765	2 374	86	3,6	68,3	77,4	24,7	13,6
2002									
Januar	2 290	1 766	2 377	87	3,6	68,5	77,5	28,9	14,2
Februar	2 290	1 765	2 380	90	3,8	68,5	77,7	28,7	13,5
Mars	2 289	1 779	2 379	90	3,8	70,0	79,0	21,2	11,5
April	2 285	1 774	2 377	92	3,9	71,8	81,4	27,0	12,5
Mai	2 287	1 781	2 379	92	3,9	73,4	83,2	26,1	10,3
Juni	2 282	1 781	2 371	89	3,7	75,0	84,3	27,5	12,2
Juli	2 285	1 782	2 372	88	3,7	74,1	83,1	26,2	12,0
August	2 285	1 779	2 376	90	3,8	76,5	84,9	25,0	12,2
September	2 287	1 774	2 381	93	3,9	80,0	88,6	21,0	11,8
Oktober	2 283	1 770	2 379	96	4,0	82,0	90,8	20,6	11,6
November	2 281	1 772	2 379	98	4,1	83,5	93,1	25,6	13,0
Desember	2 278	1 765	2 375	97	4,1	82,7	93,2	19,4	11,3
2003									
Januar	..	..	..	..	..	85,2	96,2	17,6	10,0
Februar	..	..	..	..	..	87,5	98,8	20,9	10,8

¹ Tre måneders glidende sentrert gjennomsnitt. Tallene for februar, mai, august og november gir gjennomsnittet for henholdsvis 1., 2., 3. og 4. kvartal.

² Tallene er justert bakover for brudd i serien fra januar 1999.

³ Brudd i serien f.o.m. mai 2001. Dataene er derfor ikke sesongjustert etter dette.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Arbeidsdirektoratet.

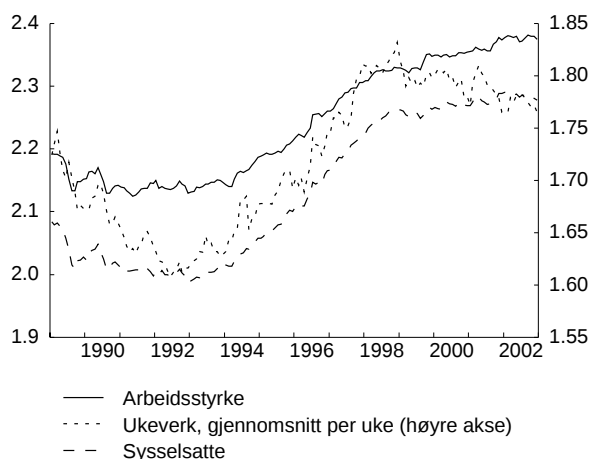
4.1. Produksjon. Sesongjusterte volumindekser. 1995=100

	Etter næring				Etter sluttanvendelse			
	Total indeks ¹	Råolje og naturgass	Industri	Kraftforsyning	Innsatsvarer	Investeringsvarer	Konsumvarer	Energi-varer
1998	107,9	109,6	108,9	94,9	107,3	113,3	111,0	102,9
1999	107,6	110,2	106,3	99,5	106,8	110,5	107,7	104,2
2000	110,7	116,0	103,1	115,7	101,8	107,2	104,5	110,8
2001	109,3	119,6	102,0	98,6	100,4	105,5	104,7	111,2
2002	110,4	118,0	101,1	105,3	98,8	106,9	102,7	110,6
2001								
August	108,6	119,5	102,1	89,1	99,8	106,3	105,4	109,5
September	112,3	130,1	100,6	88,1	98,0	105,0	102,8	117,0
Oktober	109,7	120,8	102,2	95,0	99,6	105,9	104,7	111,5
November	111,1	122,5	102,0	104,9	98,8	106,0	104,4	114,5
Desember	112,2	127,6	99,2	111,1	97,6	104,6	103,7	118,4
2002								
Januar	112,4	120,4	102,6	107,7	98,3	107,0	108,6	113,5
Februar	114,2	124,4	102,0	105,5	99,5	106,4	103,9	116,0
Mars	107,2	112,2	100,9	104,9	98,4	106,4	102,5	106,3
April	113,0	123,8	101,5	95,2	98,2	106,2	104,0	115,4
Mai	112,8	121,9	102,1	104,2	100,4	106,9	103,3	114,0
Juni	113,4	120,4	104,4	112,0	102,8	109,4	105,8	113,4
Juli	111,0	117,9	102,2	110,7	99,1	108,7	104,2	111,3
August	110,3	117,5	100,9	107,8	99,5	106,6	102,6	110,8
September	105,3	108,5	101,3	104,2	99,7	107,3	101,6	101,3
Oktober	109,8	116,8	100,4	113,9	98,0	107,9	100,5	109,5
November	109,5	118,2	99,4	102,1	97,8	105,9	98,0	109,9
Desember	105,5	114,2	96,0	95,0	94,2	104,6	97,7	105,8
2003								
Januar	105,7	115,7	97,5	81,6	92,6	105,2	98,5	107,0

¹ Olje- og gassutvinning, industri, bergverk og kraftforsyning.

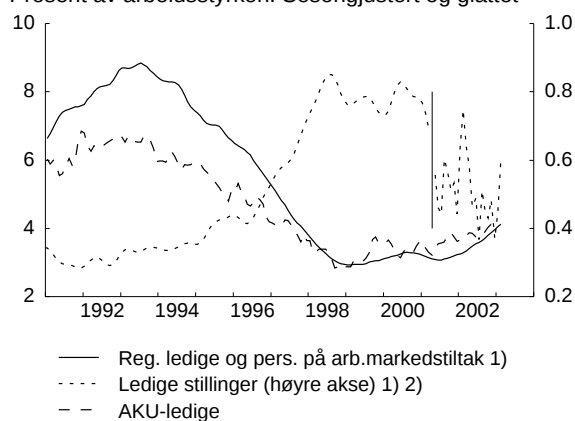
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.1 Arbeidsstyrke, sysselsatte og ukeverk
Millioner. Sesongjusterte og glattede månedstall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 3.2 Arbeidsledige og beholdning av ledige stillinger, månedstall
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

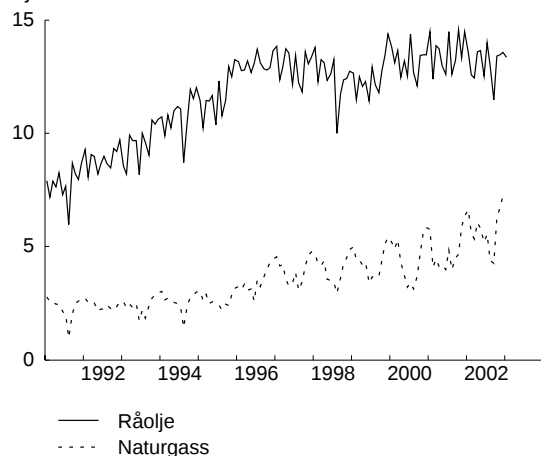

1) Justert bakover for brudd i serien fra januar 99.

2) Brudd i serien fom. mai 2001. Ikke sesongjustert etter dette.

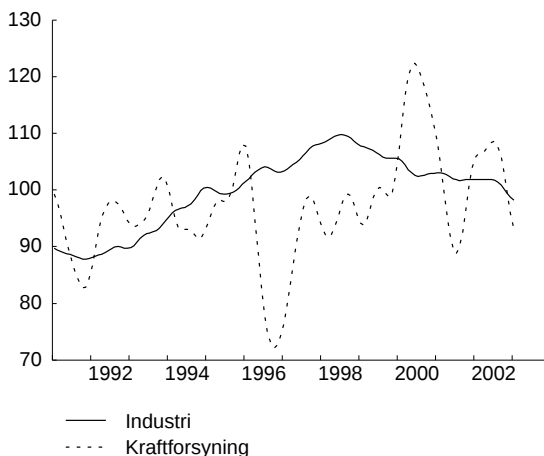
Kilde: Aetat Arbeidsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.1 Produksjon: Olje og naturgass
Råolje (mill tonn) og naturgass (mrd. Sm3)
Ujusterte månedstall.

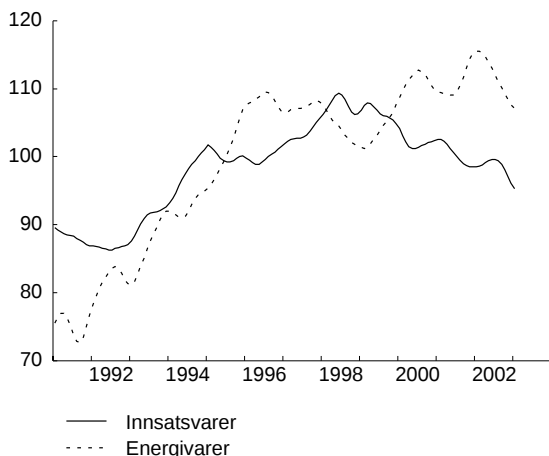
Kilde: Oljedirektoratet.

Fig. 4.2 Produksjon: Industri ilt og kraftforsyning
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

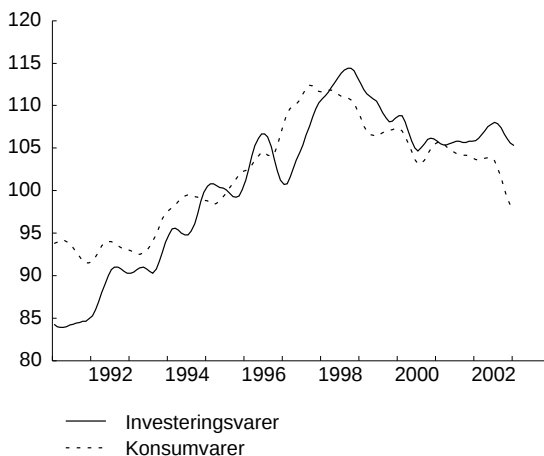
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.3 Produksjon: Innsatsvarer og energivarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.4 Produksjon: Investerings- og konsumvarer
Sesongjusterte og glattede volumindekser. 1995=100
Månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4.2. Produksjon og omsetning. Indekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før.

	Bygge- og anleggsproduksjon. Volum						Omsetning for forretningsmessig tjenesteyting. Verdi		Hotellomsetning. Verdi	
	I alt		Bygg i alt		Anlegg		Nivå	Endring	Nivå	Endring
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Nivå	Endring				
	1995=100						1.kv 1997 = 100		1992=100	
1999	102,3	2,2	101,8	2,8	103,6	0,6	134,1	7,8	153,9	6,2
2000	100,0	-2,2	100,0	-1,8	100,0	-3,5	143,1	6,7	153,4	-0,3
2001	101,3	1,3	104,0	4,0	91,7	-8,3	..	..	155,6	1,4
2002	106,2	4,8	107,5	3,4	98,0	6,9	..	..	..	..
2000										
1. kvartal	104,8	5,8	105,4	6,2	102,5	4,6	136,3	6,1	143,3	2,5
2. kvartal	97,9	-4,5	97,7	-4,1	98,7	-5,9	138,7	5,6	149,0	-6,8
3. kvartal	93,4	-7,7	92,2	-7,2	97,9	-8,4	133,7	5,4	188,5	1,7
4. kvartal	103,9	-2,3	104,7	-1,9	101,0	-3,7	163,6	9,4	132,8	1,7
2001										
1. kvartal	103,1	-1,6	107,6	2,1	86,9	-15,2	145,1	6,5	146,8	2,5
2. kvartal	99,6	1,7	102,0	4,4	90,6	-8,2	152,8	10,2	153,1	2,7
3. kvartal	96,1	2,9	97,6	5,9	90,3	-7,7	..	..	188,7	0,1
4. kvartal	106,4	2,4	108,6	3,7	99,0	-1,9	..	..	133,9	0,8
2002										
1. kvartal	99,9	-3,1	103,5	-3,8	87,0	0,1	..	..	142,2	-3,2
2. kvartal	102,9	3,3	103,8	1,7	101,0	11,5	..	..	..	..
3. kvartal	95,7	-0,4	96,6	-1,0	93,6	3,7	..	..	..	..
4. kvartal	126,1	18,5	126,1	16,2	110,4	11,5	..	..	..	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.1. Antatte og utførte investeringer ifølge SSBs investeringsstatistikk¹. Mrd. kroner

	Industri			Kraftfor- syning	Oljevirkksomhet (ujustert)						
	Antatte, sesongjust.	Utførte, ujustert	Utførte, sesongjust.		Utførte	Antatte	Utførte				
							I alt	Leting	Utbygging	Felt i drift	Rørtransport
1999	..	13,6	13,6	4,2	..	69,1	5,0	35,2	19,9	4,7	
2000	..	13,0	13,3	3,8	..	53,6	5,3	22,8	23,5	0,7	
2001	..	14,9	14,8	4,3	..	57,1	6,8	20,2	27,2	2,2	
2002	..	16,0	16,2	5,2	..	54,0	4,5	17,9	27,0	1,1	
2001											
1. kvartal	4,2	2,8	3,4	0,7	13,6	12,6	1,9	4,4	5,8	0,5	
2. kvartal	4,1	3,5	3,5	1,0	13,2	13,8	1,9	5,0	6,3	0,4	
3. kvartal	4,2	3,6	3,9	1,1	14,7	14,4	1,5	5,3	6,7	0,6	
4. kvartal	4,3	4,9	4,0	1,6	16,5	16,2	1,6	5,4	8,3	0,7	
2002											
1. kvartal	4,4	3,1	4,0	0,7	14,6	13,1	1,8	3,9	6,8	0,2	
2. kvartal	4,5	4,1	4,1	1,3	15,2	13,0	0,9	4,6	6,7	0,2	
3. kvartal	4,3	4,1	4,2	1,4	15,3	13,4	0,8	4,4	6,7	0,4	
4. kvartal	4,0	4,7	4,0	1,8	17,9	14,4	1,0	4,9	6,7	0,4	
2003											
1. kvartal	3,8	..	..	..	16,9	..	..	..	..	..	

¹ Tallene for antatte og utførte investeringer i et kvartal er hentet fra investeringsundersøkelsen for henholdsvis samme og påfølgende kvartal.

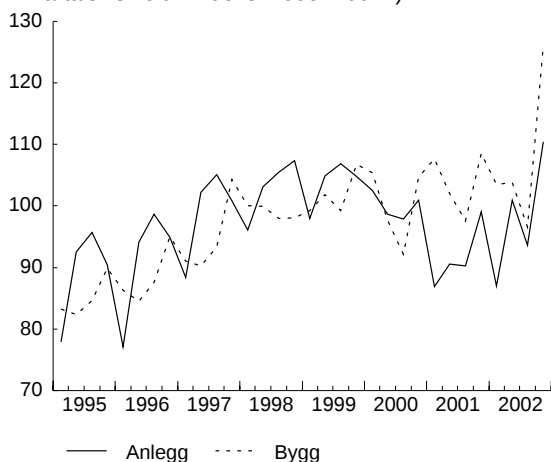
Kilde: Statistisk sentralbyrå

5.2. Påløpte investeringskostnader. Mrd. kroner. Næringens samlede årsanslag for investeringsåret (år t) gitt på ulike tidspunkter i året før investeringsåret (t-1) og året etter investeringsåret (t+1)

	Industri og bergverksdrift				Kraftforsyning				Oljevirkksomhet			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
År t-1												
2. kvartal	10,8	10,2	14,0	12,0	4,0	3,1	4,5	4,2	46,2	33,6	28,4	51,8
3. kvartal	11,2	10,1	14,1	12,1	3,3	3,3	4,5	4,4	43,6	37,6	38,0	55,2
4. kvartal	12,4	12,8	14,6	13,4	3,3	3,9	5,8	5,2	48,5	41,4	49,5	60,9
År t												
1. kvartal	13,2	14,3	15,7	12,7	4,5	4,8	5,2	6,4	49,5	50,7	55,7	71,1
2. kvartal	13,9	15,1	16,8	..	4,3	5,0	5,4	..	51,0	53,5	57,3	..
3. kvartal	14,1	15,7	16,3	..	4,4	4,8	5,1	..	51,2	56,7	58,6	..
4. kvartal	13,6	15,3	16,0	..	4,1	4,3	5,2	..	52,7	57,4	57,5	..
År t+1												
1. kvartal	13,5	15,5	16,3	..	3,8	4,3	5,2	..	53,6	57,1	54,0	..

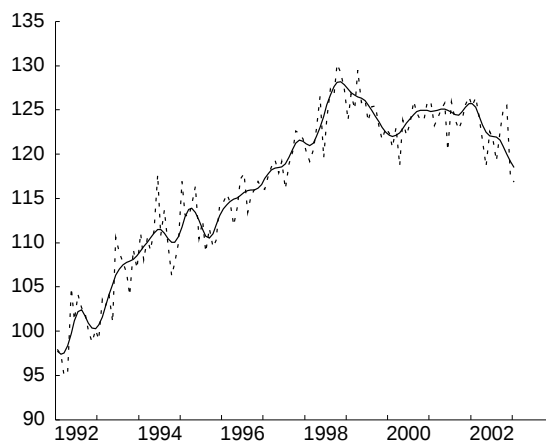
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4.5 Produksjonsindeks for bygg og anlegg
Kvartalsvis volumindeks. 1995=100. 1)

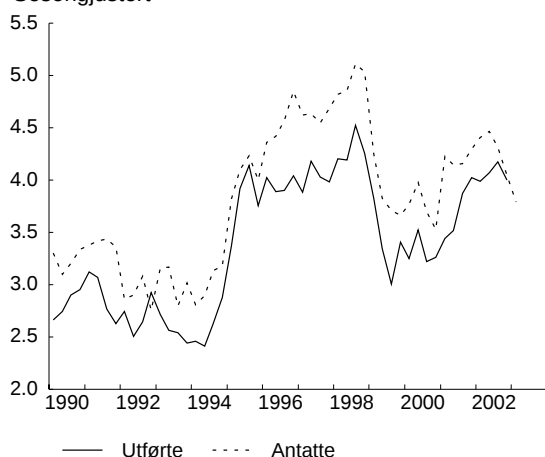
1) Brudd i serien fra 1. kv. 2000.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 4.6 Hotellovernattinger
Månedsindeks. 1992=100. Sesongjustert og trend

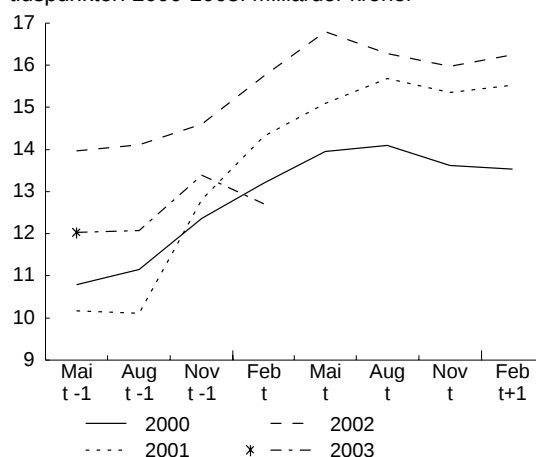
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.1 Investeringer: Industri
Antatte og utførte per kvartal. Milliarder kroner.
Sesongjustert

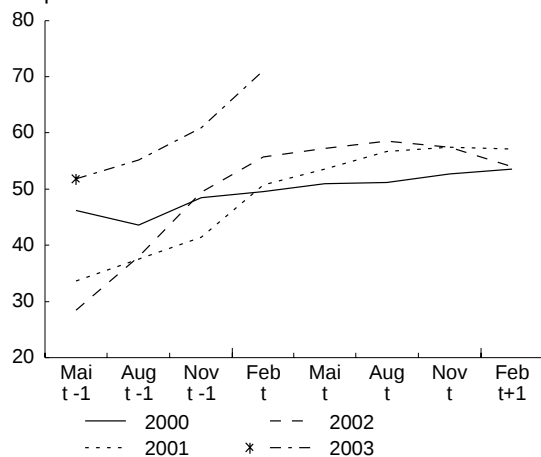
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fig. 5.2 Investeringer: Industri og bergverksdrift
Påløpte kostnader, årsanslag gitt på ulike
tidspunkter. 2000-2003. Milliarder kroner

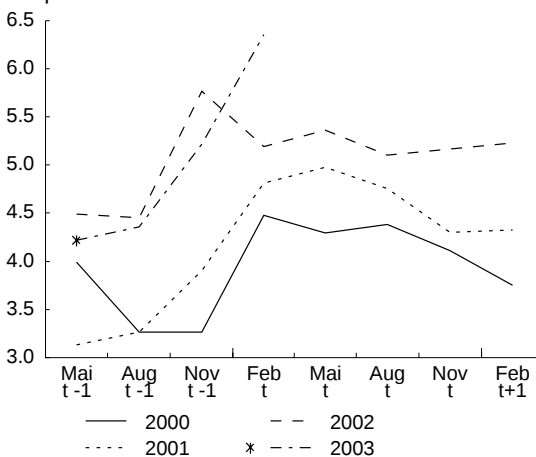
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.3 Investeringer: Oljevirkksomhet
Påløpte kostnader, årsanslag gitt på ulike
tidspunkter. 2000-2003. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.4 Investeringer: Kraftforsyning
Påløpte kostnader, årsanslag gitt på ulike
tidspunkter. 2000-2003. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3. Igangsetting av nye bygg og bygg under arbeid

	Bygg satt igang					Bygg under arbeid. Bruksareal. 1000 kvm. Utgangen av perioden	
	Antall boliger		Bolig bruksareal 1000 kvm		Andre bygg. Bruksareal. 1000 kvm. Trend ¹	Boliger. Trend	Andre bygg. Trend
	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent	Sesongjustert nivå	Trend. Endring fra forrige periode. Årlig rate. Prosent			
1998	19 646	-7,6	3 014	-6,7	3 036	3 032	4 160
1999	20 492	4,3	2 919	-3,2	3 468	2 964	4 203
2000	23 550	14,9	3 515	20,4	3 535	3 439	4 337
2001	25 266	7,3	3 409	-3,0	3 334	3 724	4 472
2002	22 980	-9,0	3 044	-10,7	3 254	3 805	4 199
2001							
August	2 045	-22,3	261	-18,4	261	3 627	4 495
September	1 977	-27,7	283	-22,9	262	3 638	4 522
Oktober	1 962	-27,3	276	-25,9	263	3 652	4 522
November	1 994	-23,2	264	-27,1	265	3 672	4 496
Desember	1 760	-16,2	248	-25,6	268	3 697	4 465
2002							
Januar	1 910	-9,9	248	-21,6	270	3 727	4 456
Februar	2 198	-4,5	304	-15,8	272	3 757	4 475
Mars	1 891	-1,6	247	-4,3	273	3 781	4 493
April	1 837	2,8	245	10,1	275	3 792	4 483
Mai	1 861	3,7	248	12,2	275	3 795	4 438
Juni	1 885	3,5	256	8,1	274	3 799	4 373
Juli	1 440	0,9	197	0,0	271	3 807	4 309
August	1 905	-1,0	267	-5,3	268	3 812	4 260
September	1 905	-2,6	239	-3,6	264	3 807	4 228
Oktober	1 803	0,0	240	4,5	260	3 794	4 209
November	1 942	5,8	260	16,4	258	3 783	4 199
Desember	1 796	13,3	247	27,0	257	3 778	4 189
2003							
Januar	2 261	19,6	276	29,7	258	3 781	4 172

¹ Tallene omfatter ikke bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

6.1. Forbruksindikatorer

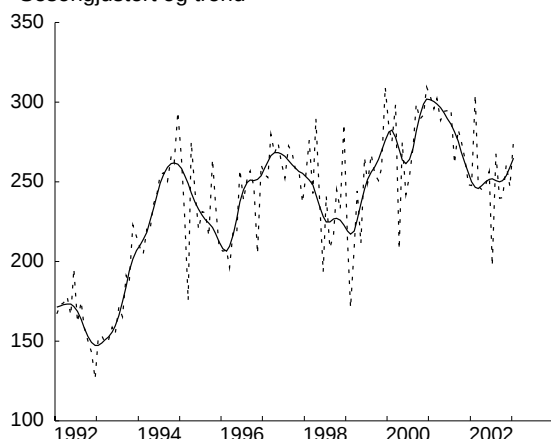
	Detaljomsætningsvolum		Varekonsumindeks ¹		Førstegangsregistrerte personbiler		Hotellovernattinger, ferie og fritid	
	Trend. Prosent		Trend. Prosent		Trend. Prosent		Trend. Prosent	
	Sesongjustert indeks	endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert indeks	endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå. 1000	endring fra forrige periode. Årlig rate	Sesongjustert nivå	endring fra forrige periode. Årlig rate
	1995=100		1995=100		1 000		1 000	
1998	113,0	4,9	112,2	2,9	139,8	-8,7	8 557,9	2,0
1999	115,4	2,2	113,6	1,2	123,8	-12,2	8 642,4	1,2
2000	118,5	2,8	116,2	2,2	126,8	2,1	8 769,2	1,4
2001	120,6	1,6	118,6	2,1	120,8	-4,5	8 876,5	0,3
2002	125,4	4,0	122,8	3,5	123,3	2,2	8 717,9	-1,1
2001								
September	119,3	5,1	118,1	4,4	10,2	4,6	726,8	1,4
Oktober	121,8	6,1	119,4	4,9	10,3	1,0	723,4	2,0
November	123,3	6,4	121,0	5,1	10,0	0,6	764,4	1,7
Desember	122,7	6,5	121,3	5,0	10,4	2,1	769,1	0,6
2002								
Januar	123,8	5,9	121,1	4,4	9,9	4,8	733,0	-0,8
Februar	123,7	4,8	121,6	3,3	10,4	5,7	770,6	-2,3
Mars	125,1	3,5	122,5	1,9	10,5	4,2	703,4	-3,9
April	125,4	2,1	122,5	0,9	10,5	1,1	686,7	-5,4
Mai	124,8	1,2	122,0	1,2	9,6	0,5	743,3	-6,2
Juni	124,8	1,0	121,8	2,5	10,3	0,9	722,7	-6,3
Juli	124,9	1,5	120,6	4,1	10,2	2,8	728,7	-6,2
August	124,4	2,6	122,0	5,4	10,5	1,5	695,3	-5,9
September	126,0	3,5	123,6	5,7	10,5	-1,5	718,9	-5,3
Oktober	126,6	4,0	125,1	4,7	10,6	-6,8	742,4	-4,7
November	129,4	3,8	126,6	3,1	10,1	-10,7	793,4	-4,3
Desember	126,5	3,4	123,7	1,7	10,2	-11,9	679,6	-4,2
2003								
Januar	127,1	3,2	124,4	1,4	9,7	-8,8	655,6	-3,7
Februar	..	..	..	..	10,2	-2,6	..	..

¹ Indikatoren bygger på informasjon om detaljomsætningsvolum, førstegangsregistrering av personbiler (antall) og volumindikatorer for omsetning av tobakk, øl, mineralvann, elektrisk kraft, bensin, brensel og fjernvarme. Vektene er hentet fra det kvartalsvise nasjonalregnskapet (KNR).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.5 Bygg satt igang

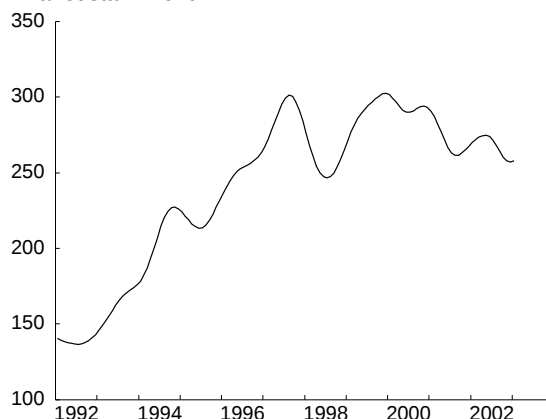
Boliger. Bruksareal. 1000 kvm. månedstall
Sesongjustert og trend

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.6 Bygg satt igang

Andre bygg 1) enn boliger. Bruksareal. 1000 kvm.
Månedstall. Trend.

1) Unntatt bygg til jordbruk, skogbruk og fiske.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 5.7 Bygg under arbeid

Bruksareal. 1000 kvm. Månedstall. Trend

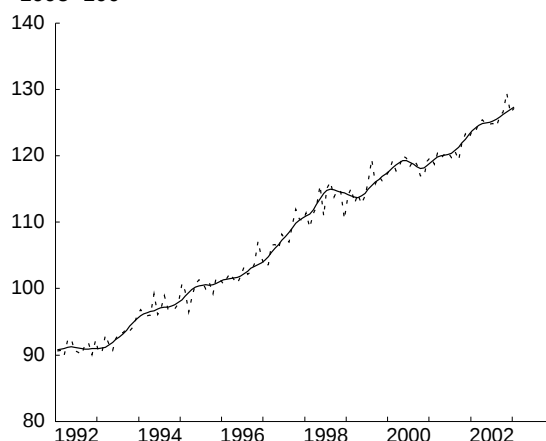
— Boliger - - - Andre bygg 1)

1) F.o.m 1993 inkl. jordb., skogb., fiske

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.1 Detaljomsetning

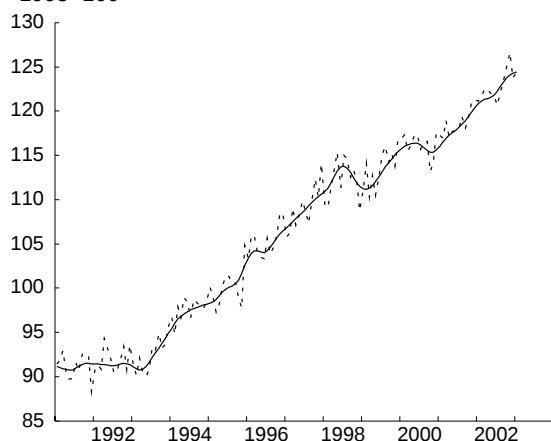
Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.2 Varekonsumindeks

Volumindeks. Månedstall. Sesongjustert og trend
1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 6.3 Førstegangsregistrerte personbiler

1000 stk. Månedstall. Sesongjustert og trend

Kilde: Vegdirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

7.1. Pris- og kostnadsindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Konsumprisindeks		Konsumprisindeks ekskl. energiprodukter		KPI-JAE ⁵	Harmonisert konsumprisindeks			Førstegangsomsetning innenlands ⁴		Byggekostnadsindeks for boliger	
	Nivå ¹	Endring ²	Nivå	Endring	Endring	Norge	EU12 ³	EU15	Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1998=100		1998=100			1996=100			2000=100		2000=100	
1998	100,0	2,3	100,0	2,9	..	1,9	1,1	1,3	94,4	0,3	93,8	2,9
1999	102,3	2,3	102,3	2,3	..	2,1	1,1	1,3	96,0	1,6	96,3	2,6
2000	105,5	3,1	104,7	2,3	..	3,0	2,1	1,8	100,0	4,2	100,0	3,9
2001	108,7	3,0	107,2	2,4	2,6	2,7	2,5	2,4	100,4	0,4	104,8	4,8
2002	110,1	1,3	108,9	1,6	2,3	0,8	2,2	2,0	98,5	-1,9	108,3	3,3
2001												
September	108,7	2,4	107,1	1,6	2,3	1,9	2,0	2,0	100,8	-1,3	105,5	4,1
Oktober	108,6	2,2	107,3	1,8	2,5	1,8	2,1	1,9	97,3	-4,7	105,6	4,0
November	108,7	1,8	107,5	1,7	2,5	1,3	1,7	1,5	96,0	-6,1	105,6	3,9
Desember	108,9	2,1	107,8	2,1	2,7	1,6	2,0	2,0	96,2	-4,8	106,6	4,1
2002												
Januar	109,0	1,3	107,7	1,2	2,5	0,9	2,6	2,4	96,9	-3,0	106,8	3,2
Februar	109,3	0,8	108,0	0,9	2,1	0,4	2,5	2,3	97,5	-4,4	107,0	3,0
Mars	109,7	1,0	108,6	1,3	2,6	0,4	2,5	2,4	98,6	-2,8	107,5	3,2
April	109,7	0,5	108,6	1,0	2,4	-0,1	2,3	2,2	98,9	-3,4	107,6	3,2
Mai	110,0	0,4	109,1	1,3	2,6	-0,4	2,0	1,8	98,1	-5,5	108,0	3,5
Juni	110,1	0,4	109,3	1,3	2,7	-0,4	1,8	1,6	96,6	-6,5	108,0	3,3
Juli	109,9	1,6	109,2	2,4	2,7	1,2	2,0	1,8	95,9	-4,8	108,2	3,2
August	109,6	1,4	108,7	2,1	2,3	1,1	2,1	1,9	96,8	-3,9	109,0	3,9
September	110,2	1,4	109,1	1,9	2,2	1,2	2,1	1,9	98,6	-2,2	109,1	3,4
Oktober	110,6	1,8	109,3	1,9	2,1	1,3	2,2	2,1	99,2	1,9	109,2	3,4
November	111,0	2,1	109,3	1,7	2,0	1,8	2,3	2,2	99,3	3,5	109,2	3,4
Desember	111,9	2,8	109,4	1,5	1,8	2,6	2,3	2,2	105,5	9,7	110,1	3,3
2003												
Januar	114,5	5,0	109,4	1,6	1,8	4,2	2,2	2,1	107,7	11,1	110,6	3,6
Februar	114,6	4,8	109,8	1,7	2,0	4,1	2,4	2,3	107,3	10,0	111,2	3,9

¹ Den offisielle konsumprisindeksen fikk fra og med august 1999 nytt basisår med 1998=100. Indekstallene til og med juli 1999 er i denne oppstillingen kjedet til 1998=100 med en desimal og er ikke identisk med den offisielle indeksen i denne perioden. ² Vekstratene for årene 1994 til 1998 og for alle månedene til og med juli 1999 er basert på de offisielle konsumprisindekstallene for denne perioden med 1979=100 og kan derfor avvike fra veksten mellom indekstallene med 1998 som basisår. ³ Omfatter de 12 deltakerne i EUs økonomiske og monetære union (ØMU), der Hellas inngår fra og med 2001. ⁴ Brudd i serien fra og med 2001. Gamle og nye tall er kjedet. ⁵ Justert for avgiftsendringer og uten energivarer

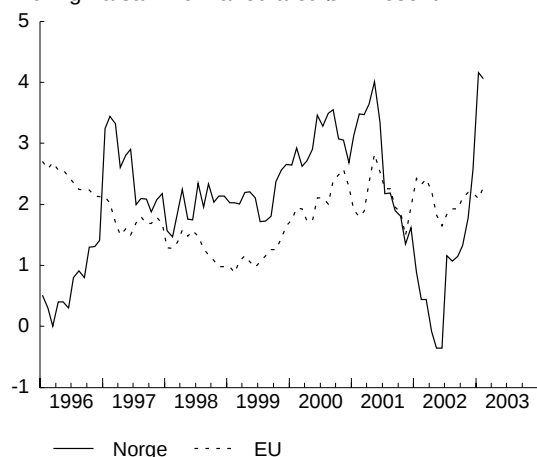
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.2. Produktpriser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Produsentprisindeks		Spotpriser				Eksportprisindeks, treforedlingsprodukter. 1994=100	Eksportpris, laks. Nivå. NOK pr. kg
	Nivå. 2000=100	Endring	Elektrisk kraft. Øre pr. kWh	Brent Blend. NOK pr. fat	Brent Blend. USD pr. fat	Aluminium. NOK pr. tonn		
1998	87,5	0,9	11,7	96,5	12,8	9 278,2	131,57	28,06
1999	90,6	3,5	11,2	140,1	17,9	9 291,0	135,18	27,84
2000	100,0	10,4	10,3	251,1	28,4	10 722,4	153,23	31,96
2001	100,6	0,6	18,7	220,0	24,4	10 543,4	147,21	26,00
2002	97,5	-3,1	20,1	197,6	24,9	9 835,0	131,63	23,37
2001								
September	100,9	-1,8	16,7	226,3	25,8	9 977,9	154,12	25,64
Oktober	98,9	-4,2	15,3	181,9	20,6	9 662,1	127,61	24,62
November	97,8	-5,1	17,0	168,7	18,9	9 684,1	133,97	23,38
Desember	97,2	-4,6	18,9	167,1	18,7	9 676,1	135,76	22,89
2002								
Januar	97,6	-3,2	19,5	174,1	19,4	9 690,4	138,66	22,62
Februar	97,2	-4,4	15,8	180,3	20,2	10 461,8	123,95	22,52
Mars	98,4	-3,0	14,4	205,7	23,3	10 973,5	145,09	23,59
April	98,9	-2,9	13,3	221,4	25,7	10 781,3	127,76	24,17
Mai	98,4	-4,0	11,5	207,7	25,3	9 865,6	137,34	24,68
Juni	97,2	-5,0	12,2	186,5	24,1	9 519,1	125,04	23,64
Juli	96,7	-4,4	11,6	192,1	25,7	9 505,5	127,62	22,80
August	96,7	-3,8	15,1	202,4	26,6	9 601,5	146,35	23,78
September	97,7	-3,2	18,2	213,4	28,4	9 303,1	112,40	23,57
Oktober	97,2	-1,7	23,0	206,8	27,6	9 177,0	117,67	23,34
November	96,5	-1,3	31,7	178,3	24,4	9 596,8	134,89	22,48
Desember	97,2	0,0	54,4	202,2	28,2	9 544,2	142,81	23,21
2003								
Januar	97,8	0,2	52,4	215,0	31,1	9 458,2	121,13	22,82
Februar	99,4	2,3	36,4	229,5	32,8	10 202,8	..	22,73

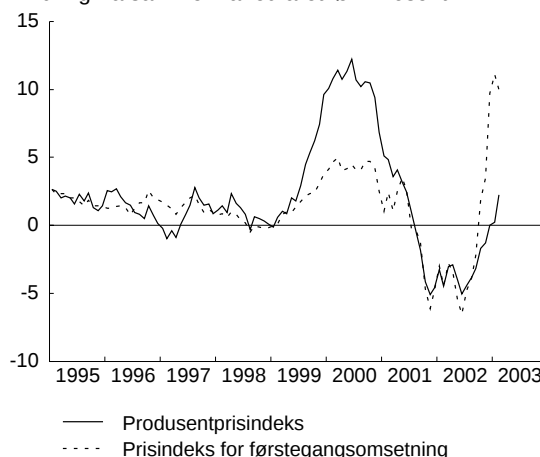
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Fig. 7.1 Harmonisert konsumprisindeks Norge og EU
Endring fra samme måned året før. Prosent

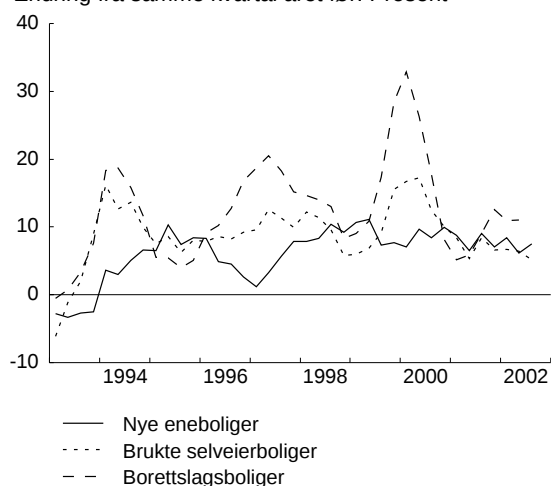
Kilde: Eurostat.

Fig. 7.2 Produsentprisindeks for industri og prisindeks for førstegangsomsetning innenlands
Endring fra samme måned året før. Prosent

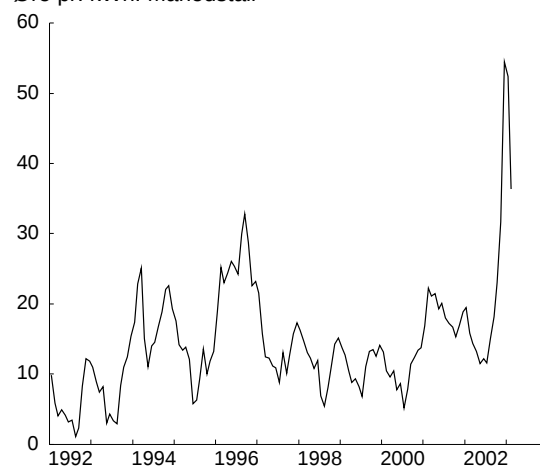
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 7.3 Boligpriser
Endring fra samme kvartal året før. Prosent

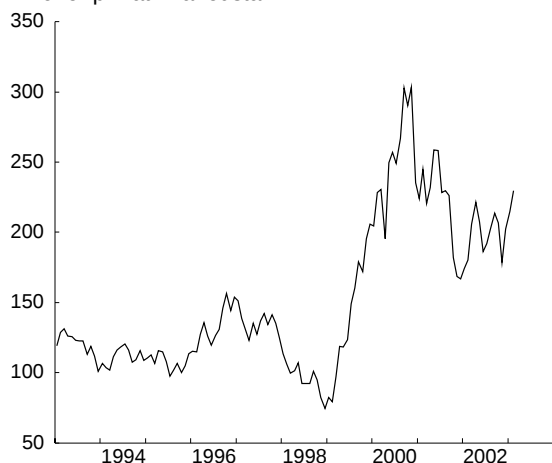
Kilde: Statistisk sentralbyrå og NBBL.

Fig. 7.4 Spotpris elektrisk kraft
Øre pr. kWh. Månedstall

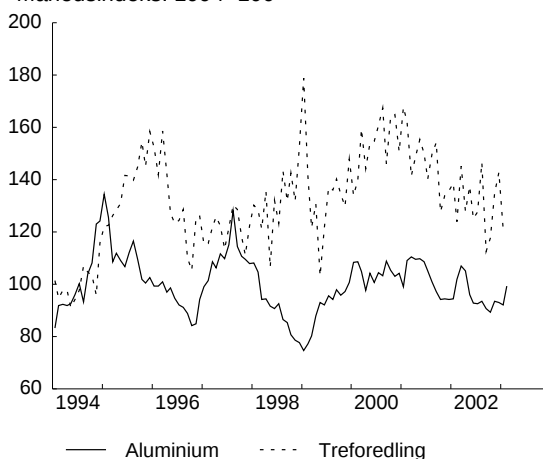
Kilde: Nord Pool.

Fig. 7.5 Spotpris råolje, Brent Blend
Kroner pr. fat. Månedstall

Kilde: Norges Bank.

Fig. 7.6 Spotpris aluminium og eksportprisindeks for treforedlingsprodukter
Månedsindeks. 1994=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

7.3. Prisindekser. Nivå og prosentvis endring fra samme periode året før

	Engroshandel		Nye eneboliger		Brukte boliger			
	Nivå	Endring	Nivå	Endring	Selveier		Borettslag	
					Nivå	Endring	Nivå	Endring
	1995=100		1989=100		1991=100		1998=100	
1998	106,4	2,3	123,6	9,0	153,6	9,7	100,0	12,4
1999	109,7	3,1	134,9	9,1	168,0	9,4	116,5	16,5
2000	116,2	5,9	146,7	8,8	191,6	14,0	140,5	20,6
2001	118,9	2,3	158,2	7,8	205,3	7,1	151,9	8,1
2002	118,0	-0,7	..	..	..	..	..	..
2001								
1. kvartal	118,2	3,8	152,0	8,7	198,9	8,4	146,6	5,2
2. kvartal	120,0	3,5	158,2	6,5	208,2	5,4	151,7	5,9
3. kvartal	119,2	2,4	160,8	9,0	207,9	8,4	153,6	9,0
4. kvartal	118,0	-0,4	161,7	7,1	206,3	6,6	155,5	12,5
2002								
1. kvartal	118,1	-0,1	164,8	8,4	212,2	6,7	162,6	10,9
2. kvartal	118,8	-1,0	167,9	6,1	221,5	6,4	168,4	11,0
3. kvartal	117,8	-1,2	172,8	7,5	218,6	5,1	..	..
4. kvartal	117,3	-0,6	..	..	..	..	..	..

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norske Boligbyggelags Landsforbund.

7.4. Månedsførtjeneste og avtalt lønn. Indeks. 2000=100

	Månedsførtjeneste ialt ¹					Avtalt lønn ²				
	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift	Industri	Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	Bygge- og anleggsvirksomhet	Samferdsel ³	Forretningsmessig tj. yting og eienomsdrift
2000										
4. kvartal*	102,1	103,4	102,7	102,3	101,8	101,8	103,7	101,9	101,7	101,9
2001										
1. kvartal	102,8	107,1	103,0	103,4	103,0	102,3	103,9	102,4	102,9	102,4
2. kvartal	103,6	105,2	103,8	104,5	104,0	103,4	104,0	103,5	103,5	103,3
3. kvartal	105,0	108,2	103,9	105,9	105,2	105,5	106,6	105,9	106,3	105,8
4. kvartal	106,7	110,6	107,0	107,4	106,2	106,2	109,3	106,5	106,8	106,6
2002										
1. kvartal	107,5	118,4	107,3	108,6	107,6	106,8	109,5	107,0	107,9	107,2
2. kvartal	108,6	116,6	108,4	110,0	108,9	108,0	109,6	108,2	108,7	108,2
3. kvartal	111,7	113,4	110,4	112,5	110,2	112,2	112,6	112,4	112,3	111,8
4. kvartal	112,2	116,0	113,3	113,7	111,6	112,8	114,9	112,5	112,4	111,8

¹ Månedsførtjeneste omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, provisjon og liknende. ² Avtalt lønn ved utgangen av kvartalet. ³ Eksklusive virksomheter i offentlig sektor med innrapportering av lønn til Arbeids- og administrasjonsdepartementet for ansatte i staten og til Kommunenes Sentralforbund for ansatte i kommunene. * Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

8.1. Utvalgte norske rentesatser. Prosent

	Utlånsrente					Innskuddsrente		NOK 3mnd eurorente	Effektiv rente på 10 års statsobl.
	Forretningsbanker ¹	Sparebanker	Statlige låneinstitutter	Forsikrings-selskap	Kredittforetak	Forretningsbanker ¹	Sparebanker		
1998	7,8	8,1	4,2	6,8	6,9	4,5	4,6	5,7	5,4
1999	8,1	8,2	5,8	7,0	7,0	4,9	4,8	6,4	5,5
2000	8,1	8,4	5,3	7,1	6,9	5,1	5,0	6,6	6,2
2001	8,7	9,0	5,7	7,5	7,4	5,8	5,8	7,1	6,2
2002	8,3	8,7	..	7,4	7,3	5,5	5,6	6,8	6,4
2000									
4. kvartal	8,8	9,1	5,6	7,6	7,2	5,8	5,8	7,4	6,2
2001									
1. kvartal	8,7	9,1	5,5	7,6	7,3	5,9	5,8	7,3	6,0
2. kvartal	8,8	9,1	5,7	7,6	7,4	5,8	5,7	7,3	6,4
3. kvartal	8,7	9,1	5,6	7,6	7,4	5,9	5,8	7,2	6,5
4. kvartal	8,5	8,9	6,0	7,4	7,3	5,8	5,7	6,7	6,0
2002									
1. kvartal	8,1	8,5	5,6	7,3	7,1	5,4	5,4	6,4	6,4
2. kvartal	8,2	8,5	5,6	7,5	7,2	5,3	5,3	6,8	6,8
3. kvartal	8,6	9,0	5,9	7,5	7,4	5,7	5,8	7,1	6,3
4. kvartal	8,5	8,9	..	7,3	7,3	5,6	5,9	6,8	6,1

¹ Inkludert Postbanken.

Kilde: Norges Bank.

8.2. Eurorenter og effektiv rente på statsobligasjoner. Prosent

	3 mnd eurorente ¹					Effektiv rente på 10 års statsobligasjon			
	Norge	ECU/Euro ²	USA	Japan	Storbritannia	Norge	Tyskland	USA	Japan
1998	5,7	4,2	4,8	0,5	7,3	5,4	4,6	5,3	1,5
1999	6,4	2,9	5,3	0,2	5,5	5,5	4,5	5,7	1,8
2000	6,6	4,4	6,5	0,3	6,1	6,2	5,3	6,0	1,8
2001	7,1	4,2	3,7	0,1	5,0	6,2	4,8	5,1	1,3
2002	6,8	3,3	1,8	0,0	4,0	6,4	4,8	4,6	1,3
2001									
September	7,0	4,0	3,0	0,1	4,6	6,4	4,8	4,8	1,4
Oktober	6,8	3,6	2,4	0,1	4,4	6,1	4,6	4,6	1,4
November	6,8	3,4	2,1	0,1	3,9	5,9	4,5	4,6	1,3
Desember	6,5	3,3	1,9	0,1	4,0	6,2	4,7	5,0	1,4
2002									
Januar	6,2	3,3	1,8	0,1	4,0	6,2	4,9	5,1	1,4
Februar	6,5	3,3	1,9	0,1	4,0	6,4	4,9	4,9	1,5
Mars	6,6	3,4	2,0	0,1	4,1	6,6	5,2	5,3	1,5
April	6,7	3,4	1,9	0,1	4,1	6,7	5,2	5,2	1,4
Mai	6,8	3,4	1,9	0,0	4,1	6,8	5,2	5,1	1,4
Juni	7,0	3,4	1,8	0,0	4,1	6,8	5,0	4,9	1,4
Juli	7,2	3,4	1,8	0,0	4,0	6,6	4,9	4,6	1,3
August	7,1	3,3	1,8	0,0	3,9	6,3	4,6	4,2	1,3
September	7,0	3,3	1,8	0,0	3,9	6,1	4,4	3,8	1,2
Oktober	7,0	3,2	1,7	0,0	3,9	6,2	4,5	3,8	1,1
November	7,0	3,1	1,4	0,0	3,9	6,1	4,5	4,0	1,0
Desember	6,5	2,9	1,4	0,0	4,0	5,9	4,4	4,0	1,0
2003									
Januar	5,9	2,8	1,3	-0,0	3,9	5,7	4,2	4,0	0,8
Februar	5,6	2,7	1,3	-0,0	3,7	5,3	4,0	3,9	0,8

¹ Midtrente (bortsett fra for ECU/Euro). ² Euro fra 1.1. 1999.
Kilde: Norges Bank.

8.3. Valutakurser og Norges Banks penge- og kredittindikatorer

	Valutakurser ¹		Importveid valutakurs (44 land)	Industriens effektive valutakurs ³ 1990=100	Pengemengdeindikator (M2) ⁴		Kredittindikator (K2) ⁴		Aksjekurs- indeks totalt. Oslo Børs. ³ 1995=100
	NOK/ECU NOK/Euro ²	NOK/USD			Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	Mrd. kroner. Sesongjustert	Trend. Prosent endring fra forrige periode. Årlig rate	
1998	8,45	7,54	101,7	104,6	598,6	5,2	1 154,8	9,9	160,3
1999	8,31	7,80	100,5	105,6	639,0	6,7	1 244,5	7,8	155,0
2000	8,11	8,80	103,3	107,8	704,5	10,2	1 386,4	11,4	198,0
2001	8,05	8,99	100,2	104,4	766,9	8,9	1 545,2	11,5	180,3
2002	7,51	7,98	91,6	96,7	825,7	7,7	1 672,2	8,2	146,3
2001									
September	8,00	8,78	98,2	102,6	778,3	7,9	1 574,2	9,7	159,5
Oktober	8,00	8,83	98,3	102,8	781,1	8,8	1 585,0	9,9	146,3
November	7,92	8,92	98,3	102,6	788,5	9,2	1 597,5	9,6	155,1
Desember	7,99	8,96	98,9	103,2	794,8	9,8	1 609,2	8,7	161,0
2002									
Januar	7,92	8,97	98,3	102,7	810,9	9,3	1 619,4	7,6	165,4
Februar	7,79	8,95	97,1	101,3	804,4	7,4	1 626,9	6,9	162,2
Mars	7,72	8,81	96,3	100,7	810,8	6,5	1 636,1	6,7	174,3
April	7,62	8,61	94,8	99,2	812,0	7,6	1 646,4	7,2	175,4
Mai	7,51	8,19	92,5	97,1	815,2	8,0	1 655,8	8,0	173,3
Juni	7,40	7,75	90,0	95,1	831,6	7,1	1 667,4	8,1	156,0
Juli	7,40	7,46	89,0	94,6	830,4	6,2	1 679,0	7,5	141,7
August	7,43	7,60	89,6	95,1	828,4	5,6	1 688,7	7,1	133,7
September	7,36	7,51	88,8	94,4	823,9	6,0	1 695,1	7,0	119,1
Oktober	7,34	7,48	88,3	94,1	844,2	7,5	1 705,8	7,2	115,9
November	7,32	7,31	87,7	93,6	843,7	8,3	1 720,2	7,7	119,3
Desember	7,30	7,17	87,0	92,9	853,9	7,1	1 725,3	7,9	118,9
2003									
Januar	7,33	6,90	86,3	92,5	855,5	6,1	1 739,2	7,7	116,1
Februar	7,54	7,00	88,3	94,8	..	..	..	..	104,2

¹ Representativ markedskurs (midtkurs). ² Euro fra 1.1. 1999. ³ Månedsgjennomsnitt av daglige noteringer. ⁴ Sesongjusterte tall hentes fra Norges Bank. Trenden er beregnet av Statistisk sentralbyrå ved hjelp av sesongjusteringsprogrammet X12ARIMA.
Kilde: Norges Bank.

9.1. Import og eksport av varer. Millioner kroner. Sesongjustert

	Eksport								Import
	Varer i alt, u/skip og plattformer	Olje- og gass	Varer i alt u/skip, plattf. og råolje	Herav:					Varer i alt, u/skip, plattf. og råolje
				Metaller	Verksteds- produkter	Treforedlings- produkter	Kjemiske produkter	Fisk og fiske- produkter	
1998	295 790	118 293	177 789	35 451	22 609	12 069	21 519	26 451	263 959
1999	342 654	158 005	183 692	33 765	22 192	12 067	22 263	28 290	253 462
2000	521 776	306 442	215 806	41 439	22 993	13 233	26 071	30 361	278 728
2001	518 798	302 596	216 108	38 830	24 265	13 951	27 538	29 395	283 894
2002	473 573	275 296	198 612	33 811	27 615	11 025	25 533	27 421	269 252
2001									
September	42 753	25 109	17 248	3 145	1 968	1 053	2 257	2 252	21 988
Oktober	42 014	23 834	17 498	2 912	2 239	1 082	2 180	2 647	22 874
November	34 787	18 046	17 183	3 008	2 076	1 081	2 196	2 386	24 471
Desember	43 155	22 924	18 508	2 942	2 104	1 014	2 137	2 101	20 884
2002									
Januar	36 611	21 048	16 480	3 002	2 221	931	2 130	2 490	24 009
Februar	39 834	22 382	17 285	2 956	2 619	975	2 196	2 338	23 417
Mars	40 859	22 697	17 294	3 098	2 257	974	2 131	2 312	19 036
April	42 692	26 672	16 594	2 907	2 291	926	2 175	2 081	25 594
Mai	39 459	23 134	16 405	3 061	2 283	963	2 101	2 237	21 689
Juni	40 382	23 468	17 046	2 686	2 296	917	2 073	2 285	21 889
Juli	38 318	22 600	16 624	2 778	2 287	816	2 176	2 147	23 433
August	39 860	23 357	16 665	2 709	2 273	904	2 076	2 319	21 400
September	38 629	21 813	16 805	2 704	2 320	915	2 184	2 462	22 243
Oktober	37 489	21 771	15 832	2 802	2 138	871	2 068	2 272	22 902
November	38 801	22 262	15 992	2 355	2 417	880	2 051	2 181	21 058
Desember	40 640	24 093	15 590	2 752	2 214	953	2 172	2 297	22 581
2003									
Januar	39 678	24 475	15 644	3 081	1 932	820	1 969	2 040	22 797
Februar	43 218	27 027	16 021	2 687	2 247	849	1 995	2 084	22 486

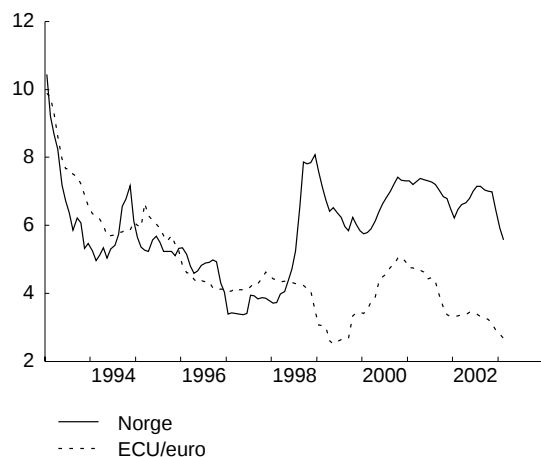
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

9.2. Utenriksregnskap. Millioner kroner

	Eksport i alt	Import i alt	Vare og tj.bal.	Rente- og stønadbal.	Driftsbal.	Netto kap.overf.	Netto fin- ansinv.	Norske inv. i utlandet	Utenl. inv. i Norge
1999	486 231	393 755	92 476	-26 098	66 378	-909	65 019	208 945	164 545
2000	694 749	440 057	254 692	-25 777	228 915	-1 683	228 050	465 515	308 115
2001	698 876	441 869	257 007	-23 621	233 386	-840	232 571	267 737	71 255
2002	639 025	415 305	223 720	-14 125	209 595	-462	209 160	354 593	274 518
2001									
Juli	61 885	36 329	25 556	-1 592	23 964	-67	23 904	30 608	10 785
August	56 454	37 102	19 352	-718	18 634	-84	18 543	2 526	-12 470
September	56 050	34 675	21 375	-1 104	20 271	-81	20 213	45 085	31 845
Oktober	58 364	39 531	18 833	-2 595	16 238	138	16 375	893	-27 998
November	52 132	39 074	13 058	-1 477	11 581	-52	11 528	58 106	66 619
Desember	57 280	32 233	25 047	-2 607	22 440	-146	22 293	-15 402	-33 080
2002									
Januar	52 515	34 440	18 075	171	18 246	987	19 233	61 714	50 887
Februar	50 736	32 152	18 584	-194	18 390	-65	18 324	16 420	8 078
Mars	54 681	31 655	23 026	-2 030	20 996	-52	20 947	32 518	14 492
April	59 788	35 661	24 127	-89	24 038	-115	23 923	43 146	28 606
Mai	54 079	34 752	19 327	-1 111	18 216	-76	18 143	34 856	14 707
Juni	52 202	38 112	14 090	-1 416	12 674	-29	12 651	-12 503	2 998
Juli	51 728	36 700	15 028	-567	14 461	-182	14 289	-16 120	-26 028
August	51 099	33 099	18 000	-1 168	16 832	-174	16 660	37 056	49 186
September	52 029	33 365	18 664	-1 219	17 445	-176	17 270	43 834	40 142
Oktober	53 893	38 029	15 864	-2 105	13 759	-62	13 694	45 159	34 264
November	51 970	33 076	18 894	-1 414	17 480	-217	17 268	41 353	32 991
Desember	54 305	34 264	20 041	-2 983	17 058	-301	16 758	27 160	24 195

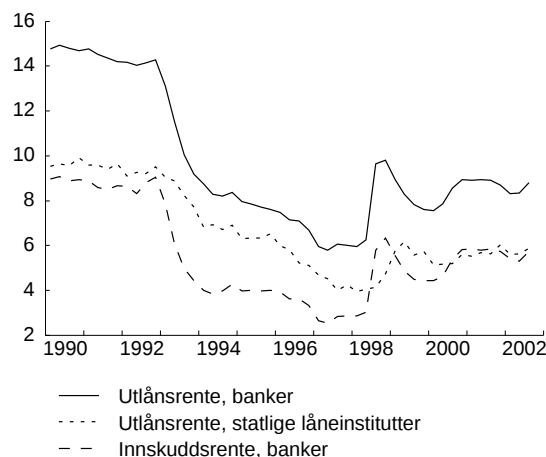
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 8.1 3 måneders eurorente
Månedstall. Prosent

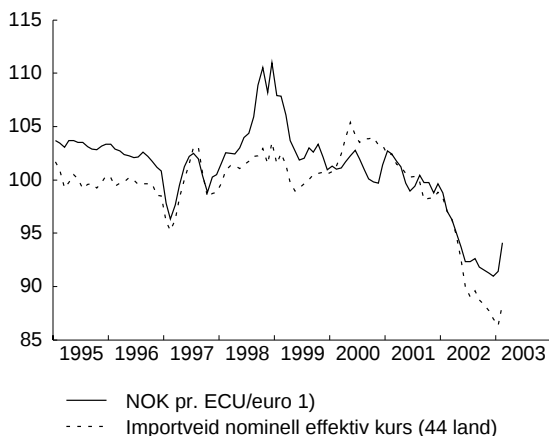
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.2 Utlånsrente og innskuddsrente
Kvartalstall. Prosent

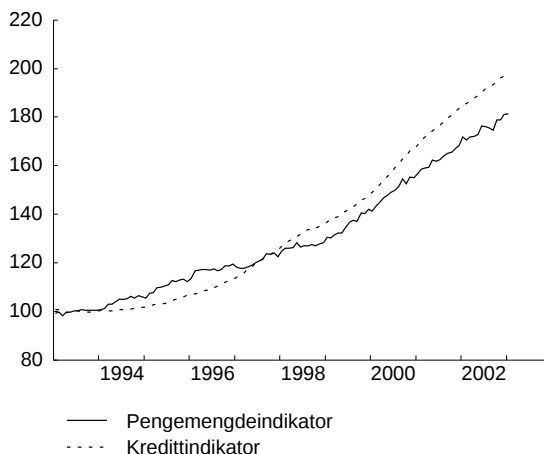
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.3 Valutakursindekser
1991=100. Månedstall

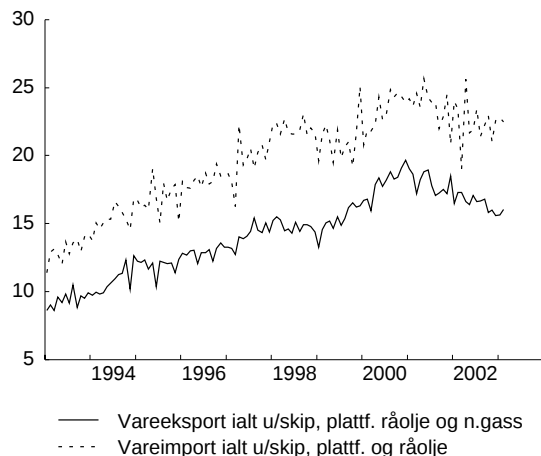
1) Representative markedskurser (midtkurser). Euro fra 1.1 1999
Kilde: Norges Bank.

Fig. 8.4 Norges Banks penge- og kredittindikator
Sesongjustert indeks. Månedstall. 1993=100

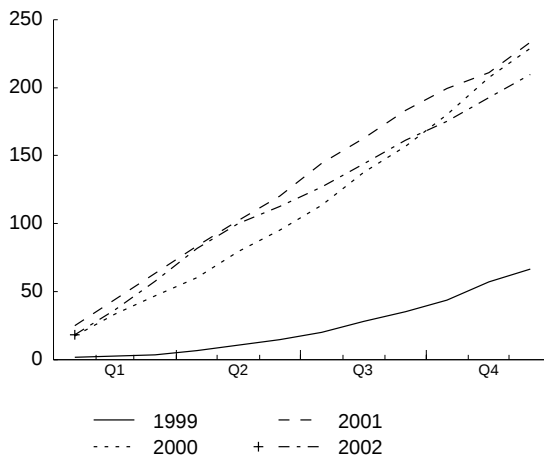
Kilde: Norges Bank.

Fig. 9.1 Utenrikshandel
Mrd. kroner. Sesongjusterte månedstall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fig. 9.2 Driftsbalansen
Akkumulerte tall i mrd. Nkr måned for måned

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Nasjonalregnskap for Norge

Tabell	Side
A1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner	18*
A2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2000-priser. Millioner kroner	19*
A3. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	20*
A4. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	21*
A5. Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner	22*
A6. Produksjon. Faste 2000-priser. Millioner kroner	23*
A7. Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	24*
A8. Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	25*
A9. Produktinnsats. Løpende priser. Millioner kroner	26*
A10. Produktinnsats. Faste 2000-priser. Millioner kroner	27*
A11. Produktinnsats. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	28*
A12. Produktinnsats. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	29*
A13. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Løpende priser. Millioner kroner	30*
A14. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Faste 2000-priser. Millioner kroner	31*
A15. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	32*
A16. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	33*
A17. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner	34*
A18. Konsum i husholdninger. Faste 2000-priser. Millioner kroner	34*
A19. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	35*
A20. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	35*
A21. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner	36*
A22. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2000-priser. Millioner kroner	37*
A23. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	38*
A24. Bruttoinvestering i fast realkapital. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	39*
A25. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner	40*
A26. Eksport. Faste 2000-priser. Millioner kroner	41*
A27. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	42*
A28. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	43*
A29. Import. Løpende priser. Millioner kroner	44*
A30. Import. Faste 2000-priser. Millioner kroner	45*
A31. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før	46*
A32. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før	47*
A33. Driftsregnskapet overfor utlandet. Løpende priser. Millioner kroner	48*
A34. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000	49*
A35. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. Prosentvis endring fra samme periode året før	50*
A36. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Aggregert næring. Millioner	51*
A37. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Aggregert næring. Prosentvis endring fra samme periode året før	51*
A38. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner	52*
A39. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Årlig endring i prosent	53*
A40. Lønnskostnader etter næring. Millioner kroner	54*
A41. Lønn per normalårsverk etter næring. Årlig endring i prosent	55*
A42. Lønn per utførte timeverk etter næring. Årlig endring i prosent	56*
A43. Lønnskostnad per utførte timeverk etter næring. Årlig endring i prosent	57*

Nasjonalregnskap og prognoser for Norge og utvalgte OECD-land

Tabell	Side
B1. Bruttonasjonalprodukt	58*
B2. Privat konsum	58*
B3. Offentlig konsum	58*
B4. Bruttoinvesteringer i fast realkapital	59*
B5. Eksport av varer og tjenester	59*
B6. Import av varer og tjenester	59*
B7. Privat konsumdeflator	60*
B8. Lønnskostnader pr. sysselsatt	60*
B9. Sysselsetting	60*
B10. Arbeidsledigheten	61*
B11. Korte renter	61*
B12. Budsjettbalanse	61*
C1. Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge	62*

Tabell A1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	625 501	656 989	683 540	161 582	165 787	174 832	159 239	166 505	172 809	184 987
Konsum i husholdninger	599 348	629 292	654 796	154 625	158 833	167 886	152 085	159 410	165 651	177 650
Varekonsum	333 249	345 148	353 343	84 472	83 602	96 067	80 956	85 076	85 813	101 498
Tjenestekonsum	257 694	275 967	292 595	68 517	71 537	70 104	69 947	72 839	75 679	74 130
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 445	26 795	27 133	6 610	9 450	5 526	5 034	6 532	9 759	5 808
Utlendingers kjøp i Norge	-19 040	-18 619	-18 275	-4 974	-5 755	-3 812	-3 852	-5 037	-5 600	-3 786
Konsum i ideelle organisasjoner	26 153	27 697	28 744	6 957	6 953	6 946	7 154	7 094	7 158	7 338
Konsum i offentlig forvaltning	281 117	309 564	336 545	74 473	75 669	80 839	81 092	83 623	84 513	87 316
Konsum i statsforvaltningen	112 324	121 718	178 868	29 556	30 472	30 837	43 416	44 409	45 832	45 211
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	84 715	93 492	148 920	22 635	23 558	23 650	35 994	36 943	38 393	37 590
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	27 609	28 226	29 948	6 921	6 914	7 187	7 421	7 466	7 439	7 622
Konsum i kommuneforvaltningen	168 793	187 846	157 677	44 917	45 197	50 002	37 677	39 214	38 682	42 104
Bruttoinvestering i fast realkapital	272 766	270 686	258 524	66 712	66 131	70 094	59 900	67 535	62 702	68 388
Utvinning og rørtransport	55 406	56 893	53 431	13 758	14 367	16 191	12 725	13 041	13 268	14 397
Tjenester tilkn. utvinning	4 287	-699	5 538	1 129	321	-2 422	102	4 941	289	206
Utenriks sjøfart	18 157	11 592	6 471	2 116	1 556	3 008	914	1 535	1 310	2 711
Fastlands-Norge	194 916	202 901	193 085	49 709	49 887	53 317	46 158	48 017	47 835	51 075
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	155 972	161 198	150 775	40 217	39 690	41 446	36 217	37 806	37 248	39 504
Industri og bergverk	18 635	21 469	22 226	5 308	5 320	6 861	4 192	5 662	5 608	6 763
Annen vareproduksjon	16 423	16 402	16 490	4 175	4 313	4 500	2 995	4 540	4 439	4 517
Boligtjenester (husholdninger)	47 728	52 097	52 002	12 451	12 908	13 886	13 492	12 753	12 555	13 203
Andre tjenesteytende næringer	73 186	71 230	60 056	18 283	17 149	16 200	15 538	14 851	14 646	15 020
Offentlig forvaltningsvirksomhet	38 944	41 703	42 310	9 492	10 197	11 871	9 941	10 211	10 587	11 571
Lagerendring og statistiske avvik	35 044	27 032	26 925	7 303	4 435	1 164	8 701	9 553	4 851	3 822
Bruttoinvestering i alt	307 810	297 719	285 450	74 015	70 566	71 258	68 600	77 088	67 552	72 210
Innenlandsk sluttanvendelse	1 214 428	1 264 271	1 305 534	310 070	312 022	326 930	308 931	327 215	324 875	344 513
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 101 534	1 169 453	1 213 169	285 764	291 343	308 989	286 489	298 145	305 157	323 378
Etterspørsel fra off. forvaltningsvirksomhet	320 061	351 267	378 855	83 965	85 866	92 710	91 033	93 834	95 100	98 887
Eksport i alt	685 951	697 597	640 680	176 096	172 894	168 426	157 853	165 977	155 000	161 851
Tradisjonelle varer	214 178	215 864	199 802	55 255	48 485	55 192	51 555	51 771	46 866	49 611
Råolje og naturgass	306 624	301 613	275 042	75 779	77 632	68 850	65 423	71 379	66 128	72 112
Skip og plattform	10 377	16 055	9 711	3 394	4 534	5 263	3 498	3 223	1 918	1 072
Tjenester	154 772	164 065	156 125	41 668	42 243	39 121	37 377	39 604	40 088	39 056
Samlet anvendelse	1 900 379	1 961 868	1 946 214	486 166	484 916	495 355	466 784	493 192	479 875	506 364
Import i alt	431 304	435 270	415 063	108 657	108 482	108 647	97 796	108 350	103 708	105 209
Tradisjonelle varer	274 778	282 389	272 036	71 484	67 148	71 473	66 910	68 919	64 870	71 337
Råolje	1 807	1 598	810	402	328	496	134	202	296	178
Skip og plattform	26 322	15 505	10 747	2 412	3 702	4 265	811	6 522	1 409	2 005
Tjenester	128 397	135 778	131 470	34 359	37 304	32 413	29 941	32 707	37 133	31 689
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 469 075	1 526 598	1 531 151	377 509	376 434	386 708	368 988	384 842	376 167	401 155
Fastlands-Norge(markedsværdi)	1 101 513	1 162 537	1 205 916	281 805	284 138	306 132	290 368	300 667	298 374	316 507
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	367 562	364 061	325 235	95 704	92 296	80 577	78 620	84 175	77 793	84 648
Fastlands-Norge(basisverdi)	956 293	1 012 997	1 070 210	243 077	248 563	267 508	258 317	266 665	264 773	280 455
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	741 323	778 802	819 291	187 494	191 730	205 509	198 687	204 462	201 641	214 501
Industri og bergverk	144 389	142 818	142 043	35 449	33 352	37 345	35 465	38 383	33 155	35 040
Andre vareproduserende næringer	103 908	111 695	118 553	23 298	28 483	30 950	29 434	24 155	30 906	34 059
Tjenesteytende næringer	493 026	524 288	558 694	128 747	129 895	137 214	133 788	141 924	137 579	145 403
Offentlig forvaltningsvirksomhet	214 970	234 195	250 920	55 583	56 833	61 999	59 630	62 203	63 133	65 954
Korreksjonsposter	145 220	149 540	135 706	38 728	35 575	38 623	32 051	34 002	33 601	36 052

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi.

Tabell A2. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	625 501	641 829	663 206	156 522	163 017	171 187	155 036	161 725	168 301	178 144
Konsum i husholdninger	599 348	615 225	636 070	149 809	156 373	164 567	148 173	154 993	161 618	171 286
Varekonsum	333 249	342 546	354 686	82 144	84 396	96 599	81 279	85 637	87 000	100 771
Tjenestekonsum	257 694	263 866	270 238	65 852	68 028	66 082	65 511	67 339	69 503	67 885
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 445	27 131	28 901	6 641	9 643	5 660	5 161	6 907	10 548	6 285
Utlendingers kjøp i Norge	-19 040	-18 317	-17 755	-4 828	-5 694	-3 774	-3 778	-4 889	-5 433	-3 655
Konsum i ideelle organisasjoner	26 153	26 604	27 136	6 714	6 644	6 620	6 863	6 732	6 683	6 858
Konsum i offentlig forvaltning	281 117	288 590	301 488	70 135	70 754	73 320	74 644	75 826	75 117	75 901
Konsum i statsforvaltningen	112 324	115 100	163 688	28 070	28 691	28 918	40 414	40 893	41 352	41 030
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	84 715	88 521	135 944	21 552	22 203	22 176	33 507	33 921	34 509	34 007
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	27 609	26 578	27 744	6 518	6 488	6 741	6 907	6 972	6 842	7 023
Konsum i kommuneforvaltningen	168 793	173 490	137 800	42 065	42 063	44 402	34 229	34 934	33 765	34 872
Bruttoinvestering i fast realkapital	272 766	261 191	252 558	64 234	63 909	67 928	58 074	65 772	60 931	67 781
Utvinning og rørtransport	55 406	54 837	52 405	13 164	13 857	15 600	12 384	12 888	12 947	14 186
Tjenester tilkn. utvinning	4 287	-797	5 442	1 081	308	-2 450	98	4 868	277	199
Utenriks sjøfart	18 157	10 886	6 697	2 016	1 449	2 840	896	1 493	1 337	2 970
Fastlands-Norge	194 916	196 265	188 013	47 974	48 295	51 938	44 696	46 522	46 370	50 426
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	155 972	156 189	147 901	38 858	38 522	40 517	35 229	36 814	36 397	39 461
Industri og bergverk	18 635	21 163	22 887	5 197	5 228	6 866	4 217	5 784	5 716	7 170
Annen vareproduksjon	16 423	16 070	16 906	4 083	4 221	4 470	2 988	4 574	4 460	4 883
Boligtjenester (husholdninger)	47 728	49 475	47 547	11 846	12 226	13 048	12 491	11 679	11 440	11 937
Andre tjenesteytende næringer	73 186	69 481	60 562	17 732	16 848	16 133	15 534	14 777	14 781	15 471
Offentlig forvaltningsvirksomhet	38 944	40 077	40 112	9 116	9 773	11 421	9 466	9 708	9 973	10 965
Lagerendring og statistiske avvik.	35 044	27 193	27 708	7 361	4 616	1 915	8 997	9 522	5 067	4 122
Bruttoinvestering i alt	307 810	288 384	280 266	71 595	68 525	69 842	67 071	75 294	65 998	71 903
Innenlandsk sluttanvendelse	1 214 428	1 218 802	1 244 959	298 253	302 296	314 349	296 750	312 846	309 415	325 948
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	1 101 534	1 126 684	1 152 707	274 631	282 066	296 445	274 375	284 074	289 787	304 471
Etterspørsel fra off. forvaltningsvirksomhet	320 061	328 667	341 600	79 251	80 526	84 741	84 110	85 534	85 090	86 866
Eksport i alt	685 951	713 743	709 902	169 702	175 369	189 850	175 861	180 624	172 542	180 876
Tradisjonelle varer	214 178	222 201	225 163	55 257	50 407	59 157	57 246	57 616	53 604	56 697
Råolje og naturgass	306 624	322 590	323 206	73 184	80 700	87 540	78 397	81 686	78 046	85 077
Skip og plattform	10 377	15 716	10 003	3 214	4 464	5 340	3 487	3 306	2 054	1 157
Tjenester	154 772	153 236	151 531	38 047	39 798	37 813	36 731	38 016	38 839	37 945
Samlet anvendelse	1 900 379	1 932 545	1 954 862	467 955	477 664	504 199	472 611	493 469	481 957	506 824
Import i alt	431 304	435 146	442 536	106 969	109 473	111 930	101 991	114 203	111 256	115 085
Tradisjonelle varer	274 778	282 860	296 144	70 482	67 893	74 566	70 859	74 734	70 929	79 622
Råolje	1 807	1 852	1 021	402	347	685	184	236	366	234
Skip og plattform	26 322	14 365	11 175	2 130	3 519	4 058	767	6 616	1 540	2 253
Tjenester	128 397	136 068	134 196	33 956	37 714	32 621	30 181	32 617	38 422	32 976
Bruttonasjonalprodukt ¹	1 469 075	1 497 399	1 512 326	360 986	368 192	392 269	370 620	379 266	370 701	391 739
Fastlands-Norge(markedsværdi)	1 101 513	1 119 856	1 134 888	271 104	274 717	292 221	277 022	283 640	280 541	293 685
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	367 562	377 543	377 438	89 882	93 475	100 048	93 597	95 626	90 160	98 054
Fastlands-Norge(basisværdi)	956 293	971 572	984 456	234 870	237 984	252 018	241 984	246 798	243 086	252 588
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	741 323	754 527	765 139	182 714	185 045	196 507	187 696	191 541	188 557	197 346
Industri og bergverk	144 389	145 143	144 126	36 039	33 737	37 407	36 152	37 747	33 826	36 401
Andre vareproduserende næringer	103 908	100 576	102 518	21 466	26 030	27 033	25 290	22 478	27 750	26 999
Tjenesteytende næringer	493 026	508 807	518 495	125 209	125 278	132 068	126 254	131 316	126 981	133 945
Offentlig forvaltningsvirksomhet	214 970	217 045	219 317	52 155	52 939	55 511	54 289	55 257	54 530	55 242
Korreksjonsposter	145 220	148 284	150 432	36 234	36 733	40 203	35 038	36 842	37 454	41 097

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirkosomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi.

Tabell A3. Makroøkonomiske hovedstørrelser.

Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger										
og ideelle organisasjoner	3,9	2,6	3,3	1,7	2,5	4,4	2,6	3,3	3,2	4,1
Konsum i husholdninger	4,0	2,6	3,4	1,7	2,7	4,4	2,6	3,5	3,4	4,1
Varekonsum	4,2	2,8	3,5	1,3	2,1	5,8	2,4	4,3	3,1	4,3
Tjenestekonsum	3,3	2,4	2,4	2,4	2,2	2,5	2,5	2,3	2,2	2,7
Husholdningenes kjøp i utlandet	3,5	-1,1	6,5	-1,6	4,8	-8,7	-0,5	4,0	9,4	11,0
Utlendingers kjøp i Norge	-2,7	-3,8	-3,1	-0,8	-6,2	-13,8	-6,0	1,3	-4,6	-3,1
Konsum i ideelle organisasjoner	1,7	1,7	2,0	1,9	-0,6	3,9	3,6	0,3	0,6	3,6
Konsum i offentlig forvaltning	1,3	2,7	4,5	2,7	3,1	3,1	0,4	8,1	6,2	3,5
Konsum i statsforvaltningen	1,2	2,5	42,2	2,6	3,2	2,4	37,4	45,7	44,1	41,9
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	2,4	4,5	53,6	4,9	5,1	4,2	48,3	57,4	55,4	53,4
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-2,5	-3,7	4,4	-4,2	-2,8	-3,1	1,1	7,0	5,5	4,2
Konsum i kommuneforvaltningen	1,4	2,8	-20,6	2,8	3,0	3,6	-23,9	-17,0	-19,7	-21,5
Bruttoinvestering i fast realkapital	-3,6	-4,2	-3,3	-6,8	-1,7	-2,1	-10,8	2,4	-4,7	-0,2
Utvinning og rørtransport	-23,0	-1,0	-4,4	-10,4	3,0	18,0	1,4	-2,1	-6,6	-9,1
Tjenester tilkn. utvinning	..	..	..	240,6	1,2	..	-62,8	350,4	-10,1	..
Utenriks sjøfart	18,8	-40,0	-38,5	-66,1	-62,0	14,8	-80,4	-25,9	-7,7	4,6
Fastlands-Norge	-1,2	0,7	-4,2	0,1	1,8	-2,8	-7,0	-3,0	-4,0	-2,9
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	1,7	0,1	-5,3	0,3	1,7	-3,1	-8,0	-5,3	-5,5	-2,6
Industri og bergverk	-8,6	13,6	8,1	1,6	15,9	25,1	8,9	11,3	9,3	4,4
Annen vareproduksjon	-0,1	-2,2	5,2	-9,9	-0,9	5,0	-9,3	12,0	5,7	9,2
Boligtjenester (husholdninger)	5,6	3,7	-3,9	4,5	4,6	3,3	1,1	-1,4	-6,4	-8,5
Andre tjenesteytende næringer	2,8	-5,1	-12,8	-0,2	-3,2	-17,0	-17,2	-16,7	-12,3	-4,1
Offentlig forvaltningsvirksomhet	-11,4	2,9	0,1	-1,0	2,2	-1,5	-3,1	6,5	2,1	-4,0
Lagerendring og statistiske avvik.	46,6	-22,4	1,9	31,3	-48,2	-67,3	-32,4	29,4	9,8	115,3
Bruttoinvestering i alt.	-0,1	-6,3	-2,8	-3,9	-7,3	-7,2	-14,5	5,2	-3,7	3,0
Innenlandsk sluttanvendelse	2,3	0,4	2,1	0,6	0,2	1,3	-2,4	4,9	2,4	3,7
Etterspørsel fra Fastlands-Norge										
(ekskl. lagerendr.)	2,3	2,3	2,3	1,7	2,5	2,8	0,3	3,4	2,7	2,7
Etterspørsel fra off. forvaltningsvirksomhet	-0,4	2,7	3,9	2,3	3,0	2,4	-0,0	7,9	5,7	2,5
Eksport i alt	4,0	4,1	-0,5	3,0	5,1	4,6	-1,7	6,4	-1,6	-4,7
Tradisjonelle varer	2,5	3,7	1,3	4,8	0,2	5,6	-0,2	4,3	6,3	-4,2
Råolje og naturgass	5,0	5,2	0,2	1,2	8,3	7,5	-3,4	11,6	-3,3	-2,8
Skip og plattformer	-35,0	51,5	-36,4	68,3	27,0	59,6	29,2	2,9	-54,0	-78,3
Tjenester	9,3	-1,0	-1,1	0,6	3,2	-7,2	-2,3	-0,1	-2,4	0,4
Samlet anvendelse	2,8	1,7	1,2	1,4	2,0	2,5	-2,1	5,5	0,9	0,5
Import i alt.	2,7	0,9	1,7	-0,2	1,8	2,6	-4,5	6,8	1,6	2,8
Tradisjonelle varer	2,7	2,9	4,7	3,1	2,0	2,0	1,3	6,0	4,5	6,8
Råolje	-51,4	2,5	-44,9	340,1	-52,6	-6,3	-55,9	-41,2	5,5	-65,8
Skip og plattformer	13,4	-45,4	-22,2	-69,6	-35,1	43,9	-83,5	210,6	-56,2	-44,5
Tjenester	1,9	6,0	-1,4	7,1	8,3	0,6	-5,0	-3,9	1,9	1,1
Bruttonasjonalprodukt ¹	2,8	1,9	1,0	1,2	2,2	2,7	-1,4	5,1	0,7	-0,1
Fastlands-Norge(markedetsverdi)	2,5	1,7	1,3	0,7	0,9	2,3	-1,7	4,6	2,1	0,5
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	4,6	2,7	-0,0	2,9	6,3	3,8	-0,6	6,4	-3,5	-2,0
Fastlands-Norge(basisverdi)	2,7	1,6	1,3	1,7	1,3	2,2	-1,9	5,1	2,1	0,2
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	3,3	1,8	1,4	1,8	1,2	2,5	-1,3	4,8	1,9	0,4
Industri og bergverk	-0,8	0,5	-0,7	1,7	0,3	1,8	-4,8	4,7	0,3	-2,7
Andre vareproduserende næringer	1,8	-3,2	1,9	-6,0	-6,0	0,0	-2,9	4,7	6,6	-0,1
Tjenesteytende næringer	4,9	3,2	1,9	3,4	3,1	3,2	0,0	4,9	1,4	1,4
Offentlig forvaltningsvirksomhet	0,5	1,0	1,0	1,1	1,4	1,4	-3,8	5,9	3,0	-0,5
Korreksjonsposter	1,4	2,1	1,4	-5,4	-1,7	2,6	-0,2	1,7	2,0	2,2

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi.

Tabell A4. Makroøkonomiske hovedstørrelser.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	2,4	0,7	3,4	1,4	1,2	0,3	-0,3	1,0	1,7
Konsum i husholdninger	3,0	2,3	0,6	3,3	1,3	1,1	0,2	-0,4	0,9	1,7
Varekonsum	2,0	0,8	-1,1	2,7	-0,9	-1,1	-2,4	-3,4	-0,4	1,3
Tjenestekonsum	4,4	4,6	3,5	4,7	4,5	4,4	3,7	4,0	3,5	2,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	2,3	-1,2	-4,9	-1,9	-2,2	-2,0	-2,9	-5,0	-5,6	-5,4
Utlendingers kjøp i Norge	4,2	1,6	1,3	3,2	0,5	0,0	0,5	-0,0	2,0	2,5
Konsum i ideelle organisasjoner	3,7	4,1	1,7	4,3	3,8	3,3	1,0	1,7	2,4	2,0
Konsum i offentlig forvaltning	5,2	7,3	4,1	6,9	6,0	8,3	2,8	3,9	5,2	4,3
Konsum i statsforvaltningen	5,3	5,7	3,3	5,9	5,3	5,2	2,4	3,1	4,4	3,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	5,0	5,6	3,7	5,5	5,3	5,4	2,6	3,7	4,9	3,6
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	6,2	6,2	1,6	7,0	5,4	4,9	1,9	0,9	2,0	1,8
Konsum i kommuneforvaltningen	5,2	8,3	5,7	7,5	6,5	10,3	3,7	5,1	6,6	7,2
Bruttoinvestering i fast realkapital	4,1	3,6	-1,2	4,0	2,5	1,1	-0,9	-1,1	-0,6	-2,2
Utvinning og rørtransport	2,7	3,8	-1,7	4,4	2,0	-0,0	-0,2	-3,2	-1,2	-2,2
Tjenester tilkn. utvinning	2,0	-12,3	16,0	1,7	0,2	-5,5	1,0	-2,8	-0,1	4,8
Utenriks sjøfart	16,1	6,5	-9,3	4,5	3,7	-3,2	-4,8	-2,0	-8,8	-13,8
Fastlands-Norge	3,6	3,4	-0,7	3,9	2,7	1,4	-0,7	-0,4	-0,1	-1,3
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	3,5	3,2	-1,2	3,8	2,4	0,9	-1,2	-0,8	-0,7	-2,1
Industri og bergverk	0,4	1,4	-4,3	2,6	1,2	-0,7	-3,3	-4,2	-3,6	-5,6
Annen vareproduksjon	4,9	2,1	-4,4	2,2	1,3	0,3	-3,2	-2,9	-2,6	-8,1
Boligtjenester (husholdninger)	4,9	5,3	3,9	5,3	5,0	4,9	3,8	3,9	3,9	3,9
Andre tjenesteytende næringer	3,1	2,5	-3,3	3,6	1,2	-1,2	-4,2	-2,5	-2,6	-3,3
Offentlig forvaltningsvirksomhet	3,9	4,1	1,4	4,4	3,8	2,9	1,1	1,0	1,7	1,5
Lagerendring og statistiske avvik.	15,3	-0,6	-2,2	3,1	-3,4	-38,7	-9,0	1,1	-0,4	52,5
Bruttoinvestering i alt.	5,3	3,2	-1,3	3,8	2,2	0,2	-2,0	-1,0	-0,6	-1,6
Innenlandsk sluttanvendelse	4,1	3,7	1,1	4,3	2,7	2,6	0,4	0,6	1,7	1,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendr.)	3,7	3,8	1,4	4,4	2,8	3,0	0,8	0,9	2,0	1,9
Etterspørsel fra off. forvaltningsvirksomhet	5,0	6,9	3,8	6,6	5,7	7,6	2,6	3,5	4,8	4,1
Eksport i alt.	35,7	-2,3	-7,7	6,6	-6,5	-17,3	-10,9	-11,4	-8,9	0,9
Tradisjonelle varer	12,5	-2,9	-8,7	-0,9	-5,8	-10,1	-9,2	-10,1	-9,1	-6,2
Råolje og naturgass	83,3	-6,5	-9,0	11,8	-11,1	-29,5	-14,6	-15,6	-11,9	7,8
Skip og plattformer	9,7	2,2	-5,0	9,6	-1,2	-5,5	-5,5	-7,7	-8,1	-6,0
Tjenester	11,7	7,1	-3,8	8,2	1,4	-0,2	-6,8	-4,9	-2,8	-0,5
Samlet anvendelse	13,6	1,5	-1,9	5,1	-0,7	-5,1	-3,8	-3,8	-1,9	1,7
Import i alt.	6,6	0,0	-6,2	1,8	-2,5	-5,4	-6,5	-6,6	-5,9	-5,8
Tradisjonelle varer	5,2	-0,2	-8,0	2,5	-2,8	-5,8	-8,7	-9,1	-7,5	-6,5
Råolje	79,1	-13,7	-8,1	6,2	-4,9	-30,8	-18,3	-14,6	-14,5	5,0
Skip og plattformer	16,0	7,9	-10,9	13,9	-0,8	-9,9	-3,9	-13,0	-13,0	-15,3
Tjenester	7,3	-0,2	-1,8	-0,6	-1,9	-3,7	-0,6	-0,9	-2,3	-3,3
Bruttonasjonalprodukt ¹	15,9	1,9	-0,7	7,6	-4,1	-3,9	-3,0	-3,0	-0,7	3,9
Fastlands-Norge(markedsverdi)	3,8	3,8	2,4	5,7	-2,3	5,3	1,7	2,0	2,8	2,9
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	77,8	-3,6	-10,6	13,9	-9,6	-27,8	-17,2	-17,3	-12,6	7,2
Fastlands-Norge(basisverdi)	3,7	4,3	4,3	3,7	3,8	4,8	3,7	4,4	4,3	4,6
Fastlands-Norge ekskl. off. forvaltning	3,3	3,2	3,7	2,7	3,0	3,4	3,8	4,0	3,2	3,9
Industri og bergverk	5,3	-1,6	0,2	-4,3	-3,3	0,8	1,5	3,4	-0,9	-3,6
Andre vareproduserende næringer	4,2	11,1	4,1	9,4	14,1	10,3	4,7	-1,0	1,8	10,2
Tjenesteytende næringer	2,5	3,0	4,6	3,6	2,5	2,7	4,2	5,1	4,5	4,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	5,5	7,9	6,0	7,3	6,3	9,5	3,7	5,6	7,8	6,9
Korreksjonsposter	4,1	0,8	-10,5	19,2	-30,0	8,8	-12,3	-13,7	-7,4	-8,7

¹ Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi. For oljevirksomhet og utenriks sjøfart er basisverdi sammenfallende med markedsverdi.

Tabell A5. Produksjon. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produksjon i alt	2 417 359	2 516 253	2 528 869	624 831	615 686	639 203	616 603	641 605	617 004	653 657
Jordbruk og skogbruk.	29 566	29 514	29 464	7 038	10 549	6 686	5 288	6 437	10 738	7 002
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	25 060	24 778	24 509	5 453	5 906	6 687	6 543	5 246	6 746	5 974
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	366 394	352 511	320 881	92 184	89 464	79 495	78 798	83 557	75 750	82 776
Utvinning av råolje og naturgass.	350 912	337 977	307 171	88 676	85 882	75 402	73 595	79 695	73 205	80 676
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	15 482	14 535	13 710	3 508	3 582	4 092	5 203	3 862	2 545	2 100
Bergverksdrift	6 367	6 665	6 324	1 656	1 670	1 793	1 520	1 667	1 635	1 503
Industri	483 500	487 191	467 717	122 410	113 665	123 843	117 990	123 245	108 615	117 867
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	106 913	107 976	105 482	26 546	25 334	28 153	26 541	27 609	25 183	26 150
Tekstil- og bekledningsindustri.	5 932	5 695	5 219	1 355	1 191	1 572	1 394	1 417	1 128	1 280
Trelast- og trevareindustri	18 347	17 857	17 317	4 530	4 019	4 528	4 255	4 813	4 003	4 246
Treforedling	20 357	20 017	16 658	5 173	4 807	4 369	4 410	4 364	3 802	4 082
Forlag og grafisk industri	35 502	36 724	34 483	9 036	8 651	9 324	8 779	8 783	8 178	8 744
Oljeraffineri, kjem. og mineralsk industri	69 806	66 131	63 847	17 619	16 156	16 271	15 786	17 091	14 310	16 661
Kjemiske råvarer	24 222	24 068	21 491	6 251	5 657	5 731	5 759	5 552	5 058	5 123
Metallindustri	48 308	44 716	39 141	11 493	10 491	10 805	10 033	10 194	8 946	9 968
Verktedindustri	93 715	100 342	98 395	24 880	22 651	26 238	24 495	26 247	22 631	25 023
Bygging av skip og oljeplattformer	44 640	48 350	51 060	11 789	11 397	12 721	12 751	13 297	12 114	12 898
Møbelindustri og annen industri	15 758	15 313	14 624	3 737	3 311	4 130	3 789	3 878	3 263	3 694
Kraftforsyning	34 589	37 655	40 665	7 575	6 739	11 207	11 482	7 504	7 793	13 886
Vannforsyning.	2 957	3 428	3 558	857	857	857	890	890	890	888
Bygge- og anleggsvirksomhet	147 283	156 766	163 874	38 354	37 405	41 662	39 814	41 882	39 147	43 030
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	213 220	223 229	237 862	54 480	53 573	61 835	55 462	59 636	57 235	65 530
Hotell- og restaurantvirksomhet	41 148	41 462	41 880	10 225	12 008	10 508	8 857	10 377	12 096	10 549
Rørtransport.	15 207	15 617	15 913	3 764	3 958	3 806	3 801	4 270	3 853	3 989
Utenriks sjøfart	85 531	97 538	87 245	25 052	24 182	23 055	21 413	22 045	21 628	22 159
Transport ellers	130 654	137 688	140 744	35 747	36 540	33 202	32 378	36 405	37 288	34 673
Post og telekommunikasjon	64 526	60 751	62 041	15 155	15 107	15 748	15 300	15 419	15 708	15 614
Finansiell tjenesteyting	73 926	78 354	80 536	19 446	19 802	20 498	19 319	20 524	20 241	20 451
Boligtjenester (husholdninger)	85 998	90 959	96 914	22 580	22 793	23 233	23 742	24 128	24 424	24 619
Forretningsmessig tjenesteyting	231 495	256 033	258 430	61 951	59 092	67 082	65 052	66 563	60 149	66 666
Offentlig administrasjon og forsvar	107 086	115 869	122 373	27 998	28 860	29 637	29 757	30 234	31 023	31 359
Undervisning	71 523	79 672	86 098	19 172	18 525	20 982	21 158	21 735	20 528	22 678
Helse- og sosialtjenester	130 955	145 692	161 438	35 217	36 281	38 244	38 378	39 940	41 357	41 763
Andre sosiale og personlige tjenester	70 374	74 881	80 404	18 520	18 709	19 143	19 660	19 902	20 160	20 682
Fastlands-Norge.	1 950 227	2 050 587	2 104 831	503 831	498 082	532 847	512 591	531 734	515 773	544 733

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	308 340	339 250	367 081	81 845	83 096	88 264	88 673	91 245	92 172	94 991
Statsforvaltningen	112 243	122 981	182 015	29 844	30 791	31 156	44 180	45 197	46 638	46 000
Sivil forvaltning	85 221	95 237	152 567	23 038	23 991	24 095	36 882	37 855	39 322	38 509
Forsvar	27 022	27 744	29 448	6 806	6 800	7 061	7 299	7 342	7 316	7 491
Kommuneforvaltningen	196 097	216 269	185 066	52 001	52 305	57 109	44 493	46 049	45 534	48 991

1 Markedsrettet virksomhet omfatter dessuten vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen

Tabell A6. Produksjon. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produksjon i alt	2 417 359	2 458 457	2 481 065	600 921	599 222	638 318	612 460	629 031	604 172	635 401
Jordbruk og skogbruk.	29 566	29 223	29 202	6 883	10 386	6 774	5 247	6 337	10 510	7 109
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	25 060	25 066	27 341	5 811	5 746	6 619	6 942	6 412	7 052	6 936
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	366 394	375 557	376 546	89 156	92 784	100 171	94 274	95 509	89 396	97 367
Utvinning av råolje og naturgass.	350 912	361 111	361 407	85 723	89 211	96 082	89 013	91 236	86 348	94 809
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	15 482	14 447	15 139	3 433	3 573	4 089	5 261	4 273	3 048	2 558
Bergverksdrift	6 367	6 559	6 294	1 608	1 646	1 778	1 479	1 666	1 665	1 483
Industri	483 500	481 937	476 069	119 826	112 402	124 158	120 264	124 616	111 042	120 147
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	106 913	105 387	103 490	25 990	24 684	27 127	26 158	27 056	24 562	25 714
Tekstil- og bekledningsindustri.	5 932	5 593	5 089	1 329	1 175	1 523	1 365	1 376	1 102	1 246
Trelast- og trevareindustri	18 347	17 742	17 473	4 482	3 996	4 539	4 339	4 841	4 022	4 271
Treforedling	20 357	19 466	18 095	4 956	4 759	4 469	4 580	4 694	4 247	4 574
Forlag og grafisk industri	35 502	35 486	34 341	8 720	8 353	9 021	8 751	8 740	8 147	8 702
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	69 806	67 161	65 549	17 126	16 231	17 481	16 821	17 367	14 817	16 544
Kjemiske råvarer	24 222	24 033	23 373	6 113	5 700	5 847	6 115	5 903	5 566	5 788
Metallindustri	48 308	46 847	45 952	11 757	11 061	12 142	11 345	11 814	10 866	11 926
Verktedindustri	93 715	98 860	99 544	24 432	22 315	25 867	24 730	26 305	22 974	25 535
Bygging av skip og oljeplattformer	44 640	46 446	48 590	11 282	10 901	12 134	12 308	12 646	11 479	12 157
Møbelindustri og annen industri	15 758	14 915	14 574	3 639	3 228	4 009	3 753	3 874	3 258	3 689
Kraftforsyning	34 589	29 561	31 481	6 035	5 462	8 735	8 893	7 062	6 887	8 639
Vannforsyning.	2 957	3 190	3 186	798	798	798	797	797	797	795
Bygge- og anleggsvirksomhet	147 283	149 522	150 243	36 741	35 576	39 170	37 048	38 563	35 757	38 875
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	213 220	220 382	227 589	53 595	52 641	61 428	53 725	56 705	54 551	62 608
Hotell- og restaurantvirksomhet	41 148	40 050	38 929	9 922	11 625	9 966	8 337	9 655	11 291	9 646
Rørtransport.	15 207	15 721	15 997	3 708	3 977	4 045	3 765	4 364	3 873	3 995
Utenriks sjøfart	85 531	87 418	84 459	21 668	21 985	22 021	21 430	20 891	20 705	21 433
Transport ellers	130 654	131 208	131 179	33 954	34 713	31 352	29 888	33 872	34 936	32 483
Post og telekommunikasjon	64 526	62 907	62 898	15 689	15 660	16 286	15 744	15 594	15 837	15 723
Finansiell tjenesteyting	73 926	76 214	78 309	18 900	19 137	19 775	19 315	19 778	19 404	19 812
Boligtjenester (husholdninger)	85 998	87 199	88 626	21 755	21 829	21 927	22 022	22 103	22 192	22 309
Forretningsmessig tjenesteyting	231 495	246 747	246 144	59 480	56 822	64 483	62 312	63 072	57 063	63 697
Offentlig administrasjon og forsvar	107 086	108 530	109 962	26 414	26 961	27 213	27 287	27 395	27 752	27 529
Undervisning	71 523	74 030	75 606	17 911	17 155	19 270	19 078	19 370	17 897	19 261
Helse- og sosialtjenester	130 955	136 403	146 581	33 423	34 230	34 408	36 200	36 733	37 000	36 648
Andre sosiale og personlige tjenester	70 374	71 029	74 426	17 644	17 687	17 944	18 412	18 539	18 568	18 906
Fastlands-Norge.	1 950 227	1 979 760	2 004 063	486 389	480 475	512 082	492 991	508 268	490 198	512 606

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	308 340	316 485	328 893	77 083	77 665	80 202	81 754	82 735	81 861	82 543
Statsforvaltningen	112 243	116 048	165 748	28 284	28 886	29 111	41 050	41 468	41 844	41 387
Sivil forvaltning	85 221	89 922	138 499	21 873	22 506	22 490	34 260	34 619	35 123	34 497
Forsvar	27 022	26 126	27 249	6 411	6 380	6 621	6 790	6 849	6 720	6 891
Kommuneforvaltningen	196 097	200 437	163 145	48 798	48 779	51 091	40 705	41 267	40 017	41 156

1 Markedsrettet virksomhet omfatter dessuten vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen

Tabell A7. Produksjon. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produksjon i alt	2,1	1,7	0,9	2,0	2,4	2,1	-1,2	4,7	0,8	-0,5
Jordbruk og skogbruk	-1,9	-1,2	-0,1	-0,7	-2,2	6,5	1,3	-7,9	1,2	4,9
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	5,0	0,0	9,1	-2,0	-4,8	-6,9	0,8	10,3	22,7	4,8
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	4,8	2,5	0,3	2,5	6,0	3,2	0,9	7,1	-3,7	-2,8
Utvinning av råolje og naturgass	3,6	2,9	0,1	2,7	6,2	4,9	-1,2	6,4	-3,2	-1,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	20,4	-6,7	4,8	-2,8	2,0	-24,2	57,0	24,5	-14,7	-37,4
Bergverksdrift	-4,0	3,0	-4,0	0,4	6,5	1,7	-3,1	3,6	1,2	-16,6
Industri	-2,2	-0,3	-1,2	0,9	-0,2	1,4	-4,2	4,0	-1,2	-3,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,1	-1,4	-1,8	-2,5	1,2	0,6	-5,2	4,1	-0,5	-5,2
Tekstil- og bekledningsindustri	2,6	-5,7	-9,0	-6,7	-6,8	-0,1	-12,8	3,5	-6,2	-18,2
Trelast- og trevareindustri	4,9	-3,3	-1,5	-2,5	-6,4	-2,6	-8,2	8,0	0,7	-5,9
Treforedling	-4,4	-4,4	-7,0	-3,0	-3,7	-13,1	-13,3	-5,3	-10,8	2,4
Forlag og grafisk industri	1,4	-0,0	-3,2	0,5	1,1	-1,3	-6,8	0,2	-2,5	-3,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	1,5	-3,8	-2,4	0,1	-3,0	0,3	3,0	1,4	-8,7	-5,4
Kjemiske råvarer	2,2	-0,8	-2,7	7,8	-6,4	-6,0	-4,1	-3,4	-2,3	-1,0
Metallindustri	4,8	-3,0	-1,9	-5,5	-3,1	3,2	-4,6	0,5	-1,8	-1,8
Verktedindustri	-2,6	5,5	0,7	8,4	3,9	7,4	-5,8	7,7	3,0	-1,3
Bygging av skip og oljeplattformer	-24,2	4,0	4,6	5,4	6,4	8,0	1,5	12,1	5,3	0,2
Møbelindustri og annen industri	5,4	-5,4	-2,3	-5,1	-7,5	-5,4	-7,1	6,5	0,9	-8,0
Kraftforsyning	9,3	-14,5	6,5	-26,5	-29,4	-3,3	-4,7	17,0	26,1	-1,1
Vannforsyning	1,2	7,9	-0,2	7,9	7,9	7,9	-0,1	-0,1	-0,1	-0,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	-2,3	1,5	0,5	1,9	3,1	2,6	-2,6	5,0	0,5	-0,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	5,5	3,4	3,3	2,9	2,5	5,8	1,9	5,8	3,6	1,9
Hotell- og restaurantvirksomhet	-0,6	-2,7	-2,8	-2,5	-2,6	-2,6	-2,3	-2,7	-2,9	-3,2
Rørtransport	-11,3	3,4	1,8	5,2	16,7	1,9	-5,7	17,7	-2,6	-1,2
Utenriks sjøfart	3,5	2,2	-3,4	4,7	3,6	0,6	-1,4	-3,6	-5,8	-2,7
Transport ellers	1,2	0,4	-0,0	2,1	2,6	-4,4	-4,2	-0,2	0,6	3,6
Post og telekommunikasjon	10,4	-2,5	-0,0	-1,3	-3,0	-5,7	3,1	-0,6	1,1	-3,5
Finansiell tjenesteyting	5,4	3,1	2,7	2,0	3,0	4,4	5,0	4,6	1,4	0,2
Boligtjenester (husholdninger)	2,8	1,4	1,6	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7
Forretningsmessig tjenesteyting	6,9	6,6	-0,2	7,3	7,5	4,5	-5,5	6,0	0,4	-1,2
Offentlig administrasjon og forsvar	-0,0	1,3	1,3	1,6	1,7	1,4	-2,3	3,7	2,9	1,2
Undervisning	1,2	3,5	2,1	2,5	4,0	5,5	-3,1	8,1	4,3	-0,0
Helse- og sosialtjenester	2,1	4,2	7,5	4,6	4,6	4,1	5,4	9,9	8,1	6,5
Andre sosiale og personlige tjenester	2,4	0,9	4,8	1,2	0,9	1,0	3,7	5,1	5,0	5,4
Fastlands-Norge	1,8	1,5	1,2	1,8	1,5	2,0	-1,6	4,5	2,0	0,1

Offentlig forvaltningsvirksomhet	1,0	2,6	3,9	2,7	3,0	3,1	0,3	7,3	5,4	2,9
Statsforvaltningen	0,7	3,4	42,8	3,5	4,0	3,4	37,9	46,6	44,9	42,2
Sivil forvaltning	1,9	5,5	54,0	5,9	5,9	5,4	48,6	58,3	56,1	53,4
Forsvar	-3,0	-3,3	4,3	-3,8	-2,4	-2,7	1,1	6,8	5,3	4,1
Kommuneforvaltningen	1,2	2,2	-18,6	2,2	2,4	3,0	-21,4	-15,4	-18,0	-19,4

1 Markedsrettet virksomhet omfatter dessuten vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen

Tabell A8. Produksjon. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produksjon i alt	11,8	2,4	-0,4	5,3	0,7	-3,2	-1,9	-1,9	-0,6	2,7
Jordbruk og skogbruk	0,1	1,0	-0,1	1,2	2,0	-0,8	-0,4	-0,6	0,6	-0,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	8,4	-1,1	-9,3	-12,0	8,2	1,8	-3,5	-12,8	-6,9	-14,7
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	73,3	-6,1	-9,2	10,9	-10,6	-28,8	-14,5	-15,4	-12,1	7,1
Utvinning av råolje og naturgass	80,8	-6,4	-9,2	11,2	-11,0	-29,9	-15,4	-15,6	-11,9	8,4
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-10,7	0,6	-10,0	3,8	-0,2	-4,3	-1,1	-11,5	-16,7	-18,0
Bergverksdrift	7,7	1,6	-1,1	3,2	1,9	1,1	1,5	-2,8	-3,3	0,5
Industri	7,3	1,1	-2,8	2,2	-0,0	-2,7	-3,2	-3,2	-3,3	-1,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,2	2,5	-0,5	2,3	1,8	3,3	0,2	-0,1	-0,1	-2,0
Tekstil- og bekledningsindustri	1,9	1,8	0,7	2,1	1,0	2,5	1,4	1,0	1,0	-0,5
Trelast- og trevareindustri	3,0	0,6	-1,5	1,7	-0,4	-0,9	-3,1	-1,6	-1,1	-0,4
Treforedling	7,9	2,8	-10,5	4,1	-1,6	-4,0	-10,3	-10,9	-11,4	-8,7
Forlag og grafisk industri	4,1	3,5	-3,0	3,6	3,5	3,3	-3,0	-3,0	-3,1	-2,8
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	25,0	-1,5	-1,1	5,4	-3,1	-13,8	-4,8	-4,3	-3,0	8,2
Kjemiske råvarer	7,5	0,1	-8,2	0,2	0,4	-3,2	-6,6	-8,0	-8,4	-9,7
Metallindustri	16,0	-4,5	-10,8	-5,9	-7,1	-15,6	-11,9	-11,7	-13,2	-6,1
Verktedindustri	2,6	1,5	-2,6	2,4	0,7	-0,1	-2,2	-2,0	-3,0	-3,4
Bygging av skip og oljeplattformer	5,7	4,1	0,9	4,9	3,5	2,1	1,0	0,6	0,9	1,2
Møbelindustri og annen industri	6,6	2,7	-2,3	1,5	2,7	3,2	-1,4	-2,5	-2,3	-2,8
Kraftforsyning	-5,0	27,4	1,4	37,6	36,3	17,6	-0,7	-15,3	-8,3	25,3
Vannforsyning	5,2	7,4	4,0	7,4	7,4	7,4	4,0	4,0	4,0	4,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,3	4,8	4,0	4,7	4,6	4,4	3,9	4,0	4,1	4,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	0,2	1,3	3,2	2,9	0,2	-0,5	2,0	3,5	3,1	4,0
Hotell- og restaurantvirksomhet	3,1	3,5	3,9	3,6	3,6	3,6	4,0	4,3	3,7	3,7
Rørtransport	3,3	-0,7	0,1	-2,7	-8,5	-4,7	-1,4	-3,6	-0,1	6,1
Utenriks sjøfart	23,5	11,6	-7,4	13,3	2,3	-1,8	-13,9	-8,7	-5,0	-1,3
Transport ellers	6,7	4,9	2,2	5,8	4,3	4,4	4,9	2,1	1,4	0,8
Post og telekommunikasjon	-2,8	-3,4	2,1	-3,4	-3,6	-3,3	0,7	2,4	2,8	2,7
Finansiell tjenesteyting	3,1	2,8	0,0	3,0	2,6	2,6	-1,1	0,9	0,8	-0,4
Boligtjenester (husholdninger)	4,5	4,3	4,8	4,5	3,7	4,3	4,6	5,2	5,4	4,2
Forretningsmessig tjenesteyting	4,5	3,8	1,2	4,4	2,9	2,8	1,4	1,3	1,4	0,6
Offentlig administrasjon og forsvar	5,2	6,8	4,2	6,5	6,2	7,2	3,7	4,1	4,4	4,6
Undervisning	5,1	7,6	5,8	8,7	6,6	5,8	4,0	4,8	6,2	8,1
Helse- og sosialtjenester	5,0	6,8	3,1	5,7	5,2	9,3	1,3	3,2	5,5	2,5
Andre sosiale og personlige tjenester	5,4	5,4	2,5	5,7	5,1	4,9	2,4	2,3	2,6	2,5
Fastlands-Norge	4,5	3,6	1,4	4,1	3,0	2,2	0,9	1,0	1,5	2,1

Offentlig forvaltningsvirksomhet	5,1	7,2	4,1	6,9	6,1	8,0	2,8	3,9	5,2	4,6
Statsforvaltningen	4,9	6,0	3,6	6,2	5,7	5,3	2,7	3,3	4,6	3,9
Sivil forvaltning	4,5	5,9	4,0	5,9	5,8	5,4	2,9	3,8	5,0	4,2
Forsvar	6,2	6,2	1,8	7,0	5,4	4,9	2,0	1,0	2,1	2,0
Kommuneforvaltningen	5,2	7,9	5,1	7,2	6,3	9,6	3,2	4,7	6,1	6,5

1 Markedsrettet virksomhet omfatter dessuten vannforsyning og kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen

Tabell A9. Produktinnsats. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produktinnsats	1 129 906	1 177 478	1 173 761	295 814	284 593	300 808	289 383	300 948	284 629	298 802
Jordbruk og skogbruk.	13 719	14 146	14 838	5 424	3 417	2 781	2 662	5 510	3 589	3 076
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	12 666	12 537	13 448	2 961	2 906	3 335	3 268	3 227	3 408	3 546
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	38 687	40 804	41 116	9 731	10 104	11 016	11 059	10 661	9 460	9 936
Utvinning av råolje og naturgass.	29 308	31 845	32 025	7 598	7 883	8 486	7 845	8 104	7 645	8 432
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	9 379	8 959	9 091	2 132	2 222	2 530	3 214	2 557	1 816	1 505
Bergverksdrift	3 756	4 012	3 847	986	1 006	1 085	900	1 011	1 014	922
Industri	341 722	347 025	328 151	87 630	80 978	87 207	83 146	85 517	76 081	83 408
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	83 366	85 819	82 352	20 784	20 134	22 696	20 976	21 246	19 597	20 534
Tekstil- og bekledningsindustri.	3 737	3 611	3 158	853	756	981	858	845	679	775
Trelast- og trevareindustri	12 729	12 419	11 975	3 166	2 775	3 143	2 981	3 313	2 733	2 949
Treforedling	13 850	13 916	12 620	3 576	3 358	3 153	3 228	3 179	2 879	3 335
Forlag og grafisk industri	20 691	21 124	20 020	5 215	4 946	5 346	5 141	5 098	4 739	5 041
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	54 947	50 353	45 629	13 650	12 471	11 842	11 361	12 301	10 367	11 599
Kjemiske råvarer	17 458	18 373	17 106	4 715	4 318	4 279	4 467	4 269	3 949	4 421
Metallindustri	35 196	35 549	32 286	9 298	8 224	8 657	8 015	8 097	7 292	8 882
Verktedindustri	59 281	63 468	60 821	15 946	14 257	16 124	15 295	16 129	14 031	15 365
Bygging av skip og oljeplattformer	30 671	33 001	33 392	8 105	7 719	8 508	8 542	8 709	7 862	8 279
Møbelindustri og annen industri	9 796	9 391	8 793	2 322	2 020	2 477	2 282	2 330	1 953	2 228
Kraftforsyning	9 818	9 364	9 965	1 935	1 717	2 703	2 779	2 115	2 095	2 976
Vannforsyning.	1 028	1 125	1 150	281	281	281	288	288	287	287
Bygge- og anleggsvirksomhet	93 080	97 351	97 660	23 954	23 173	25 536	24 026	25 064	23 389	25 182
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	94 780	100 918	103 796	24 727	24 093	28 020	24 529	25 946	24 952	28 370
Hotell- og restaurantvirksomhet	22 044	22 239	21 231	5 584	6 446	5 601	4 463	5 314	6 173	5 281
Rørtransport.	1 362	1 475	1 542	349	376	382	354	421	376	391
Utenriks sjøfart	59 521	59 326	56 144	15 217	14 828	14 381	13 980	14 614	13 602	13 948
Transport ellers	83 259	86 363	85 285	22 632	22 761	20 681	19 477	22 042	22 763	21 003
Post og telekommunikasjon	41 856	39 712	39 925	9 985	9 917	10 152	9 960	9 918	10 158	9 889
Finansiell tjenesteyting	27 585	28 933	30 146	7 052	7 037	8 114	7 190	6 965	7 960	8 031
Boligtjenester (husholdninger)	17 022	18 049	18 583	4 493	4 518	4 563	4 580	4 607	4 667	4 730
Forretningsmessig tjenesteyting	115 449	126 848	125 207	30 870	29 053	32 974	31 775	32 263	29 125	32 044
Offentlig administrasjon og forsvar	42 996	47 939	51 024	11 984	11 985	11 986	12 756	12 756	12 756	12 756
Undervisning	15 162	18 001	19 771	4 505	4 500	4 497	4 939	4 939	4 943	4 951
Helse- og sosialtjenester	28 816	33 209	39 728	8 275	8 327	8 329	9 923	9 912	9 942	9 950
Andre sosiale og personlige tjenester	29 176	29 820	30 866	7 476	7 405	7 494	7 614	7 674	7 700	7 877
Fastlands-Norge.	993 934	1 037 590	1 034 621	260 754	249 519	265 339	254 274	265 068	251 000	264 279

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	93 370	105 055	116 161	26 262	26 263	26 265	29 043	29 042	29 039	29 037
Statsforvaltningen	47 989	55 352	75 587	13 837	13 837	13 840	18 898	18 897	18 897	18 895
Sivil forvaltning	35 613	42 067	60 715	10 516	10 516	10 518	15 180	15 179	15 179	15 177
Forsvar	12 376	13 285	14 872	3 321	3 321	3 322	3 718	3 718	3 718	3 718
Kommuneforvaltningen	45 381	49 703	40 574	12 425	12 426	12 425	10 145	10 145	10 142	10 142

Tabell A10. Produktinnsats. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produktinnsats	1 129 906	1 146 612	1 157 663	285 654	277 192	295 621	286 479	296 526	280 486	294 173
Jordbruk og skogbruk.	13 719	13 710	14 327	5 232	3 302	2 729	2 583	5 303	3 467	2 973
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	12 666	12 708	13 822	2 979	2 926	3 430	3 401	3 287	3 505	3 630
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	38 687	38 912	39 356	9 239	9 615	10 502	10 622	10 209	9 058	9 468
Utvinning av råolje og naturgass.	29 308	30 160	30 185	7 160	7 451	8 025	7 434	7 620	7 212	7 918
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	9 379	8 752	9 171	2 080	2 165	2 477	3 187	2 589	1 846	1 549
Bergverksdrift	3 756	3 869	3 713	948	971	1 049	873	983	982	875
Industri	341 722	339 484	334 524	84 446	79 340	87 481	84 719	87 552	77 898	84 354
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	83 366	81 953	80 478	20 180	19 155	21 085	20 413	21 065	19 041	19 959
Tekstil- og bekledningsindustri.	3 737	3 524	3 206	838	740	959	860	867	694	785
Trelast- og trevareindustri	12 729	12 310	12 123	3 109	2 772	3 149	3 010	3 358	2 791	2 963
Treforedling	13 850	13 244	12 311	3 372	3 238	3 040	3 116	3 194	2 889	3 112
Forlag og grafisk industri	20 691	20 682	20 014	5 082	4 868	5 257	5 100	5 094	4 748	5 072
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	54 947	52 499	50 641	13 407	12 785	13 719	13 081	13 379	11 374	12 807
Kjemiske råvarer	17 458	17 322	16 846	4 406	4 108	4 214	4 407	4 255	4 012	4 172
Metallindustri	35 196	34 132	33 479	8 566	8 059	8 847	8 266	8 608	7 917	8 689
Verktedindustri	59 281	62 536	62 968	15 455	14 115	16 363	15 643	16 640	14 533	16 152
Bygging av skip og oljeplattformer	30 671	32 012	33 397	7 769	7 493	8 355	8 489	8 685	7 873	8 349
Møbelindustri og annen industri	9 796	9 272	9 060	2 262	2 007	2 492	2 333	2 408	2 026	2 293
Kraftforsyning	9 818	8 421	8 948	1 727	1 564	2 480	2 523	2 011	1 958	2 456
Vannforsyning.	1 028	1 093	1 103	273	272	271	278	272	272	281
Bygge- og anleggsvirksomhet	93 080	94 509	95 039	23 257	22 491	24 743	23 446	24 397	22 612	24 584
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	94 780	97 783	100 837	23 843	23 357	27 197	23 807	25 167	24 168	27 695
Hotell- og restaurantvirksomhet	22 044	21 456	20 855	5 316	6 228	5 339	4 467	5 172	6 049	5 167
Rørtransport.	1 362	1 408	1 433	332	356	362	337	391	347	358
Utenriks sjøfart	59 521	60 834	58 775	15 079	15 300	15 324	14 913	14 538	14 409	14 915
Transport ellers	83 259	84 839	83 528	22 082	22 327	20 427	19 079	21 517	22 284	20 649
Post og telekommunikasjon	41 856	39 885	39 784	9 945	10 011	10 243	9 994	9 848	10 088	9 855
Finansiell tjenesteyting	27 585	27 603	28 511	6 819	6 586	7 616	6 865	6 483	7 494	7 668
Boligtjenester (husholdninger)	17 022	17 260	17 542	4 306	4 321	4 340	4 359	4 375	4 393	4 416
Forretningsmessig tjenesteyting	115 449	123 156	122 915	29 710	28 340	32 181	31 125	31 502	28 475	31 813
Offentlig administrasjon og forsvar	42 996	45 248	47 519	11 354	11 209	11 198	11 898	11 905	11 858	11 858
Undervisning	15 162	16 867	18 378	4 221	4 186	4 211	4 619	4 620	4 613	4 525
Helse- og sosialtjenester	28 816	31 664	38 423	7 907	7 949	7 919	9 600	9 629	9 570	9 624
Andre sosiale og personlige tjenester	29 176	28 634	29 839	7 155	7 112	7 211	7 371	7 446	7 425	7 596
Fastlands-Norge.	993 934	1 008 187	1 019 606	251 520	242 492	260 064	251 007	261 470	247 112	260 018

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	93 370	99 440	109 576	24 927	24 726	24 691	27 466	27 478	27 331	27 301
Statsforvaltningen	47 989	52 532	71 608	13 182	13 034	13 019	17 917	17 933	17 845	17 914
Sivil forvaltning	35 613	39 859	57 206	10 029	9 877	9 836	14 365	14 309	14 266	14 266
Forsvar	12 376	12 673	14 403	3 153	3 158	3 183	3 552	3 624	3 579	3 648
Kommuneforvaltningen	45 381	46 908	37 967	11 745	11 692	11 672	9 549	9 545	9 486	9 387

Tabell A11. Produktinnsats. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produktinnsats	1,1	1,5	1,0	2,0	2,0	1,4	-0,6	3,8	1,2	-0,5
Jordbruk og skogbruk	0,3	-0,1	4,5	-2,4	-0,9	10,4	5,6	1,4	5,0	9,0
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	7,9	0,3	8,8	-0,6	-4,1	-6,5	0,8	10,3	19,8	5,8
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-2,6	0,6	1,1	1,4	5,2	-3,8	11,2	10,5	-5,8	-9,8
Utvinning av råolje og naturgass	-4,5	2,9	0,1	2,7	6,2	4,9	-1,2	6,4	-3,2	-1,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	3,4	-6,7	4,8	-2,8	2,0	-24,2	57,0	24,5	-14,7	-37,4
Bergverksdrift	-0,8	3,0	-4,0	0,4	6,5	1,7	-3,1	3,6	1,2	-16,6
Industri	-2,9	-0,7	-1,5	0,6	-0,3	1,3	-4,0	3,7	-1,8	-3,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-2,1	-1,7	-1,8	-2,8	1,1	0,5	-5,2	4,4	-0,6	-5,3
Tekstil- og bekledningsindustri	5,2	-5,7	-9,0	-6,7	-6,8	-0,1	-12,8	3,5	-6,2	-18,2
Trelast- og trevareindustri	5,9	-3,3	-1,5	-2,5	-6,4	-2,6	-8,2	8,0	0,7	-5,9
Treforedling	-7,9	-4,4	-7,0	-3,0	-3,7	-13,1	-13,3	-5,3	-10,8	2,4
Forlag og grafisk industri	2,6	-0,0	-3,2	0,5	1,1	-1,3	-6,8	0,2	-2,5	-3,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	1,8	-4,5	-3,5	-0,3	-3,2	0,1	3,9	-0,2	-11,0	-6,6
Kjemiske råvarer	4,6	-0,8	-2,7	7,8	-6,4	-6,0	-4,1	-3,4	-2,3	-1,0
Metallindustri	2,9	-3,0	-1,9	-5,5	-3,1	3,2	-4,6	0,5	-1,8	-1,8
Verktedindustri	-0,3	5,5	0,7	8,4	3,9	7,4	-5,8	7,7	3,0	-1,3
Bygging av skip og oljeplattformer	-26,8	4,4	4,3	5,8	6,7	7,9	1,1	11,8	5,1	-0,1
Møbelindustri og annen industri	6,4	-5,4	-2,3	-5,1	-7,5	-5,4	-7,1	6,5	0,9	-8,0
Kraftforsyning	2,0	-14,2	6,3	-26,0	-28,8	-3,2	-4,8	16,5	25,2	-1,0
Vannforsyning	-	6,3	0,9	5,9	6,7	7,0	0,5	-0,2	-0,1	3,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	-2,6	1,5	0,6	1,9	3,1	2,6	-2,4	4,9	0,5	-0,6
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	0,2	3,2	3,1	2,7	2,4	5,5	1,8	5,6	3,5	1,8
Hotell- og restaurantvirksomhet	-0,7	-2,7	-2,8	-2,5	-2,6	-2,6	-2,3	-2,7	-2,9	-3,2
Rørtransport	-5,3	3,4	1,8	5,2	16,7	1,9	-5,7	17,7	-2,6	-1,2
Utenriks sjøfart	4,3	2,2	-3,4	4,7	3,6	0,6	-1,4	-3,6	-5,8	-2,7
Transport ellers	2,3	1,9	-1,5	4,2	3,4	-2,3	-4,6	-2,6	-0,2	1,1
Post og telekommunikasjon	16,3	-4,7	-0,3	-3,4	-5,2	-8,3	3,2	-1,0	0,8	-3,8
Finansiell tjenesteyting	7,3	0,1	3,3	-3,7	5,4	-4,0	4,3	-4,9	13,8	0,7
Boligtjenester (husholdninger)	1,7	1,4	1,6	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7
Forretningsmessig tjenesteyting	7,2	6,7	-0,2	7,4	7,6	4,5	-5,5	6,0	0,5	-1,1
Offentlig administrasjon og forsvar	2,5	5,2	5,0	5,2	5,0	5,8	3,6	4,8	5,8	5,9
Undervisning	1,3	11,2	9,0	10,8	10,9	12,6	8,7	9,5	10,2	7,5
Helse- og sosialtjenester	4,3	9,9	21,3	9,6	10,9	10,7	21,7	21,8	20,4	21,5
Andre sosiale og personlige tjenester	2,6	-1,9	4,2	-1,7	-2,0	-1,7	3,0	4,1	4,4	5,3
Fastlands-Norge	1,0	1,4	1,1	1,9	1,8	1,7	-1,2	4,0	1,9	-0,0

Offentlig forvaltningsvirksomhet	2,2	6,5	10,2	6,3	6,6	7,4	9,4	10,2	10,5	10,6
Statsforvaltningen	2,5	9,5	36,3	9,4	9,5	10,0	34,8	36,0	36,9	37,6
Sivil forvaltning	4,5	11,9	43,5	12,3	11,6	12,0	42,0	42,7	44,4	45,0
Forsvar	-2,7	2,4	13,6	1,1	3,4	4,3	11,7	14,9	13,3	14,6
Kommuneforvaltningen	1,8	3,4	-19,1	3,0	3,6	4,5	-19,1	-18,7	-18,9	-19,6

Tabell A12. Produktinnsats. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Produktinnsats	5,6	2,7	-1,3	4,1	1,8	-0,7	-1,8	-2,0	-1,2	-0,2
Jordbruk og skogbruk	-2,2	3,2	0,4	4,0	2,8	0,8	-0,1	0,2	0,0	1,5
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	-1,9	-1,3	-1,4	-1,7	-2,5	-1,8	-2,8	-1,2	-2,1	0,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	3,4	4,9	-0,4	6,5	3,0	2,2	-0,0	-0,8	-0,6	0,0
Utvinning av råolje og naturgass	4,6	5,6	0,5	7,3	3,4	2,5	0,8	0,2	0,2	0,7
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-0,2	2,4	-3,2	3,7	1,6	0,7	-1,3	-3,7	-4,2	-4,9
Bergverksdrift	3,5	3,7	-0,1	5,2	3,2	1,4	-0,6	-1,1	-0,4	2,0
Industri	8,2	2,2	-4,0	5,0	1,4	-4,1	-5,1	-5,9	-4,3	-0,8
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	1,6	4,7	-2,3	3,1	6,8	4,1	-0,3	-2,1	-2,1	-4,4
Tekstil- og bekledningsindustri	2,8	2,5	-3,9	3,9	0,4	-0,5	-3,5	-4,3	-4,2	-3,5
Trelast- og trevareindustri	1,1	0,9	-2,1	1,5	0,1	-0,7	-2,7	-3,1	-2,2	-0,3
Treforedling	8,8	5,1	-2,4	7,4	3,9	0,6	-2,8	-6,2	-3,9	3,3
Forlag og grafisk industri	2,3	2,1	-2,1	3,1	0,8	-0,0	-1,8	-2,5	-1,8	-2,3
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	30,9	-4,1	-6,1	4,9	-6,4	-19,0	-11,8	-9,7	-6,6	4,9
Kjemiske råvarer	8,4	6,1	-4,3	8,6	5,2	-3,5	-8,0	-6,2	-6,3	4,4
Metallindustri	15,8	4,2	-7,4	11,4	2,2	-9,1	-10,4	-13,3	-9,7	4,5
Verkstedindustri	2,9	1,5	-4,8	4,0	-0,1	-3,7	-5,3	-6,1	-4,4	-3,5
Bygging av skip og oljeplattformer	5,5	3,1	-3,0	4,9	1,9	-1,0	-2,6	-3,9	-3,1	-2,6
Møbelindustri og annen industri	3,3	1,3	-4,2	3,9	-0,0	-3,7	-4,5	-5,7	-4,2	-2,3
Kraftforsyning	2,8	11,2	0,1	15,2	11,8	5,1	-3,0	-6,2	-2,6	11,2
Vannforsyning	5,2	2,9	1,3	3,2	2,5	2,2	1,6	2,7	2,3	-1,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,9	3,0	-0,2	3,5	2,2	1,8	-0,3	-0,3	0,4	-0,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	4,7	3,2	-0,3	4,1	2,6	1,9	0,1	-0,6	0,1	-0,6
Hotell- og restaurantvirksomhet	3,1	3,6	-1,8	3,2	3,8	2,8	-0,9	-2,2	-1,4	-2,6
Rørtransport	5,7	4,8	2,8	5,2	4,1	2,8	2,0	2,6	2,7	3,6
Utenriks sjøfart	19,0	-2,5	-2,0	-2,2	-6,3	-12,6	-4,8	-0,4	-2,6	-0,4
Transport ellers	5,9	1,8	0,3	3,5	0,9	-0,8	0,6	-0,0	0,2	0,5
Post og telekommunikasjon	0,9	-0,4	0,8	0,6	-1,3	-1,6	-0,0	0,3	1,6	1,2
Finansiell tjenesteyting	3,7	4,8	0,9	3,8	6,1	5,4	2,4	3,9	-0,6	-1,7
Boligtjenester (husholdninger)	4,0	4,6	1,3	4,8	4,1	3,7	0,8	0,9	1,6	1,9
Forretningsmessig tjenesteyting	3,6	3,0	-1,1	4,3	1,6	1,3	-1,0	-1,4	-0,2	-1,7
Offentlig administrasjon og forsvar	4,5	5,9	1,4	6,0	6,1	5,4	2,8	1,5	0,6	0,5
Undervisning	4,6	6,7	0,8	7,4	7,0	5,2	1,0	0,2	-0,3	2,4
Helse- og sosialtjenester	4,4	4,9	-1,4	5,3	4,0	3,7	-1,5	-1,6	-0,8	-1,7
Andre sosiale og personlige tjenester	2,1	4,1	-0,7	5,2	3,5	2,5	-0,7	-1,4	-0,4	-0,2
Fastlands-Norge	5,2	2,9	-1,4	4,4	2,2	-0,2	-1,7	-2,2	-1,3	-0,4

Offentlig forvaltningsvirksomhet	4,3	5,6	0,3	5,9	5,5	4,8	1,0	0,3	0,0	-0,0
Statsforvaltningen	4,1	5,4	0,2	5,4	5,3	4,9	1,3	0,4	-0,2	-0,8
Sivil forvaltning	4,2	5,5	0,6	5,2	5,8	5,5	1,6	1,2	-0,1	-0,5
Forsvar	3,8	4,8	-1,5	6,1	3,8	2,9	0,2	-2,6	-1,2	-2,3
Kommuneforvaltningen	4,5	6,0	0,9	6,3	5,7	4,8	0,9	0,5	0,6	1,5

Tabell A13. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttonasjonalprodukt	1 469 075	1 526 598	1 531 151	377 509	376 434	386 708	368 988	384 842	376 167	401 155
Jordbruk og skogbruk.	15 847	15 368	14 626	1 614	7 132	3 905	2 626	927	7 148	3 925
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	12 394	12 241	11 060	2 492	3 001	3 353	3 275	2 019	3 338	2 428
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	327 707	311 707	279 764	82 453	79 360	68 479	67 739	72 896	66 290	72 840
Utvinning av råolje og naturgass.	321 604	306 131	275 146	81 078	77 999	66 916	65 750	71 591	65 560	72 244
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	6 103	5 576	4 619	1 375	1 361	1 562	1 989	1 305	729	595
Bergverksdrift	2 611	2 653	2 477	669	664	708	620	656	621	580
Industri	141 778	140 165	139 566	34 780	32 687	36 636	34 845	37 728	32 535	34 459
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	23 547	22 157	23 129	5 762	5 199	5 457	5 565	6 362	5 586	5 616
Tekstil- og bekledningsindustri.	2 195	2 084	2 061	502	435	591	536	572	448	505
Trelast- og trevareindustri	5 618	5 438	5 342	1 365	1 245	1 385	1 274	1 500	1 270	1 297
Treforedling	6 507	6 102	4 039	1 597	1 450	1 216	1 183	1 185	924	747
Forlag og grafisk industri	14 811	15 600	14 463	3 821	3 705	3 978	3 638	3 684	3 439	3 703
Oljeraffineri, kjem. og mineralsk industri	14 859	15 778	18 218	3 970	3 685	4 428	4 424	4 789	3 943	5 062
Kjemiske råvarer	6 764	5 694	4 385	1 536	1 339	1 452	1 292	1 283	1 108	702
Metallindustri	13 112	9 167	6 854	2 195	2 267	2 148	2 018	2 097	1 654	1 085
Verkstedindustri	34 434	36 874	37 575	8 934	8 394	10 115	9 199	10 117	8 600	9 658
Bygging av skip og oljeplattformer	13 969	15 350	17 668	3 684	3 678	4 214	4 209	4 587	4 253	4 619
Møbelindustri og annen industri	5 962	5 921	5 832	1 415	1 291	1 653	1 507	1 548	1 310	1 466
Kraftforsyning	24 771	28 291	30 700	5 640	5 022	8 505	8 702	5 389	5 698	10 910
Vannforsyning.	1 929	2 303	2 408	576	576	576	602	602	603	601
Bygge- og anleggsvirksomhet	54 203	59 415	66 214	14 400	14 232	16 126	15 789	16 818	15 759	17 849
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	118 440	122 311	134 065	29 752	29 479	33 814	30 933	33 690	32 283	37 160
Hotell- og restaurantvirksomhet	19 104	19 223	20 649	4 641	5 563	4 907	4 395	5 064	5 923	5 268
Rørtransport.	13 845	14 142	14 370	3 415	3 582	3 424	3 447	3 848	3 477	3 598
Utenriks sjøfart	26 010	38 212	31 101	9 835	9 354	8 674	7 434	7 430	8 026	8 210
Transport ellers	47 395	51 325	55 459	13 115	13 778	12 521	12 902	14 363	14 525	13 670
Post og telekommunikasjon	22 670	21 039	22 117	5 169	5 190	5 596	5 340	5 501	5 550	5 725
Finansiell tjenesteyting	46 341	49 421	50 390	12 394	12 765	12 384	12 129	13 559	12 282	12 419
Boligtjenester (husholdninger)	68 976	72 910	78 331	18 087	18 274	18 670	19 162	19 521	19 757	19 890
Forretningsmessig tjenesteyting	116 046	129 186	133 223	31 081	30 040	34 108	33 277	34 300	31 024	34 621
Offentlig administrasjon og forsvar	64 090	67 930	71 349	16 014	16 875	17 651	17 001	17 478	18 267	18 603
Undervisning	56 361	61 672	66 327	14 667	14 026	16 485	16 219	16 795	15 585	17 728
Helse- og sosialtjenester	102 139	112 483	121 710	26 942	27 954	29 914	28 455	30 028	31 415	31 812
Andre sosiale og personlige tjenester	41 198	45 061	49 538	11 044	11 304	11 649	12 045	12 227	12 460	12 805
Indirekte målte bank- og finanstjenester.	-36 402	-38 283	-40 338	-9 764	-9 766	-9 689	-9 717	-10 183	-10 191	-10 247
Merverdi og investeringsavgift	128 296	137 738	133 905	34 628	33 200	35 771	32 370	32 982	33 554	34 999
Andre produktskatter, netto	53 326	53 722	49 800	13 915	13 556	14 062	11 351	12 806	12 258	13 386
Statistiske avvik	-0	-3 637	-7 661	-51	-1 415	-1 521	-1 953	-1 604	-2 020	-2 086
Fastlands-Norge.	956 293	1 012 997	1 070 210	243 077	248 563	267 508	258 317	266 665	264 773	280 455

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	214 970	234 195	250 920	55 583	56 833	61 999	59 630	62 203	63 133	65 954
Statsforvaltningen	64 254	67 629	106 428	16 007	16 954	17 316	25 282	26 300	27 741	27 105
Sivil forvaltning	49 608	53 170	91 852	12 522	13 475	13 577	21 702	22 676	24 143	23 332
Forsvar	14 646	14 459	14 576	3 485	3 479	3 739	3 581	3 624	3 598	3 773
Kommuneforvaltningen	150 716	166 566	144 492	39 576	39 879	44 684	34 348	35 904	35 392	38 849

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell A14. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttonasjonalprodukt	1 469 075	1 497 399	1 512 326	360 986	368 192	392 269	370 620	379 266	370 701	391 739
Jordbruk og skogbruk.	15 847	15 514	14 875	1 651	7 084	4 045	2 663	1 034	7 042	4 136
Fiske,fangst og fiskeoppdrett.	12 394	12 358	13 519	2 832	2 821	3 190	3 541	3 125	3 546	3 306
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	327 707	336 646	337 190	79 917	83 169	89 669	83 653	85 301	80 338	87 899
Utvinning av råolje og naturgass.	321 604	330 951	331 222	78 564	81 760	88 057	81 579	83 616	79 136	86 891
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	6 103	5 695	5 968	1 353	1 409	1 612	2 074	1 684	1 201	1 008
Bergverksdrift	2 611	2 690	2 581	659	675	729	607	683	683	608
Industri	141 778	142 454	141 545	35 380	33 062	36 677	35 545	37 063	33 143	35 793
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	23 547	23 434	23 011	5 810	5 529	6 041	5 745	5 991	5 521	5 755
Tekstil- og bekledningsindustri.	2 195	2 070	1 883	492	435	564	505	509	408	461
Trelast- og trevareindustri	5 618	5 433	5 350	1 372	1 224	1 390	1 329	1 482	1 232	1 308
Treforedling	6 507	6 222	5 784	1 584	1 521	1 428	1 464	1 500	1 357	1 462
Førlag og grafisk industri	14 811	14 804	14 326	3 638	3 485	3 763	3 651	3 646	3 399	3 630
Oljeraffineri, kjem. og mineralsk industri	14 859	14 662	14 907	3 719	3 446	3 762	3 740	3 988	3 443	3 737
Kjemiske råvarer	6 764	6 711	6 527	1 707	1 592	1 633	1 708	1 648	1 554	1 616
Metallindustri	13 112	12 715	12 472	3 191	3 002	3 296	3 079	3 207	2 949	3 237
Verkstedindustri	34 434	36 325	36 576	8 977	8 199	9 504	9 087	9 665	8 441	9 382
Bygging av skip og oljeplattformer	13 969	14 434	15 193	3 513	3 408	3 779	3 818	3 960	3 606	3 808
Møbelindustri og annen industri	5 962	5 643	5 514	1 377	1 221	1 517	1 420	1 466	1 233	1 396
Kraftforsyning	24 771	21 141	22 533	4 308	3 898	6 255	6 370	5 051	4 929	6 184
Vannforsyning.	1 929	2 098	2 082	525	525	527	519	524	525	514
Bygge- og anleggsvirksomhet	54 203	55 013	55 204	13 484	13 085	14 427	13 602	14 166	13 145	14 291
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	118 440	122 598	126 752	29 752	29 284	34 230	29 918	31 538	30 382	34 913
Hotell- og restaurantvirksomhet	19 104	18 594	18 074	4 607	5 397	4 627	3 871	4 482	5 242	4 478
Rørtransport.	13 845	14 313	14 564	3 376	3 620	3 683	3 427	3 973	3 526	3 638
Utenriks sjøfart	26 010	26 584	25 684	6 589	6 686	6 696	6 517	6 353	6 296	6 518
Transport ellers	47 395	46 369	47 651	11 872	12 386	10 924	10 809	12 355	12 653	11 835
Post og telekommunikasjon	22 670	23 022	23 113	5 744	5 649	6 043	5 750	5 746	5 749	5 868
Finansiell tjenesteyting	46 341	48 611	49 798	12 081	12 551	12 160	12 449	13 295	11 910	12 144
Boligtjenester (husholdninger)	68 976	69 939	71 084	17 449	17 508	17 587	17 663	17 728	17 799	17 893
Forretningsmessig tjenesteyting	116 046	123 591	123 229	29 770	28 482	32 301	31 187	31 570	28 587	31 884
Offentlig administrasjon og forsvar	64 090	63 282	62 444	15 060	15 752	16 015	15 389	15 490	15 894	15 671
Undervisning	56 361	57 163	57 228	13 690	12 969	15 059	14 459	14 750	13 284	14 735
Helse- og sosialtjenester	102 139	104 739	108 158	25 516	26 281	26 489	26 600	27 104	27 429	27 024
Andre sosiale og personlige tjenester	41 198	42 396	44 587	10 489	10 576	10 732	11 041	11 093	11 143	11 309
Indirekte målte bank- og finanstjenester.	-36 402	-37 270	-38 492	-9 484	-9 430	-9 368	-9 600	-9 919	-9 560	-9 414
Merverdi og investeringsavgift	128 296	131 863	135 297	32 164	32 730	35 420	32 165	33 236	33 608	36 288
Andre produktskatter, netto	53 326	53 679	54 094	13 525	13 441	14 169	12 507	13 632	13 555	14 400
Statistiske avvik	-0	12	-466	29	-8	-17	-34	-106	-149	-177
Fastlands-Norge.	956 293	971 572	984 456	234 870	237 984	252 018	241 984	246 798	243 086	252 588

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	214 970	217 045	219 317	52 155	52 939	55 511	54 289	55 257	54 530	55 242
Statsforvaltningen	64 254	63 517	94 140	15 102	15 852	16 092	23 133	23 535	23 999	23 473
Sivil forvaltning	49 608	50 064	81 293	11 844	12 629	12 653	19 895	20 310	20 857	20 231
Forsvar	14 646	13 453	12 847	3 258	3 223	3 439	3 238	3 224	3 141	3 243
Kommuneforvaltningen	150 716	153 528	125 177	37 053	37 087	39 419	31 156	31 722	30 531	31 768

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell A15. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttonasjonalprodukt	2,8	1,9	1,0	1,2	2,2	2,7	-1,4	5,1	0,7	-0,1
Jordbruk og skogbruk.	-3,7	-2,1	-4,1	5,5	-2,8	4,0	-2,6	-37,4	-0,6	2,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	1,5	-0,3	9,4	-3,5	-5,4	-7,3	0,7	10,4	25,7	3,7
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	6,5	2,7	0,2	2,6	6,1	4,1	-0,3	6,7	-3,4	-2,0
Utvinning av råolje og naturgass	5,1	2,9	0,1	2,7	6,2	4,9	-1,2	6,4	-3,2	-1,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	49,5	-6,7	4,8	-2,8	2,0	-24,2	57,0	24,5	-14,7	-37,4
Bergverksdrift	-8,8	3,0	-4,0	0,4	6,5	1,7	-3,1	3,6	1,2	-16,6
Industri	-0,7	0,5	-0,6	1,7	0,2	1,8	-4,8	4,8	0,2	-2,4
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	13,9	-0,5	-1,8	-1,2	1,9	1,1	-5,1	3,1	-0,1	-4,7
Tekstil- og bekledningsindustri.	-1,3	-5,7	-9,0	-6,7	-6,8	-0,1	-12,8	3,5	-6,2	-18,2
Trelast- og trevareindustri	2,5	-3,3	-1,5	-2,5	-6,4	-2,6	-8,2	8,0	0,7	-5,9
Treforedling	3,8	-4,4	-7,0	-3,0	-3,7	-13,1	-13,3	-5,3	-10,8	2,4
Forlag og grafisk industri	-0,3	-0,0	-3,2	0,5	1,1	-1,3	-6,8	0,2	-2,5	-3,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	0,8	-1,3	1,7	1,6	-2,4	1,0	0,1	7,2	-0,1	-0,7
Kjemiske råvarer	-3,3	-0,8	-2,7	7,8	-6,4	-6,0	-4,1	-3,4	-2,3	-1,0
Metallindustri	10,4	-3,0	-1,9	-5,5	-3,1	3,2	-4,6	0,5	-1,8	-1,8
Verkstedindustri	-6,4	5,5	0,7	8,4	3,9	7,4	-5,8	7,7	3,0	-1,3
Bygging av skip og oljeplattformer	-18,0	3,3	5,3	4,6	5,7	8,1	2,2	12,7	5,8	0,8
Møbelindustri og annen industri	3,8	-5,4	-2,3	-5,1	-7,5	-5,4	-7,1	6,5	0,9	-8,0
Kraftforsyning	12,1	-14,7	6,6	-26,8	-29,6	-3,3	-4,6	17,2	26,4	-1,1
Vannforsyning.	1,8	8,7	-0,7	8,9	8,5	8,4	-0,4	-0,0	-0,1	-2,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	-1,7	1,5	0,3	1,9	3,0	2,6	-3,0	5,1	0,5	-0,9
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	9,8	3,5	3,4	3,0	2,7	6,0	2,0	6,0	3,8	2,0
Hotell- og restaurantvirksomhet	-0,6	-2,7	-2,8	-2,5	-2,6	-2,6	-2,3	-2,7	-2,9	-3,2
Rørtransport.	-11,9	3,4	1,8	5,2	16,7	1,9	-5,7	17,7	-2,6	-1,2
Utenriks sjøfart	1,5	2,2	-3,4	4,7	3,6	0,6	-1,4	-3,6	-5,8	-2,7
Transport ellers	-0,7	-2,2	2,8	-1,6	1,3	-8,0	-3,4	4,1	2,2	8,3
Post og telekommunikasjon	1,9	1,6	0,4	2,5	1,3	-1,0	2,9	0,0	1,8	-2,9
Finansiell tjenesteyting	4,4	4,9	2,4	5,5	1,8	10,4	5,3	10,0	-5,1	-0,1
Boligtjenester (husholdninger)	3,1	1,4	1,6	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7
Forretningsmessig tjenesteyting	6,6	6,5	-0,3	7,2	7,4	4,4	-5,6	6,0	0,4	-1,3
Offentlig administrasjon og forsvar	-1,7	-1,3	-1,3	-1,0	-0,5	-1,5	-6,5	2,9	0,9	-2,1
Undervisning	1,1	1,4	0,1	0,1	1,9	3,7	-6,4	7,7	2,4	-2,2
Helse- og sosialtjenester	1,5	2,5	3,3	3,2	2,8	2,3	0,6	6,2	4,4	2,0
Andre sosiale og personlige tjenester	2,2	2,9	5,2	3,2	2,9	2,8	4,2	5,8	5,4	5,4
Indirekte målte bank- og finanstjenester.	3,2	2,4	3,3	3,6	2,6	0,8	6,8	4,6	1,4	0,5
Merverdi og investeringsavgift	2,3	2,8	2,6	2,4	2,8	3,4	2,0	3,3	2,7	2,4
Andre produktskatter, netto	-0,4	0,7	0,8	0,4	1,3	0,4	-0,3	0,8	0,8	1,6
Statistiske avvik	..	..	..	-98,9	..	..	..	..	..	..
Fastlands-Norge.	2,7	1,6	1,3	1,7	1,3	2,2	-1,9	5,1	2,1	0,2

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	0,5	1,0	1,0	1,1	1,4	1,4	-3,8	5,9	3,0	-0,5
Statsforvaltningen	-0,6	-1,1	48,2	-1,1	-0,2	-1,4	40,4	55,8	51,4	45,9
Sivil forvaltning	0,1	0,9	62,4	1,0	1,8	0,7	53,8	71,5	65,2	59,9
Forsvar	-3,2	-8,1	-4,5	-8,1	-7,4	-8,4	-8,4	-1,0	-2,5	-5,7
Kommuneforvaltningen	1,0	1,9	-18,5	2,0	2,1	2,5	-22,0	-14,4	-17,7	-19,4

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell A16. Bruttonasjonalprodukt. Bruttoprodukt etter næring, i basisverdi.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttonasjonalprodukt	15,9	1,9	-0,7	7,6	-4,1	-3,9	-3,0	-3,0	-0,7	3,9
Jordbruk og skogbruk.	2,1	-0,9	-0,7	-8,0	1,7	-1,9	-0,8	-8,2	0,8	-1,7
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	21,3	-0,9	-17,4	-21,7	20,9	5,7	-4,2	-26,6	-11,5	-30,1
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	88,3	-7,4	-10,4	11,5	-12,1	-32,2	-16,6	-17,2	-13,5	8,5
Utvinning av råolje og naturgass	93,6	-7,5	-10,2	11,6	-12,2	-32,6	-17,0	-17,0	-13,2	9,4
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-23,2	-2,1	-21,0	4,1	-2,9	-11,4	-0,8	-23,8	-37,2	-39,1
Bergverksdrift	14,5	-1,4	-2,7	0,3	-0,0	0,7	4,8	-5,4	-7,6	-1,7
Industri	5,2	-1,6	0,2	-4,4	-3,4	0,8	1,5	3,5	-0,7	-3,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-0,3	-5,4	6,3	-0,7	-14,1	-0,2	2,2	7,1	7,6	8,0
Tekstil- og bekledningsindustri.	0,4	0,7	8,7	-0,7	2,0	7,8	10,5	10,0	10,0	4,4
Trelast- og trevareindustri	7,7	0,1	-0,3	2,3	-1,4	-1,4	-3,9	1,8	1,4	-0,5
Treforedling	5,8	-1,9	-28,8	-2,7	-12,4	-14,3	-25,9	-21,6	-28,6	-40,0
Forlag og grafisk industri	6,7	5,4	-4,2	4,3	7,3	8,1	-4,7	-3,8	-4,8	-3,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	7,0	7,6	13,6	7,3	10,3	4,0	19,6	12,5	7,1	15,1
Kjemiske råvarer	5,3	-15,2	-20,8	-19,0	-12,4	-2,6	-1,5	-13,4	-15,2	-51,2
Metallindustri	16,5	-27,9	-23,8	-43,3	-30,1	-34,3	-17,3	-4,9	-25,8	-48,6
Verkstedindustri	2,1	1,5	1,2	-0,2	2,1	6,1	3,5	5,2	-0,5	-3,3
Bygging av skip og oljeplattformer	6,1	6,3	9,4	4,8	7,1	9,0	9,1	10,4	9,3	8,8
Møbelindustri og annen industri	12,4	4,9	0,8	-2,2	7,2	15,8	3,8	2,8	0,6	-3,6
Kraftforsyning	-7,8	33,8	1,8	47,4	47,3	22,3	0,0	-18,5	-10,3	29,8
Vannforsyning.	5,2	9,8	5,3	9,6	10,0	10,2	5,1	4,6	4,8	6,8
Bygge- og anleggsvirksomhet	7,8	8,0	11,1	6,7	8,7	8,7	11,0	11,2	10,2	11,7
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-3,0	-0,2	6,0	1,9	-1,6	-2,4	3,6	6,8	5,6	7,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	3,1	3,4	10,5	4,1	3,2	4,6	9,4	12,1	9,6	10,9
Rørtransport.	3,1	-1,2	-0,1	-3,4	-9,6	-5,5	-1,8	-4,3	-0,3	6,4
Utenriks sjøfart	35,0	43,7	-15,8	49,8	19,7	23,7	-27,1	-21,6	-8,9	-2,8
Transport ellers	8,2	10,7	5,1	10,0	10,4	14,2	12,1	5,2	3,2	0,8
Post og telekommunikasjon	-9,0	-8,6	4,7	-10,2	-7,5	-6,3	2,1	6,4	5,1	5,4
Finansiell tjenesteyting	2,7	1,7	-0,5	2,6	0,7	0,8	-3,0	-0,6	1,4	0,4
Boligtjenester (husholdninger)	4,6	4,2	5,7	4,5	3,6	4,5	5,6	6,2	6,3	4,7
Forretningsmessig tjenesteyting	5,5	4,5	3,4	4,5	4,2	4,4	3,8	4,1	2,9	2,8
Offentlig administrasjon og forsvar	5,7	7,3	6,4	6,9	6,3	8,4	4,5	6,1	7,3	7,7
Undervisning	5,2	7,9	7,4	9,1	6,5	6,1	5,0	6,3	8,5	9,9
Helse- og sosialtjenester	5,1	7,4	4,8	5,8	5,5	11,0	2,3	4,9	7,7	4,2
Andre sosiale og personlige tjenester	7,9	6,3	4,5	6,0	6,2	6,4	4,5	4,7	4,6	4,3
Indirekte målte bank- og finanstjenester.	-0,7	2,7	2,0	3,0	2,5	2,4	0,4	-0,3	2,9	5,2
Merverdi og investeringsavgift	2,4	4,5	-5,3	7,7	1,2	-0,5	-7,0	-7,8	-1,6	-4,5
Andre produktskatter, netto	5,5	0,1	-8,0	-4,7	4,1	-2,6	-6,6	-8,7	-10,3	-6,3
Statistiske avvik	..	..	..	..	..	..	..	..	-92,3	-86,7
Fastlands-Norge.	3,7	4,3	4,3	3,7	3,8	4,8	3,7	4,4	4,3	4,6

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	5,5	7,9	6,0	7,3	6,3	9,5	3,7	5,6	7,8	6,9
Statsforvaltningen	5,6	6,5	6,2	6,8	6,0	5,7	3,7	5,4	8,1	7,3
Sivil forvaltning	4,8	6,2	6,4	6,6	5,8	5,4	3,8	5,6	8,5	7,5
Forsvar	8,4	7,5	5,6	7,8	7,0	6,7	4,0	5,1	6,1	7,0
Kommuneforvaltningen	5,4	8,5	6,4	7,5	6,5	11,0	3,9	6,0	7,8	7,9

1 Bruttonasjonalprodukt er målt i markedsverdi, mens bruttoprodukt i næringer er målt i basisverdi

Tabell A17. Konsum i husholdninger. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger	599 348	629 292	654 796	154 625	158 833	167 886	152 085	159 410	165 651	177 650
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	88 763	89 840	91 521	23 173	21 510	23 320	21 561	22 389	22 893	24 678
Alkoholrikke og tobakk mv.	28 544	29 647	29 673	7 585	7 219	8 711	6 380	7 312	7 219	8 762
Klær og skotøy	34 045	35 992	37 214	8 707	8 705	11 067	7 578	9 480	8 744	11 413
Bolig, lys og brensel	115 961	127 909	133 580	30 893	30 092	33 404	34 519	31 592	30 939	36 530
Møbler og husholdningsartikler mv.	37 965	39 363	40 782	8 688	9 796	11 879	9 372	9 296	10 129	11 985
Helsepleie	16 441	17 497	18 764	4 352	4 357	4 686	4 230	4 713	4 708	5 113
Transport	91 423	92 088	93 461	24 272	24 482	22 010	21 317	24 662	24 733	22 749
Post- og teletjenester	15 910	16 571	17 215	4 103	4 182	4 301	4 145	4 194	4 352	4 524
Kultur og fritid	76 761	81 756	88 304	18 943	20 554	23 240	20 221	20 656	22 291	25 137
Utdanning	2 980	3 236	3 614	782	811	862	889	890	904	930
Hotell- og restauranttjenester	39 406	39 900	42 648	9 790	11 682	10 074	9 166	10 418	12 365	10 699
Andre varer og tjenester	42 744	47 317	49 162	11 700	11 750	12 616	11 525	12 313	12 217	13 107
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 445	26 795	27 133	6 610	9 450	5 526	5 034	6 532	9 759	5 808
Utlendingers kjøp i Norge	-19 040	-18 619	-18 275	-4 974	-5 755	-3 812	-3 852	-5 037	-5 600	-3 786
Varekonsum ¹	333 249	345 148	353 343	84 472	83 602	96 067	80 956	85 076	85 813	101 498
Tjenestekonsum ¹	257 694	275 967	292 595	68 517	71 537	70 104	69 947	72 839	75 679	74 130
Boligtjenester	94 624	100 411	106 319	24 967	25 191	25 512	26 132	26 469	26 812	26 907
Andre tjenester	163 070	175 556	186 275	43 549	46 346	44 592	43 815	46 369	48 867	47 223

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell A18. Konsum i husholdninger. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger	599 348	615 225	636 070	149 809	156 373	164 567	148 173	154 993	161 618	171 286
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	88 763	91 726	94 906	22 518	22 827	24 823	22 594	23 273	23 539	25 500
Alkoholrikke og tobakk mv.	28 544	28 630	28 832	7 345	6 971	8 370	6 211	7 122	7 011	8 487
Klær og skotøy	34 045	36 212	39 662	8 704	8 923	10 943	8 193	9 725	9 625	12 118
Bolig, lys og brensel	115 961	118 700	119 290	28 823	28 034	30 454	30 919	28 827	28 057	31 487
Møbler og husholdningsartikler mv.	37 965	38 977	40 156	8 568	9 720	11 773	9 273	9 114	9 973	11 796
Helsepleie	16 441	17 008	17 629	4 228	4 232	4 534	4 085	4 432	4 370	4 742
Transport	91 423	90 009	90 615	23 343	23 854	21 848	20 757	23 856	23 971	22 031
Post- og teletjenester	15 910	17 334	17 773	4 269	4 382	4 522	4 331	4 314	4 460	4 668
Kultur og fritid	76 761	81 307	87 227	18 753	20 404	23 227	19 930	20 321	21 961	25 015
Utdanning	2 980	3 027	3 122	754	759	761	783	782	779	778
Hotell- og restauranttjenester	39 406	38 216	39 378	9 444	11 134	9 515	8 593	9 658	11 369	9 758
Andre varer og tjenester	42 744	45 264	46 335	11 246	11 183	11 912	11 121	11 552	11 388	12 274
Husholdningenes kjøp i utlandet	27 445	27 131	28 901	6 641	9 643	5 660	5 161	6 907	10 548	6 285
Utlendingers kjøp i Norge	-19 040	-18 317	-17 755	-4 828	-5 694	-3 774	-3 778	-4 889	-5 433	-3 655
Varekonsum ¹	333 249	342 546	354 686	82 144	84 396	96 599	81 279	85 637	87 000	100 771
Tjenestekonsum ¹	257 694	263 866	270 238	65 852	68 028	66 082	65 511	67 339	69 503	67 885
Boligtjenester	94 624	96 036	97 065	23 991	24 069	24 043	24 190	24 211	24 325	24 339
Andre tjenester	163 070	167 830	173 173	41 861	43 959	42 039	41 322	43 128	45 178	43 546

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell A19. Konsum i husholdninger. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger	4,0	2,6	3,4	1,7	2,7	4,4	2,6	3,5	3,4	4,1
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	2,7	3,3	3,5	1,9	2,3	6,5	4,8	3,4	3,1	2,7
Alkoholrikke og tobakk mv.	-2,4	0,3	0,7	0,7	0,4	-1,5	4,5	-3,0	0,6	1,4
Klær og skotøy	7,9	6,4	9,5	8,1	3,2	11,1	7,2	11,7	7,9	10,7
Bolig, lys og brensel	1,9	2,4	0,5	2,1	1,2	2,9	-1,5	0,0	0,1	3,4
Møbler og husholdningsartikler mv.	9,8	2,7	3,0	0,9	2,3	4,9	4,0	6,4	2,6	0,2
Helsepleie	5,7	3,5	3,6	2,4	4,6	4,2	1,8	4,8	3,2	4,6
Transport	3,9	-1,5	0,7	-2,8	0,3	0,7	-1,0	2,2	0,5	0,8
Post- og teletjenester	14,9	9,0	2,5	9,2	8,4	5,9	4,1	1,0	1,8	3,2
Kultur og fritid.	5,7	5,9	7,3	4,8	5,0	8,4	5,3	8,4	7,6	7,7
Utdanning.	3,7	1,6	3,1	1,1	1,9	2,1	3,9	3,6	2,7	2,3
Hotell- og restauranttjenester	-0,3	-3,0	3,0	-3,0	-2,9	-2,8	5,8	2,3	2,1	2,6
Andre varer og tjenester	3,0	5,9	2,4	4,7	5,8	8,0	1,8	2,7	1,8	3,0
Husholdningenes kjøp i utlandet.	3,5	-1,1	6,5	-1,6	4,8	-8,7	-0,5	4,0	9,4	11,0
Utlendingers kjøp i Norge	-2,7	-3,8	-3,1	-0,8	-6,2	-13,8	-6,0	1,3	-4,6	-3,1
Varekonsum ¹	4,2	2,8	3,5	1,3	2,1	5,8	2,4	4,3	3,1	4,3
Tjenestekonsum ¹	3,3	2,4	2,4	2,4	2,2	2,5	2,5	2,3	2,2	2,7
Boligtjenester	2,3	1,5	1,1	1,5	1,5	1,5	1,1	0,9	1,1	1,2
Andre tjenester	3,8	2,9	3,2	3,0	2,6	3,0	3,4	3,0	2,8	3,6

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell A20. Konsum i husholdninger. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Konsum i husholdninger	3,0	2,3	0,6	3,3	1,3	1,1	0,2	-0,4	0,9	1,7
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	2,0	-2,1	-1,5	2,9	-6,4	-6,3	-5,8	-6,5	3,2	3,0
Alkoholrikke og tobakk mv.	6,8	3,5	-0,6	3,6	3,2	3,4	-0,4	-0,6	-0,6	-0,8
Klær og skotøy	-3,8	-0,6	-5,6	-2,8	-0,3	-1,4	-5,9	-2,6	-6,9	-6,9
Bolig, lys og brensel	4,7	7,8	3,9	8,6	7,6	7,6	4,5	2,2	2,7	5,8
Møbler og husholdningsartikler mv.	1,2	1,0	0,6	1,3	0,8	0,8	0,1	0,6	0,8	0,7
Helsepleie	3,3	2,9	3,5	2,9	2,5	2,2	1,3	3,3	4,7	4,3
Transport	6,5	2,3	0,8	3,9	1,6	0,0	1,0	-0,6	0,5	2,5
Post- og teletjenester	-3,4	-4,4	1,3	-3,9	-4,2	-4,5	-0,1	1,2	2,3	1,9
Kultur og fritid.	1,0	0,6	0,7	1,1	0,3	-0,1	1,0	0,6	0,8	0,4
Utdanning.	4,6	6,9	8,3	5,4	6,7	9,8	9,6	9,8	8,5	5,5
Hotell- og restauranttjenester	3,6	4,4	3,7	4,4	4,5	4,6	3,7	4,1	3,7	3,6
Andre varer og tjenester	4,4	4,5	1,5	4,5	4,3	4,1	0,6	2,5	2,1	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet.	2,3	-1,2	-4,9	-1,9	-2,2	-2,0	-2,9	-5,0	-5,6	-5,4
Utlendingers kjøp i Norge	4,2	1,6	1,3	3,2	0,5	0,0	0,5	-0,0	2,0	2,5
Varekonsum ¹	2,0	0,8	-1,1	2,7	-0,9	-1,1	-2,4	-3,4	-0,4	1,3
Tjenestekonsum ¹	4,4	4,6	3,5	4,7	4,5	4,4	3,7	4,0	3,5	2,9
Boligtjenester	4,6	4,6	4,8	4,8	4,0	4,5	4,5	5,1	5,3	4,2
Andre tjenester	4,3	4,6	2,8	4,6	4,7	4,4	3,2	3,3	2,6	2,2

¹ Konsumet av varer og tjenester inkluderer utlendingers kjøp i Norge, men ikke husholdningenes kjøp i utlandet

Tabell A21. Bruttoinvestering i fast realkapital. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt	272 766	270 686	258 524	66 712	66 131	70 094	59 900	67 535	62 702	68 388
Bygg og anlegg	117 286	123 907	123 103	29 728	30 761	33 127	30 428	29 979	30 791	31 904
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	26 458	33 367	26 647	7 758	8 579	8 910	7 276	6 459	6 135	6 777
Oljeutvinnings- plattf. borerigger og moduler	29 768	21 864	28 122	6 833	5 882	4 512	5 106	10 330	6 312	6 375
Skip og båter	22 087	14 554	7 881	2 709	2 181	3 614	1 137	2 021	1 643	3 080
Transportmidler	10 162	8 415	6 340	2 289	2 252	1 003	902	1 604	1 304	2 530
Maskiner og utstyr	67 005	68 581	66 431	17 395	16 477	18 927	15 050	17 141	16 518	17 722
Jordbruk og skogbruk	5 678	5 690	5 674	1 707	1 622	1 369	985	1 706	1 620	1 364
Fiske,fangst og fiskeoppdrett	2 617	1 878	1 234	437	496	335	224	408	320	281
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	59 001	54 017	57 894	14 486	14 067	13 090	12 658	17 826	13 169	14 240
Utvinning av råolje og naturgass	54 714	54 716	52 356	13 357	13 745	15 512	12 556	12 885	12 881	14 034
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	4 287	-699	5 538	1 129	321	-2 422	102	4 941	289	206
Bergverksdrift	704	863	298	381	172	120	31	87	77	102
Industri	17 931	20 606	21 928	4 928	5 148	6 741	4 161	5 575	5 531	6 661
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4 360	5 238	4 205	1 423	1 257	1 456	781	1 056	904	1 464
Tekstil- og bekledningsindustri	100	200	69	52	43	67	8	13	17	32
Trelast- og trevareindustri	546	411	547	97	129	116	84	120	196	148
Treforedling	979	880	773	226	232	307	140	173	246	215
Forlag og grafisk industri	1 231	609	398	118	134	219	84	122	48	144
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	2 166	1 790	2 310	403	446	616	422	627	584	677
Kjemiske råvarer	1 758	1 717	1 801	427	394	574	288	429	463	620
Metallindustri	2 024	3 661	6 002	701	936	1 551	1 174	1 579	1 662	1 586
Verktedindustri	3 483	4 371	3 428	1 013	1 219	1 268	720	877	864	968
Bygging av skip og oljeplattformer	579	810	1 394	211	150	294	206	379	331	478
Møbelindustri og annen industri	705	919	1 002	258	208	273	255	201	217	329
Kraftforsyning	4 198	4 870	5 872	1 069	1 276	1 768	835	1 444	1 621	1 972
Vannforsyning	1 254	1 256	1 121	264	345	417	209	240	324	348
Bygge- og anleggsvirksomhet	3 930	3 963	3 710	963	919	1 028	950	981	879	899
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	11 071	10 106	10 048	2 400	2 349	2 574	2 763	2 790	2 412	2 083
Hotell- og restaurantvirksomhet	2 000	2 053	1 779	510	558	502	434	452	477	415
Rørtransport	692	2 177	1 075	401	622	679	169	156	387	362
Utenriks sjøfart	18 157	11 592	6 471	2 116	1 556	3 008	914	1 535	1 310	2 711
Transport ellers	13 531	12 369	8 494	3 375	3 079	2 221	1 077	2 148	1 874	3 395
Post og telekommunikasjon	9 047	10 630	7 305	2 815	2 689	2 536	2 331	1 339	1 816	1 819
Finansiell tjenesteyting	5 994	6 296	6 152	1 519	1 548	1 613	1 579	1 532	1 507	1 533
Boligtjenester (husholdninger)	47 728	52 097	52 002	12 451	12 908	13 886	13 492	12 753	12 555	13 203
Forretningsmessig tjenesteyting	25 464	23 496	19 645	6 002	5 320	5 346	5 629	4 871	4 967	4 177
Offentlig administrasjon og forsvar	15 101	16 580	17 386	3 765	3 899	4 581	4 075	4 394	4 304	4 613
Undervisning	8 395	8 458	9 795	2 160	1 997	2 038	2 641	2 427	2 308	2 419
Helse- og sosialtjenester	12 044	13 850	12 701	3 104	3 573	4 096	2 879	2 950	3 204	3 668
Andre sosiale og personlige tjenester	8 229	7 839	7 942	1 860	1 989	2 145	1 862	1 919	2 041	2 121
Fastlands-Norge	194 916	202 901	193 085	49 709	49 887	53 317	46 158	48 017	47 835	51 075

Offentlig forvaltningsvirksomhet	38 944	41 703	42 310	9 492	10 197	11 871	9 941	10 211	10 587	11 571
Statsforvaltningen	14 715	14 646	18 461	3 199	3 231	4 187	4 694	4 586	4 377	4 804
Sivil forvaltning	12 591	12 755	16 351	2 653	2 924	3 643	4 094	3 988	3 965	4 304
Forsvar	2 124	1 891	2 110	546	307	544	600	598	412	500
Kommuneforvaltningen	24 229	27 057	23 849	6 293	6 966	7 684	5 247	5 625	6 210	6 767
Markedsrettet virksomhet	185 823	176 592	163 588	44 604	43 031	44 453	36 166	44 342	39 490	43 591
Ikke markedsrettet virksomhet	86 943	94 095	94 936	22 108	23 100	25 641	23 734	23 193	23 212	24 797

Tabell A22. Bruttoinvestering i fast realkapital. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt	272 766	261 191	252 558	64 234	63 909	67 928	58 074	65 772	60 931	67 781
Bygg og anlegg	117 286	118 003	113 195	28 313	29 274	31 273	28 300	27 577	28 175	29 143
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	26 458	32 330	26 615	7 435	8 323	8 681	7 160	6 450	6 147	6 858
Oljeutvinnings- plattf. borerigger og moduler	29 835	20 753	27 016	6 518	5 617	4 118	4 885	10 101	5 990	6 041
Skip og båter	25 952	13 527	7 989	2 535	2 013	3 381	1 078	1 944	1 650	3 319
Transportmidler	10 162	8 234	6 558	2 352	2 235	1 019	1 025	1 623	1 545	2 366
Maskiner og utstyr	67 005	68 344	71 184	17 082	16 446	19 456	15 627	18 078	17 424	20 055
Jordbruk og skogbruk	5 678	5 565	5 723	1 660	1 577	1 365	978	1 691	1 588	1 467
Fiske,fangst og fiskeoppdrett	2 617	1 793	1 190	421	479	313	216	399	310	265
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	59 001	51 890	56 759	13 861	13 549	12 463	12 311	17 610	12 828	14 009
Utvinning av råolje og naturgass	54 714	52 687	51 316	12 780	13 240	14 914	12 213	12 742	12 551	13 811
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	4 287	-797	5 442	1 081	308	-2 450	98	4 868	277	199
Bergverksdrift	704	848	311	373	169	121	32	90	80	108
Industri	17 931	20 315	22 576	4 824	5 059	6 746	4 185	5 694	5 636	7 062
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	4 360	5 145	4 308	1 393	1 235	1 445	786	1 067	917	1 538
Tekstil- og bekledningsindustri	100	195	73	51	41	66	8	14	18	33
Trelast- og trevareindustri	546	403	547	95	127	115	83	118	192	153
Treforedling	979	878	810	222	230	313	142	180	256	232
Forlag og grafisk industri	1 231	607	415	117	133	222	85	122	50	158
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	2 166	1 774	2 410	395	440	624	432	651	608	718
Kjemiske råvarer	1 758	1 698	1 872	417	389	578	292	443	476	661
Metallindustri	2 024	3 595	6 103	683	910	1 542	1 155	1 610	1 685	1 652
Verkstedindustri	3 483	4 317	3 555	994	1 202	1 273	736	897	877	1 045
Bygging av skip og oljeplattformer	579	800	1 461	206	147	296	209	389	337	525
Møbelindustri og annen industri	705	902	1 021	252	204	272	256	201	218	347
Kraftforsyning	4 198	4 802	6 149	1 047	1 254	1 764	835	1 473	1 657	2 183
Vannforsyning	1 254	1 202	1 043	253	330	397	195	221	302	326
Bygge- og anleggsvirksomhet	3 930	3 910	3 844	955	910	1 028	960	1 011	905	968
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	11 071	9 946	10 323	2 369	2 319	2 575	2 768	2 848	2 453	2 254
Hotell- og restaurantvirksomhet	2 000	2 010	1 814	499	548	497	431	457	486	441
Rørtransport	692	2 150	1 089	384	616	686	172	146	396	375
Utenriks sjøfart	18 157	10 886	6 697	2 016	1 449	2 840	896	1 493	1 337	2 970
Transport ellers	13 531	11 855	8 404	3 225	2 986	2 210	1 156	2 011	1 972	3 266
Post og telekommunikasjon	9 047	10 540	7 717	2 758	2 676	2 585	2 390	1 378	1 885	2 065
Finansiell tjenesteyting	5 994	6 132	6 211	1 483	1 511	1 590	1 571	1 552	1 522	1 566
Boligtjenester (husholdninger)	47 728	49 475	47 547	11 846	12 226	13 048	12 491	11 679	11 440	11 937
Forretningsmessig tjenesteyting	25 464	22 860	19 429	5 785	5 228	5 274	5 511	4 811	4 861	4 245
Offentlig administrasjon og forsvar	15 101	15 958	16 565	3 626	3 740	4 417	3 909	4 208	4 073	4 376
Undervisning	8 395	8 128	9 324	2 071	1 916	1 965	2 512	2 317	2 181	2 313
Helse- og sosialtjenester	12 044	13 327	12 127	2 978	3 432	3 957	2 749	2 815	3 044	3 519
Andre sosiale og personlige tjenester	8 229	7 601	7 716	1 800	1 935	2 087	1 810	1 867	1 975	2 065
Fastlands-Norge	194 916	196 265	188 013	47 974	48 295	51 938	44 696	46 522	46 370	50 426

Offentlig forvaltningsvirksomhet	38 944	40 077	40 112	9 116	9 773	11 421	9 466	9 708	9 973	10 965
Statsforvaltningen	14 715	14 133	17 788	3 085	3 106	4 059	4 518	4 425	4 184	4 661
Sivil forvaltning	12 591	12 298	15 669	2 548	2 808	3 528	3 920	3 814	3 770	4 166
Forsvar	2 124	1 835	2 119	537	298	530	598	612	414	495
Kommuneforvaltningen	24 229	25 943	22 324	6 030	6 666	7 363	4 948	5 282	5 789	6 304
Markedsrettet virksomhet	185 823	171 340	164 231	43 113	41 912	43 555	35 819	44 150	39 435	44 828
Ikke markedsrettet virksomhet	86 943	89 851	88 326	21 121	21 997	24 372	22 255	21 622	21 496	22 953

Tabell A23. Bruttoinvestering i fast realkapital.

Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt	-3,6	-4,2	-3,3	-6,8	-1,7	-2,1	-10,8	2,4	-4,7	-0,2
Bygg og anlegg	-1,3	0,6	-4,1	1,6	2,0	-2,5	-2,9	-2,6	-3,8	-6,8
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	-6,5	22,2	-17,7	14,7	21,5	25,8	-9,3	-13,2	-26,1	-21,0
Oljeutvinnings- plattform, borerigger og moduler	-29,2	-30,4	30,2	-18,4	-14,8	-34,7	8,6	55,0	6,6	46,7
Skip og båter	20,4	-47,9	-40,9	-70,3	-64,0	-3,4	-80,8	-23,3	-18,0	-1,8
Transportmidler	-25,2	-19,0	-20,4	8,3	-10,5	-67,7	-61,0	-31,0	-30,9	132,2
Maskiner og utstyr	-0,4	2,0	4,2	1,4	4,9	5,5	1,7	5,8	6,0	3,1
Jordbruk og skogbruk	-6,6	-2,0	2,8	-3,0	-2,1	0,3	1,6	1,9	0,7	7,4
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	81,2	-31,5	-33,6	-49,1	-32,0	-29,7	-62,8	-5,2	-35,2	-15,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-9,5	-12,1	9,4	-6,3	0,1	-7,1	2,4	27,0	-5,3	12,4
Utvinning av råolje og naturgass	-18,5	-3,7	-2,6	-11,7	0,0	13,8	3,9	-0,3	-5,2	-7,4
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	..	..	..	240,6	1,2	..	-62,8	350,4	-10,1	..
Bergverksdrift	22,7	20,4	-63,4	77,0	2,4	-40,2	-82,8	-75,8	-52,5	-10,5
Industri	-9,5	13,3	11,1	-1,6	16,4	27,6	13,5	18,0	11,4	4,7
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-0,0	18,0	-16,3	38,3	-4,0	22,1	-26,7	-23,4	-25,7	6,4
Tekstil- og bekledningsindustri	-41,8	95,5	-62,7	138,2	81,7	137,4	-78,9	-72,9	-56,3	-49,5
Trelast- og trevareindustri	7,5	-26,1	35,6	-36,4	-24,4	-16,8	24,5	23,8	52,1	33,6
Treforedling	-31,5	-10,3	-7,7	18,3	10,0	25,5	25,4	-18,7	11,4	-25,9
Forlag og grafisk industri	-28,2	-50,7	-31,5	-83,4	-0,7	18,3	-36,7	4,8	-62,3	-29,0
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	-19,3	-18,1	35,8	-21,5	-11,5	-19,4	37,2	64,7	38,2	15,1
Kjemiske råvarer	-31,5	-3,4	10,2	-9,6	-16,0	19,0	-7,0	6,2	22,3	14,3
Metallindustri	24,8	77,6	69,8	44,5	83,2	106,9	151,3	135,9	85,1	7,1
Verkstedindustri	1,0	23,9	-17,6	-8,3	58,4	17,5	-13,2	-9,7	-27,0	-17,9
Bygging av skip og oljeplattformer	-28,3	38,2	82,6	61,3	14,7	31,5	38,9	89,5	128,6	77,1
Møbelindustri og annen industri	44,4	28,0	13,2	35,8	13,6	47,4	46,0	-20,3	7,0	27,6
Kraftforsyning	-16,8	14,4	28,1	2,0	23,0	22,5	13,5	40,6	32,1	23,8
Vannforsyning	-12,3	-4,2	-13,2	-9,5	-0,6	0,3	-12,5	-12,5	-8,5	-17,9
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,5	-0,5	-1,7	-1,1	-1,7	1,5	-5,6	5,9	-0,6	-5,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	1,6	-10,2	3,8	-9,1	-10,6	-16,2	3,2	20,2	5,8	-12,5
Hotell- og restaurantvirksomhet	13,7	0,5	-9,7	0,2	3,4	4,4	-7,6	-8,5	-11,3	-11,2
Rørtransport	-85,5	210,6	-49,3	77,6	187,9	522,2	-63,0	-61,9	-35,8	-45,3
Utenriks sjøfart	18,8	-40,0	-38,5	-66,1	-62,0	14,8	-80,4	-25,9	-7,7	4,6
Transport ellers	13,9	-12,4	-29,1	-9,7	-3,5	-39,7	-66,3	-37,7	-34,0	47,8
Post og telekommunikasjon	26,7	16,5	-26,8	28,4	14,7	3,7	-5,2	-50,0	-29,6	-20,1
Finansiell tjenesteyting	-22,6	2,3	1,3	1,9	2,2	2,8	1,5	4,7	0,7	-1,5
Boligtjenester (husholdninger)	5,6	3,7	-3,9	4,5	4,6	3,3	1,1	-1,4	-6,4	-8,5
Forretningsmessig tjenesteyting	-1,5	-10,2	-15,0	-3,3	-11,4	-21,8	-16,1	-16,8	-7,0	-19,5
Offentlig administrasjon og forsvar	-15,7	5,7	3,8	-2,0	1,6	-3,9	-6,4	16,1	8,9	-0,9
Undervisning	-6,6	-3,2	14,7	-2,0	2,4	-10,2	15,5	11,8	13,9	17,7
Helse- og sosialtjenester	-6,1	10,7	-9,0	11,1	12,9	9,7	-7,1	-5,5	-11,3	-11,1
Andre sosiale og personlige tjenester	-6,2	-7,6	1,5	-6,9	-8,9	-7,4	1,7	3,7	2,1	-1,1
Fastlands-Norge	-1,2	0,7	-4,2	0,1	1,8	-2,8	-7,0	-3,0	-4,0	-2,9

Offentlig forvaltningsvirksomhet	-11,4	2,9	0,1	-1,0	2,2	-1,5	-3,1	6,5	2,1	-4,0
Statsforvaltningen	-16,3	-4,0	25,9	-15,3	-9,1	-9,3	16,3	43,4	34,7	14,8
Sivil forvaltning	-15,0	-2,3	27,4	-17,8	-5,3	-5,2	14,8	49,7	34,3	18,1
Forsvar	-23,6	-13,6	15,5	-1,6	-34,2	-29,4	27,4	13,8	38,8	-6,6
Kommuneforvaltningen	-8,0	7,1	-14,0	8,4	8,5	3,4	-15,9	-12,4	-13,2	-14,4
Markedsrettet virksomhet	-4,3	-7,8	-4,1	-10,6	-4,2	-3,8	-16,2	2,4	-5,9	2,9
Ikke markedsrettet virksomhet	-2,2	3,3	-1,7	2,1	3,6	1,0	-0,5	2,4	-2,3	-5,8

Tabell A24. Bruttoinvestering i fast realkapital.
Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Bruttoinvestering i fast realkapital i alt	4,1	3,6	-1,2	4,0	2,5	1,1	-0,9	-1,1	-0,6	-2,2
Bygg og anlegg	4,9	5,0	3,6	5,2	4,5	4,4	3,4	3,5	4,0	3,3
Oljeboring, oljeleting, olje- og gasrørledning	0,4	3,2	-3,0	5,1	2,0	-0,7	-1,3	-4,0	-3,2	-3,7
Oljeutvinnings- plattf. borerigger og moduler	18,8	5,6	-1,2	4,1	2,6	5,2	1,4	-2,5	0,6	-3,7
Skip og båter	23,2	26,4	-8,3	24,7	21,7	16,8	-2,3	-2,7	-8,1	-13,2
Transportmidler	2,3	2,2	-5,4	-12,2	6,9	5,0	-19,4	1,6	-16,2	8,6
Maskiner og utstyr	0,7	0,3	-7,0	2,3	-0,8	-2,7	-6,3	-6,9	-5,4	-9,2
Jordbruk og skogbruk	2,5	2,2	-3,0	3,2	2,2	-0,3	-2,2	-1,9	-0,8	-7,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett	10,1	4,8	-1,0	2,7	0,2	9,7	-1,2	-1,4	-0,5	-0,5
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	2,7	4,1	-2,0	4,4	2,1	1,1	-0,1	-3,1	-1,1	-3,2
Utvinning av råolje og naturgass	2,7	3,9	-1,8	4,4	2,2	0,2	-0,2	-3,2	-1,1	-2,3
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	2,0	-12,3	16,0	1,7	0,2	-5,5	1,0	-2,8	-0,1	4,8
Bergverksdrift	1,9	1,8	-5,8	2,4	1,1	-1,0	-5,6	-5,1	-6,0	-4,8
Industri	0,3	1,4	-4,2	2,6	1,2	-0,7	-3,3	-4,1	-3,6	-5,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	0,9	1,8	-4,1	2,5	1,3	0,1	-3,4	-3,2	-3,1	-5,5
Tekstil- og bekledningsindustri	-2,9	2,4	-7,2	2,7	1,7	0,9	-7,3	-8,8	-9,4	-5,4
Trelast- og trevareindustri	0,7	2,0	-2,0	2,6	2,1	-0,3	-2,8	-0,6	-0,6	-4,4
Treforedling	0,3	0,3	-4,8	2,0	-0,0	-2,3	-3,9	-5,9	-4,9	-5,3
Forlag og grafisk industri	-0,7	0,3	-4,5	0,9	0,1	-1,7	-3,7	-0,9	-5,1	-7,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	0,3	0,9	-5,0	2,3	0,8	-1,5	-5,1	-5,7	-5,2	-4,6
Kjemiske råvarer	0,6	1,1	-4,9	2,7	0,5	-0,9	-3,8	-5,3	-4,0	-5,5
Metallindustri	0,8	1,8	-3,4	3,1	2,3	0,2	-1,1	-4,5	-4,1	-4,6
Verktedindustri	-0,2	1,3	-4,8	2,3	0,6	-0,7	-4,8	-4,0	-2,9	-7,0
Bygging av skip og oljeplattformer	-0,7	1,2	-5,7	8,7	3,1	-5,1	-4,2	-5,1	-3,7	-8,2
Møbelindustri og annen industri	-0,1	1,8	-3,7	2,8	1,4	-0,6	-3,3	-2,4	-2,5	-5,4
Kraftforsyning	3,5	1,4	-5,8	2,4	1,1	-0,2	-2,9	-3,9	-3,8	-9,9
Vannforsyning	4,8	4,5	2,8	4,9	4,2	3,7	3,8	3,9	2,7	1,7
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,9	1,4	-4,8	0,5	1,2	-1,4	-4,4	-3,7	-3,8	-7,2
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	2,2	1,6	-4,2	1,2	1,2	-1,4	-3,8	-3,3	-2,9	-7,6
Hotell- og restaurantvirksomhet	1,4	2,1	-4,0	2,3	1,4	0,0	-2,6	-3,2	-3,5	-6,9
Rørtransport	1,6	1,3	-2,5	5,5	-0,2	-6,0	-3,9	2,2	-3,0	-2,5
Utenriks sjøfart	16,1	6,5	-9,3	4,5	3,7	-3,2	-4,8	-2,0	-8,8	-13,8
Transport ellers	4,4	4,3	-3,1	6,9	1,8	-3,2	-13,4	2,1	-7,8	3,4
Post og telekommunikasjon	0,7	0,9	-6,1	2,5	-0,3	-2,2	-5,0	-4,8	-4,1	-10,2
Finansiell tjenesteyting	4,5	2,7	-3,5	2,5	2,2	0,2	-3,6	-3,7	-3,4	-3,5
Boligtjenester (husholdninger)	4,9	5,3	3,9	5,3	5,0	4,9	3,8	3,9	3,9	3,9
Forretningsmessig tjenesteyting	3,5	2,8	-1,6	3,8	1,3	-0,0	-1,7	-2,4	0,4	-2,9
Offentlig administrasjon og forsvar	3,6	3,9	1,0	4,0	3,7	2,9	0,4	0,6	1,4	1,6
Undervisning	3,9	4,1	0,9	4,5	3,5	2,6	1,0	0,5	1,5	0,8
Helse- og sosialtjenester	3,8	3,9	0,8	4,6	3,5	2,5	0,7	0,5	1,1	0,7
Andre sosiale og personlige tjenester	3,9	3,1	-0,2	3,5	2,5	1,5	-0,7	-0,5	0,5	-0,1
Fastlands-Norge	3,6	3,4	-0,7	3,9	2,7	1,4	-0,7	-0,4	-0,1	-1,3

Offentlig forvaltningsvirksomhet	3,9	4,1	1,4	4,4	3,8	2,9	1,1	1,0	1,7	1,5
Statsforvaltningen	3,8	3,6	0,2	3,9	3,4	2,4	0,1	-0,1	0,6	-0,1
Sivil forvaltning	4,1	3,7	0,6	4,4	3,5	2,4	0,9	0,4	1,0	0,1
Forsvar	2,3	3,0	-3,4	1,8	2,4	2,0	-4,7	-3,8	-3,3	-1,6
Kommuneforvaltningen	3,9	4,3	2,4	4,7	4,0	3,2	2,0	2,0	2,7	2,9
Markedsrettet virksomhet	4,0	3,1	-3,4	3,6	1,5	-0,4	-3,0	-2,9	-2,5	-4,7
Ikke markedsrettet virksomhet	4,4	4,7	2,6	4,9	4,4	3,9	2,6	2,5	2,8	2,7

Tabell A25. Eksport. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Eksport i alt	685 951	697 597	640 680	176 096	172 894	168 426	157 853	165 977	155 000	161 851
Varer	531 179	533 532	484 555	134 428	130 651	129 305	120 476	126 373	114 912	122 795
Råolje og naturgass	306 624	301 613	275 042	75 779	77 632	68 850	65 423	71 379	66 128	72 112
Skip, nybygde	5 801	7 281	7 188	2 433	2 921	661	3 001	2 265	1 217	705
Skip, eldre	3 865	5 397	2 220	890	1 498	1 463	450	898	634	238
Oljeplattformer og moduler, nye	513	75	76	2	54	16	10	4	17	45
Oljeplattformer, eldre	67	3 164	99	36	18	3 099	8	21	28	42
Oljevirkksomhet, diverse varer	131	138	128	33	43	24	29	35	22	42
Andre varer	214 178	215 864	199 802	55 255	48 485	55 192	51 555	51 771	46 866	49 611
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	10 881	9 286	8 743	2 402	2 123	2 294	1 978	2 255	2 070	2 440
Bergverksprodukter	2 643	3 060	2 678	706	813	918	636	653	683	706
Industriprodukter	198 634	202 217	185 933	51 988	45 330	51 389	48 450	48 421	43 235	45 828
Nærings- og nytelsesmidler	24 933	25 964	24 104	5 701	5 086	7 856	6 478	5 279	5 336	7 011
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 452	2 447	2 338	594	591	633	588	570	554	626
Trevarer	3 152	2 823	2 638	734	657	701	698	703	591	646
Treforedlingsprodukter	13 237	14 020	11 080	3 511	3 285	3 150	2 871	2 922	2 595	2 692
Grafiske produkter	680	582	576	134	131	144	151	138	140	147
Raffinerte oljeprodukter	29 844	26 329	22 352	7 505	6 233	5 542	5 586	6 238	5 243	5 285
Kjemiske råvarer mv.	17 370	18 318	15 985	4 961	4 216	4 032	4 049	4 091	3 968	3 877
Kjemiske og mineralske produkter	12 281	13 027	12 908	3 315	2 952	3 328	3 269	3 472	2 981	3 186
Metaller	41 387	38 900	33 863	10 449	9 249	8 524	9 148	9 254	7 894	7 567
Verkstedprodukter	48 868	55 156	55 791	13 917	11 856	16 272	14 473	14 644	12 996	13 679
Andre industriprodukter	4 430	4 651	4 298	1 167	1 074	1 207	1 139	1 110	937	1 112
Elektrisk kraft	2 020	1 301	2 448	159	219	591	491	442	878	637
Tjenester	154 772	164 065	156 125	41 668	42 243	39 121	37 377	39 604	40 088	39 056
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	69 189	79 356	70 485	20 420	19 652	18 686	17 279	17 826	17 480	17 900
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	571	875	891	207	219	233	217	223	213	238
Oljeboringstjenester mv.	5 476	5 097	6 172	1 240	1 091	1 384	1 431	1 634	1 721	1 386
Rørtransport	5 576	5 918	6 488	1 455	1 544	1 259	1 469	1 893	1 593	1 533
Reisetrafikk	19 040	18 619	18 275	4 974	5 755	3 812	3 852	5 037	5 600	3 786
Andre tjenester	54 920	54 200	53 814	13 372	13 982	13 747	13 129	12 991	13 481	14 213
Samferdsel	11 227	12 866	11 927	3 319	3 341	3 055	2 779	3 020	3 228	2 900
Finans- og forretningstjenester	36 706	32 581	33 332	8 102	8 081	8 400	8 332	7 902	8 050	9 048
Tjenester ellers	6 987	8 753	8 555	1 951	2 560	2 292	2 018	2 069	2 203	2 265

Tabell A26. Eksport. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Eksport i alt	685 951	713 743	709 902	169 702	175 369	189 850	175 861	180 624	172 542	180 876
Varer	531 179	560 507	558 371	131 656	135 571	152 037	139 130	142 608	133 703	142 930
Råolje og naturgass	306 624	322 590	323 206	73 184	80 700	87 540	78 397	81 686	78 046	85 077
Skip, nybygde	5 801	7 014	7 110	2 328	2 820	643	2 954	2 243	1 210	704
Skip, eldre	3 865	5 331	2 586	817	1 532	1 559	486	1 001	777	323
Oljeplattformer og moduler, nye	513	72	72	2	52	15	10	4	16	42
Oljeplattformer, eldre	67	3 164	99	36	18	3 099	8	21	28	42
Oljevirkksomhet, diverse varer	131	135	136	32	42	24	30	38	22	45
Andre varer	214 178	222 201	225 163	55 257	50 407	59 157	57 246	57 616	53 604	56 697
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	10 881	10 691	11 084	2 662	2 419	2 909	2 446	2 802	2 631	3 205
Bergverksprodukter	2 643	3 104	2 741	685	836	956	616	667	737	720
Industriprodukter	198 634	207 700	209 888	51 833	47 027	54 959	53 899	53 789	49 638	52 562
Nærings- og nytelsesmidler	24 933	25 514	25 511	5 759	5 051	7 448	6 513	5 513	5 729	7 756
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	2 452	2 424	2 238	582	604	610	565	533	538	602
Trevarer	3 152	2 881	2 875	742	667	748	807	737	611	719
Treforedlingsprodukter	13 237	13 613	12 636	3 351	3 250	3 260	3 072	3 277	3 080	3 207
Grafiske produkter	680	519	496	104	108	145	136	111	129	120
Raffinerte oljeprodukter	29 844	29 190	29 256	7 140	6 885	7 404	8 167	7 775	7 035	6 279
Kjemiske råvarer mv.	17 370	18 767	18 212	4 930	4 408	4 317	4 488	4 562	4 549	4 612
Kjemiske og mineralske produkter	12 281	12 668	12 863	3 214	2 812	3 250	3 132	3 403	3 036	3 293
Metaller	41 387	41 066	40 957	10 753	9 840	9 805	10 546	10 979	9 900	9 532
Verkstedprodukter	48 868	56 442	60 504	14 089	12 326	16 764	15 346	15 792	14 079	15 288
Andre industriprodukter	4 430	4 617	4 339	1 169	1 077	1 208	1 127	1 108	952	1 153
Elektrisk kraft	2 020	706	1 451	78	125	333	285	358	597	210
Tjenester	154 772	153 236	151 531	38 047	39 798	37 813	36 731	38 016	38 839	37 945
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	69 189	70 716	68 322	17 528	17 785	17 813	17 336	16 899	16 749	17 338
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	571	842	850	198	210	223	210	213	203	224
Oljeboringstjenester mv.	5 476	5 066	7 066	1 213	1 089	1 383	1 450	1 822	2 085	1 709
Rørtransport	5 576	6 015	6 449	1 405	1 563	1 483	1 408	1 959	1 598	1 483
Reisetrafikk	19 040	18 317	17 755	4 828	5 694	3 774	3 778	4 889	5 433	3 655
Andre tjenester	54 920	52 279	51 089	12 875	13 457	13 138	12 549	12 234	12 770	13 536
Samferdsel	11 227	12 395	11 300	3 188	3 216	2 883	2 610	2 849	3 077	2 764
Finans- og forretningstjenester	36 706	31 422	31 857	7 794	7 778	8 065	8 027	7 470	7 655	8 706
Tjenester ellers	6 987	8 462	7 932	1 893	2 463	2 190	1 912	1 915	2 038	2 066

Tabell A27. Eksport. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Eksport i alt	4,0	4,1	-0,5	3,0	5,1	4,6	-1,7	6,4	-1,6	-4,7
Varer	2,1	5,5	-0,4	3,7	5,6	8,0	-1,5	8,3	-1,4	-6,0
Råolje og naturgass	5,0	5,2	0,2	1,2	8,3	7,5	-3,4	11,6	-3,3	-2,8
Skip, nybygde	-7,3	20,9	1,4	325,4	59,7	-76,5	141,4	-3,7	-57,1	9,4
Skip, eldre	-9,4	37,9	-51,5	-37,8	27,7	180,4	-65,9	22,5	-49,3	-79,3
Oljeplattformer og moduler, nye	955,1	-86,0	0,0	89,6	-89,5	681,8	230,9	99,3	-68,8	177,2
Oljeplattformer, eldre	-98,6	..	-96,9	111,8	-5,3	..	-27,3	-41,7	55,6	-98,6
Oljevirkksomhet, diverse varer	-42,4	2,8	0,7	-4,1	5,9	-20,9	-20,3	19,4	-46,4	92,1
Andre varer	2,5	3,7	1,3	4,8	0,2	5,6	-0,2	4,3	6,3	-4,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	3,9	-1,8	3,7	1,5	-7,7	-8,8	-9,4	5,3	8,8	10,1
Bergverksprodukter	4,5	17,4	-11,7	9,8	17,6	30,3	-1,8	-2,6	-11,8	-24,7
Industriprodukter	1,7	4,6	1,1	6,0	1,6	6,4	0,0	3,8	5,6	-4,4
Nærings- og nytelsesmidler	-0,8	2,3	-0,0	5,9	-8,3	-7,9	-10,2	-4,3	13,4	4,1
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-1,8	-1,1	-7,7	1,2	1,2	-10,5	-10,1	-8,4	-10,9	-1,3
Trevarer	0,7	-8,6	-0,2	-7,1	-8,4	-8,0	11,5	-0,7	-8,3	-3,8
Treforedlingsprodukter	0,3	2,8	-7,2	-3,4	1,2	5,7	-18,1	-2,2	-5,2	-1,6
Grafiske produkter	-5,0	-23,7	-4,5	-32,9	-33,9	-19,8	-16,3	6,3	19,7	-17,0
Raffinerte oljeprodukter	-4,9	-2,2	0,2	-10,4	-0,0	11,4	5,2	8,9	2,2	-15,2
Kjemiske råvarer mv.	11,1	8,0	-3,0	20,0	2,4	-7,8	-12,2	-7,5	3,2	6,8
Kjemiske og mineralske produkter	4,9	3,2	1,5	4,3	-2,6	3,9	-7,7	5,9	8,0	1,3
Metaller	3,7	-0,8	-0,3	4,4	3,7	3,5	-1,1	2,1	0,6	-2,8
Verkstedprodukter	0,9	15,5	7,2	17,4	6,8	23,5	15,7	12,1	14,2	-8,8
Andre industriprodukter	4,7	4,2	-6,0	17,6	8,7	-8,6	-3,1	-5,2	-11,6	-4,6
Elektrisk kraft	134,1	-65,0	105,5	-86,5	-81,4	-24,3	67,9	359,2	377,5	-36,9
Tjenester	9,3	-1,0	-1,1	0,6	3,2	-7,2	-2,3	-0,1	-2,4	0,4
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	-0,6	2,2	-3,4	4,7	3,6	0,6	-1,4	-3,6	-5,8	-2,7
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	25,3	47,5	0,9	47,3	54,7	48,7	-0,3	7,4	-3,7	0,7
Oljeboringstjenester mv.	115,3	-7,5	39,5	-2,8	-6,3	-22,4	4,9	50,2	91,6	23,6
Rørtransport	2,2	7,9	7,2	13,2	42,4	2,9	-10,0	39,5	2,2	-0,0
Reisetrafikk	-2,7	-3,8	-3,1	-0,8	-6,2	-13,8	-6,0	1,3	-4,6	-3,1
Andre tjenester	20,4	-4,8	-2,3	-5,2	4,0	-14,1	-2,0	-5,0	-5,1	3,0
Samferdsel	19,7	10,4	-8,8	12,5	2,4	-2,1	-16,0	-10,6	-4,3	-4,1
Finans- og forretningstjenester	26,5	-14,4	1,4	-14,6	-6,1	-21,6	3,1	-4,2	-1,6	7,9
Tjenester ellers	-4,2	21,1	-6,3	16,2	63,5	6,4	-0,2	1,2	-17,2	-5,7

Tabell A28. Eksport. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Eksport i alt	35,7	-2,3	-7,7	6,6	-6,5	-17,3	-10,9	-11,4	-8,9	0,9
Varer	44,7	-4,8	-8,8	6,2	-8,8	-21,4	-12,1	-13,2	-10,8	1,0
Råolje og naturgass	83,3	-6,5	-9,0	11,8	-11,1	-29,5	-14,6	-15,6	-11,9	7,8
Skip, nybygde	6,4	3,8	-2,6	6,5	3,8	1,1	-1,8	-3,4	-2,9	-2,6
Skip, eldre	16,1	1,2	-15,2	14,2	-9,8	-20,1	-14,6	-17,7	-16,5	-21,5
Oljeplattformer og moduler, nye	5,7	4,1	1,3	5,5	3,9	2,3	0,7	0,3	1,0	1,4
Oljeplattformer, eldre	4,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oljevirkksomhet, diverse varer	-1,5	2,5	-7,9	4,3	1,5	-2,1	-4,3	-11,2	-4,5	-8,9
Andre varer	12,5	-2,9	-8,7	-0,9	-5,8	-10,1	-9,2	-10,1	-9,1	-6,2
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	11,2	-13,1	-9,2	-16,9	-14,7	-12,1	-11,5	-10,8	-10,4	-3,4
Bergverksprodukter	8,9	-1,4	-0,9	1,4	-4,4	-0,3	4,0	-5,1	-4,8	2,1
Industriprodukter	12,9	-2,6	-9,0	-0,4	-5,8	-10,5	-9,5	-10,2	-9,6	-6,8
Nærings- og nytelsesmidler	2,9	1,8	-7,2	-1,6	-0,2	5,7	-1,4	-3,3	-7,5	-14,3
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-0,1	0,9	3,5	3,1	-2,2	2,5	4,0	4,8	5,3	0,2
Trevarer	-2,3	-2,0	-6,4	-1,9	-2,4	-4,0	-14,4	-3,6	-1,9	-4,2
Treforedlingsprodukter	8,8	3,0	-14,9	3,3	-2,2	-3,5	-13,9	-14,9	-16,6	-13,1
Grafiske produkter	-8,1	12,1	3,6	23,3	20,1	1,4	4,3	-3,1	-10,7	23,0
Raffinerte oljeprodukter	76,7	-9,8	-15,3	10,9	-16,9	-37,8	-24,7	-23,7	-17,7	12,4
Kjemiske råvarer mv.	6,5	-2,4	-10,1	-1,3	-3,1	-7,5	-9,7	-10,9	-8,8	-10,0
Kjemiske og mineralske produkter	6,0	2,8	-2,4	1,0	5,1	-0,2	3,1	-1,1	-6,5	-5,5
Metaller	18,2	-5,3	-12,7	-7,7	-8,6	-18,1	-13,3	-13,3	-15,2	-8,7
Verkstedprodukter	-0,7	-2,3	-5,6	-0,3	-4,3	-5,1	-4,6	-6,1	-4,0	-7,8
Andre industriprodukter	6,6	0,7	-1,7	-6,7	-0,2	2,3	-2,3	0,4	-1,3	-3,4
Elektrisk kraft	-6,0	84,3	-8,4	130,3	107,9	33,7	-11,9	-39,5	-16,0	70,9
Tjenester	11,7	7,1	-3,8	8,2	1,4	-0,2	-6,8	-4,9	-2,8	-0,5
Bruttofrakter, utenriks sjøfart	25,4	12,2	-8,1	13,9	2,4	-1,9	-14,9	-9,5	-5,6	-1,6
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	4,0	3,9	0,9	4,9	3,3	1,7	0,7	0,3	1,0	1,4
Oljeboringstjenester mv.	-17,2	0,6	-13,2	3,5	-0,5	-4,8	-1,3	-12,2	-17,7	-19,0
Rørtransport	-2,9	-1,6	2,3	-7,8	-22,2	-12,2	-1,7	-6,7	0,9	21,8
Reisetrafikk	4,2	1,6	1,3	3,2	0,5	0,0	0,5	-0,0	2,0	2,5
Andre tjenester	5,1	3,7	1,6	4,2	3,0	3,4	2,3	2,2	1,6	0,3
Samferdsel	6,0	3,8	1,7	4,3	3,5	4,6	5,0	1,8	1,0	-1,0
Finans- og forretningstjenester	3,8	3,7	0,9	4,2	2,9	3,0	1,0	1,8	1,2	-0,2
Tjenester ellers	11,3	3,4	4,3	3,8	3,0	3,3	3,7	4,8	4,0	4,8

Tabell A29. Import. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Import i alt.	431 304	435 270	415 063	108 657	108 482	108 647	97 796	108 350	103 708	105 209
Varer.	302 907	299 492	283 593	74 298	71 178	76 234	67 855	75 643	66 575	73 520
Skip, nybygde og eldre	18 684	11 663	4 011	2 147	2 985	1 904	424	1 552	813	1 222
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	5 267	1 161	4 841	51	117	967	95	4 702	12	32
Oljevirkosomhet, diverse varer	2 371	2 681	1 895	214	600	1 394	292	268	584	751
Andre varer	276 585	283 987	272 846	71 886	67 476	71 969	67 044	69 121	65 166	71 515
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	8 745	9 151	8 726	2 324	1 832	2 393	2 775	2 142	1 629	2 180
Råolje	1 807	1 598	810	402	328	496	134	202	296	178
Bergverksprodukter	3 629	3 559	2 858	872	799	798	764	818	623	653
Industriprodukter.	262 225	267 634	259 220	67 501	64 038	68 023	63 060	65 804	62 577	67 779
Nærings- og nytelsesmidler	13 733	14 717	14 569	3 580	3 899	3 922	3 319	3 616	3 852	3 782
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	18 838	18 478	18 005	3 724	5 445	4 164	4 993	3 663	5 293	4 056
Trevarer.	5 762	6 025	5 921	1 535	1 447	1 568	1 370	1 584	1 436	1 531
Treforedlingsprodukter	7 691	7 022	6 522	1 668	1 667	1 778	1 687	1 649	1 570	1 616
Grafiske produkter	4 018	3 712	3 569	820	882	1 063	903	786	894	986
Raffinerte oljeprodukter	17 010	16 048	15 152	4 142	4 199	3 730	3 557	3 961	3 795	3 839
Kjemiske råvarer mv.	11 118	11 481	9 981	3 219	2 867	2 490	2 489	2 729	2 387	2 376
Kjemiske og mineralske produkter	28 300	29 237	29 522	7 310	7 061	7 537	7 072	7 825	7 049	7 576
Metaller.	24 930	24 861	22 934	7 076	5 898	5 731	5 500	6 398	4 991	6 045
Verkstedprodukter	102 511	105 267	101 485	26 504	24 047	27 620	24 884	25 813	23 990	26 798
Andre industriprodukter	10 414	10 567	11 066	2 524	2 435	3 082	2 631	2 626	2 528	3 281
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	17 900	20 219	20 494	5 399	4 191	5 338	4 655	5 154	4 792	5 893
Elektrisk kraft	179	2 045	1 232	787	479	259	311	155	41	725
Tjenester	128 397	135 778	131 470	34 359	37 304	32 413	29 941	32 707	37 133	31 689
Driftsutgifter ekskl. bunkers, skipsfart	33 981	32 649	31 802	8 411	8 056	8 021	8 056	8 471	7 657	7 618
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	5 531	6 484	7 869	1 626	1 357	1 850	1 462	2 069	2 155	2 183
Driftsutgifter ekskl. bunkers, oljeboring	1 490	1 832	2 144	462	363	550	415	554	569	606
Reisetrafikk	40 494	39 535	40 034	9 753	13 943	8 154	7 427	9 638	14 399	8 570
Andre tjenester	46 901	55 278	49 621	14 107	13 585	13 838	12 581	11 975	12 353	12 712
Samferdsel	5 062	5 821	6 023	1 540	1 380	1 461	1 457	1 492	1 731	1 343
Finans- og forretningstjenester	24 989	30 450	26 291	7 778	7 535	7 357	6 966	6 118	6 493	6 714
Tjenester ellers	16 850	19 007	17 307	4 789	4 670	5 020	4 158	4 365	4 129	4 655

Tabell A30. Import. Faste 2000-priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Import i alt.	431 304	435 146	442 536	106 969	109 473	111 930	101 991	114 203	111 256	115 085
Varer	302 907	299 077	308 340	73 013	71 759	79 309	71 810	81 586	72 835	82 109
Skip, nybygde og eldre	18 684	10 724	4 464	1 880	2 838	1 832	398	1 592	969	1 505
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	5 267	1 066	4 909	45	105	894	86	4 768	15	40
Oljevirkosomhet, diverse varer	2 371	2 575	1 802	205	577	1 332	283	256	556	708
Andre varer	276 585	284 712	297 165	70 884	68 240	75 251	71 043	74 970	71 295	79 856
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	8 745	8 863	8 693	2 357	1 817	2 274	2 484	2 164	1 800	2 246
Råolje	1 807	1 852	1 021	402	347	685	184	236	366	234
Bergverksprodukter	3 629	3 746	3 226	890	838	886	785	925	755	761
Industriprodukter	262 225	268 951	283 603	66 766	64 903	71 219	67 363	71 497	68 343	76 400
Nærings- og nytelsesmidler	13 733	14 518	14 795	3 586	3 890	3 762	3 255	3 690	3 985	3 864
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	18 838	18 528	19 787	3 882	5 362	4 164	5 176	4 248	5 820	4 543
Trevarer	5 762	6 321	6 468	1 588	1 522	1 704	1 538	1 758	1 550	1 622
Treforedlingsprodukter	7 691	7 170	7 044	1 677	1 728	1 833	1 740	1 790	1 708	1 806
Grafiske produkter	4 018	4 091	4 236	910	951	1 214	1 000	950	1 110	1 177
Raffinerte oljeprodukter	17 010	17 597	19 341	4 209	4 436	4 782	4 955	4 824	4 854	4 708
Kjemiske råvarer mv.	11 118	10 957	10 600	3 056	2 874	2 447	2 639	2 861	2 626	2 474
Kjemiske og mineralske produkter	28 300	27 878	29 348	7 225	6 897	6 949	7 006	7 735	6 885	7 722
Metaller	24 930	25 490	27 672	6 733	6 184	6 531	6 451	7 428	6 186	7 607
Verkstedprodukter	102 511	106 601	112 876	26 176	24 433	29 722	26 594	28 206	26 368	31 708
Andre industriprodukter	10 414	10 608	11 582	2 544	2 497	3 017	2 649	2 868	2 597	3 467
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	17 900	19 192	19 853	5 180	4 129	5 094	4 360	5 137	4 655	5 701
Elektrisk kraft	179	1 300	622	469	335	187	228	149	31	215
Tjenester	128 397	136 068	134 196	33 956	37 714	32 621	30 181	32 617	38 422	32 976
Driftsutgifter ekskl. bunkers, skipsfart	33 981	34 731	33 555	8 609	8 735	8 749	8 514	8 300	8 226	8 515
Oljevirkosomhet, diverse tjenester	5 531	6 240	7 498	1 558	1 304	1 768	1 415	1 975	2 051	2 057
Driftsutgifter ekskl. bunkers, oljeboring	1 490	1 787	2 170	450	353	537	410	560	577	623
Reisetrafikk	40 494	40 030	42 642	9 798	14 227	8 351	7 615	10 191	15 563	9 274
Andre tjenester	46 901	53 281	48 331	13 541	13 094	13 216	12 227	11 591	12 005	12 507
Samferdsel	5 062	5 358	5 409	1 394	1 296	1 282	1 238	1 326	1 591	1 253
Finans- og forretningstjenester	24 989	29 358	26 119	7 482	7 250	7 061	6 958	6 039	6 410	6 712
Tjenester ellers	16 850	18 564	16 803	4 665	4 548	4 873	4 031	4 226	4 004	4 542

Tabell A31. Import. Prosentvis volumendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Import i alt.	2,7	0,9	1,7	-0,2	1,8	2,6	-4,5	6,8	1,6	2,8
Varer	3,1	-1,3	3,1	-3,2	-1,3	3,5	-4,2	11,7	1,5	3,5
Skip, nybygde og eldre	35,2	-42,6	-58,4	-69,4	-39,9	-22,0	-90,5	-15,3	-65,8	-17,8
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	118,1	-79,8	360,3	446,9	-34,2	352,1	267,9	..	-86,1	-95,5
Oljevirkksomhet, diverse varer	-64,2	8,6	-30,0	-75,9	6,6	387,0	-38,7	24,8	-3,6	-46,9
Andre varer	2,3	2,9	4,4	3,5	1,4	1,9	1,0	5,8	4,5	6,1
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	-0,3	1,3	-1,9	5,0	1,7	-0,5	2,8	-8,2	-0,9	-1,2
Råolje	-51,4	2,5	-44,9	340,1	-52,6	-6,3	-55,9	-41,2	5,5	-65,8
Bergverksprodukter	9,7	3,2	-13,9	-11,8	-8,0	4,2	-30,7	3,9	-9,9	-14,1
Industriprodukter	3,0	2,6	5,4	2,6	1,7	1,9	2,0	7,1	5,3	7,3
Nærings- og nytelsesmidler	2,2	5,7	1,9	7,2	4,5	2,6	-0,8	2,9	2,4	2,7
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	5,7	-1,6	6,8	-1,9	-2,1	-3,2	1,1	9,4	8,5	9,1
Trevarer	12,2	9,7	2,3	8,4	9,6	13,2	2,1	10,7	1,8	-4,8
Treforedlingsprodukter	1,7	-6,8	-1,8	-7,4	-4,5	-13,2	-9,9	6,7	-1,1	-1,5
Grafiske produkter	3,1	1,8	3,6	4,8	-8,8	6,5	-1,6	4,4	16,7	-3,0
Raffinerte oljeprodukter	21,6	3,5	9,9	3,6	8,7	6,0	18,8	14,6	9,4	-1,5
Kjemiske råvarer mv.	13,2	-1,4	-3,3	2,9	4,4	-5,2	2,3	-6,4	-8,6	1,1
Kjemiske og mineralske produkter	3,0	-1,5	5,3	0,3	2,9	-7,4	2,9	7,1	-0,2	11,1
Metaller	-2,2	2,2	8,6	-4,3	1,3	16,4	6,8	10,3	0,0	16,5
Verkstedprodukter	2,5	4,0	5,9	2,4	2,3	5,1	1,2	7,8	7,9	6,7
Andre industriprodukter	10,0	1,9	9,2	3,6	-0,9	-1,0	3,9	12,7	4,0	14,9
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	-10,8	7,2	3,4	18,6	-5,5	-9,7	-9,0	-0,8	12,7	11,9
Elektrisk kraft	-78,5	626,3	-52,2	..	..	147,2	-26,3	-68,3	-90,9	14,9
Tjenester	1,9	6,0	-1,4	7,1	8,3	0,6	-5,0	-3,9	1,9	1,1
Driftsutgifter ekskl. bunkers, skipsfart	4,3	2,2	-3,4	4,7	3,6	0,6	-1,4	-3,6	-5,8	-2,7
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	26,2	12,8	20,2	-11,3	4,5	40,0	-12,1	26,8	57,2	16,3
Driftsutgifter ekskl. bunkers, oljeboring	-62,4	19,9	21,4	-0,3	20,1	36,6	-8,1	24,3	63,3	16,1
Reisetrafikk	3,7	-1,1	6,5	-1,6	4,8	-8,7	-0,5	4,0	9,4	11,0
Andre tjenester	2,2	13,6	-9,3	19,8	16,2	2,2	-9,0	-14,4	-8,3	-5,4
Samferdsel	7,0	5,8	0,9	10,4	-1,8	-3,3	-10,6	-4,9	22,7	-2,2
Finans- og forretningstjenester	2,5	17,5	-11,0	23,6	23,1	7,9	-8,0	-19,3	-11,6	-4,9
Tjenester ellers	0,5	10,2	-9,5	17,1	11,9	-3,6	-10,0	-9,4	-12,0	-6,8

Tabell A32. Import. Prosentvis prisendring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Import i alt.	6,6	0,0	-6,2	1,8	-2,5	-5,4	-6,5	-6,6	-5,9	-5,8
Varer	6,4	0,1	-8,2	2,8	-2,8	-6,1	-8,9	-8,9	-7,8	-6,8
Skip, nybygde og eldre	21,3	8,8	-17,4	14,9	-1,0	-11,4	-3,8	-14,6	-20,3	-21,9
Oljeplattformer og moduler, nybygde og eldre	4,8	8,9	-9,4	3,6	-2,8	-14,1	-0,7	-13,7	-26,0	-25,7
Oljevirkksomhet, diverse varer	5,0	4,1	1,0	4,3	2,7	1,1	0,7	0,3	1,0	1,4
Andre varer	5,5	-0,3	-7,9	2,5	-2,8	-6,1	-8,6	-9,1	-7,6	-6,4
Produkter fra jordbruk, skogbruk og fiske	3,2	3,2	-2,8	-1,0	2,4	-0,2	3,7	0,4	-10,2	-7,8
Råolje	79,1	-13,7	-8,1	6,2	-4,9	-30,8	-18,3	-14,6	-14,5	5,0
Bergverksprodukter	-3,5	-5,0	-6,7	1,0	-3,1	-9,6	1,1	-9,7	-13,4	-4,7
Industriprodukter	5,4	-0,5	-8,1	2,2	-3,2	-6,1	-9,1	-9,0	-7,2	-7,1
Nærings- og nytelsesmidler	3,2	1,4	-2,9	0,0	1,1	3,2	0,8	-1,9	-3,6	-6,1
Tekstiler, bekledningsvarer og skotøy	-0,3	-0,3	-8,8	2,2	-1,5	-3,4	-4,0	-10,1	-10,4	-10,7
Trevarer	3,1	-4,7	-4,0	-2,8	-4,6	-11,6	-9,0	-6,8	-2,5	2,6
Treforedlingsprodukter	9,1	-2,1	-5,5	0,4	-5,1	-6,4	-1,9	-7,4	-4,7	-7,8
Grafiske produkter	-3,6	-9,3	-7,2	-9,4	-6,2	-12,3	-3,1	-8,2	-13,1	-4,3
Raffinerte oljeprodukter	43,9	-8,8	-14,1	-1,3	-13,2	-24,9	-24,7	-16,6	-17,4	4,5
Kjemiske råvarer mv.	3,1	4,8	-10,1	7,8	-4,6	-5,0	-16,2	-9,4	-8,9	-5,6
Kjemiske og mineralske produkter	4,6	4,9	-4,1	0,6	-0,6	11,1	-6,3	-0,0	-0,0	-9,5
Metaller	25,9	-2,5	-15,0	7,6	-6,1	-21,5	-16,3	-18,0	-15,4	-9,4
Verkstedprodukter	-0,1	-1,3	-9,0	1,6	-3,0	-6,4	-9,3	-9,6	-7,6	-9,1
Andre industriprodukter	-0,9	-0,4	-4,1	0,7	0,3	-0,4	0,3	-7,7	-0,2	-7,4
Transportmidler mv. u. tilsv norsk prod.	4,4	5,4	-2,0	6,0	1,0	2,6	-3,4	-3,7	1,4	-1,4
Elektrisk kraft	6,5	57,3	26,0	92,5	67,6	26,2	-18,8	-37,9	-6,0	143,6
Tjenester	7,3	-0,2	-1,8	-0,6	-1,9	-3,7	-0,6	-0,9	-2,3	-3,3
Driftsutgifter ekskl. bunkers, skipsfart	20,0	-6,0	0,8	-7,4	-9,6	-16,4	0,2	4,5	0,9	-2,4
Oljevirkksomhet, diverse tjenester	5,1	3,9	1,0	4,9	3,3	1,7	0,7	0,3	1,0	1,4
Driftsutgifter ekskl. bunkers, oljeboring	1,6	2,5	-3,6	3,5	1,4	0,7	-1,1	-3,6	-4,0	-5,1
Reisetrafikk	2,3	-1,2	-4,9	-1,9	-2,2	-2,0	-2,9	-5,0	-5,6	-5,4
Andre tjenester	4,2	3,7	-1,0	4,4	2,9	3,4	0,5	-0,8	-0,8	-2,9
Samferdsel	7,4	8,6	2,5	10,2	5,9	11,6	13,2	1,9	2,2	-6,0
Finans- og forretningstjenester	3,3	3,7	-2,9	4,2	2,9	3,0	-2,7	-2,5	-2,5	-4,0
Tjenester ellers	4,5	2,4	0,6	3,0	2,1	1,8	2,0	0,6	0,4	-0,5

Tabell A33. Driftsregnskapet overfor utlandet. Løpende priser. Millioner kroner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Eksport i alt	685 951	697 597	640 680	176 096	172 894	168 426	157 853	165 977	155 000	161 851
Varer	531 179	533 532	484 555	134 428	130 651	129 305	120 476	126 373	114 912	122 795
Tjenester	154 772	164 065	156 125	41 668	42 243	39 121	37 377	39 604	40 088	39 056
Import i alt.	431 304	435 270	415 063	108 657	108 482	108 647	97 796	108 350	103 708	105 209
Varer	302 907	299 492	283 593	74 298	71 178	76 234	67 855	75 643	66 575	73 520
Tjenester	128 397	135 778	131 470	34 359	37 304	32 413	29 941	32 707	37 133	31 689
Eksportoverskudd.	254 647	262 327	225 617	67 439	64 412	59 779	60 057	57 627	51 292	56 642
Inntekter.	72 730	81 712	86 814	21 148	19 661	20 760	22 445	22 382	19 623	22 364
Lønn.	2 160	2 280	2 400	570	570	570	600	600	600	600
Renteinntekter	43 436	51 719	55 270	13 534	12 102	12 672	15 054	13 571	12 033	14 612
Aksjeutbytte mv.	5 252	7 682	8 338	2 805	1 773	2 453	1 507	3 367	1 670	1 794
Reinvestert fortjeneste	7 759	6 781	7 714	1 241	1 575	1 529	1 969	1 608	2 123	2 014
Løpende overføringer	14 123	13 250	13 092	2 998	3 641	3 536	3 315	3 236	3 197	3 344
Utgifter	98 510	105 523	101 326	28 723	23 327	27 454	24 528	25 041	22 631	29 126
Lønn.	6 338	6 205	6 128	1 525	1 499	1 696	1 475	1 531	1 459	1 663
Renteutgifter	45 443	47 711	41 648	12 505	10 222	11 851	11 159	9 172	9 065	12 252
Aksjeutbytte mv.	24 250	28 650	21 386	15 222	2 310	1 700	10 769	5 756	4 383	478
Reinvestert fortjeneste	-3 007	-5 379	714	-7 417	2 817	3 485	-5 618	960	760	4 612
Løpende offentlige overføringer.	9 648	11 016	12 707	2 598	1 866	4 496	2 094	2 843	2 465	5 305
Andre løpende overføringer	15 838	17 320	18 743	4 290	4 613	4 226	4 649	4 779	4 499	4 816
Overskudd på rente og stønadsbalansen	-25 780	-23 811	-14 512	-7 575	-3 666	-6 694	-2 083	-2 659	-3 008	-6 762
Overskudd på driftsbalansen	228 867	238 516	211 105	59 864	60 746	53 085	57 974	54 968	48 284	49 880
Kapitaloverføringer til utlandet, netto	1 683	840	462	384	232	60	-870	220	532	580
Anskaffelser av patenter, lisenser mv, netto	-818	-25	-27	1	-23	3	-2	-9	-13	-3
Netto finansinvesteringer.	228 002	237 701	210 670	59 479	60 537	53 022	58 846	54 757	47 765	49 303

Tabell A34. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige. 1000

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
I alt.	2 303,8	2 315,7	2 321,9	2 321,9	2 324,6	2 315,2	2 317,7	2 336,7	2 332,8	2 300,4
Jordbruk og skogbruk.	76,6	72,6	70,4	71,5	73,5	72,8	70,7	70,7	70,4	69,8
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	16,6	16,0	15,9	17,1	16,5	15,0	14,4	16,6	17,6	14,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	22,9	22,9	23,2	23,1	23,2	22,6	23,1	23,3	23,7	22,7
Utvinning av råolje og naturgass.	15,7	15,4	15,7	15,3	15,6	15,5	15,6	15,7	16,0	15,5
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	7,2	7,5	7,5	7,8	7,5	7,0	7,5	7,6	7,7	7,2
Bergverksdrift.	4,0	3,9	3,9	3,9	4,0	3,9	3,8	4,0	4,0	3,8
Industri	301,1	296,8	293,3	299,6	297,8	294,9	294,9	298,3	292,8	287,3
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	54,8	53,8	53,5	54,2	55,1	54,1	52,6	53,2	54,1	53,9
Tekstil- og bekledningsindustri.	8,1	7,9	7,4	8,2	7,7	7,5	7,6	8,0	7,1	6,8
Trelast- og trevareindustri	15,8	16,0	15,7	15,6	16,2	15,8	15,7	15,9	15,7	15,5
Treforedling.	9,8	9,9	9,1	10,2	9,6	9,5	9,6	9,5	8,7	8,5
Forlag og grafisk industri	38,6	38,0	36,8	38,3	38,3	37,3	38,0	36,9	36,8	35,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	23,3	22,3	22,4	23,1	22,3	21,9	21,9	23,2	22,5	21,9
Kjemiske råvarer	8,1	8,2	8,0	8,3	8,2	8,1	8,0	7,9	7,9	8,2
Metallindustri	15,0	14,4	13,8	14,8	14,1	14,1	14,2	14,1	13,6	13,4
Verktedindustri	77,6	77,4	77,2	77,6	77,2	77,9	77,6	79,0	76,9	75,4
Bygging av skip og oljeplattformer	34,2	34,1	35,1	34,1	34,6	34,4	34,6	35,5	35,9	34,4
Møbelindustri og annen industri	15,6	14,8	14,4	15,2	14,6	14,3	15,0	15,1	13,7	13,8
Kraftforsyning	16,8	15,9	14,8	16,0	16,1	15,3	14,9	14,8	15,3	14,3
Vannforsyning.	1,0	1,4	1,0	1,4	1,4	1,4	1,0	1,0	1,0	1,0
Bygge- og anleggsvirksomhet	132,9	135,8	138,7	136,8	137,7	137,4	135,0	139,4	141,3	139,0
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	326,9	324,6	326,5	327,7	321,3	322,8	323,5	330,2	328,6	323,7
Hotell- og restaurantvirksomhet	67,2	67,7	67,8	69,6	67,7	66,1	67,7	68,3	68,5	66,9
Rørtransport.	0,7	0,7	0,7	0,8	0,6	0,8	0,4	0,8	0,9	0,8
Utenriks sjøfart	43,8	43,1	43,4	42,5	43,8	42,9	43,5	43,1	43,9	43,0
Transport ellers	110,4	109,9	108,0	110,2	111,6	109,1	108,9	107,9	107,7	107,5
Post og telekommunikasjon	45,0	44,7	42,9	45,4	44,3	43,4	43,5	43,2	42,4	42,3
Finansiell tjenesteyting	48,3	48,3	48,9	47,6	48,8	48,7	49,0	48,7	48,9	49,1
Boligtjenester (husholdninger)	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2
Forretningsmessig tjenesteyting	226,4	237,6	235,9	237,7	240,2	237,9	237,4	238,0	235,1	233,3
Offentlig administrasjon og forsvar	159,9	158,3	156,9	157,4	157,9	158,8	158,8	156,7	156,2	156,1
Undervisning	178,4	180,9	180,8	179,9	179,4	183,2	182,2	183,0	179,7	178,3
Helse- og sosialtjenester	432,9	443,9	454,7	442,1	446,8	447,1	452,5	453,8	459,7	452,8
Andre sosiale og personlige tjenester	90,8	89,5	93,0	90,3	91,1	90,1	91,4	93,8	93,9	92,9
Fastlands-Norge.	2 236,4	2 249,0	2 254,6	2 255,5	2 257,0	2 248,8	2 250,7	2 269,5	2 264,3	2 234,0

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	713,1	721,7	731,2	718,7	722,9	727,4	732,6	733,7	732,8	725,7
Statsforvaltningen	159,3	157,5	271,1	156,5	157,6	157,9	272,1	271,4	272,8	268,1
Sivil forvaltning	119,4	120,8	235,8	119,4	121,0	121,7	236,2	235,8	237,5	233,6
Forsvar	40,0	36,6	35,3	37,1	36,6	36,2	35,9	35,6	35,3	34,4
Kommuneforvaltningen	553,8	564,2	460,1	562,3	565,4	569,4	460,5	462,3	460,0	457,6

Tabell A35. Sysselsatte personer. Lønnstakere og selvstendige.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
I alt.	0,4	0,5	0,3	0,4	0,2	0,7	0,7	0,6	0,4	-0,6
Jordbruk og skogbruk.	-3,4	-5,3	-3,0	-8,3	-5,0	-3,5	-2,5	-1,2	-4,1	-4,1
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	-0,3	-4,0	-0,7	2,4	-5,1	-10,0	-6,5	-3,0	6,7	-0,4
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester.	-6,0	-0,0	1,3	0,1	1,6	1,8	1,2	1,0	2,3	0,6
Utvinning av råolje og naturgass.	-2,1	-2,0	1,9	-3,3	0,3	2,9	2,1	2,9	2,6	-0,1
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	-13,5	4,2	0,1	7,5	4,3	-0,6	-0,7	-2,6	1,9	2,0
Bergverksdrift.	1,3	-1,4	-0,5	-1,4	-2,6	-0,5	-0,9	1,2	0,2	-2,6
Industri	-2,4	-1,4	-1,2	-1,6	-1,6	-0,4	-0,1	-0,4	-1,7	-2,6
Nærings- og nytelsesmiddelindustri.	0,4	-1,7	-0,7	-2,7	-1,1	0,4	1,4	-2,0	-1,8	-0,3
Tekstil- og bekledningsindustri.	-4,7	-3,0	-6,5	-2,6	-3,2	-7,4	-7,5	-1,8	-7,4	-9,7
Trelast- og trevareindustri.	0,1	1,1	-1,6	-0,5	0,1	-2,8	-4,1	2,5	-3,0	-1,6
Treforedling.	-0,1	0,4	-8,0	2,5	-3,4	-1,4	-4,3	-7,0	-9,6	-11,2
Forlag og grafisk industri.	-0,5	-1,7	-3,1	-2,3	-0,3	-0,6	-0,4	-3,5	-3,7	-4,8
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri.	-3,3	-4,4	0,4	-2,0	-5,1	-4,7	0,4	0,3	0,7	0,2
Kjemiske råvarer.	-2,4	1,2	-2,7	0,4	-1,4	0,5	-2,8	-4,8	-4,0	0,9
Metallindustri.	-2,0	-3,8	-4,3	-3,8	-6,8	-1,4	-3,4	-4,6	-3,9	-5,4
Verktedindustri.	-2,2	-0,2	-0,3	-0,5	-0,7	0,9	0,7	1,7	-0,4	-3,2
Bygging av skip og oljeplattformer.	-11,4	-0,4	3,0	-0,4	-0,0	5,0	4,2	4,3	3,8	0,0
Møbelindustri og annen industri.	2,3	-4,8	-3,1	-5,0	-4,5	-6,8	-2,1	-1,1	-5,9	-3,4
Kraftforsyning.	-0,9	-5,1	-6,8	-6,8	-3,0	-7,2	-8,6	-7,3	-5,1	-6,2
Vannforsyning.	6,4	36,1	-24,1	36,8	36,0	36,2	-23,4	-24,8	-24,6	-23,8
Bygge- og anleggsvirksomhet.	-2,3	2,2	2,1	2,5	1,5	1,8	2,9	1,9	2,6	1,1
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	1,8	-0,7	0,6	-1,0	-1,9	0,1	-1,0	0,8	2,3	0,3
Hotell- og restaurantvirksomhet.	-0,6	0,7	0,2	1,4	-1,1	0,3	0,2	-1,8	1,2	1,3
Rørtransport.	131,0	-7,4	3,3	-7,5	-7,5	-7,5	-7,5	-7,5	38,8	-7,5
Utenriks sjøfart.	-2,7	-1,4	0,6	-3,0	-0,6	-1,9	0,5	1,6	0,2	0,2
Transport ellers.	-1,4	-0,5	-1,8	-0,2	-0,6	-0,6	0,1	-2,2	-3,5	-1,4
Post og telekommunikasjon.	-0,9	-0,7	-4,1	0,2	-1,4	-3,1	-4,8	-4,8	-4,2	-2,5
Finansiell tjenesteyting.	-0,1	0,0	1,3	-2,5	1,0	2,6	2,1	2,4	0,2	0,6
Boligtjenester (husholdninger).	-1,6	-3,4	-3,1	-5,2	-5,1	-5,2	-5,4	-6,3	-2,3	2,0
Forretningsmessig tjenesteyting.	6,5	4,9	-0,7	5,2	4,9	3,3	1,2	0,1	-2,1	-1,9
Offentlig administrasjon og forsvar.	-2,7	-1,0	-0,9	-0,9	-1,2	-1,1	-0,2	-0,5	-1,0	-1,7
Undervisning.	1,4	1,4	-0,1	0,6	1,3	2,4	0,6	1,7	0,2	-2,7
Helse- og sosialtjenester.	1,9	2,5	2,4	2,8	2,4	2,2	3,0	2,6	2,9	1,3
Andre sosiale og personlige tjenester.	1,9	-1,3	3,8	-0,7	-1,3	-0,2	5,6	3,8	3,1	3,0
Fastlands-Norge.	0,5	0,6	0,3	0,5	0,2	0,7	0,7	0,6	0,3	-0,7

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	0,6	1,2	1,3	1,4	1,0	1,2	2,1	2,1	1,4	-0,2
Statsforvaltningen.	-0,4	-1,2	72,1	-1,3	-1,2	-1,2	72,3	73,4	73,1	69,8
Sivil forvaltning.	1,1	1,3	95,1	1,1	1,2	1,3	94,8	97,5	96,2	92,0
Forsvar.	-4,7	-8,3	-3,7	-8,3	-8,3	-8,8	-2,1	-4,1	-3,5	-5,0
Kommuneforvaltningen.	0,9	1,9	-18,4	2,1	1,6	1,9	-17,7	-17,8	-18,6	-19,6

Tabell A36. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Aggregert næring. Millioner

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Utførte timeverk i alt	3 179,7	3 148,5	3 116,5	767,6	721,9	818,8	783,4	800,0	730,7	802,4
Jordbruk, skogbruk og fiske	180,7	168,9	162,6	41,0	40,1	43,3	40,6	41,8	39,3	41,0
Utvinning av råolje og naturgass inkl. tjenester	38,3	37,8	38,0	9,2	8,8	9,7	9,5	9,7	9,1	9,6
Industri og bergverksdrift.	463,1	455,3	444,3	112,1	103,3	118,9	111,8	115,8	102,6	114,0
Kraftforsyning	24,7	23,2	21,5	5,6	5,3	5,9	5,4	5,5	5,2	5,5
Bygge- og anleggsvirksomhet inkl. off. forv.	214,7	213,4	214,8	53,2	50,1	54,4	52,9	56,6	51,2	54,2
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	1 428,1	1 422,0	1 405,7	346,3	328,6	368,0	351,7	358,5	333,0	362,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet.	845,8	844,1	846,6	204,0	189,2	223,1	215,8	216,4	194,3	220,2
Fastlands-Norge.	3 059,4	3 030,4	2 998,0	739,0	693,9	788,4	753,9	770,0	702,1	772,1

Tabell A37. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Aggregert næring.
Prosentvis endring fra samme periode året før

	2000	2001	2002	01:2	01:3	01:4	02:1	02:2	02:3	02:4
Utførte timeverk i alt	-0,9	-1,0	-1,0	-0,7	-0,4	-1,1	-6,8	4,2	1,2	-2,0
Jordbruk, skogbruk og fiske	-3,5	-6,6	-3,7	-7,9	-5,4	-6,2	-8,8	1,8	-2,0	-5,2
Utvinning av råolje og naturgass inkl. tjenester	-6,4	-1,3	0,5	-0,7	1,1	0,3	-5,7	4,9	3,8	-0,4
Industri og bergverksdrift.	-3,4	-1,7	-2,4	-1,5	-1,0	-0,8	-7,6	3,3	-0,7	-4,1
Kraftforsyning	-2,0	-6,1	-7,3	-7,4	-3,0	-8,0	-14,9	-2,9	-3,4	-6,9
Bygge- og anleggsvirksomhet inkl. off. forv.	-2,9	-0,6	0,7	1,7	1,4	-5,4	-5,2	6,4	2,1	-0,3
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	0,9	-0,4	-1,1	-0,2	-0,2	-0,5	-7,2	3,5	1,3	-1,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet.	-1,0	-0,2	0,3	-0,1	0,3	0,3	-5,3	6,1	2,7	-1,3
Fastlands-Norge.	-0,7	-1,0	-1,0	-0,7	-0,4	-1,1	-6,8	4,2	1,2	-2,1

Tabell A38. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Millioner

	1999	2000	2001	2002
I alt.	3 207,2	3 179,7	3 148,5	3 116,5
Jordbruk og skogbruk.	158,2	151,9	141,5	135,8
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	29,0	28,8	27,4	26,8
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	41,0	38,3	37,8	38,0
Utvinning av råolje og naturgass.	27,2	26,5	25,7	26,0
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	13,7	11,8	12,1	12,0
Bergverksdrift.	6,2	6,0	6,0	6,0
Industri	473,1	457,1	449,3	438,2
Nærings- og nytelsesmiddelindustri.	81,8	81,5	79,6	78,1
Tekstil- og bekledningsindustri.	12,2	11,5	11,1	10,2
Trelast- og trevareindustri.	24,3	24,1	24,3	23,7
Treforedling.	15,4	15,4	15,2	13,8
Forlag og grafisk industri.	51,8	51,0	50,0	47,5
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	38,2	35,9	34,2	34,0
Kjemiske råvarer	13,3	12,9	13,1	12,6
Metallindustri.	24,0	23,4	22,7	21,5
Verktedindustri	126,0	122,5	122,2	120,2
Bygging av skip og oljeplattformer	62,4	54,8	54,2	55,0
Møbelindustri og annen industri.	23,8	24,1	22,6	21,7
Kraftforsyning.	25,2	24,7	23,2	21,5
Vannforsyning.	1,4	1,5	2,0	1,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	221,1	214,7	213,4	214,8
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	446,9	449,0	439,1	435,2
Hotell- og restaurantvirksomhet	84,8	83,6	83,1	82,1
Rørtransport.	0,5	1,3	1,1	1,2
Utenriks sjøfart	83,4	80,8	79,1	79,3
Transport ellers	174,6	169,9	167,4	162,7
Post og telekommunikasjon	58,5	59,0	57,8	54,9
Finansiell tjenesteyting	72,2	71,7	70,6	71,2
Boligtjenester (husholdninger)	1,9	1,8	1,7	1,7
Forretningsmessig tjenesteyting	296,2	313,4	322,9	315,6
Offentlig administrasjon og forsvar	248,9	237,4	230,9	225,7
Undervisning	224,7	225,4	227,1	225,4
Helse- og sosialtjenester	441,5	444,8	451,1	460,1
Andre sosiale og personlige tjenester	118,1	118,7	116,0	118,7
Fastlands-Norge.	3 082,4	3 059,4	3 030,4	2 998,1

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	854,6	845,8	844,1	846,6
Statsforvaltningen	241,9	235,3	228,9	351,3
Sivil forvaltning	164,7	163,3	163,4	288,6
Forsvar	77,2	72,0	65,4	62,7
Kommuneforvaltningen	612,7	610,4	615,3	495,4
Markedsrettet virksomhet	2 285,5	2 266,1	2 237,2	2 201,9
Ikke markedsrettet virksomhet	921,8	913,7	911,3	914,5

Tabell A39. Utførte timeverk. Lønnstakere og selvstendige. Årlig endring i prosent

	1999	2000	2001	2002
I alt.	0,7	-0,9	-1,0	-1,0
Jordbruk og skogbruk.	-3,0	-4,0	-6,8	-4,0
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	-5,2	-0,7	-5,1	-1,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	-0,6	-6,4	-1,3	0,5
Utvinning av råolje og naturgass	2,4	-2,6	-3,2	1,1
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning	-6,0	-14,0	2,8	-0,8
Bergverksdrift	-8,0	-2,6	-1,1	1,0
Industri	-3,6	-3,4	-1,7	-2,5
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	-0,9	-0,3	-2,4	-1,9
Tekstil- og bekledningsindustri.	-13,7	-5,6	-2,9	-8,3
Trelast- og trevareindustri	-11,6	-1,0	0,9	-2,5
Treforedling	-6,0	-0,6	-1,0	-9,5
Forlag og grafisk industri	-6,9	-1,4	-2,1	-5,0
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	-2,9	-6,0	-4,9	-0,4
Kjemiske råvarer	2,2	-3,2	2,2	-3,8
Metallindustri	-6,7	-2,3	-3,1	-5,5
Verktøindustri	-1,0	-2,8	-0,2	-1,7
Bygging av skip og oljeplattformer	-2,1	-12,1	-1,1	1,5
Møbelindustri og annen industri.	-7,7	1,5	-6,1	-4,1
Kraftforsyning	-6,1	-1,9	-6,1	-7,3
Vannforsyning.	5,1	4,2	34,4	-24,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,1	-2,9	-0,6	0,7
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	-0,5	0,5	-2,2	-0,9
Hotell- og restaurantvirksomhet	1,3	-1,4	-0,6	-1,2
Rørtransport.	-	131,5	-8,0	2,2
Utenriks sjøfart	3,6	-3,2	-2,0	0,2
Transport ellers	1,0	-2,7	-1,5	-2,8
Post og telekommunikasjon	-2,6	0,9	-2,2	-4,9
Finansiell tjenesteyting	2,8	-0,7	-1,6	0,8
Boligtjenester (husholdninger)	-1,6	-2,1	-5,1	-4,6
Forretningsmessig tjenesteyting	9,9	5,8	3,0	-2,3
Offentlig administrasjon og forsvar	0,4	-4,6	-2,7	-2,3
Undervisning	1,5	0,3	0,8	-0,8
Helse- og sosialtjenester	2,4	0,8	1,4	2,0
Andre sosiale og personlige tjenester	1,7	0,6	-2,3	2,4
Fastlands-Norge.	0,6	-0,7	-0,9	-1,1

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	1,4	-1,0	-0,2	0,3
Statsforvaltningen	0,7	-2,7	-2,7	53,5
Sivil forvaltning	1,5	-0,8	0,1	76,6
Forsvar	-1,0	-6,8	-9,1	-4,2
Kommuneforvaltningen	1,7	-0,4	0,8	-19,5
Markedsrettet virksomhet	0,3	-0,8	-1,3	-1,6
Ikke markedsrettet virksomhet	1,5	-0,9	-0,3	0,4

Tabell A40. Lønnskostnader etter næring. Millioner kroner

	1999	2000	2001	2002
Lønnskostnader i alt	606 127	640 062	681 964	718 058
Jordbruk og skogbruk.	3 889	3 971	3 963	3 985
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	3 224	3 246	3 219	2 939
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	16 919	16 485	17 820	19 024
Utvinning av råolje og naturgass	11 919	11 949	12 697	13 622
Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning.	5 000	4 536	5 123	5 402
Bergverksdrift	1 279	1 359	1 466	1 483
Industri	95 387	97 660	100 585	104 263
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	15 005	15 724	16 211	17 084
Tekstil- og bekledningsindustri.	1 684	1 708	1 833	1 839
Trelast- og trevareindustri	3 811	4 028	4 142	4 173
Treforedling	3 265	3 453	3 600	3 358
Forlag og grafisk industri	10 786	11 284	11 214	11 143
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	8 367	8 412	8 415	8 925
Kjemiske råvarer	3 195	3 428	3 676	3 772
Metallindustri	5 288	5 512	5 528	5 550
Verkstedindustri	26 631	27 256	28 587	29 888
Bygging av skip og oljeplattformer	13 400	12 560	13 133	14 239
Møbelindustri og annen industri.	3 955	4 295	4 246	4 292
Kraftforsyning	6 096	6 278	6 281	6 138
Vannforsyning.	297	325	479	387
Bygge- og anleggsvirksomhet	39 226	39 315	42 229	44 633
Varehandel, reparasjon av kjøretøyer mv.	79 379	85 240	89 510	94 595
Hotell- og restaurantvirksomhet	14 669	15 141	16 043	16 786
Rørtransport.	197	470	470	512
Utenriks sjøfart	10 163	10 855	11 010	10 791
Transport ellers	33 331	34 077	35 109	36 418
Post og telekommunikasjon	12 854	14 172	14 712	14 826
Finansiell tjenesteyting	18 985	20 761	22 211	23 627
Boligtjenester (husholdninger)	343	353	354	360
Forretningsmessig tjenesteyting	66 875	75 466	83 504	86 372
Offentlig administrasjon og forsvar	48 685	50 200	53 473	56 791
Undervisning	48 384	51 493	56 310	60 594
Helse- og sosialtjenester	84 787	90 508	99 846	107 964
Andre sosiale og personlige tjenester	21 158	22 687	23 370	25 566
Fastlands-Norge.	578 848	612 252	652 663	687 731

Offentlig forvaltningsvirksomhet.	174 297	183 788	200 133	215 555
Statsforvaltningen	49 683	52 162	55 021	92 549
Sivil forvaltning	38 840	40 663	43 634	80 741
Forsvar	10 843	11 499	11 387	11 808
Kommuneforvaltningen	124 614	131 626	145 112	123 006
Markedsrettet virksomhet	418 294	441 841	466 943	486 572
Ikke markedsrettet virksomhet	187 833	198 221	215 021	231 486

Tabell A41. Lønn per normalårsverk etter næring. Årlig endring i prosent

	1999	2000	2001	2002
I alt.	5,3	4,5	5,0	5,3
Jordbruk, jakt og viltstell	4,9	4,2	4,5	5,1
Skogbruk	4,0	4,3	4,0	4,4
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	2,9	1,2	5,3	0,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	6,2	5,8	8,1	6,0
Utvinning av råolje og naturgass.	5,9	5,2	8,4	6,0
Tjenester tilknyttet olje og gassutvinning	5,7	5,3	8,4	6,0
Bergverksdrift	4,5	4,8	7,5	2,5
Industri	5,8	3,8	5,0	5,3
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5,7	3,8	4,5	6,5
Tekstil- og bekledningsindustri.	5,7	3,4	5,5	4,5
Trelast- og trevareindustri	5,3	4,0	4,6	4,9
Treforedling	5,6	5,1	3,8	1,9
Forlag og grafisk industri	5,7	4,3	4,3	2,8
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	5,5	3,9	4,9	6,0
Kjemiske råvarer	4,9	3,5	5,9	6,1
Metallindustri	4,6	4,6	4,2	5,6
Verkstedindustri	5,2	4,0	5,5	5,1
Bygging av skip og oljeplattformer	7,1	3,5	5,3	5,7
Møbelindustri og annen industri	4,2	4,7	4,9	5,9
Kraftforsyning	5,2	4,1	5,5	5,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,8	4,3	4,7	5,3
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,3	4,8	4,9	4,8
Varehandel	4,4	4,0	5,3	5,1
Hotell og restaurantvirksomhet	4,5	4,4	3,9	5,3
Rørtransport	3,9	5,2	8,1	6,0
Sjøtransport	5,4	8,7	3,0	0,2
Utenriks sjøfart	6,2	9,3	2,5	-2,0
Innenriks sjøfart.	4,8	3,9	4,0	5,8
Transport ellers	5,6	4,1	5,3	4,9
Post og telekommunikasjon	4,6	7,3	4,4	5,6
Finansiell tjenesteyting, forsikring	6,5	4,8	4,6	5,9
Boligtjenester (husholdninger).	5,5	3,7	3,6	5,7
Forretningsmessig tjenesteyting mv.	5,4	4,6	4,6	5,0
Personlig tjenesteyting	4,7	3,9	4,6	5,3
Offentlig forvaltningsvirksomhet.	5,3	4,8	4,9	6,3
Statsforvaltningen ¹	6,1	5,9	5,4	6,0
Sivil forvaltning	4,8	4,6	4,6	2,9
Forsvar	10,1	9,2	6,0	7,0
Kommuneforvaltningen	5,0	4,4	4,7	4,5
Fastlands-Norge.	5,3	4,5	4,9	5,4

1 Endring i antall rekrutter med lavt lønnsnivå i forsvaret gir "vridningseffekter" som påvirker lønnsveksten i statsforvaltningen totalt

Tabell A42. Lønn per utførte timeverk etter næring. Årlig endring i prosent

	1999	2000	2001	2002
I alt.	5,2	5,7	6,3	6,4
Jordbruk, jakt og viltstell	4,4	3,8	5,9	6,4
Skogbruk	3,9	5,0	5,6	7,2
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	2,7	1,6	6,7	2,9
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	6,1	6,3	9,6	6,9
Utvinning av råolje og naturgass.	5,6	5,8	9,7	6,8
Tjenester tilknyttet olje og gassutvinning	6,2	5,8	9,9	6,9
Bergverksdrift	5,1	9,1	6,5	1,0
Industri	5,8	4,7	5,5	6,7
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5,1	4,8	5,2	7,8
Tekstil- og bekledningsindustri.	6,0	4,4	5,1	6,3
Trelast- og trevareindustri	6,0	5,0	5,3	6,2
Treforedling.	5,3	5,6	5,3	3,7
Forlag og grafisk industri	6,4	5,4	5,7	4,7
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	5,9	4,5	5,4	6,8
Kjemiske råvarer	4,3	4,6	4,9	7,3
Metallindustri	3,9	5,0	3,5	6,9
Verkstedindustri	5,1	5,1	5,7	6,5
Bygging av skip og oljeplattformer	7,5	4,3	5,9	7,4
Møbelindustri og annen industri	4,6	5,2	6,3	7,2
Kraftforsyning	4,9	5,2	6,6	6,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	5,8	5,1	7,8	7,0
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,0	5,9	6,4	6,0
Varehandel	3,8	5,3	6,8	6,5
Hotell og restaurantvirksomhet	4,3	5,1	4,9	6,9
Rørtransport	3,9	5,5	8,8	7,3
Sjøtransport	5,2	9,5	4,1	0,9
Utenriks sjøfart	6,2	9,9	3,5	-1,6
Innenriks sjøfart.	4,4	5,1	5,4	7,0
Transport ellers	5,2	5,3	6,6	5,7
Post og telekommunikasjon	4,1	7,8	5,9	6,5
Finansiell tjenesteyting, forsikring	6,2	5,9	6,2	6,5
Boligtjenester (husholdninger).	5,5	4,2	5,6	7,4
Forretningsmessig tjenesteyting mv.	5,2	5,6	6,5	6,7
Personlig tjenesteyting	4,6	5,0	5,8	6,2
Offentlig forvaltningsvirksomhet.	5,4	6,3	6,1	6,8
Statsforvaltningen ¹	5,3	8,0	7,0	9,6
Sivil forvaltning	4,0	6,2	5,9	4,4
Forsvar	8,8	11,5	6,9	7,6
Kommuneforvaltningen	5,4	5,7	5,8	4,9
Fastlands-Norge.	5,3	5,7	6,3	6,6

1 Endring i antall rekrutter med lavt lønnsnivå i forsvaret gir "vridningseffekter" som påvirker lønnsveksten i statsforvaltningen totalt

Tabell A43. Lønnskostnad per utførte timeverk etter næring. Årlig endring i prosent

	1999	2000	2001	2002
I alt.	5,5	6,1	7,3	6,2
Jordbruk, jakt og viltstell	4,5	4,3	5,9	5,8
Skogbruk	3,8	5,5	5,6	6,5
Fiske, fangst og fiskeoppdrett.	2,9	2,2	6,7	2,3
Utvinning av råolje og naturgass, inkl. tjenester	10,6	4,1	9,6	6,3
Utvinning av råolje og naturgass.	11,0	3,0	9,7	6,1
Tjenester tilknyttet olje og gassutvinning	8,6	5,5	9,9	6,3
Bergverksdrift	4,6	9,2	6,5	0,4
Industri	5,9	5,6	5,5	6,1
Nærings- og nytelsesmiddelindustri	5,3	5,1	5,3	7,2
Tekstil- og bekledningsindustri.	6,9	4,8	5,1	5,7
Trelast- og trevareindustri	6,6	5,2	5,3	5,5
Treforedling	4,7	6,4	5,3	3,0
Forlag og grafisk industri	5,9	5,7	5,7	4,1
Oljeraffinering, kjem. og mineralsk industri	5,8	6,7	5,3	6,2
Kjemiske råvarer	-0,6	10,9	4,9	6,7
Metallindustri	3,3	6,7	3,5	6,2
Verkstedindustri	6,1	4,9	5,7	5,9
Bygging av skip og oljeplattformer	7,3	6,6	5,9	6,9
Møbelindustri og annen industri	5,4	5,9	6,3	6,6
Kraftforsyning	4,1	5,0	6,6	5,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	6,5	4,0	7,8	6,3
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	5,3	6,6	6,6	5,4
Varehandel	4,3	5,8	6,8	5,9
Hotell og restaurantvirksomhet	4,2	4,8	4,9	6,3
Rørtransport	10,1	3,1	8,8	6,6
Sjøtransport	4,8	10,5	4,1	0,5
Utenriks sjøfart	6,0	10,3	3,5	-2,2
Innenriks sjøfart.	3,8	8,1	5,4	6,3
Transport ellers	6,3	4,6	6,5	5,1
Post og telekommunikasjon	3,7	9,3	5,9	5,9
Finansiell tjenesteyting, forsikring	6,1	10,1	8,5	5,8
Boligtjenester (husholdninger).	5,3	5,2	5,6	6,8
Forretningsmessig tjenesteyting mv.	5,5	6,0	6,5	6,1
Personlig tjenesteyting	4,4	5,5	5,8	5,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet.	5,3	6,5	9,1	7,4
Statsforvaltningen ¹	5,4	7,9	8,5	9,6
Sivil forvaltning	4,1	5,5	7,2	4,8
Forsvar	8,9	13,8	9,0	8,2
Kommuneforvaltningen	5,3	6,0	9,4	5,3
Fastlands-Norge.	5,4	6,1	7,3	6,3

1 Endring i antall rekrutter med lavt lønnsnivå i forsvaret gir "vridningseffekter" som påvirker lønnsveksten i statsforvaltningen totalt

Tabell B1: Bruttonasjonalprodukt, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	3,0	2,5	2,3	3,0	1,0	1,5	2,0	2,5
Frankrike	1,9	3,5	3,2	4,2	1,8	1,0	1,9	2,9
Italia	2,0	1,8	1,6	2,9	1,8	0,3	1,5	2,5
Japan	1,8	-1,1	0,7	2,6	-0,3	-0,7	0,8	0,9
USA	4,4	4,3	4,1	3,8	0,3	2,3	2,6	3,6
Storbritannia	3,4	2,9	2,4	3,1	2,0	1,5	2,2	2,5
Sverige	2,1	3,6	4,5	3,6	1,2	1,7	2,5	2,8
Tyskland	1,4	2,0	2,0	2,9	0,6	0,4	1,5	2,5

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B2: Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	2,9	2,3	0,2	-0,3	0,8	2,2	2,0	2,2
Frankrike	0,1	3,6	3,5	2,8	2,8	1,5	1,7	2,8
Italia	3,2	3,2	2,4	2,7	1,1	-0,3	0,9	2,2
Japan	0,8	0,1	1,2	0,5	1,4	0,8	0,5	0,8
USA	3,6	4,8	4,9	4,3	2,5	3,1	2,3	3,4
Storbritannia	3,8	3,8	4,5	5,2	4,1	3,6	2,9	2,5
Sverige	2,0	2,7	3,9	4,6	0,2	1,6	2,5	2,6
Tyskland	0,6	1,8	3,7	1,4	1,5	-0,5	1,1	2,2

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B3: Konsum i offentlig forvaltning, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	0,8	3,1	1,8	0,6	1,2	1,3	0,8	0,9
Frankrike	2,1	-0,0	1,5	2,9	2,4	3,4	2,8	2,2
Italia	0,2	0,2	1,3	1,7	2,2	1,9	1,2	1,0
Japan	1,3	1,9	4,5	4,4	2,9	2,4	1,9	1,7
USA	1,8	1,4	2,9	2,8	3,7	4,2	2,9	2,5
Storbritannia	0,1	1,5	3,1	2,1	3,1	4,5	2,8	3,0
Sverige	-1,2	3,2	1,7	-0,9	1,4	1,7	0,8	0,8
Tyskland	0,3	1,9	1,0	1,2	0,8	1,1	0,8	0,7

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B4: Bruttoinvesteringer i fast realkapital, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	10,9	10,1	1,0	10,7	-0,2	0,5	1,5	3,4
Frankrike	-0,2	7,3	8,3	8,3	2,7	0,0	0,3	3,1
Italia	2,1	4,0	5,7	6,5	2,4	-2,7	1,8	2,6
Japan	1,0	-4,0	-0,8	4,1	-2,3	-5,5	-2,1	-0,7
USA	8,9	10,3	7,9	5,5	-2,6	-2,0	2,0	5,0
Storbritannia.	6,9	12,8	0,6	1,9	0,3	-4,4	2,4	3,9
Sverige	-1,1	8,5	9,6	5,0	1,5	-1,5	3,8	4,2
Tyskland	0,6	3,0	4,1	2,5	-5,3	-4,7	0,6	1,3

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B5: Eksport av varer og tjenester, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	4,1	4,3	10,8	11,5	3,7	4,3	6,1	7,1
Frankrike	12,0	8,3	4,2	13,6	1,5	0,2	5,2	7,5
Italia	6,4	3,4	0,3	11,7	0,8	-1,4	6,0	7,7
Japan	11,2	-2,3	1,4	12,5	-7,0	5,5	7,6	6,2
USA	12,3	2,1	3,4	9,7	-5,4	-1,2	7,0	8,2
Storbritannia.	8,3	3,0	5,3	10,1	1,2	-1,1	4,2	7,8
Sverige	13,7	8,4	6,5	10,3	-1,4	2,9	6,0	7,1
Tyskland	11,2	7,0	5,6	13,7	5,0	1,8	5,3	8,0

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B6: Import av varer og tjenester, regnskap og prognose

Prosentvis volumendring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	10,0	8,9	3,3	11,2	4,3	4,1	5,7	6,9
Frankrike	7,3	11,6	6,2	15,0	0,8	0,1	7,4	7,9
Italia	10,1	8,9	5,3	9,4	0,2	-0,1	5,0	6,3
Japan	1,2	-6,8	3,0	9,4	-0,8	-1,2	3,9	4,5
USA	13,7	11,8	10,9	13,2	-2,9	3,4	6,5	8,1
Storbritannia.	9,7	9,6	8,7	11,7	2,8	1,5	5,9	8,6
Sverige	12,5	11,2	4,4	11,5	-3,9	0,3	6,8	7,3
Tyskland	8,3	9,1	8,5	10,5	1,0	-2,5	5,4	7,7

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B7: Privat konsumdeflator, regnskap og prognose

Prosentvis endring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	2,2	1,3	2,6	3,0	2,1	2,4	2,1	2,2
Frankrike	1,4	0,6	0,2	1,2	1,4	1,6	1,6	1,6
Italia	2,2	2,1	2,1	2,8	2,9	2,6	2,5	2,0
Japan	1,0	-0,1	-0,5	-1,1	-1,5	-1,5	-1,6	-1,6
USA	1,9	1,1	1,6	2,5	2,0	1,4	1,4	1,2
Storbritannia	2,3	2,7	1,6	0,7	0,4	1,1	1,8	2,1
Sverige	2,3	1,0	1,0	0,9	1,6	2,3	2,1	2,2
Tyskland	2,0	1,1	0,4	1,5	1,9	1,6	1,4	1,1

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B8: Lønnskostnader pr. sysselsatt, regnskap og prognose

Prosentvis endring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	3,8	4,1	3,0	4,1	4,4	3,9	4,1	4,2
Frankrike	1,7	0,7	1,9	2,0	3,3	3,0	2,7	2,5
Italia	3,2	-0,8	2,4	2,7	2,4	3,0	2,9	2,9
Japan	1,6	-0,7	-1,2	0,5	-0,1	-1,2	-0,6	-0,4
USA	3,2	5,0	4,3	5,9	2,3	2,5	3,3	3,0
Storbritannia	3,9	5,5	3,6	7,5	2,5	3,4	4,7	4,6
Sverige	3,5	4,1	1,0	7,1	3,4	4,4	4,0	4,3
Tyskland	0,7	1,0	1,0	2,2	1,8	2,1	2,8	2,6

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B9: Sysselsetting, regnskap og prognose

Prosentvis endring fra foregående år

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	1,6	0,4	0,9	0,3	0,5	0,2	0,3	0,4
Frankrike	0,6	1,7	2,1	2,4	1,6	-0,1	0,1	1,0
Italia	0,4	1,1	1,2	1,9	2,0	1,7	1,0	1,3
Japan	1,1	-0,7	-0,8	-0,2	-0,5	-1,4	-0,4	-0,2
USA	2,3	1,5	1,5	1,3	-0,1	-0,5	0,8	1,5
Storbritannia	2,0	1,1	1,7	1,3	0,8	0,5	0,3	0,6
Sverige	-1,1	1,5	2,2	2,2	2,0	0,0	0,2	0,4
Tyskland	-0,2	1,1	1,2	1,8	0,4	-0,5	-0,1	1,0

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B10: Arbeidsledigheten, regnskap og prognoseProsent av arbeidsstyrken¹⁾

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	5,3	4,9	4,8	4,4	4,3	4,3	4,2	4,1
Frankrike	12,1	11,5	10,7	9,4	8,7	9,0	9,4	9,1
Italia	11,8	11,9	11,5	10,7	9,6	9,2	9,2	9,1
Japan	3,4	4,1	4,7	4,7	5,0	5,5	5,6	5,6
USA	4,9	4,5	4,2	4,0	4,8	5,8	6,0	5,7
Storbritannia	6,5	6,3	5,9	5,4	5,1	5,2	5,2	4,9
Sverige	8,0	6,5	5,6	4,7	4,0	4,0	4,1	4,0
Tyskland	9,2	8,7	8,0	7,3	7,3	7,8	8,1	7,7

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

¹⁾ Vanlig brukte definisjoner.**Tabell B11: Korte renter, regnskap og prognose**

Prosent

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	3,7	4,1	3,3	4,9	4,6	3,5	3,2	3,8
Frankrike	3,5	3,6	3,0	4,4	4,2	3,3	3,0	3,6
Italia	6,9	5,0	3,0	4,4	4,2	3,3	3,0	3,6
Japan	0,6	0,7	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
USA	5,7	5,5	5,4	6,5	3,7	1,8	1,6	3,4
Storbritannia	6,8	7,3	5,4	6,1	5,0	4,0	4,2	5,0
Sverige	4,1	4,2	3,1	4,0	4,0	4,2	4,4	4,7
Tyskland	3,3	3,5	3,0	4,4	4,2	3,3	3,0	3,6

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell B12: Budsjettbalanse, regnskap og prognose

Prosent av BNP

	1997	1998	1999	2000	2001	prognoser		
						2002	2003	2004
Danmark	0,4	1,1	3,1	2,5	3,0	2,2	2,4	2,9
Frankrike	-3,0	-2,7	-1,6	-1,3	-1,4	-2,7	-2,9	-2,5
Italia	-2,7	-3,1	-1,8	-0,6	-2,2	-2,3	-2,1	-2,8
Japan	-3,7	-5,5	-7,1	-7,4	-7,2	-7,9	-7,7	-7,8
USA	-0,9	0,3	0,7	1,4	-0,5	-3,1	-3,0	-2,7
Storbritannia	-2,2	0,2	1,1	3,9	0,7	-1,4	-1,4	-1,3
Sverige	-1,6	2,1	1,3	3,7	4,8	1,7	1,6	1,9
Tyskland	-2,7	-2,2	-1,5	1,1	-2,8	-3,7	-3,3	-2,6

Kilde: OECD - Economic Outlook nr. 72.

Tabell C1: Makroøkonomiske hovedstørrelser for Norge, regnskap og SSBs prognoser

Prosentvis vekst fra foregående år der ikke annet fremgår

	1996	1997	1998	1999	2000	2001*	2002*	prognoser		
								2003	2004	2005
Realøkonomi										
Konsum i husholdninger og ideelle org. . . .	6,5	3,2	2,7	3,3	3,5	2,5	3,3	3,0	2,9	2,4
Konsum i offentlig forvaltning	3,1	2,5	3,3	3,2	1,2	2,0	4,5	1,6	1,8	2,6
Bruttoinvesteringer i fast kapital	10,3	15,5	13,1	-5,6	-1,5	-4,6	-3,3	-0,3	-0,3	0,2
- Utvinning og rørtransport.	-5,7	24,9	22,2	-13,1	-31,6	7,2	-4,4	16,7	-0,6	-8,1
- Fastlands-Norge	11,5	11,8	8,6	-0,1	3,4	-0,3	-4,2	-5,2	-0,3	3,4
- Bedrifter	18,3	9,3	8,9	-1,6	7,2	-0,6	-6,0	-7,2	-2,2	3,4
- Bolig	2,9	12,1	7,8	3,0	5,6	3,7	-3,9	-3,8	2,8	5,9
- Offentlig forvaltning	5,0	18,0	8,6	0,5	-8,1	-4,3	0,1	-1,9	0,2	0,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge.	6,5	4,5	3,9	2,6	2,9	1,8	2,3	1,3	2,1	2,6
Eksport	10,2	7,7	0,6	2,8	2,9	4,2	-0,5	-2,3	1,2	0,8
- Råolje og naturgass	13,7	2,9	-4,4	-0,8	6,6	5,2	0,2	-1,8	0,7	-1,8
- Tradisjonelle varer	10,5	8,6	3,5	4,0	1,7	4,0	1,3	-2,2	3,1	4,0
Import	8,8	12,4	8,5	-1,8	3,2	0,0	1,7	1,5	1,3	1,7
- Tradisjonelle varer	10,5	8,4	9,2	-1,3	2,6	4,0	4,7	0,1	1,5	3,1
Bruttonasjonalprodukt.	5,3	5,2	2,6	2,1	2,4	1,4	1,0	0,1	1,7	1,5
- Fastlands-Norge	4,2	4,9	4,1	2,7	1,9	1,2	1,3	0,7	2,3	2,5
Arbeidsmarked										
Utførte timeverk i Fastlands-Norge	1,6	2,5	2,3	0,6	-0,7	-0,9	-1,1	-0,4	0,5	0,5
Sysselsatte personer	2,0	2,9	2,5	0,8	0,4	0,5	0,3	0,0	-0,5	0,5
Arbeidstilbud	2,0	2,1	1,6	0,8	0,7	0,7	0,6	0,5	0,1	0,3
Yrkesandel, nivå	71,4	72,7	73,6	73,8	74,0	74,1	74,2	74,1	73,7	73,4
Arbeidsledighetsrate, nivå	4,8	4,0	3,2	3,2	3,4	3,5	3,9	4,3	4,8	4,6
Lønninger og priser										
Lønn per normalårsverk	4,4	4,8	6,5	5,4	4,5	5,0	5,4	4,6	4,6	4,4
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	3,2	1,3	2,3
KPIJAE,(justert for avgiftsendr. og energiv.)	..	..	..	..	..	2,6	2,3	2,3	2,1	2,4
Eksportpris tradisjonelle varer	-1,6	0,0	1,0	0,6	13,5	-3,1	-8,7	3,8	7,6	2,0
Importpris tradisjonelle varer	-0,1	-1,2	1,2	-2,6	5,3	-1,0	-8,0	1,5	6,1	1,9
Boligpris	8,5	10,9	9,7	9,4	14,0	7,1	5,8	2,3	2,0	4,7
Inntekt, renter og valuta										
Husholdningenes realdisponible inntekt . . .	3,5	3,9	5,7	2,8	3,7	0,5	7,0	1,7	4,2	2,8
Husholdningenes sparerate, nivå	2,3	2,9	5,9	5,6	5,2	4,1	7,4	5,8	7,0	7,4
3 måneders rente, NOK, nivå	4,9	3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	5,4	5,4	5,8
Utlånsrente, banker, nivå	7,2	6,0	7,4	8,4	8,1	8,9	8,4	7,1	6,9	7,3
Realrente etter skatt, nivå	3,8	1,7	2,8	3,4	2,6	3,0	4,6	1,9	3,6	2,9
Importveid valutakurs (44 land).	-0,4	-0,4	2,5	-1,2	2,9	-3,1	-8,6	0,6	3,2	0,5
Utenriksøkonomi										
Driftsbalansen, mrd. kroner, nivå.	70,7	70,5	0,5	66,4	228,9	238,5	211,1	175,5	157,1	153,4
Driftsbalansen i prosent av BNP, nivå	6,9	6,3	0,0	5,4	15,6	15,6	13,8	11,3	9,9	9,4
Utlandet										
Eksportmarkedsindikator	4,9	8,1	10,6	6,5	10,6	0,3	0,7	3,9	5,9	3,0
Konsumpris ECU/euro-området	2,1	2,0	1,5	1,2	2,3	2,3	2,2	2,0	2,0	2,0
3 måneders rente ECU/euro, nivå	4,4	4,2	4,2	2,9	4,4	4,2	3,3	2,5	3,0	3,5
Råoljepris (kroner per fat), nivå	133	135	96	141	252	220	197	191	181	182

Kilder: Statistisk Sentralbyrå, Norges Bank og OECD.

* Foreløpige tall.